Radu Tudoran

VICTORIA NEÎNARIPATĂ

ROMAN

Editura Eminescu

RADU TUDORAN

Sfîrşit de mileniu

4

VICTORIA NEÎNARIPATĂ

ROMAN

1985

Editura Eminescu

Bucureşti, Piaţa Scînteii 1

1

Abia acum bag de seamă că au trecut nouă ani de cînd am început să scriu cronica sfîrşitului acesta de mileniu, şi n-am izbutit să străbat decît două decenii, ale lumii şi ale mele. Am înfăţişat peste o sută de personaje, care toate au avut să-şi spună cuvîntul, şi ele au evoluat în sute de peisaje, însufleţind mii de situaţii, încît mă mir că eu însumi nu mă rătăcesc între ele. Dar urmaţi-mă cu încredere, mai am de spus istoria multor decenii, fără a-mi fi teamă că nu vom ajunge la ieşirea labirintului ; am cu mine firul Ariadnei. Nu că mi l-ar fi dat Ariadna însăşi, ca lui Tezeu, ingratul, pe care îl numesc aşa fiindcă în locul lui eu n-aş fi abandonat-o niciodată ; primul simţămînt care mi s-a născut puternic în suflet şi nu a slăbit cu anii a fost recunoştinţa, dublată de o tandreţe durabilă, cînd o datoram unei femei milostive cu mine.

Firul Ariadnei lipsindu-mi în forma lui din mitologie, este înlocuit în povestire prin însuşirea de a ţine minte locurile, oricîte, pe unde am trecut odată sau m-am dus numai cu gîndul. În memoria mea intră nu doar amintirile personale, ci ale tuturor celor întîlniţi în drum, fie că n-am schimbat cu ei nici o vorbă în afară de bună-ziua.

Începeam deceniul al treilea de viaţă, al patrulea în secolul nostru ; terminam colegiul domnului Pretoreanu şi mă pregăteam să dau examen la şcoala de aviaţie ; alt scop nu-mi găseam, nu-mi închipuiam că aş putea să trăiesc fără aripi, fără să zbor aievea printre norii unde fusesem de-atîtea ori cu gîndul în copilărie. La acea vîrstă a mea, lumea îşi începea un deceniu care avea să aducă

războiul, neimaginat atunci nici de cea mai pesimistă dintre Casandre, ci numai de un om care întrupa pe Mefisto, domnul Marin Pretoreanu. Ca fapte istorice demne de ţinut minte, prinţul Carol se întorsese din exil, avionul cu care trecuse peste Carpaţi zburase pe deasupra mea la începutul lui iunie, dar nu ştiam pe cine duce, şi de-aş fi ştiut, nu dădeam importanţă ; cît priveşte politica, mintea mea nu o socotea demnă de luat în seamă, mai mult mă interesa cum creşte iarba.

Puţin mai tîrziu, pasagerul avionului era rege, l-am văzut fotografiat în culori, pe pagina întîi din *Realitatea Ilustrată*, în landou, pe Calea Victoriei, cu Nicolae Iorga în stînga. Nu ţin minte deloc cum era îmbrăcat regele, poate nu-i ţin minte nici chipul decît din suprapuneri ulterioare ; ochii mi-au rămas la Iorga, cu capul gol şi cu un colan mai lung decît barba.

Cu un an mai înainte, în viaţa mea fusese Rita şi Ibi, acum venise fata cofetarului. Cofetar e prea puţin spus, avea o fabrică de ciocolată renumită în toată ţara. Nu ştiu cum îşi dăduse Palatul Regal învoirea ca tabletele lui de ciocolată să se numească „Regina Maria". Erau unele cît o inimioară, în staniol roşu, le vindeau ţigănuşii publicului care ieşea de la cinematografe, răsuna bulevardul de strigătele lor răguşite : „doi lei Regina Maria cu lapte !"... Pe deasupra, fabricantul avea vreo patruzeci de cofetării numai în Bucureşti, în cartiere diferite, dar nu la periferie, un *lanţ*, cum se spune astăzi. Una din ele se afla în Cotroceni, exact în faţa străzii Carol Davila, al cărei nume a rămas neschimbat şi în zilele noastre. Pe-acolo urcam în deal, la şcoala de aviaţie, în aşteptarea zilei cînd începea examenul. Era o cofetărie micuţă, dar foarte cochetă, numai cu un galantar şi cu şase măsuţe, nu de marmură, după obişnuinţă, ci de lemn lăcuit galben. Serveau două fete, în halate vernil, cu emblema fabricii sub sînul stîng, un Z roşu ornamentat cu o ghirlandă de fir argintiu, care apărea şi pe firmele cofetăriilor, de la numele patronului, numit Zaharescu. Pachetele de ciocolată mai mari, în hîrtie lucioasă, roşie ca focul, purtau iscălitura lui, în relief, cu litere de aur, cursive, terminate cu o buclă care apoi continua printr-o linie întoarsă pe dedesubt, ca o subliniere, şi se unea cu iniţiala, alcătuind un desen uşor să rămînă fixat pe retină, dovadă că îl mai ţin minte şi as-

tăzi. Prăjiturile veneau cu camioneta, de la un laborator al fabricii, cofetăria nu avea decît un mic oficiu în spatele galantarului, unde o femeie în halat cenuşiu spăla farfuriile, linguriţele şi paharele şi, din cînd în cînd, dădea cu mătura prin prăvălie. În sfîrşit, lîngă uşă era casa, un birouaş cu picioare subţiri, cu o maşină de înregistrat manuală, al cărei sertar se deschidea automat, în sunetul unui clopoţel, de fiecare dată cînd se învîrtea manivela. Am mai intrat în cîteva cofetării ale lanţului Zaharescu, erau decorate cu aceleaşi culori şi cu aceeaşi cochetărie, dar birouaşul casieriţei nu avea cele patru picioare subţirele, nepotrivite cu o asemenea mobilă, ci reprezenta un ţarc cu tăblii galbene, unde se pătrundea pe o uşiţă laterală ; casieriţa părea închisă ca într-o cetate.

Pe casieriţa din Cotroceni o chema Zorina, nume inexistent între onomastici ; îl sugerase moaşa, fiindcă fata se născuse în zorii zilei. Cînd am aflat că era fiica patronului, mi-am explicat şi arhitectura biroului ; fusese dorinţa fetei, ca să i se vadă picioarele. Fără a se gîndi la intenţie, tatăl ei, un om sobru dar cu firea labilă, nu socotise cu cale să o refuze. La orice masă te-ai fi aşezat, picioarele se vedeau de la genunchi în jos, de sub marginea halatului, bine fuselate şi drepte, ca picioarele biroului, dar bineînţeles cu viaţă feminină în ele, şi fata ştia cum să le ţină ca niciodată să nu aibă o poziţie inestetică.

Examenul se tot amîna, din motive necunoscute, ceea ce îmi mărea emoţia de la o zi la alta. În drumul spre şcoală, intram în cofetărie să beau un ceai cu fursecuri, deşi mi-ar fi prins mai bine o bucată de pîine cu unt şi brînză. Iar la prînz, cînd coboram, mă opream şi luam o prăjitură, la nimereală, pînă ce am înţeles că de fapt mă interesa fata, în toată alcătuirea ei, nu doar a picioarelor.

Sigur că după cîteva zile, a ajuns să mă remarce, aveam o figură înfrigurată şi îmi mişcam degetele pe tăblia mesei, cum aş fi scos acorduri nervoase dintr-o claviatură, ceea ce nu-i departe de adevăr, fiindcă în urechea mea se năştea un fel de muzică, mai degrabă iritantă decît melodioasă. Mă stăpîneam însă, nu izbeam ca în clape, ca să nu tulbur pe ceilalţi şi să nu zgîrii lacul măsuţei.

Fetei îi vedeam numai capul şi braţele, restul îl acoperea maşina de înregistrat, iar mai jos prezenţa ei fizică reînvia cu picioarele, frumos lipite unul de altul şi lipsite

de orice apărare. Nu pot spune că era frumoasă, dar avea ceva mai mult decît atîta, o drăgălăşenie care ar fi înmuiat orice inimă : un obraz rotund, de păpuşă, cu două palete de roz pe pomeţii obrajilor, cu păr şaten, tuns prea scurt după mine, cu ochi banali, căprui, puţin decoloraţi, cu nasul mic, drept ca de pasăre, fragil şi plin de freamăt, şi o gură aproape prea mare, justificată poate de dinţii albi şi transparenţi, ca porţelanul ; prin ei se iriza culoarea roză din cerul gurii. Poate aş fi văzut mai de mult că îmi arunca din cînd în cînd o privire, dacă ochii ei ar fi avut mai multă expresie. Desigur, o intriga apariţia mea la ore regulate, şi purtarea atît de reţinută, căci niciodată nu o privisem în faţă ; n-avea de unde şti ce se petrecea cu sufletul meu în zilele acelea.

Mai remarcasem un client care venea zilnic, cam o dată cu mine ; aproape de regulă dădeam de el acolo sau îl întîlneam în uşă. Era un om de vîrstă mai mult decît mijlocie, poate ofiţer scos la pensie, judecînd după mersul lui soldăţesc şi gesturile cam rigide. Deşi în plin miez al verii, umbla cu un pardesiu de gabardină verzuie, care, nu ştiu cum, împreună cu întreaga lui înfăţişare, îl făcea să semene cu un viezure. De fiecare dată cînd l-am văzut, a luat, în pachetel, o prăjiturică de un leu, nu mai mare decît fursecurile. Fiindcă nu se aşeza la masă, plătea direct casieriţei, cu care schimba cîteva vorbe amabile.

— Grozavă tîrguială ! spunea ea, de fiecare dată, învîrtind manivela aparatului şi făcînd să apară cifra unu pe ferestruica din faţă.

Era probabil o bună negustoreasă, căci nu strîmba din nas, ştiind că adunînd leu cu leu se face averea; la început, tatăl ei nu avusese decît o cofetărie, pe Şoseaua Ştefan cel Mare, cam în dreptul halelor de astăzi.

— Îmi pare rău, domnişoară Zorina, răspunse el într-o zi, dar prăjitura pe care mi-aş da toţi banii nu-i de vînzare !

Ea îl privi cu o stăruinţă nevinovată. M-am întrebat : „Face pe proasta, sau e proastă de-a binelea ?“

— Şi care-i acea prăjitură ?

— Nu ghiceşti ?... Dumneata ! Ce poate să fie mai dulce !

Întregul ei obraz se făcu roz, ca pometii. Apoi, lăsîndu-şi în jos ochii parcă fără viaţă, bîigui, timidă, fără să arate cît era de măgulită :

— Mersi, domnule !

„E proastă !“ am conchis, evitînd să-i mai privesc picioarele.

În altă zi, clientul ca viezurele duse cu ea o convorbire mai lungă, sfîrşind prin a o întreba de vîrstă :

— Să ai douăzeci, douăzeci şi unu ?

— Nouăsprezece ! răspunse ea, neofensată, fiind la anii cînd fetelor le-ar plăcea să pară puţin mai mature.

— Nouăsprezece ? Dar bine te ţii, domnişoară !

— Mersi! răspunse fata, cu obrazul roz ca o bomboană.

Lăsînd la o parte neghiobia în sine a unor asemenea observaţii, remarca viezurelui ar fi avut o justificare, fiindcă fata putea fi luată drept o copilă, să nu fi avut pe faţă o oboseală prematură, cearcăne sub ochi, obrazul puţin tras, fruntea cam veştejită. Am înţeles şi de ce, aflînd că stătea în cofetărie, numărînd şi socotind banii, supraveghindu-le pe vînzătoare, ducînd conversaţii amabile cu clienţii cartierului, de la zece dimineaţa pînă la zece seara, cînd închidea prăvălia şi venea s-o ia duba care dimineaţa aducea prăjiturile, o maşină cam hîrbuită, pe ale cărei flancuri răpănoase scria, cu litere aurite : „Consumaţi ciocolata Zaharescu !“. Poate nu s-ar fi bucurat nici măcar de această înlesnire, taică-su ar fi lăsat-o să vină cu tramvaiul, să nu fi avut asupra ei, într-o geantă mare, de piele, încasările zilei ; acestea ajungeau uneori la treizeci de mii de lei, sîmbăta mai mult, uneori pînă la dublu. Ziarele erau pline de reclame, ca şi afişierele de pe stradă, geamurile tramvaielor şi chiar gardurile de la periferie : „Consumaţi ciocolata Zaharescu !“.

În cîteva seri, am pîndit-o numai fiindcă locuiam în apropiere, la un prieten, unde dormeam vreo patru colegi de şcoală, pe cîte o saltea pusă de-a dreptul pe duşumele. Altminteri, fata nu mă ispitea, aveam în suflet amintirea Ritei şi a Ibiei, şi nici Tania nu se topise cu totul ; imaginea ei, reînviată, îmi trezea uneori suspine în inimă. Zorina n-ar fi putut să rivalizeze cu nici una din ele.

Într-o seară, m-a zărit, deşi mergeam prin umbră, pe trotuarul de peste stradă, şi mi-a aruncat o privire surprinsă ; m-am simţit atît de ruşinat, să nu creadă că îi

ţineam calea, încît a doua zi dimineaţa n-am mai intrat în cofetărie. Dealtfel, ar fi fost şi prea tîrziu, tocmai atunci începea, în sfîrşit, examenul, trebuia să fiu la şcoală înainte de ora opt, cînd se făcea apelul.

* * *

Nu aveam emoţii prea mari, eram sigur pe mine, învăţasem peste vară tot ce se cerea la examen şi ce neglijasem în şcoală, fiind în război cu profesorul de matematici. Era în primul an de algebră, pînă atunci îmi mersese bine, şi chiar algebra mă captivase la început, cînd aflasem principiile ei elementare. Dar s-a întîmplat ca la un extemporal, profesorul să mă prindă cu o formulă scrisă în palmă. Nici nu ştiu de ce o scrisesem, poate ca să mă supun obiceiului, să nu par eu mai înger ca alţii. Ca să nu dau exemple proaste, n-am să spun cum se copia la teze, ce metode ingenioase şi infailibile îşi imaginau unii : apăsau cu genunchiul o pîrghiuţă, fără să ia mîinile de pe bancă, pupitrul se deschidea ca de la sine, lăsînd să apară duzini şi duzini de fiţuici puse în ordine, că nu era greu să mergi cu ochiul de-a dreptul la cea potrivită. Profesorul supraveghea mîinile, nu privirea, pe care de altminteri cei exersaţi puteau s-o disimuleze cu uşurinţă, ca şi cum s-ar fi uitat în gol, să mediteze.

Formula mea nici măcar n-avea vreo legătură cu extemporalul, ceea ce ar fi fost o circumstanţă atenuantă, dar profesorul, cum a văzut-o, fiindcă nici nu mă gîndeam s-o ţin ascunsă, mi-a scăpat în obraz o palmă atît de puternică, încît mi s-a strîmbat gîtul şi a vuit clasa. Iar de atunci înainte, nu mi-a mai dat decît note între doi şi patru, încît greu puteam să iau un şapte spre sfîrşitul anului, ca să trec clasa.

E adevărat că profesorul nu-mi plăcuse din prima clipă, cînd intrase pe uşă, un om din cale-afară de înalt, o namilă, cu ochii ieşiţi din cap, ca de broască, şi roşii, plini de vinişoare plesnite. Ar fi trebuit să înţeleg de pe atunci că n-avea de trăit mulţi ani fericiţi, cum se spune, şi nici măcar nefericiţi, fiindcă s-a prăpădit repede, cu amîndouă picioarele cangrenate de o proastă circulaţie a sîngelui ; nu era de mirare, fuma o sută de ţigarete pe

zi, „Intim club", avea totdeauna în buzunarul hainei, unde nu încăpea decît pe trei sferturi, încît putea s-o vadă oricine, o cutie cu cincizeci de bucăți — iar pînă seara îi mai trebuia una. Cînd trecea pe lîngă mine mirosea a locomotivă, iar ochii lui roșii semănau cu zgura încinsă.

Peste doi ani, cît am mers tîrîș-grăpiș cu învățătura la matematici, ne-a venit un alt profesor, și după el încă unul, amîndoi pîinea lui Dumnezeu, că niciodată n-am să mă pot gîndi la ei fără duioșie și recunoștință. Ei știau una și bună, că matematicile le învață cine poate, iar ceilalți să-și vadă de alte treburi. Poate n-o fi un bun sistem pedagogic, eu cred însă că nimeni n-a păgubit de pe urma lui, cei chemați au strălucit, ceilalți au stat mai în umbră, dar nici unul n-a murit de prostie. Apoi, amîndoi cîntau la vioară și scriau în orele lor libere, unul poezii, celălalt povestiri și nuvele. Cînd mă scoteau la lecție, vorbeam despre muzică și literatură, pledam pentru poezia suprarealistă, despre care aveam unele cunoștințe. Poate părerile mele nu le erau pe plac, totuși zîmbeau cu îngăduință și niciodată nu mi-au dat mai puțin decît nota șase, care, chiar de va părea mică, oricum era de pomană. Iar cînd i-am spus unuia din ei ce știam despre Urmuz, care se împușcase într-un boschet de la Șosea, iar el m-a întrebat de ce cred că își luase viața, i-am răspuns fără să judec, ceea ce aș răspunde și astăzi, după ce am judecat jumătate de secol, adăugînd poate cel mult o nuanță : „Fiindcă era de prisos în lumea noastră !" Datorită acestui răspuns, am luat nota zece la matematici ; la limba română aș fi luat zero tăiat, care nici măcar nu există în aritmetică.

Prin cele ce vor duce, mai jos, în încheierea ideii, nu vreau să spun că m-aș fi bucurat de daruri ascunse ; sigur că din ceea ce auzeam la lecțiile de matematici îmi rămînea ceva în minte, poate îmi rămînea totul, dar refuzam a crede, fiindcă aveam repulsie pentru această știință. Repulsiile mele, fie doar aparente, sînt atît de nesăbuite și inconciliabile, pînă și astăzi, încît numai prin noroc nu m-au dus la o catastrofă. Așadar, scăpat de grija școlii, scăpat și de banii dăruiți de Traian și cheltuiți repede, fără socotință, nemaifiind pe lîngă mine în vara aceea nici o Rită și nici o Ibi, m-am apucat de treabă, singur, cu cartea și cu caietul în față, cu creionul în mînă, și-am văzut că toată învățătura o aveam în cap, trebuia doar s-o scot la

lumină și să leg ideile între ele, ceea ce nu era greu, se legau singure.

Așa am trecut prin algebră, cea elementară, desigur, și prin trigonometrie, avînd în față tot timpul chipul celor doi profesori cu care discutam muzică și literatură. Barem geometria în spațiu, pe care nu putusem s-o văd în desfășurarea ei atît de simplă și de firească, de parcă aș fi avut scoși amîndoi ochii, mi s-a relevat dintr-o dată și m-a dus pînă la ultima ei formă, unde nimic nu mai poate să urmeze, decît poate printr-o idee absurdă. Atunci mi se părea mult mai grea geometria plană, și nu-i de mirare, ea fiind nefirească în viața oamenilor care, chiar dacă ar merge tîrîș, tot nu ar putea să-și ignore a treia dimensiune.

Examenul începea însă nu cu vreuna din aceste științe, ci cu vizita medicală ; o vizită medicală simplă și puțin ridicolă, însă pentru mine nefastă. Șeful comisiei era chiar medicul școlii, care înainte de toate se îngrijea ca nici un candidat să nu aibă bătături la degetele picioarelor și carii dentare. Pe cînd un infirmier îmi întorcea pleoapele pe dos să vadă dacă nu aveam conjunctivită, am simțit în spate un vîjîit ciudat, sfîrșit cu o bubuitură, care a făcut să vibreze dușumeaua. Am rămas neclintit, fără nici o tresărire, eram de mic obișnuit cu natura, și nici una din manifestările ei nu-mi trezea frica, nici trăsnetul, nici tunetul.

— E surd ! a exclamat în spatele meu medicul.

M-am întors brusc, roșu de indignare :

— Nu sînt surd, domnule !

— Atunci cum de n-ai auzit bubuitura ?

Trîntise în spatele meu un capac de alamă ; am privit cu mirare obiectul inexplicabil și am răspuns fără să-mi pierd firea :

— De auzit l-am auzit, dar nu mă sperii cu una, cu două.

— Așa ? ! a făcut medicul, neîncrezător. Ia vino încoace !

M-a întors cu spatele și mi-a șoptit la ureche :

— Ridică mîna stîngă !

Am ridicat-o. Apoi pe dreapta. Pe urmă m-a întrebat, scăzînd și mai mult glasul :

— Cît fac trei ori trei ?

Era cît pe ce să răspund zece, în batjocură, fiindcă nu eram la examenul de aritmetică ; mi-am stăpînit firea, de obicei nesupusă şi am răspuns cum se cuvine.

Cu dinţii terminasem, de asemeni cu picioarele, mi-au controlat acuitatea vizuală, vedeam bine, pînă la ultimul rînd de litere, nu puteau să se mai lege de nimic, urma să-mi ia tensiunea arterială, partea cea mai grea şi mai decisivă a examenului. Ştiam dinainte, se vorbea cu îngrijorare, tensiunea cea mai bună era treisprezece şi jumătate, paisprezece se admitea cu indulgenţă, iar cu cincisprezece plecai să-ţi cauţi altă meserie. Toţi erau îngrijoraţi, eram şi eu, şi regretam că mai înainte nu-mi măsurasem măcar o dată tensiunea arterială, ca să ştiu pe ce să mă bizui. Astfel că, aşezîndu-mă pe marginea patului, îmi bătea inima de emoţie.

Spre a se înţelege mai clar cele ce urmează, şi mai ales spre a fi crezute, e bine să povestesc o întîmplare mult mai tîrzie, una din multe cîte aş putea să aleg, socotind că este pe deplin concludentă. După două decenii şi mai bine, cînd îmi făcusem de mult un rost în viaţă, veneam cu automobilul de la Sinaia, unde fusesem în vizită la prieteni ; n-am uitat de cîte ori am spus că nu-mi prieşte viaţa la munte şi nu merg acolo decît ca să fac plăcere altcuiva. Era o dimineaţă de iunie, posomorîtă şi rece, cu şoseaua udă, cădea o ploaie mărunţă, semn că nu avea să se termine repede. Mergeam atent, deşi cu gîndul în altă parte ; ar fi însemnat să mor de urît dacă nu treceam, cu închipuirea, pe sub perdeaua de ploaie, spre o lume mai luminată. Un camion cu soldaţi a trecut pe lîngă mine, şi în clipa următoare sub maşină s-a auzit o detunătură, zgîlţîindu-mă şi făcînd să mi se smucească volanul în mînă. Am strîns din dinţi şi am ţinut capul drept înainte, pînă ce, punînd frîna cu precauţie, ca să nu derapez pe şoseaua udă, am oprit pe dreapta, fără nici o urmare proastă. Abia atunci am întors capul şi am văzut camionul, nu departe de mine, fiindcă pe vremea aceea se mergea cu viteză mult mai mică decît astăzi. Soldaţii se prăpădeau de rîs, deşi farsa lor nesăbuită nu reuşise dacă nu intrasem în şanţul şoselei.

Am întors, nu cu gîndul să le cer socoteală, căci n-aş fi avut nici un martor ; voiam doar să mă lămuresc ce se întîmplase. Am văzut asfaltul pîrlit de flacără şi am găsit

urmele unei petarde explodate ; dacă aș fi fost mai slab de înger, putea să ducă la o nenorocire. Important rămîne că în clipa detunăturii și-n ce-a urmat, pînă am oprit mașina, n-am avut nici o tresărire, doar am strîns din fălci și mi-am încleștat mîinile pe volan, să nu devieze. Singurele mele simțăminte după aceea, cînd mi-am reluat drumul, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, au fost revolta și scîrba.

Dacă știu să-mi stăpînesc simțurile, printr-o însușire dobîndită fără nici o sforțare personală, deci fără merit, în schimb nu pot să-mi domin simțămintele, am fost prada lor de multe ori în viață ; un exemplu rămîne tensiunea arterială.

Nu mai văzusem niciodată aparatul care o măsoară, nu-i altceva decît un manometru, cu unele accesorii. Cînd mi l-au prins pe braț cu chinga, aveam o anumită emoție, dar nu mi-era frică, nu-mi simțeam nici o hibă la inimă, la douăzeci de ani nici nu-i admisibilă, decît poate prin moșteniri nefericite. Astfel am urmărit acul urcînd pe cadran, în timp ce medicul manevra pompa de aer, o pară de cauciuc, inofensivă. Neliniștea s-a născut în sufletul meu cînd acul, urcînd întruna, a trecut de treisprezece, apoi de paisprezece și nu s-a oprit nici măcar la cincisprezece, ceea ce oricum ar fi fost o catastrofă ; soarta mea era hotărîtă.

Am început să tremur, din ce în ce mai nestăpînit, pe măsură ce acul continua să urce, la optsprezece, la douăzeci, la douăzeci și doi. Cînd a ajuns aproape de treizeci mă întrebam cum mai sînt încă în viață, și tremurul se transformase în spasmuri. A urmat ceea ce se cunoaște, acul a început să coboare, dar eu nu știam ce se întîmplă, nu înțelegeam nimic, vedeam doar că tensiunea făcea salturi nebune, și așa a continuat, chiar după ce m-au lăsat să mă liniștesc cîteva minute. Medicul n-ar fi vrut să mă respingă, nu-mi găsise bătături, nici carii dentare, dar nu avea încotro, pe foaia mea a scris : „trepidații cardiace", și m-a trimis acasă.

Aveam cu mine, împachetată, o șapcă de aviator cu însemnele zborului în frunte, o pereche de aripi întinse, brodate cu fir, imitînd aurul, la care mă uitam seara ca la icoana Maicii Precista. O comandasem din vreme și nu lăsam pachetul din mînă, așteptînd clipa cînd s-o pun în

cap și s-o port în văzul lumii. Am ocolit mult înainte de-a mă întoarce acasă, am ajuns pe stăvilarul de la Ciurel și-am aruncat șapca în Dîmbovița. Pe urmă am mers în Cotroceni, fără să știu cum și de ce, așa m-au dus pașii. Am intrat în cofetărie, nu era nimeni la ora aceea dinaintea amiezii, o fată s-a apropiat de mine, m-a întrebat ce doresc, nu i-am răspuns nimic, am rămas cu ochii în gol, iar ea s-a retras, după ce mi-a aruncat o privire mirată.

În schimb, Zorina, pe care nici măcar nu o salutasem, cînd trecusem pe lîngă ea, nu o văzusem, se uita la mine nedumerită și poate miloasă. Fără să mă uit în oglindă, simțeam că eram palid ; toată lumea mi se părea goală. Deși nu vorbisem niciodată cu ea, ci doar o salutam cu o înclinare a capului, Zorina s-a ridicat de la casă și s-a așezat la masa mea, ceea ce nu se îngăduie unei casierițe. Atunci am văzut că în ochii ei căprui, fără nici o sclipire, se citea o compasiune atît de sinceră, încît mi s-a făcut mai multă milă de mine. Ce cuvinte i-am spus nu-mi aduc aminte ; știu doar că ea a pus pe mîna mea o mînă fierbinte, care m-a încălzit pînă în fundul sufletului, fiind pornită dintr-o simțire pe deplin sinceră, se vedea în ochii ei, cu privirea din ce în ce mai dăruită, de unde altfel n-avea nici o expresie.

— Le las pe fete singure, mi-a spus. Vino să ne plimbăm puțin în Grădina Botanică !

O, Grădina Botanică, mare păcat ar fi să piară vreodată, cu ce s-a întîmplat în ziua aceea, și mai ales seara. Spun așa, dar ce s-a întîmplat la început nu știu bine, decît că ne-am plimbat pe aleile prunduite și i-am spus Zorinei cum am rămas fără nici un ideal în viață, și mai bine ar fi fost dacă nu mă născeam niciodată.

Nu pot să sufăr oamenii care așteaptă să le mărturisești o durere, ca îndată să-ți vorbească de durerea lor, de două ori mai amară. Avea și Zorina o durere, și poate că într-adevăr era mult mai amară decît a mea, dacă mă gîndesc la felul uneori fericit cum mi-a decurs pe urmă viața. Decît că nu s-a plîns, ci, oprindu-se pe un podeț, puțin arcuit în sus, ca și cum ar fi vrut să pornească de pe o culme, mi-a spus simplu, privindu-mă în față :

— Vrei să fugi cu mine în lume ?

Seara a închis cofetăria cu o jumătate de ceas mai devreme, le-a dat drumul fetelor înainte de a veni duba, a

pus banii în geantă, vreo douăzeci şi cinci de mii, mi se pare, a umplut un săculeţ cu pachete de ciocolată „Zaharescu", printre ele şi doi pumni din cele ca o inimioară în staniol roşu, „Regina Maria cu lapte". Nu i-a mai rămas decît să-şi pună pe umeri un pardesiu negru, pe care de obicei îl lăsa la prăvălie, fiind vară, pe urmă să încuie uşa şi să vină la gardul Grădinii Botanice, unde o aşteptam în umbră. N-a mai fost nevoie de nici o vorbă, nu puteam să plecăm la drum atunci, noaptea, nici să ne apropiem de gară, fiind primul loc unde ne-ar fi căutat poliţia, odată ce i se dădea de veste, şi nu trebuia mult timp pentru aceasta, duba venise, plecase şi alarma era gata. N-aveam nici unde să înnoptăm, aşa că am sărit gardul Grădinii Botanice, în locul unde atunci, ca şi astăzi, erau colecţiile de trandafiri din toată lumea. Ne-am culcat într-o căpiţă de fîn, făcută alături, tocmai se cosise iarba.

Cine n-a dormit niciodată într-o căpiţă de fîn cosit proaspăt şi nu-i cunoaşte mirosul, făcut parcă din mii de flori amestecate, mai bine să nu citească rîndurile acestea, ca să nu rămînă cu prea multe regrete. Dar era frig şi umezeală, nu-mi păsa de mine, Zorina în schimb a început să tremure, pardesiul îl întinsese pe jos şi n-avea pe ea decît halatul galben, cu emblema cofetăriei, apoi puţinele lucruri care se pun pe dedesubt vara. Am luat-o în braţe, frăţeşte, să-i dau puţină căldură ; mirosea a vanilie, a coajă de portocală, nepotrivite în asemenea clipe, dar mai puternic era mirosul fînului, iar din spate, adierea nopţii aducea miresmele trandafirilor, dintre care cel mai puternic, dominîndu-le pe toate, era unul, Chrisossantos, cu petalele ca de catifea roşie, poate cel mai modest, dar cel mai neuitat dintre toate.

Ce-a urmat a fost cu totul pe negîndite, în fiinţa mea descurajată nu ar fi avut loc nici o dorinţă, o ţineam în braţe şi doar ne dădeam căldură unul altuia. Pînă ce am simţit că, deşi pe jumătate goală, ea era mai fierbinte decît mine şi mi s-a părut nedrept să mă feresc de căldura ei, ar fi fost păcat să se irosească. Aşa că m-am lipit mai bine de ea, am strîns-o mai tare în braţe, fără să-mi dau seama că halatul i se ridicase de mult peste şolduri şi era lipsită de orice apărare, decît o cîrpşoară subţire.

— Ai să mă ierţi ? mi-a şoptit la ureche.

Azi nu se mai duc asemenea dialoguri, faptele fiind de mult subînțelese.

— Pentru ce să te iert ? am întrebat-o.

— Fiindcă nu sînt neprihănită.

Chiar așa a spus, e cuvîntul ei, eu nu l-am folosit niciodată.

Mi-am adus aminte, printr-o asociere lucidă, de gelozia lui Victor Hugo, de interogatoriile penibile la care o supunea pe o iubită de-a lui, Julieta, fostă model la un pictor de unde nu plecase la fel cum venise. Tocmai citisem amintirile unei rubedenii a eroului, căruia îi dezvăluia, fără menajamente, slăbiciunile, cum o chinuia pe fată cu întrebările : „Povestește-mi tot ce-a fost !... Și de ce trebuia să fie ? Ți-a fost bine ? Nu ai măcar regrete ?“

Nu simțeam nici o gelozie, dimpotrivă, mi se lua o piatră de pe inimă, fiindcă nu eram în stare să mă încarc cu vreo răspundere. Și-apoi, e mult mai simplu pentru amîndouă părțile. Am întrebat-o, numai din politețe, simțeam că vrea să se destăinuie :

— Cine a fost ?

— Un nemernic.

Glasul ei spunea cu totul altceva decît cuvîntul, și-apoi nu lipsea mult s-o podidească plînsul.

— Dar l-ai iubit !

— Nebunește ! N-am să-l uit niciodată.

Am crezut-o, azi n-aș mai crede, am întîlnit prea multe inimi frînte și consolate pe urmă cu ușurință.

— La mine nu-i nevoie să ții, am liniștit-o ; te scutesc de iubire. Dacă poți să te bucuri cît mă bucur eu, merită să te zgîrii.

Prin fînul răvășit, dădusem într-o tufă de trandafiri și se zgîriase, avea brațul plin de sînge ; putea să țină locul altui simbol, la urma urmelor. A trecut timp pînă să-mi vin în fire și s-o leg cu batista. În lumina lunii, încrucișată cu a felinarului din stradă, ochii ei, atît de inexpresivi ziua, aveau o strălucire de ființă astrală. Am uitat ziua mea nefericită, nu m-am mai gîndit la șapca de aviator aruncată în Dîmbovița.

— Da, mi-a răspuns ea, luminîndu-mi fața cu privirea ei incandescentă, îmi este bine ! Nu credeam că o să se mai poată ; să-ți dea Dumnezeu sănătate !

Zorina a fost o întîmplare scurtă și uitată repede ; mi-o readuc aminte abia astăzi. Dar ar fi trebuit să simt că ea mi-a rămas tot timpul în subconștient, chiar dacă nu-mi dădeam seama cu ce forță reînvia, anonimă numai în aparență, la mirosul trandafirului Chrisossantos. De aceea sînt mulțumit că am adus-o la lumină și am pus-o între cele mai frumoase amintiri ale mele.

În zori, înainte de a se trezi paznicii și a deschide poarta, am sărit peste gard, lîngă felinarul care ardea încă ; luna apusese peste clădirea înaltă la al cărei parter era cofetăria. N-am întrebat-o pe Zorina ce făcuse cu cheia. În stradă ne-am scuturat de paie, apoi am plecat la drum, umăr la umăr. În lumina dimineții, ea părea fericită ; desigur că era inconștientă. Inconștient eram eu însumi, fiindcă, după o zi de disperare, nu simțeam o fericire mai mică.

2

Planul ni-l făcusem repede : să mergem la Brașov, dar să nu luăm trenul decît dincolo de Ploiești, într-o gară mică, unde să nu ne vadă nimeni ; numai că pînă acolo aveam de mers trei zile. N-am fi murit de foame, aveam ciocolată, iar apă găseam la orice fîntînă. Am pornit pe potecă, de-a lungul căii ferate. În unele locuri, departe, în dreapta, se vedea șoseaua națională, cu puzderie de lume, cu camioane și compresoare ; societăți concurente făceau din loc în loc probe de asfaltat șoseaua veche. Spun societăți concurente, fiindcă așa se obișnuiește, se licitează, fiind în joc miliarde. Știu că pînă la sfîrșit au cîștigat suedezii, dar se prea poate să nu fi fost nici o concurență, afacerea fiind încheiată dinainte, pe tăcute ; și așa se obișnuiește. Un kilometru costa cam jumătate de milion, și erau aproape o mie, de la Giurgiu pînă la Oradea, cît urma să țină șoseaua. Credeam că n-o să se facă niciodată, o să

rămînă doar începutul ; s-a făcut, numai că a durat ani de zile.

Mergeam exact pe același drum pe unde venise Odor cu cincisprezece ani înainte, cînd plecase de acasă fără bani și fără merinde, certat de moarte cu domnul Alcibiade. Acum Odor, după peregrinări numeroase, stătea retras în peștera de la munte. Iar eu, fiindcă mergeam pe drumul lui, mi se părea că îi reeditez destinul, fără să țin seama cît de diferite erau cauzele noastre, și ce prăpastie se afla între unul și altul. Înainte de toate, nu mă hrăneam cu boabe de grîu culese de pe cîmp, ci cu ciocolată, cum dorisem din copilărie ; și nu mergeam singur, ci aveam drept sprijin o fată, cu care dormeam noaptea prin porumbiști și prin crînguri, de-o simțeam caldă ca pe o plapumă.

— Pentru început sîntem bogați, îmi spunea ea, asociindu-mă generoasă la averea ei, asupra căreia nu aveam nici cel mai mic dintre drepturi. Eu am să fac kürtöskolaș la București nu se obișnuiește, știi ce sînt ? Un fel de suluri rumenite la cuptor, cu cocă de cozonac și cu glanț de zahăr ars. Tu ai să-i vinzi, o să găsim un chioșc, la un colț de stradă ; acum, vara, e de-ajuns și-o umbrelă.

— La Brașov nu-i potrivit, i-am răspuns, căci îmi schimbasem părerea ; vine prea multă lume de la București, cineva s-ar putea să te recunoască.

Putea să mă recunoască și pe mine cineva, un coleg de școală, dar puțin îmi păsa, nu aveam nici o pată pe conștiință.

— Atunci, la Sighișoara ! hotărî Zorina. Orașul e mai mic, o să fie clientelă mai puțină, dar sînt sigură că peste patruzeci de ani o să avem o sută de prăvălii în toată țara.

Vorbea în spiritul întreprinzător al tatălui ei, uitînd că după patruzeci de ani nu putea să fie decît o babă, dacă nu murea mai devreme.

Am apucat-o de braț, am întors-o cu fața în soare și m-am uitat în ochii ei, era tocmai una din clipele cînd căpăta acea expresie extraordinară, descoperită în Grădina Botanică. De-aș fi putut spune, ca Faust : „Oprește-te, clipă !“ — fiindcă mai departe ne așteptau numai necazuri.

În triajul de la Ploiești am greșit calea ferată și în loc s-o luăm de-a dreptul către Cîmpina, am nimerit în gara de sud, o întîmplare nenorocoasă. Pe-atunci nu exista gara

de vest, trenurile care mergeau spre Braşov intrau în gara de sud, se schimba locomotiva şi plecau înapoi, cu coada înainte. Calea ferată de centură, astăzi în folosinţă curentă, fusese făcută pentru regele Carol întîiul, care de cînd cu revoluţia din Ploieşti nu mai voia să treacă prin gara oraşului, ci mergea de-a dreptul la Sinaia, unde avea palatul de vară.

După două zile de mers şi două nopţi dormite sub cerul liber, eram ponosiţi, cu hainele pline de praf şi de scaieţi, cu părul vraişte, cu ochii încercănaţi şi duşi în fundul capului. Zorina îşi pusese pe ea pardesiul negru, cu totul nepotrivit la amiază cînd dogorea soarele, dar nu putea să rămînă în halatul galben, cu emblema cofetăriei, cunoscută în toată ţara. Un sergent de stradă a şi pus ochii pe noi şi ne-a ţinut calea.

— Cine sînteţi ? Actele !

N-aveam nici un act, le lăsasem pe toate la cancelaria şcolii, nu-mi mai ardea de ele. Zorina de asemeni n-avea nimic, decît geanta cu banii, atît de plină că abia putea s-o închidă. Sergentul a înhăţat-o şi, cum a deschis-o, pe faţa lui a apărut un zîmbet de satisfacţie.

— Va să zică m-am lămurit ! Veniţi cu mine !

Îndată ne-am pomenit în biroul comisarului, cu feluriţi delincvenţi înşiraţi pe lîngă ziduri. Descoperind banii din geantă, comisarul ne-a luat primii, se vedea cît de colo că erau mii şi mii, în nepotrivire cu înfăţişarea noastră. I-am spus cine eram, de unde veneam, dar ce folos, dacă nu puteam dovedi cu acte ?

— Dă-ţi pardesiul jos ! i-a poruncit comisarul Zorinei. Ţi-e frig cînd crapă lumea de căldură ? Şi ce-i halatul ăsta pe tine ?

Apoi a rămas zgîit cu ochii la emblema cofetăriei.

— Am înţeles, e simplu ! Lucrezi la fabrica „Zaharescu" !... Banii i-ai moştenit de la mătuşă-ta ?

În clipa următoare, învîrtea manivela telefonului. Iar două ore mai tîrziu, domnul Zaharescu, venit cu Packardul lui negru, plin de praf ca o haraba de ţară, intra în biroul comisarului.

Faptele au decurs mult mai simplu şi mai repede decît şi-ar închipui cineva, dar nimeni n-ar crede. Precedîndu-l pe tatăl Zorinei, primul a intrat un ofiţer în tunică albă, cu petlite albastre, cu burta împinsă trufaş înainte. Sînt

unii oameni mîndri de surplusurile lor corporale, care îi fac să pară mai impozanți și le aduc mai multă considerație în societate. Era un bărbat trecut de vîrsta mijlocie, cărnos la față, roșu în obraz, cu părul castaniu albit la tîmple, cu o mustață răsucită în scurt la capete. I-am recunoscut gradul, era colonel plin, și chiar să nu fi știut, m-ar fi lămurit comisarul, care s-a ridicat în picioare, în poziție de drepți, soldățească, salutînd cu glasul tremurat de emoție :

— Să trăiți, domnule colonel ! La ordinele dumneavoastră !

Colonelul era comandantul regimentului de infanterie, care la Mărășești dusese o luptă proverbială cu nemții, apărîndu-se într-o încăierare corp la corp, numai în cămăși și izmene, fiindcă atacul îi surprinsese la gîrlă, unde se despăduchiau și își spălau rufele. De aceea, haina lor de ceremonie era acum o tunică albă, simbolizînd cămașa, iar la defilare mergeau în pas alergător, cu arma în mînă și cu baioneta pusă, ca în lupta lor istorică.

În spatele colonelului, venea un domn în haine civile, și după tresărirea de pe fața Zorinei am înțeles că era taică-su, domnul Zaharescu. Noii veniți semănau atît de bine, încît nu puteau fi decît frați, din același tată și aceeași mamă. Am mai înțeles că domnul Zaharescu îl luase pe colonel ca să simplifice formalitățile și să împiedice scandalul. Ceea ce s-a și întîmplat, comisarul n-a avut nici o pretenție, i-a înmînat păgubașului geanta cu banii.

— Sînt douăzeci și trei de mii cinci sute. Vă rog să-i numărați și să semnați de primire.

Apoi, arătînd spre mine și spre Zorina, adăugă, adresîndu-se mai mult colonelului :

— Pe ei vi-i dau în primire, dacă n-aveți nici o plîngere.

Amîndoi frații mă vedeau prima oară, nu știu ce impresie le făceam, desigur nu una bună, dar eram încă prea tînăr, aproape un copilandru și nici a borfaș nu puteam să semăn, ceea ce îi mira cel mai tare.

La patru kilometri de acolo, începeau locurile copilăriei mele, unde locuise mama, pînă anii trecuți, și pînă mai de curînd locuise Alexandrina Alcibiade. Ieșind pe peron, aș fi vrut s-o iau la fugă, să-mi caut propriile mele

urme, dar știam că n-aș fi avut nici o scăpare, trebuia să dau socoteală.

Cu o vară mai înainte fuseseră Rita și Ibi ; acum cîteva luni, mergînd în casa AMarisei nu mă mai recunoscuse nimeni, după cum nu mă recunoscuse nici Panainte, nici Rozalia, ci numai cîinele Arhimede. Domnul Neagoe termina mănăstirea Tincăi, care s-a numit a Neprihănirii, cuvînt folosit, spre uimirea mea, de Zorina, abia de cîteva zile. De o lună, Trandafil intrase ajutor de arhivar la Tribunal și la Prefectura județului, arhivele fiind comune ; trăia din banii lui și nu avea altă ambiție. Oare mie ce îmi pregătea soarta ? Mi-era frică ? Nu, deloc, eram atît de obosit, încît ajunsesem la inconștiență ; aproape uitasem ce mi se întîmplase la examen, uitasem de șapcă, pînă și de întîmplarea cu Zorina ; numai mirosul de Chrisossantos nu-mi ieșea din minte.

Nimeni nu mi-a adresat un cuvînt, m-au așezat lîngă șofer, colonelul cu frate-su s-au așezat la spate, iar pe Zorina au pus-o în fața lor, pe o strapontină.

Întîi am mers să-l lăsăm pe colonel acasă ; locuia pe strada I. Gr. Cantacuzino, într-o vilă cu etaj, un fel de palat brîncovenesc, nepotrivit nici cu cartierul, nici cu orașul, cu nimic din ce putea să existe pe lume ; dar cel mai nepotrivit acolo îmi păream eu însumi.

— Intrați la o țuică ? întrebă colonelul.

Eram oare prizonier ? Dacă mă dădeam jos din mașină și o luam la fugă, cum mă gîndisem pe peronul gării, ar fi alergat după mine ? Sau ar fi trimis poliția ? N-am avut timp să mă gîndesc ce-ar fi urmat, am simțit dintr-o dată că nu eram prizonierul nimănui, decît al Zorinei, stătea în spatele meu și-i simțeam parfumul imaginar, împrumutat de la fînul cosit proaspăt și de la trandafirul Chrisossantos. Atunci, cu toată situația penibilă în care ne aflam amîndoi, și cu situația caraghioasă a celorlalți, a renăscut în mine, prin toate simțurile, atingerea ei corporală care mi se impregnase în piele. Aș fi coborît și aș fi luat-o în brațe, să ne ridicăm împreună peste ce era ridicol la ceilalți.

Domnul Zaharescu refuzînd să intre la o țuică, fără să țină seama că în orașul acela asemenea gest, neuzitat, era o jignire, colonelul a găsit cu cale să schimbe cîteva vorbe cu mine. M-a întrebat cum mă cheamă, al cui sînt, ce-am învățat și ce rang vreau să am în viață. Așa se spunea

acolo, între oamenii cu o anumită situaţie. Comandant de regiment era un rang mare, egal cu prefectul. (Nouă ani mai tîrziu, din ordinul regelui, toţi prefecţii au fost înlocuiţi cu comandanţi de regimente.) Aflînd că voiesem să intru în şcoala de aviaţie, dar căzusem la vizita medicală, colonelul a hotărît, cu satisfacţie :

— Ai să intri la infanterie ! Cînd termini şcoala, te iau în regimentul meu şi fac eu om din tine !

M-a bătut pe umăr şi mi-a zîmbit cu simpatie. Nu ştiam ce să cred ; curînd am înţeles că soarta mea se şi judecase.

A doua zi, m-am aflat în faţa consiliului de familie.

Pînă atunci, am cunoscut familia, mama Zorinei, bunica, o mătuşă, un frate şi şapte surori, şapte, un pension întreg, nici una măritată, cu toată zestrea lor mare, şi toate intrigate la culme de aventura Zorinei, deşi nu era prima aventură. Nu înţelegeam de ce făceau caz tocmai acum, de ce trebuia să plătesc cu oalele sparte ? Însă Zorina nu avea nici o vină şi amintindu-mi întîmplarea noastră, îmi devenea tot mai dragă.

Doamna Zaharescu, o femeie pe jumătate trecută, înaltă, slabă şi negricioasă, a apărut cu ruj pe buze şi pe obraz, într-un capot negru cu papagali roz şi albaştri şi a venit la mine cu mîna ridicată mai sus decît umărul, încît sărutîndu-i-o, a trebuit să mă salt pe vîrfuri ; avea o mînă osoasă, cît pe ce să-mi rup dinţii în ea, şi n-a tras-o repede în jos, a primit cu o voluptate prelungă omagiul, iar pe urmă mi-a spus „mersi", ceea ce n-a mirat pe nimeni din casă, în afară de Zorina, care deşi era cea mai neinstruită dintre toate fetele, mi s-a părut cu mult mai rafinată decît ele. Ce-i drept, cînd o lua gura pe dinainte, şi mai ales faţă cu o anumită lume, folosea şi ea aceeaşi formulă. Mie nu-mi adresase niciodată o asemenea vorbă de mulţumire, ca Viezurelui, bunăoară, nici cînd poate ar fi avut motive, cînd o apăram de frig noaptea.

Îndată ne-am aşezat la masă, aveau bucătăreasă şi jupîneasă, casa era îngrijită, însă cînd am dat să tai friptura, piept de raţă cu varză călită, am găsit dedesubt un gîndac de bucătărie. Fiind înfometat, l-am dat într-o parte, l-am acoperit cu varză, şi-am mîncat ascunzîndu-mi greaţa. Mă uitam la farfuriile celorlalţi, toţi lăsaseră pe margine o

grămăjoară de varză și mă întrebam dacă nu cumva sub fiecare din ele era un gîndac de bucătărie.

La sfîrșit, am mîncat înghețată de zahăr ars, cred că de ciocolată erau acriți cu toții. Pe drum de la laborator, înghețata se cam topise în frapieră, doamna Zaharescu s-a fîstîcit puțin : „Scuzați, dar pe căldura asta !...“ Era într-adevăr foarte cald și nu-mi explicam de ce se făcea atît de frig noaptea. Cu fiecare amintire reînviată, simțeam tot mai puternică dorința s-o iau pe Zorina în brațe ; după ce se vedea în ochii ei, cred că nici ea nu dorea altceva.

După masă, am mers la cinematograf, cu Zorina și cu trei din surori, care însă ne-au separat, s-au așezat la mijloc. Am văzut filmul vorbit „Sunny Boy“, mai degrabă cîntat, că de dialog nici n-aș aduce vorba, nu se înțelegea nimic și îmi rîcîia urechile.

Tot nu aflasem ce aveau de gînd cu mine, era limpede doar că într-un fel mă socoteau ca făcînd parte din familie ; seara m-au găzduit acolo, mi-au dat o odaie la etaj, cea mai îndepărtată de odaia Zorinei. Totuși, peste noapte ea s-a strecurat la mine, poate cineva a simțit-o, dar s-a făcut că nu bagă de seamă, cum se făceau că nu văd gîndacii de bucătărie și-i ascundeau sub varză călită.

Deși avea un an mai puțin decît mine, deși nici eu nu eram cu totul fără experiență, Zorina se pricepea mai mult la iubire. Una fusese în căpița de fîn din Grădina Botanică, și-apoi pe drum, în crîngurile umede și porumbiștile gloduroase, și alta acum, într-o casă de oameni, cu ușa încuiată, care parcă anula lumea de afară. Pînă acum n-o văzusem pe Zorina pe deplin goală, ci numai în halatul descheiat și cu cămășuța care se ridica, dintr-o mișcare pripită, pînă la șolduri sau nici măcar atîta. Toate se schimbă între patru ziduri, deși nu vreau să neg farmecul naturii libere, o noapte cu lună, o pajiște cu iarba încă neumezită de rouă, păstrînd în ea căldura de peste ziuă, cu mirosul pămîntului și al florilor pline de soare. Așa ar fi cu adevărat bine numai pe o insulă nelocuită, sau pe un pămînt cu omenirea pierdută, cu condiția ca odată cu ea să fi dispărut și gîzele.

Zorina avea mai degrabă talent decît rutină, care aduce și o plictiseală cu timpul, ca tot ce e învățat prea temeinic și se face fără șovăire. Dintre toate gesturile ei am să mă opresc doar la unul, cel mai puțin impudic, dar mult mai

concludent decît altele, descheiatul cămășii. Niciodată nu mă lăsa s-o deschei singur, și oricine știe ce greu este să deschei cămașa altuia, cînd trebuie să faci gesturile de-a-ndoaselea. Astfel, degetele ei nu aveau destulă îndemînare, adesea aduceau nasturele perpendicular pe butonieră, împiedicîndu-l să treacă. Oricine, într-o asemenea situație, mai ales cînd există motive de grabă își pierde firea, trage, smucește și rupe sau nasturele, sau butoniera. Nimeni nu s-a gîndit să facă o anchetă, să estimeze numărul unor asemenea cazuri și să calculeze cît se pierde astfel din economia familiei și din cea mondială.

Zorina nu-și pierdea niciodată stăpînirea de sine, deși îi simțeam sîngele fierbînd sub piele ; relua gestul cu un calm care ascundea nerăbdarea, și dacă nu izbutea nici a doua oară, atunci descheia nasturele cu gura, ceea ce nu cred să-i fi trecut prin minte altcuiva, pentru cel mai simplu dintre motive, fiindcă așa dificultatea crește, dacă nu cumva devine chiar o imposibilitate. Dar aceasta era o parte din talentul ei, se folosea de buze, de dinți și de limbă, și, oricît ar fi întîrziat prin această metodă o manevră în definitiv simplă, în gestul ei se ascundea, odată cu căldura respirației, o dăruire anticipată.

Nu am îndrăzneala să-i analizez și să-i dezvălui gesturile următoare, mi se pare de ajuns să spun că toate se bizuiau pe aceeași imaginație, care era un produs al inteligenței ei carnale, înmulțită cu participarea fierbinte a creierului. Dacă omul nu poate supraviețui la o temperatură corporală de patruzeci și două de grade Celsius, sînt sigur că în creierul Zorinei temperatura era mult mai înaltă.

— Să nu te sperii ! mi-a spus ea din prima seară. Vor să te însoare cu mine, ca să-mi spele onoarea.

Ce mă mira în familia cofetarului, om cu vază, candidat la deputație, era lipsa de discreție față de-o asemenea situație, care s-ar fi cuvenit să rămînă cît de cît secretă, de vreme ce în casă mai existau șapte fete, două mai mari decît Zorina. Fetele, chiar cea mai mică, știau și ce se întîmplase și ce-avea să urmeze, dar nu păreau rușinate, ci se uitau la Zorina cu o mirare invidioasă.

Cît despre sentimentele mele, nici vorbă nu putea să fie de frică, aveam în schimb un regret, pe lîngă șapca de

aviație aruncată în Dîmbovița : că Zorinei, cu însușirile ei uimitoare, i s-ar fi cuvenit un partener mai răsărit decît mine.

Ce-am învățat de la ea, în scurtul timp cît am fost împreună, mi-a folosit mult în alte ocazii. Doar ceva n-am putut să-mi însușesc din îndemînarea ei, să-mi deschei cămașa fără să-mi rup nasturii sau butonierele.

— Și fii fără grijă ! mi-a repetat Zorina la urmă. Fă cum ți-o cere, și pînă la Crăciun te scap eu de ei, să n-ai nici o îndoială.

Astăzi, la Grădina Botanică se plătește taxă de intrare. Să fi fost și atunci tot așa, am fi săvîrșit o dublă infracțiune, escaladarea gardului și sustragerea de la plata cuvenită administrației.

3

A doua zi după-amiază, la ora patru, s-a întrunit consiliul de familie, în salonul de sărbătoare. S-au scos husele de pe fotolii și canapele, s-au pus pretutindeni măsuțe cu prăjituri, fursecuri și bomboane. În stînga șemineului de marmură vînătă, pe o masă stil Ludovic al cincisprezecelea, aurită proaspăt, erau băuturi răcoritoare, oranjadă și citronadă, pe alta, în dreapta, sticle cu șampanie, lichioruri, Cointreau, vermut Cinzano și altele ; lipsea numai whisky, după care nu se dădea nimeni în vînt la vremea aceea. Locurile de cinste, în rîndul din față al fotoliilor, îl ocupau colonelul, care abia sosise, și fratele său, stăpînul casei, amîndoi leiți la chip, ca frații gemeni, amîndoi cu mustățile răsucite la vîrfuri. Lîngă el ședea un personaj pirpiriu, dar impozant, fiindcă purta monoclu, legat cu șnur de reverul hainei ; nu haină, ci redingotă cenușie. Omul ținea

în braţe o servietă ameninţătoare, aşa mi s-a părut şi nu m-am înşelat, era o presimţire, înăuntru avea, cum am văzut mai pe urmă, felurite legi şi coduri : cel Penal printre ele, care cuprindea toate învinuirile posibil să fie aduse faptei mele. De unde să ştiu, confuz şi intimidat cum eram, că nu mi se putea găsi nici o vină decît în familie şi nu în faţa justiţiei ? Mai erau acolo şi alţi ofiţeri, grade mai mici decît colonelul, erau bineînţeles şi cucoane, în primul rînd doamna Zaharescu, dar mi-e lehamite să amintesc toată lumea aceea, care nu a jucat în viaţa mea decît un rol de jumătate de oră. O ultimă persoană, în ultimul rînd, un bărbat cu destulă distincţie, am aflat la urmă că era patronul unui atelier de încălţăminte ofiţerească, furnizorul mai tuturor regimentelor, dar ce căuta acolo n-am înţeles, era prea devreme să-mi ia măsură de cizme.

Fetele lipseau, atît ar mai fi trebuit, să fie prezente şi ele. Eu stăteam pe un scaun, cu faţa la asistenţă, iar lîngă mine stătea Zorina, nesfiindu-se să-mi facă semne cu cotul. Noi doi eram inculpaţii, dar n-a fost o judecată, sau mai exact, judecata se făcuse dinainte. Sentinţa a dat-o colonelul, iar domnul Zaharescu a ascultat-o cu satisfacţie. Colonelul a vorbit numai cîteva minute, avocatul degeaba şi-a scos codurile, n-a fost nici acuzaţie, nici audiere de martori, nici apărare.

— Băiatul n-are nici o situaţie, deşi, după cum am aflat, se trage din părinţi onorabili, a început vorbitorul. E puţin stînjenitor pentru noi că a făcut şcoala ca bursier, pe baza unui certificat de paupertate.

Aici domnul Zaharescu a avut o intervenţie admirabilă, deşi l-a cam vexat pe frate-su :

— Eu cînd am deschis prima prăvălie nu aveam alt capital decît o băncuţă.

— Dar te-a ajutat Banca ! a exclamat rîzînd avocatul.

Fusese un calambur, rîdea toată lumea, rîdea şi colonelul, dar cam mînzeşte.

— Spre norocul lui, continuă acesta, băiatul n-a putut să intre la aviaţie. Aşa că va merge la infanterie, regina bătăliilor. Comandantul Şcolii de la Sibiu îmi este camarad de promoţie, e renumit prin severitate ; dacă n-o scoate om din băiatul nostru, să-mi rupeţi epoleţii. Aşa că facem logodna astăzi, ca totul să fie în bună regulă, şi peste doi ani, cînd o ieşi sublocotenent, facem şi nunta.

Zorina mi-a dat cu cotul, să mă încurajeze. Îndată dopurile de şampanie au pocnit şi s-au ridicat cupele. Toată lumea a venit să ciocnească, întîi cu Zorina, apoi cu mine ; eram palid şi atît de încleştat, încît n-am putut deschide dinţii să sorb o înghiţitură de şampanie. Cînd l-am auzit pe colonel pomenind de Şcoala de ofiţeri de la Sibiu, vestita „Kadeten Schule", moştenire habsburgică, a cărei severitate legendară umplea de spaimă sufletele celor repartizaţi acolo din oficiu, fără drept de alegere, mi-a îngheţat sîngele în vine. Ştiam totul de la Teofil, unul din fraţii lui Trandafil, mai mare cu cinci ani decît mine. După doi ani de tatonări pe la facultatea de Drept şi la cea de Litere, fusese nevoit să renunţe, neavînd cine să-l întreţină, şi intrase la Şcoala militară. Motivul cred că era şi altul în afară de sărăcie ; puţin superficial, altminteri conştiincios şi cinstit, avea o vădită înclinare spre fast, moştenire greşit luată de la domnul Alcibiade. Cum fastul nu şi-l putea permite într-o modestă carieră civilă, l-a ales pe cel gratuit, al gărzii Palatului Regal, unde însă nu putea ajunge oricine. Fiind prezentabil, una din primele condiţii, mai trebuia să iasă şef de promoţie, ceea ce a izbutit, după ani de viaţă draconică. Hotărîtor totuşi în cariera lui a fost cuvîntul domnului Pretoreanu. Dar începută strălucitor, sub uniforma cu eghileţi şi broderii aurite, această carieră s-a sfîrşit la închisoare, prin anii 1947 sau '48, de unde a fost eliberat şi reabilitat după un deceniu, cînd i s-a dat şi o decoraţie, care nu înlocuia fastul pierdut pentru totdeauna.

Eram nesupus din fire, incapabil de o faptă care mi s-ar fi cerut cu silă, şi acum ştiam ce pedepse se dădeau acolo : ca pe Insula Dracului. Atunci, cu inelul de logodnă pe deget, care făcea să-mi plesnească obrazul de ruşine, m-am gîndit la mama, la nimeni altcineva, cît ar fi suferit, sfîrşind prin a-şi da duhul dacă săvîrşeam o nesăbuinţă, şi am făcut în gînd o rugăciune adresată nu ştiu cărui Dumnezeu, dacă cel Unul şi Atotputernic îmi hărăzise un destin atît de funebru : „Doamne, mă jur să fiu umil şi cu fruntea plecată, dar ajută-mă să nu strîng de gît pe nimeni care va încerca să mă calce în picioare !".

Seara a fost banchet, cu toţi invitaţii, am stat la mijloc, cu Zorina, între colonel şi fratele acestuia. Cînd musafirii au plecat, nu păreau miraţi că am rămas în casă. Nimeni

din familie n-a urmărit-o pe Zorina, cînd a venit în camera mea, cu lumînarea în mînă. Pe urmă a încuiat ușa și, apropiindu-se de mine, care stăteam înțepenit cu spatele la fereastră, a început să-mi descheie nasturii cămășii, cu degetele și cu gura.

* * *

Planul Zorinei, privind ultima mea săptămînă de vacanță, era să cerem bani domnului Zaharescu, „bani mulți, spunea ea, că are de unde", să mergem la Nisa și la Monte Carlo. Mi se părea un vis pentru alții și nici nu îndrăzneam să cer bani fără să am vreun drept, de vreme ce însăși Zorina îmi spunea că logodna noastră o să rămînă o farsă. A cerut ea, cu aroganță, și poate domnul Zaharescu i-ar fi dat, fiind o fire slabă și naivă, dacă nu se opunea nevastă-sa, mai circumspectă :

— Nimic, pînă la nuntă ! După ce-a cheltuit banii, zvăpăiata asta o să-i dea un picior în spate băiatului !

Poate că se mai întîmplase o dată... Așa că săptămîna de vacanță mi-am petrecut-o cu Zorina, stînd cu ea mai mult în odaia mea, cu ușa încuiată, cînd nu mergeam la cinematograf, sau nu ne plimbam pe Calea Victoriei. Cu ai casei nu ne vedeam decît la masă, unde cîteodată găseam un gîndac de bucătărie sub friptură. Poate era o pedeapsă a soartei, să nu mă bucur din plin de o viață trîndavă, nemeritată. Pînă și Zorina începea să-mi stea pe suflet, și cînd se apuca să-mi descheie cămașa, cu gesturile ei inimitabile, simțeam o iritare, aș fi vrut să greșească și ea o dată, să se încurce la un nasture și să rupă butoniera.

Cu toate că știam ce mă așteaptă și am plecat la școală ca la tăiere, într-un fel m-am bucurat să fiu singur nopțile următoare. Am plecat cu un tren de după miezul nopții, am lăsat-o pe Zorina dormind, la gară m-am dus pe jos, nu aveam în buzunar decît un leu, îl păstram pentru cine știe ce altă nevoie ; nu m-a condus nimeni.

În ultimul timp, domnul Zaharescu se plîngea de criză, se făcuseră niște curbe de sacrificiu, adică reduceri de salariu, ceea ce afecta nu doar pe salariați, ci și negustorimea, dar din toate acestea eu, unul, nu înțelegeam mare

lucru. Un guvern înjghebat de Nicolae Iorga, favoritul regelui, nu izbutise să îndrepte lucrurile, iar guvernul următor le încurcase şi mai tare. Auzeam că învăţătorii şi preoţii nu-şi primeau leafa cu lunile ; pe cei din urmă nu-i plîngeam, le pica binişor în taler de la nunţi, înmormîntări şi botezuri, şi chiar să fi sărăcit toată lumea, ei n-ar fi murit de foame, fiindcă rămîneau măcar prescurile şi coliva. Mai rău o duceau pensionarii, care nu-şi primeau drepturile pînă ce nu ungeau osia nu ştiu căreia din căruţele statului. Doi ani şi mai bine treaba a mers din rău în mai rău, parcă spre prăbuşire. După ce a concediat o parte din lucrători, domnul Zaharescu a fost nevoit să facă şi el un sacrificiu, vestitele lui prăjituri ieftine, de un leu, le-a redus la nouăzeci şi cinci de bani, dar probabil le-a scăzut şi din greutate, că nu stătea nimeni să le cîntărească.

Era unu noaptea cînd a plecat trenul, aveam bilet de clasa treia, noroc că am găsit un compartiment gol, criza, cu toate urmările ei, îi silea pe oameni să se adune de pe drumuri şi astfel păgubea şi calea ferată, care dealtfel concediase nu mai puţin de douăsprezece mii de lucrători, făcîndu-mă să mă întreb cine avea azi în grijă treaba lor, căci doar pînă acum nu primiseră leafă degeaba. Treaba nu putea să meargă decît anapoda.

În compartiment mirosea a funingine, şi ca semn de sărăcie, nu ardea nici o lumină. M-am întins pe banca de lemn şi, fiind obosit, am adormit repede. Nu ştiu cînd a trecut trenul prin Braşov, unde fusese vorba să ne începem negoţul cu kürtöskolaş. N-ar fi fost un viitor potrivit cu dorinţele mele, mai ales că n-aveam nici un talent pentru afaceri ; poate întreprinderea noastră s-ar fi dus de rîpă, înainte să se înfiripe. Dar şi prin somn simţeam în noaptea aceea că bucuros m-aş fi dat jos din tren şi aş fi rămas acolo, să vînd kürtöskolaş la colţul străzii, decît să merg înainte. Deşi am auzit hărmălaie pe peron, strigăte, alergătură, deşi s-au trîntit uşile vagonului, în compartimentul meu nu s-a urcat nimeni pînă la ziuă.

În anii aceia, trenul continua să aibă în viaţa mea un rol de primă însemnătate ; am spus de mult ce reprezenta pentru mine sala de aşteptare din gară, plină de lume necăjită, aşezată pe lîngă ziduri, pe desagi şi pe boarfe ; am spus şi cît de neuitat mi-a rămas în amintire mirosul fu-

mului de locomotivă și al uleiului de rapiță folosit la iluminarea mizeră a vagoanelor neîncălzite. Cît despre fluierele de plecare, împreună cu pufăitul aburilor în cilindri și toate celelalte zgomote ale trenului, ele nu mi se vor șterge niciodată din minte. Dar cel mai memorabil din drumurile mele pe calea ferată va rămîne acela făcut cu trenul mixt, cînd m-am dus prima oară să văd marea ; acum întreg peisajul se schimbase, cum mă schimbasem eu însumi.

Răsărea soarele din spate cînd am deschis ochii și m-am aplecat pe fereastră ; în față se vedea un oraș împrăștiat pe coline, între păduri, cu turnuri și cu case în culori vii, galben, verde, albastru, violet, ocru. Cînd trenul a intrat în gară și am văzut firma din capul peronului, am știut că ajunsesem la Sighișoara, a doua țintă în planul meu și al Zorinei. De aici nu mai vedeam orașul, se ascunsese, îl aveam însă în ochi, în culori cum nu mai întîlnisem în alte locuri. Azi, cînd mai trec pe acolo, mi se par schimbate, s-au decolorat, și-au pierdut strălucirea ; îmbătrînesc și orașele, dar credeam că mai încet decît oamenii. Atunci orașul era atît de vesel, încît am regretat mai mult decît la Brașov că nu puteam deveni cetățeanul lui, să vînd kürtöskolaș cu glanț, la colțul străzii. Tocmai în clipa aceea, uitîndu-mă în spate și văzînd compartimentul gol, cu bancheta îngustă pe care dormisem, mi-am dat seama că rămăsesem cum nu se poate să fie un om mai singur ; Zorina nu mai era cu mine, poate toropea încă, în patul de unde plecasem fără să presimt toate regretele. I-am simțit lipsa cu o durere în suflet și în tot trupul, așa am știut că o iubeam, fără să-mi fi dat seama mai înainte, o iubeam, cum s-ar fi putut altfel ? Din noaptea cînd dormisem în căpița de fîn din Grădina Botanică și din nopțile următoare, petrecute sub cerul liber, cînd ne încălzeam unul pe altul. Și-am mai știut că fără ea eram mort, n-aș fi putut să trăiesc pînă la vacanța de Crăciun, trei luni încheiate.

Starea aceasta chinuitoare avea partea ei bună, făcea să-mi fugă gîndul de la nenorocirea cealaltă, unde trenul mă ducea din gară în gară, smucindu-mă la macazuri. După-amiază, cînd am intrat, cu soarele în ochi, pe poarta școlii, nu-mi mai păsa de altceva decît s-o revăd pe Zorina,

drept care trebuia, înainte de toate, să nu strîng pe cineva de gît într-un moment de furie.

Drumul a fost lung şi cotit, am schimbat trenul într-o gară, de unde am plecat cu o impresie proastă, fără nici o pricină. Dar nimic nu putea să fie bun de aici înainte, toate mi se păreau pocite şi strîmbe.

Am ajuns abia după-amiază, şcoala era în partea cealaltă a oraşului, a trebuit să iau tramvaiul, am cumpărat bilet, poate de douăzeci şi cinci de bani, din singurul leu pe care îl aveam asupra mea, pe cînd tatăl Zorinei, în afara averilor lui imobile, ţinea la bancă opt milioane, cîte unul pentru fiecare din fete ; avea şi un băiat, Costică, nu l-am văzut, făcea armata ; pe el, tatăl nu-l punea la socoteală cu milioanele, lui avea să-i rămînă fabrica de ciocolată şi bomboane, laboratoarele de prăjituri şi cele patruzeci de cofetării aşezate în părţile mai alese ale oraşului.

Nimic ce-am văzut plecînd din gară nu semăna cu ceva ştiut dinainte. Şi casele, şi oamenii parcă erau altfel, casele cu acoperişurile mai înalte şi povîrnite, oamenii mai rumeni la faţă. La prima prăvălie scria pe geamul de lîngă uşă : „Aici se vînd băuturi spirtoase în cantităţi nelimitate". Era o regulă de comerţ, pe care mai tîrziu am înţeles-o, prima dată însă mi-a stîrnit teama că nimerisem într-un oraş de beţivi, unde oricine era poftit să bea după pofta inimii, numai ce deschidea uşa prăvăliei ; deşi se pomenea cuvîntul „vînzare", mi se părea că băutura în cantităţi nelimitate se dădea gratis, altfel de unde să scoată oamenii atîtea parale ? Puţin mai departe, am văzut o faţă bisericească, poate un episcop, cu un brîu roşu pe pîntece, lat de vreo trei şchioape, cum nu mai întîlnisem şi pînă să mă gîndesc că aşa se obişnuia prin partea locului, sau că avea un rang mare între preoţi, am făcut o legătură nelegiuită între ce se ascundea sub brîul lui roşu şi prăvălia cu băuturi spirtoase nelimitate.

Oraşul mi-a rămas printre amintirile frumoase, ori de cîte ori pot, mă duc pe acolo să rămîn măcar cîteva ceasuri, dar la început mă înlemnise. Cînd tramvaiul a trecut prin piaţa din centru, plină de porumbei ca vestitele oraşe, Veneţia şi Milano, ca să nu mă duc mai departe cu gîndul, m-au surprins şi mi-au tulburat judecata casele vechi, dar semeţe, cu ziduri groase de un metru, cum se vedea la

ferestre, cu ganguri lungi și întunecate, care răspundeau în alte străzi sau în scaruri, cu acoperișurile de țiglă, atît de înalte că sub ele încăpeau trei rînduri de mansarde sau poduri, judecînd după lucarnele etajate.

Într-un turn din marginea pieții, în apropiere de catedrală, un ceasornic cu cadranul mai mare de un metru anunța cu bătăi muzicale ora trei după-amiază. De acolo înainte, tramvaiul a mers cîteva sute de metri pe o stradă mai îngustă, dar plină de strălucire, cu vitrinele prăvăliilor una lîngă alta, parcă de cristal, nu de sticlă, și atît de lucii, încît totul în spatele lor părea marfă de prima mînă, pentru o lume bogată și fericită, haine, stofe, mătăsuri, încălțăminte, pălării, bastoane și umbrele, cărți și albume cu ilustrații, pe hîrtie de cretă, ca de mătase apretată și lustruită. Sigur că erau și la București vitrine luxoase, dar mai rare, se pierdeau printre altele, nu la fel de împodobite. M-am simțit ca în altă parte a lumii, unde am rîvnit tot timpul să ajung odată, fie că locurile s-ar fi numit Paris, Londra sau Viena ; dar în același timp, fiindcă nu recunoșteam nimic în jurul meu, toate erau noi și misterioase, mi-am dat seama cu mai multă amărăciune, după ce mă amăgisem cîteva clipe, cît rămăsesem de singur.

Deasupra prăvăliilor erau locuințe, un cat sau cel mult două ; clădirile mai înalte nu s-ar fi potrivit cu strada. Toate aveau obloane verzi, date în lături, și perdele de tul alb, brodate cu trandafiri roșii. Deodată, mi s-a trezit în nări mirosul de Chrisossantos și am simțit în inimă o bucurie amară ; bucurie, fiindcă exista o Zorină, și amar că era departe de mine. Tocmai atunci s-a dat la o parte o perdea și-n geam a apărut o fată cu părul blond, cu obrazul rumen de sănătate și cu ochi negri ca de tăciune, într-o atît de frapantă nepotrivire, încît m-am gîndit că, dacă poate tatăl ei fusese un niebelung sau un wiking, mama nu putuse să fie decît țigancă. Atunci Zorina, cu părul șaten și ochii căprui, care nu se aprindeau decît în unele clipe, mi s-a părut ștearsă, și m-am temut că fata blondă cu ochi negri mi-ar fi scos-o din suflet, dacă o vedeam încă o dată.

Seara, refăcînd în gînd imaginea ei înregistrată în fugă, mi-am amintit că avea părul strîns într-o cordeluță neagră, pusă în creștet și înnodată la ceafă. Trandafirii roșii de pe perdeaua care îi căzuse pe spate n-au trezit în memorie

mea olfactivă nici o mireasmă, dovadă că rămîneam credincios Zorinei și nopții noastre din Grădina Botanică.

Îndată, strada a răzbit într-un parc cu alei încrucișate, tăind în romburi prelungi o peluză care cobora, în stînga, pînă în zidurile de cărămidă roșie ale unei cazărmi imperiale, de pe vremea Mariei Tereza ; i se vedea limpede vechimea, de parcă ar fi fost scrisă pe fațada cu două etaje, cu ferestre mici, rare și zăbrelite. Nu mai puțin imperială era și clădirea din dreapta, dar în alt stil decît al cazărmii, amintind mai degrabă palatul împărătesei, un hotel întins pe toată lungimea pieții, avînd la parter restaurante, braserii și cafenele, cu vitrine în loc de ferestre obișnuite, pornite din buza trotuarului, așa încît cei dinăuntru trebuiau să țină seama cum stau pe scaun, că li se vedeau pînă și ghetele, atît de caraghioase cînd omul nu are ținută. Pe o vitrină de la mijloc, cu fereastra glisantă dată în lături, o orchestră de cafe-concert cînta un vals vienez, am auzit ultimele acorduri cît tramvaiul stătea în stație, așteptîndu-l pe cel din direcția opusă, căci nu era linie dublă decît la locurile de încrucișare, ca la calea ferată ; apoi muzicanții au început să-și strîngă instrumentele, concertul de prînz se terminase și pînă la cinci după-amiază era liniște. Atunci, la ora ceaiului, pe trotuarul lat din fața hotelului orășenii ieșeau la plimbare, îmbrăcați cu multă îngrijire, domnii cu mănuși, baston și pălărie, doamnele cu umbrele și voalete, iar unele, sub rochiile lungi, cu volane, poate încă purtau corsete. Eu, unul, nu știu de existența lor decît din auzite și din ce-am descoperit cîteodată prin vreun fund de sertar, parcă ascuns de rușine. Dar uit că am văzut corsete la cinematograf, cînd camerista, totdeauna o negresă (în filmele americane), își proptea genunchiul între șalele doamnei și-apoi trăgea de șireturi, strîngîndu-i atît de tare mijlocul că nu înțelegeam unde mai încăpeau bietele ei viscere. Sigur că stăpîna suferea cel mai mult, eu însă totdeauna am compătimit-o pe cameristă, deși în ceea ce o privește avea mijlocul liber, și între ele două ar fi fost prima ca ispită.

Mă gîndesc astăzi, după o viață atît de lungă, ce-aș fi făcut dacă fetele pentru care mi-a bătut inima odată, Ibi, bunăoară, sau Rita și chiar Tania, nu la fel de subțire ca primele două, ar fi avut pe dedesubt asemenea armură ; probabil aș fi ajuns să am o fire mai misogină.

De la capătul locului de plimbare căruia i se spunea Corso, cu un fel de trufie, se deschidea, în continuarea liniei drepte pe unde venisem, o arteră largă și lungă de peste doi kilometri, un bulevard croit aristocratic, la capătul căruia se vedea un grup statuar de bronz, o femeie cu o Victorie Neînaripată, simbolizînd poate Patria, pregătindu-se să pună o cunună de lauri pe fruntea unui ostaș întors de la luptă. Nu dau alte amănunte, statuia însă trebuie ținută minte, fiindcă va avea multă însemnătate în viața mea de aici înainte, va fi un țel, un far, o speranță la sfîrșitul marșurilor istovitoare, cînd, după ce străbăteam orașul cu ranița în spate și cu mitraliera pe umăr, de-mi înmuia oasele, o vedeam acolo, încă foarte departe, însă într-o realitate neîndoioasă, unde știam sigur că voi ajunge după jumătate de oră, dacă făceam un ultim efort de a nu cădea pe pavaj cu poverile peste mine. În imaginea acelei Victorii îmi găseam atestată salvarea ; atunci îmi umflam pieptul, îmi încordam trupul și băteam pasul cu forțele renăscute, ca și cînd aș fi știut că, odată cu ostașul întors victorios de la luptă, voi primi și eu o cunună de lauri.

Grupul statuar era chiar la intrarea principală a școlii. De-acolo înainte, tramvaiul cotea la stînga și se pierdea într-o pădure stufoasă, verde ca vara, încă neatinsă de toamnă. M-am minunat, o clipă am uitat ce mă așteaptă, surpriza era prea mare, nu mai văzusem niciodată un tramvai în pădure. Peste vîrfurile copacilor se vedeau munții, cu versanții atît de verticali, că păreau gata să se prăvale, cu coamele acoperite de o zăpadă timpurie, strălucitoare. Deși curînd după-amiază, pe cerul de deasupra, de un albastru ca de cerneală, licărea o jumătate de lună ; odată cu înserarea, avea să coboare pînă deasupra zăpezii, făcînd-o să capete dungi alungite de aur, aurindu-se ea însăși.

Această priveliște ca de feerie este o amintire din trecutul îndepărtat al tinereții, unde a stat înmormîntată pînă astăzi. Căci atunci n-aveam suflet să mă bucur de ea, ci o priveam cu răceală, gîndul fiindu-mi în altă parte, la poarta elevilor, pe care o căutam, ca să intru în școală, unde începea partea a treia a vieții mele, cu toatele fiind vreo șapte, dacă le număr pînă la ultima.

4

De la Teofil primisem două sfaturi esențiale, le judecase bine înainte de a mi le propune, reprezentau totul în viața care începea de aici înainte : să spui totdeauna „Da, domnule !“ și niciodată „Nu pot !“ mai ales dacă într-adevăr ceva nu se poate... Cînd mi le aminteam, mă simțeam strangulat de revoltă și indignare. Mă socoteam un om pierdut, înțelegeam că nu voi putea supraviețui fără aceste sfaturi, dar mi se părea nedemn să le urmez și nici nu credeam că aș fi în stare. În mine creșteau, ca într-o seră cu bălării ghimpoase, un „nu“ categoric și un „imposibil“, și credeam că nu m-am născut decît ca să-mi dau viața pentru ele.

În poartă am zăbovit puțin, n-aveam în mînă decît o valijoară cu cîteva lucruri, printre ele verigheta, pe care o scosesem de pe deget încă de peste noapte, cînd plecase trenul din gară. Mai aveam acolo plicul cu actele, printre ele, bineînțeles, și certificatul Colegiului Pretoreanu, cu note paradoxale, între cinci și zece, și cu o caracterizare bună pentru școala de corecție. În acele clipe, m-am gîndit nu la Zorina, deși are locul ei, n-o să-mi iasă cu ușurință din suflet, ci mi-a apărut în ochi fata blondă de la fereastră, făcîndu-mă să înțeleg fuga, în timpul cît ține lumina unui fulger, că viața, dacă începe cu cel care vine primul, nu poate să continue decît cu un al doilea, ca, la fel de elementar spus, să se termine cu ultimul. Apoi, trecînd peste revolta din mine, am revenit la sfaturile lui Teofil și am repetat vechea mea rugăciune, hotărît să n-o uit cît mi-o rămîne un dram de minte : „...Doamne, mă jur să fiu umil și cu fruntea plecată, dar ajută-mă să nu strîng de gît pe nimeni !...“

De la poartă, m-am dus la cancelarie, unde un secretar civil mi-a luat actele.

— Va să zică, a spus, cu o ironie vădită, vii de la colegiul domnului Pretoreanu ! Să știi că la noi n-o să ai zile bune !

Seara, cînd m-am întîlnit cu cîțiva din foștii mei colegi de clasă, obligați și ei să vină la această Kadeten-Schule amarnică, am aflat că eram puși cu toții într-o categorie

de şcolari rău famată, cu prea multă carte, în schimb fără disciplină, nesupuşi şi răi de gură. Eu însă îmi cunoşteam hotărîrea, să spun tot timpul „Da, domnule !", chiar de-ar fi să se rupă catapeteasma în două. Începusem cu secretarul, răspunzîndu-i, deşi nu ştiam dacă aveam aceeaşi obligaţie şi cu civilii :

— Da, domnule !

Nici aşa nu-i cîştigasem bunăvoinţa, dovadă că a adăugat, cu asprime şi răutate :

— Ai sosit în ultima zi, cu ultimul tren. Ţine seama că dacă mai întîrziai zece minute, luai o săptămînă de închisoare !

Mi-a venit să-i bag mîna în beregată, dar am strîns pumnii, m-am abţinut din toate puterile şi am răspuns cu smerenie :

— Da, domnule !

Convorbirea cu secretarul, prima umilinţă îndurată în noua mea viaţă, m-a făcut să le îndur mai uşor pe cele următoare. Un elev sergent din anul al doilea, avînd ca semn distinctiv al gradului nu doar galonul de pe epolet, ci şi cîte o ţintă de alamă cu capul bombat pe cele două petliţe de la guler, m-a luat în primire, să mă ducă la magazie, ca să-mi capăt hainele militare. Am pornit cu el, pe un coridor, dar nu făcusem doi paşi, cînd s-a oprit şi m-a străpuns cu privirea.

— Mergi în urma mea, la doi metri !

— Da, domnule !

— Nu se răspunde aşa, ci „Prea bine !" Şi nu „domnule," că nu sîntem civili, ci „domnule elev sergent !"

— Am înţeles. Prea bine, domnule elev sergent !

Mergînd în urma lui, am văzut că avea umărul drept mai jos, n-ar fi băgat de seamă oricine, mi-am închipuit că din cauza armei, purtată zilnic cinci-şase ore. Mi-am pus în gînd să mă feresc, să-mi încordez muşchii umărului, ca să nu cadă ; era prima mea măsură de apărare, n-am mărturisit-o nimănui, de teamă că putea fi luată ca o indisciplină : de ce să fiu eu altfel decît toată lumea ? ! Sforţarea hotărîtă am făcut-o, pînă ce, după cîteva luni de zile am observat că umărul drept stătea mai sus şi mai ţeapăn decît stîngul ; de atunci l-am lăsat mai moale, avînd grijă să mă uit mereu în oglindă.

Sergentul meu instructor era un tînăr mijlociu de statură, slăbuţ, dar vînjos, cu o faţă prelungă, cu ochi galbeni, ca de găină, pîndind tot timpul, părînd că vede şi în lături, nu doar în faţă. În afară de învăţătura militară nu ştia nimic, avea mintea atît de goală, că nu putea să fie nici măcar viclean, stilul lui de viaţă era luat din regulamente, pe care, ce-i drept, putea să le spună pe dinafară, din scoarţă în scoarţă şi dintr-o singură răsuflare. Fiind de prin părţile locului, avea o vorbire curată, dar prea neaoşe, de aceea părea cam bolovănoasă. Acestea toate nu le-am văzut dintr-o dată ; în prima zi, cînd m-a purtat de colo pînă colo, aveam mintea cam ameţită, nu-mi mai aminteam nici măcar trecutul cel mai apropiat, cum o lăsasem pe Zorina dormind într-un aşternut unde nu aveam să mă mai întorc niciodată. Dar ceva am observat de la început, prima oară cînd l-am privit în faţă, că avea o bărbie lată, al cărei colţ din dreapta trăgea în jos, întocmai ca umărul; fiind în aceeaşi parte, am făcut o legătură, poate umărul nu îl deformase arma, ci era aşa din naştere, ca şi bărbia.

Înainte de a spune tot ce-i mai greu, numele lui, pe care nici nu ştiu cum aş putea să-l scriu pe hîrtie, trebuie să recunosc că nu era un om rău, dimpotrivă, avea o inimă moale şi bună, pe care şcoala, cu severitatea ei neiertătoare, îl învăţase să şi-o ascundă, ceea ce făcea din el un satrap artificial şi mai mult comic. Iar numele, în satul lui şi-n cele vecine, avea alt înţeles decît se cunoaşte, dovadă că nu-i dăduse prin minte să şi-l schimbe, ci, dimpotrivă, îl purta cu mîndrie. În fiecare dimineaţă, înainte de a începe instrucţia, sergentul făcea cu grupa lui exerciţii de alfabetizare militară. Cu unii, de prin alte grupe, poate că era nevoie, se găseau printre noi cîţiva mai înceţi la minte, că nici nu ştiu cum de-i primise în şcoală. Unul mi s-a părut chiar idiot, în adevăratul înţeles al cuvîntului; voi pomeni doar una din vorbele lui neghioabe, nici nu cred că-i nevoie de o a doua şi nici n-am timp de glumă. Învăţam că la luptă, sub focul duşmanului, nu-i bine să te adăposteşti după un rambleu de cale ferată, fiindcă glonţul, chiar dacă nu te atinge, spulberă piatra colţuroasă care poate să te orbească. Admit că, dacă nu te învaţă nimeni, e mai greu să-ţi închipui, cînd n-ai destulă imaginaţie. Dar, cu toată învăţătura, repetată în multe rînduri, gogomanul nostru, cînd era întrebat, continua să spună că

un asemenea adăpost nu-i bun, „fiindcă vine trenul și taie capul !"

Așezat în fața grupei pusă în linie, treisprezece luptători, cum cere regulamentul de infanterie, sergentul ne lua pe rînd, cînd de la stînga, cînd de la dreapta, punîndu-ne întrebările lui de alfabetizare, mult timp aceleași :

— Cum se numește țara noastră ?

— Regatul România Mare.

— Cine e regele țării ?

— Maiestatea sa regele Carol al doilea.

Se împlineau abia patru luni de cînd Carol al doilea era rege. Urmau întrebări privitoare la ierarhia armatei și a școlii, în descreștere : ministrul de război, șeful statului major, inspectorul infanteriei și toți ceilalți, pînă la comandantul școlii, la comandantul batalionului de elevi, al companiei a patra, din care făceam parte cei din anul întîi, comandantul plutonului și, în sfîrșit, șeful grupei noastre. Fiind printre cei înalți, eram primul din dreapta, și dacă întrebările începeau din partea aceasta scăpam ușor, cu Regatul România Mare. Dar cînd se nimerea să-mi vină rîndul la urmă și să spun numele sergentului, totdeauna mă poticneam după prima silabă :

— Șeful grupei a doua este domnul elev sergent instructor Pre...

— Ești bîlbîit sau ce ai ? mă admonesta sergentul.

Mult timp n-am putut să-i spun numele pînă la capăt decît după o ezitare penibilă ; pe sergent îl chema Prepuț și nu altfel. În satul lui, cuvîntul nu rușina pe nimeni, căci nu definea decît vecinătatea omului cu puțul comunal, de unde venea tot poporul să ia apă.

Trebuie să recunosc că n-avea alte păcate decît numele, ca să nu **mă leg de umărul lăsat** și bărbia strîmbă. Niciodată nu mi-a făcut o nedreptate, și dacă am văzut așa, nimic nu mi-a fost mai ușor decît să-i spun din toată inima, cu orice ocazie, „da, domnule elev sergent !", „prea bine, cum vreți dumneavoastră !" Cuvîntul „imposibil" îl și uitasem, fiindcă își pierduse utilitatea. În afară de alfabetizarea ridicolă, de la el am învățat temeinic, căci știa și să explice, și să dea exemplu, regulile elementare ale milităriei, mînuitul puștii, întoarcerile, fuga, îngenunchiatul, culcatul, exercițiile de ochire, iar mai tîrziu tragerea la poligon,

cu gloanţe adevărate, ceea ce, cînd am ajuns la mitralieră, a devenit o experienţă pasionantă. Dar sergentul mă cîştigase mai dinainte, din ziua cînd ne-a arătat cum se trînteşte luptătorul la pămînt, sub ploaia de gloanţe, fără să lase arma din mînă. Era după o ploaie de toamnă care prefăcuse cîmpul de instrucţie într-o mocirlă. După ce ne-a explicat mişcarea, instructorul, cu arma la piept şi fără să pregete, s-a aruncat într-o băltoacă, stropind pînă departe. Cînd s-a ridicat, era plin de noroi pînă în albul ochilor, şi de pe hainele lui, totdeauna meticulos îngrijite, curgeau şiroaie de apă murdară. N-am mai ţinut seama de disciplină, şi l-am aplaudat, fără să-mi pot înfrîna admiraţia.

— Vezi că aici nu sîntem la teatru ! m-a admonestat el cu asprime.

Din clipa aceea mi-a devenit drag şi drag mi-a rămas pînă astăzi, deşi a murit în război, ca atîţi alţii ; a murit pe frontul de la Ţiganca, în drum spre Odesa, pe unde am trecut şi eu, dar mult mai tîrziu, în vreme de pace, avînd pe mine haine civile, fără nici o armă în mînă. Dacă locotenentul Prepuţ o fi avut vreo cruce la căpătîi, de mult este putrezită, şi astfel i s-a pierdut şi numele.

* * *

În după-amiaza cînd sosisem acolo şi toată şcoala era sau la cursuri, sau la instrucţie, încît n-am întîlnit pe nimeni în drumul spre magazie, am primit două rînduri de haine, unul de campanie, de toată ziua, s-ar spune mai bine, şi altul de ceremonie, cu chipiu şi cu egretă, o podoabă care azi mi se pare caraghioasă, dar atunci mă umplea de mîndrie, parcă îmi punea în creştet un snop din razele soarelui. Magazionerul nu mi-a dat hainele în batjocură, ci mi le-a ales după talie, apoi m-a pus să le probez în faţa oglinzii. Dacă rămînea ceva de ajustat, croitorul acolo era, într-o odaie de alături ; încercarea de care mă temusem a fost mult mai uşoară, nu semănam cu un pui de bogdaproste.

Greu a fost momentul următor, pe care însă nu-l trăiam prima oară, cînd am ajuns la frizerie şi m-au tuns numărul unu. Totdeauna după ce mă tundeau, la întoar-

curea din vacanţe, mergeam cu capul între umeri, ruşinat, de parcă aş fi fost în pielea goală. Niciodată nu mă întrebam cum o să mă simt cînd mi-o cădea părul şi frizerul n-o să mai aibă ce tunde.

De-aici, am urcat la etaj, unde erau dormitoarele. În capul scării largi, monumentale, am văzut un maldăr de tîrlici, ca la moscheie, care nu se potriveau cu decorul; sergentul şi-a scos bocancii, m-a pus şi pe mine să mă descalţ şi-am înţeles îndată de ce, fiindcă pe coridoare era parchet ceruit, lucios ca oglinda. Am mers în vîrful picioarelor, atîta curăţenie îmi făcea frică, mi se părea că subînţelesul ei era o capcană, podeaua aceea lucioasă ascundea o caracatiţă care nu aştepta decît să-i cazi în tentacule.

La fel de lustruit era parchetul şi în dormitorul unde m-a dus sergentul, dar nu putea să se vadă decît fîşiuţe de jumătăte de metru, cît rămînea între un şir de paturi şi altul. Atîta înghesuială mi-a făcut mai mare frică decît caracatiţa, pe coridor scăpai cu fuga la o nevoie, aici nu puteau trece doi oameni unul pe lîngă altul decît frecîndu-se de paturi, sau sărind pe deasupra.

— Iată patul tău ! mi-a spus sergentul.

Sigur că era patul cel mai rău aşezat, dacă sosisem ultimul, drept în mijlocul dormitorului, unde se încrucişau toate drumurile. M-am gîndit cîţi au să se foiască pe lîngă mine, niciodată nu mi-a plăcut să stau în mijlocul odăii, am tras spre perete şi cu precădere în colţuri, unde mă simţeam mai apărat decît oriunde. Îmi făceam griji de poimînă, seara am căzut frînt de oboseală şi-am dormit neîntors pînă dimineaţa, după o noapte de drum cu trenul şi după atîtea emoţii. Cu ceilalţi, care făcuseră instrucţie toată ziua, s-a întîmplat la fel, la fel în seara următoare şi [illegible] adormeau cum puneau capul pe pernă şi [illegible], nici măcar din cele cu femei despuiate, cum se întîmplă cu tinerii ţinuţi mai rău ca la mănăstire, unde poate că dracul nu-i totdeauna atît de negru pe cît se crede.

La început, mai rău a fost cu lipsa de aer la atîta înghesuială, chiar şi pe vreme destul de caldă, cînd rămînea o fereastră deschisă. Şi de-ar fi rămas deschise toate, şi de-ar fi lipsit un perete întreg, poate tot n-ar fi fost destul pentru atîtea respiraţii amestecate. Cînd, rar, se întîmpla să ies o clipă peste noapte şi mă întorceam, deşi pe

jumătate continuam să dorm în picioare, mergînd orbește printre paturi, mi se părea că intru într-o apă vîscoasă, cu miros rău de baltă. Nu treceam prima oară prin această încercare, știam de prin gări, unde așteptam ceasuri înghesuit între oameni cu mirosuri de toate felurile ; la fel se întîmpla și aici, de cînd era școala, la fel se întîmplă în cazărmi și în internate, ca să nu mai pomenesc închisorile. Dar fiindcă atîta lume supraviețuiește, înseamnă că pînă la urmă te obișnuiești cu toate mizeriile. Iarna barem, cînd era atît de frig pe coridoarele neîncălzite, nu știam cum să ajung mai repede în căldura vîscoasă și să mă bag sub pătură cu tot cu capul, fără să mai simt lipsa de aer. E drept însă că ziua, la instrucție, în plămîni intra atît oxigen, că după ani întregi de asemenea existență omul ar fi putut ajunge să doarmă cu nările astupate, să nu mai respire nici măcar cît animalele care hibernează.

Paturile erau de fier negru, și în locul somierelor de împletitură elastică, de la colegiul domnului Pretoreanu, salteaua stătea pe baloturi de tablă, încrucișate, la o șchioapă unul de altul. Nu spun că nu le simțeam în șolduri, în umeri sau în coaste, dar mă adaptam, îmi căutam pozițiile cele mai convenabile. Noroc că salteaua era groasă și de lînă adevărată. Mă întreb cîte oi intrau într-un dormitor cu patruzeci și cinci de paturi, și în zece, cîte erau toate ? Pe atunci, populația pămîntului nu ajungea la două miliarde de suflete. Ce s-ar întîmpla astăzi cu saltelele, dacă nu se năștoceau înlocuitorii de toate felurile, căci de unde să iei oi pentru patru miliarde și jumătate de oameni, cinci miliarde probabil pînă la sfîrșitul mileniului ?! Aș fi înclinat să cred că în aceste materiale noi, neconforme cu natura, se ascunde cauza înmulțirii unor boli în societatea modernă, cancerul și slăbiciunile inimii, dar mă abțin să-mi dau părerea, de teamă să nu mă ia cineva în serios și să ne trimită înapoi, la rogojină.

Salteaua groasă și îndesată era atît de grea, că îmi rupea șalele cînd, o dată pe săptămînă, sîmbăta după-amiază, zi de gospodărie, trebuia s-o car în spinare afară, la fel ca toată lumea, s-o pun pe iarbă și s-o bat cu parul pînă ieșea tot praful. Sergentul Preput inspecta saltelele grupei lui, le încerca el însuși cu parul și nu ne dădea drumul în dormitor pînă ce aerul deasupra nu rămînea limpede ca sub un clopot de sticlă.

Hainele le ţineam în dulapuri aşezate pe lîngă perete, aveam fiecare despărţitura noastră, unde ne puneam şi lucruşoarele personale. Acolo aveam pitite, în cel mai ascuns dintre colţuri, verigheta şi fotografia Zorinei. E timpul să spun că îmi rămînea timp să mă gîndesc la ea cît voiam numai duminica ; în celelalte zile mi-o aminteam doar în unele ore ale după-amiezii, spre seară, cînd ne făceam lecţiile pe a doua zi. Aveam norocul să pricep totul limpede, de la prima explicaţie, era şi ceva nou, şi ceva simplu ; sau mi se părea, fiindcă privea domenii nebănuite care îmi trezeau pasiunea. Aşa că, nemaiavînd nimic de învăţat, orele de meditaţie le petreceam gîndindu-mă la Zorina ; sau îi scriam zeci de pagini, caiete după caiete, din care, dacă le-aş avea astăzi, aş scoate cu uşurinţă mai mult decît o carte. Pe fereastră se vedeau munţii cu crestele acoperite de zăpadă, luna răspîndea pe cerul sticlos o lumină strălucitoare, de gheaţă, că mi se umpleau ochii de lacrimi. Mereu am crezut că lăcrimau din cauza lunii, pînă ce, tîrziu, am băgat de seamă că la fel mi se întîmpla în nopţile întunecoase şi atunci am înţeles că mă durea sufletul de dorul Zorinei.

Pe urmă mergeam la masă ; sala de mese era la subsol, un rînd de ferestre dădea în curtea şcolii, altul în stradă, şi cine avea locul în partea aceea vedea picioarele femeilor şi fetelor care treceau prin faţă. Nu trecea nici un bărbat, parcă era o înţelegere, ori stăteau acasă, ori mergeau pe trotuarul celălalt.

Bucate mai bune decît acolo n-am mîncat niciodată, nici la restaurantele cele mai renumite, din cele mai mari oraşe. Aşa mi se păruse atunci, desigur ; dar impresia, deşi depăşită, rămîne neînvinsă. De pildă, ciorbă de bivoliţă, cu carnea roşie, cum nu mai văzusem şi mă cam speriase prima dată, şi cu încrustaţii de seu galben, moale ca untul. Prin partea locului, se vedeau mai multe turme de bivoliţe decît de vaci şi, neţinînd seama cît erau de urîte şi cum le plăcea să se tăvălească prin băltoace, laptele lor îl întrecea cu mult pe oricare altul, la fel şi carnea, mai grasă şi mai gustoasă. N-am să pomenesc toate felurile de mîncare, îmi vine în gînd un ghiveci călugăresc scăldat în untdelemn cu boia de ardei dulce ; sau vestita friptură de porc la tavă, cu varză călită, cum la Colegiul domnului

Pretoreanu se dădea doar la serbările şcolii, şi nu la fel de bună. După o zi grea de muncă, ne-am fi prăpădit cu toţii dacă nu puneam la loc caloriile pierdute, iar caloriile eu nu le socotesc după cantitatea produselor băgate în oală, ci după felul cum sînt gătite. Dacă o mîncare fără gust s-o duce în stomac, de voie, de nevoie, caloriile ies pe nas, odată cu aerul.

Un rău nu lipsea nici în sala de mese, era ofiţerul de serviciu, pus să ne supravegheze fără astîmpăr ; abia trecea şi răsuflai uşurat, că deodată îi simţeai privirea în ceafă ; pe urmă nu mai lipsea decît să-ţi pună mîna pe umăr.

— Dumneata ai părul cam mare !

Observaţia echivala cu ordinul de a merge la frizer îndată ce se sfîrşea masa.

Unii se plîngeau de migrene, alţii de urechi, aveau chiar certificat de la medic, cu recomandarea să poarte părul mai mare. Din cei douăzeci de locotenenţi care făceau de serviciu pe şcoală, nu erau toţi haini la inimă, unii închideau ochii şi se duceau mai departe. Dar cîţiva din ei nu se lăsau înduplecaţi nici de rugăminţi, nici de certificate, umblau cu frizerul după ei şi pe recalcitranţi punea să-i tundă pe loc, în mijlocul sălii de mese.

În clasă, profesorilor civili nu le păsa de părul nostru, cei militari se gîndeau cum să-şi facă lecţia mai bine. În dormitor, sergentul instructor Prepuţ avea prea multe de inspectat, bocancii în primul rînd, umbla mai mult cu capul pe jos, nu ne vedea părul, sau poate se prefăcea că nu-l vede, am spus că avea o inimă bună. La inspecţie, la parăzi nimeni nu putea să ne vadă părul sub chipiul de ceremonie sau sub capela de instrucţie. Primejdia adevărată rămînea sala de mese.

— Dumneata ai părul cam mare ! spunea la spatele meu ofiţerul de serviciu, punîndu-mi mîna pe umăr.

— Da, domnule locotenent.

— Să te tunzi !

— Am înţeles, domnule locotenent.

Pînă să-i vină rîndul a doua oară, treceau douăzeci de zile, uita de mine, o lua de la început :

— Dumneata ai părul cam mare !

Niciodată nu am spus „nu", sau „nu pot", sau „am scutire". Aşa am dus-o din douăzeci în douăzeci de zile, ca

să nu mai spun că uneori mai venea și-o boală, o răceală sau o gripă, fie la el, fie la mine, și termenul se lungea patruzeci de zile. La sfîrșitul anului, aveam părul mare, frizură adevărată.

* * *

Cel mai greu de curățat erau bocancii, mai ales atunci, toamna, cînd începuseră ploile și mergeam prin băltoace, neschimbînd linia dreaptă, de ne înnoroiam pînă la glezne, ca să nu spun cît se murdăreau moletierele, pantalonii și mantăile. Moletierele le moștenisem de la armata franceză, care ne înzestrase în timpul războiului, după cum moștenisem și altele, de pildă chipiul și casca. Armele, în schimb, erau de fabricație germană, Manliker, ca și mitraliera, Schwartzlose. Aveam și cîteva mitraliere franțuzești St. Etienne, fiindcă trebuia să le cunoaștem pe toate, acelea însă, lasă că erau înalte ca niște capre de tăiat lemne, dar nici nu mergeau bine, se înțepeneau de la primele gloanțe, așa că le foloseam mai mult să facem teorie pe ele.

Nu am să mă iau la ceartă după trei sferturi de secol cu inventatorul moletierelor, ceea ce nu mă împiedică să spun că se datorau unei inspirații nefericite ; oricine a făcut armata pe vremea mea o să-mi dea dreptate. Erau fîșii de stofă, la fel ca pantalonul, lungi de doi metri, cu o anumită croială, mai late la jumătate, cam de un dos de palmă și mai înguste la terminații, ca să se înfășoare mai bine, urmînd forma piciorului, de la gleznă pînă sub genunchi, unde se prindeau cu șireturi. Cît timp lua această manevră poate să-și închipuie oricine. Dacă regimentul surprins de atacul nemțesc tocmai cînd se despăduchea la gîrlă fusese nevoit să lupte numai în cămașă, cauza adevărată nu putea să fie decît moletierele ; cine are timp să și le pună sub năvala inamicului ? Pantalonii ca pantalonii, îi mai tragi și din fugă și pe urmă îi ții cu stînga, să nu cadă, în timp ce cu dreapta lovești cu baioneta la urmă. Nu mai spun cît timp cereau să le cureți de noroi, centimetru cu centimetru, apoi să le faci sul, că altfel cine ar putea să le pună ? Și ce meșteșug se cerea să le înfășori bine, să urmeze forma piciorului, care nu-i otova ca bu-

lumacii. Unii nu izbuteau niciodată să le pună ca lumea, un picior ieşea mai gros decît celălalt. Cine nu avea pulpele destul de formate le mai îngroşa cu fîşii de hîrtie prinse sub moletiere. Nu uit să spun de cîte ori se desfăceau acestea din mers, atîrnau pe jos şi cei din spate le călcau cu bocancii.

Bocancii, aşa plini de noroi cum erau cînd veneam de la instrucţie, îi duceam în mînă, s-a înţeles că n-aveam voie să atingem parchetul cu ei, şi îi curăţam la spălător, în capătul coridoarelor, unde erau vreo şaizeci de chiuvete puse pe patru rînduri, numai cu apă rece. Dar n-aveam voie să-i spălăm, ceea ce ar fi uşurat treaba, ci trebuiau curăţaţi, întîi cu un beţişor, apoi cu peria aspră. Cînd nu mai rămînea nici urmă de noroi îi dădeam cu cremă şi apoi îi lustruiam cu peria moale, pînă luceau ca oglinda.

— Să-mi răsucesc mustaţa în ei ! pretindea sergentul.

N-avea mustaţă, era doar aşa, o vorbă a lui, un spirit.

Lustragiul face treaba mult mai uşor, putînd să lucreze cu amîndouă mîinile, nu-i rămîne decît să bată cu lemnul periei în cutie, şi clientul schimbă singur piciorul.

La inspecţia care se făcea înainte de culcare, stăteam drepţi, aliniaţi pe coridoarele înguste dintre paturi, tremurînd de frig şi de frică, în cămăşi de noapte de pînză grosolană, dar nu groasă şi călduroasă. O clădire atît de mîndră cum era şcoala noastră, cu ziduri masive şi sănătoase, cu ferestrele încheiate bine şi cu uşile bine ajustate, se încălzea cu lemne, în sobe de teracotă, deşi avea dimensiunile palatului de la Schönbrun. Mult timp le-a trebuit oamenilor pînă să înţeleagă avantajele caloriferului, care economiseşte trei sferturi din combustibil. Iar cînd au înţeles, în sfîrşit, şi l-au pus pretutindeni în locul sobelor, chiar în clădiri mai micuţe, s-a văzut că păcura era pe sfîrşite. Oamenii s-ar întoarce cu drag astăzi la mijloacele de încălzire de altădată, dacă ar mai avea sobe şi lemne. În copilăria mea, lemnele de foc se aduceau cu căruţele, de la munte, convoaie, şi se făceau stive în magazie, stînjeni peste stînjeni. Cel mai bun lemn era cel de cer, înrudit cu stejarul ; dacă i se curăţa coaja, dădea şi mai multe calorii, frigea soba, nu puteai să te apropii la jumătate de metru.

Pentru inspecție stăteam cu hainele chitite și aliniate pe pat, și cu bocancii în mînă. Greu ar fi putut să rămînă ascunsă o pată de noroi, la îmbinarea tălpii cu căputa! Pe urmă sergentul inspecta cît de bine erau chitite și aliniate hainele pe pat, pantalonii dedesubt, vestonul deasupra, iar peste ele capela și moletierele. Cu o liniuță în mînă, se asigura mai întîi că nimic nu trăgea în afară sau nu era băgat mai înăuntru, nici măcar cu o jumătate de centimetru. În clipa următoare, toate se făceau vraiște, în căutarea cusururilor. Cea mai crudă probă o îndurau nasturii, se prindea între degete cîte unul, la nimereală, n-ar fi fost timp pentru fiecare și apoi se învîrtea haina, ca o morișcă. Nasturele trebuia să fie cusut temeinic, dar oricît ar fi fost ața de tare, nu rezista la o probă mai prelungită. Cine cădea victimă trebuia să coase nasturele la loc, învineţit de frig pe coridor, căci între timp venea ora de culcare, cînd în dormitor se stingea lumina. Unii încercau să se folosească de sîrmă, socotind că este fără moarte, dar își dădeau seama repede că nu rezistă la răsucire, ci se rupe mai repede decît ața.

Singura mîngîiere în fața acestei încercări nemiloase era că odată cu ea se încheia și ziua și venea timpul somnului, trecerea în altă lume, „unde nu era nici durere, nici suspin", ci o noapte numai a noastră, ca o viață veșnică.

5

Duminica, elevii din anul al doilea aveau voie să iasă în oraș, dacă nu trebuiau să ispășească vreo pedeapsă. Pentru aceasta se îmbrăcau în uniforma de ceremonie, cu pantaloni lungi și ghete cu gumilastic, cu chipiu și cu egretă portocalie. Ghetele cu gumilastic nu puteam să le sufăr, mi se părea că nu se potrivesc decît cu popii și seminariștii ; civilii care știau nemțește le spuneau „ghete cu zug", poate fiindcă se încălțau repede, „zugul", adică trenul, ilus-

trînd ideea de viteză. Înainte de a le da drumul pe poartă celor învoiți, ofițerul de serviciu îi inspecta din cap pînă în picioare, dacă au ghetele lustruite, pantalonii călcați pe dungă, nasturii tunicii frecați cu „Amor", o pastă în cutii ovale, care făcea alama să strălucească mai tare ca aurul.

Duminicile mele, pînă am căpătat și eu învoire în oraș, nu au fost atît de triste pe cît s-ar crede, mai degrabă eram melancolic, o stare de suflet într-un fel fructuoasă, fiindcă îmi șlefuia sufletul, îl făcea mai sensibil și-i dădea chiar o adîncime necunoscută înainte, adică sentimente mai numeroase și mai puternice. Nu văzusem orașul decît o dată, în trecerea lineară cu tramvaiul, pe diametru, care ducea la reprezentarea lui cea mai bună ; nu doream deloc să-l explorez și-n părțile celelalte, le lăsam pe ele să-mi treacă pe dinaintea ochilor. Parcul din fața școlii se termina într-un gard cu drugi de fier forjat, dincolo de care era pădurea, cu o alee de promenadă, paralelă cu linia tramvaiului. Tramvaiul trecea des, spre un loc de distracție unde erau și-o apă cu bărci de închiriat, și o menajerie.

Priveam lumea din afară printre două gratii, de care mă țineam cu mîinile ; cineva ar fi putut să facă o asemuire între mine și animalele de la menajerie, închise în cușcă.

Treceau mai puțini băieți, nu știu de ce, și mai ales fete, eleve de școală, în uniformă, cu număr pe mînecă, poate și ele închise în vreun internat de unde le dădeau voie să se plimbe duminica. În fiecare din ele transpuneam o Zorină, căreia seara, în orele de meditație, iarăși îi scriam zeci de pagini ; atunci era pentru mine timpul cel mai bun al zilei, mă uitam la creasta înzăpezită a munților, în direcția Bucureștilor. În nopțile întunecoase parcă vedeam într-acolo o pîlpîire, ca o aurora boreală, nu putea să fie decît lumina orașului, zecile lui de mii de becuri de pe stradă, răsfrînte în bolta cerească. Prin aceste lumini, fie ele doar închipuite, simțeam o comunicație directă cu Zorina, ca și cînd ea ar fi fost aproape și s-ar fi uitat la mine de dincolo de fereastră. Îmi scria puțin, n-avea îndemînare, frazele ei erau sărace și cam înapoiate, nu știam prin ce școală trecuse, nu o văzusem niciodată cu o carte în mînă. În schimb, cel puțin la două săptămîni îmi trimitea un pachet cu kilograme de ciocolată de care se bucura întreaga mea grupă.

Odată, am avut o mare emoție, cînd pe pachetele de ciocolată, de un format nou, în hîrtie ca aurul, am văzut numele Zorinei și fotografia ei, rîzînd să i se vadă dinții, ca în reclamele de pastă dentrifice. Privind-o, cu tot mai multă duioșie, mi-am amintit drumul nostru de șaizeci de kilometri făcuți cu piciorul, nopțile dormite prin porumbiști sau prin crînguri și m-am gîndit că asemenea amintiri nu se pot uita niciodată.

De uitat nu le-am uitat, dar au devenit simplă narațiune ; de Zorina nu mai știu nimic, poate e moartă, și emoția pe care o mai simt uneori cînd mă gîndesc la ea nu-i decît o trimitere în urmă. În cîteva rînduri am văzut ambalajul cu numele și fotografia ei aruncat pe vreo alee din parc, în picioarele oamenilor, și l-am luat de jos, dar nu știu sigur ce voiam să feresc de profanare, chipul ei sau aleea de obicei atît de curată ?

Din cînd în cînd, în acele scrisori scurte și stîngace, Zorina avea grijă să-mi repete o veche asigurare : „Să știi că nu ai nici o datorie față de mine : dacă vrei să vii în vacanța de Crăciun, vino, dacă nu, du-te în altă parte, de ei te scap eu, să nu-ți fie frică". Nu știu ce avea ea în gînd, cum voia să mă scape ; n-a fost nevoie să facă nimic, nici să miște un deget, m-a scăpat soarta.

* * *

A fost o viață grea, niciodată n-am să spun altfel, însă n-am s-o evoc decît pe departe. Dacă voi povesti prin ce întîmplări am trecut, trebuie să se știe că ele se repetau des, uneori zilnic, iar eu voi spune o singură dată. Atît am să adaug, că viața aceea, așa cum a fost ea de dură, mi s-a părut normală din prima zi cînd am ajuns acolo, hotărît să nu spun niciodată „nu" sau „imposibil". Dar ce este de neînțeles și de necrezut, curînd a și început să-mi placă, mi se părea că am pornit la o întrecere cu mine însumi, și în clipele de suferință îmi trăiam satisfacția unei viitoare victorii. M-am gîndit la marii mei eroi, Nansen, Amundsen, Scott și amiralul Byrd, care au explorat ținuturile înghețate de la polii pămîntului ; ei mi s-au părut demni de pus înaintea altora, privindu-i ca pe tot atîtea zeități întrupate în oameni, fiindcă în primul rînd înfrun-

taseră frigul, cea mai grea din încercările cunoscute de mine.

Abia apucasem să învățăm mișcările reglementare, mînuirea armei, ochirea și abia începusem marșurile lungi, din zorii zilei și pînă seara, cu toate poverile pe umeri, cînd venise iarna și tot pămîntul era sau alb, sau vînăt, acoperit sau de zăpadă, sau de gheață. Dulci și dragi mi-au fost de aceea orele de cursuri, în clasă, unde învățam științe noi, pe care lumea civilă nici nu le bănuiește, chiar dacă a făcut armata. Napoleon nu fusese o improvizație, victoriile lui se datorau unei științe însușite în ani de studii și perfecționate de el însuși, ceea ce îmi însușeam și eu acum, într-o învățătură plină de fascinație. Puțin îmi păsa că unii se uitau pe fereastră, cu gîndul în altă parte, sau jucau țintar cu vecinul de bancă ; eu ascultam lecția ca habotnicii cititul din Evanghelie.

Era o știință complexă, începea cu tehnica elementară, ajungea la tactică, apoi la strategie, care depășește în ingeniozitate cele mai palpitante din romanele polițiste. Cei care judecă mersul războiului fără să aibă vreo competență, materializînd fronturile cu chibrituri înșirate pe masa de marmură a cafenelei, nu pot să fie decît ridicoli ; dar ei nu știu aceasta, la fel ca unii din cei care își dau părerea asupra cărților noastre, fără să-și închipuie că scrisul presupune cunoașterea a numeroase științe, chiar și strategia napoleoniană la urma urmelor, toate dobîndite în numeroși ani de studiu, și nelimitați ani de meditație, cu zile de chin și nopți nedormite.

Oricine e deprins astăzi să se uite pe o hartă și să caute drumul de la o localitate la alta. Oricine știe semnele topografice, cum se înfățișează un sat, un puț, o circiumă, un monument, un cîmp istoric. Dar dacă lași în urmă această învățătură elementară și ajungi la capătul științei, atunci harta nu mai este o simplă foaie de hîrtie, cu niște semne convenționale, ci devine însuși pămîntul pe care îl reprezintă, cu văile și văioagele, cu rîpele, cu dealurile și cu munții, ale căror curbe de nivel, privite printre pleoape, sau, mai bine spus, privite stereoscopic, dau naștere la reliefuri reale, arătînd locurile cele mai potrivite pe unde să se miște armata cînd atacă și unde să se așeze cînd trece în defensivă.

Astăzi, asemenea ştiinţe vor fi mers mult mai departe, de aceea n-am să-mi dau niciodată părerea la cafenea despre manevra unui general sau a altuia. Ce scriu aici nu-i decît evocarea unor timpuri trecute, încărcate de forţă şi nostalgie.

Oare cîte întîmplări din viaţă mi-au trezit atîta interes cît săpatul unei tranşee, de unde apoi am aruncat cu grenada într-o ţintă aflată în faţă, şi am auzit schijele, răspîndite în toate părţile, trecîndu-mi pe deasupra capului ? Săpatul unei tranşee este o muncă fizică, în schimb alegerea locului ei, judecînd după forma terenului, după locurile pe unde ar putea să înainteze atacatorul, cere nu doar o ştiinţă, ci şi o judecată subtilă, altfel lucrurile pot să iasă anapoda şi aşa se pierde o luptă. Nu mai vorbesc de lucrările mari, fortificaţiile, ar însemna să-mi dau aere în faţa acelor oameni care îşi amintesc de linia Maginot, de linia Siegfried şi mai ales de vestitul zid al Atlanticului. Dar nu cred că este cineva în stare să le înţeleagă cu adevărat raţiunea fără să fi învăţat istoria tuturor războaielor, de la Cezar şi Scipio Africanul, pînă în zilele noastre, atît a celor cîştigate, cît şi a celor pierdute. Mă opresc deci, ca să nu-mi etalez o învăţătură rămasă fără folosinţă. Am să adaug doar că n-am enumerat decît o parte din acele ştiinţe, atît de necunoscute chiar celor mai culţi semeni ai noştri. Apoi, nu mă pot înfrîna să nu spun cît ar folosi în relaţiile dintre oameni ; fără ele, nici o cultură nu e completă, şi nici o filosofie nu poate fi urmărită pînă la capăt. Acest adevăr Tolstoi îl cunoştea foarte bine, şi totuşi, cu toată experienţa militară pe care o avea, n-a înţeles strategia lui Napoleon şi n-a putut s-o prefacă în literatură, după cum nu şi-a înţeles nici eroul şi l-a redat sub o înfăţişare greşită.

* * *

Începuseră ploile de toamnă, străzile oraşului erau ude, iar şoselele desfundate. Atunci am făcut primul marş lung, de peste doisprezece kilometri, douăzeci şi patru cu înapoierea, împovăraţi cu raniţa, cu lopata Lieneman agăţată la şold, de centiron, alături de baionetă, cu puşca sau puşca-mitralieră, cîte una de fiecare grupă. Mitralierei nu-i venise încă rîndul s-o cărăm în spinare. Făceam un marş

lung, „în depărtare de inamic", ceea ce nu însemna deloc că fugeam de el, ci dimpotrivă, ne apropiam, dar el era încă departe şi nu ne pîndea nici o primejdie, nu trebuia să fim gata de luptă în orice clipă, ci doar să ne ferim de avioanele venite în recunoaştere. Ca să nu fie confuzie, aş spune mai bine „marşul departe de inamic", dar acum e prea tîrziu. Avioane nu aveau de unde să vină în realitate, fiindcă nu exista nici inamicul, decît pe hîrtie ; se simula apropierea lor, se dădea alarma şi atunci rupeam rîndurile, ne risipeam pe cîmp şi trîntindu-ne jos ne făceam una cu pămîntul înmuiat de ploaie, ca să-l curăţăm de pe haine, cu peria aspră, ne trebuia o seară întreagă.

Mergeau toţi posomoriţi, biciuiţi de ploaie în faţă, clipind des ca să se scuture apa de pe gene. Cînd am ieşit la marginea oraşului şi în lumina plumburie am văzut cîmpul în faţă, cu văi şi coline, am simţit o bucurie stranie, născută din ceea ce era nou în această întîmplare, ploaia, şoseaua cu bălţoace, peisajul pe care îl vedeam prima dată, orizontul unde ştiam că vom ajunge în cîteva ceasuri. Nu-mi era bine, ploaia pătrunsese prin manta, ajunsese la haine, în curînd avea să-mi ajungă la cămaşă, apoi la piele, de unde nu putea să meargă mai departe. Aveam o satisfacţie puţin diabolică, la gîndul că intemperiile au şi ele o limită, astfel eu voi rămîne mai presus de ele. Pînă şi poverile de pe umeri îmi dădeau satisfacţie, le duceam greu şi simţeam cum mă încovoaie, dar ştiam că nu am să mă trag pe marginea drumului, ci voi merge pînă la capăt. Se năştea în mine un sentiment nou, de bărbăţie, pe care l-au simţit şi cruciaţii porniţi să elibereze Ierusalimul, l-au simţit toţi luptătorii la gîndul că mergînd să întîmpine o armată duşmană îşi apără nu doar glia, cum se spune în baladă, ci şi femeia rămasă în căldura aşternutului, unde se va întoarce şi el la sfîrşitul luptei, spre a o găsi aşa cum o lăsase.

E de la sine înţeles că mă gîndeam la Zorina, cu mai multă bărbăţie decît în nopţile cînd era lîngă mine, şi atunci, în ploaia rece, ajunsă aproape la piele, simţeam mai multă căldură decît la amintirea atingerii ei corporale. Aş fi vrut să mă vadă, şi la acest gînd, faţa mi se lumina ca de soare, sfidam ploaia, parcă nu avea nici o putere, mergeam spre o victorie sigură, necunoscută de alţi oameni. Mai tîrziu, cînd n-am mai ştiut nimic de Zorina şi

n-am făcut nimic ca s-o caut, sentimentele trăite de mine în timpul marşului m-au îndreptăţit să nu-mi aduc nici o învinuire ; prin chiar cuvintele spuse puţin mai înainte este dovedit că ea ocupa atunci primul şi cel mai important loc în gîndurile mele, adăugîndu-se cu o putere mărită şi ca o verificare supremă la gîndurile din toate zilele. Cînd ea a încetat să existe, am avut regrete, dar nu remuşcări, fiindcă nu făcusem nimic s-o alung din suflet. Ea n-a ocupat acolo mai mult loc decît a avut nevoie şi de cît a putut să îmbrăţişeze. Dacă ar fi vrut, ar fi putut să se extindă, sufletul meu era o preerie încă neexplorată. Dar un drum pornit la întîmplare, dintr-o Grădină Botanică, nu poate duce departe.

În ziua aceea, am mai făcut o descoperire, că un cîmp gol, care se desfăşoară în faţa ochilor, întretăindu-şi liniile văilor cu ale colinelor, poate să devină o povestire, chiar cînd nu se vede un singur om de la o zare la alta şi nu survine nici o întîmplare, rămînînd numai ritmul continuu al pasului. De-atunci, pentru mine mersul spre depărtări a devenit un fapt epic, de aceea ori de cîte ori străbat un drum mi se pare că mă afund în lectura unei cărţi pline de întîmplări neprevăzute.

La prînz am ajuns într-un sat, am intrat în şcoală, la adăpost de ploaie, dar din parte-mi, ud pînă la piele cum eram, mi-ar fi fost totuna dacă rămîneam afară. Aveam în raniţă cîte o farfurie adîncă, de aluminiu, ne-au pus în ea de mîncare, cu polonicul, de la bucătăria pe roate, fasole cu hălci mari de slănină prăjită. La urmă am şters cu miez de pîine farfuria, deşi aş fi putut s-o spăl cu apa care curgea de pe mine. Fumatul fiind îngăduit, am aprins şi eu ţigara, bucurîndu-mă de un drept recunoscut numai maturilor. În fumul de tutun, plumburiu ca ploaia de afară, am văzut din nou chipul Zorinei, cu ochii ei căprui, fără expresie, care se transfigurau pînă la vrajă în unele clipe. Pe o foaie din carnetul de companie, unde trebuia să fac darea de seamă asupra marşului, şi unde ţineam fotografia ei de pe pachetul de ciocolată, i-am scris cu creionul chimic, făcînd pe hîrtie insule violete în locurile unde cădea o picătură de ploaie de pe cozorocul capelei : „Sînt singur, departe de casă, ud de ploaie pînă la piele, după un marş de patru ore şi mă aşteaptă alte patru, la întoarcere. Dormeai cînd am plecat de dimineaţă, şi poate vei fi gata să

adormi din nou deseară, cînd mă voi întoarce. E greu, dar nu mă plîng, fiindcă în frig și în ploaie voi dobîndi dreptul la căldura ta viitoare."

La întoarcere, cîțiva n-au mai putut să-și miște picioarele și i-au urcat în furgoanele bucătăriei de campanie ; toți au făcut pneumonie. Să fi fost război adevărat și să nu ne fi aflat departe de inamic, poate ar fi murit de gloanțe.

La marginea orașului, felinarele aprinse se răsfrîngeau în băltoace și abia atunci am simțit cu adevărat mizeria clipelor care se tîrau și ele odată cu pașii noștri rămași fără vlagă. Cînd am ajuns în centru, după ce am trecut pe sub turnul cu ceasornic de lîngă catedrală, comandantul batalionului, aflat în fruntea coloanei, călare, cu manta de ploaie cauciucată și cu glugă, a poruncit să cîntăm, ca întoarcerea să fie triumfală. Cineva a dat tonul și cîntecul, început la plutoanele din față, s-a întins pînă în coadă, făcînd să se deschidă ferestrele și lumea să se oprească pe trotuare. Era un cîntec de vitejie, care mi se părea jalnic : „Ce veseli sîntem noi, că mergem la război..." Mi-era rușine și mi-era ciudă că oamenii nu cunosc sau nu simt măsura adevărată a faptelor. Nu spun că ar fi fost mai potrivit un marș funebru, dar după un drum din zori pînă noaptea, sub o ploaie continuă, nimeni nu putea să fie vesel chiar dacă nu se gîndea la război, inamicul fiind mult prea departe, conform însăși temei executate în ziua aceea.

M-am uitat stăruitor la ferestre, dar n-am recunoscut-o pe aceea unde în ziua venirii văzusem o fată blondă cu obrajii ca trandafirii și ochii ca antracitul.

După ce am trecut și de Corso, unde nu se plimba nimeni ci treceau oameni grăbiți, cu umbrele, și am luat-o pe ultima linie dreaptă, am zărit statuia de la intrarea în școală. Știam că pînă acolo erau peste doi kilometri și deodată am simțit că n-o să-i mai pot face, au să mă lase picioarele. Cîntarea se auzea tot mai jalnică și mai stinsă : „Ce veseli sîntem noi..."

M-aș fi lăsat, moale, pe marginea trotuarului, dacă nu-mi venea încă o dată în minte Zorina. Pentru ea și din nici o altă ambiție mi-am învins slăbiciunea, am renăscut, deși continuam să-mi simt întreaga mizerie, umerii prăbușiți, picioarele zdrobite, pielea udă din tălpi pînă în creștet.

Cînd am ajuns dincolo de statuie și am trecut prin fața comandantului care se oprise cu calul pe dreapta spre a primi defilarea, am ridicat pasul pînă la centură, concentrînd în mine forțe de sute de kilograme și l-am bătut de pămînt cu atîta convingere, că mi se zgîlțîiau creierii.

Cine vrea, nu are decît să-și închipuie cum ne-am curățat bocancii și hainele, eu nu mai am putere nici să-mi aduc aminte. Știu că dimineața ne mișcam toți ca ologii, bolnavi de febră musculară, o stare ciudată, cînd răul din mădulare e depășit de o satisfacție sufletească, aceea de a fi trecut un examen mai greu decît puterile trupului. După mai bine de o lună, cît dormisem neîntors și fără nici o fărîmă de conștiență, mort în toată puterea cuvîntului, în noaptea aceea, cînd eram mai obosit ca niciodată, am visat-o pe Zorina, îndelung și luînd mereu visul de la capăt Dimineața se învîrtea pămîntul cu mine.

* * *

Era luna noiembrie, a doua zi s-a ivit soarele, avînd încă destulă căldură ca să uit frigul și ploaia necontenită din timpul marșului. Atunci am recunoscut un adevăr pe care ar fi trebuit să-l știu de multă vreme, și pe care și astăzi trebuie să-l recunosc din nou de fiecare dată după o descurajare, că nici un rău nu ține o veșnicie ; zilelor rele le urmează cele bune. Nu mi-am cimentat credința în acest adevăr, de aceea îl uit repede, fiindcă măcar de tot atîtea ori să întîmplă de-a-ndoaselea, după o vreme bună vine cea urîtă. În această privință, semăn la suflet cu Til Buhoglindă, care, cînd urca o costișă, se gîndea cu bucurie că de la creastă înainte va începe să coboare, și cînd cobora îl cuprindea grija că pe urmă va trebui să urce.

Vremea frumoasă a ținut toată luna, lunca și pădurile erau îmbrăcate în culori de toamnă. M-aș fi lăsat amăgit de aparențe și nu m-aș mai fi gîndit la iarnă, dacă prin pîlcurile de salcîmi, desfrunziți timpuriu, nu s-ar fi văzut stolurile de ciori stînd la pîndă, așteptînd zăpada, nu fiindcă le-ar fi adus o viață mai bună, ci doar așa, ca să cobească.

Într-una din acele zile frumoase, am făcut trageri cu cartușe reduse, într-o văioagă. Cartușele reduse erau o treaptă premergătoare, în locul proiectilului aveau o bilă de plumb, ca o alică, și nu băteau precis dincolo de zece

metri. Păcatul lor cel mai mare era că scoteau un fum negru, pulberea fiind de o calitate mai proastă. Fumul, ce-i drept, îl lua vîntul repede, dar ce rămînea pe țeava armei nu doresc să fie nici în inima dușmanilor, ceva ca o funingine groasă care, numai privind-o, făcea viața să pară mai neagră.

Întîmplarea, fără însemnătate, a avut urmări importante și imediate, astfel devine foarte semnificativă pentru mine, ceea ce explică de ce n-am uitat-o, deși altfel n-ar fi meritat s-o țin minte ; cîte gloanțe adevărate am tras pe urmă, cu sutele și cu miile, ar lăsa cu totul în umbră acea primă experiență, învelită în fumul înecăcios al pulberii negre.

Comandantul plutonului meu, despre care n-am căutat pînă acum prilejul să spun o vorbă, avea un rol de seamă în viața noastră, deci nu l-aș fi trecut cu vederea, să nu fi fost o ființă ștearsă și puțin caraghioasă, singura lui caracteristică evidentă. Îl chema Ion, numele de familie i l-am uitat, îi spuneam Ionică Temerarul, una din acele porecle neinspirate, găsite la nimereală ; sau poate se datora contrastului cu firea lui adevărată, fiindcă avea ochi de iepure, uitîndu-se temători în toate părțile și fiind gata s-o ia la fugă dacă se ivea o primejdie. În afară de gerul care avea să vină, nu ne pîndea nici o primejdie, dar, să fi fost la război, ne-am fi dorit un comandant mai temerar, în adevăratul înțeles al cuvîntului. După sergentul Prepuț, de Ionică Temerarul depindea viața mea în școală, și într-un fel chiar viața viitoare, deci nu pot să-l las deoparte. Deoarece nu mi-a făcut nici un rău, nu-i voi pomeni prea des numele. Deocamdată nu-l pot scăpa din vedere, fiindcă în ziua cînd am tras cu cartușe reduse, a venit în prim plan și ne-am privit ochi în ochi, de la jumătate de metru.

Sfîrșind tragerea, toți ne-am luat ținta de hîrtie, cu cercuri concentrice, ca s-o comparăm cu tragerea următoare, pe urmă am căpătat repaus un sfert de oră. Atunci m-a cuprins o plictiseală de moarte, nu mă lăsam înșelat de vremea frumoasă ; în pîlcul de salcîmi, ascuns privirii mele dincolo de văioagă, auzeam ciorile, croncănind antipatic. Dar mai ales, mă sfîșia cerul albastru, fără nici o pată, o împărăție visată și pierdută înainte de a-i fi văzut marginile. În loc să-mi aștept rîndul la zbor pe un cîmp de aviație, stăteam prostit în fundul unei văioage, legat de

pămînt prin cea mai pedestră dintre perspective, în mirosul de pulbere neagră care mai ieşea încă pe ţeava armei. Din tot ce-ar fi putut să-mi treacă prin minte, s-o iau la fugă, să urlu, să mă agăţ de un tren de marfă care trecea pe de vale şi să mă duc în lume, m-am apucat să curăţ ţeava armei pe dinăuntru, am deşurubat vergeaua, am scos cîlţii din cartuşieră... Comandantul nostru trăgea şi el dintr-o ţigară, oferită de cineva, şi se plimba pe fundul văii, zece paşi înainte, zece înapoi, i-aş fi dat una în cap, să termine, mă înnebunea monotonia mişcării care, odată începută, părea că n-o să se mai oprească. Dar s-a oprit, după ultimul fum tras din ţigară, Ionică Temerarul ne-a adunat în linie şi a început să ne inspecteze armele. Nimeni n-o curăţase pe a sa, treaba se făcea de obicei seara, şi apoi fiecare voise să se bucure în tihnă de repaus, în mîngîierea călduţă a soarelui.

Ajungînd în dreptul meu şi uitîndu-se pe ţeava armei, Ionică Temerarul s-a înroşit pînă în albul ochilor, m-a privit ţintă, de la jumătate de metru, dar n-a spus nimic, a mers pînă la capul rîndului, apoi s-a întors la mine, s-a mai uitat o dată pe ţeava armei, şi m-a întrebat, ţintindu-mă cu privirea lui speriată, de iepure :

— De ce-ai curăţat-o ?

Pînă să apuc a-i răspunde că din parapon, a adăugat într-o şoaptă confidenţială, pe care însă a auzit-o întreg plutonul, inclusiv sergentul Prepuţ, din capul grupei :

— Asta n-am s-o uit niciodată !

Iar în încheiere, cu glas tare :

— Prepuţ, notează : scutit de planton pînă la sfîrşitul anului ! Învoit în oraş duminică !

Pe ceilalţi toţi, cu dreptate sau fără dreptate, i-a pedepsit cu cîte două ore de carceră.

Ce departe în urmă mi se părea ziua cînd mă jurasem să nu strîng pe cineva de gît, orice mi-ar face !

Învoirea în oraş însă era nereglementară, s-a amînat cu o săptămînă, sergentul Prepuţ a avut grijă să intervină, trebuia mai întîi să depunem jurămîntul.

Apropierea jurămîntului semăna cu o ameninţare. Umbla o vorbă că, după jurămînt, „coboară milităria din pod", adică începea o viaţă mai severă, cu o disciplină ne-

cruțătoare, deși nu înțelegeam unde ar mai fi avut loc să crească ; dar creștea, pedeapsa era mai mare chiar pentru o greșeală mai mică ; se vesteau zile grele, toți în jurul meu aveau figura îngrijorată.

Pentru mine acum milităria devenise o joacă, trebuia să spun doar „da, domnule" și să nu mă opun nici unui ordin, chiar dacă n-ar fi putut să-l execute nimeni. Cuvîntul imposibil nu încăpea în vocabularul nostru, în schimb, de ordinul neexecutat nu se ținea seama, se uita repede, dacă apucai să încuviințezi fără ezitare : „am înțeles, prea bine, domnule !" Nu-i o zeflemisire, așa se întîmplă cu oamenii, fiindcă e omenește.

Îl rugasem pe sergentul Prepuț să mă pună totuși de planton, scutirea nedreptățea pe alții. S-a înroșit, de parcă aș fi rostit o blasfemie și mi-a răspuns atît de intransigent că m-a cuprins frigul :

— Ordinul se execută, nu se discută !

Iată o vorbă des auzită în vremea aceea, și de care îmi aduc aminte abia astăzi.

De planton se făcea în trei schimburi noaptea, și cel mai ușor era primul, de la ora stingerii înainte, apoi al treilea, înainte de deșteptare, iar cel mai rău, desigur, nu putea să fie decît cel de la mijloc, fiindcă împărțea somnul în două. Dar răul rămînea teoretic, n-am auzit de nimeni printre noi să sufere de insomnie ; indiferent în ce parte a nopții, era de ajuns să punem capul pe pernă ca să cădem în somn cum ne-am fi dus pe lumea cealaltă.

Datoria plantonului era să stea îmbrăcat și să se plimbe pe coridor trăgînd cu urechea, să intre prin dormitoare, veghind la somnul celorlalți, să preîntîmpine o nenorocire, să nu ia foc parchetul, de la vreo sobă, să îndrepte păturile căzute și să trezească pe cei care gemeau sau strigau prin somn, avînd vise urîte. Tot el trebuia să-i ducă la carceră pe cei pedepsiți, să-i țină acolo o oră, două sau cît scria pe listă, sau să-i dea în primire schimbului următor, cînd aveau de ispășit o vină mai mare.

Carcerele semănau cu niște dulapuri pe jumătate cît cabinele telefonice de astăzi, cu o ferestruică pe unde să intre aerul, dar mai degrabă intra frigul, iarna, căci se aflau sub scara monumentală de la intrare, în holul încălzit cît să nu înghețe plantele ornamentale. Scara mi se părea

foarte frumoasă, ca la palate, de marmură albă, cu balustrade de bronz roşu, frecat totdeauna că lucea chiar şi pe întuneric. În carceră, pedepsitul nu putea să stea decît în picioare, n-avea nici centiron, nici şireturi la bocanci, nu care cumva să se spînzure; deşi cred că nimănui nu i-ar fi dat prin minte, nu merita să mori pentru o cauză atît de neserioasă.

Situaţia mea privilegiată îmi atrăsese şi simpatii, din partea unora, dar mai ales sentimente contrare din partea altora, măcar invidie, dacă nu chiar ură. Dar şi unii, şi alţii mă întîmpinau cu zîmbete, ca şi cînd aş fi avut puterea să le fac viaţa mai bună. Aşa sînt oamenii, dacă semenii lor dobîndesc un privilegiu, încearcă să le intre pe sub piele, fie că n-au ce să cîştige. Am avut mai multă încredere în cei care rămîneau la distanţă. Singura mea satisfacţie adevărată rămînea gîndul că de-aici încolo eram ferit să ajung la vreo omucidere. Sergentul Prepuţ, prima primejdie la început, avea faţă de mine o atitudine nu doar binevoitoare, ci chiar servilă. Dacă n-ar fi murit pe front şi l-aş întîlni astăzi pe stradă, m-ar saluta de la mare distanţă.

Am depus jurămîntul pe grupe, cu mîna pe drapel, în umbra Victoriei Neînaripate. De acum înainte întîrzierea din vacanţă, dacă ar fi putut cineva să ajungă la o asemenea nesocotinţă, se numea dezertare ; în timp de război, s-ar fi pedepsit cu moartea. Atunci mi-am spus că singura scăpare era să nu întîrzii nici o secundă. Aplicat în alte ocazii, acest principiu atît de drastic a fost în viaţa mea unul din cîştigurile importante.

6

În prima duminică, s-a nimerit ca ofiţer de serviciu pe şcoală să fie protectorul meu, Ionică Temeraru, aşa că nimic nu mi-a periclitat ieşirea pe poartă, eram învoit şi pace bună, nici măcar nu s-a uitat dacă aveam ghetele lustruite şi egreta dreaptă, în timp ce pe alţii îi întorcea pe

toate părţile, îi freca, de la mergea untul. În loc s-o iau spre oraş, ca toată lumea, m-am dus în pădure, pe linia tramvaiului, şi după vreo trei kilometri am ajuns în poiana cu lacul strălucind în soare, căci vremea continua să fie senină şi caldă, deşi intrasem în noiembrie ; lumea se plimba cu barca sau intra alături, la grădina zoologică, o biată menajerie cu cîteva animale exotice, mai ales maimuţe hazoase, încolo de ale noastre, ursul de Carpaţi, cerbi, căprioare, o capră neagră şi cam atîta, în afară de cîteva păsări, cocoşi de munte şi vulturi. Am văzut şi o pereche de lupi, şi ei mi-au prilejuit impresia cea mai puternică. Probabil erau lupi tineri, aduşi de curînd în captivitate, pe care n-o înţelegeau şi n-o suportau, dovadă că alergau dintr-o parte în alta a cuştii cu gratii, unul în spatele altuia, într-o mişcare continuă, exasperată şi exasperantă, parcă înnebunită. Aveau ochii roşii, cu privirea însîngerată, şi din gură li se prelingeau bale otrăvite, că ar fi ars pielea omului, s-o fi atins, dacă pînă atunci nu-l sfîrtecau cu colţii. I-am urmărit mult timp, cu o nedumerire dureroasă. Prin spatele meu trecea lume indiferentă, care nu se oprea să-i compătimească, nu le dădea nici o atenţie. Nu, nu-mi plac lupii şi îmi fac frică, dar aş fi vrut să văd o dată acea lume nepăsătoare, stînd faţă în faţă cu ei, fără gratii, într-o margine de pădure întroienită. Erau şi fete de şcoală, în uniformă, cu număr pe mînecă, poate aceleaşi pe care le priveam cu o lună în urmă din curtea şcolii, de după gratiile parcului, tot o cuşcă, dar mai largă, dacă are vreo importanţă dimensiunea.

După un timp, cînd nu mai trecea nimeni şi poate îşi pierduseră vlaga după atîta mişcare neostoită, lupii s-au oprit în faţa mea, cum mă vedeau singur, s-au ridicat pe picioarele dinapoi sprijinindu-se cu cele din faţă în gratii şi m-au străpuns cu privirea lor roşie. I-am asemuit şi mai mult cu mine însumi, cum stăteam duminica agăţat cu mîinile de drugii gardului şi priveam fetele de şcoală, care se plimbau pe alee, fără să-şi dea seama că eram şi eu un lup închis în cuşcă. Dar din comparaţie trebuie luată numai o parte, că, fără să fiu lup, sufeream şi eu de pierderea libertăţii, şi numai speranţa omenească în viitor făcea să nu am ochii roşii.

Am lăsat lupii și am plecat spre oraș cu tramvaiul de astă dată, să mă bucur de libertatea pe care o dobîndisem printr-un instinct natural, mai vechi probabil ca istoria lui Ulise.

Trecînd pe lîngă școală, de-a lungul gardului dinspre pădure, m-am uitat la cei care se plimbau prin curte, cu capul în pămînt, cei opriți de la învoire. Unul era exact în locul unde stătusem și eu duminicile trecute, ținîndu-mă de drugii gardului, uitîndu-mă la fetele de pe alee. Acum eram liber și dacă aș fi vrut, puteam să intru în vorbă cu ele, dar ce să le spun ? Ceva despre Eminescu, despre „Luceafărul" ? Sau despre lupii pe care abia îi văzusem închiși, cu ochii roșii și gura plină de bale ?

În centru, am coborît, am mers pe strada îngustă cu prăvălii luxoase, am identificat fereastra unde o văzusem pe fata blondă, cu fața îmbujorată. Curînd am și cunoscut-o, atunci însă perdeaua nu s-a dat la o parte. Era încă lumină, se făcuse abia cinci după-amiază, mai aveam trei ceasuri pînă să mă întorc la școală, așa că am pornit în căutarea unei străzi din orașul vechi, am coborît pe sub turnul cu ceasornic cînd tocmai bătea sfertul de oră și, ajuns jos, căci mergeam la vale, am întrebat un trecător, un om în vîrstă, cu țăcălie, unde este strada Daravelei. N-a vrut să-mi răspundă, mi-a aruncat doar o privire indignată. Nimeni n-a vrut să-mi răspundă, n-am avut noroc să găsesc un om cumsecade, toți păreau jigniți cînd le puneam întrebarea, de parcă aș fi spus un cuvînt de rușine.

De rușine nu era cuvîntul, ci strada ; acolo aflasem că erau case cu fete, dar nu mă gîndisem că, datorită lor, nu se cădea să pronunți numele străzii decît cu fereală. Am găsit-o pînă la urmă, după ce am colindat cartierul, citind firmulițele de la colțuri. Casele nu aveau însă semne distinctive, felinare roșii la poartă, am încercat undeva unde mai văzusem că intrau și alții și am nimerit bine.

Nu-mi lipseau bani ; dacă venisem la școală cu un leu în buzunar, acum eram bogat, Zorina îmi trimisese cinci sute, nimeni nu primea asemenea mandate, o sumă enormă pentru mine, din care cheltuisem numai un sfert de sută, dar dintr-o dată, luînd cinci cremșnituri de la cantina școlii. E adevărat că nu mîncasem niciodată cremșnituri atît de bune, nu se comparau nici măcar cu cele făcute

de sora mea, socotită drept meşteră în creme şi aluaturi de toate felurile. De aceea nu mă mulţumisem cu una, ci mîncasem cinci, fără pauză. Ar fi trebuit să mă mire preţul lor, cinci lei bucata, cînd prăjiturile cele mici ale domnului Zaharescu se vindeau cu nouăzeci şi cinci de bani, iar cele mari cu un leu jumate. Desigur, fiindcă erau făcute de fabrică, zeci de mii dintr-o dată, pe cînd cremşniturile le făcea în casă, cu mîinile ei, domnişoara Marioara, fata cantinierului.

Cum am deschis poarta, am dat într-o curte cu leandri în hîrdaie vopsite verde, care nu fuseseră duse încă la adăpost, pentru iarnă, deşi aveau florile ofilite, pe cale să se scuture. Pe trei laturi ale curţii era o casă gospodărească în formă de U, cu un parter înalt deasupra subsolului, cu un cerdac pe toată lungimea, de unde se intra de-a dreptul în camere, una lîngă alta, dar nu înghesuite. Cei pe care îi văzusem intrînd dispăruseră, putea să fie o casă de oameni chivernisiţi şi cumsecade, şi n-aş fi ştiut ce să răspund dacă îmi cerea cineva socoteală. Dar cum am deschis poarta, am dat cu ochii de o fată îmbrăcată subţire, care tocmai ieşea dintr-o cameră. Ne-am privit, nu ştiam ce să-i spun, ea însă m-a întrebat de-a dreptul, aplecîndu-se peste balustrada cerdacului :

— Mergi cu mine ?

Am încuviinţat cu o mişcare din cap, ceea ce a făcut ca egreta să se clatine, am urcat scările de lemn, pe lîngă o bucătărie de unde venea miros de sarmale. Fata m-a tras repede în cameră, începea să fie răcoare, n-avea nimic pe ea decît rochia, ca o foaie de ceapă, şi în picioare tîrlici roşii, fără ciorapi sau şosete. Cum a intrat, şi-a tras rochia în sus, pînă la şolduri şi s-a aşezat pe marginea patului.

O chema Ghizela, fetele celelalte îi spuneau Ghizi, eu nu-i spuneam în nici un fel, n-aveam nevoie, cred că nu i-am pronunţat niciodată numele. Era micuţă, dar dolofană, cu picioare de nădejde, ar fi mers în front cu infanteriştii şi n-ar fi obosit prima. Fiindcă avea un mic crucifix deasupra patului, cu un Crist bătut în cuie, mi-am închipuit că era catolică, săsoaică sau unguroaică. Blondă, cîrnă şi pistruiată, cu ochi albaştri, atît de limpezi că aş fi luat-o drept o copilă, mai ales că şi mişcările, şi privirea ei erau mult prea sfioase pentru o asemenea casă.

Acolo erau alte obiceiuri decît pe strada Căruței Stricate și pe unde mă mai dusesem, la București, de pildă, în Crucea de Piatră. Stăpîna casei nu dijmuia banii fetelor, aveau, fiecare, camera lor, plăteau chirie, își plăteau mîncarea, în schimb se bucurau de protecție, poliția nu le făcea șicane, și ele duceau viața care cum voia, nimeni nu le ținea socoteala cine le vizitează și cînd pleacă, fie c-ar fi întîrziat toată noaptea.

Pe cînd îmi îmbrăcam mantaua, Ghizela s-a așezat în genunchi, în mijlocul patului și, cu ochii la crucifixul care fusese martor, și-a făcut cruce, în felul catolic, cu trei degete unite nu în triunghi, ci în linie, și-a luat banii și i-a aruncat într-un sertar, fără să-i numere, nu era mare lucru, doi poli, cît patru cremșnituri.

— Dacă ai învoire duminica viitoare, mi-a spus cu prietenie, vino mai devreme, cum vă dă drumul, și dacă vrei, stai pînă seara.

Avea o figură habotnică, mi s-a părut frumușică și cred că era curată la suflet, cu toate că se găsea într-o casă pe unde oamenii rușinoși treceau cu capul întors în partea cealaltă. Duminica următoare am venit devreme, cum îmi spusese ; aveam simțămîntul că mă duc la întîlnire cu o fată cuminte, o școlăriță, aflată la părinții ei, mă așteptam s-o găsesc între cărți și caiete, sfîrșindu-și lecțiile, pătată de cerneală pe degete. Îi adusesem zece cremșnituri, cheltuială nesăbuită, fără să am vreo mustrare de cuget, căci Zorina îmi scrisese, cu inima ei generoasă : „Poate ai terminat banii, îți trimit cinci sute de lei, să ai pentru fete". Nu știa că venisem la școală cu un leu în buzunar, credea că aveam portofelul doldora, tot datorită firii ei generoase, care o făcea să vadă în toți cerșetorii de pe stradă bogătași deghizați, ca să se distreze.

Însă în săptămîna dintre prima duminică și a doua, ninsese, începuse încă de luni dimineața, iar marți se lăsase un ger atît de năprasnic, că se făcuse sloi, sub mantia ei groasă de bronz, pînă și inima Victoriei Neînaripate de la poarta principală ; așa o vedeam eu, insonoră și moartă, deși stătea în picioare, ținînd în mînă cununa de lauri prefăcută în gheață.

*

Luni ne trezisem ca de obicei la cinci dimineața, și în chip uimitor, în loc să fie încă scufundată în beznă, noaptea, dincolo de ferestre, părea albă, semăna cu un cearșaf proaspăt spălat și mare cît cerul. Cădea o ninsoare atît de liniștită și densă, că nu se mai vedeau fulgii, erau dizolvați unii în alții, sau puși la presă, dînd naștere unui element nou al naturii. Nici o pasăre n-ar mai fi putut să zboare, admițînd că ar fi știut încotro să meargă, s-ar fi zdrobit în masa de zăpadă ca transatlanticele de aisberguri. În dimineața aceea, aveam cursuri în clasă, dar nimeni nu mai putea să-l asculte pe profesor, eram la ora de topografie, toți ne uitam la ferestre, întrebîndu-ne dacă pînă în prînz zăpada căzută nu va ajunge la înălțimea etajului, sau a acoperișului, dacă nu cumva fenomenul era o vestire a apocalipsului. După un timp, a încetat și profesorul să mai vorbească, a rămas amuțit cu ochii afară. Era o liniște ca de pe lumea cealaltă, nu se auzea tramvaiul în stradă, nici vreo căruță, sau faetoanele lăptarilor, iar trecătorii pedeștri, admițînd că ar fi fost vreunul, nu puteau să se vadă de la atîta distanță.

În această liniște, cineva a pus profesorului o întrebare neașteptată, poate naivă, poate neghioabă :

— Domnule, cum se înseamnă zăpada pe hartă ?

Profesorul a tresărit ca smuls din visare, a îndreptat spre cel ce vorbise o privire aiurită și n-a răspuns, poate nu auzise, nu înțelesese sau nu-i dădea prin minte ce să spună.

Am aflat de curînd, dacă o fi adevărat, că de la optsprezece grade în jos facultățile mintale la om încep să scadă, pînă ce, la douăsprezece grade, sînt abolite cu totul ; presupun că e vorba de facultățile creatoare, nu de cele curente, rutina de toate zilele. Sînt înclinat să cred că adevărul e pe aproape, deoarece, de multe ori, în odăi înghețate, cum am avut nenorocul să trăiesc uneori, n-am fost capabil să scriu o frază de care să fiu mulțumit a doua zi, dacă între timp pornea caloriferul și mintea începea să-mi funcționeze cu facultățile ei depline, sau măcar cu o parte din ele, spre a fi capabil să judec.

Dar atunci, în clasă, nu era atît de frig ca să amorţească mintea unui om, altminteri ageră, cum îl ştiam pe profesor de la prima lecţie. Poate îl stupefia densitatea ninsorii, care acoperea întreagă priveliştea, chiar detaliile ei din primul plan, cum ar fi fost statuia Victoriei Neînaripate, aflată sub ferestrele noastre.

— Zăpada, fiind un fenomen trecător, nu poate să fie trecută pe hartă, căci harta rămîne aceeaşi în toate anotimpurile, răspunse, în locul profesorului, unul din colegii noştri, Buzdugan Petre, aflat în prima bancă, unde stătea mereu cu mîna ridicată, gata să răspundă la orice întrebare, înainte chiar de a fi pusă.

— Cum te cheamă ? îl întrebă profesorul. Îmi place raţionamentul dumitale !

Şi îi puse în catalog nota zece. M-a apucat o ciudă, amestecată şi cu ruşine, fiindcă raţionamentul mi se părea prea simplu ca o minte omenească să se socotească demnă de el, fie şi la o temperatură mai joasă de douăsprezece grade. Am spus de mult că nu-mi place să bat la o uşă deschisă, adică să mă recunosc mai prejos de mintea cocoşului, de aceea n-am ridicat niciodată mîna să dau răspunsuri gata ştiute. Dacă pe cîmp, la instrucţie, stabileam cu busola, sau cu alte mijloace de orientare, direcţia nordului, am refuzat să spun cum pot fi găsite celelalte puncte cardinale, sudul în spate, estul în dreapta şi vestul în stînga şi am tăcut din gură, ceea ce l-a făcut pe sergentul Preput să noteze în carnetul lui, la pagina cu caracterizările mele : „Disciplinat, ordonat, bun executant, dar cu raţionamentul nu la aceeaşi înălţime". Dacă aş fi cunoscut din timp această însemnare, nu m-aş mai fi ruşinat să-mi dau părerea cu privire la zăpadă şi topografie. „Bine ! mi-am spus în gînd, văzînd cum se poate lua nota zece. De-aici înainte n-am să iau nici o notă mai mică !" Aşa că m-am grăbit să ridic primul mîna, în orice ocazie, n-am mai lăsat locul altuia, chiar dacă îmi ardea obrazul, ca şi cum m-aş fi pălmuit singur. Toată lumea s-a mirat ce pas mare făceam înainte, cînd în cugetul meu ştiam că dădeam înapoi, despărţindu-mă de mine însumi ; îmi rămînea satisfacţia ironică şi tristă că îmi cunoşteam limitele, şi la notele din catalog scădeam în secret două-trei puncte, sau chiar mai multe.

Dacă ninsoarea deasă fusese un fenomen atît de neobişnuit, dus atît de departe, că putea să ne sperie, fenomenul următor mi-a oprit mintea în loc de groază, ca pe urmă să-mi dea cîteva clipe de încîntare divină. Deodată, în perdeaua grea de zăpadă, a explodat o bombă în flăcări, de s-a luminat cerul, părînd că arde, trăsnit din înalturi. A rămas o poartă incandescentă, şi prin ea se vedea soarele, trimiţîndu-şi razele pe pămîntul acoperit de zăpadă scînteietoare ca diamantele, o feerie nevăzută niciodată de oameni. Nimeni nu mi-a povestit despre vreo asemenea minune, şi nici eu, într-o viaţă lungă, n-am mai văzut alta.

Şeful clasei avea datoria să-l anunţe pe profesor cînd rămîneau cinci minute pînă la sfîrşitul orei, ca să-şi încheie lecţia ; îndată ce suna clopoţelul, de-ar fi fost el chiar cel mai mare general din armată, profesorul trebuia să-şi ia catalogul şi să iasă pe uşă, fie că şi-ar fi lăsat neterminată ultima frază. Asemenea disciplină, care unora ar fi putut să li se pară excesivă şi absurdă, pe mine m-a cîştigat dintr-o dată, şi am înţeles să-i dau preţul cuvenit, revenind totdeauna în clasă, după recreaţii, înainte de a se opri clopoţelul soneriei. Unii, care întîrziau măcar zece secunde şi luau pedepse grave, de-ar fi putut şi ele să pară excesive şi absurde, socoteau că o asemenea disciplină ar fi stupidă. „Cu siguranţă că este ! le spuneam, părînd că le dau dreptate. Dar şi mai stupid mi se pare să nu ţii seama de consecinţe." „Măsură pentru măsură !" a spus cineva, cu mult înaintea noastră, fără ca măcar să fi făcut armata.

De data aceasta, şeful clasei, fascinat şi el de privelişte, uitase să anunţe că se apropia sfîrşitul orei, fascinaţi eram toţi, priveam afară cu ochii orbiţi de soarele care răzbea întreg prin zăpadă, topind-o, deşi continua să ningă ca mai înainte. În această stare fiind cu toţii, s-a auzit clopoţelul, apoi alergătură pe sală, erau cei care ieşeau de la lecţie din sălile celelalte, unde nu bătea soarele.

De cîteva minute, colegul nostru Buzdugan Petre, Periuţă, după poreclă, stătea cu mîna ridicată, se tot sălta în bancă, vrînd să atragă atenţia. El singur abandonase fenomenul de afară. Într-un tîrziu, profesorul l-a simţit şi s-a întors, clipind, orbit de soare ; pe faţa lui a apărut o grimasă.

Era un om distins, un cartograf cunoscut, făcuse școala în Franța și venise de acolo cu maniere curtenitoare. De data aceasta a întrebat aspru, lovind cu pumnul în catedră :

— Ce vrei ?

— A sunat clopoțelul, domnule profesor.

— Te cheamă Buzdugan ? Ciomag ți s-ar fi potrivit mai bine ! Ți-am pus un zece. Iată și un doi alături !

— Da' de ce, domnule profesor ?

— Dacă nu înțelegi, rămîi numai cu doi, ți-l șterg pe zece.

Deși nu cîștigam nimic, dintre toți cred că am avut satisfacția cea mai mare.

*

Niciodată nu mi-a plăcut iarna, decît în copilărie, cînd aveam stînjeni de lemne în magazie și duduiau sobele. În ziua aceea de iarnă adevărată și veche, venită parcă din secole, m-am bucurat pînă în fundul sufletului. La masa de prînz, ofițerul de serviciu ne-a anunțat că din ordinul comandantului instrucția de după-amiază se suspendă ca să facem un om de zăpadă în curtea școlii. Așa erau oamenii pe atunci, de-aceea poate erau și iernile mai frumoase.

Am ieșit cu toții, patru sute, în curtea din față și am făcut, pe plutoane, suluri de zăpadă, rostogolindu-le să se îngroașe. Pînă la apus, soarele a continuat să strălucească prin ninsoare, deschizîndu-și poarta luminoasă, și cred că a și apus mai tîrziu decît prevedeau efemeridele. După ce toate sulurile au fost gata, le-am adunat, erau șaisprezece, le-am îndesat unele în altele, bușindu-le cu spinarea, cu pumnii, pînă s-a făcut unul singur. Atunci, înghesuindu-ne unii peste alții, ne-am opintit în el, toți patru sute, ducîndu-l înainte și înapoi prin zăpada împrospătată, pînă ce s-a îngroșat atîta că n-ar fi putut să sară peste el nici calul cel mai bun la obstacole. Și oricît era de greu, și oricît eram noi de nedeprinși la construcții, și fără macarale, punînd numai umerii, am izbutit să-l ridicăm în picioare în mijlocul curții, mai înalt poate decît statuia Victoriei Neînaripate de la poartă. Cineva a adus o scară și în vîrf, urcînd bulgăr după bulgăr, i-am făcut și capul. Apoi i-am pus un chipiu de stofă neagră, turtit la ceafă, cu tigheluri

roşii, copiindu-l pe cel atît de cunoscut al lui Moş-Teacă. Mai tare decît toţi rîdea moş Teacă al nostru, căci aveam şi noi unul, un căpitan bătrîn de administraţie. I-am pus şi o sabie de lemn, încovoiată, după modelul de la '77, apoi pînă la masa de seară ne-am învîrtit în jurul lui, făcînd haz de el, dar mai ales bucurîndu-ne de ninsoare, căci vremea era negeroasă.

A doua zi după-amiază, cînd am ieşit la instrucţie, continua să ningă, cum ninsese şi peste noapte ; troienele ne ajungeau pînă la mijloc. N-am putut să mergem decît în şir cîte unul, schimbîndu-l mereu pe cel din faţă, ca să deschidă drumul. Dar n-aveau mai puţin de furcă nici următorii, zăpada nu se lăsa bătută, piciorul se înfunda pînă deasupra genunchiului şi cînd îl ridicai, anevoie, smucindu-l, venea alta în loc de pe lături. Abia în coada şirului rămînea o pîrtie îngustă, ca o tranşee neterminată. Dar nu era ger, şi lupta cu zăpada, sub ninsoarea care continua să cadă, ni se părea o joacă, ne prăvăleam în nămeţi, ne ridicam albi ca nişte fantome, cu sprîncenele ca ale lui Moş Crăciun, parcă de vată pufoasă. Cînd am luat-o peste cîmp n-a fost mai greu, lupta şi joaca rămîneau aceleaşi: cu ce ne-ar fi ajutat o şosea ascunsă sub un metru de zăpadă, care în unele locuri ajungea pînă la doi metri, de o treceam tîrîndu-ne pe burtă ? Nici n-am fi recunoscut locurile, dacă n-ar fi fost copacii răzleţi, ştiuţi dinainte, fiecare cu altă formă ; altminteri tot pămîntul era otova.

Cînd am ajuns în buza dealului, rîul nu se mai ghicea sub zăpadă, iar calea ferată pe unde înainte trecea trenul care îmi trezea doruri, fiindcă mergea spre casă, oricît ar fi fost ea de departe, acum părea demontată, se mai vedeau numai stîlpii de telegraf, negri, pe jumătate îngropaţi în zăpadă ; firele ar fi rămas invizibile, dacă nu le-ar fi punctat ciorile negre, aşezate ca notele pe portative. Ce aşteptau ele acolo nu ştiu, că din cer nu putea să le pice nimic, iar jos nu era decît zăpadă, nici un petic de pămînt pe care să-l scurme.

Pe malul de dincolo, aflat după o luncă desfrunzită, satele, la kilometri unul de altul, abia dacă se ghiceau, după fuioarele de fum ieşit pe hornuri şi care mi se păreau închipuiri ale mele.

Lunca aceea întinsă, pustie şi schimbată la faţă, era o descoperire nebănuită, nimeni nu o văzuse mai înainte,

ne aflam ca într-o explorare arctică și poate polul înghețat nici nu era departe ; ajunsesem la el pe negîndite, cînd zeci și sute de oameni, cu mii de cîini își lăsaseră oasele în drum, fără să-l atingă.

Acolo, în buza dealului, trebuia să facem o linie defensivă, provizorie, căci după tema exercițiului nostru eram în avanposturi, așa se cheamă locul de unde pîndeam apropierea inamicului, urmînd ca, după ce îl întîmpinam cu focuri de pușcă, să ne retragem și să ne unim cu cei aflați la un kilometru în spate, în tranșee, linia adevărată de rezistență, din cele despre care se spune că „pe-aici nu se trece !" Ne-am risipit deci, alcătuind o linie rarefiată, la cinci metri unul de altul, și am început să ne facem gropi individuale, un șănțuleț, cît să ne apere trupul de gloanțe, cu un parapet de pămînt în față. La această treabă ne servea lopata Lieneman, de la șold, cu coada scurtă, ca să poată fi mînuită din genunchi și chiar pe burtă. Învățînd istoria acestei unelte indispensabile a infanteristului, aflasem că multe vieți salvase ea de la moarte, cum se spune astăzi despre centura de siguranță a automobilelor moderne. Numai că, pentru a ajunge la pămîntul tare, fratele nostru, am avut de furcă din greu cu zăpada, s-o dăm la o parte, și apoi să deschidem un cîmp liber în față, ca să se vadă tot ce mișcă devale ; deocamdată se vedeau numai ciorile, nemișcate, și cîte un fuior de fum cenușiu în locul îndepărtat unde puteau fi satele.

M-am luptat îndelung cu zăpada pufoasă, s-o dau în lături ; un sfert din cîtă îndepărtam venea înapoi, de deasupra, căci continua să ningă cum nu se mai văzuse de pe la 1890, spuneau mai tîrziu bătrînii. Pînă la urmă, cînd am dat cu lopata în pămînt și am început să-mi sap adăpostul, aveam în jur nămeți de două ori mai înalți decît mine. Cîmpul de observație din față trebuia să-l curăț din jumătate în jumătate de oră, și cînd mă ridicam în genunchi, să arunc zăpada în lături, eram eu însumi învelit în troiene, păream născut din ninsoare. Nu-mi era frig, dimpotrivă, mă simțeam bine, ca într-o casă încălzită, cu soba încinsă, atît că mă dureau ochii de albul zăpezii, pîndeam tot timpul, să văd inamicul ; nu pe motivul că Ionică Temerarul făgăduise un pachet de țigări „Naționale" cui dădea primul alarma. Era doar o ambiție ; de cînd primisem ba-

nii de la Zorina fumam numai „Regale", nu mă interesa premiul.

Inamicul venea pe schiuri, nu s-ar fi putut altfel ; erau numai trei inşi, din anul al doilea, plecaseră de cu noapte, luînd în lung şoseaua întroienită, iar acum se întorceau pe cîmp, cu un ceas întîrziere faţă de ora hotărîtă, şi nu mă mira, puteau să întîrzie toată ziua, sau să nu mai vină niciodată. Fiecare avea un panou galben în mînă, lat de un metru, ceea ce în mod convenţional reprezenta o grupă de recunoaştere ; ceilalţi înaintau de o parte şi de alta a lui, la două-trei sute de metri, pe unde ar fi mers la război celelalte grupe. Întîi am văzut panoul din mijloc, dar n-am dat alarma pînă ce nu le-am descoperit şi pe celelalte, de teamă să nu fie o iluzie datorată privirii obosite de atîta zăpadă. Atunci am suflat în fluier şi am strigat, cum era regula : „Trei grupe drept în faţă, la cinci sute de metri !" Mă miram că putusem să desluşesc panoul atît de departe, prin perdeaua grea de ninsoare ; să fi fost alb, nu l-aş fi văzut nici la o aruncătură de piatră, cum nu vedeam oamenii care înaintau cu ele, îmbrăcaţi în zăpadă.

Restul nu mai povestesc, ar fi caraghios cînd de atunci pînă astăzi au fost atîtea războaie adevărate. De fapt, în toată această întîmplare m-a interesat numai ninsoarea. La sfîrşit, cînd am vrut să mă ridic de jos, întîi într-un genunchi, altfel nu puteam să învîng greutatea raniţei, am văzut că nu eram în stare să mă urnesc, ceva mă ţinea legat de pămînt, prinsesem rădăcini şi nu le puteam smulge. În afară de raniţă, aveam în spinare o căpiţă de zăpadă, care de cînd nu mă mai mişcasem se tasase întruna. A trebuit să mă întorc pe o parte, pe alta, să mă zbat, să mă scutur, pînă ce m-am ridicat, îndoit de mijloc, de parcă aveam pe mine sute de kilograme.

La marginea pădurii, unde ne-am adunat la urmă, s-a văzut că doi dintr-ai noştri lipseau, rămăseseră pe cîmpul de luptă, ca şi cînd ar fi fost război de-a binelea. N-a fost uşor să-i găsim, în zăpada care cădea întruna, crescînd peste gropile de apărare, de mult acoperite. Am dat de ei mai degrabă la nimereală, altfel nu se vedea nici o urmă. Dormeau, se spune că aşa pier oamenii îngropaţi în zăpadă ; i-am dus pe foi de cort prefăcute în brancarde, le ţineam cîte patru de colţuri, dar mai mult le tîram, ca pe sănii ; nu mai rămăsese nici urmă din pîrtia făcută la ve-

mine. Cei doi au scăpat teferi, însă au continuat să doarmă ore în şir şi s-au ales cu două zile de repaus la infirmerie.

A nins toată săptămîna. Moş Teacă, omul de zăpadă din curte era îngropat în nămeţi pînă la mijloc, de nu i se mai vedea sabia ; chipiul de la '77 semăna cu o cuşmă şi ar fi ajuns cît o căpiţă de paie dacă din cînd în cînd n-o mai scutura vîntul.

7

Abia sîmbătă s-a făcut pîrtie pe străzile principale, s-au pus pluguri, ca să poată merge tramvaiele. Duminică era cît pe ce să ne consemneze pe toţi în şcoală, socotind că n-aveam ce să facem într-un oraş acoperit de troiene. Pe urmă, ne-a dat drumul unora din noi, dacă luasem măcar o dată nota zece în cursul săptămînii, şi nu de alta, ci ca să mergem la cinematograf, unde rula un film de război, cu bătălia de pe Marna. Să nu fi fost atîta zăpadă, poate ne-ar fi dus cu frontul, toată şcoala, am fi ocupat sala întreagă. Spre norocul meu, am mers fiecare cum am putut, cu tramvaiul, unde nu încăpeam mai mult de o grupă, căci erau şi civili înăuntru, şi, nefiind vreme de război, nu puteam să-i dăm jos în staţie. M-am uitat din nou la fereastra unde văzusem fata cu părul ca aurul, dar nu mişca nimic, perdeaua părea de gheaţă ; mă întrebam dacă fiinţa aceea exista cu adevărat sau fusese numai o nălucire.

Mai greu am făcut drumul de la tramvai înainte, m-am tîrît greu pe pîrtii înguste ; unde întîlneam oameni trebuia să le fac loc, eram mai tînăr, mă trînteam în troiene, avînd grijă să nu ud şi să nu turtesc pachetul cu cremşnituri.

Cînd am ajuns, aproape n-aş fi recunoscut curtea, leandrii nu mai erau acolo, îi băgaseră în pivniţă, cu coroanele învelite în saci, să nu degere. Fără ei casa părea mai mare, dar mai urîtă, aproape mi-a făcut silă, mai ales că ştiam ce-i înăuntru. Era puţină lume de astă dată, explicabil pe o asemenea iarnă. Cum am urcat scările cerdacu-

lui, s-a deschis prima ușă, sau a doua, și s-a ivit capul unei fete cu broboadă albă.

— O cauți pe Ghizi ? Intră puțin la mine, vine îndată, are pe cineva, dar scapă repede.

În cameră și-a scos broboada, ședeam pe un scaun, în fața ei, cu pachetul de prăjituri pe genunchi și nu îndrăzneam s-o privesc decît pe furiș, destul să observ că ar fi putut să-mi placă, mai ales dacă ar fi vrut să zîmbească ; stătea cam stînjenită, nici ea nu îndrăznea să mă privească direct, deși eram un tinerel pe care o fată ca ea ar fi putut să-l joace pe degete. După primele clipe de confuzie, așteptarea acolo începea să-mi pară ridicolă, cine era Ghizela și ce aveam eu cu ea ? O văzusem o singură dată, nici nu mai știam cum este, mai ușor îmi aminteam crucifixul de deasupra patului. Era cît pe ce să-i dau fetei pachetul cu prăjituri, cînd s-au auzit pași pe cerdac, o umbră a trecut prin fața ferestrei, pe urmă s-a deschis ușa și Ghizela a năvălit înăuntru, strîngîndu-și capotul în față.

— Hai, vino ! mi-a spus, apucîndu-mă repede de mînă. Ce-i aici ? E pentru mine ?

N-a avut răbdare, a desfăcut pachetul la un colț și văzînd cremșniturile numai că nu le-a scăpat din mînă, a pălit de uimire, pe urmă i s-a aprins obrazul și ochii i s-au umezit de lacrimi.

— Nu se poate ! a bîiguit, extaziată. Mi le-ai adus mie ?... Nu mi-a adus nimeni, nimic, niciodată. O, Jesus Maria !

Am mers la ea în cameră, s-a urcat în pat, a îngenuncheat în fața crucifixului, cu pachetul de prăjituri în mîini, ca o ofrandă, bîiguind tot timpul : „O, Jesus Maria !"

Capotul, neîncheiat, se desfăcuse și Isus Christos de pe cruce îi vedea goliciunea. M-am apropiat, atras eu însumi.

— Te rog, nu așa ; nu se poate ! Întoarce-te cu spatele !

N-o înțelegeam, dar am ascultat-o, m-am dus la fereastră, îmi părea rău după leandri și după ceva din mine. Am auzit scîrțiind ușa dulapului, pe urmă foșnet de veșminte. Cînd m-am întors, era îmbrăcată într-o rochie de mătase neagră, și avea pantofi cu tocuri înalte. Nu mai părea dolofană, ci subțire și înaltă ; deasupra sînilor i se vedeau claviculele fragile, sub pielea albă, netedă, ca de fetiță. Surpriza din ochii mei a făcut-o să se bucure.

— Îți place ? Atunci așteaptă-mă !

Și-a pus pe umeri un mantou de lutru, probabil o imitație, cam ros pe la revere, care însă îi dădea o eleganță, făcînd-o să se simtă mîndră. A mers pe la ușile de pe cerdac, probabil nu la toate, erau multe, ci la prietenele mai bune, și le-a invitat, aferată :

— La ora cinci fă-te liberă și să vii la mine !

Am mîncat împreună un cremșnit, mi-a dat cu linguriţa ei în gură, de parcă și-ar fi hrănit puiul. Celelalte prăjituri le-a păstrat pentru fete, le-a pus la fereastră, să fie mai rece.

— Acum nu trebuie să te grăbești, mi-a spus pe urmă, azi nu mai primesc pe nimeni.

Primise pe unul abia puțin mai înainte, dar părea că uitase de el ; ce e mai ciudat uitasem eu însumi. Și nu mă întrebam de ce mă aflu acolo, în loc să fiu la cinematograf, să văd bătălia de pe Marna.

Era cald de la sobă și Ghizela îmi zîmbea, cu partea ei de căldură. Nu făcea nimic, și eu nu știam ce să fac, rîndul trecut fusese atît de simplu, se așezase pe marginea somierei, cu rochia ridicată. Dacă s-ar fi întins în pat și veneam lîngă ea, ar fi trebuit să-mi scot măcar ghetele ; însemna timp pierdut și complicație.

— Poartă-te cum te-ai purta cu o doamnă !

Între timp își pusese o diademă în păr și își dăduse pe după urechi cu dopul unui flaconaș de parfum ieftin. Ședea într-un fotoliu de modă veche.

— Nu știu cum să mă port cu doamnele !

— Mai mare rușinea ! a exclamat ea, dar nu supărată, ci parcă bucurîndu-se de ignoranța mea și de inocență. Ei, haide să te învăț ! Pune patefonul și invită-mă la dans. Alege ce placă îți place.

Cu patefonul m-am descurcat, văzusem destule, dar discurile ei nu le cunoșteam, gustul meu rămăsese la „Pacific“ și la „Uvertura solemnă“, oricare ar fi fost distanța dintre ele. Am pus ce mi-a căzut sub mînă, un tangou argentinian, cu ritmul pronunțat, ca o comandă militară nemțească.

— Ah ! Comparcita ! a exclamat Ghizela, întinzîndu-mi brațul. Mă umple de fiori ! Vino !

— Nu știu să dansez !

— E minunat, minunat ! Încearcă !

Am încercat, dar mai întîi am nimerit copcile rochiei, la umăr, pe urmă în talie ; nu avea nimic pe dedesubt, am dat de piele, abia acum o simțeam ca lumea, rîndul trecut nu înțelesesem nimic, stătea cu rochia pe ea, să nu piardă timpul. Avea o piele dulce, nu cunosc alt cuvînt s-o definească la fel de bine ; de dulce poate să ți se aplece, pe cînd pielea ei rămînea proaspătă, chiar dacă începea să frigă. S-a mulțumit cu începutul, cred că orice doamnă s-ar mulțumi și cu atîta, pe urmă a stat să-i ridic rochia peste umeri, și ce găsisem dulce în pielea ei, cu o mînă, am găsit cu amîndouă. Nici o clipă nu m-am gîndit că la fel putea s-o găsească oricine ciocănea la ușă. Dar nu, sînt sigur că n-ar fi găsit-o, dacă nu îi prilejuia o emoție.

La sfîrșit mi-a spus, fără să se rușineze :

— Mi-am luat răsplata pentru bădăranul care a fost înainte !

Nu m-am rușinat nici eu, și nici nu m-am simțit jignit că putuse să spună asemenea vorbă. Viața noastră este făcută din bucățele de toate felurile ; trebuie să le alegi pe cele bune, celelalte să rămînă altora.

La cinci, cînd au început să vină fetele, cred că la cinematograf tocmai se termina bătălia de pe Marna. Eram îmbrăcat, dar fără ghete în picioare, stînd cu perne la spate în fundul patului, sub Christ bătut în cuie pe cruce. Fetele s-au așezat de jur-împrejur. Ghizela, acum cu o rochie tot de mătase, dar roz palid, le-a împărțit prăjiturile, în farfurioare ajurate, pe urmă le-a turnat cîte un păhărel de vișinată. Mie mi-a dat un pahar mai mare, nu ca să mă protejeze, ci fiindcă nu avea încă unul din același servici.

Peste cîteva minute, a mai venit o fată, era roșie la față și părea nervoasă :

— Am întîrziat, a fost un boșorog la mine, abia am scăpat de el. lua-l-ar dracu ! Poate pînă acasă alunecă pe gheață și își rupe picioarele.

Fetele ar merita o descriere, măcar cum aveau părul și ochii, dar nu-i timp, și-apoi au să mai fie atîtea descrieri ! Așa am petrecut restul după-amiezii, ca în familie.

*

Marna rămîne una din cele mai mari victorii din istoria războaielor, cu consecințele cele mai zguduitoare în istoria

Europei, poate a omenirii. După șapte decenii de cînd este consumată, amintirea ei încă mă mai cutremură.

* * *

Două vorbe știam despre gerul iernii, pînă unde poate să ajungă, să crape pietrele și ouăle corbului, dar nu crezusem în ele, mi le închipuiam drept metafore populare. Și pe amîndouă mi-a fost dat să le văd cu ochii și să le aud cu urechile. Suferința îndurată atunci era desigur cea mai grea din cîte cunoscusem, și oricît de multă viață aveam înainte, nu-mi închipuiam că vreodată îmi va fi dat să îndur una mai mare.

Nu sînt cu totul sigur, nu-mi aduc aminte toate încercările suferite pe urmă, sau le-am uitat intensitatea și nu pot face o comparație fără greșeală. Am văzut pietrele crăpînd de ger, și-am auzit, în cuiburile părăsite, prin sălciile înalte din luncă, pocnind ouăle ciorilor, care nu mai puteau să le apere, ci se ascundeau prin scorburi, de unde nu mai ieșeau niciodată ; scăpau doar acelea care aveau curajul să intre în sate, să se aciuieze pe sub căpițele de paie, prin pătule sau chiar în cotețele păsărilor, unde se luau la luptă cu cocoșii.

Era luni, după duminica de la Ghizela, cînd intrase atîta căldură în mine, încît credeam că aș fi putut să îndur multă vreme chiar gerurile polare. La cinci dimineața, termometrul, care tot cobora de la miezul nopții, arăta minus douăzeci de grade. O asemenea temperatură nu descuraja pe comandanții noștri, mai ales pe cei din birouri, așa că am rămas la programul hotărît de săptămîna trecută, să mergem la poligonul de tragere toată școala, ca și cum ar fi fost o manifestare de forță.

La cinci și un sfert ieșeam pe poartă, sub un cer mai înghețat decît pămîntul ; părea făcut din zăpadă albastră, bătută, împodobită de stele mai numeroase și mai strălucitoare decît văzusem vreodată. Le vedeam doar sticlirea, nu puteam să le aud de la miliarde de ani lumină, dar sînt sigur că și ele crăpau de ger, ca ouăle corbului, fiindcă din loc în loc cîte una făcea explozie, răspîndind în jur scîntei incandescente. Un cer atît de înstelat și de limpede nu mai

întîlnisem, îmi lăcrimau ochii de frumuseţe şi mă miram că nu îngheaţă, acoperindu-mi vederea cu o pînză lăptoasă, cum îmi îngheţau lacrimile pe faţă.

În afară de armele noastre, fiecare grupă ducea şi cîte o mitralieră, desfăcută în două, cu afetul deoparte, căci întreagă n-ar fi fost în stare s-o ţină decît halterofilii, şi chiar ei poate de la o staţie de tramvai pînă la alta. Iar noi, după ce traversam oraşul, pe la gară, mai aveam de mers pe cîmp, apoi pe dealuri peste cinci kilometri. Bineînţeles, tramvaiele nu ieşiseră încă la ora aceea, oraşul dormea, abia se vedea cîte o lumină la ferestre, ici, colo. Fereastra fetei blonde zăcea în întuneric, nici nu mi-aş fi închipuit altfel, aşa că nu m-am gîndit la ea, am lăsat-o să doarmă ; speram să n-o trezească din somn glasurile noastre unite, căci cîntam iarăşi în cor, ca totdeauna cînd străbăteam oraşul, acelaşi marş eroic : „Ce veseli sîntem noi, că mergem la război..."

Mergeam pe linia tramvaiului, curăţată de zăpadă şi băteam pasul pe pavajul de piatră cubică. Dacă piatra crăpa de ger nu putea să se audă, călcătura noastră cadenţată era mai puternică. Deocamdată eram vesel, cel puţin eu, gerul nu-mi ajunsese la oase, mă uitam pe cer cu ochii îngheţaţi şi mă lăsam fascinat de strălucirea stelelor. Altceva nu mai vedeam din alcătuirea oraşului, turnul cu ceasornic, casele medievale cu acoperişul povîrnit, catedrala ca o navă arctică, prinsă într-o banchiză polară. Eram îmbrăcat bine, Zorina îmi trimisese un pachet cu lucruri de iarnă, aveam pe piele tricou şi pantaloni de lînă, plus un pulover gros peste cămaşă, iar deasupra vestonul, pe urmă mantaua vătuită pînă în talie. Iar mănuşile îmi ţineau atît de cald, că nici nu simţeam fierul îngheţat al mitralierei ; rîndul meu era s-o duc pînă la gară. Tot timpul m-am gîndit la Zorina, cu emoţie şi cu multă mîndrie, fiind sigur că m-ar fi admirat şi-ar fi tremurat de emoţie ea însăşi, dacă ar fi ştiut ce drum greu aveam înainte. Eram eroul ei, fără ca ea să-şi închipuie, iar dacă eu i-aş fi povestit vreodată, mi-e tare teamă că n-aş fi găsit destule cuvinte ca să mă înţeleagă în întregime. Dar mă bucuram să ştiu eu singur, şi mă gîndeam că voi deveni mai puternic decît îmi închipuisem vreodată, ceea ce ar fi fost imposibil ca ea să nu vadă. N-o iubeam, era numai o amintire şi o păstram în inimă, fiindcă nu aveam alta mai apro-

piată ; dar ea dormea la această oră. Ibi şi Rita erau de mult acoperite de ceaţă ; şi ele dormeau asemeni.

Nu ştiam că în acele zile în casa Zorinei se pregătea o dramă, tatăl ei avea să se împuşte. Deşi ea mă asigurase că aventura noastră va rămîne fără urmare, nu eram cîtuşi de puţin lipsit de grijă, purtam pe suflet o povară mai grea decît mitraliera. Moartea domnului Zaharescu a răvăşit întreaga familie, legămîntul meu a rămas fără însemnătate ; pe Zorina n-am mai văzut-o, am primit de la ea doar anunţul mortuar, în chenar negru, cu un înger argintiu îngenuncheat la mijloc ; iar în josul cartonului scria caligrafic : „Acum eşti liber ! Nu fi prost şi bucură-te de viaţă !"

La gară, cînd am dat mitraliera următorului, am simţit că aveam mîinile îngheţate. Am mai pus o pereche de mănuşi pe deasupra, apoi încă una ; Zorina îmi trimisese o duzină, era firea ei să ducă lucrurile pînă la capăt, dar chiar dacă aş fi întins tare de ele, toate n-ar fi putut să-mi intre pe mînă. În ziua aceea îngrozitoare, n-am ajuns decît la a cincea pereche, mi-am spus că ar fi inutil să merg mai departe ; oricît mi-aş fi apărat mîinile, înaintea lor puteau să-mi îngheţe creierul şi inima.

Ca prin vis am văzut lîngă gară prăvălia unde mă mirasem să descopăr, în ziua sosirii, că se vindeau băuturi alcoolice în cantităţi nelimitate. Un asemenea anunţ nu putea să-mi schimbe cu nimic viaţa, nu mă interesa alcoolul, rămînea doar o ciudăţenie pentru mine, dar atunci am simţit un fel de frică, mă temeam că era abia începutul, că urmau fel de fel de dezmăţuri, ca într-o Sodomă sau o Gomoră. M-a liniştit preotul cu brîu roşu, socoteam că nu putea fi singurul în tot oraşul, altfel de mult i-ar fi făcut cineva de petrecanie ; şi dacă existau asemenea slujitori ai credinţei creştine, ei vegheau şi asupra moravurilor, deci oraşul nu era sortit pieirii.

Pînă aici mersesem în cadenţă, cu cîntec, se ridicau valuri de aburi deasupra coloanei, de la respiraţia noastră, căci nu poţi să cînţi din gît, ci din fundul plămînilor, unde aerul rămîne fierbinte, cît timp omul nu-şi dă duhul. Simţeam gerul pătrunzîndu-mă tot mai adînc, dar încă îl înduram cu voie bună şi fără frică, uitînd că încetul cu încetul căldura din mine se duce.

Îndată ce-am trecut de magaziile gării, am văzut cerul începînd să se lumineze pe culmile dealului din față, unde își avusese postul de comandă generalul Falkenheyn, comandantul armatei germane în 1916. Acolo era un fel de monument, ca un obelisc de piatră și nu știam nici cine îl ridicase, nici ce voia să simbolizeze, fiindcă generalul, învingătorul nostru vremelnic, își sfîrșise viața fără glorie, în haine civile, ca și înaltul lui șef, împăratul Germaniei, Wilhelm al doilea.

Gîndindu-mă la întreaga istorie petrecută nu de multă vreme și căreia, deși copil, îi fusesem martor, am simțit un fior coborîndu-mi pe șira spinării și apoi răspîndindu-se în tot trupul. Generalul Falkenheyn, care la timpul lui mă înspăimîntase, era acum oale și ulcele, sau, dacă mai trăia, ducîndu-și undeva viața modestă și tristă a unui comandant fără comandă, era inofensiv pînă și în amintirile mele, deci nu mai putea să mă înfioare. Fiorul de pe șira spinării se datora frigului, nu fricii ; aici, în afara orașului, gerul coborîse brusc, venea din lunci, rostogolindu-se peste noi parcă în formă materială, căci îi simțeam greutatea ; ne-am băgat capul în piept și ne-am gheboșat toți deodată. Ionică Temerarul, care mergea în fruntea plutonului, pe pîrtia îngustă făcută de săniile țăranilor, își pierduse parcă jumătate din înălțime. Sînt sigur că dacă ar fi fost după el, am fi făcut repede calea-întoarsă. Nu mă îndoiam că la fel gîndeau toți comandanții de plutoane și de companii. Presupun că nici comandantul batalionului nu gîndea altfel, nici calul lui, care tot micșora pasul. Toți, pînă la unul, am fi vrut să ne întoarcem, dar noi, cei din front, nu aveam cuvînt, iar celor din fruntea noastră nu le era îngăduit să și-l spună ; toată acea mulțime de suflete mergea ca vitele la tăiere, fără ca măcar s-o mîne văcarii.

Atunci n-am putut să cuget ce înseamnă supunerea, ce resort uman ne-o impune. Dar seara, cînd m-am întors și am dat de căldură, am simțit, în inima mea tăbăcită de frig și istovită de oboseală, o satisfacție nemăsurată, pe care o simt și mai puternic astăzi, că m-am depășit pe mine însumi, că spiritul, oricît ar fi fost de torturat el însuși, a învins suferința trupului. Atunci mi-am spus că voi avea dreptul la orice răsplată viitoare, fiind meritată dinainte, cu prisosință. Azi, deși vechea satisfacție rămîne,

nu mă mai gîndesc la nici o răsplată, toate cele posibile fiind consumate.

Drumul cobora spre lunca rîului, înghețat și acoperit de zăpadă. Gerul creștea, în loc să scadă odată cu venirea zilei. Seara am aflat că la amiază, cu tot soarele de pe cer, termometrul arăta minus treizeci de grade, iar cînd ne-am întors, pe jumătate prefăcuți în duhuri, coborîse la treizeci și șase. Cîntam iarăși, prin mijlocul orașului, dar din patru sute de glasuri se auzeau numai cîteva, răzlețe, în capul coloanei, la mijloc, în coadă, răgușite și neritmate.

Deși venea ziua, încă nu se luminaseră decît culmile dealului, cu monumentul lui Falkenheyn ; cînd am ajuns la perdeaua de sălcii care mărgineau rîul, rare și desfrunzite, am văzut că erau încărcate de cuiburi de ciori, lăsate în părăsire, altfel s-ar fi simțit o mișcare, s-ar fi auzit o croncănitură, fie ea și de moarte. Atunci am deslușit un șir de pocnituri, un sunet sinistru, de oase lovite și am înțeles că pocneau ouăle ciorilor, în cuiburi.

Mulți dintre noi nu auzeau, mergeau cu capul în piept, cu clapele capelei lăsate peste urechi, cu simțurile amorțite și cu gîndurile în altă parte. Iar cînd am coborît rîpa spre apa rîului, un pietroi aflat în drum s-a mișcat fără să-l atingă nimeni, apoi s-a rupt în două, am văzut cu ochii mei, în timp ce urechile auzeau scrîșnetul pietrei crăpate. Eram în fruntea plutonului nostru, ultimul din coloană, urmîndu-l la cinci pași pe Ionică Temerarul. Jumătate din pietroi i s-a rostogolit peste cizmă, făcîndu-l să se împiedice, gata să cadă. Ne-am repezit la el și l-am apucat de coate, redîndu-i echilibrul.

— Ce-a fost asta ? m-a întrebat, atît de rebegit că nu putea nici să se mire.

Plutonul se oprise, în spate, nimeni nu știa ce se întîmplase.

— Crapă pietrele de ger, domnule locotenent !

A ridicat din umeri, era o vorbă din bătrîni, nu putea să creadă. Nici eu nu puteam să cred, poate fusese o închipuire, deși se înțelege prea ușor cum se întîmplă, apa dintr-o crăpătură a pietrei înghețată, își mărește volumul, forța ei devine enormă, nici granitul nu poate să reziste.

Spre a se adeveri impresia de care mă îndoiam eu însumi, îndată s-a pornit un șir de explozii înăbușite, sub

zăpadă, în susul și în josul rîului, pe amîndouă malurile. Cineva a spus :

— Trosnește gheața !

Trosnea și gheața, e adevărat, dar la jumătatea apei, nu pe maluri, unde nu puteau trosni decît pietrele. Acele zgomote incredibile, ținînd mai degrabă de legendă decît de fapte, mi-au rămas întipărite în ureche atît de obsedant, încît toată ziua, la tragere, cînd pocneau puștile lîngă mine, mi se părea că trosnesc pietrele, iar pe dealurile din fund, unde erau țintele, cînd glonțul răscolea zăpada, aveam impresia că piatra crăpată sărea în aer.

Mersesem repede pe ger, cu toate că zăpada, oricît de bătută, era o piedică. Am ajuns la opt, cînd scarele sau mai degrabă fantoma lui înghețată întindea pe zăpadă umbre neclare, și am plecat înapoi aproape de ora cinci după-amiază ; peste opt ceasuri am stat, mai mult nemișcați, în gerul care cobora sub minus treizeci de grade. Să privești termometrul, din casă, cînd în spate se simte soba, e o plăcere de care m-am bucurat și eu cîteodată, deși oamenii de pe stradă, ducîndu-se nu la plimbare, îmi făceau milă, la fel ca vrăbiile ieșite disperate din ascunzișuri, să-și caute hrana zilei redusă la jumătate, la un sfert, la o zecime sau la nimica, pînă ce mureau înghețate în zăpada de lîngă ziduri. Guguștucii erau foarte rari în vremea aceea, s-au înmulțit abia după războiul al doilea, să înlocuiască, poate, cine știe ce lipsă. Oricum, sînt cele mai răbdătoare dintre păsări, nici nu-și fac cuiburi, înfruntă viscolul pe o ramură, parcă nu vor nimic de la natura care se îngrijește de toate viețuitoarele.

Stăteam ca guguștucii pe ramură, așteptînd să ne vină rîndul la tragere. Noroc că nu ningea și nu bătea vîntul, atmosfera nu putea să se miște, era prefăcută într-un uriaș bloc de gheață, care scînteia cu o flacără inversă, fiindcă o făcea să înghețe și mai tare. Singurul adăpost era cantina, o cabană unde încăpeam cîte treizeci, cu schimbul, n-aveam voie să stăm mai mult decît cinci minute, cît să bem o țuică fiartă ; făcea bine sau făcea rău, era singura mîngîiere. Ținînd seama de numărul nostru, ne venea rîndul cam la o oră o dată, și în cele cinci minute nu apuca să ni se dezghețe nici lacrimile din ochi, ca să vedem ținta.

Cînd trăgeam cu pușca, trebuia să-mi scot trei din cele cinci mănuși din mîna dreaptă, altfel degetul nu putea să

intre în garda trăgaciului ; mănuşile, aruncate alături, pe zăpadă, se făceau scoarţă, şi cu greu le mai puteam pune peste celelalte.

Atunci am tras prima oară cu mitraliera, draga noastră Schwartzlose, care funcţiona atît de sigur şi era construită atît de simplu că o demontam şi o montam la loc în cincizeci de secunde. Acum, însă, uleiul de ungere îngheţa, era vîscos ca piftia, suflam în el să se încălzească, şi după ce ne consumam caloriile atît de împuţinate, abia izbuteam să tragem o rafală, că închizătorul se bloca înainte ca noi să fi simţit vreo satisfacţie. Dar mi-am închipuit cu convingere, nu era doar o iluzie falsă, că să fi mers mitraliera şi să fi putut trage o bandă întreagă, luînd la rînd ţintele înşirate pe dealul din faţă, n-aş mai fi simţit gerul, mi-ar fi luat foc întreg trupul, mîinile şi picioarele.

Numai grupa noastră şi-a făcut tot programul de tragere, datorită iscusinţei sergentului Prepuţ, care a umplut o găleată de ulei din butoiul armurierului, şi a pus-o la încălzit pe un foc de găteje. Erau multe focuri, fiecare se lupta cu gerul cum credea mai bine, folosul însă nici nu putea să fie luat în seamă. Greu izbutea cineva să întindă o mînă la flacără, în atîta înghesuială, şi pînă să se dezmorţească, mîna cealaltă îi îngheţa bocnă.

Sergentul Prepuţ lua uleiul fierbinte cu o cană şi-l picura încontinuu deasupra închizătorului, care îl spulbera într-o clipă, aruncîndu-l în ochii noştri. În schimb, mitraliera mergea fără să se mai poticnească, înghiţea bandă după bandă, iar pe deal, zăpada răscolită de gloanţe părea luată de viscol. Acum aveam toate cinci mănuşile pe mînă, trăgaciul mitralierei era la vedere, drept, în faţă, puteam să apăs pe el şi cu pumnul. După un timp mi-am simţit degetele unsuroase, uleiul care curgea din chiulasă trecea prin împletitura de lînă şi ajungea pînă la piele ; să fi scos mănuşile, îmi degera mîna şi apoi uleiul poate ţinea şi el un pic de căldură.

La prînz, cînd au venit bucătăriile pe roate şi ne-au adus mîncarea, acelaşi fel de campanie, fasole cu slănină prăjită, ne-am scos farfuriile din raniţă şi am mîncat sub cerul liber. Pîinea o rupeam cu mîna înmănuşată, şi-o băgam în gură unsă, cu ulei de mitralieră.

În repausul de după prînz, cînd nimeni nu putea să se odihnească, toţi tropăiau pe zăpadă să nu le îngheţe pi-

cioarele, m-am urcat pe deal, mergînd de-a latul pe zăpada întărită și alunecoasă ca gheața, pînă la postul de comandă al lui Falkenheyn. Nu mă interesa nici obeliscul, nici locul istoric, prea dureros în istoria războiului pentru Transilvania, ci voiam să privesc peisajul, cîmpia întinsă pînă la poalele Făgărașilor, de unde se deschidea valea Oltului. La jumătatea distanței se vedea, ca prin pîclă din cauza gerului tot mai aspru, satul Șelimber, unde se luptase Mihai Viteazul.

Privind așa cîmpia și închipuindu-mi cum se mișcaseră și cum se înfruntaseră armatele, mă întrebam, cu gustul uleiului în gură, cu mirosul prafului de pușcă în nări și cu pîrîitul mitralierei în urechi, în ce război am să lupt odată, pentru ce mă pregăteam astăzi să îndur gerul, să fiu supus și destoinic ? Războaie au fost multe de atunci pînă astăzi ; n-am luat parte la nici unul din ele, n-am tras nici un glonț de mitralieră, deși mă exersasem, am fost în schimb spectator, așa că la o judecată de apoi aș putea să depun mărturii prețioase. În afară de sergentul Prepuț și de mulți alții, toți trei servanții mitralierei, aflați de-a stînga mea și de-a dreapta, au murit la război, în primele lupte.

Drumul la înapoiere a fost mai greu, a fost insuportabil, sînt în drept să pronunț aceste cuvinte, deși l-am suportat împreună cu ceilalți ; căci nu fac altceva decît să dovedesc relativitatea cuvintelor, într-un univers unde toate sînt relative. Prin oraș am trecut amorțiți, cu mîinile paralizate. Se aprindeau felinarele pe străzi, cînd am zărit statuia Victoriei Neînaripate, de la poarta școlii, la doi kilometri și jumătate. Bronzul se făcuse alb de ger, am crezut că era o impresie datorată luminilor înghețate, dar m-am convins cînd am ajuns aproape ; era alb, ca de marmură.

De astă-dată, crezusem că n-am să pot termina drumul, aveam iarăși mitraliera în spate și singurul gînd care îmi mai licărea în creier, ca un opaiț, era să mai rezist cîteva sute de metri și să nu cad pînă în dreptul spitalului, ca să mă ducă de-a dreptul, într-un salon, sau la morgă. Dar am ajuns pînă la capăt, ba chiar la sfîrșit am bătut pasul.

Printr-o simplă întîmplare, omul de zăpadă ocupa tocmai locul unde comandantul batalionului își oprea calul și primea defilarea. Deși contrariat, n-a avut încotro, s-a așezat în umbra lui Moș Teacă.

Departe să semene acestei caricaturi, altminteri simpatice, era un om în puterea vîrstei, maior de Stat Major, voinic, rumen la faţă, drept la suflet şi cu mintea atît de luminată, că îl priveam plin de mîndrie şi admiraţie. Dar gloria omenească trece la fel ca gloria lumilor. Am presimţit atunci, văzîndu-i alături, că într-o zi o să rămînă în urma altora, sfîrşind şi el ca un Moş Teacă.

Iarna a ţinut luni de zile, nu venise nici măcar Crăciunul. De multe ori am stat îngropat în zăpadă, aşteptînd să se apropie inamicul, de multe ori am traversat oraşul, cîntînd „Ce veseli sîntem noi..." şi am mers la poligon, unde, deşi gerul slăbise, am rupt pîinea tot cu mănuşile în mînă, îmbibate cu ulei de mitralieră.

8

Cînd zăpada s-a mai bătut şi s-a făcut pîrtie pe dealuri, am ieşit cu schiurile zi de zi, după-amiaza. În program scria „antrenament", dar mai înainte era o desfătare ; am prelungit-o în orele libere, n-am mai avut repaus nici duminica, în afară de timpul cînd mergeam la Ghizela.

Tinerii de astăzi ar rîde dacă ar şti cum se schia pe vremea aceea, cu genunchii îndoiţi, cea mai caraghioasă poziţie, moştenire de la vînătorii alpini, care n-aveau o tehnică evoluată şi nici o tradiţie prea veche ; mai degrabă îi admir, fiindcă au inventat schiul pe apă, într-o vreme cînd nu se cunoştea bine nici cel pe zăpadă, şi în orice caz nu avea răspîndirea din zilele noastre. Dar nu doar stilul, ci chiar schiurile noastre erau primitive, o moştenire din timpul războiului, un fel de doage îndoite la vîrf şi curbate puţin la mijloc, cu legături bune pentru bocancul soldatului, care se lega cu nişte curele pe o tălpică de oţel, elastică.

Oricîte senzaţii mi-ar fi dat coborîrea pe pîrtie şi orice exaltare ar fi trezit în mine, bucuria cea mai deplină am

descoperit-o în schiul de șes, pe mari întinderi, căruia, ca și lungilor plimbări cu piciorul pînă la perimetrul orașului, i-am atribuit un caracter epic, fiindcă amîndouă au un subiect și o acțiune. Primele incursiuni în spațiul iernii, cu totul alb de zăpadă, le-am făcut în lungul rîului, adesea pe albia lui înghețată și plană. Am descoperit atunci cît de armonios se contopește marșul spre o țintă terestră, un sat, o pădure, un plop singuratic pierdut în depărtarea cîmpiei, cu ritmul în trei timpi al valsului, care deși nu are în el nimic organic, ci vine dintr-o zonă a visului, dă mersului pe șes cu schiurile o forță de epopee, înaintarea încetează de a fi o deplasare între două puncte și devine o cucerire.

Descoperirea aceasta n-aș fi făcut-o singur, a fost nevoie de cineva să mă inspire, să meargă umăr la umăr cu mine, la fel ca la înotul pînă departe în largul mării. Acea făptură căreia îi datorez una din bucuriile nesperate ale iernii și una din cele mai brave izbînzi din prima mea tinerețe, generatoarea izbînzilor următoare, a fost fata blondă de la fereastră, rămasă în ochii mei în ziua sosirii, și dispărută după aceea. Aș face o crimă față de sufletul meu dacă n-aș scrie despre ea, dar cum voi izbuti, cum voi începe și cum voi sfîrși, nu știu încă ; fata aceea nu era una, erau două, surori gemene, semănînd întru totul una cu alta.

Cu gemenii am fost mereu nedumerit, mi-a trebuit timp pînă să descopăr o particularitate a unuia, uneori infimă, o aluniță invizibilă în fața urechii, o inflexiune aproape insesizabilă a glasului, sau o lungime de undă diferită a efluviilor pornite din inima fiecăruia, deși pulsul era același.

Știu că era o sîmbătă, la începutul lui decembrie, poate chiar în ziua cînd domnul Zaharescu își trăsese un glonț de revolver în tîmplă, dar eu încă nu aflasem. Programul se terminase la cinci după-amiază și aveam voie să rămînem cu schiurile pînă înaintea mesei de seară, aproape două ore, o sută douăzeci de minute. Minutele nu treceau mai încet decît astăzi, dar ora mi se părea mai lungă ; astăzi o oră abia îmi ajunge să mă gîndesc și să hotărăsc ce voi face în ora următoare ; atunci nu mă gîndeam atît sau mă gîndeam abia după ce fapta era împlinită.

Coborîsem de douăzeci de ori pîrtia, pe care o urcam înapoi cu efortul picioarelor, căci nu aveam în ajutor teleschiul, nici măcar nu auzisem de el, poate nu auzise nimeni, nu exista încă ; gîfîiam, transpirasem, aveam spinarea udă și fierbinte, iar pieptul rece ca gheața, cum luam în față curentul la coborîre. Așa că, după un timp, n-am mai stat să judec ci m-am oprit drept în ușa cabanei, unde am intrat să beau un ceai fierbinte ; alții beau vin fiert sau rom cu apă dată în clocot. Odată aflat la căldură, m-am gîndit că bine făcusem, renunțînd la o coborîre sau două, decît să mi se aprindă plămînii.

Mi-am luat ceașca de ceai de la tejghea, apoi am căutat cu ochii prin fumul de tutun un loc liber la o masă ; toate erau ocupate. Abia atunci am văzut-o, la o măsuță de colț, pentru două persoane, în fundul cabanei. Trecuseră trei luni de cînd era dispărută, am înaintat spre ea hipnotic, fără să uit buna-cuviință și prudența, disimulîndu-mă, clipind des, ca și cum m-ar fi supărat fumul de țigară, în realitate spre a-mi ascunde privirea fățișă. Dacă n-am scăpat ceașca din mînă în prima clipă, puteam s-o scap în clipa următoare, cînd am descoperit că nu era singură, ci în fața ei ședea o altă fată blondă, copia ei identică, de parcă aș fi văzut-o într-o oglindă. Chiar și îmbrăcămintea era identică, același costum de schi, de stofă bleumarin, căci modă nu accepta culorile fanteziste de astăzi. Fantezia celor două fete, identică dealtfel, consta în fularele scoase de la gît cît stăteau la căldură, și puse pe măsuță, o alcătuire de culori puternice, roșu, negru, albastru și verde, care, cum am văzut mai tîrziu, în mijlocul zăpezii nu erau deloc strigătoare, ci căpătau o armonie aproape sonoră. Nu mi-aș fi dat părerea cu atîta siguranță, dacă n-aș fi văzut, și nu într-o singură zi, că fularele lor atrăgeau toate privirile.

Văzîndu-mă în încurcătură, s-au aplecat amîndouă deodată, au tras de sub măsuță un taburet de brad ars la flacără, ca tot mobilierul cabanei, și mi-au făcut semn să stau între ele. Le-am mulțumit din cap, fără o vorbă, m-am așezat, dar nu mi-am spus numele, prilej sau pretext de a începe o convorbire, nici ele nu mi-au spus cum le cheamă, fumau amîndouă cu aceleași gesturi, sincronizate, și iarăși mi s-a părut că era una singură, răsfrîntă într-o oglindă. Aveau părul buclat, strîns în cîte o cordeluță de metal

galben, încheiată la spate cu o pafta mică de ştrasuri. Aşa cum stăteam faţă de ele, îi vedeam obrazul drept celei din stînga mea, obrazul stîng celei din dreapta. Mă străduiam, fără ca privirea să-mi devină stăruitoare, să descopăr pe faţa uneia semnul care să le deosebească. L-am găsit dintr-o dată, la cea din dreapta, o aluniţă cît un bob de mei pe nara stîngă. Aceste imperfecţiuni ale pielei, departe de a supăra ochiul, au darul să adauge un farmec indefinit obrazului de femeie, pe care eu însă îl definesc în felul meu, ca o chemare secretă. Ştiu că multe femei şi le fac singure, ceea ce întăreşte cam brutal impresia mea, căci chemarea în acest caz nu mai este secretă, ci ostentativă, devine provocătoare. În anul cînd scriu această carte, aflu, din cronicile de modă, că orice femeie, astăzi, dacă se îmbracă la croitori vestiţi şi vrea să fie cu adevărat elegantă, trebuie să aibă neapărat pe obraz o aluniţă, „grain de beauté" cum se şi numeşte dealtfel.

Nu mă grăbeam să intru în vorbă, mi se părea nepotrivit, altul mai îndrăzneţ ar fi judecat altfel, dar dacă aşa îmi era firea nu putea să se schimbe într-o seară de iarnă, cum nu s-a schimbat toată viaţa. Acum însă puteam să le deosebesc între ele, mai rămînea să le aflu numele, ca în loc de una să fie două. Şi poate aveam să descopăr alte deosebiri, la ochi, pe care nu-i privisem în faţă, la glas, pe care nu-l auzisem, căci nu-şi vorbeau, ci comunicau cu zîmbete, vorbirea lor convenţională.

Îmi beam ceaiul cît mai încet cu putinţă, odată terminat nu mai aveam de ce rămîne la măsuţa lor, cînd, cu multă părere de rău le-am văzut pregătindu-se de plecare. Şi-au stins ţigările în scrumieră, amîndouă deodată, şi-au luat fularele în aceeaşi clipă, şi le-au înnodat la gît cu aceleaşi gesturi. Apoi s-au ridicat şi m-au salutat, cu un semn din cap şi cu un zîmbet. Atunci am văzut la cea pe care o privisem din dreapta că avea şi ea o aluniţă, semănînd întocmai cu cealaltă, şi tot pe nara stîngă, pînă atunci invizibilă.

*

Am plecat curînd după ele, cu simţămîntul că mi se făcuse un gol în suflet, ceva parcă dispăruse, căci nu ştiam la care să mă gîndesc spre a o suprapune peste chipul fetei

de la fereastră, descoperită în ziua sosirii ; de atunci mă gîndeam la ea adesea, și iată că, pe negîndite, în locul uneia găseam două.

Afară se întunecase, nu mai puteam să cobor decît o dată, altfel întîrziam la masă și nu-mi era de mîncare, ci de celelalte consecințe. Dacă din această cauză mi-ar fi tăiat învoirea de a doua zi, în trista mea stare de spirit din acea sîmbătă pierdeam pînă și consolarea de-a petrece o după-amiază la căldură, cu Ghizela.

Pîrtia era goală, urcam la deal cu mișcări liniștite, în contrast cu neliniștea din suflet, cînd am văzut o umbră coborînd drept spre mine. Nu era datoria mea să mă dau la o parte, și nici n-ar fi fost vreme, cel care coboară trebuie să-i ocolească pe ceilalți. Abia cînd a fost la mai puțin de zece metri am văzut că se uita în urmă, fără să știe ce avea în față. Cum stătea cu capul întors, am recunoscut părul blond, cu cordeluța de metal galben încheiată cu strasuri, care sclipeau în cîte o rază a stelelor. N-am apucat să strig ca să-i atrag atenția, ci m-am pomenit cu ea peste mine și ne-am rostogolit împreună pînă la picioarele pantei, unde ne-am oprit, albi de zăpadă. N-aveam nici o vină, aș fi fost în drept să-i cer socoteală, dar nici prin minte nu-mi trecea să fac una ca asta, eram atît de intimidat, încît mă temeam să nu mă certe ea pe mine. Ea însă rîdea în hohote, înveselită de-o întîmplare mai degrabă amuzantă decît neplăcută, căci nu pățisem nimic, nici unul, nici altul, decît că schiurile ei erau încurcate cu ale mele și nu izbuteam să ne ridicăm în picioare.

Atunci s-a auzit un glas de sus, strigînd puțin iritat, ceea ce nu-i ascundea îngrijorarea :

— Uhuu !... Santa ! Unde ești ?

Un glas de fată, puțin asprit de ger și de nervozitate ; nu m-am îndoit că era sora celei de lîngă mine. La început, crezusem că o chema Sanda, nume cunoscut pretutindeni, așa mi se păruse, nu Santa, nume fără nici o răspîndire.

— Uhu !... Barbara ! Sînt aici, jos, vino !

Distanța și diferența de altitudine, și mai ales starea de spirit a fiecăreia dintre ele, atît de diferită, de la hohotul de rîs la strigătul autoritar și nu lipsit de mînie, făceau ca glasurile să difere atît de mult, încît parcă anula asemănarea lor fizică, atît de deplină.

Santa și Barbara ! Erau numele lor, nu le-am ales eu, doar le-am păstrat, deși aș fi putut să le schimb, ca să nu le mai caut explicația, mai ales că împreunarea unuia cu a celuilalt ducea la o presupunere bizară. Deși desemnau două ființe, numele lor, luate împreună, deveneau Santa-Barbara, o făptură unică și singură. În viitor, aceste nume au făcut și mai imposibilă identificarea lor separată, ele au existat numai unite, într-o trăire comună, chiar atunci cînd se întîmpla să mă văd numai cu una. Și cu toate sentimentele care m-au legat de ele, o dragoste în adevăratul înțeles al cuvîntului, dar imposibilă fiindcă avea simultan două obiecte, mult timp nu am știut cine era Santa și cine Barbara.

Prima fază a prieteniei noastre a reprezentat-o timpul schiului, cînd ne întîlneam după-amiaza pe pîrtie și schimbam două cuvinte. În așteptarea acestor clipe, și după aceea, cît eram cu ele, îmi puneam o întrebare tot mai obsedantă : „Dar pentru care, Barbara sau Santa, mă aflu aici, pentru care îmi bate inima ?".

Întreruptă în timpul Crăciunului, prietenia aceea tot mai puternică și mai bizară am reluat-o după ce m-am întors din vacanță. Atunci am început deplasările lungi, schi de cîmpie, cîte douăzeci de kilometri, și chiar mai mult, plus încă pe atîția la întoarcere. În ce mă privește, nu aveam destul timp decît duminicile, cînd plecam pe la ora zece, ajungeam într-un sat, ne încălzeam și găseam de mîncare într-o casă de oameni și ne întorceam spre seară. În două rînduri, una din ele a lipsit, o dată Santa, altă dată Barbara, am mers numai cu cealaltă. Atunci ar fi fost prilejul să-mi dau gîndul pe față, să-mi declar bucuria de a fi împreună, dar dilema tot nu era rezolvată, nu știam căreia îi aparțineau de fapt sentimentele mele. Aș fi putut s-o întreb dacă la 14 septembrie, pe la ora trei după-amiază, ea fusese cea de la fereastră ; era ziua cînd venisem la școală și ora cînd trecusem cu tramvaiul. Întrebarea ar fi fost stupidă, cum putea să țină minte o întîmplare fără însemnătate și rămasă atît de departe în urmă ? !

Acea primă fază a prieteniei noastre s-a terminat odată cu topirea zăpezii. Iar a doua, după scurte întîlniri pe stradă sau la cofetărie, a început vara, cînd am plecat toți trei într-o călătorie tocmai în Egipt, unde voiam să văd piramidele faraonilor, nu din curiozitate istorică, nu fiindcă

erau socotite una din cele șapte măreții ale lumii din vechime ; pentru mine reprezentau un reper primordial, mi se părea că numai din umbra lor putea să pornească măsurătoarea pământului și să înceapă istoria omenirii, fără să mă intereseze că exista un trecut și mai îndepărtat, dinaintea civilizației egiptene. Le împărtășisem planul încă din primăvară, cu vreo două săptămîni înaintea vacanței de paște. Oricît de mult mă obsedau piramidele, și oricît de mare era dorința să ajung acolo, speram ca au să mă oprească, bucuros aș fi rămas cu ele pe timpul verii, dacă și-ar fi exprimat această dorință ; aș fi putut să închiriez undeva o cămăruță, iar bani de mîncare n-aveam decît să-mi calc pe suflet și să iau din cei destinați pentru călătorie, pe care tocmai atunci mi-i trimisese Zorina.

Eram pe o bancă, în parcul de lîngă teatru, plin de lume ieșită să se plimbe pe aleile cu trandafirii neînfloriți încă ; acolo, nu departe de poalele munților, clima era mai rece, chiar dacă ardea soarele. Vorbeam stînjenit, cu ochii în pămînt, frămîntîndu-mi degetele pe scîndura băncii. Nu terminasem bine ce aveam de spus, că au început să bată din palme :

— Mergem toți trei ! E o idee grozavă !

Mă bucuram, fără să-mi fac iluzia că putea să le entuziasmeze ceva mai mult decît curiozitatea și plăcerea călătoriei.

9

Pe măsură ce se apropia Crăciunul, eram tot mai posomorît și mai îngrijorat, nu știam ce voi face în vacanță, deși Zorina continua să mă asigure că mă va scăpa de orice răspundere. Îi scriam din ce în ce mai rar și ea asemeni, dar nu mă gîndeam că ar putea s-o apese vreun sentiment de vinovăție, ca pe mine, căzut sub vraja Barbarei și Santei, fără să mai amintesc de Ghizela, unde continuam să mă duc printre picături și cu inima tot mai

strînsă. Reacția acestei făpturi, care era în primul rînd o bigotă și abia pe urmă ceea ce știam prea bine că este, a fost demnă și discretă, niciodată nu mi-a făcut reproșuri, iar dacă mă duceam acolo, socotea că este datoare să-mi răspundă, răsplătindu-mă cu mijloacele sale și apoi închinîndu-se în fața crucifixului.

Trandafil nemaifiind cu mine, și neavînd ziare, interzise în școală, nu știam mai nimic din ceea ce se întîmpla cu lumea, pe unde erau războaie, unde secetă, unde inundații, belșug sau sărăcie. Cînd am primit anunțul mortuar trimis de Zorina, fapta era consumată de o săptămînă, și nu știusem, iar cauza am aflat-o abia în vacanța Crăciunului. O ultimă scrisoare a ei, sosită la școală în ajunul zilei cînd începea vacanța, cuprindea numai cîteva rînduri : „Cînd ai să știi unde vei fi de Crăciun, telegrafiază-mi la Post-restant, București, Poșta centrală. Rămîn camaradul tău, am să vin, oricît de departe, să fim împreună cînd se aprind lumînările în pom, în noaptea Ajunului. Caută un brad, restul aduc eu. Rămîi camaradul meu și să nu uiți trandafirii din Grădina Botanică !".

Și astăzi mă doare inima că nu i-am răspuns, nu voiam pentru nimic în lume să vadă în ce sărăcie îmi petreceam Crăciunul. Din puținii oameni la care m-aș fi putut duce, l-am ales pe Trandafil ; mă invitase, prevenindu-mă că stă într-o casă modestă. „Dar seara facem foc în sobă", spunea, în încheierea scrisorii. Aceste cuvinte au fost determinante, am găsit în ele toată căldura prieteniei noastre, care tot timpul păruse atît de rece.

*

Nu-l mai văzusem de cînd plecasem împreună, de la colegiul domnului Pretoreanu, zguduiți de moartea tragică a Horei, fata pe care o iubise. Aveam amîndoi în buzunar cîte cincisprezece mii de lei, darul lui Traian. Fiind bogat, m-am dus la mare, cu vagonul de dormit, nu cu trenul mixt, ca prima oară. De-atunci trecuseră aproape șase luni de zile, o jumătate de an din tinerețea noastră.

În șase luni, se schimbase atît că nu-l puteam recunoaște, slăbise, se îndoise puțin de umeri, era și mai palid la față, dar nu paloarea nobilă, de alabastru, din timpul

școlii, care îi făcea pielea străvezie, lăsînd să se vadă cum îi pulsa sîngele.

Locuia într-o căsuță de paiantă, într-un fund de curte, pe strada Primăverii. Frumos acolo era numai numele străzii ; poate primăvara, cînd înfloreau pomii, era frumoasă și curtea. În casele mai mari, dar neîngrijite din față locuiau proprietarii cu familiile lor, doi frați, unul croitor, celălalt slujbaș la Prefectură ; el îl ajutase pe Trandafil să intre la arhivă.

Cînd am ajuns, venise un scurt val de căldură și se topea zăpada ; curtea părea o mocirlă. Cum aș fi putut s-o chem acolo pe Zorina ? Casa avea două odăi, cu o tindă la mijloc, unde era și bucătăria de iarnă. Pretutindeni, în cartiere întregi, cam așa se înfățișau casele.

Am sosit într-o duminică, pe la ora prînzului. Cînd am ciocănit la ușă, a venit să-mi deschidă o femeie pe care o văzusem prin perdeaua de la geam, aplecată peste mașina de gătit din fundul tindei. Pesemne știa că am să vin, apariția mea nu a mirat-o, dimpotrivă, m-a primit cu un zîmbet de bucurie. Mi-am închipuit că era menajera lui Trandafil, o femeie de condiție modestă, îmbrăcată cu o rochie cenușie, puțin gîrbovită, cu părul legat într-o basma neagră, de sub care ieșeau fire cărunte și atîrnau pe obraz, prin fața urechii. Tot zîmbindu-mi și venind spre ușă, își ștergea mîinile pe un șorț de bucătărie pus peste rochie.

— Bine-ai venit ! îmi spuse, întinzîndu-mi o mînă încă jilavă.

Înainte de-a apuca să mă mir de felul călduros cum mă întîmpinase, dar și de familiaritatea ei, care pe alt om ar fi putut să-l indispună, Trandafil a apărut în ușa camerei din stînga, cu un ziar în mînă. Avea pantaloni negri, de stofă groasă, și un pulover de lînă nevopsită, lucrat de mînă, sub care nu mai recunoșteam silueta lui suplă. Dar, mai mult decît această îmbrăcăminte modestă, m-au mirat ochelarii pe care îi ridicase pe frunte. Știusem că avea privirea bună ; în afară de barbarul tratament contra conjunctivitei, pe care cu ani în urmă îl suferiseră aproape toată școala, nu avusese niciodată vreun necaz cu ochii. Slăbirea vederii, venită atît de repede, în cîteva luni de zile, putea să fie consecința lecturilor lui lungi și neîntrerupte. La fel de surprinzător era că își lăsase mustață, un smoc de țepi galbeni, deasupra buzei, care făcea din el un

fel de caricatură, sluţindu-i masculinitatea, în loc s-o accentueze.

Văzîndu-mă, lăsă ziarul pe o măsuţă, se apropie şi în timp ce îmi strîngea mîna, căci nu ne îmbrăţişam niciodată, reţinere adusă din casa domnului Alcibiade, puse braţul celălalt pe umărul femeii, cu un gest de afecţiune. Dacă am fost stupefiat nu mai ţin minte, poate că da, era explicabil, dar n-a ţinut decît o clipă, pe urmă totul mi s-a părut natural, în mintea mea s-a desfăşurat fulgerător întreaga lui viaţă, şi tot ce era excepţional sau sublim în faptele sale a făcut să piară ideea de aberaţie. Trandafil trăia sub imperiul unor legi proprii, nu dispreţuind, ci ignorînd legile comune tuturor oamenilor, astfel că la el pînă şi decăderea putea să însemne o ascensiune.

Acea făptură cu înfăţişare de bucătăreasă, avînd cincisprezece ani mai mult decît el, dar părînd că are de două ori pe atîta, o femeie îmbătrînită, fără vreo urmă de frumuseţe, fie ea oricît de ofilită, era soţia lui Trandafil, căsătorită cu acte şi cu slujbă la biserică, în nedumerirea întregii parohii şi a oricui prinsese de veste. Pe Alexandrina o anunţase abia după căsătorie, dar refuzase să-i prezinte nevasta. „Nu trebuie s-o vezi, îi scria, fiindcă n-ai înţelege ce m-a îndemnat la această faptă."

Cum credeam că eu, unul, înţelesesem, într-o zi mi-a venit ideea neinspirată să mă declar solidar cu el, spunîndu-i cu ochii în pămînt şi cu jumătate de voce : „Deşi n-aş fi capabil să-ţi urmez exemplul în nici o împrejurare, te admir pentru forţa ta supraomenească de a te fi supus unei asemenea penitenţe !"

Reacţia lui mi-a amintit cum se repezise odată Odor asupra mea, fiind cît pe ce să mă stranguleze, fiindcă omorîsem o viespe care mă înţepase în obraz de mi se umflase tot capul.

— Cum ai putut să gîndeşti o asemenea ticăloşie ? a izbucnit scrîşnind din dinţi (tot ca Odor) şi strîngînd pumnii. Dacă ar trebui să mă pedepsesc pentru faptele rele săvîrşite cu sau fără voie, nu există pe pămînt o penitenţă destul de mare ; poate în altă viaţă, şi dacă-i aşa, n-am să mă dau în lături cînd va veni vremea. Pînă atunci, am acceptat să-mi fac o bucurie. Luînd-o sub obladuire pe această femeie sortită nefericirii, şi lăsîndu-mă sub

oblăduirea ei, am omorît pe nevolnicul din mine, aplicînd, dar numai asupra mea și la hotărîrea propriului meu arbitru, doctrina criminală pe care știi că am respins-o tot timpul.

După această izbucnire, care se tempera de la o frază la alta, Trandafil mi-a zîmbit calm și mi-a pus o mînă prietenoasă pe umăr.

— Ca să nu rămîi cu nici o îndoială, te rog dă-ți silința să observi cît sîntem de fericiți împreună. Două săptămîni sînt destul ca să ajungi la o concluzie.

Puțin mai înainte crezusem că va trebui să plec fără întîrziere și fără explicații. Cuvintele lui, atît de oportun pronunțate, ascunzînd în simplitatea lor atîta noblețe, m-au făcut să rămîn și să trăiesc fericirea lor, împreună cu a mea, care n-a fost mai mică. În casa aceea modestă, fără altă podoabă decît un pom de Crăciun, poate cel mai sărac din tot orașul, mi-am uitat și dorurile, și dorințele. Iar în ziua plecării, cînd Trandafil era la slujbă, i-am lăsat pe masa de lucru, plină de dosare anodine, un bilet, care mă punea la adăpost de orice replică : „Dacă vreodată am să ajung pe o treaptă înaltă a vieții, dacă mă voi însura cu o ducesă sau o contesă, voi locui într-un castel cu renume, mă voi scălda în bogăție, iar tu vei purta mai departe mînecuțele negre de arhivar, ca să nu-ți tocești coatele hainei, să știi că tot timpul ai să fii mai presus de mine. De înțeles sînt sigur că m-ai înțeles ; dacă mă vei și crede, atunci voi ști că nu mi-am trăit viața fără nici un merit."

*

În chiar ziarul cu care Trandafil venise în mînă, am găsit cauza morții domnului Zaharescu. Era o urmare, de o lună vuia țara și eu nu știam nimic ; în atmosfera de panică financiară, care dusese la curbele de sacrificiu, la concedieri în masă, la falimente sau la incendii provocate ca să mascheze falimentele, la drame adeseori sîngeroase, una din băncile mari își închisese porțile masive de bronz, nemaiputînd face față plăților, și ceruse un moratoriu de mai mulți ani de zile. Cine nu înțelege să nu aștepte explicații de la mine, întîi fiindcă nu vreau să greșesc, al doilea fiindcă nu le găsesc necesare decît pentru oamenii de me-

serie, şi aceia cunosc desigur toată istoria, chiar dacă s-au născut după ce eu şi alţii ca mine o uitaseră. S-ar putea să fi fost Banca Marmorosch Blank, luîndu-mă după ce am văzut eu însumi cu ochii în anii aceia, cînd dădeam examen la şcoala de aviaţie. Mă feresc să fac aprecieri fără competenţă, mai ales că unul din proprietarii băncii aflată atunci în dificultate a fundat o casă de editură unde s-au tipărit cărţi valoroase. Băgaţi în orice altă afacere, banii ar fi adus venituri mai mari şi mai sigure. Cunosc şi editori care s-au îmbogăţit dar pe aceştia n-am motive să-i laud, nici pentru cărţile tipărite, nici pentru felul cum şi-au înşelat autorii.

În anul 1925, Banca Marmorosch Blank, care cu două decenii mai înainte devenise societate anonimă, avea un capital de o sută douăzeci şi cinci de milioane. Cifra nu spune mare lucru ; era un capital mic, mijlociu sau mare, nu ştiu ; demn de luat în seamă rămîne beneficiul, care în acelaşi an se ridica la şaizeci şi două de milioane, jumătate cît capitalul. Cu ce dobînzi, cu ce speculaţii ? Mintea mea nu vrea să priceapă. Poate jucase la Loteria de Stat, mizînd milioane, şi cîştigase lozul cel mare ! Iar cinci ani mai tîrziu, banca închidea porţile în faţa depunătorilor, declarînd că nu le mai poate plăti nici o leţcaie. Atunci am trecut într-o zi pe acolo, pe strada Lipscani, peste drum, şi puţin mai într-o parte de Banca Naţională. Era spre toamnă, înainte de a pleca la şcoală. Cît se vedea cu ochii din tramvai, care încă mai circula prin zona aceea, tramvaiul 15 mi se pare, erau înghesuiţi mii de oameni, pînă peste Calea Victoriei, pînă peste strada Smîrdan şi pînă peste strada Doamnei. Oameni de toate felurile, unii aveau depuşi milioane, ca domnul Zaharescu, alţii o mie sau două, bani care ar fi stat mai bine în puşculiţă. Toţi vociferau şi ameninţau cu pumnii, unii îşi învîrteau bastoanele în aer, alţii înjurau sau blestemau şi ar fi aruncat cu pietre în ferestre, dacă n-ar fi fost prea departe. Erau printre ei bătrîni, pe care poate i-a lăsat inima şi n-au mai ajuns acasă. Erau şi femei, unele elegante, cu nurci la gît şi cu juvaiere, altele sărmane, plîngînd cu mîna la gură, erau şi văduve în rochii de doliu.

Domnul Zaharescu a pierdut opt milioane, zestrea fetelor. Întreprinderea lui însă nu a dat faliment şi el putea să supravieţuiască multă vreme, chiar să cîştige alte mi-

lioane. Dacă ar fi avut mai mult sînge rece și ar fi așteptat șapte-opt ani, cît ceruse Banca moratoriu, și-ar fi luat înapoi toți banii, sau măcar trei sferturi, sau jumătate, căci societatea anonimă Marmorosch Blank, cu ajutorul sucursalelor ei din străinătate, a reușit să se refacă, în întregime, sau măcar să se pună pe linie de plutire. Dar poate domnul Zaharescu stătea prost cu nervii, fel de fel de cauze ar fi fost posibile, poate era îndrăgostit, ceea ce la anii lui este pe cît de nefast, pe atît de ridicol, poate suferea după vreo dansatoare de la teatrul Cărăbuș, sau după vreo actriță vulgară, din cele capabile să cînte pe scenă, într-o grădină cu o mie de spectatori vulgari ei înșiși : „...Dă încet cu vaselină, unde este pielea fină..." Nu fusese un gest premeditat, dovadă faptul că nu avea asupra lui nici o armă. În decembrie, după un ultim demers la Bancă, rămas inutil, ca și altele dinainte, s-a dus direct la un armurier de pe strada Academiei, a cerut un revolver Browning, calibrul 6, și fără să șovăie și-a tras un glonț în tîmplă, chiar acolo, în prăvălie, de față cu negustorul ; nici măcar nu plătise, dar negustorul n-a fost în pagubă decît cu un glonț, căci revolverul l-a luat înapoi după ancheta poliției.

* * *

Trandafil o cunoscuse pe viitoarea lui nevastă la tribunalul vechi, într-o magazie mizerabilă, unde era instalată arhiva. Un tribunal nou se afla în construcție, dar aveau să treacă ani pînă să fie gata. Rafturile cu zeci de mii de dosare, puse rînduri-rînduri dintr-un perete în altul, erau făcute din scîndură negeluită, pe care etichetele cu numerele de ordine nu puteau fi presate fără să se perforeze, de aceea se descifrau greu în lumina venită pe ferestrele mai mult astupate, sau de la singurul bec, atîrnat în mijlocul tavanului. După peste cincisprezece ani de lecturi întrerupte doar noaptea, trebuise să se adauge această ultimă cauză ca Trandafil să-și dea seama cît îi slăbise vederea. Și miop, și presbit, purta ochelari de două feluri, cu dioptriile în creștere, motiv pentru care, anul următor, la vîrsta recrutării, fu scutit de armată.

Cînd am vorbit, mîndru de mine despre gerurile năprasnice pe care le îndurăm la instrucție, nu știam în ce condițiuni își ducea Trandafil viața în hăul acelei arhive burdușite cu dosare, unde nu se făcea foc toată iarna, nici nu exista sobă, de teama incendiului. Pompierii veneau zilnic să inspecteze, și dacă li se părea că înăuntru era uneori cît de cît mai cald decît afară, se uitau prin toate ungherele, se aplecau pe sub birouri să vadă dacă nu era ascuns vreun lighean cu jăratic. Abia cînd am aflat acestea, mi-am dat seama că fraza din scrisoarea lui Trandafil, care mă înduioșase, fiindcă îi dădeam o interpretare sentimentală, ideea de cămin, de biruință asupra vicisitudinilor hibernale era în realitate o obsesie : „Dar seara facem foc în sobă."

Făceau foc cu economie, aveau o sobiță de tablă cu burlane lungi, ca să nu se piardă căldura pe horn, ci să rămînă în casă. Fiindcă Trandafil nu intra niciodată în camera din dreapta, a Corneliei, cum o chema pe femeie, nu știa că ea aprindea focul numai pe ger mare, și numai de două-trei ori pe săptămînă, iar atunci ardea numai cîteva lemnișoare.

Am spus femeie, în loc de nevastă, fiindcă mi-a fost greu să mă obișnuiesc cu un cuvînt pe care mintea mea nu-l înțelegea, chiar dacă trebuia să-l accepte. Pînă la sfîrșitul vacanței, mintea mi se limpezise și interpretam altfel, cu o indulgență împăcată și tristă, situație căreia îi descoperisem justificarea, deși continuam să o socotesc imposibilă și amară.

Poate Trandafil o văzuse pe această femeie de cîteva ori, în timpul unui proces lung de uzurpare, dar nu o descoperise decît în ziua cînd venise la arhivă să afle sentința, dată cu întîrziere. Nu avea avocat, îl repudiase în ședință, fiindcă se vînduse părții adverse, iar justiția, fiind legată la ochi, nu văzuse ceea ce ar fi văzut și orbii. Asemenea cazuri se întîmplau cu sutele, triumfa nu dreptatea, ci avocatul cu vicleșuguri și cu aliați inatacabili. Am pățit-o eu însumi, cînd proprietarul m-a evacuat din casă, împotriva unei legi atît de limpezi, încît am socotit că nici nu am nevoie de apărare. Dar grefierul judecății era însuși fiul reclamantului, care a cîștigat procesul „stantepede", cum se spune, adică fără nici o deliberare. Iar la recursul pe care l-am făcut, luîndu-mi și apărător de astă

dată, m-am pomenit în fața aceluiași complet de judecată care dăduse prima sentință, ceea ce era interzis printr-o lege cunoscută pînă și măturătorilor de stradă, mai ales dacă lucrau în preajma tribunalului. Degeaba a protestat avocatul meu, nimeni nu i-a ascultat cuvîntul, poate o fi fost și el un papă-lapte, faptele însă rămîneau fapte și nici măcar nu trebuiau dovedite. Dacă s-o găsi cineva să nu creadă, sau să-și închipuie că n-am înțeles eu bine, n-are decît să caute la arhivă, și să citească dosarul. Dar poate dosarele din 1941 nu se mai păstrează.

Acea femeie, rămasă văduvă încă de tînără, în timpul războiului, nu se măritase a doua oară, fiindcă își socotea viața sfîrșită. O moștenire „in extremis", lăsată prin testament de un rănit pe patul de moarte și neatacată de nimeni, o adusese în orașul nostru : moștenirea era o casă de cartier sănătoasă și mai mare decît ar fi avut nevoie. Lucra ca îngrijitoare la spitalul comunal, ceea ce mai făcuse într-un spital de campanie și nu părăsi slujba aceasta nu doar modestă, ci uneori chiar umilitoare, decît după ce se mărită cu Trandafil. Leafa era mică și viața mai grea decît puterile sale ; ca să se poată ajunge închiriase două camere unei perechi doar cu puțin mai tinere decît ea, oameni de omenie, alături de care se simțea bine, și așa o dusese cîțiva ani de zile. Deci cazul nu era acela al femeii bătrîne și neputincioase, care își donează averea cuiva mai tînăr, cu condiția să-i poarte de grijă pînă la urmă. Poate în Cornelia exista o morbiditate, datorată suferințelor prin care trecuse ; aveam să le aflu cu timpul. Puțini oameni își pregătesc din vreme mormîntul, nu e firesc, nici dacă nu ar fi nimeni să te îngroape ; un asemenea act îl dictează numai obsesia morții. Cornelia își cumpărase loc de veci, îi pusese și crucea, de marmură vînătă, cu inscripțiile cunoscute, rămînînd să se adauge numai data morții.

Oricît de mare ar fi distanța între ele, și oricît mă străduiesc să alung din cap asemenea gînduri, uneori mi-e imposibil să nu fac o legătură între ea și Hora, care și-a trăit puținii ei ani sub amenințarea sfîrșitului. Și atunci, împotriva voinței mele, sînt înclinat să cred, în unele clipe, cînd poate se naște și-n mine un început de morbiditate, că pendularea lui Trandafil între prima și a doua se datora unei chemări din afara vieții. De foarte tînără, cînd își

pierduse întreaga și numeroasa familie, Cornelia era încredințată că nu va trăi multă vreme. Poate chiar așa ar fi fost, dacă Trandafil nu-i insufla o altă viață.

Presimțirea morții, de care, după toate semnele, nu avea teamă, o făcuse să-și doneze averea, casa, cu grădina, cu magaziile și tot ce înseamnă o gospodărie, perechei tinere. Aceștia îi intraseră pe sub piele, fără să lase impresia că ar avea gînduri hrăpărețe. Lingușirea nu-i o știință, ci o predispoziție ; cuvinte frumoase și gesturi care să înmoaie sufletul se găsesc destule, mai multe decît în dicționar, căci orice om care a lingușit vreodată pe cineva a născocit măcar două, necunoscute, dacă nu nouă sau unsprezece.

Deoarece voi termina repede cu acea pereche, și nici nu trebuie s-o țină cineva minte, n-am să le caut cîte un nume, căci numele lor adevărat nu l-am știut niciodată. El spunea, cu ochii plini de lacrimi : „Ah, de ce nu sîntem noi Grahii, ca să fii tu mama noastră !" Cornelia lăcrima la rîndul ei, fiindcă singurul copil îi murise și nu mai putea să aibă altul ; uneori se gîndea că poate Dumnezeu o apărase, ca să nu aducă pe lume victime, cum era ea însăși. Tînăra chiriașă, deși numai cu doi sau trei ani mai mică, îi spunea : „Mămico scumpă !" și îi săruta mîna. Nu am născocit eu pe acești oameni, și nici nu a trebuit să-i caut mult ca să-i iau drept modele. Din pudoare, și fiindcă nu pot fi mizantrop decît în cazuri extreme, n-am ales pe cei mai ticăloși din toți cîți există, căci dacă ar fi fost așa treceam dincolo de Dostoievski.

Începutul fu invitația la masă, într-o duminică.

— Mămico, stai și dumneata și te mai odihnește, nu găti astăzi, vino să mănînci cu noi, am pus o găină în oală !

Ca pe vremea lui Henric al patrulea, ăla !

— Și avem o sticlă de vin roșu, de Valea Călugărească. Sîngele Domnului ! adăugă bărbatul, la cele de mai sus, ale nevestei.

Urmară toate duminicile. Apoi joile, sîmbetele, marțile — toate zilele săptămînii. Cînd fu nevoie să se repare acoperișul casei, bărbatul își luă grija asupra lui : aduse materiale, meșteri, le dădu și de mîncare, și țuică. La urmă, cînd Cornelia vru să plătească, își puse mîna pe inimă.

— Adică eu n-am voie să fac pentru dumneata atîta lucru ?

Cornelia le dădu casa nu ca să scape de orice grijă pînă la bătrîneţe, ci din dragoste. Căci îi iubea, cu inima ei care rămăsese curată, deşi avusese să sufere atîtea. I-ar fi înfiat, dacă nu erau aproape de-o vîrstă. Iar ei se jurau pe sfînta icoană a Fecioarei Maria că o vor ţine în puf toată viaţa, şi-n fiecare duminică vor pune pentru ea o găină în oală, să-i facă supă cu găluşti şi rasol cu usturoi, iar la urmă îi vor da cozonac cu nuci şi stafide.

Dacă aş scrie totul, pînă la capăt, nu ştiu cine s-ar osteni să citească, iar de-ar citi, nu ştiu ce folos ar putea să aibă. Un an mai tîrziu, Cornelia era evacuată, cu sentinţă judecătorească. Actul de vînzare-cumpărare, pe care îl semnase fără să-l citească, netrecîndu-i prin minte că perechea ar urmări s-o înşele, nu cuprindea nici o clauză privind soarta ei viitoare.

— Şi acum eu ce mă fac ? întrebă, la arhivă, cu ochii în dosarul care avea puterea s-o arunce pe drumuri.

Avocatul părţii celeilalte tocmai intra pe uşă, să ceară o copie de pe sentinţă ; auzind-o, spuse, cu un cinism plin de voie bună :

— Du-te de te aruncă înaintea trenului, cucoană !

Să nu fi avut un dispreţ înnăscut pentru exercitarea forţei fizice în dauna cuvîntului, Trandafil, palid ca moartea, ar fi deschis uşa grilajului şi s-ar fi încleştat în grumazul lui, pînă i-ar fi luat ultima răsuflare. Alese altă soluţie, pe cît de spontană, pe atît de incredibilă. Într-o oră, fapta era cunoscută în tot tribunalul. Unii îl socoteau nebun, alţii credeau că fusese o glumă. Chiar şi cei care l-ar fi admirat pentru o asemenea hotărîre, femeile mai ales, firi romantice, nu făceau decît să chicotească prin colţuri.

— Nu , domnule ! replică Trandafil, adresîndu-se avocatului. Pe această femeie o iau sub protecţia mea şi o cer în căsătorie !

Poate o mai văzuse o dată pe la arhivă, dar acum o privea prima oară. Vîrsta şi înfăţişarea ei fizică apăreau pentru el ca o abstracţiune ; îl interesa numai apartenenţa acestei fiinţe la o specie comună cu a lui, care, într-o clipă deznădăjduită pentru ea, justifica pe deplin o uniune umană, în afara ideii că erau un bărbat şi o femeie,

Orice alt gînd peste acesta devenea o prejudecată, pe care o înlătura, cu hotărîrea de a ignora părerile străine, chiar dacă s-ar fi coalizat împotriva lui toată societatea.

Apoi Trandafil se apropie de femeie, îi luă dosarul din mînă și o întrebă, rezumînd în cuvintele lui orice altă discuție :

— Cu patru mii de lei pe lună, dacă scad cinci sute chiria, o să putem trăi împreună ?

Ca arhitectură, casa lor îmi amintea pe a Medeei, fata de la morgă, decît că avea două camere în loc de una. Dacă dragostea acelei fete pentru Odor rămăsese fără altă urmare decît că ea își pierduse un picior, alergînd sub bombardamentul zepelinului să-i salveze manuscrisele, temîndu-se că ar putea fi în primejdie, cauza era numai în el, și provenea nu dintr-o malformație sufletească, nici dintr-un blestem, cum am judecat atunci cu naivitate, ci din credința că se născuse cu un alt destin decît restul oamenilor. Adevărul acesta, în care cred din instinct, se va cunoaște cînd cineva, după ani de muncă, va izbuti să-i descifreze manuscrisele. Sau nu se va cunoaște niciodată. Sînt profund convins că în lunga istorie a omenirii, mii și mii de adevăruri vor rămîne pentru totdeauna necunoscute, și lumea va merge înainte, fără să știe că în noianul de realizări etajate a pierdut pe aceea esențială, aflată la bază, care poate ar fi transformat frigul în căldură și întunericul în lumină. Savanți sau tăietori de lemne, vom muri în aceeași ignoranță.

Așa gîndeam într-o seară, stînd la masă în tindă, cu gazdele mele, cu ușa cuptorului deschisă, ca să dea mai multă căldură. Teorema lui Fermat, în miezul căreia Trandafil stătuse adîncit luni de zile, ca să iau numai un exemplu, mi se părea acum un infim și inutil pas înainte, făcut de gîndirea unui om înzestrat cu mintea a zeci de generații viitoare. Dar fiindcă el nu și-a dezvăluit demonstrația, acele zeci de generații se mai străduiesc și astăzi, după cum se vor strădui alte generații viitoare, să afle ceea ce Trandafil descoperise de multă vreme, că teorema lui Fermat nu putea fi demonstrată. Și totuși, realizarea lui esențială nu era aceasta, nici altele de aceeași valoare, ci faptul că se căsătorise cu o femeie căreia îi dăruia întreaga credință, renăscută pentru ea, cînd nu mai credea în nimica.

O ultimă zvîrcolire a minții lui nu merită să fie pusă la socoteală, mai ales că a fost zădărnicită. În munca la arhiva tribunalului, Trandafil a urmărit timp de douăzeci și cinci de ani sentințele greșite din miile de dosare înghesuite în rafturi. Nu urmărea să facă o lucrare de erudiție, ci voia ca în locul frigului să aducă puțină căldură întîrziată, și în locul întunericului puțină lumină. Într-o noapte, tîrziu, după ce Cornelia murise, arhiva a luat foc, din cauze nedescoperite, și odată cu dosarele au ars și miile lui de fișe ; a fost și căldură, și lumină.

N-am acceptat ca din cauza mea ei să-și schimbe locul la masă, i-am lăsat să stea ca mai înainte, față în față, iar eu m-am așezat pe a treia latură, de unde am putut să-i privesc la fel de bine și pe unul, și pe altul.

M-am gîndit în acele zile la copiii domnului Alcibiade, cum mă gîndisem de atîtea ori. Dar nu am spus bine, mă gîndisem tot timpul, chiar cînd aveam altă preocupare. Nu mi-a dispărut niciodată din amintire imaginea sub care îmi apăruseră ei, toți nouă, într-un vis din copilărie, așezați în rînd, la distanță unul de altul, cu brațele întinse de li se atingeau vîrful degetelor. Siluetele lor semănau cu un rînd de cruci, acelea pe care toți le duceau în spate.

Lăsîndu-i la o parte pe Tom și Teofana, firi opuse, dar morți amîndoi la fel de tragic, lăsîndu-i și pe unii din cei vii deocamdată, m-am gîndit la Odor, la Traian și la Trandafil. Odor își petrecea a treia iarnă în peștera de sub munte, unde peste cîteva zile viața lui avea să fie în primejdie. Era el un claustrat ? Desigur, așa fusese toată viața, într-un fel sau în altul, de aceea se născuse !

Traian, despărțit trupește de Tinca, în plină vîlvătaie a dragostei lor nestinse, se afla retras la mănăstirea Cernica, desprins de orice preocupare lumească. Era un claustrat, în cel mai adînc înțeles al cuvîntului, dar starea lui nu-i aducea nici o suferință, ci numai satisfacții divine.

Și totuși, cel mai claustrat dintre toți mi s-a părut că era Trandafil, în pofida vieții lui de mirean, cu nevastă și gospodărie, nesupus nici unei rigori mistice. M-am convins, cum stătea față în față cu Cornelia, de care nu-l lega nici măcar amintirea unei atingeri carnale, ca în cazul lui Traian și al Tincăi, ca în propriul lui caz cu Hora, că, scutit mai mult decît Odor și decît Traian de vreo suferință,

satisfacţia lui era cel puţin la fel de mare, fără să fie cîtuşi de puţin de natură divină. (Nu spunea nici o rugăciune înainte de masă şi nu făcea semnul crucii asupra bucatelor.) Era satisfacţia martirilor laici, care se sacrifică pentru a păstra măcar în propria lui conştiinţă ideea că binele se transformă în rău, dacă nu îl împarţi cu aproapele.

Ca şi cum ar fi fost de la sine înţeles, căci nu cred să se fi sfătuit dinainte, seara Cornelia mi-a făcut patul în camera lui Trandafil, pe o dormeză fără folosinţă. Aprinsese mai din timp focul în sobiţa de tablă cu burlanele înşirate pe toţi patru pereţii. Apoi s-a dus la culcare, iar noi am stins lumina. Cît timp flăcările din sobă i-au mai luminat obrazul, l-am văzut pe Trandafil, cu faţa în sus, cu mîinile sub cap, privind tavanul, cum îl vedeam adesea la şcoală, cînd mă trezeam peste noapte. În afară de „noapte bună", nu mai schimbasem o vorbă, deşi am fi avut ce ne spune ; părea să existe între noi o înţelegere a tăcerii, dăinuind de la moartea Horei, cînd el îşi dezvăluise poate ultimele gînduri. Dacă doi oameni încetează să mai comunice prin cuvintele obişnuite, înseamnă sau că şi-au contopit conştiinţele, sau că îi desparte o prăpastie. Aşa am înţeles că prietenia mea pentru Trandafil, în aparenţă atît de rece, nu se bizuia pe fapte şi pe cuvinte, ci pe gesturi subînţelese şi pe gînduri nespuse.

Privindu-i chipul tot mai şters în lumina flăcărilor pe cale să se stingă, mă întrebam, oare ce rămîne în capul unui om cu creierul atît de evoluat şi înzestrat cu atîta învăţătură, dacă el încetează să-şi dezvăluie gîndurile ? Este posibil ca o asemenea zestre să ardă şi să rămînă numai cenuşa ?

Am adormit în întunericul deplin al odăii, după ce se topise jăraticul, cu gîndul că Trandafil, optînd pentru cel mai modest drum în viaţă, se răzvrătise împotriva propriei lui învăţături şi inteligenţe, care nu-i fusese de nici un folos cînd ar fi avut cel mai mult nevoie de ele, ca să salveze de la moarte o fiinţă primejduită. Şi pentru a răscumpăra păcatul acesta abominabil, îşi consacrase viaţa unei fapte sublime, prilejuindu-i să trăiască unei alte fiinţe fără scăpare. Schimbul nu era egal, şi pentru a nu se arăta frustrat, trebuia să uite, lemnul să ardă şi să rămînă cenuşa pe care o ia vîntul.

Cînd m-am trezit, se lumina de ziuă la fereastră, dar în cameră era încă întuneric ; să fi fost ora şase dimineaţa. Îngenuncheată în faţa sobiţei, Cornelia scotea cenuşa, cu fărăşul. După aceea aprinse focul şi, în cîteva minute, se simţi căldura răspîndindu-se în odaie. La lumina flăcărilor, care le repeta pe cele de seară, Trandafil stătea în vechea poziţie, cu faţa în sus, cu mîinile sub cap şi cu ochii în tavanul traversat de pîlpîiri roşii.

Dar poate dormise cîteva ore în timpul nopţii.

10

După observaţii îndelungate, am ajuns să cred că, fără a nega posibila fericire în uniunea bărbatului cu femeia, rar se întîmplă ca între asemenea doi oameni să existe o armonie deplină, sau, şi mai sincer spus, nu există niciodată în forma ei ideală. Nu mă gîndesc la bărbaţii brutali, beţivi şi destrăbălaţi, care, întorcîndu-se de la vreo ibovnică sau de la cîrciumă, îşi insultă nevasta, o îngenunche sau o bat pînă o umplu de sînge. Nu mă gîndesc la femeile necredincioase, care îşi nesocotesc bărbatul dăruindu-se altora, din sentimente nelegitime, din interes sau din viciu. Nici la nimicnicia celor care deşi simt necredinţa, deşi cunosc faptele, închid ochii şi continuă să ducă mai departe o viaţă nedemnă, urîndu-se în loc să se iubească, şi fără să ajungă la gesturi hotărîtoare, fie şi-o crimă.

Mă gîndesc la uniunile onorabile şi chiar fericite, care durează pînă la moarte, cînd cel rămas în viaţă îşi smulge părul din cap, vărsînd lacrimi deznădăjduite, şi sfîrşeşte prin a face monument de marmură deasupra mormîntului. Dar nici aceştia, am cunoscut cazuri nenumărate, nu sînt feriţi de neînţelegeri, fie ele fără durată. Nu cunosc bărbat care, într-un moment de furie, după o dispută, să nu fi ieşit trîntind uşa ; dacă după un ceas, sau după o noapte s-a întors spăsit şi a urmat o reapropiere scăldată

în lacrimi de remuşcare şi fericire, o rană mică a rămas în sufletul fiecăruia, chiar dacă nu a generat un cancer.

Nu cunosc femeie care să nu bufnească, zădărîndu-şi bărbatul, că nu s-a făcut demn de o avansare, că nu a luat decoraţii, ca prietenul sau vecinul, şi nu a fost poftit în tribuna oficială. Proasta dispoziţie a femeii, pentru o neizbîndă a croitoresei sau o greşeală a cizmarului, o suportă bărbatul, nu vinovaţii, care locuiesc în altă parte. Un ruj de buze de la Consignaţie, sau o sticluţă de parfum franţuzesc, luate cu banii puşi bine pentru nevoi mai importante, umplu de amărăciune, uneori de mînie sufletul bărbatului. Asemenea neînţelegeri pot fi fără număr, şi vina poate fi împărţită egal între amîndouă părţile. În clipele de fericire care urmează, pînă la carul mortuar de clasa întîia şi pînă la monumentul de marmură, sufletele uită neînţelegerea, rămîne doar un pic de cenuşă, şi ea poate fi cauza cutelor de pe faţă şi privirilor obosite, fără ca nimeni să ştie.

N-am stat cu Trandafil şi Cornelia decît două săptămîni de vacanţă, şi am mai fost în casa lor numai la intervale, dar mi-e de ajuns spre a putea spune astăzi că între ei, oricît de nepotriviţi ar fi fost unul cu altul, n-a existat niciodată nici cea mai mică neînţelegere. El n-a plecat de acasă trîntind uşa, ea n-a suferit pentru funcţia lui de subarhivar, n-a visat la una mai importantă, i-a cusut cu mîna ei mînecuţa de satin negru, ca să ferească de lustru coatele hainei. Iar cînd într-un tîrziu s-a aflat pe patul de moarte, cu un cancer răspîndit în tot trupul, s-a stins cu zîmbetul pe buze. Nu mai putea să deschidă ochii decît pe jumătate, nu mai putea să respire decît cu un colţişor al plămînului, dar, luînd mîna lui Trandafil şi ducînd-o la gură, a avut glas să-i spună : „M-am născut fără noroc şi am avut o viaţă chinuită; tu ai făcut din mine femeia cea mai norocoasă din lume".

La mormîntul ei, Trandafil nu a făcut un monument de marmură ci o criptă de beton, pentru două sicrie, socotind să-şi aibă locul lîngă ea cînd va veni vremea. Iar dacă aş crede într-o viaţă de dincolo, sînt sigur, că, oricît putea ea să ţină, milenii, între ei avea să dăinuiască înţelegerea cea mai deplină.

O singură întrebare mă chinuieşte cînd îmi aduc aminte, căci gîndurile mele nu se pot opri numai acolo;

ci rătăcesc în toate direcţiile : dacă Trandafil ar fi fost în viaţă ceea ce trebuia să fie, pentru ceea ce se născuse, un savant al omenirii, dacă ar fi făcut o bombă atomică miraculoasă, care să distrugă nu pe oameni, ci mizeria omenirii, dacă azi ar avea în patru colţuri ale pămîntului cîte un monument mai înalt decît Statuia Libertăţii, ar fi fost el mai fericit decît în funcţia modestă de arhivar la tribunal şi la prefectura judeţului ? Cu riscul de a-mi ridica în cap toată lumea, înclin să cred că nu, fiindcă el deliberase cu disperare în faţa morţii, şi nerecunoscîndu-şi dreptul să se sinucidă, optase pentru lepădarea de orice ambiţie. Şi astfel, fără să fi sperat, fără să se fi gîndit, viaţa lui devenise sublimă.

Numele ei nu-mi plăcea, tocmai fiindcă îmi amintea de mama Grahilor care, oricît de mult ar stima-o istoria, mi se pare o fiinţă aspră. Or, Cornelia lui Trandafil era copia ei inversă, întruchiparea blîndeţii. Acasă, cînd era mică, deşi fată de la ţară, îi spuneau Neli ; nu putea să-mi placă. Aş fi vrut să-i dau un nume cu totul altfel, şi i l-aş fi dat, dacă nu l-aş fi auzit pronunţat de Trandafil. Cînd am intrat în casa lor şi am găsit-o aplecată asupra maşinii de gătit din tindă, Trandafil, care mă simţise, a ieşit din odaia de alături.

— Cornelia ! Îţi prezint pe cel mai vechi şi mai drag prieten.

Am fost uimit, fiindcă pînă acum nu calificase în nici un fel prietenia noastră, mi se părea că are faţă de mine sentimente neutre, ne unea întîmplarea că eram vecini, acasă, iar pe urmă fusesem colegi de şcoală ; tot timpul simţisem între noi o răceală, care poate pornea din prea marea mea admiraţie pentru el, din sentimentul că nu-i puteam fi pe măsură.

O căldură intensă mi-a năpădit inima, dar a trebuit să treacă mai multe clipe pînă să-mi dau seama că se datora nu vorbelor spuse despre mine, ci felului cum pronunţase numele Corneliei. Trandafil, în care am văzut tot timpul întruchiparea perfecţiunii, nu putea fi mai prejos de însuşirile sale nici cînd pronunţa un nume. În Cornelia, spus de el, recunoşteam întreaga ei viaţă tristă, deşi nu o aflasem încă, după cum recunoşteam fericirea prezentă ;

dar în același timp, simțeam forța de dăruire a lui Trandafil. Cornelia nu mai era numele mort al unui personaj istoric, era ceva nou, nerostit de nimeni, plăsmuit de un om capabil să pătrundă nu doar în depozitele cele mai greu de atins ale cunoștințelor umane, chiar ale celor abia presupuse, chiar ale celor nevisate încă ; putea pătrunde în locuri mult mai greu de atins, în suflete. Cornelia nu mai era fetița numită Neli acasă, nici femeia pe care o nedreptățise soarta, ci o ființă nou-născută, din spiritul și din sentimentele lui Trandafil. Ar fi fost de neînțeles ca el să nu aibă o asemenea însușire, fiindcă le avea pe toate, fără să-și fi vîndut sufletul lui Mefisto, ca Faust și Odor.

Într-o seară, cînd tocmai ninsese și ne plimbam amîndoi prin curtea cu gunoaiele și mizeriile acoperite de zăpada pură, fiindcă venea din locul unde nu mai există decît aerul rarefiat, în cea mai deplină imaculare, am înțeles că pe Trandafil îl lega de Cornelia eternitatea, și că eternitatea erau ei înșiși.

— Tu știi care-i steaua ta ? m-a întrebat, uitîndu-se pe cerul cu strălucirea cea mai înaltă.

Erau puzderie de stele deasupra noastră, mi se împăienjeneau ochii privindu-le.

— N-o știu, am răspuns, dar dacă e adevărat că fiecare din noi avem o stea a noastră, trebuie să fie și a mea acolo.

— A mea nu, și nici nu va putea să fie, cît timp într-o stea nu vor încăpea doi oameni, ca să fie și Cornelia cu mine !

O coincidență bizară dintre multe cîte am cunoscut pînă astăzi a făcut să aflu tocmai acum o oră, cînd mă gîndeam cum să pun pe hîrtie gîndurile de mai înainte, că într-un viitor apropiat — au și început pregătirile, s-au și făcut înscrieri — cenușa mortuară mult comprimată, pusă în capsule argintii, ca să se vadă printre stele, va putea să fie lansată în Cosmos, unde se va roti în jurul pămîntului peste șaizeci de milioane de ani, pînă cînd s-ar putea ca planeta noastră nici să nu mai existe. Numai trei mii de dolari ar costa această eternizare, căci s-ar lansa puzderie de capsule deodată. Trandafil ar avea cel dintîi dreptul la o asemenea existență celestă, fiindcă el a imaginat-o pe cînd nici nu se bănuia că un corp lansat de pe

Pămînt ar putea să ajungă şi să rămînă în spaţiul fără gravitaţie. Poate, cu timpul, preţul o să mai scadă, aşa cum a scăzut la calculatoarele electronice, care la început erau mari cît un pian şi costau un milion şi jumătate de dolari, iar acum sînt atît de mici, că încap în buzunar, sau într-un ceas de mînă, şi costă numai doi dolari deocamdată. Dacă voi trăi pînă ce suma să devină accesibilă şi pentru mine, iar ei vor muri înaintea mea, mă voi grăbi să trimit în spaţiu o capsulă cu cenuşa Corneliei şi a lui Trandafil, şi poate lîngă ei voi pune şi cenuşa speranţelor mele neîmplinite. Şi chiar dacă nu aş putea să o recunosc în zborul ei etern printre aştri şi stele, îmi va fi destul să o ştiu acolo. E sigur însă că ei, cît timp le-aş supravieţui, m-ar recunoaşte în spaţiul meu terestru.

*

E de prea mică importanţă să amintesc că în arhiva prefecturii, comună cu a tribunalului, Trandafil dăduse peste un dosar care cuprindea denunţurile împotriva domnului Alcibiade, învinuit că urmărea să scoată aur din apa rîului. Trandafil copiase toate aceste hîrtii, aşa că le-am putut citi de la un cap la altul. Deşi auzisem de acele denunţuri şi am povestit la vreme, nu îmi închipuisem că puteau să fie atît de multe şi încărcate de atîta duşmănie, pe lîngă reaua-credinţă. În afară de Popa Scovergă, capul răutăţilor, pe lîngă primar, învăţător şi de ridicolul Maţe-Fripte, mai erau între denunţători zeci de oameni de care nu ştiam, nici nu îi bănuisem, instigaţi de primii, dar nu le atribui o vină mult mai mică. Mi-am amărît iarăşi sufletul şi mi-am amintit încă o dată viziunea mea cu cele nouă cruci pe care domnul Alcibiade le lăsase moştenire copiilor ; a cui oare să fi fost mai grea dintre toate ? Nu pot încă răspunde, fiindcă istoria lor este departe de a fi terminată, spre a le compara destinele şi a trage o concluzie. Şi-apoi, nu cred că este atît de important cum judecam eu faptele, ci cum le judecau ei înşişi. Sigur că fiecare din ei avusese sau mai avea încă să-şi ducă propria cruce. Dar oare, această povară nu însemna şi o satisfacţie ? Oare moartea Teofanei, înjunghiată de chiar mama arhanghelului căruia ea se dăruise fără ezitare cu trup şi cu suflet, nu era răsplătită prin dumnezeieştile zile de dragoste de

mai înainte ? Şi chiar diabolicul Tom care, cu un gest necugetat, datorat poate unui blestem şi nu unei răutăţi niciodată capabilă de atîta ură dezlănţuită, provocase un dezastru soldat cu moartea şi cu schilodirea a sute de oameni, printre ei el însuşi, nu se bucurase, în felul lui sinistru, auzind urletele victimelor ? Crucea lui Trandafil, care îl încovoiase cu capul pînă la pămînt sub fereastra Horei, în ziua cînd ea murise şi cine ştie cîte zile după aceea, nu era acum transformată într-o aripă uşoară, îngăduindu-i să se ridice peste mizeria omenească şi peste propria lui mizerie ? Traian, care urma să moară cu spada şi crucea în mînă, n-avusese, oare, în ultima lui clipă conştientă, cînd se prăbuşea retezat de gloanţe, mulţumirea că i se împlinea destinul ?

Pe ceilalţi nu pot să-i judec deocamdată, n-au făcut încă gestul hotărîtor în viaţă. Dar fiindcă viziunea celor nouă cruci o să mă urmărească şi de aici înainte, trebuie să le stabilesc originea. Ideea mi-a venit abia acum, cu o întîrziere neiertată, că toate cele nouă cruci proveneau din una singură, uriaşă, şi pe aceea o purtase domnul Alcibiade. Eram prea mic ca să pot înţelege ; azi încep s-o văd limpede. Numai că ea nu va schimba cu nimic destinul personajelor mele, el fiind scris dinainte într-o mare carte, de unde am copiat cîte o pagină, şi voi mai copia cîte una, cînd va veni timpul.

Iată o pagină nebănuită, despre fapte petrecute la două sute de metri de casa lui Trandafil, chiar atunci cînd venisem la el în vacanţa Crăciunului. La două sute de metri, era spitalul comunal, pe acolo treceam zi de zi în anii copilăriei, cînd mă duceam la şcoală. Întorceam capul, spitalul îmi făcea frică, deşi nu auzeam gemete înăuntru, ca de la chestura poliţiei, unde îi băteau pe borfaşi pînă ce cădeau leşinaţi pe duşumele. Ştiu, fiindcă mi-a povestit unul din ei, în sala de aşteptare din gară. Era hoţ de buzunare şi, cînd puneau mîna pe el, îl bătea chestorul în persoană, cu vîna de bou, pe care o lua din mîna vardistului. Între două lovituri, borfaşul rîdea, ştergîndu-şi sîngele de pe faţă :

— Domnule chestor, ia vedeţi, unde vă e ceasul ?

Ceasul era în buzunarul borfaşului. După altă lovitură îi fura portofelul, apoi cheile de acasă, stiloul, pînă şi ba-

tista, îl lăsa cu buzunarele goale. Mă duc cu cîţiva ani înainte, cînd vestea despre el se dusese pînă la Bucureşti, unde generalul Gavrilă Marinescu, prefectul poliţiei şi paznic devotat al regelui, dorise să-l vadă. Avea în vizită, tocmai atunci, pe colegul său în rang al poliţiei pariziene, care rîdea ironic de neputinţa poliţiei noastre.

— Ia vino încoa, pramatie ! îi porunci franţuzul borfaşului, prin tălmăcirea prefectului.

Îi cercetă mîinile, îl privi în ochi de aproape, îl întoarse pe o parte şi pe alta.

— Baliverne ! spuse la urmă, răsucindu-şi mustaţa cu o îngîmfare galică. Asta nu-i în stare să buzunărească nici măcar o zarzavagioaică.

Era un om chipeş, rumen la faţă, cu părul aspru, tuns de trei degete, ca o perie, cu o mustaţă blondă, bogată, răsucită în sus la capete. Să-l fi văzut eu însumi, mi l-ar fi amintit întru totul pe colonelul, fratele domnului Zaharescu.

Atunci, omul care sfida poliţia, cu toate vinele de bou luate în spinare, deschise mîna şi arătă un medalion, în formă de inimă şi nu mai mare decît un ludovic de aur, din prelucrarea căruia provenea, dealtfel. Pînă ce Gavrilă să înţeleagă despre ce putea fi vorba, franţuzul, roşu la faţă, cu ochii bulbucaţi în orbite, se repezi şi înhăţă mica bijuterie. O purta nu în vreun buzunar, unde nevasta ar fi putut să-l găsească din întîmplare sau din indiscreţie, ci într-o despărţitură secretă a portofelului ; cum ajunsese borfaşul la el, cum luase mai întîi portofelul, cum dibuise bijuteria, cum îl pusese la loc rămînea o taină, căreia Gavrilă Marinescu nici nu se osteni să-i caute dezlegarea. Întors la Paris, colegul său se sfătui cu cei mai pricepuţi în materie dintre colaboratorii lui, şi nici unul nu dădu crezare unei asemenea istorii. Poliţistul le-ar fi arătat buzunarul secret şi bijuteria buclucaşă, dar se temea că lucrurile s-ar fi complicat, oamenii ar fi vrut s-o examineze, să caute amprente sau alte semne. Or, pe interiorul celor două capace ale medalionului, erau prinse două fotografii minuscule, reducţii, cu autografe tandre imposibil de a fi arătate ; una o reprezenta pe Joséfine Baker, goală, iar cealaltă pe Mistinquette, femeia cu cele mai frumoase picioare din lume.

Pe cînd nici nu visam la colegiul domnului Pretoreanu, unde am intrat numai datorită lui Trandafil, mi-am pierdut multe ore prin faţa Şcolii Normale, de unde ies învăţătorii de ţară, socotind că acolo aş fi putut să-mi fac şi eu un rost, dat fiind că nu era nevoie de multe parale. Mă uitam printre şipcile gardului în curtea prăfuită, pe unde şcolarii se plimbau în recreaţii, cu vioara la subţioară, pînă găseau un colţ potrivit, unde o puneau la gît şi începeau s-o scîrţîie cu arcuşul. În acelaşi timp, se auzeau scîrţîituri pretutindeni, ieşeau din sălile de clasă cu ferestrele deschise, se întretăiau, se răsfrîngeau în ziduri, dînd naştere unei cacofonii de sunete, acoperită de urletele care se ridicau de peste drum, unde era chestura poliţiei. Continuam să mă duc pe acolo cînd ieşeam de la şcoală, doar aşa, ca lupul pe unde are de gînd să mănînce oaia. De multe ori am văzut cîte un sergent de stradă sau doi, ducînd de coate, sau de cătuşe, cîte un delincvent prins asupra cine ştie cărei fapte şi făcîndu-i vînt înăuntru, pe poarta de fier a poliţiei. Nu trecea mult timp, cînd la etaj începeau să plesnească vinele de bou sau curelele, şi ieşeau urlete ca de moarte. Mi se strîngea inima şi mi se făcea pielea ca de găină ; dar nici astăzi nu ştiu bine ce mă înfiora mai tare, bătaia şi urletele sau scîrţîitul viorilor ?

Toate acestea nu le-am spus decît pentru a face o legătură între poliţie şi spital, unde nu o singură dată mi-a fost dat să văd oprindu-se un furgon sau o dubă, din care doi sergenţi de stradă descheiaţi la gît, năpădiţi de sudoare şi cu centiroanele scoase trăgeau afară o targă cu un nenorocit în zdrenţe, cu obrazul umflat de palme, cu maxilarele mutate din loc, cu pielea probabil însîngerată şi învineţită sub haine, abia mai avînd puterea să geamă.

În spital, am fost şi eu o dată, cu mama, la o moaşă care ne era puţin rudă, locuia acolo, avea camera ei cu fotografii pe scoarţele de deasupra patului, îmi dădea în farfurioară dulceaţă sau miere de albine. Ştiam că în jur era lume cu boli felurite, unii se vindecau, alţii zăceau pînă ce îşi dădeau duhul şi îi duceau la morga spitalului. Dar deşi ştiam toate acestea, cum ştia toată lumea, pentru mine spitalul rămînea o sucursală a poliţiei, unde veneau să se vindece sau să moară cei stîlciţi în bătaie, ale căror urlete îmi reînvie în ureche şi astăzi, dacă aud scîrţîind o vioară.

Într-o după-amiază, cînd Trandafil abia se întorsese de la slujbă, o infirmieră sub al cărei palton se vedea halatul spitalului, a ciocănit la poartă. Îl cunoștea pe Trandafil, cine în oraș nu are nevoie să caute un act la arhiva prefecturii sau a tribunalului ?

— Sărbători fericite ! i-a urat, pe cînd el se apropia cu paltonul pe umeri. Aveți un frate pe care îl cheamă Teodor ?

— Da, dar de ce mă întrebi ?

— M-am mirat, fiindcă poartă numele dumneavoastră de familie, nu prea obișnuit prin părțile noastre.

— Poftim înăuntru ! a îmbiat-o Trandafil, ascunzîndu-și curiozitatea, sau neavînd-o.

— Nu pot, mă așteaptă al meu cu masa. Am venit, fiindcă e internat la noi ; l-au adus de-o săptămînă, dar n-am știut cum îl cheamă, nu s-au găsit la el nici un fel de acte și pînă azi n-a putut să vorbească.

Eram în casă, dacă m-aș fi găsit la poartă să aud conversația, dădeam fuga la spital fără să spun o vorbă ; pentru mine, Odor, cu ciudățeniile lui neînțelese de nimeni, rămînea o întrupare divină fără nici o ciudățenie, ci cu o forță supraomenească. Știind niște antecedente, nu m-ar fi mirat calmul lui Trandafil.

— Ce are ? întrebă el, cu indiferență.

— E foarte grav ; mergeți să-l vedeți. Pînă ieri, nu mai era nici o speranță. E degerat, un ceas de mai rămînea în zăpadă, acolo îi îngheța inima. Dar i-au tăiat brațul drept; stîngul și picioarele poate au să scape. Nu se știe cum o să fie cu ochii ; dacă o să mai vadă.

Nedumerită de nepăsarea lui Trandafil, infirmiera făcu o pauză, apoi continuă, aproape în șoaptă, parcă înfricoșată :

— Și nu se știe ce e în creier ; poate a avut înghețată vreo vînă. E încă în mare primejdie.

Cum am aflat, m-am dus fuga la spital și Cornelia a mers cu mine, deși nu-l cunoștea pe Odor ; poate Trandafil nici nu-i vorbise de el, poate nu-i vorbise de nimeni. Cunoșteam neînțelegerile dintre primul și ultimul fiu al domnului Alcibiade, totuși mi se părea că într-o împrejurare nefericită se trece peste ele ; dar poate forța lui Trandafil, cea din trecut, și cea de astăzi, cu sens invers, se datora

însușirii, bune sau rele, cu care se născuse, de a nu face concesii, nimănui și în primul rînd lui însuși. În schimb, nu a dezaprobat-o și nu a împiedicat-o pe Cornelia să meargă, nici nu i-a recomandat să nu întîrzie, i-a spus numai să se îmbrace gros, fiindcă se lăsase gerul de seară, și să meargă cu grijă, ca să nu alunece. Ea cunoștea drumul, la acel spital lucrase ca îngrijitoare, înainte de a se mărita cu Trandafil.

Am avut un simțămînt ciudat, văzîndu-mă cu Cornelia în oraș, parcă nu mai știam cine este, o cunoscusem abia atunci și nu îndrăzneam să mă uit la ea, ca s-o țin minte. De la Zorina nu mai mersesem niciodată cu o femeie pe stradă ; cu Santa și Barbara era altceva, făceam schi împreună, ceea ce schimbă cu totul relațiile dintre doi oameni. Fiind de statură mai puțin decît mijlocie, mi-am închipuit că era o fetiță, poate propria mea soră, sau o prietenă a ei, care mă luase la plimbare. M-am întrebat dacă era în mine tendința de a transforma imaginația în realitate, deși răspunsul îl știam dinainte ; sigur că aveam această înclinare, și n-am pierdut-o nici pînă astăzi. Dar tot atît de sigur este că în seara aceea fluidul pornea de la Cornelia; în tăcerea înghețată și tristă a serii de iarnă și-a împrejurării nefericite datorită căreia eram împreună, ea emana căldura tinereții ei care trecuse fără să i se consume în suflet, ci doar în vîrstă.

Atunci, cînd aproape mi-a venit s-o iau de braț ca pe o ființă apropiată, am înțeles că, lăsînd la o parte anii ei de ființă matură, natura nu s-ar fi împotrivit deloc ca între ea și Trandafil să se nască o dragoste deplină, deși multora li s-ar fi părut ridicolă, cum desigur păruse din capul locului. Cu alt om și-n felul cum conviețuiau ei astăzi, sub același acoperiș, între aceleași ziduri, nici nu s-ar fi putut altfel. Aveam aceeași vîrstă cu Trandafil și-mi plăceau fetele de vîrsta mea, nu mă uitam la altele. Atunci însă, lăsînd-o la o parte pe Cornelia, pentru mine o sfîntă, m-am gîndit că una care să-i semene întru totul ar fi putut să aibă în ea destulă chemare ca s-o iau de braț, și nu doar ca să nu alunece pe zăpada înghețată.

Și tot atunci cred că am înțeles ceva din care n-aș face o declarație publică de teamă să nu săvîrșesc o greșeală, poate abominabilă ; și anume că Trandafil n-ar fi ajuns

niciodată să simtă ca mine, fiindcă avea o vînă înghețată în creier, cum infirmiera se temea să nu aibă Odor.

Mai tîrziu, am înțeles că Odor avusese totdeauna o vînă înghețată în creier, iar alături una mult prea fierbinte. Gîndirea lui și faptele care decurgeau din ea se datorau acestui contrast neremarcat de nimeni ; fiindcă oamenii nu pot să vadă sub fața lucrurilor, dacă nu-și taie o bucățică din suflet, să facă din el o lentilă.

L-am găsit în mijlocul unui salon cu patruzeci de paturi, cum se făceau spitalele înainte vreme, din inerție și din lipsă de imaginație. Poate medicina credea atunci că spitalul este o uzină, iar bolnavii o turmă. Știu cît ar fi suferit să se vadă așa, aruncat la grămadă, după ce ani de zile trăise într-o peșteră, ca să fie singur. Dar nu putea să vadă nimic, avînd capul bandajat, cu ochi cu tot. Bandajate erau și picioarele, pînă deasupra genunchiului, semăna puțin cu reclama cauciucurilor de automobil Michelin. Brațele nu se vedeau, sub pătură, dar știam că pe cel drept îl pierduse ; simțeam și disperare, și groază. Nu ne-a simțit, n-a mișcat, poate îl țineau sub narcotice, de văzut în nici un caz nu putea să ne vadă, n-ar fi putut nici să vorbească, să spună măcar o șoaptă.

Îl aduseseră în comă cu două zile înainte, trenul făcuse șase ore din cauza zăpezii ; nimeni nu credea că o să supraviețuiască. Și fusese o minune că un paznic de pădure îl găsise înghețat în zăpadă, în fața peșterii. Cu o seară înainte coborîse în sat, se întorcea cu garnița de lapte și cu tîrna de ouă, obișnuite, alunecase pe cînd urca povîrnișul, punînd pașii de-a latul, în trepte, căzuse cu fața în jos și nu mai putuse să se ridice. Laptele vărsat nu se vedea pe zăpada albă decît ca o dîră înghețată. Cîte ouă nu se spărseseră erau întregi, nefiind ger mare, altfel ar fi crăpat ca ouăle corbului.

Restul vacanței, am mers să-l văd zilnic, împreună cu Cornelia ; Trandafil n-a vrut să vină niciodată. Nu avea inima de piatră, știam bine, era destul să mă gîndesc cît îl zdruncinase moartea Horei, făcînd din el un mort în picioare. Dar tot atît de bine știam că hotărîrile lui rămîneau nezdruncinate, știa și Hora, de aceea își luase zilele ; nu mă înșelam, după părerea mea, chiar dacă ar fi socotită doar o metaforă, avea o vînă înghețată în creier.

Cînd am plecat la școală, doctorii încă se temeau ca Odor să nu piardă și brațul stîng, și picioarele, cu începuturi de necrozare. Dar și mai mult se temeau să nu-și piardă vederea. Oricît mi s-ar fi sfîșiat inima și oricît de aspru m-ar judeca alții, eu, unul, mă gîndeam că poate mai bine ar fi fost să moară.

În lipsa mea, Cornelia s-a dus să-l vadă în toate zilele. Primăvara am venit din nou la Trandafil, în vacanța Paștelui ; acum aveam o datorie triplă, față de el, de Odor și de Cornelia, aș fi venit chiar dacă puteam să mă duc în altă parte. Odor se făcuse bine, se plimba prin curtea spitalului, dar Cornelia trebuia să-l ducă de mînă, avea ochii albi, părea că își pierduse vederea sau zărea numai umbre. Fața îi era încă tumefiată, buzele cu răni adînci, urechile pe jumătate căzute ; ar fi părut un monstru, dacă ființa lui n-ar fi emanat o lumină și o blîndețe de mag sau de apostol. M-a recunoscut doar după glas și mi-a zîmbit cu o tristețe împăcată.

Într-o clipă, cît Cornelia ne-a lăsat singuri, pe o bancă, mi-a spus, cu privirea lui albă îndreptată asupra infinitului :

— Dumnezeu m-a pedepsit pentru marea mea trufie !

— Dar care a fost trufia ta ? l-am întrebat, fără să judec, fiindcă altfel ar fi trebuit s-o știu, îl cunoșteam destul ca năzuințele lui să mă sperie.

— Trufia mea ? M-am crezut propriul meu Dumnezeu, mai puternic decît al celorlalți !

Și dacă într-adevăr crezuse așa, continua să creadă chiar în acele clipe ; așa a crezut pînă la moarte.

A încheiat cu o vorbă care mi s-a părut o glumă, dar nu era :

— Dacă domnul Pretoreanu a aflat ce se întîmplă cu mine, spune-i, prin Sobieski, că pactul nostru rămîne. Ce-am pierdut îi aparține, este o primă arvună.

Acasă i-am spus lui Trandafil :

— Fără brațul drept, cum o să mai scrie ?

— O să scrie cu stînga. Dacă mai are ceva de spus, o să învețe.

— Dar ar fi posibil să nu-și mai recapete vederea !

— N-are decît să învețe alfabetul Braille.

— Știi că nu-i posibil cu o singură mînă !

— Atunci să renunțe ; a scris destul pînă astăzi !

De ce nu se gîndea că ar putea să dicteze ? Dacă Trandafil, cu judecata lui rece, avea o vînă înghețată în creier, nu cumva avea și una în suflet ? Ca unul care renunțase fără regrete la tot ce ar fi putut să creeze, credea că la fel putea să facă și Odor ?

Dar Odor și-a recăpătat vederea și a învățat să scrie cu mîna stîngă. Că și-a recăpătat vederea nu-i bine spus, ci i s-a născut o vedere nouă. Primele semne le știu de la Cornelia. Venise primăvara de-a binelea, deși nu se topise toată zăpada. Tumefacțiile de pe chipul lui începeau să se vindece, poate aveau să rămînă doar niște cicatrice. Se plimbau ca de obicei prin curtea spitalului, cînd deodată Odor se opri, ridică ochii spre cer și spuse, cu o uimire extaziată :

— Văd aurora boreală !

N-avea cum să și-o închipuie, fiindcă nu citise nici o descriere, nu-l interesau manifestările naturii, ci numai cele lăuntrice.

Pe cer se ivise un curcubeu văratic, dintr-o zare în alta. Odor îl privea uluit și fascinat, fiindcă pînă atunci nu văzuse un curcubeu, nu știa ce reprezintă.

Așa își recăpătă el vederea, cu o particularitate ciudată, în care medicii nu credeau, ca s-o cerceteze și să-i afle cauza : în ochii lui Odor se instalaseră toate culorile spectrului ; o fotografie alb-negru, el o vedea colorată. În natura pe care pînă atunci o privise cu indiferență, se iveau culori noi, nevăzute de alții ; pe cele două pagini ale unei cărți deschise, apărea curcubeul, boltindu-se dintr-o margine în alta ; pe caietele lui de lucru, apăreau culori fabuloase. În loc să devină difuză, datorită acestui element nou, care ar fi putut să-l distragă, căci culorile sînt totdeauna o capcană pentru spiritul omului, gîndirea lui se concentra și mai puternic și căpăta fețe noi, nebănuite. În schimb ochii îi oboseau tot mai mult, de la o zi la alta.

Îmi lipsește competența pentru a alege un exemplu din cele mai concludente, și nici nu aveam acces la scrisul lui, ca la caietul lui Alex ; în primul rînd că nu-l abandona niciodată, scria tot timpul, iar noaptea îl punea sub pernă. Nu mă îndoiesc că prin scris el ținea legătura cu lumea exterioară, fără să-i pese că ea nu l-ar putea înțelege, cum nu-l înțelegeam nici eu, decît în lungile lui dizertații noc-

turne, de altădată. Dar un paragraf citit cu coada ochiului, sau poate fotografiat cu tehnica lui Tom, necercetată de nimeni, mi-a rămas în minte sau în privire și încerc să-l reproduc după decenii.

Mult timp am crezut că acele rînduri schițau o intenție epică și am simțit o dezamăgire ; Odor nu era făcut spre a scrie *fapte,* mișcare fizică, povestirea unor întîmplări omenești, care înfățișează viața, cu mai multă sau mai puțină măiestrie, termen luat în derîdere astăzi, bineînțeles de cei care n-o pot atinge niciodată, căci măiestria, dacă ei n-au aflat încă, nu înseamnă altceva decît mijlocul cel mai convingător de a spune adevărul, ceea ce altfel este imposibil să transmiți altora. Fraza lui Odor ar putea să dezamăgească pe mulți din cei care mi-au arătat credit. Ea ar putea să pară potrivită cu un Decameron nu mai evoluat decît propriul său renume, căci iată ce era scris, ca un motto, în fruntea unui capitol : „Nu pot să vin la tine decît pe scara principală. Nu pot să fug decît pe scara de incendiu, în nici un caz pe cea de serviciu". Scara principală, în cazul lui, nu ducea la ușa unei femei, cum s-ar crede, ci la o idee primordială, pe care o și aborda dealtfel în paragrafele următoare, citite în fugă și pe sărite ; nu am înțeles din acele paragrafe dacă și-a ajuns scopul, mai ales că nu erau terminate și probabil cereau o elaborare îndelungată, caracteristica lui de la începuturi. Iar din restul enunțului am înțeles ceea ce ar trebui să înțeleagă oricine care i-ar acorda lui Odor creditul apărat de mine tot timpul : scara de incendiu, pusă la vederea oricui, pe fațadă, ar reprezenta o abandonare eroică a subiectului aflat mai presus de puterile sale ; pe cînd scara de serviciu, ascunsă în spate, plină de guzgani și de gunoaie, ar fi o tristă manevră de-a scăpa dintr-o încercare hazardată, dar imposibilă, prin cîteva fraze iscusite, capabile să înșele chiar pe cei cu o gîndire subtilă. Dacă aș mai avea timp să recitesc unele cărți, și să le adaug altele, necitite încă, și mai ales dacă aș avea răbdare să subliniez ideile cu creioane multicolore, codificate, că la urmă să le sistematizez fără greșeală, multor înțelepți aș putea să le iau de pe umeri toga, și atunci mulți din admiratorii lor i-ar vedea în pielea goală.

*

Vacanța a trecut fără să primesc o veste de la Zorina, ceea ce m-a amărît în unele clipe, făcîndu-mă să mă simt lăsat în părăsire ; nu țineam seama că nici nu-i dădusem adresa. De atunci, nu mi-a mai scris niciodată, eu asemeni, deși nu o uitasem ; ar fi fost imposibil, mai ales cu purtarea ei mărinimoasă. Continuam să mă gîndesc la ea în orele de meditație, cînd vedeam pe ferestre munții Făgărașului, încununați de zăpadă, sclipind în lumina lunii. Știu că eram prea tineri amîndoi și prea fără minte ca să ne facem o viață împreună. Ea judecase mai limpede decît mine ; ceea ce era firesc să se întîmple se întîmplase, dar prea se terminase repede. Anii trecuți, am aflat că murise, înainte de-a ajunge la bătrînețe ; îmi era imposibil să mi-o închipui îngropată și putrezită, numai oase, în care n-aș fi recunoscut-o. Nu puteam să mi-o închipui nici în raclă la cimitir, și nici în multe din ipostazele ei din timpul vieții, ci o revedeam numai în cele două nopți, cît fugisem, fără socotință, ea în halatul galben, cu pardesiul pe umeri, începîndu-ne aventura în fînul din Grădina Botanică, peste trandafirii care o zgîriaseră umplîndu-i brațul de sînge.

Ultimul ei gest de mărinimie a fost să-mi trimită, tocmai la timp, cinci mii de lei, nu pentru fete, cum îmi trimisese odată, ci ca să pot merge la piramide ; nu știu de unde îmi aflase intenția, poate o simțise de cînd eram împreună, poate vorbisem odată în somn ; mi se întîmplă. Cineva mi-a destăinuit că într-o noapte am spus o poveste întreagă, în fraze cursive, avînd grijă chiar să-mi aleg cuvintele, de parcă mă gîndeam să le scriu într-o carte. N-am putut să-i trimit un cuvînt de mulțumire, fiindcă se mutase și nu-mi dăduse adresa ; poate era măritată.

Acum, după vacanța Crăciunului, aveam o sută de lei, mi-i dăduse Cornelia. Să-i fi trecut prin minte, Trandafil, din puținul lui, mi-ar fi dat încă o sută ; trăiau modest, dar nu duceau nici o lipsă ; poate de aceea nu se gîndise că un ban mi-ar fi prins bine. Am plecat cu grija lui Odor; nu mai era nici o primejdie, deși nu mergea decît foarte încet spre însănătoșirea deplină. Cornelia, care nu știuse nimic despre el, cum nu știuse despre mine, se ducea să-l vadă în toate după-amiezile, ca mai înainte, îi dădea de mîncare și tot ea l-a scos prima să se plimbe pe aleile spi-

talului, pe cînd peluzele erau încă înzăpezite. Dacă la moartea ei n-aş fi avut suferinţele mele, mi-ar fi lăsat în suflet un gol mult mai mare ; mi-a lăsat, oricum, alt gol decît după Zorina şi alte făpturi pierdute, un gol cu alte dimensiuni, dar cu aceeaşi intensitate. Nimeni nu e muritor atît timp cît îl ţinem minte.

11

Ar fi trebuit să ajung la şcoală pînă seara, la ora apelului ; de teamă să nu întîrzii, să nu se înzăpezească trenul, am plecat mai devreme şi am ajuns dimineaţa, cînd şcoala era pustie şi vînătă, cu sobele neîncălzite. Mai bine aşa, mi-am spus, decît să lipsesc la apel, căci un singur minut de întîrziere se pedepsea ca o crimă. Recunosc că era un exces, şi chiar o cruzime, dar şi astăzi, dacă ar fi să-mi încep viaţa de la capăt, aş opta pentru acest stil, care îl face pe om să fie demn de el însuşi. Sînt sigur că în prezent lumea s-ar afla mult mai departe, ar fi mai puţină ceartă, mai puţine divorţuri şi chiar mai puţine războaie, sau poate ar fi dispărute cu totul, dacă oamenii ar fi înţeles să nu întîrzie, adică să-şi respecte cuvîntul, respectînd conştiinţele altora, odată cu propria lor conştiinţă.

Pe atunci, nu existau decît foarte rar telefoane în casele oamenilor şi, în orice caz, chiar dacă Barbara şi Santa aveau, tatăl lor fiind medic, nu le ştiam numărul. Trecînd cu tramvaiul pe sub fereastra lor, nu văzusem nici o mişcare şi, oricum, n-aveam de unde şti că sosisem mai devreme, nu le trimisesem decît felicitări, una de Crăciun, una de Anul Nou, fără să le spun pe nume, fiindcă n-aş fi ştiut pe care să-l pun întîi, dovedind astfel o preferinţă, ceea ce ar fi fost inexact, spre propria mea derută. Pe care din ele mi-aş fi dorit-o ?

În dormitorul cu zidurile îngheţate, cu cristale de gheaţă la geamuri şi cu soba în care abia se făcea focul, mi-am pus costumul de schi, fără să judec şi fără să simt

frigul, și m-am dus pe pîrtia goală. Era într-o zi de lucru, dimineața la zece, și nu venea nimeni, oamenii fiind la treburi. În lumina lăptoasă a văzduhului cu nori de zăpadă, de unde se scutura numai cîte un fulg, la intervale, am văzut două siluete identice, pe buza dealului și, chiar dacă nu le-aș fi recunoscut de la distanță, le-am simțit cu un instinct care stătea la pîndă, poate de peste noapte, poate din timpul zilei trecute, cînd mă hotărîsem să plec cu alt tren, opt ore mai devreme. Credeam că mi-era teamă de întîrziere, și acum vedeam că nu urmărisem decît să le întîlnesc pe ele, să nu aștept pînă a doua zi după-amiază.

Într-o clipă, am fost acolo, am ridicat bețele în sus, salutîndu-le cu o exuberanță nestăpînită, iar ele, nu mai puțin exuberante, mi-au răspuns cu un chiot, și fără să spunem o vorbă, ne-am dat drumul la vale. Alunecam șerpuind, încrucișîndu-ne drumul, uneori atît de strîns, că aproape ne atingeam unul de altul și le simțeam parfumul, în aerul rece plin de vîrtejuri stîrnite de trecerea noastră. Coborîrea nu a ținut mai mult de cinci minute, în care timp ne-am încrucișat cel puțin o dată la zece secunde ; uneori alunecam peste schiurile lor, cînd ale uneia, cînd ale alteia, de am fi putut să cădem cu toții grămadă.

Cînd am ajuns jos, era ora zece, și pînă la apel mai aveam opt ceasuri. Nu țineam seama că trebuiau să meargă la masă, de masa mea nici nu putea fi vorba ; dacă ne lega o prietenie adevărată se cuvenea să renunțe și ele la orice și să rămînem împreună toată ziua ; nici nu mă gîndeam altfel, era un imperativ, în numele lui venisem.

— Acum ne recunoști ? m-a întrebat una din ele.

Am răspuns nu, aveam mai mult curaj decît astăzi, cînd recurg la subterfugii rareori reușite, ca să ajung la un adevăr, pe care aș putea să-l aflu cu o singură vorbă, o întrebare directă.

— Eu sînt Santa, a răspuns ea, zîmbind, socotind de la sine înțeles că nu avea de ce să se supere.

— Iar eu Barbara ! a adăugat cealaltă.

Acest schimb de vorbe era cu totul superflu, fiindcă în primele clipe după aceea, cînd am schimbat locul, iarăși nu le-am mai recunoscut și iarăși m-am întrebat pentru care din ele venisem cu atîta grabă, cu care din ele aș fi vrut să fiu singur. De multe ori în zilele următoare, m-am

gîndit că îmi era bine cu amîndouă, şi dacă s-ar fi separat, poate aş fi simţit o lipsă.

Să judece altcineva în locul meu ; eu nu sînt capabil. Dacă eram prins de Santa, nu eram prins în aceeaşi măsură de Barbara ? Cînd stăteam între ele, îmi fugeau ochii de la una la alta, ca după o minge de ping-pong (încă necunoscută).

Mai tîrziu, sacrificînd o mie de lei din banii de călătorie, am comandat la bijutier două medalioane modeste, cîte un cerculeţ de argint, cu un lănţug, cu iniţialele fiecăreia ; aşa nu le mai confundam cît le aveau la gît, şi dacă unul din ele se nimerea să intre în despicătura bluzei, rămînea celălalt. A fost un joc de care n-am mai avut parte în restul vieţii şi pe care îl regret mult astăzi — dar cîte nu regret, şi cîte regrete pot să încapă într-un suflet ?!

— Nu mai am chef să urc dealul, spuse una din ele.

— Hai pe cîmp ! continuă a doua.

Aşa au început cursele noastre de schi la cîmpie, care mi-au adus bucurii nebănuite, neegalate decît, într-un fel, de înotul prelung în largul mării, pînă apărea toată coasta, de la capul Midia la capul Caliacra, cînd atmosfera era limpede şi soarele nu trecea de zenit, de unde ar fi început să mă orbească.

Două sate se vedeau înainte, îngropate în zăpadă. Primul pe dreapta rîului şi a căii ferate ; acolo am fi putut să ne oprim dacă ne cuprindeau oboseala şi frigul ; am trecut de el, pe la cîţiva kilometri şi nici nu l-aş fi văzut în zăpadă, să nu fi fost turla bisericii.

Mergeam în şir unul după altul, eu ultimul, în faţă una din ele, cea care luase iniţiativa. Zăpada era nebătută, nu trecuse pe-acolo nici om, nici sanie şi n-am văzut alte urme decît poate de iepure. Schiurile nu se afundau decît un centimetru, atît ca să păstreze direcţia, alunecau uşor, şi zarea mă atrăgea nu magnetic, cum era să spun în prima clipă, mă atrăgea cu forţe neadresate făpturii mele fizice, nici celei sufleteşti, n-aş putea să cad într-o asemenea naivitate, ci nefiinţei din mine, materializată prin dorinţa incontrolabilă, ca o beţie lucidă şi rece, de a cuceri spaţiul. Şi iarăşi spun că asemenea trăiri n-am mai cunoscut decît pe mare.

Să nu fi fost în valea largă a rîului, cu munţii în stînga şi dealurile în dreapta, dincolo de calea ferată, m-aş fi

simţit într-adevăr ca pe mare, şi dacă vizual eram împiedicat de la această senzaţie, sufleteşte o trăiam în deplinătate.

Un ceas după ce plecasem, norii de zăpadă s-au topit, s-a curăţat cerul şi soarele a apărut într-o lumină ca flacără ; îl simţeam arzîndu-mă în obrazul stîng, în timp ce dreptul rămînea rece ca gheaţa. Valea, în faţa noastră, care se termina sub o coastă de munte, împădurită, părea o cale lactee terestră, alcătuită din mii de stele. Ce beatitudine mi-a dat acea alunecare pe zăpada îngheţată, fără făgaşe, fără dîmburi, ca unul din autodromurile de sare din centrul Americii, unde automobilele au depăşit viteza de o mie de kilometri pe oră ! Viteza noastră nu mi se părea mai puţin ameţitoare ; era o viteză neraportată la o distanţă, viteză pur şi simplu, putînd să fie, prin legea relativităţii generale a lucrurilor, ridicată la puterea a zecea, a suta, a mia, dîndu-mi senzaţia că nu mergeam mai încet decît automobilele cu cinci, cu zece mii de cai, pe pista de sare de la Salt Lake City. Pista aceea am văzut-o mai tîrziu, prea tîrziu, şi mi s-a părut modestă, o copie simplificată şi aridă a pistei noastre de zăpadă, unde alunecam unul în spatele altuia, ca trei umbre simetrice, legate printr-o lege comună, aceea pe care s-au sprijinit descoperitorii părţilor îngheţate ale planetei noastre. Pe celelalte le-au descoperit navigatorii, mergînd pe alt fel de schiuri, numite corăbii.

Nepunînd la socoteală alcoolul, pe de o parte, şi pe de alta acele gaze toxice insesizabile de organismul nostru, monooxidul de carbon bunăoară, şi eliminînd halucinogenele, pe care nu pot să le descriu fiindcă nu le-am încercat, cred că nici una din senzaţiile omeneşti nu ne apropie mai mult de beţie, decît alunecarea cu schiurile pe un cîmp de zăpadă, cu hotare prea îndepărtate ca să pară reale, o viziune a infinitului, raportată şi la timp, şi la spaţiu. Nu mă uitam la ceas, ci doar în faţă, şi muntele împădurit de la capătul văii parcă dispăruse. Acea mişcare de vals, nesupusă orchestrei, ci numai inimii şi plămînului, un timp prelung, de cinci metri, urmat de doi paşi scurţi şi repezi, singurul efort cerut trupului, pentru alunecarea viitoare, cînd totul intră în repaus, mi-a lăsat vie numai bucuria. Dar numai cine nu a încercat nu ştie că la sfîrşitul unei asemenea bucurii necontrolate rămîne o oboseală ca

după escaladarea Everestului sau după traversarea Saharei.

După un cot al rîului prins sub gheață, am zărit turla altei biserici, strălucind atît de puternic în soare, că depășea strălucirea zăpezii. Știind că nu putea să fie decît un sat locuit de oameni, deși nu mișca nimic pe afară, și înțelegînd că era și un loc de odihnă, atunci abia m-am simțit doborît de oboseală. Ultimii pași i-am făcut aproape tîrîndu-mă, am intrat într-o cîrciumă fără să-mi scot schiurile din picioare și am căzut istovit pe o bancă.

Atunci, în timp ce obrazul stîng, bătut de soare, ardea încă, am simțit că dreptul îmi înghețase, iar urechea se zbătea, trimițîndu-mi în trup, prin grumaz și prin umăr, împunsături de lance, pînă sub încheietura genunchiului. Noroc că în cîrciumă nu era cald, altfel urechea îmi cădea înghețată. Fetele mi-au frecat-o cu zăpadă, și jur, sub amenințarea pedepsei cu iadul, că deși arsura creștea la fiecare atingere, simțeam o bucurie nebună. Pe urmă, m-au oblojit cu unul din fularele lor triunghiulare, în carouri de toate culorile, cunoscute din prima seară cînd le văzusem. Mult aș fi vrut să știu căreia din ele îi aparținea, căci și-l scosese și a doua, îl lăsase pe masă ; poate din solidaritate, poate ca să nu se nască o deosebire între ele. Mai tîrziu, medalioanele cu inițialele lor le-au primit cu multă codeală, și nu fiindcă erau sărăcuțe, de argint, în loc de aur ; dar prea ușor le dezvăluia identitatea !

— Mă duc la Veturia, zise una din ele. Să vedem ce facem cu masa.

Cîrciumarul nu avea decît covrigi uscați, salam, usturoi și brînză sărată.

Veturia, după cum am aflat de la cealaltă, un fel de vară a lor, era învățătoare în sat, fată tînără, care în anii următori s-a făcut parașutistă, pe urmă aviatoare, și a zburat pînă în mijlocul Africii. Atunci fusesem de mult la piramide, zborul ei nu mi se mai părea o minune.

Nu voiam să întreb : „Tu cine ești ?", așa că am stat acolo fără să știu care din ele era cu mine. Din cînd în cînd se interesa dacă mă mai ustură urechea. Făceam semn din cap că da, luîndu-mi o figură prelungă, deși îmi trecuse orice durere. Atunci, se ducea afară, venea cu un pumn de zăpadă și mă freca de mă ustura sufletul. Apoi, fularul

fiind ud, mă oblojea cu celălalt. Iar eu n-am ştiut nici o clipă cui aparţinea unul şi cui celălalt. Curînd a venit şi sora-sa.

— Barbara, a spus ea din uşă, mergem să mîncăm la Veturia. Proprietăreasa ei ţine o pensiune.

Am simţit un regret, aş fi preferat ca lîngă mine să fi fost Santa ; poate numele ei îmi plăcea mai mult, poate îmi plăcea mai mult ea însăşi, printr-o chemare nedefinită, fiindcă altminteri n-o puteam deosebi de cealaltă. Confuzia nu putea să dispară atîta timp cît nu mă corectau, cînd le încurcam numele ; aveau, poate, ca unică reacţie, un abia schiţat zîmbet enigmatic. Dacă o dată, aflat cu Barbara pe stradă, sau într-o cofetărie, încercam să reiau un dialog început cu o zi înainte, îmi dădeam seama după privirea ei mirată, că nu ea, ci sora ei participase la convorbire. Dar niciodată pînă acum nu se gîndise, nici prima, nici a doua, să înlăture neînţelegerea, şi aşa evoluaseră sentimentele noastre, prin împletirea a trei fire, unul, reprezentarea mea, unindu-le pe celelalte două, identice. Încercasem să descopăr în atitudinea lor o maşinaţie, menită să facă din mine un arlechin de cîrpă, dar nu reuşisem, aveau o inocenţă vădită. Chiar dacă mai tîrziu au ajuns la o dezbinare, ele reprezentau deocamdată deplina reuşită a naturii, dusă pînă la ultima consecinţă posibilă, despărţirea unei conştiinţe umane în două părţi identice, şi plantarea lor în două trupuri gemene. Un pas să fi mers mai departe, poate natura, uneori perversă sau iresponsabilă, ar fi dat naştere unui monstru, două surori siameze ; dar se oprise pe o culme, punînd în trupurile lor separate o singură perfecţiune.

Am mers la o casă gospodărească, într-o sufragerie unde erau vreo zece oameni, doi învăţători, doctorul de la dispensar, restul ingineri de la mină. Nu începuseră să mănînce, aşteptau să vină preotul, care făcea parte dintre abonaţii pensiunii. Aşa ceva nu mai văzusem, nu mai auzisem, nici la protestanţi, nici la catolici, cu atît mai puţin la ortodocşi, care evită să se îndestuleze în ochii lumii, mai ales în zile de post, cînd mai calcă peste canoane, îndeosebi iarna ; pe ger, corpul omenesc are nevoie de mai multă grăsime, măcar o bucăţică de costiţă, dacă nu chiar un cotlet fript în tigaie, cu cartofi prăjiţi în untură. Am pomenit aceste bucate, fiind întocmai cele care ni s-au dat

nouă, la friptură adăugîndu-se compot de prune, dulce, în loc de salată. Se obișnuia prin partea locului, dar nu știam și nici nu putea să-mi placă, neavînd obișnuință, așa că l-am lăsat deoparte și l-am mîncat la urmă.

Veturia, a patra la masa noastră, era o fată brună, cu fața prelungă, cu părul strîns ca Merle Oberon, actriță de cinematograf frumoasă și admirată ; o văzusem și eu în multe filme, nu scăpam nici unul, dacă se ivea ocazia le vedeam și-a doua și chiar a treia oară. Veturia avea în urechi pandative de sticlă mov, care făceau ape-ape în lumina de la fereastră și, ce mi s-a părut mai uimitor, purta pe umeri un șal ca fularele fetelor, de aceeași formă, aceleași culori, doar că era puțin mai mare. Șalul părea să întărească înrudirea lor, altminteri cam vagă.

Nu m-am socotit niciodată nestatornic în sentimentele mele, dimpotrivă, mi-am făcut o voluptate din a le păstra și le apăra cît mai bine de tot ce putea să le lovească, așa cum se întîmplă adesea, dintr-un nenoroc sau o neînțelegere. Mulți m-au socotit însă altfel, fără a gîndi că poate nu eu eram vinovat de o nestatornicie întîmplătoare ; uneori aveam suflul prea slab, alteori prea puternic pentru ceea ce dă naștere la durată. Atîta știu sigur, că prelungindu-ne sentimentele, ne prelungim și viața.

Atunci însă, cum stăteam cu cele trei fete la masă, într-o casă străină care nu știu de ce mi se părea că este a noastră, cu focul din sobă, cu lumina albă de afară, m-am gîndit că dacă primele două ar dispare, nu mi-ar fi rău să rămîn cu a treia și să mă uit cum îi strălucesc pandativele la mișcările capului ; îl mișca mereu, fie ca să se uite la noi, într-o parte și-n alta, fie ca să-și arate podoaba. Gîndul meu avea însă o scuză, ea era una și singură, n-aș fi confundat-o cu nimeni decît poate cu actrița de cinematograf, concurenta ei absentă și imposibilă. N-am mai întîlnit-o niciodată. Cîțiva ani mai tîrziu, fotografia ei a început să apară în ziare, sărea cu parașuta de la înălțimi tot mai mari, pînă depășise opt mii de metri ; își găsise o vocație nebănuită. Mi-am amintit cu emoție că stătusem cu ea la masă și nu o privisem cu indiferență. Mergeam pe la mitinguri de aviație, unde știam că apare, dar ce puteam să văd decît parașuta, cu o siluetă omenească în combinezon alb cu albastru ? Odată ce atingea pămîntul, o urcau

într-o mașină deschisă și o plimbau prin fața tribunelor, prea departe s-o pot recunoaște. O singură dată mi s-a părut că zăresc o lucire mov în urechea ei, de peste care își ridicase casca.

După alți cîțiva ani, cînd făcuse un raid aerian pînă în centrul Africii, am văzut-o din nou, într-o fotografie în culori, pe pagina întîi a revistei *Realitatea ilustrată*. Fotografia o arăta în fața avionului, lîngă elice, în combinezon alb cu albastru, ca totdeauna. Era un avion de turism, de serie, din cele mai modeste, fabricat la uzina de automobile Renault. Știu, fiindcă îl urmărisem prin ziare și reviste, ba cerusem chiar și prospecte, de la reprezentanță. Iar ei, luîndu-mă în serios, neștiind că n-aveam bani nici pentru o motocicletă, îmi trimiseseră un teanc de reclame, cu ilustrații și date tehnice. Avionul nici nu costa mult, nu ajungea la prețul unui automobil Buick, ca să dau un exemplu. Trimițîndu-mi atîta hîrtie de lux, tipărită în culori, uzina n-a pierdut mare lucru, iar eu am visat atît de mult cu ochii la ele, încît aveam sentimentul că avionul îmi aparținea de-a binelea ; mai tîrziu, l-am uitat, între timp îmi crescuseră pretențiile, aș fi vrut un „Messerschmitt", cu două motoare, dar cel de turism, nu de luptă, Doamne ferește !

Cît privește fotografia Veturiei, după ce m-am bucurat, în prima clipă, am fost dezamăgit să văd, în partea cealaltă a elicei, pe coechipierul ei, pilot cunoscut și el la vremea lui, un tînăr în combinezon albastru, înalt, blond, cu ochi în culoarea cerului și a combinezonului. Nu se țineau de mînă, fiindcă îi împiedica elicea și convenințele, pentru mine însă nu încăpea îndoială că nu se aflau împreună numai de dragul unei performanțe. Poate că s-a și bîrfit puțin în societate și în unele ziare mai neserioase ; mulți se întrebau căruia din ei doi se datora raidul ; pentru mine însă era fără importanță. Nu mai avea în urechi pandativele de sticlă colorată ; la renumele ei ar fi fost prea modeste.

Trecuseră mulți ani de cînd Barbara se măritase, iar Santa murise în chip tragic. Un timp lung însă mă bucurasem de prietenia lor indivizibilă. Să fi fost dragoste ? În ceea ce mă privește, n-am nici o îndoială, a existat și dovada. Dragoste și derută.

*

Un profesor de matematici, care mai tîrziu a devenit șeful Serviciului de statistică, pentru care avea o vocație vădită, făcuse o socoteală de mare importanță, aparent o glumă frivolă. În oraș era multă armată, regimente și școli militare ; după-amiezile și duminica, înaintea amiezii, la orele obișnuite de promenadă pe Corso și pe străzile vecine, apoi la restaurant, la cofetărie, la cinematograf și la teatru, civilii se pierdeau printre uniforme. Ținînd seama de numărul femeilor din oraș, chiar și al celor recunoscute drept caste, rămînînd deci la un rezultat teoretic, nici unuia din bărbații în uniformă n-ar fi putut să-i revină una, mai mult de zece minute pe săptămînă.

În ceea ce mă privește, gluma încetează cînd mă gîndesc că într-o duminică de iarnă am stat aproape două ceasuri la masă cu trei fete, frustrînd pe zeci alții din ceea ce li s-ar fi cuvenit ipotetic. Iar cu două din ele am stat neîntrerupt, de la zece dimineața pînă la șase seara. Alte ocazii n-au mai fost decît tot duminicile, pînă în martie, cînd s-a înmuiat zăpada. Atunci am renunțat toți trei la schiuri, cu regrete.

Mîncam cotletul cu puré de cartofi și compot de prune, cînd s-au auzit clopotele la biserică.

— S-a sfîrșit liturghia, ne vesti stăpîna casei. Îndată trebuie să pice și părintele.

Însă preotul a întîrziat și nu l-am văzut la față. Știam că, odată intrat în sufragerie, se închina la icoană, pe urmă stropea cu aghiasmă și binecuvînta masa. Toți comesenii așteptau cu evlavie, nu le păsa de întîrziere. Cred că s-au și mirat cînd ne-au văzut ridicîndu-ne, ne-or fi numit în sinea lor anticriști și păgîni fără lege. Mai mirat am fost că odată cu noi a ieșit și Veturia, ea ar fi fost datoare să rămînă, făcînd parte din comunitatea locală. Afară, am aflat că toate trei fetele erau catolice, deci nu se cuvenea să primească binecuvîntarea bisericii ortodoxe și poate chiar preotul, informat din vreme, le-ar fi refuzat-o. De mine nu merită să vorbim, și-așa nu țineam la religie. Odată am spus că m-am născut ateu, dar cred că făceam o greșeală, din pripă sau din necugetare. Spus cît mai pe scurt cu putință, dar după meditație serioasă, nu resping credința, ci religiile, care au făcut de multe ori rău omenirii, cînd n-ar fi trebuit să facă decît bine. Istoria e îm-

pînzită de exemple care continuă sub ochii noştri, în plină epocă a Cosmosului, cînd oamenii s-au apropiat de împărăţia cerului mult mai mult decît cei din Evul Mediu.

Drumul înapoi a fost mai greu decît la venire. Vîntul bătea din faţă, venea seara, se lăsa gerul. Oricît mi-ar fi de ruşine să mărturisesc, fetele au mers mai frumos decît mine şi nu s-au văietat niciodată, pe cînd eu m-aş fi văietat tot timpul.

Nu le-am condus pînă acasă, mai aveam cinci minute pînă la apelul de seară. Ne-am despărţit la tramvai, şi-au scos schiurile, le-au legat, apoi şi-au tras mănuşa cu dinţii ca să-mi dea mîna. Abia cînd am simţit cît aveau mîinile de îngheţate, m-am gîndit că ar fi fost îndreptăţite să se vaiete.

Ne mai vedeam după-amiaza pe pîrtie, cînd aveam o oră liberă, coboram de două trei ori, nu mă lepăd nici astăzi de plăcerea vitezei, de încrucişările noastre atît de scurte, că schiurile treceau unele peste altele, dar acum mă atrăgea mai mult depărtarea, rămasă în amintire din ziua sosirii. Nu mai puteam să mergem atît de departe decît duminicile, dar n-am pierdut nici una din ele, nici chiar cînd a fost viscol şi ne-am rătăcit în vîrtejurile de zăpadă. Acolo am fi rămas pierduţi, dacă nu dădea peste noi un şir de sănii cu vînători, care se întorceau de sub munte. Nu mi-au plăcut niciodată nici vînătorii, nici vînătoarea, numai că nu fac eu legile. Alt loc n-aveau unde să ne urce decît într-o sanie cu un urs mare la mijloc, împuşcat drept în frunte. Nu era de ales, m-am urcat şi eu, după fete, care se şi ghemuiseră în burta ursului. Mi-au făcut loc între ele, şi atunci, timp de peste o oră cît a durat drumul prin viscol, cu lătratul cîinilor, cu strigătele vizitiilor, am trăit un amestec bizar de senzaţii. Atingerea de blana ursului, care parcă mai era caldă, trezea în mine oroarea ; mă gîndeam că în aceeaşi după-amiază animalul de lîngă mine, fie şi fiară, cum i se spune, fusese viu şi liber în pădure, iar acum nu mai folosea deocamdată decît să ne adăpostească de viscol şi, prin moartea lui, să ne salveze. Iar odată cu senzaţia aceasta oribilă o aveam pe aceea divină de a simţi căldura adevărată a celor două făpturi, care, scăpate de spaima morţii, parcă nu mai doreau altceva decît să se dăruiască, amîndouă deodată, ca o datorie sfîntă faţă de viaţa primejduită mai înainte.

12

În afară de simpatia lui Ionică Temerarul, o mai cîştigasem şi pe a altora. Tăcut fusesem totdeauna, acum devenisem şi supus, la început de frică, să nu strîng pe cineva de gît, după jurămîntul din ziua sosirii. Cu timpul, supuşenia devenise o obişnuinţă, nu se întîmpla altfel cu mine decît cu popoarele care suportă mult timp jugul. Aveam o ironie ascunsă în suflet, care m-a ajutat să nu ajung robul altora. Cred că pe lîngă revolta care izbucneşte la răstimpuri, adesea fără alt cîştig decît vărsarea de sînge, pe popoarele subjugate le ajută să supravieţuiască, şi într-un tîrziu să triumfe, ironia secretă exercitată asupra tiranilor. Dacă s-ar găsi cineva să adune măcar o parte din asemenea izbucniri, numite modest anecdote sau glume, cîte au circulat din gură în gură, din hotar în hotar, şi peste hotare în vremea lui Hitler, ca să iau doar un exemplu, părerea mea şi-ar găsi în ele justificarea cea mai deplină. Aşa a fost de la începutul istoriei, decît că nu ni s-au transmis şi nouă glumele din timpul lui Caligula sau Nero ; cred că erau întocmai cu cele adaptate la situaţiile trăite de noi, după cum se vor adapta şi la situaţiile viitoare.

În cazul meu, nu am mers prea departe, ironia m-a însoţit numai pînă ce mi-am dat seama că asupritorii încep să mă respecte şi să mă iubească. De atunci înainte, am trăit în armonie, cu atît mai uşor de înţeles cu cît termenul eliberării nu era prea departe şi se apropia săptămînă de săptămînă ; nimeni nu putea să-l prelungească la bunul său plac, aşa cum se întîmplă azi în ţările unde domneşte tirania, şi nelegiuirea este legiferată, în înţelesul că dacă un delincvent e condamnat la zece ani, comandantul închisorii îi mai poate da încă zece, sau de zece ori pe atîta, dacă există o viaţă atît de lungă.

Dintre oamenii de care a depins viaţa mea, mă mai opresc doar la unul, fiindcă mi s-a lipit de suflet, iar cînd a fost să se dezlipească, mi-a lăsat o zgîrietură nevindecată nici astăzi ; am însuşirea să ţin minte. Pe ceilalţi îi las deoparte, nu m-au preocupat decît în mică măsură; unii

mi-au dat învățătură, alții plictiseală ; odihnească-i Domnul în pace !

Omul meu, pentru care am avut o admirație aproape fanatică, era cel ce mergea pe cal în fruntea batalionului, și după marșuri istovitoare primea defilarea, lîngă statuia Victoriei Neînaripate. Acest ultim efort mi se părea neuman, storcea din trupurile și sufletele noastre o energie de fapt pierdută, care trebuia reconstruită din resurse nedefinite. Încercarea, de atîtea ori repetată, mi-a folosit mai tîrziu, ori de cîte ori am avut de trecut un obstacol imposibil. De obicei, un asemenea efort trebuie să ni-l ceară cineva, cu biciul în mînă ; ori eu m-am deprins încă de atunci să mi-l cer singur, peste exigența comandantului și fără să ascult ritmul trompeților.

Cu el am învățat tactică ; nu știusem că așa ceva se învață, crezusem că generalii se nasc cu ea în minte, și dacă natura uită să-i înzestreze, atunci nu le rămîne decît să ducă la moarte regimente după regimente. Multe milioane de oameni au murit în războaie, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi, din cauza unor comandanți fără pricepere. Cum aș putea să uit o anumită carte, intitulată în cea mai tristă batjocură *Potecile gloriei*, cu un general iresponsabil care își macină armata numai din ambiție, ca să cucerească o înălțime inabordabilă și pe deasupra absolut inutilă ? ! Urmarea este atît de sinistră, că n-o pot spune, și m-aș liniști să aflu că au uitat-o și cei care au citit-o, și autorul.

Era maior ieșit din Școala de Război, o academie a soldaților, și se numea Ion Ion, fără ifose ; putea să-l cheme oricum, numele lui nu mă interesează. A intrat în clasă cu catalogul în mînă, odată cu ultimul sunet al clopoțelului. Totdeauna a făcut la fel ; dacă sosea cu o clipă mai înainte, îmi închipui că aștepta la ușă. M-am gîndit că poate așa se cîștigă războaiele ; nu eram departe de unul din cele patru principii ale lui Napoleon : pentru a cîștiga o bătălie, trebuie să te afli în locul dorit, la timpul potrivit, într-o conjugare perfectă.

Locul era unul și singur în cazul nostru, dar timpul trebuia raportat la ceasornic, și profesorul nu greșea niciodată. Lecțiile și stilul lui m-au făcut să văd în el pe cel mai mare comandant al oricăreia din armate, lăsîndu-i la o

parte pe cei morți, cu gloria cimentată în monumente sau în mausoleuri.

De statură mijlocie, robust, cu fața rotundă, plină de viață, cu un zîmbet cordial, care uneori devenea rece spre a ne avertiza că urmează o idee esențială, omul acesta m-a cucerit din prima secundă. Înainte de a mă impresiona judecata lui lucidă și limpede, expusă cu atîta îndemînare că l-ar fi înțeles pînă și papuașii dacă ar fi avut în limba lor destule cuvinte, m-a frapat un detaliu exterior, care, oricui îl avea, îi dădea prestanță : un ecuson, ca jumătatea unei grenade, dar din alte metale, argint și aur, prins în piept, puțin mai jos de inimă. I se spunea „cuc", poate fiindcă în lucrătura lui avea o pasăre, nu știu de ce cucul și nu bufnița. Dar poate era numai o vorbă, pe care eu n-am folosit-o niciodată, din respect pentru ceea ce reprezenta, suma învățăturii despre război și despre armată.

Nu voi pretinde că toți posesorii unei asemenea podoabe erau genii militare ; am cunoscut printre ei cîte unul rătăcit ca oile între capre, și am socotit că nu e altfel decît totul pe lume. Și apoi, ca să fiu drept, nu știu dacă Napoleon sau rivalul și învingătorul lui de la Waterloo, aveau diplomă de la o școală superioară, în afară de cele dobîndite pe cîmpurile de luptă.

Judecîndu-l după vîrstă, nu cred că făcuse războiul ; poate cel mult ca sublocotenent, caz în care nu prea avea cum să învețe strategie, căci nu putea să privească ansamblul ciocnirii de trupe, ci stătea mai mult lipit cu pămîntul, în tranșee, sau făcînd salturi înainte prin ploaia de gloanțe ; virtutea cerută unui asemenea mic comandant este în primul rînd vitejia. Cu experiență sau fără experiență, maiorul cunoștea arta războiului și se pricepea s-o transmită neiniților.

Se pomenește adesea, atît în cazărmi cît și în cafenele, despre cîmpul de luptă, adică de locurile unde se dau bătăliile. Cîmpul în acest caz nu-i sinonim cu cîmpia, el cuprinde toate elementele geografiei, rîpe și dîmburi, văi, coline, dealuri, munți, rîuri și fluvii. Cu ele începe tactica și cu ele se termină bătălia ; e inutil a face măcar o primă mișcare, înainte de a le cunoaște pe toate.

De curînd am citit o carte, parcurgînd-o cu trudă și nedumerire, a unui italian din vremea noastră, privind viața eclesiastică de pe la anii 1300. Aș fi vrut să mă uit

într-un curs de istorie, sau măcar într-o enciclopedie, să-mi amintesc ce se întîmpla prin părțile noastre în vremea aceea. Pe urmă am socotit că ar fi inutil, nefiind nici o legătură între una și alta. Erudiții nu-mi vor da dreptate, vor spune că nimic din istoria vremurilor nu rămîne fără legătură, de la un pol al pămîntului pînă la celălalt. Rămîn la părerea mea și dacă am citit cartea cu aventurile petrecute la o mănăstire din nordul Italiei, din care nu am învățat că unu și cu unu ar face trei în loc de doi, dar care a interesat atît de multă lume că mă cuprinde nedumerirea cu privire la puterea de discernămînt a oamenilor de astăzi, mi-am zis că nu fac o greșeală prăpădind și eu cîteva pagini cu o știință inutilă civililor, că se va găsi și în acest caz cine să le citească și poate nu de pomană ; e bine să știm de toate, chiar ceva ce nu ne va folosi niciodată, dar care oricum va da de lucru, măcar puțin, circumvoluțiunilor din creier.

Odată ce aveam în față cîmpul de bătălie, trăgeam cu creion roșu linia inamicului, imaginată de profesorul nostru. Sigur că acesteia i se adăugau informații culese pe toate căile cunoscute din cărțile de spionaj, atît de citite : numărul diviziilor, al regimentelor, al tunurilor, uneori chiar și numele comandanților, care, dacă erau cunoscuți din alte bătălii, li se știau și calitățile, de mult folos în judecarea situației.

Pentru mine acest joc, care, cum am spus mai înainte privitor la altceva, făcea să miște circumvoluțiunile din creier, a fost un exercițiu de imaginație, și mi-a ajutat și el într-un fel să-mi scriu cărțile. Cine s-ar fi gîndit că o școală de tactică militară poate fi totodată o școală de literatură ? Deci, iată ce-i datorez maiorului, pe care îl admiram tot mai mult, arătîndu-i tot mai multă recunoștință.

După ce terminam cu poziția inamicului, trăgeam pe hartă, cu creion albastru, pozițiile noastre. Numai cu atît, harta devenea epică. Apoi judecam situația, pe unde și cînd să atacăm, pe unde o să atace inamicul. Era o situație, au fost cu sutele și toate rămîneau scrise în caietele noastre de lucru.

Alteori, inamicul venea de departe, îi cunoșteam drumul de la iscoade și din recunoașterile aviației. Trebuia să decidem unde să ne așezăm linia de apărare, determinant

în această hotărîre era terenul, adică harta, pe care vedeam totul, la fel de clar cum vedeam cîmpia Şelimberului de la postul de comandă al lui Falkenheyn. Cu multă pasiune studiam înaintarea posibilă a atacantului, ocolind un sat, o pădure, luînd-o de-a lungul rîului, apoi pe un cîmp după seceră, pînă se apropia de poziţiile noastre, despre care, firește, avea şi el informaţii. Chemîndu-mă la catedră şi punîndu-mă în faţa hărţii prinsă pe tablă, profesorul de tactică îmi cerea să arăt drumul probabil al inamicului. Nimic nu mi se părea mai simplu, şi soluţia mea a fost totdeauna acceptată fără discuţie, fiindcă nu exista alta mai bună, atîta timp cît inamicul n-avea un comandant lovit cu leuca în frunte.

Iar poziţia noastră de apărare unde putea să fie, dacă nu pe două boturi de deal, puse faţă în faţă, pe unde atacatorul era obligat să treacă ? Ştefan cel Mare nu făcea altfel !

Dacă am cîştigat toate bătăliile de pe hartă, n-am avut parte şi de una adevărată ; ceva mă face să cred că aş fi pierdut-o. N-am putut să constat în ce măsură toate se aplică întocmai în practică, n-am dovezi complete, dar sînt înclinat să cred că toţi marii strategi au pierdut prima lor bătălie ; excepţia lui Napoleon e mai degrabă tristă, căci dacă a cîştigat prima bătălie, în schimb a pierdut-o pe ultima.

13

Asigurat că Santa şi Barbara voiau într-adevăr să mergem la piramide, în vacanţa de Paşte m-am dus la Serviciul Maritim, să mă interesez de plecarea vapoarelor şi de preţul călătoriei. Vapoarele noastre de pasageri continuau să meargă, din obligaţie, căci altminteri rămîneau mai mult goale. Fiindcă la şcoală mîncam bine, eu, unul, şi mulţi ca mine, nu ne dădeam seama de criză. Guvernele se schimbau la cîteva luni o dată, rar împlineau anul. La data cînd se

întîmplau cele ce urmează, era la putere Nicolae Iorga ; și-a păstrat funcția pînă în primăvara anului următor, poate fiindcă îl susținea regele Carol al doilea, căruia îi era devotat și îi îndeplinea dorințele, cred că nu din slugărnicie, ci din slăbiciune sentimentală sau din eroare.

În anul următor a luat puterea și a ținut-o numai cinci luni un guvern țărănist, prezidat de Vaida Voievod, om politic din Transilvania ; comunicatele și ziarele, de cele mai multe ori, îl deposedau de al doilea nume, rămînea numai domnul Vaida, ca să nu se confunde cu moștenitorul tronului, denumit de curînd Mare Voievod de Alba Iulia, care făcea clasele primare acasă, în palatul de pe Calea Victoriei. Între noi fie vorba, cred că Marelui Voievod puțin îi păsa de titulatură, i se atribuise fără să-l întrebe cineva, nici n-ar fi putut să-și dea părerea, aflîndu-se atunci abia la începutul învățăturii despre istoria României.

Că era prim-ministru Iorga, că era Vaida, treburile n-au mers mai bine. Ne mai mîndream și noi ce ne mai mîndream cu Nicolae Titulescu, ales a doua oară Președinte al Ligii Națiunilor, de la Geneva, cînd avusese de înfruntat la vot, bunăoară, pe Aristide Briand, ca să dau doar un exemplu. Dar cum ar fi putut el să îndrepte politica din țară, mai ales că nu-l întreba nimeni ? !

Funcționarul cu care am stat de vorbă la Serviciul Maritim, un om distins, blond, cu cărare pe dreapta, cu mîini fine și îngrijite, m-a poftit să stau pe scaun, m-a ascultat cu atenție, deși eram abia un tinerel fără nume, și după ce m-a iscodit în toate chipurile despre dorințele și idealurile mele, și mai ales despre scopul acelei călătorii în locuri prea puțin căutate de oameni, mult mai ispititor fiind Parisul, mi-a spus cu simpatie, dar nu fără o amărăciune :

— Îmi pare rău că fiul meu nu are aceeași dorință. I-ar fi fost mult mai ușor s-o realizeze.

S-a mirat puțin de tovărășia celor două fete, dar n-a făcut opoziție, cum cred că s-ar fi întîmplat dacă era numai una ; ar fi semănat a idilă de dragoste și nu se cuvenea s-o încurajeze.

— O să călătoriți în compartimente de clasă turistică ; au cîte patruzeci de paturi, dar să nu vă speriați, au să fie probabil goale ; pînă astăzi nu s-a anunțat nici o excursie.

Am bănuit că obținerea de la călătorie se datora crizei, deși la Paris plecau trenuri după trenuri. Cînd mi-a spus prețul nu mi-a venit a crede, și cu atît mai puțin au să creadă cei care află astăzi : o mie trei sute de lei de persoană, de la Constanța la Alexandria, în Egipt, dus și întors, cu tot cu mîncare, două săptămîni de navigație. Sigur că era cel mai mic preț cu putință, o favoare, dar ce pierdea Serviciul Marîtim dacă oricum compartimentele turistice rămîneau goale ? Am luat mersul vapoarelor, era unul pe săptămînă și a rămas ca data plecării s-o anunț prin carte poștală.

Cînd am ieșit în stradă, în lumina și căldura blîndă de primăvară, îmi venea să le strig oamenilor : „Lăsați cîrciumile și berăriile și mai bine haideți cu mine la piramide !" Uitam că dacă aș fi convins măcar patruzeci de bărbați și patruzeci de femei, eu n-aș mai fi avut loc în compartimentul bărbaților, iar fetele în compartimentul femeilor. Așa că mi-am ținut gura, deși, cînd îi vedeam pe oameni cum dădeau halbele pe gît, în sfîrîitul fleicilor pe grătar, în mirosul mititeilor și patricienilor, știam că n-aș fi convins pe nimeni.

Îmi petreceam vacanța tot la Trandafil, unde m-am bucurat de aceeași căldură din partea Corneliei. La București venisem de dimineață cu trenul ; pînă să plec înapoi, la trei după-amiază, am stat pe o bancă în Cișmigiu și am judecat situația, cu mintea mai limpede. În afară de costul vaporului, oricît ar fi fost el de neînsemnat la o dată cînd leafa unui profesor proaspăt ieșit din facultate era de șapte mii de lei pe lună, cu toate curbele de sacrificiu, mai trebuia pus la socoteală trenul, de la Alexandria la Cairo, și cîteva zile la un hotel din cele mai modeste. Apoi drumul pînă la Ghiseh, unde se putea merge călare pe cămilă, dar costa de zece ori mai mult decît cu autobuzul. De mîncat, ne-am fi putut mulțumi cu pîine și roșii. Una peste alta, toate acestea se ridicau la vreo douăzeci și cinci de dolari pentru fiecare, după socoteala domnului Săileanu, cum se numea funcționarul de la Serviciul Maritim. (Abia vara, cînd am venit să iau biletele, am aflat că era director, așa putuse să ne facă o reducere importantă.) Dolarul atunci se schimba la Bancă sau la zaraf cu o sută șaizeci de lei, ar fi fost nevoie deci de patru mii. Cu o mie trei sute vaporul,

cu trenul pînă la Constanța, cu o mică rezervă pentru bacșișuri și nevoi neprevăzute, trebuia să avem fiecare cîte șase mii de lei. Nu-mi făceam prea multe griji în privința sumei, Cornelia și Trandafil îmi făgăduiseră să mă împrumute cu ce îmi lipsea, căci banii trimiși de Zorina îi prăpădisem pe jumătate. E drept că le vorbisem de vreo trei mii de lei, diferența pînă la cinci mii, cît bănuiam că ar putea să coste vaporul ; la celelalte nici nu mă gîndisem, de parcă aș fi făcut parte dintre păsările cerului. Mi-era de pe acum rușine să le spun de cîți bani mai aveam nevoie, dar m-am gîndit că, după vorba cunoscută, unde mergea mia, merge și suta, deși în cazul meu proporția era alta, unde mergea suta, trebuia să meargă mia, sau măcar jumătate. A mers, într-adevăr, fără discuție, și Trandafil și Cornelia aveau cîte ceva pus bine, în secret unul față de altul ; așa cum se întîmplă cu oamenii săraci și mărinimoși totdeodată, trăiau cumpătat, și fiecare aduna cîte un ban, nu ca să-i fie lui bine, ci spre a-și ajuta la o nevoie, la o boală sau altă nenorocire, tovarășul de viață.

Trenul mergea mai încet pe vremea aceea, era un personal care oprea în toate gările, doar că nu uita să mai pornească, așa cum se întîmpla cu trenul mixt de altădată. Pe atunci, de la București pînă la Ploiești, orașul nostru, făcea o oră și jumătate ; astăzi acceleratelor nu le trebuie decît patruzeci de minute ; nu m-ar mira ca la sfîrșitul milenului, care nu mai este departe, să se reducă timpul la jumătate. Oamenii din mileniul următor, cînd fiecare din ei sau măcar fiecare familie va dispune de un computer în sarcina căruia vor cădea multe treburi, n-au să mai aibă ce face cu timpul.

În tren, reluîndu-mi gîndurile de peste ziuă, socotelile bănești urmate de greutăți probabil nebănuite, m-a cuprins descurajarea ; poate nu s-ar fi întîmplat la fel dacă mergeam cu acceleratul, viteza trenului, care mă înaripa ca toate vitezele, pînă și a bicicletei, mi-ar fi alungat gîndurile negre, mi-ar fi făcut sufletul să galopeze. De plictiseală, l-am rugat pe un călător din față să-mi împrumute ziarul ; tocmai îl pusese deoparte. Văzusem pe prima pagină o fotografie care mă intrigase, o sferă metalică, de vreo doi metri în diametru, cu ferestre etanșe, strînse în șuruburi semănînd cu o cască de scafandru, dar la altă scară, destul să-mi atragă atenția. În paginile celelalte am dat

de alte fotografii, una înfățișa un balon gata să-și ia zborul, și de el era atîrnată cu o împletitură de cabluri sfera de adineauri. Am citit titlul, apoi subtitlurile și, din ce în ce mai curios am parcurs și textul, pe sărite. Așa am aflat că un om, primul pe pămînt, ajunsese cu balonul în stratosferă, la aproape șaisprezece mii de metri înălțime, unde nu zbura nici o pasăre, ci numai zmeul din basme. N-am mai simțit mersul leneș al trenului, am uitat gîndurile îndoite și mi-am băgat ochii în ziar, citind rînd cu rînd tot ce scria acolo. Titlul era : „Primii oameni în stratosferă". Știam și eu ca toți care învățau carte ce însemna stratosfera, o noțiune abstractă, o trecere între atmosfera pămîntului și vidul cosmic, unde se putea merge numai cu gîndul.

Astăzi, cînd de mult Cosmosul a devenit un domeniu de explorare, cînd în cuprinsul lui nemăsurat zboară sateliți, rachete și tot felul de nave spațiale, cînd oamenii au ajuns pe Lună și poate vor ajunge pe Marte, apoi pe alte planete și chiar în alte galaxii dacă se poate duce cineva cu închipuirea pînă acolo, zborul în stratosferă pare o glumă. Atunci însă a produs multă emoție, ziarele au scris și au dat amănunte luni de-a rîndul, iar ecoul faptelor nu s-a stins pînă la sfîrșitul deceniului, deși ele se petrecuseră la începutul lui, în primăvara anului 1931, cînd plănuisem să merg la piramide. Astăzi zborul în stratosferă a rămas o curiozitate a trecutului, aproape uitată. Ce-i drept, ceva nu s-a stins în memoria noastră și nu cred că se va stinge nici după alte decenii, numele lui Piccard, un fizician elvețian, Auguste pe celălalt nume, primul om de pe pămînt ajuns la o asemenea înălțime. Pe însoțitorul lui, care nu va fi stat nici el cu mîinile în buzunar cînd se pregătea și se desfășura aventura, cred că l-a uitat toată lumea ; poate voi fi ultimul, sau între ultimii care îi pomenesc numele, inginerul Kiper, ca să am conștiința împăcată. Mărturisesc că nu mai țin minte nici cîți ani avea, nici cum arăta la față, deși i-am văzut fotografia în ziare. Despre Piccard îmi amintesc că era un om înalt și cam uscățiv, nimic altceva. Toamna a venit și în România, dar nu puteam să plec de la școală să-l văd și eu printre atîți alții. Balonul avea treizeci de metri în diametru ; nu știu ce gaz ușor folosea, ca să atingă o înălțime atît de mare.

Pînă ce-am ajuns în gara de Sud, de care continua să mă lege amintirea Zorinei, deşi ea încetase să mai existe pentru mine, n-am lăsat ziarul din mînă. Aveam naivitatea să cred că puteam să-i fac o surpriză lui Trandafil, ducîndu-i ştirea, dar el o aflase încă de dimineaţă, fiind probabil primul om în tot oraşul care citea ziarul. Ştia mult mai multe decît mine, de cît timp se pregătea expediţia, din ce materiale era construită nacela, şi cu ce gaz se înălţa balonul. Cît despre principiul lui Arhimede, care îmi stîrnise atît de mult interesul cînd îl aflasem şi era aplicat chiar şi în cazul aerostatului, n-ar fi fost posibil să-l uit, cum nu-l voi uita niciodată. Decît că am numit incorect balonul, el devenea stratostat, de vreme ce depăşea atmosfera; n-am făcut asemenea remarcă din pedanterie, ci pentru a respecta amintirea lui Trandafil, aşa cum el avea respect pentru termenii ştiinţifici şi era revoltat că lumea îi ignoră.

Asupra mea ascensiunea lui Piccard a avut o influenţă hotărîtoare, altfel poate i-aş fi închinat doar două rînduri. Eram descurajat cînd m-am suit în tren la Bucureşti, mi se părea penibil să duc o discuţie bănească pentru o cauză neesenţială nici măcar pentru mine, căci n-aş fi murit dacă nu ajungeam la piramide. Pînă şi acum cînd scriu, după atîta timp, mi se pare că am făcut prea mult caz chiar şi în propria mea conştiinţă, cu o poveste care multora le-o rămîne neînţeleasă, iar alţii n-o vor socoti decît o toană de tinereţe. O, dacă ar înţelege oamenii într-o zi că toanele tinereţii nu trebuie înfrînate niciodată !

Cu alte cuvinte, mă clătinam în hotărîrea mea, dacă nu chiar renunţasem. Atunci mi-au picat ochii pe ziarul vecinului din faţă, şi am aflat despre ascensiunea lui Piccard. Poate şi el se descurajase, şi nu o singură dată, în timp ce şi făcea planul, poate şi el se gîndise să renunţe, cine ştie de cîte ori, cînd îşi făcea pregătirile ; şi poate în ascensiunea din ce în ce mai anevoioasă, uneori îşi pierduse nădejdea că o să reuşească. Dar mersese înainte, mai puţin pentru gloria lui şi mai mult pentru a lumii. Şi în primul rînd pentru mine, ca să-mi recapăt curajul.

Cînd am ajuns la Trandafil, nu mai aveam nici o îndoială, trebuia să învingo piedică atunci, pe loc, luîndu-mi îndrăzneala să le cer o mie de lei peste ce vorbisem. Pe urmă, rămînea o ultimă dificultate, să văd dacă fetele puteau să facă rost, la rîndul lor, de-o sumă atît de mare.

dublă față de ce le spusesem, fără să fi chibzuit bine. De ce nu mă născusem și eu bogat, ca Mircea Ignațiu, fecior de bani gata, sau ca Mănătărcea, prostănacul clasei, al cărui tată avea o mie de hectare în Romanați și un munte întreg în Vrancea, unde creștea zece mii de oi, în cinci turme ?

Stăteam cu ochii pe fața de masă, făcîndu-mi curaj să deschid vorba, cînd Trandafil și Cornelia, parcă la un semn, începură amîndoi deodată :

— Noi ne-am gîndit că...

Tăcură, surprins fiecare de glasul celuilalt. După o pauză, Cornelia reluă, adresîndu-se lui Trandafil, cu o timiditate mai mare decît ar fi fost a mea însumi, dacă deschideam vorba :

— Spune-i tu !...

Iar Trandafil îmi spuse, privind ca și mine fața de masă :

— Noi ne-am gîndit că n-are să-ți ajungă trei mii, cinci în total, cu cele două mii ale tale. Mai bine să-ți dăm mai mult, ca să ai opt sau nouă !

M-ar fi podidit lacrimile, dacă nu m-aș fi gîndit la Piccard și la bietul Kiper, de care nu mai știe nimeni astăzi.

— Da, am răspuns cu sînge rece, cinci mii ar fi fost prea puțin ; nu știusem să fac socoteala. Dar nu-i nevoie să am opt sau nouă, șase mii de lei îmi ajung cu prisosință.

* * *

Sînt emoții care nu pot fi comparate între ele, așa că nu se știe cu cît e mai puternică una decît alta. Emoția de a mă fi văzut în vîrful piramidei lui Keops, de-a fi făcut drumul pînă acolo, călătoria pe Mediterană și apoi pe malul Nilului a fost atunci atît de copleșitoare, că multă vreme în sufletul meu n-a mai încăput o bucurie egală, nu m-a tulburat atît de mult nici măcar un sărut fugar al Santei, pornit din propria ei voință și atunci neînțeles de mine. Dar poate, într-un fel, mult mai mult m-a tulburat ziua cînd am intrat prima oară în casa fetelor.

Cînd ne-am reîntîlnit, după vacanța de Paște, le-am întrebat cu inima strînsă de îndoială, dacă nu-și schimbaseră gîndul cu drumul la piramide. Au bătut amîndouă din

palme, cu un gest identic şi cu aceeaşi intensitate, şi mi-au răspuns cu glasurile care păreau unul singur :

— Dar bineînţeles, am vorbit şi cu tatăl nostru ! Duminică să vii la noi, vrea să te cunoască.

Trebuia să mă cunoască, dacă plecam cu fetele lui la capătul lumii, mi se părea abia acum că îmi luam o răspundere uriaşă ; mai înainte, parcă nici nu mă gîndisem că aveau o familie, le vedeam tot singure. Nu puteam nici să refuz, nici să amîn invitaţia, încît duminică la ora cinci după-amiază, sunam la uşa lor, cu un buchet de violete în mînă. Pînă atunci, de la ora două cînd începea învoirea, am dat o fugă la Ghizela, mă aştepta şi nici eu nu puteam să mă lipsesc de ea după două săptămîni de vacanţă. I-am dus un pachet cu cremşnituri, ca o consolare că nu puteam rămîne mai mult decît două ceasuri.

— Păcat ! mi-a spus, mîhnită. La ora cinci le invitasem pe fete. Stai că le chem acum, măcar să-ţi vadă halatul. Să ştii că l-am luat cu banii tăi, n-am dat nimic de la mine.

De cîte ori mă duceam la ea, îi lăsam banii pe marginea mesei ; vedea şi se făcea roşie, dar nu putea să protesteze, ar fi însemnat să-mi atribuie un rol care nu cinsteşte pe nimeni. Acum găsise o soluţie, un gest făcut cu atîta gingăşie, că nu mai putea să mă jignească, îmi cumpărase un halat de mătase albastră, ştia că este culoarea care îmi place ; dar, oricît mi-ar fi plăcut, socotesc că nu se potrivea cu o haină de casă. L-a scos din dulap, cu gesturi aproape cucernice, m-a pus să-l îmbrac, apoi m-a aşezat în vîrful patului, cu perne la spate ; deasupra era micul crucifix din lemn de măslin, Crist bătut în cuie pe cruce.

Fetele, vreo patru, cîte a putut găsi libere la altă oră decît cea anunţată, au remarcat numaidecît halatul şi s-au luat la întrecere să-l laude. Ghizela era foarte satisfăcută, iar mie, trecînd peste orice alte sentimente, îmi părea rău să plec mai repede decît în alte rînduri.

— Hai, acum duceţi-vă ! le-a spus fetelor, după ce îşi mîncaseră prăjitura şi băuseră cîte un păhărel de vişinată.

Pe urmă s-a aşezat în genunchi, la picioarele mele, şi s-a închinat cu ochii în sus, la Cristos de pe cruce, îngînînd : „O, Jesus Maria, Jesus Maria !...“ M-am simţit cuprins de o duioşie caldă şi puţin amară, aveam în inimă o bucurie dureroasă, îmi venea să-mi fac cruce la rîndul meu cu ochii în ochii ei, nu ai lui Cristos din spate, care putea

să cadă cu tot cu cruce peste mine, să-mi spargă capul. „Doamne, mă întrebam, cu un sentiment între duioşie şi stupefacţie, e admisibil să iubesc cu adevărat, fie şi o clipă, pe o asemenea fiinţă, care poate să aparţină oricui bate la uşă ? !" Da, o iubeam cu adevărat, măcar în acea clipă, nu mi-e ruşine să spun şi nici n-am să-mi iau vorba înapoi, fiindcă am iubit-o şi-n alte clipe. Şi nu regret decît că, aşa cum erau, acele clipe n-au să mai fie niciodată.

*

Era o casă veche, aproape medievală, cu ferestre mici şi ziduri groase de un metru. Pe afară, încadrată de case asemănătoare, părea o locuinţă modestă, puţin confortabilă. Intrarea era prin gang, pe o scară de stejar atît de vechi, că l-ai fi crezut gata să se năruiască ; nimic nu mă îmbia deocamdată, dimpotrivă, totul făcea să mi se strîngă inima.

Cînd am sunat, s-a auzit un clopoţel înăuntru, deasupra uşii, ca pe la unele prăvălii, numai că avea alt sunet, mai muzical, puţin vibrat, cu un timbru cum nu mai auzisem, părea un glas de privighetoare ; farmecul lui, care mi-a schimbat pe loc starea de spirit, ducîndu-mă către vrajă se datora aliajului, formula secretă a unui meşter argintar de la Viena. Pînă atunci nu mă gîndisem, şi vreau să dau şi altora prilej de a medita în această privinţă, ce însemnătate are în viaţa unei case clopoţelul de la uşă.

Nu mi-au deschis fetele, nici vreo subretă sau vreun lacheu, ca în lumea pretenţioasă, care mi-ar fi redat strîngerea de inimă de mai înainte, ci un bărbat falnic, înalt, în puterea vîrstei, deşi avea părul alb, ca de platină ; am recunoscut în el pe stăpînul casei, iar în felul cum mi-a zîmbit le-am recunoscut pe fete.

A doua surpriză după sunetul clopoţelului a fost lumina din casă, neprevăzută şi inexplicabilă cu ferestrele care mi se păreau atît de mici privite de afară; dinăuntru, dimensiunea lor devenea dublă, printr-un artificiu mai greu de explicat decît sunetul clopoţelului. Zidul gros dădea naştere unor firide evazate spre interior, ca o cameră fotografică, avînd darul să capteze lumina de afară şi s-o difuzeze în interior, mărită şi mai strălucitoare. Nu eram deloc

aflat sub o vrajă, datorită fetelor, fiindcă ele, întîrziind să apară, în clipa aceea le și uitasem, mă fascina odaia, întinsă pînă în stradă, cu tavanul mai scund decît se obișnuiește, părînd astfel imensă. Cred că și tavanul, alb ca hîrtia cretată, micșorînd volumul camerei, făcea să pară mai mari dimensiunile celelalte, și lumina să devină mai densă. Dar însuși omul care îmi întindea mîna, cu părul lui ca de platină și cu zîmbetul plin de seninătate, răspîndea în jur o lumină. M-a poftit să stau într-o berjeră Biedermayer, aflată între ferestre, și s-a așezat în fața mea, pe un fotoliu mai scund, în stil cu berjera. În afară de candelabrul vienez, de cristal cu armături de argint foarte fine, restul mobilei mi se părea rece, oricît ar fi fost de frumoasă și de prețuită, piesă cu piesă.

Toate obiectele din casă, mese, scaune, scrinuri, comode, dulăpioare, etajere erau în același stil Biedermayer, atît de răspîndit în Transilvania de pe vremea habsburgilor, cînd marea și chiar mica burghezie își aducea mobila de la Viena sau o copia prin mîna meșterilor localnici. Astăzi, această mobilă s-a dispersat în mai toată țara, rarefiindu-se, și așa mi se pare mai puțin antipatică. Știu mulți oameni care au dorit s-o aibă, au colindat orașele transilvane și au cumpărat-o de la familii obosite sau scăpătate. Părerile mele au să-i supere ; n-am ce face, le urez s-o stăpînească sănătoși, iar eu rămîn într-ale mele. De cîte ori văd undeva, printre mobile obișnuite, un dulap, o masă, un scaun sau un scrin Biedermayer, îmi feresc ochii și trec mai departe.

Lumina intrînd pe ferestre și căzînd pe podeaua nu de parchet, ci de scîndură ceruită, mă încadra ca între două prețuri de aur. Cînd se auzea tramvaiul în stradă, îmi aminteam cum trecusem prima oară pe acolo și văzusem la geam fata blondă. Iar acum nu-mi venea a crede că mă aflam în casă.

Cît am stat de vorbă așteptînd să apară fetele, domnul Georgy, care mă primise, acesta fiind numele lui de familie, nu știu de ce origine, poate cehă, poate austriacă, mi-a vorbit despre multe, dar nimic să-l privească de-a dreptul. A început cu Freud, a cărui Psihanaliză tocmai apăruse și dădea naștere la multe discuții. O citisem, la îndemnul profesorului nostru de psihologie, medic la sanatoriul de boli mintale ; el dealtfel o și tradusese în românește. Doc-

trina lui Freud mi se părea simplă, fiindcă acceptam ușor inovațiile, în orice domeniu, cu gîndul că de greșesc n-am ce pierde; mai tîrziu am avut și eu îndoieli, ca propriii lui discipoli, iar azi nu mai știu ce să cred, îi admit și pe unii, și pe alții și mă uit cum viața merge înainte. Dacă ar trebui să-mi dau o părere mai fermă, aș spune, bunăoară, că fără Freud dragostea lui Hamlet pentru mama lui nu mi s-ar fi părut niciodată incestuoasă. Cît despre refulare, resping ideea categoric, măcar în una din formele ei, privind înclinarea scriitorului de-a pune în carte ce și-a dorit în viață și n-a putut să aibă. Deși n-am avut tot ce mi-am dorit, în cărți n-am pus nimic inspirat de lipsuri, ci dimpotrivă, de prisosințe.

După Freud, am vorbit despre Beethoven, despre Schubert, iar pe urmă despre Mozart ; la acesta din urmă părerile noastre au rămas împărțite, dar nu spun cum, ca să nu-mi atrag vreun oprobriu. Pe urmă, domnul Georgy a trecut la politică, partea pe care mi-o recunosc slabă. Despre viața mea nu m-a întrebat nimic, iar despre viața lui n-a suflat o vorbă ; am aflat-o pe urmă. Îmi amintesc că a vrut să știe ce credeam despre Hitler, atunci încă la închisoare sau poate eliberat proaspăt ; putea el să vină la putere în Germania, nescăpată încă de toate urmările războiului ? N-am pregetat să-i spun ceea ce știam și eu de la domnul Pretoreanu, repetîndu-l papagalicește. Da, Hitler avea să vină la putere, mai curînd decît se aștepta lumea, și pe urmă, nu-i mai trebuiau decît șase ani ca să înceapă războiul.

Domnul Georgy și-a stăpînit un fior și a clătinat din cap sceptic. Sceptică era toată lumea. În sfîrșit, la ultima întrebare, s-au deschis două uși, aflate față în față, de o parte și de alta a camerei, și au apărut fetele, amîndouă deodată, de parcă erau sincronizate. „Dar Anschlusul cu Austria, crezi că este posibil ?" mă întrebase tatăl lor, cu o clipă mai înainte. N-am apucat să răspund : „Este nu doar posibil, ci sigur !" Fetele au venit la mine cu pași simetrici, mi-au întins mîna, apoi s-au așezat pe cîte un scaun Biedermayer, una în stînga mea, cealaltă în dreapta, în mijlocul prețurilor de aur. Convorbirea cu domnul Georgy s-a terminat astfel înainte de a-i da răspunsul care l-ar fi contrariat, după semnele dinainte, și poate ar fi făcut să-i de-

vin antipatic. Ne-am dus numaidecît cu milenii în urmă şi am început să vorbim despre piramide.

Amîndouă fetele erau îmbrăcate la fel, în rochii de olandă albastră ; gîndul mi-a fugit la halatul cumpărat de Ghizela şi m-am făcut roşu la faţă, dar n-am renegat gîndurile spuse despre ea mai înainte, oricît de aristocratic ar fi fost acest imens salon Biedermayer, oricît de nobil stăpînul casei, şi oricît de fermecătoare cele două făpturi blonde. Aveau la gît medalioanele mele modeste, m-a emoţionat că le purtau într-o ambianţă atît de bogată, şi datorită lor am ştiut că în stînga mea şedea Santa, iar în dreapta Barbara.

O slujnică ne-a adus ceai cu fursecuri ; iar mi-a fugit gîndul la Ghizela, căreia îi dusesem cremşnituri. Mai mult ca sigur la ora aceea, în zi de duminică, avea pe cineva în cameră, şi poate în salon aşteptau alţii. Cine eram eu cu adevărat ; cel de aici sau cel de acolo ?

*

Domnul Georgy, al cărui nume de botez nu s-a pronunţat niciodată, poate îl chema Mihael, sau Martin, sau altfel, judecînd după iniţiala M. de la uşă, era doctor în chimie şi medicină ; ani în şir nu profesase nici una din aceste meserii, dintr-o pasiune tot atît de ciudată ca amplificarea luminii venite de la ferestre, dar şi mai puţin explicabilă, dacă pasiunile trebuie explicate. Ca şi fetele, vorbea românește fără o urmă de accent străin sau regional, limba literară a oamenilor cu carte. Şi totuşi, bănuiesc că limba lui maternă era alta, judecînd măcar după nume, adus aici din alt loc al Europei.

N-am aflat în ce oraş se afla la douăzeci şi cinci de ani, cu studiile terminate, cînd se îndrăgostise de o actriţă de circ, Erika, acrobată pe cal, se însurase cu ea şi o urmase în lume. Am văzut-o în fotografii, avea atunci un an mai puţin decît aveau fetele astăzi şi semăna atît de bine cu ele, încît ai fi crezut-o a treia geamănă. Pasiunea tînărului pentru ea era dublată de iubirea comună pe care o purtau amîndoi calului. El regreta că nu studiase medicina veterinară, nu găsise o şcoală bună şi nici nu se credea capabil să fundeze una cu puterea lui proprie. În orice caz, nu renunţase niciodată la un vis din adolescenţă, cînd călărea

pe deşelate la conacul unor prieteni, să aibă într-o zi o herghelie, unde să crească numai cai de cel mai pur sînge. Chiar şi astăzi, cînd revenise la medicină, după peregrinări şi drame, ţinea trei cai de călărie într-un grajd de la marginea oraşului.

Din iubirea lui pentru tînăra nevastă şi pentru cel mai nobil dintre animale se născuse în el un talent, care era de fapt o vocaţie, dresura de cai, transformată în profesiune. Judecînd după afişele şi tăieturile din ziare păstrate de fete într-un album de familie, reieşea că într-o vreme, în primul deceniu al secolului, se bucurase de un renume mondial, fiindcă era cunoscut nu doar în Europa, ci în amîndouă Americile, la fel în Australia, pretutindeni unde ajunsese atunci faimosul circ Georgy, căruia îi împrumutase numele.

Ce căuta acum doctorul M. Georgy în acest oraş transilvan, unde îngrijea bolnavii de inimă, specialitate încă nedesprinsă de medicina internă ? În cimitirul catolic, pe unde treceam ades cu tramvaiul cînd mă duceam la Grădina Zoologică să văd lupii, cu furia lor neobosită care nu înceta să-mi dea fiori, într-o firidă din marea criptă zăcea Erika, moartă în anul 1912, într-un accident oribil, petrecut în arena circului, sub ochii spectatorilor. Iar oraşul unde îşi avea mormîntul fusese ales fiindcă aici se născuse.

Fusese vina ei, a calului sau a dresorului ? La una din cele mai uşoare figuri, calul galopa pe marginea arenei, iar ea, prinsă cu picioarele în legături fixate în şa, era aplecată orizontal spre public, părînd că zboară, ajutată de braţele întinse, ca de-o pereche de aripi. Iar dresorul, în frac negru, în centrul arenei, pocnea din bici să mărească galopul ; pînă ce şi calul părea că zboară ; atunci scena devenea palpitantă, publicul se ridica, încordat, în picioare.

Nimeni nu-şi dădea seama ce se întîmplase ; oare îndemnul dresorului mersese prea departe, calul îşi ieşise din fire, alunecase o jumătate de metru de-a latul, sau acrobata se aplecase prea mult în afară ? Unii, aflaţi mai aproape, spuneau că fusese o mişcare intenţionată ; o sinucidere, într-o clipă de beţie a zborului ? Galopul calului atinsese limita, cînd ea fu proiectată cu capul într-unul din stîlpii de pe bordura arenei, care susţinea acoperişul de pînză. Calul mai făcu un cerc pînă să se oprească, tî-

rînd-o pe nisipul răscolit de copite. Rămase o dîră de sînge.

Ani mai tîrziu m-am întors o dată în oraşul lor şi m-am dus la cimitir, singur, cu un bucheţel de violete în mînă, ca în ziua cînd sunam prima oară la uşa fetelor. Cu greu am găsit firida, era pe un rînd de sus, marcată de o placă neagră, pe care scria cu alb numele ei, Erika Georgy şi anul morţii. Nu puteam pune florile atît de sus, am desfăcut bucheţelul în două şi jumătate le-am risipit pe jos, la picioarele zidului.

Nu mersesem la întîmplare, mă uitasem în registrul de la administraţie. De-acolo, am plecat pe o galerie laterală, luată tot din registru, şi restul florilor le-am risipit sub o firidă zidită mai de curînd, cu tencuiala încă nepatinată. Pe placa neagră scria Santa Georgy, iar data morţii, pe care o ştiam ca şi cînd ar fi fost a morţii unei părţi din mine, era 1932, luna martie.

De Barbara nu mai ştiam decît că se măritase în anul cînd fusesem la piramide, umplînd-o pe Santa de consternare. Unde locuia acum nu aflasem. Doctorul Georgy părăsise oraşul ; poate murise în altă parte. Mormintele, fiind doar nişte firide cu intrarea zidită pe vecie, nu aveau nevoie de nici o îngrijire.

14

Jumătatea lui iulie nu era timpul cel mai potrivit pentru a intra puţin în inima Africii, dar altfel nu se putuse.

Am plecat seara la ora nouă din Constanţa, aşa plecau vapoarele, ca să ajungă la Bosfor pe lumină. Trenul ne-a dus direct pe chei şi vagonul nostru a oprit exact la scara vaporului, de parcă am fi fost capete încoronate ; mai lipsea covorul roşu. În afară de echipaj şi de cîţiva pasageri străini, nemţi, englezi, un italian, o familie de greci, nu mai era nimeni pe tot vaporul. Avea marfă în magazii, dar nu încăpea multă, fiind un pachebot, vapor pentru călători,

așa că în nici un caz nu putea să-și scoată costul călătoriei. Această socoteală am făcut-o mai tîrziu, atunci nu mă preocupa decît drumul nostru, chiar dacă după noi ar fi dat faliment toată flota comercială.

Deși făcusem o experiență bunișoară pe mare, trecusem chiar prin furtună, cînd mai toți în jurul meu credeau că ne pierdem, acum simțeam o emoție mult mai mare decît la prima mea călătorie, cu „Arhimede". Fiindcă plecam mult mai departe, în locuri pe care le visam de un deceniu ; apoi nu depindeam de nimeni și aveam sub protecția mea două fete, a căror apropiere făcea din viața mea o serbare continuă. Singura suferință, dacă un asemenea cuvînt nu spune altceva decît simțămintele mele, era că aveam inima tăiată în două ; o simțeam fizic alcătuită din părți separate, și locul despărțitor fiind o tăietură, sigur îmi provoca durere, pe lîngă bucuria pe care o simțeam știind că așa, chinuită, continua să bată pentru fetele mele.

Erau puțin speriate, să plece noaptea pe mare s-ar sperla orișicine, lipsit de experiență. Un marinar ne-a condus pe scări înguste spre o punte inferioară, și la capătul unui coridor larg, unde se punea masa călătorilor de la clasa turistică, ne-a arătat cele două compartimente, ca niște magazii, cu cîte patruzeci de paturi suprapuse, două cîte două. Așa cum prevăzuse directorul, domnul Săileanu, la clasa noastră nu mai era nimeni. Pe hublouri se vedea într-un bord cheiul, ca un zid de piatră, o pușcărie, în bordul celălalt apa portului, întunecată, și parcă amenințătoare, doar puțin mai jos de înălțimea ochilor ; ne aflam chiar pe linia de plutire, sub noi erau magaziile, nu prea mari și mai mult goale, cum am văzut prin porturi, unde am descărcat nimica toată, niște saci, niște lăzi și baloturi.

Ca bagaj luasem fiecare un rucsac și nimic altceva, așa ne vorbisem, ca să nu cheltuim bani cu hamalii, nu mai puțin pretențioși cu călătorii de la clasa turistică decît cu ceilalți.

Fetele s-au asigurat că pot încuia ușa compartimentului pe dinăuntru, ca să nu dea cineva peste ele, și-au ales paturile, și-au lăsat bagajul și am ieșit pe punte tocmai cînd vaporul fluiera de plecare. Le convinsesem să nu-și ia lucruri luxoase, numai cîte două bluzițe și două fuste, pe care le puteau spăla seara. Cu tatăl lor ar fi călătorit în alte

condiţiuni, măcar la clasa a doua, unde sînt cabine cu două paturi ; dar şi aici, cu toate cele patruzeci de paturi, erau tot singure. S-au împăcat repede cu situaţia şi niciodată în tot drumul n-au arătat vreo nemulţumire ; simţeam ce fel de fiinţe erau, le cunoscusem în lungile noastre drumuri cu schiurile, altfel nu m-aş fi încumetat să le iau cu mine.

Scriind aceste gînduri, mi-am amintit ce sentimente mi-au trezit ele atunci, la plecare. Mai înainte, cînd făceam planuri, apoi în timpul pregătirilor nu-mi dădusem seama ce răspundere avea să apese pe umerii mei, ce greutate aveau acele cuvinte scrise adineauri, le luam cu mine ! — adică îmi asumam toată răspunderea. Putea să se înece vaporul, puteau să ne prade hoţii în porturi, să rămînem fără o leţcaie, putea să ne taie cineva drumul, noaptea, pe o stradă, în oraşe necunoscute, puteau să le răpească şi să le închidă în seraiuri, după ce mie îmi băgau un cuţit între umeri. Iată ce însemna că le luam cu mine ! Ele nu ştiau, rîdeau vesele.

De teamă să nu aibă rău de mare, luasem o lămîie, să muşte din ea dacă li se făcea greaţă.

Ne-am dus la prova, pe puntea ancorelor ; nu-i loc mai bun pe un vapor ca să vezi şi să simţi marea. Stăteam la mijloc, rezemat de parapet, iar ele în stînga şi în dreapta mea, lipite de mine, poate de frică, deşi continuau să rîdă voioase. Începuse tangajul, deocamdată uşor, aflîndu-ne încă în apele portului ; pentru cine n-a fost niciodată pe mare, mişcarea aceasta e ca o desprindere de natura stabilă unde ne ducem viaţa, iar pentru cei care îşi înţeleg mai adînc senzaţiile, e ca o a doua naştere.

Cînd am trecut de capul digului erau amuţite de uimire, nu mai rîdeau, ci doar se uitau împietrite în întunericul nopţii, sfîşiat de cîte un fulger, din cinci în cinci secunde, reflectorul farului, după care cădea peste apă o beznă adîncă. În străfulgerările de lumină le vedeam ochii, fascinaţi şi terifiaţi totodată, ca şi cum am fi avut în faţă şi cerul, şi iadul. Numaidecît din larg s-a simţit briza rece a nopţii, şi cum nu aveau pe ele decît o bluziţă subţire, le-am cuprins de umeri, să le apăr. Fusese o mişcare firească şi spontană, altfel n-aş fi îndrăznit s-o fac, sfiala m-a cuprins abia cînd ele s-au lăsat cu totul în braţele mele, absorbindu-mi căldura.

În altă sclipire a farului am văzut medalionul celei din stînga, era Santa, așa am știut că în dreapta o aveam pe Barbara. Nici o clipă nu am simțit-o pe una altfel decît pe cealaltă, și iarăși m-a durut inima, chinuită de tăietură, de gîndul continuu, început din ziua cînd le cunoscusem, că nu știam și nici nu puteam să știu vreodată pentru care din ele mă aflam acolo.

Mai tîrziu, cînd traversam Mediterana, rămăsesem singur cu Santa, la prova, locul nostru, așezați pe colaci de parîme ; Barbara era jos, nu se simțea bine, dar și-a revenit pînă la masa de seară.

În afară de început, rostogolirea noastră împreună, cu schiurile, cînd ne cunoscusem și fusesem singuri cîteva minute, eram prima oară amîndoi, fără Barbara. M-am gîndit că poate așa hotărîse soarta, alesese în locul meu, care nu puteam alege, și mi s-a părut că trăiesc un moment hotărîtor, înfrumusețat de Marea Mediterană, prilejul multor visări ale mele.

Soarele, pe la jumătatea cerului dinspre apus, o lumina dintr-o parte, făcîndu-i obrazul ca aurul, dar să fi fost de aur adevărat nu mi s-ar fi părut atît de prețioasă. N-a trebuit să pornesc de la acest cuvînt ca să spun cît îmi era de scumpă ; și n-am mai avut nici o îndoială că ea era cea aleasă. Atunci, în timpul, nu prea lung din nefericire, cît am fost singuri, mi-am simțit inima întreagă, fără tăietura de la mijloc, fără durere, ci numai cu bucurie.

Probabil simțirea aceasta mi se vedea pe față ; fiindcă după ce cîteva clipa s-a uitat la mine cu o privire fierbinte, Santa și-a lăsat capul în jos, și atunci soarele i-a fugit de pe față, lăsînd-o în umbră. Și vorbele ei erau tot umbrite.

— Știu tot ce-ai vrea să-mi spui, dacă s-ar putea spune. Știu de mult, e ceva care se vede și se aude, fără cuvinte. Numai că eu și Barbara ne-am hotărît să nu ne despărțim toată viața, n-o să ne măritățm niciodată. Cu un singur bărbat n-ar fi nici îngăduit, nici posibil. Dar nu putem nici să trăim despărțite. Dacă vrei și ai cum scoate-mi inima din piept și ține-o sub pernă, s-o simți cum bate. Mai mult decît atît să nu aștepți de la mine ; mai bine uită-mă !

S-a aplecat, alunecînd în genunchi de pe colacul ei de parîme și m-a sărutat în colțul gurii, o singură dată, repede, puțin uimită, părînd că înțelege și simte, fără să știe ce face.

— N-am să te uit, i-am spus, acolo, în mijlocul Mediteranei, pînă ce n-o muri partea cea mai bună din mine !

Fără să se fi schimbat ceva în prietenia noastră, de atunci am ştiut că o iubeam pe Santa. Şi deodată, am văzut că o puteam recunoaşte dintr-o privire, fără să mă mai uit la medalioane. Iar Barbara, deşi ne purtam unul cu altul ca mai înainte, îmi devenise străină.

*

Ieşirea pe mare înseamnă pentru unii oameni mai mult decît orice altceva li se întîmplă prima oară într-o zi din viaţă. Dacă în seara plecării ar fi fost lună plină, ar fi răsărit curînd, drept în faţă ; luna, în ultimul pătrar, răsărea aproape de ziuă. Mai bine, altfel poate ne-ar fi apucat miezul nopţii privind dîra ei argintie, care mie îmi evocă atîtea trăiri şi simţăminte, reînviindu-le cu forţa lor veche. Cred însă că nu-i om căruia feeria aceasta să nu-i îmbolnăvească inima de frumuseţe şi doruri necunoscute.

A venit o clipă cînd trebuia negreşit să coborîm în cabină ; aşa cum eram îmbrăcaţi nu mai puteam să îndurăm umezeala şi frigul nopţii, transformate în fantasme. Oricît ne chinuisem întîrziind acolo, fără să vedem decît uneori o sclipire fosforescentă a mării, trăiam sentimentul unei victorii, o cucerire prelungă, un triumf asupra a tot ce e static în lume. Nu ştiu dacă le mai dădeam vreun pic din căldura mea Santei şi Barbarei, ţinîndu-le încercuite cu braţele şi lipite de mine ; căldura lor n-o mai simţeam de o vreme, pînă ce mi-am dat seama că toţi trei îngheţasem. Dar n-au scîncit, nu ele au cerut să coboare, deşi nu erau deprinse cu frigul, ca mine, care trecusem prin gerurile arctice de la poligonul de tragere ; atunci abia m-am descătuşat de toate temerile adunate în mine, începînd din ziua cînd se hotărîseră să meargă la piramide. N-am spus, fiindcă n-am vrut să necăjesc pe nimeni, ce teamă am avut la gîndul că nu vor suporta greutatea drumului şi va trebui să le duc în spinare. Acum, după acest prim examen, care durase mai bine de două ore, am înţeles că n-au să mă încurce deloc ci au să fie cel puţin egale cu mine.

M-am învelit cu două pături, îndată mi-am recăpătat căldura, mi-am închipuit că la fel se întîmpla şi cu ele. Am adormit îndată ce am pus capul pe pernă, somn adînc, de om tînăr, dar n-am încetat să aud maşinile rotindu-se în cală, să simt mişcarea vaporului şi să am sentimentul călătoriei.

Cînd m-am trezit, pe hublouri intra o lumină lăptoasă, maşinile nu se mai auzeau, domnea o linişte ciudată, de lume moartă. Doar din cînd în cînd se auzea fluierul vaporului, sunînd lugubru ; n-am înţeles ce se întîmpla, încă nu mă dezmeticisem. M-am uitat la ceas, era unsprezece, dormisem aproape douăsprezece ore. M-am îmbrăcat fuga şi m-am repezit la uşă. În capul mesei, lungi cît tot coridorul, erau puse trei tacîmuri, ceşti de ceai, pîine prăjită, unt, salam de Sibiu, pastramă afumată, vreo trei feluri de brînză şi fursecuri multicolore. Simţindu-mă, un chelner, băiat tînăr, cu mustăcioară, a ieşit pe uşa oficiului.

— Bună dimineaţa ! mi-a spus, poate cu puţin parapon, fiindcă ne aşteptase atîta vreme. Domnişoarele nu vin la masă ? Ce doriţi, ceai, cafea sau cafea cu lapte ?

Mi-aduc aminte că anii trecuţi, în bucătăria unei doamne tinere, din America, am văzut o inscripţie pe pînză verde, cu litere colorate : *„Tea, coffee, or me ?“* Citind cum se cuvine, invitaţia se reduce la trei rime şi un semn de întrebare : „Ti, cofi, or mi ?“ Mi-ar plăcea s-o văd odată agăţată pe un perete, într-o bucătărie cochetă : „Spune-mi, ce vrei mai bine ?... Ceai, cafea, sau pe mine ?“

Am ciocănit la uşa fetelor. Dormeau duse. Sigur că erau obosite dar oricum, să dormi douăsprezece ore şi să nu-ţi ajungă, nu se întîmplă oricui şi nu la orice vîrstă. Somnul de om tînăr, neîncovoiat încă de griji, sau nepăsător cu ele ! Azi, mulţi din cunoscuţii mei nu dorm fără somnifere şi se trezesc cu minţile rătăcite... Am luat primul somnifer, „Qvadronox“ — ţin minte, la douăzeci şi unu de ani, mult prea devreme, cînd murise Santa. O săptămînă n-am putut să adorm altfel, şi tot aveam coşmare, o vedeam cu capul zdrobit, proiectată într-o salcie din luncă ; la picioarele ei zăpada era pătată de sînge. Iar dacă eu sînt viu şi astăzi, cine a pus pe umărul meu mîna lui protectoare, aşa de grea şi de rece ?

Am ciocănit mult în uşă, pînă ce în sfîrşit am auzit un glas, al cuiva care parcă dormea încă, întrebînd ce vreau.

— E tîrziu ! Veniţi fuga la masă !

După un timp, glasul, mai limpede, a exclamat cu uimire :

— La masă ? E abia unsprezece şi jumătate !

— Nu masa de prînz, ci de dimineaţă !

Pînă să vină ele, n-am avut răbdare, am dat o fugă afară. Se simţea soarele undeva deasupra noastră, fără să se vadă ; văzduhul şi marea erau acoperite de ceaţă. Aşteptam de patru ceasuri în faţa Bosforului, nu puteam să intrăm în strîmtoare pe bîjbîite ; pe atunci nu exista radar, nici alte instrumente de navigaţie decît busola, rar un radiogoniometru fără precizie. Astăzi, s-ar putea naviga pe orice vreme, dar nu oriunde ; mulţi comandanţi nu se încumetă să meargă fără să vadă cu ochii. N-aveam alt necaz cu întîrzierea, decît că ajungeam mai tîrziu la Constantinopole şi ne rămînea prea puţin timp să vedem ceva din oraş, măcar Sfînta Sofia.

Abia pe la trei după-amiază, după ce terminasem şi masa de prînz, — trec peste ea cu pudoare —, s-a ridicat ceaţa şi am putut să ne continuăm drumul. Bosforul l-am văzut pe lumină, m-am uitat avid şi pe un mal, şi pe altul, despre el am scris altă dată, destul de ruşinat încă de atunci că înaintea mea scriseseră alţii, cu toate amănuntele, printre ei un franţuz turcit, pe care nu îl admir, dar nu fiindcă e îngropat lîngă Constantinopole ; mormîntul se vedea de pe vapor şi dacă nu s-ar fi văzut, n-aş fi sacrificat timpul să mă duc pînă acolo.

Pierzînd nişte ore cu inspecţia sanitară şi cu vama de la Buiuk Deré, am ajuns la Constantinopole abia seara, şi pînă să ancorăm în faţa Galatei s-a făcut noapte. Numai cine călătoreşte fără bagaje ştie ce superioritate faţă de semenii săi şi de el însuşi îi dă gîndul că n-are nimic de declarat la întrebarea vameşului. Drogurile aveau mai puţină circulaţie pe vremea aceea, şi nu se cunoşteau atîtea ca astăzi. Nu înseamnă că am scăpat cu rucsacurile nerăvăşite, poate pe bună dreptate ; într-un rucsac încap fişicuri cu monede de aur, şi pungi cu pietre preţioase ; la un asemenea volum, haşişul nu merită nicidecum osteneala. Pentru mine, nimic n-ar fi fost mai preţios decît

Santa şi Barbara, care încă nu erau despărţite în inima mea, deşi o simţeam tăiată în două, şi aşa aveau să rămînă, egale, pînă în mijlocul Mediteranei.

Cunosc scriitori care au făcut mult caz pentru un drum la Constantinopole ; datorită lor, mă socotesc scutit să fac şi eu asemeni. Nu voi pierde vremea nici cu Marmaraua, nici cu Egeea, cu nimic ce urmează pînă la piramide, unde nu-mi voi ascunde emoţia. Dar emoţia mea iniţială, în numele căreia făceam călătoria aceasta, socotită de mine tot timpul ca imposibilă, era acum acoperită de prezenţa celor două fete, cărora le datoram totul, nu doar bătăile mele de inimă ; fără entuziasmul lor, aş fi rămas acasă, să joc ţintar cu Cornelia, în curtea cu flori ofilite.

E uşor de înţeles că pe vapor erau ţinta tuturor privirilor ; prima dovadă mi-o dăduse chelnerul, un biet om de serviciu de la clasa turistică, în bluză albă, nu în haine negre, ca la clasa doua, sau în *dinner* mov, frac fără coadă, ca la clasa întîia. Proasta lui umoare se schimbase îndată ce apăruseră ele. Eu ce eram ? Un tînăr fără nici o situaţie, într-un pantalon gri şi o bluză albastră, să fi fost albă se murdărea într-o oră, de la fumul vaporului. Şi încă, vapoarele noastre mergeau cu păcură, nu cu cărbune ca mai toate celelalte, ale căror punţi erau negre de zgură ; la Constantinopole şi la Pireu, s-a urcat multă lume, atrasă de curăţenia recunoscută a vaporului, oamenii bogaţi, care nu mergeau la clasa turistică, aşa că pe noi nu ne-a deranjat nimeni. Toţi erau însă cu ochii pe Santa şi pe Barbara.

Seara, la Constantinopole, am vrut să coborîm pe uscat, măcar să aruncăm o privire. Tocmai ne tocmeam cu un barcagiu care vorbea în toate limbile, chiar româneşte, la fel de bine ca la Constanţa. Erau puzderie de barcagii în jurul scării, şi nici un muşteriu, decît eu cu fetele. Atunci a apărut comandantul, îl văzusem încă de la plecare şi îl urmărisem tot timpul cînd fusese cu putinţă ; pentru mine el nu reprezenta mai puţin decît Isus Cristos pentru lumea creştină. Era îmbrăcat civil, în haine de culoare închisă, poate un smoking, n-am văzut bine, cu cămaşă albă şi papion negru, un bărbat prezentabil, în floarea vîrstei, cu o barbă neagră, scurtă, bine potrivită din foarfecă ; se înţelege ce impresie făcea asupra femeilor. Se-

cundul rămînea pe vapor, îl însoţeau ofiţerul al doilea şi al treilea, doi tineri îmbrăcaţi elegant, nu mai puţin prezentabili decît comandantul, numai că nu aveau barbă, care poate nici nu le-ar fi stat bine.

Văzîndu-le pe Santa şi pe Barbara, comandantul le salută curtenitor, scoţîndu-şi pălăria de fetru, neagră, ceea ce odată cu el făcură şi ofiţerii. Părea mirat că nu le văzuse mai înainte, şi li se adresă, fără să ţină seama de mine :

— Doamnelor, nu e prudent să debarcaţi la o oră atît de tîrzie, şi fără protecţie. Dar dacă vă face plăcere, am fi onoraţi să mergeţi cu noi la o plimbare în Pera, şi-apoi la un dineu într-un restaurant, la alegerea dumneavoastră.

Era dreptul lor să hotărască, iar eu cred că mă făcusem alb la faţă şi strîngeam neputincios pumnii. Prima răspunse Santa :

— Vă mulţumim, dar vă vom urma sfatul şi nu vom coborî pe uscat, astă-seară.

Aş fi căzut în genunchi în faţa ei, şi i-aş fi sărutat mîinile ; să nu fi fost necuviincios, i-aş fi sărutat picioarele.

Barbara adăugă cu o amabilitate care m-am străduit să-mi pară rece :

— Poate cu altă ocazie.

Mai tîrziu, le-am auzit certîndu-se în compartimentul lor ; prin peretele de scîndură subţire se auzea limpede :

— Ce nevoie aveai să vorbeşti ? Nu-ţi dai seama că i-a făcut o promisiune ? Şi nici măcar n-a avut politeţea să se prezinte ! spunea Santa.

— E comandantul vaporului ! Se presupune că îl cunoaşte toată lumea, răspunse Barbara.

De cînd le ştiam, era prima lor ciorovăială, şi poate eu purtam vina. Nu ştiu ce-ar fi făcut, să nu fi fost eu acolo. Barbara continuă, fără să cedeze :

— Oricum, recunoaşte că e un bărbat prezentabil !

Avea dreptate, acelaşi cuvînt l-am folosit şi eu.

— Prezentabil e şi grecul de la clasa a doua ! replică Santa.

Era, într-adevăr, avea şi el o bărbuţă neagră şi ochi ca de diavol ; semăna cu Ulyse.

N-am vrut să ascult mai departe, parcă aveam otravă în gură, m-am trîntit în pat, mi-am pus perna în cap şi

am invocat cerul să-mi limpezească mintea. M-am liniştit pe loc, cum aş fi învîrtit un întrerupător, făcînd să mi se aprindă o lumină în creier. Scopul meu, dacă judecam bine, nu erau cele două fete, atît de intangibile, ci să merg la piramide. Ideea că plecasem încurajat de ele era falsă ; ele se asociaseră poate dintr-un capriciu, acceptasem înflăcărat, fără să judec, şi între noi rămăsese o neînţelegere. Nu puteam s-o înlătur, decît socotindu-mă singur. Am adormit odată cu acest gînd, cu simţămîntul unui triumf, mai mare decît al lui Ulyse asupra sirenelor.

Dimineaţa, m-am sculat devreme, am mîncat repede şi am ieşit pe punte, fără să le ciocănesc la uşă. N-aveam de gînd să debarc fără ele, ar fi fost o grosolănie dacă nu le anunţasem ; m-am mulţumit să privesc oraşul, în toate direcţiile, spre Galata şi, mai sus, spre Pera, unde le invitase comandantul, spre Cornul de Aur, spre insulele Prinkipo şi spre vechiul Stambul, de peste strîmtoare. La ora nouă, cînd au apărut fetele, eram edificat, ştiam totul, am fi putut să plecăm numaidecît mai departe, dar vaporul ridica ancora abia spre seară, nu fiindcă ar fi avut de încărcat şi descărcat multă marfă, ci ca să ajungă la Dardanele în zorii zilei, să le străbată pe lumină, cum străbătuse Bosforul.

Le-am întîmpinat cu o voioşie prefăcută, mi-am dat seama că nu puteam s-o înşel decît pe Barbara. Deşi nu avea nici o vină faţă de mine, Santa îmi arunca din cînd în cînd cîte o privire obidită. Probabil seara se mai certaseră o vreme, pe seama grecului sau a comandantului ; era încă un motiv să mă simt străin între ele. Dar am mers pretutindeni, am fost ghidul lor, un ghid de profesie nu ne dădea mîna să plătim, şi-apoi, în afară de faptul că era un localnic, nu cred că ştia despre Constantinopole mai mult decît mine, care citisem cărţi peste cărţi în anii dinaintea plecării, în speranţa că odată visul meu avea să se realizeze.

În Bazar, n-am putut să le cumpăr nimic, nu mai aveam nici un ban al meu, ne făcusem un buget comun, de economie. Să fi fost singure, ar fi luat mai mulţi bani de acasă, domnul Georgy le-ar fi dat fără zgîrcenie, dar sigur că nu voiseră să pară mai bogate ca mine. Într-un fel, trebuia să le port recunoştinţă, şi gîndind aşa, mi-am sim-

ţit inima mai senină. Erau oricum tovarăşele mele şi lăsînd la o parte cearta lor, pentru o vorbă nesăbuită a Barbarei, rămăseseră solidare cu mine. Dar îmi dădeam seama că ele simţeau o vinovăţie, Barbara mergea cu ochii în pămînt, mai puţin voioasă decît o ştiusem. De cîteva ori am simţit mîna Santei pe mîna mea, atingîndu-mă ca din întîmplare. Aşa am şi crezut, că era fără voie, pînă în mijlocul Mediteranei, cînd şi-a dezvăluit simţămintele, deşi îi erau interzise.

Cum mergeam prin faţa prăvăliilor şi tarabelor cu giuvaieruri bogate, m-am gîndit că altcineva în locul meu, comandantul sau grecul de la clasa a doua, ar fi putut să le îmbrace grumazul şi braţele în aur. Mă despărţeau peste douăzeci de ani de unul şi de altul şi mă consolam cu gîndul că, pînă să ajung la vîrsta lor, o să agonisesc şi eu destulă avere ca să pot împodobi o femeie cu aur.

Seara au stat iarăşi de-a dreapta şi de-a stînga mea, la prova, pînă ce s-a văzut farul de la St. Stefano. Tremurau iarăşi, lipite de mine, dar chiar dacă nu s-ar fi întîmplat nimic în răstimpul de la plecare, tot le-aş fi trimis să se culce. După ce ele au coborît, mi-am pus o pătură în spinare şi am rămas pe punte pînă am străbătut Marmaraua, cînd se făcea ziuă. Abia după ce am trecut Dardanelele, pe la ora zece, m-am dus la culcare şi am dormit pînă după-amiază, sărind peste masa de prînz ; îi spusesem chelnerului, ca să afle şi fetele.

Pe la ora patru, eram pe puntea ancorelor ; au venit şi ele, îndată, s-au aşezat în locul obişnuit, pe cîte un colac de parîme. În spate se vedea puntea de comandă. Un sfert de oră mai tîrziu, a apărut un steeward, în *dinner* mov, cu mănuşi albe în mînă şi s-a înclinat în faţa lor, fără să se uite la mine.

— Domnul comandant vă poftеşte la ceai, în salonul de clasa întîia.

A răspuns Santa :

— Spune-i domnului comandant că îi mulţumim, dar nu putem veni.

— Poate altă dată ! a adăugat Barbara.

Eu însumi am înţeles că era o formulă de politeţe, obligatorie. Totuşi, armonia dintre ele avea acum o notă falsă.

Invitaţii de toate felurile au continuat restul drumului, de asemenea la întoarcere. Eram scîrbit şi exasperat, îmi

venea să strig la ele : „Dar duceţi-vă odată, să se termine !“ Încercarea cea mai grea a fost la serata de adio, pe o mare de Marmara liniştită, ca un lac cu lebede.

Pînă atunci s-au întîmplat multe, şi n-am să le las deoparte. La Pireu am intrat în zorii zilei, am acostat cu pupa la mal, nu era loc de-a lungul cheiului, am coborît primii, pe o schelă îngustă. Un marinar, pe chei, întindea mîna, să ne ajute; singura mea victorie din ultimele zile a fost să trec schela fără ajutorul lui şi fără să mă clatin. Cînd se află la aman, ca să folosesc vorba atît de des auzită la Constantinopole, omul se agaţă şi de un fir de pai, ca să-şi salveze mîndria.

Ne aflam toţi trei în staţia autobuzului, ca să mergem la Atena, la Pireu nu aveam ce să vedem, decît magazii şi vapoare ; un taximetru a oprit lîngă noi, scrîşnind din frîne. S-au deschis amîndouă uşile din dreapta ; în faţă era comandantul, în haine civile.

— Poftiţi şi urcaţi-vă ; vă ducem la Atena !

În spate era secundul, nu mai rămîneau decît două locuri libere.

— Nu se poate, domnule ! protestă şoferul. Nu pot să iau încă trei persoane, mă amendează poliţia.

— Urcaţi-vă dumneavoastră, domnişoarelor ! stărui comandantul. Tînărul o să vină cu autobuzul.

În sfîrşit, mă vedea şi pe mine, n-avea încotro !

— Vă mulţumim, dar nu-l putem lăsa singur, răspunse Santa.

Sigur că nu se putea, îmi ieşisem din fire, m-aş fi trîntit în faţa automobilului, barîndu-i drumul.

După ce rămăsesem singuri, Santa întrebă, maliţioasă :

— De ce n-ai spus : „poate altă dată !“?

— Eşti o tîmpită ! răspunse Barbara.

Am înlemnit, un dezacord împins pînă la insultă mi se părea abominabil. Ce se întîmplase cu ele, în numai cîteva zile ? Parcă un ciocan de fierar, un baros de cinci kilograme, de o tonă ! — lovise în maşinăria fină a unui ceasornic ca o bijuterie. Şi mi-e ruşine să spun cuvîntul pronunţat în realitate de Barbara, pe care îl auzisem adesea la Constantinopol, insultă tipic turcească, înspăimîntătoare pentru urechile mele.

Două zile, cît a durat traversarea Mediteranei, Barbara n-a mai ieşit pe punte la ora ceaiului, în locul nostru de

la prova, unde puteam fi văzuți atît de bine de la puntea de comandă. În prima din cele două zile s-a destăinuit Santa, și a părut că nu-i păsa cine o vede cînd m-a sărutat în colțul gurii. Restul timpului, pînă seara, a stat tăcută, dar *a rămas*, a rămas și a doua zi. A treia zi dimineață, cînd am debarcat la Alexandria, cu rucsacul în spinare, i-am întîlnit pe comandant și pe doi din ofițerii lui lîngă un taximetru, în fața scării.

— Dacă mergeți la gară, veniți cu noi ; trebuie să mai sosească un taximetru.

Sosise, dealtfel, exact în clipa aceea. Chiar să nu fi fost eu, trei cîți erau ei, cu șoferul și cu fetele n-ar fi încăput într-unul singur.

— Putem să mergem împreună pînă la Cairo, continuă comandantul. Am reținut un compartiment de clasa întîia.

— Noi mergem cu clasa a treia ! răspunse Santa, fără sfială.

Barbara se făcu roșie.

Pînă la gară am mers cu autobuzul, am așteptat la coadă, să avem locuri pe scaune, poliția nu îngăduia pasageri în picioare. A trebuit să așteptăm mai mult de o oră, pînă să ne vină rîndul. Era atît de cald, că puțin lipsea să-mi dau sufletul ; iar în gară vagoanele ardeau ca scoase din flăcări.

Se făcuse ora zece cînd am pornit și s-a mai răcorit aerul, la curentul care se făcea între ferestre. Fetele stăteau alături una de alta, pe o bancă de lemn fierbinte. Așezat în fața lor, lîngă un felah nebărbierit și probabil nespălat de o lună, le vedeam că își dau duhul. Sînt sigur că amîndouă se lepădau de mine în clipa aceea, eu le pusesem pe drumuri, în condițiuni mizerabile, pe care, ce-i drept, nu le prevăzusem, deși ar fi trebuit să știu măcar ce călduri toride ne așteaptă în iulie. Să fi fost fără mine, ar fi mers la gară cu taximetrul, și acum s-ar fi aflat într-un compartiment de clasa întîia, măcar cu ventilatoare, dacă nu exista aer condiționat pe vremea aceea.

Nilul, așa cum l-am privit pe fereastră, parcă era o Dunăre dată în clocot. De ce visasem de atîta timp să vin prin aceste locuri ? Aveam sufletul torturat, istoria nu-mi trezea nici o emoție ; să fi apărut Keops în locul felahului de lîngă mine, l-aș fi privit cu indiferență. La fel aș fi

privit-o pe Cleopatra, dacă apărea în fața mea sub înfățișarea Barbarei, așa cum se chinuia, desfigurată de căldură. Acum nu mai semăna defel cu Santa, nu înțelegeam cum le confundasem atîta vreme. Santa rezista cu bravură, suferea, dar nu înceta să-mi zîmbească, ori de cîte ori îmi întîlnea privirea. Datorită ei, drumul la piramide n-a fost o înfrîngere, ea a înlocuit toate pierderile...

După întoarcere, am avut un timp de liniște, restul vacanței, cît am stat iarăși la Trandafil. El, pe care aș fi spus că nu-l mai interesează nimic de pe lume, deși continua să citească ziarele și în primul rînd *Pasul Istoriei*, a vrut să-i povestesc călătoria și i-am povestit-o, în amănunte, trecînd peste zbuciumul meu, care mă privea numai pe mine. Deși nu uitasem aplecarea lui spre învățătura de toate felurile, chiar pentru muzică și filozofia muzicii, am fost uimit că știa mult mai multe decît mine despre locurile pe unde trecusem. De pildă, la Constantinopole nu văzusem Turnul Fetei, din mijlocul strîmtorii, pe cîtă vreme el îi cunoștea toată legenda ; desigur că nu pierdusem mare lucru, am dat acest exemplu nu spre a-mi micșora valoarea mea de contemporan în fața istoriei, ci numai ca să arăt că în mintea lui Trandafil nu era nici o lipsă. Acropola de la Atena, bătută de mine cu piciorul, el o bătuse cu gîndul și cred că știa valoarea tuturor templelor rămase, și chiar a pietrelor risipite între ele, în măsura în care le știau arheologii, căci numai din tomurile lor putuse să învețe. Era ușor să-și dea seama că explorarea mea nu putuse să fie decît superficială, totuși nu subestima ceea ce făcusem ; el, sclavul cărților, socotea că în cultura oamenilor partea cea mai importantă rezidă în ceea ce vezi cu ochii și poți înțelege, nu în ceea ce afli de la alții, care, oricît ar fi fost de învățați, la vremea lor, mai nouă sau mai veche, nu știi dacă nu pornesc de la impresii false ; lumea, socotea Trandafil, nu este ceea ce s-a acumulat în biblioteci uriașe, chiar și în aceea vestită de la Alexandria, ci în ceea ce înțelegem fiecare din noi, cu puterile noastre.

Nu știu dacă este așa, dar, din marea admirație pe care am avut-o pentru el, sînt dator să-i dau dreptate. Ceva în sensul celor spuse de el am simțit în vîrful marei piramide a lui Keops. Căci am urcat-o, cu Santa, ajutîn-

du-ne unul pe altul. Barbara n-a vrut să meargă, a rămas pe terasa unei cofetării, cu o oranjadă în față.

Stăteam la un hotel onest din Cairo, toți trei într-o cameră, poate din economie, poate fiindcă le era frică singure ; pe coridoare forfotea fel de fel de lume, europeni și localnici, și ades unii deschideau ușa, fără să ciocănească. Sau, în sfîrșit, poate nu se mai simțeau bine împreună, aveau nevoie de un paravan, să le despartă și să împiedice o dispută. Cred că le irita clima, insuportabilă, căci pînă la miezul nopții camera părea un cuptor din care abia se scosese jeraticul. Mie îmi puseseră un pat pliant la mijloc, pe care seara îl împingeam în ușă, pentru mai multă siguranță, deși era încuiată cu cheia. Am stat la Cairo numai trei seri, și în singura zi întreagă petrecută acolo am fost la piramide. Eram eu însumi sufocat de căldură, incapabil să simt cea mai mică emoție la gîndul că mă aflu în aceeași cameră cu cele două fete. Ne dezbrăcam pe întuneric, nu le vedeam, aș fi uitat și locul unde se afla fiecare, dacă nu le-aș fi auzit respirația.

La Ghizeh am plecat în zorii zilei, cu un autobuz gol, și cînd după o oră am ajuns, primii, nu se vedea nimeni decît ghizii localnici, înveninați de lipsa clienților. Nu știu dacă pînă seara au venit mai mult de zece străini, între ei o englezoaică bătrînă, călare pe cămilă, într-o poziție necontrolată, pe sub fustă i se vedeau picioarele slăbănoage și chiloții. Nimeni nu se mira, fiindcă nimeni nu se uita ; moravurile păreau în schimbare. Mă gîndeam că în aceste locuri odată fusese o altă civilizație, astăzi pierdută ; poate se apropia timpul cînd să apară o a treia și mi se părea că am să-i fiu martor.

Văzînd că vrem să urcăm, ghizii au tăbărît pe noi cu vorba, că n-o să putem singuri. M-am înțeles din ochi cu Santa, și am pornit, lăsîndu-i să se prăjească la soare, cum se prăjeau de milenii.

Într-adevăr, greu se putea merge fără ajutoare, nu era un urcuș, ci o ascensiune anevoioasă ; pietrele de aproape un metru înălțime trebuiau escaladate una cîte una, și pînă sus aveam mai mult de o sută. În unele locuri îngenuncheam, Santa se urca pe umerii mei, pe urmă o împingeam sus și după ce-și găsea sprijin pentru călcîie, îmi întindea mîinile, ajutîndu-mă să mă cațăr la rîndul meu, cîștigînd metru cu metru în înălțime. Soarele ardea tot

mai tare, nu ne cumpărasem căşti coloniale, ca toţi turiştii, ci ne apăram capul cu prosoape, înfăşurate ca nişte turbane.

Atunci nu aveam cugetul liber, mai tîrziu m-am gîndit de cîte ori îngenuncheasem în faţa Santei, cît nici un bărbat din lume în faţa unei regine, şi socoteam că, pe lîngă biruinţa de-a fi ajuns în vîrful piramidei, fără să ne împingă nimeni, aveam să las Santei amintirea gesturilor mele, ca nişte declaraţii de supunere. De multe ori, în eforturile noastre, fusta ei subţire se ridica dezgolindu-i coapsele, şi amintindu-mi de englezoaica bătrînă cu picioarele descărnate, m-am gîndit ce triumfătoare rămîne tinereţea în faţa timpului neiertător cu nimeni. Santa nu avea nevoie de nici o iertare, fără s-o privesc cu intenţie îmi dădeam seama de splendida ei alcătuire, nu năzuiam la ea, o socoteam intangibilă şi-n faţa mea, şi a timpului. Căci, dacă nu era nici ea altceva decît o muritoare, în clipele acelea o vedeam ca pe o eternitate. Nu mă înşelam, avînd norocul să moară tînără, a rămas eternă ; după moarte nimic nu mai evoluează, şi după nimicirea corporală, nimic nu se mai poate pierde, ci rămîne numai amintirea nepieritoare a unei zile din viaţă, cea mai frumoasă.

Eram istoviţi, cu faţa desfigurată de căldură şi de oboseală cînd am urcat ultimul rînd de pietre. Cu privirea şi cu mintea confuză nu mi-am dat seama din primele clipe ce se întîmplase, simţeam o nedumerire care s-a transformat repede în ceva mult mai greu de îndurat decît dezamăgirea ; ajunsesem dar nu ne aflam în vîrful piramidei, dintr-un motiv îngrozitor pentru mine, fiindcă vîrful nu exista, cum mi-l închipuisem, ca într-o formă geometrică neciuntită ; de jos lipsa nu putea să se vadă, şi nici în timpul urcuşului. Abia acolo, sus, m-am dumerit, după cele cîteva clipe de confuzie, că în locul vîrfului care înfăţişează o terminaţie, piramida avea o terasă cu latura de vreo zece metri, destul să deformeze imaginea mea veche şi să spulbere un mit vechi de milenii ; o piramidă boantă nu mai putea să fie un punct de plecare în măsurătoarea pămîntului şi-n stabilirea istoriei.

Nu mai era nimeni acolo în afară de noi, decît un cafegiu bătrîn, adormit lîngă cuptorul cu focul stins, căci n-avea pentru cine fierbe cafeaua, şi nici nu-i stătea bine în locul acela, l-aş fi alungat cu biciul, ca pe neguţătorii

din templu. Bătea vîntul, o briză răcoroasă dinspre Mediterană, mi se părea însă că vine din toate patru punctele cardinale. Santa se clătina, am ţinut-o în braţe să nu cadă, cum făcusem de atîtea ori în timpul urcuşului. Era fierbinte şi nici n-ar fi putut să-şi ascundă clocotul trupului, nefiind conştientă de el, dar ea nu reprezenta atunci o femeie, ci o zeitate din vechime, care după cinci milenii îşi păstra tinereţea. Felul cum o ţineam în braţe nu dovedea nici dorinţă, nici speranţă, ci numai un sentiment puternic de adoraţie. Nu fiindcă se născuse şi era vie, nu pentru coborîrile noastre cu schiurile, nu pentru lungile marşuri pe cîmpul alb de zăpadă, nu pentru ispitele care existaseră deşi le ţineam înfrînate, nu pentru o viitoare răsplată atît de firească şi de care totuşi îmi era frică, aşa cum i-o fi fost şi perechii edenice fie şi o singură clipă ; ci fiindcă urcase cu mine pe cea mai înaltă din piramide, cea mai veche din obsesiile mele, şi învingînd dezamăgirea dinainte devenea o consolare deplină. Santa era vîrful piramidei.

Ce se întîmplase cu ultimele rînduri de piatră nu se ştie bine ; fusese folosită la alte construcţii, ca Forum-ul de la Roma din care s-au făcut case civile ? Istoricii timpului dau explicaţii controversate. După mine, ca să coboare de la o sută patruzeci de metri blocuri de cinci mii de kilograme, fără să le prăpădească pe celelalte în cădere, n-ar fi fost mai uşor decît să le urce.

Mai tîrziu, cînd mi s-a răcorit mintea şi Santa nu mai era lîngă mine să mi-o înfierbînte m-am gîndit că platforma din vîrful piramidei şi-ar găsi justificarea numai dacă un miliardar extravagant, un Keops al zilelor noastre şi-ar face acolo o casă şi dacă m-ar găzdui sub acoperişul lui o noapte, să văd apusul soarelui în deşert şi răsăritul de peste Marea Roşie.

La origine, piramida lui Keops, ca şi cele vecine, cu treptele lor neregulate de astăzi, erau placate cu lespezi de piatră albă, netede ca oglinda şi atît de bine păsuite, că între ele n-ar fi putut să intre nici lama de cuţit cea mai subţire. Le-am privit pe toate de sus şi nu mi-a fost greu să-mi închipui cum scînteiau în lumina soarelui, ca nişte diamante gigantice. Nici un istoric nu s-a gîndit că poate placajul prea luciu îl dăduseră jos chiar faraonii, ca să nu orbească supuşii. M-a uimit ce mulţime de abo-

rigeni, după milenii, purtau ochelari şi aveau pleoapele roşii, umflate de blefarită.

Venise tocmai ora amiezii, soarele ne bătea aproape în creştet, dar oricît de puţin ar fi fost înclinat, atunci, în miezul verii, ne arăta sudul, de unde izvora Nilul. Santa avea încă nevoie de sprijin ; cu ea în braţe m-am întors spre Nord, unde Nilul se vărsa în mare, apoi spre Apus, deşertul Libiei, cu drumul arabilor spre vestul Africii, spre Spania şi Sicilia. Iar la urmă, m-am oprit cu ochii spre Răsărit, pe unde trecuse Moise cu poporul în pribegie, scoţînd apă din stîncă şi secînd Marea Roşie. Mi se părea că toate acestea le vedeam aievea, de parcă aş fi trăit în toate locurile deodată şi în prezentul tuturor clipelor. Iar prezentul prezentului, care nu se va muta niciodată, ci va rămîne prezent totdeauna, chiar în faţa criptei cu numele ei, va rămîne Santa.

Cînd mi-am venit o clipă în fire, ca să trec în altă stare de ameţeală, am văzut că platforma dispăruse, cafegiul zbura în văzduh, dus de vînt, cu toate uneltele sale, cuptorul cu nisip, ibricele, filigenele, ca un vrăjitor, un geniu malefic care desfigurase piramida, cu scopuri oculte, negoţul de cafea fiind doar un mijloc de a-i prosti pe istorici. Piramida îşi recăpătase forma geometrică şi îşi regăsise simbolul atît de obsedant pentru mine ; iar Santa, în braţele mele, se afla acum pe ultima piatră şi devenise cu adevărat vîrful piramidei, nu mai era doar închipuire, ca în clipele dinainte. Nu mă temeam că am putea să ne pierdem echilibrul, abisul nu avea nici o putere asupra noastră, înălţimea reprezenta pentru noi un nivel firesc, cîştigam aşa o biruinţă permanentă asupra viitorului. Prin Santa piramida îşi depăşea simbolul presupus de mine, devenea mai mult decît ceea ce visasem.

Aceste gînduri nu i le-am spus lui Trandafil ; pentru el ar fi fost o jignire, dar nu fiindcă luase de nevastă o femeie cu cincisprezece ani peste vîrsta lui, în vreme ce Santa, oricît părea de emancipată, abia împlinise nouăsprezece. S-ar fi simţit jignit în numele istoriei, crezînd că o ignorasem pentru o frivolitate. Sentimentele mele adevărate nu puteau fi înţelese de nimeni, nici chiar de el, prin judecata lui matematică.

În ceea ce priveşte anii Corneliei, în raport cu Santa, punctul meu de vedere nu este că o femeie, de la o anu-

mită vîrstă în sus, are mai puține drepturi la iubire decît una tînără. Nu-i deloc adevărat ; cei treizeci de ani analizați de Balzac, cu complexele lor care pe vremea lui reprezentau o dispoziție normală în viața femeii, eu i-am împins pe rînd la patruzeci, apoi la cincizeci ; nu știu ce concepții voi avea mai tîrziu, mi se pare cuviincios să mă opresc aici deocamdată. Am ocolit femeile de o anumită vîrstă, întîi fiindcă sînt ocupate, iar de nu, înseamnă că nimeni n-a avut pentru ce să se lipească de ele ; de ce m-aș sacrifica tocmai eu, care nu accept sacrificiul nimănuia ? Apoi, acele femei, fie ele mai atrăgătoare decît orice fată, oricît de tînără, sînt pline de ticuri și n-am puterea să le învinge, și n-am nici dreptul ; ticurile înseamnă de fapt amintiri despre iubiri pierdute. Și în sfîrșit, femeile cu un trecut de durată, oricît ar fi pielea lor de netedă, au prea multe suspine în suflet ; mi-ajung suspinele mele !

După un timp de gîndire, Trandafil a ridicat ochii :

— Poate nu-ți dai seama că ai făcut o faptă măreață !... Am citit o bibliotecă întreagă, în timp ce tu umblai pe dealuri. Acum, cu un singur gest, te-ai ridicat peste lecturile mele, fiindcă ai trăit, și ai simțit ceea ce eu învățasem, dar nu trăisem și nu simțisem.

Nu-i puteam spune cît îi datoram Santei.

15

Întoarcerea a fost tristă, fiindcă le vedeam dezbinate pe Santa și pe Barbara, și așa nu mai aveam loc între ele. În Marmara, au avut un schimb de mesaje cu comandantul, prin intermediul stewardului cu *dinner* mov și mănuși albe.

— Domnul comandant vă poftește deseară la serata de despărțire. Este o serată de gală, vă roagă să vă îmbrăcați în consecință.

— Spune-i domnului comandant că nu putem lua parte, deoarece nu avem decît fuste şi bluze şifonate.

Stewardul reveni după un sfert de oră.

— Domnul comandant va ruga pe cîteva doamne de pe vapor să vină în bluze şi fuste.

— Şifonate ! accentuă Santa. Iar în plus, avem un prieten cu care am făcut drumul, şi nu-l putem lăsa singur.

Al treilea mesaj al comandántului :

— Cum se poate îmbrăca prietenul dumneavoastră ?

Convorbirea se ducea la locul nostru obişnuit, pe puntea ancorelor. Am răspuns, în speranţa că nu mă vor admite :

— Sandale, un pantalon de doc şi o bluză cu mîneci scurte.

Al patrulea mesaj :

— Domnul comandant îl poftește şi pe prietenul dumneavoastră, deşi nu-i cunoaşte numele.

— Putea să-l ia din registru, cum le-a luat pe ale noastre, interveni încă o dată Santa.

Simţeam reînviind vechea ei solidaritate cu mine.

Stewardul îşi continuă mesajul :

— Domnii de pe vapor vor veni în frac sau în smoking, dar domnul comandant îşi va pune pantaloni de doc şi o cămaşă cu mîneci scurte.

După plecarea stewardului, Barbara murmură, transportată :

— E un om admirabil !

Santa se posomorî ; nu înţelegeam nimic, mai aveam să învăţ multe despre oameni. Acum aş înţelege, aş fi înţeles de cînd Barbara spusese prima dată : „Poate cu altă ocazie !“ Ocazia se apropia repede şi urma să ducă departe ; dintre toţi înţelegea numai Santa sau avea măcar o presimţire.

Cînd am intrat seara în salonul de clasa întîi, mesele erau strînse, covoarele ridicate şi scaunele puse pe lîngă pereţii placaţi cu nuc galben. Cum ardeau toate plafonierele de cristal, cu desene şlefuite, ale căror planuri înclinate dădeau luminii sclipiri de spectru, cum scoteau scîntei diademele şi colierele, cum străluceau plastroanele şi cămăşile sub stofele negre, decorul ar fi putut să mă cap-

tiveze, dacă n-ar fi avut de concurat cu cerul albastru plin de stele, care jucau pe apa liniştită a mării.

Prima a intrat Santa, fără să se uite în stînga şi-n dreapta, nepăsătoare sau curajoasă, a mers drept la barul din fundul salonului, s-a urcat pe un taburet înalt şi a început să-şi balanseze picioarele, fără să-i pese de întreaga societate. Ea ne făcuse să întîrziem şi să venim ultimii, poate ca să-şi învingă complexul de inferioritate pe care i-l dădea îmbrăcămintea ei şi a noastră, nepotrivite cu cadrul. Nu voia să sfideze, am înţeles că urmărea să-şi ascundă timiditatea. M-am aşezat lîngă ea, şi cînd a cerut un cokteil, băutură încă nedegradată, am făcut la fel, fiindcă nu ştiam să comand alta. Din seara cînd o cunoscusem şi mi-o aminteam bînd grog la cabană, împreună cu Barbara, nu o mai văzusem niciodată cu un pahar de alcool în mînă. Şi-a băut cockteiul dintr-o dată, cu capul dat pe spate, fără o grimasă, deşi o simţeam crispată. Din mişcare, medalionul i-a ieşit din bluză, singura ei podoabă, atît de sărăcăcioasă. Am văzut litera S, acum inutilă, şi mă întrebam de ce îl mai poartă.

Barbara nu ne urmase, şedea stingheră pe un scaun de lîngă perete, cu mîinile în poală, într-un gest atît de neîndemînatic, încît mi s-a părut penibil. Mult mai bine îi stătea Santei, care continua să-şi balanseze picioarele, cu paharul în mînă ; îl golise dintr-o dată şi acum parcă voia să-l vadă toată lumea şi s-o aplaude. Barbara, în locul medalionului, îşi pusese un colier de aramă, cu pietre albastre şi roşii, cumpărat ca amintire în Bazar, la Cairo ; nu-mi închipuisem că îl va purta ca podoabă, dar nici nu mi se părea de un gust dubios, date fiind condiţiunile în care se afla acolo, cu îmbrăcămintea la fel de nepotrivită ca a noastră. E adevărat că am mai văzut cîteva doamne în fustă şi bluză, făgăduiala comandantului, dar de materiale scumpe şi croite fantezist, probabil de croitori cu renume, de la Paris sau Milano.

N-am simţit nici o părere de rău că Barbara abandonase medalionul meu, simţeam chiar o uşurare, şi acum, cînd le deosebeam dintr-o privire, cu toată asemănarea lor atît de deplină, socoteam că scopul lui era consumat şi simbolul nu mai avea nici o însemnătate. A patra zi, cînd ne apropiam de Constanţa, le-am rugat pe amîndouă

să arunce medalioanele în mare ; ar fi fost sfîrşitul cel mai potrivit cu ele. Barbara n-a ezitat o clipă, a coborît în cabină, fiindcă nu-l avea la gît şi l-a aruncat în valuri, prin dreptul Capului Caliacra ; ştiu, fiindcă se vedea farul. Marea fiind liniştită şi limpede, o secundă sau două l-am putut urmări cum se ducea la fund, cu lănţucul ondulînd în urmă.

Santa l-a scos, după o ezitare.

— Aruncă-l tu ! mi-a spus, fără să mă privească.

I-am dat drumul în apă, dar cu un gest stîngaci, neconvins, şi cu inima strînsă. Lănţucul s-a agăţat într-o bară a parapetului. La fel s-a întîmplat de alte două ori, la rînd ; în mintea mea începea să se nască o superstiţie, iar în suflet un regret şi o amărăciune. Aş fi renunţat, dacă medalionul Barbarei n-ar fi fost acum pe fundul mării. De aceea mi-am dus intenţia pînă la cap, nu i-am mai dat drumul să cadă, de teamă că ar putea să se agaţe încă o dată, aşa că l-am aruncat departe, şi n-am mai văzut cum se scufundă. Ne apropiam de Mangalia.

Decenii mai tîrziu, cînd mergeam prin acele locuri şi înotam pînă departe, mă întrebam dacă nu treceam pe deasupra medalionului. Dar poate îl înghiţise un peşte nătîng şi lacom, iar de nu, de mult era îngropat în nisip, unde nu-l mai putea găsi nimeni.

Deşi îmi băusem paharul cu înghiţituri mici, cumpătate, simţeam alcoolul, a cărui deprindere n-o aveam, ducîndu-mi-se în picioare ; dacă aş fi coborît de pe scaun probabil aş fi mers împleticit, deşi vaporul mergea lin, fără nici un balans, pe o mare ca de promenadă. Însă n-ar fi trebuit să-mi fac griji, alţii începeau de pe acum să se balanseze, rîzînd şi scoţînd exclamaţii vesele. Chelnerii, toţi în *dinner* mov, cu mănuşi albe în mînă, treceau de la unul la altul, cu tăvile încărcate de pahare şi le ofereau băuturi de multe feluri, în afară de bere.

În această atmosferă, s-a auzit muzică, pian şi banju, dintr-o nişă vecină cu barul. Tot atunci a intrat comandantul, pe uşa dinspre puntea de comandă, urmat de doi ofiţeri, toţi costumaţi aproape identic. Cuvîntul nu-i spus la întîmplare, era într-adevăr o costumaţie, neprevăzută. Spusese că va veni în pantaloni (omiţînd să adauge „de doc", ca ai mei) şi în bluză cu mîneci scurte. Avea în-

tr-adevăr o bluză cu mîneci scurte, dar croită pe talie, ca un sacou de vară și cu broderii negre, pe piepți și pe mîneci. Pantalonii, de asemeni, de stofă neagră, strîmți pînă la genunchi se evazau mai departe, aminteau ceva din portul toreadorilor. În orice caz era o costumație spaniolă, puteau să-și dea seama chiar necunoscătorii. Trebuie să spun că îi stătea bine, femeile îi aruncau priviri aprinse, dar i-ar fi stat mai bine într-o arenă de tauri, decît în calitatea lui de comandant al vaporului. Locotenenții aveau aceeași îmbrăcăminte, probabil lucruri cumpărate în vreo prăvălioară cu solduri, la Valencia sau Barcelona. Deși eram foarte tînăr și fără experiență, aparițiа lor mi s-a părut penibilă, s-ar fi potrivit la un teatru de operetă ; privindu-mi îmbrăcămintea modestă și simplă, am adoptat-o pentru totdeauna, nu doar ca stil vestimentar, ci ca expresie a felului meu de viață.

Comandantul nu-mi închipui că o deosebea pe Santa de Barbara, cum mi se întîmplase și mie multă vreme.

— Domnișoară ! spuse el, oprindu-se cu o înclinare în fața Santei, fiindcă pe ea o văzuse prima, fiind expusă pe scaunul înalt și putînd astfel să atragă toate privirile, mai ales că își balansa mai departe picioarele. Vă rog, făceți-mi onoarea de a-mi îngădui să vă arăt, prin preferință, cum răsare luna din mare... Mai sînt cinci minute ! Vă rog, veniți cu mine pe puntea de comandă !

Fără să arate nici cea mai mică uimire, fără nici o expresie dealtfel, Santa alunecă de pe scaun ; mișcarea făcu să i se ridice fusta pînă la jumătatea coapselor ; i-aș fi tras-o în jos, dacă nu cădea singură. Cu toată mimica ei neexpresivă, cred că invitația o uimise pînă la amețeală, de aceea îl urmă fără să protesteze, sprijinindu-se de brațul lui, cu o delăsare după mine prea intimă, poate puțin indecentă ; dar trebuia să pun la socoteală și cocktailul băut dintr-o răsuflare. M-am uitat după ei, le stătea bine, iar ea, cu mersul puțin legănat, mi s-ar fi părut o creatură irezistibilă, cu condiția să fie o tîrfă de pe vapoarele de lux, sau de prin barurile scumpe. Puțin mai tîrziu, am regretat aceste gînduri ; pînă atunci am mai cerut un cocktail și l-am dat pe gît dintr-o dată, ca Santa ; mi s-a părut că beau sodă caustică, totuși am cerut al treilea pa-

har ; e drept că mi-a lipsit curajul să-l duc la gură, am rămas cu el în mînă, privindu-l cu o mutră stupidă.

Odată cu muzica, lumea începuse să danseze, grupurile strînse prin colțuri se destrămaseră, și acum salonul era plin de perechi înlănțuite, că abia te strecurai printre ele. Am văzut cu coada ochiului cum cineva, un bărbat prezentabil, cu vorba ei preferată, o invita pe Barbara la dans. Ea refuză, cu un zîmbet confuz, cu ochii la ușa pe unde ieșise sora ei geamănă. Ce le despărțise ?

Se dansa vechiul tangou, cu mișcări languroase, astăzi ridicole, apoi foxtrot, boston, și chiar valsul vienez, cînd jumătate din podeaua de dans rămînea goală. Încă un bărbat veni s-o invite la dans pe Barbara, și ea refuză iarăși, rămînînd pe scaunul de la perete, ca o fată bătrînă.

Nu știu cînd m-am pomenit cu Santa alături ; mă gîndeam la ea și parcă o uitasem.

— Vreau să beau ! îmi spuse, luîndu-mi paharul din mînă.

Poate era un gest oarecare, sau un gest necontrolat, mie însă mi s-a părut că văd în el un semn de intimitate. După ce dădu paharul pe gît, mă privi amețită, dar acum cauza nu era băutura, cred că nimic n-ar fi putut s-o îmbete, fiindcă era ajunsă la stupefacție, dincolo de orice beție.

— Dumnezeule ! bîigui, tocmai cînd voiam s-o întreb, ironic, cum fusese răsăritul lunii. Știi ce mi s-a întîmplat ? M-a cerut de nevastă !

Apoi căzu cu fruntea pe bara de alamă a barului și începu să rîdă. Rîdea de i se zgîlțîia tot trupul și mi-era teamă să nu alunece. Aș fi întins mîna, s-o cuprind de umeri, ca pe puntea ancorelor, sau ca la piramida lui Keops. Nimeni nu se mira, lumea era obișnuită cu asemenea scene. Barmanul îmi mai aduse un cockteil ; nu știam ce să fac, să-l arunc, sau să-l păstrez pentru Santa ?

Se liniștise, după cîteva clipe se ridică și se uită la mine, întrebătoare, ca și cînd era de la sine înțeles că știam ce o frămînta și aștepta răspunsul. Însă obrazul ei era ud și ochii plini de lacrimi ; plîngea, cînd credeam că rîde.

— Dar tu știi, îmi spuse, că eu și Barbara n-o să ne măritâm toată viața. E o hotărîre luată de amîndouă ; am jurat în biserică !

În clipa aceea, am observat că scaunul Barbarei rămăsese gol ; mai înainte alți cîțiva bărbați o invitaseră să danseze, și refuzase. Am căutat-o cu ochii, pînă ce am descoperit-o în mijlocul salonului, dansînd cu comandantul. Intrigată de privirea mea uluită, Santa a întors și ea capul, și a văzut-o. Într-o clipă, fața ei s-a făcut palidă, și lacrimile, încă neuscate, parcă s-au prefăcut în bobițe de gheață.

— Dumnezeule ! a șoptit, cu mîna la gură, repetînd, abia auzită, exclamația de mai înainte.

*

Le-am condus cu trenul pînă acasă, deși ocoleam trei sute de kilometri, și n-am plecat pînă n-a venit domnul Georgy. Stăteam în berjera dintre ferestre, în camera atît de luminoasă, iar ele erau retrase în camerele lor, unde nu se auzea nici o mișcare. „Ce le despărțise ?“ mă întrebam în gînd, a suta oară. Și dacă între ele era o neînțelegere, și n-aveam cum s-o cunosc, pe Santa ce-o îndepărtase de mine ? Îmi reînvia în minte gîndul superstițios de pe mare, cînd o clipă mă temusem că fac o greșeală aruncînd medalioanele, că gestul îmi va aduce nefericire ; mai ales că, de două ori la rînd, medalionul Santei nu voise să cadă în valuri.

M-am întors la Trandafil, unde am rămas pînă toamna la sfîrșitul vacanței. Preocupat de drumul meu la piramide el nu-mi vedea tristețea de pe față, pe care nu puteam s-o ascund tot timpul. Doar Cornelia, după privirea ei, își dădea seama că am o durere.

I-am scris Santei de trei ori, fără să primesc nici un răspuns, deși îmi pusesem adresa pe dosul plicului. Abia cînd mai aveam trei zile pînă să plec la școală, în orașul unde o cunoscusem, am primit un carton, o tipăritură de lux, făcută la Viena, cu litere în relief, pe care scria că domnișoara Barbara Georgy se măritase, la 5 septembrie, cu domnul comandor Victor Bratu, căpitan de cursă lungă, din Marina Comercială.

16

Am plecat la şcoală exact zece zile după ce Barbara se măritase ; am luat iarăşi un tren de noapte, ca să ajung ziua, pe lumină. Cum s-au petrecut faptele, cum a fost nunta n-am putut să aflu, nici unde se stabilise tînăra pereche, cum se spune, bărbatul însă nu mai era chiar tînăr, avea patruzeci de ani, părul începea să-i încărunţească la tîmple.

Deşi în mintea mea nu aprobam înţelegerea dintre cele două fete, şi mă aşteptam ca într-o zi să fie călcată, de una din părţi, de cealaltă sau de amîndouă, întîmplarea mi-a îndurerat sufletul, ştiind că Santa rămînea singură şi nu-şi pregătise nici o consolare, nu se gîndise, probabil suferea o durere adîncă şi neînţeleasă ; poate numai eu îmi dădeam seama, fiindcă fusesem împreună cu ele atîta vreme ; nu-mi închipuiam însă că Santa va rămîne rănită şi nu va supravieţui multă vreme.

Aveam amîndoi aproape aceeaşi vîrstă, eram prea tînăr s-o iau de nevastă anul următor, cînd terminam şcoala ; îi trebuia un bărbat în toată puterea cuvîntului, să fi avut treizeci de ani, sau chiar mai mult, cum cred acum, deşi alţii n-ar fi de aceeaşi părere. Cunosc oameni în zilele noastre care duc o viaţă modernă, cu automobil, cu telefon, radio, televizor, frigider şi congelator în casă şi nu concep să-şi mărite fetele decît cu tineri de aceeaşi vîrstă, de obicei colegi de şcoală. Iar la ţigani, dacă mirele nu are cel puţin un an mai puţin decît mireasa, nici nu se face nunta. Dar, Doamne ! — ce-o mai visam pe Santa în casa mea viitoare, s-o culc seara ca pe o păpuşă, să-i resfir părul pe pernă îmbrăcînd-o în aur ! Mai mult nici nu voiam să-mi treacă prin minte, mă şi ruşinam de gîndul că toate ar fi venit de la sine, nu doream de la ea decît lumina de pe faţă şi gingăşia inimii, aşa cum o cunoscusem cînd mi se destăinuise pe puntea ancorelor, şi pe urmă, alunecînd în genunchi lîngă mine, mă sărutase în colţul gurii ; acest gest putea să mă încălzească toată viaţa.

A doua zi după plecarea mea, Cornelia începu să caute o cameră de închiriat prin vecini, şi cum o găsi, la trei

case de ei, îl scoase pe Odor din spital, fiindcă se făcuse bine, şi îl mută acolo. Să-l aducă la ei nu se putea, ar fi însemnat să-l pună în cameră cu Trandafil, în locul meu, şi nu s-ar fi înţeles unul cu altul.

Nu ştiu ce leafă mai avea atunci un ajutor de arhivar, poate scăzuse sub patru mii de lei, urmare a curbelor de sacrificiu. Cu aceşti bani, plus micul ei cîştig din vînzarea borşului proaspăt, Cornelia izbutea să ţină acum două case şi să hrănească trei guri, parcă printr-o minune biblică. Odor nu avea nici un fel de venit, pentru un an, cît fusese profesor la Colegiul domnului Pretoreanu, de unde plecase scuturîndu-şi papucii, nu putea să primească pensie. Mai tîrziu, alt dezmoştenit al familiei, Tiberiu, însurat cu o fată scoasă de pe strada Calomfirescu, după ce se despărţise de prima lui ţiitoare, Aurica, provenită din aceeaşi casă, avea să-şi găsească ocrotire la Cornelia, care îi îngriji şi îi hrăni pe toţi ca o samariteană.

Trăise la ţară şi păstrase un simţ rural, cum s-ar cuveni să-l aibă încă toţi orăşenii, transplantaţi dintr-un mediu în altul în mai puţin de un secol.

Vara, Cornelia umbla în picioarele goale, nu-şi punea papuci decît în casă, iar pantofi numai cînd ieşea pe stradă, şi nu fiindcă i-ar fi păsat de lume, dar nu putea să-l lipsească pe Trandafil de consideraţia cuvenită unui funcţionar al statului, oricît ar fi fost slujba lui de măruntă.

Prin învoire cu proprietarii, împărţise curtea prăfuită în două, şi în partea ei, pe care o săpase singură cu cazmaua, o văzusem la treabă în vacanţa de Paşte, făcuse grădină de zarzavat, pusese de toate, mărar, pătrunjel, leuştean, roşii, ardei, vinete, cartofi, ceapă, morcovi, ţelină, ridichi, varză şi multe altele ; să nu lipsească nimic în bucătărie, să nu mai cumpere de la piaţă. Numai cine a făcut o asemenea experienţă poate să spună la ce economii se ajunge, pe puţin jumătate din cheltuiala de coşniţă a unei familii, ca să nu adaug varza murată, pe toată iarna, castraveţii acri şi gogonelele. Deşi prin învoială jumătate din ce dădea grădina luau proprietarii, gospodăria Corneliei nu dusese niciodată lipsă de legume şi zarzavaturi, nici cînd la cele trei guri dinainte se adăugaseră încă două.

Unul din proprietari, de meserie croitor, cu prăvălie la stradă, merită şi el două cuvinte pentru o faptă neobişnuită, de care avea să afle tot oraşul. Venise vara, roşiile tîrzii erau pîrguite, cînd croitorul, Constantinescu Ilie, cum scria pe firmă, citise în ziar că un tovarăş de breaslă, meşter de ţară, din judeţul Teleorman, avusese ambiţia şi răbdarea să numere cîte împunsături de ac sînt necesare la coaserea unui costum de haine de talie obişnuită ; timpul folosit pentru această manoperă număra patruzeci de ore, iar împunsăturile, parte de mînă, parte de maşină, se ridicau la şaizeci de mii şi aproape trei sute. Am citit şi eu această ştire şi m-a cuprins tristeţea, la gîndul că mintea oamenilor se afla în descreştere.

Întîmplarea a trezit în Ilie Constantinescu o ambiţie furioasă ; el, croitor de oraş, nu voia să fie în urma unui croitor de ţară, încît s-a luat la întrecere, începînd prin a anunţa în ziarul local această intenţie. Apoi s-a pus pe lucru, neglijînd însă, din ignoranţă sau din prea multă bună credinţă, să-şi ia martori, ca fapta să poată fi dovedită. Deşi împunsăturile lui de maşină se ridicau la patruzeci de mii, cu aproape un sfert mai multe decît primul, iar cele de mînă la treizeci de mii faţă de douăzeci şi trei de mii, ceea ce dovedea o cusătură mai solidă, timpul se reducea cu două ore şi jumătate. Recordul era bătut cu multă prisosinţă, însă nu putea să fie omologat, din lipsa martorilor. Aşa răspunse la scrisoarea sa *Pasul Istoriei,* singurul ziar unde apăruseră cîteva rînduri despre caraghioasa afacere, în Pagina Curiozităţilor, de duminică, unde am citit despre multe fapte neobişnuite ale unor oameni, de pildă acela care, închis într-un butoi de cauciuc, îşi dăduse drumul în cascada Niagarei ; în cazul lui însă fuseseră mii de martori. Celelalte ziare, cărora Ilie Constantinescu le scrisese de asemenea, nici nu-l luară în seamă, şi astfel, rivalul lui din Brînceni, Teleorman, dacă n-a murit, mai deţine recordul şi astăzi.

Cum citi ştirea, curînd după ce plecasem la şcoală, croitorul dădu foc atelierului care, pînă să vină pompierii, arse împreună cu jumătate din casă. Fratele lui, funcţionar la Prefectură, cel ce îl ajutase pe Trandafil să intre la arhivă, locuia în aripa din fund a casei, şi fiind duminică nu era la slujbă. Deşi în pragul pensiei şi bolnav de inimă, omul sări să stingă focul, fără să ţină seama că nu-i stătea

în putere ; cînd dădu să intre în atelier, prin curte, cu mîinile goale, căci nu luase cu el nici măcar o găleată cu apă, fumul îl înăbuși, făcîndu-l să se tragă înapoi cu amîndouă mîinile încleștate în stînga pieptului și căzu mort pe pragul ușii cuprinse de flăcări. Cineva izbuti să-l tragă de picioare, altfel ar fi ars împreună cu casa. Dogoarea făcea să fumege verzele în grădina Corneliei.

După primul interogatoriu al procurorului, pe făptaș îl trimiseră la casa de nebuni, unde rămase tot restul vieții, scurte dealtfel, numai vreo patru ani de zile, timp cît ar fi putut să coase sute de haine. Încă din vremea cînd se chinuia să bată recordul și număra împunsăturile de ac una cîte una, mișcînd din buze, nevasta îi spunea, cu mîna la gură, ca țărăncile : „Ai să ajungi la balamuc, Ilie !“ Împunsăturile de mașină le socotea cu centimetrul, care nu putea să greșească. Biata femeie nu cobise, și omul nu-și pierduse mințile numărînd împunsăturile, ci fiindcă avea o boală în sînge.

De pe urma nenorocirii rămaseră două femei singure. Strîmtorate cum erau, se adunară amîndouă în partea din fund a casei, scăpată pe jumătate. Nu aveau nici un venit decît chiria plătită de Trandafil, altfel poate că l-ar fi evacuat, să se mute ele în locul lui, să nu locuiască într-o ruină ; ca urmare, Cornelia și-ar fi pierdut grădina, iar planurile ei de viitor, dacă nu s-ar fi spulberat cu totul, ar fi fost în orice caz amînate pentru multă vreme.

* * *

Am ajuns, ca și prima dată, la ora trei după-amiază. Prăvălia unde se vindeau băuturi alcoolice în cantități nelimitate mai exista, împreună cu înscrisul de pe ușă, dar nu mai putea să mă nedumerească ; dacă aș fi întîlnit un episcop cu brîu roșu, nu mi-ar fi făcut nici o impresie ; la fel acoperișurile caselor, atît de povîrnite că aveau trei rînduri de lucarne. M-au făcut să tresar clopotele ceasornicului din turnul de lîngă catedrală, fiindcă de acolo tramvaiul intra pe strada îngustă, cu prăvălii luxoase. Prima dată eram cu gîndul la Zorina și cu el am rămas pînă ce am văzut fata blondă, la o fereastră cu obloanele verzi date în lături. Era Santa ? Era Barbara ? Niciodată n-am

știut, și ele n-au putut să-mi spună. Acum mi-era și frică să mă uit, aveam inima strînsă și simțirile zăvorîte ; am zărit însă, numai cu coada ochiului și parcă fără voia mea, că obloanele erau închise, ca niciodată, la întreg etajul ; mi s-a făcut întuneric în suflet, lipseau cu toții, nu doar Barbara, nu știam de ce, nu știam pentru cît timp.

Am rămas cu inima la fel de strînsă pînă am ajuns la Corso și în capătul străzii drepte, din față, la doi kilometri și jumătate, am văzut statuia. Atunci m-am dezmeticit, peste amărăciune a venit grija școlii, nu apăsătoare ca prima oară, ci numai gravă, cu un sentiment profund de răspundere în fața vieții ; datoria mea acum era acolo, în umbra Victoriei Neînaripate.

Dacă nu mi-ar fi fost dat să trăiesc întîmplări triste și tragice, al doilea an de școală ar fi rămas în memoria mea ca un timp de satisfacții și desfătare. Învățătura mi se părea ușoară, mi se formase mintea pe calapoadele noi ale științei militare ; instrucția, mult redusă dealtfel, era un suport pe care îl practicam cu plăcere, singura suferință rămînea gerul din unele zile, și gîndul că, oricît mi-ar fi mers de bine, nu aveam ce să caut acolo ; de la început știusem, mă împinsese numai nevoia. Mă asemuiam cu lupii de după gratii, cu deosebirea că gratiile mele nu le vedea nimeni.

Am învățat războaiele lui Napoleon, care mi-au prilejuit clipe de admirație, dar și de revoltă, și în primul rînd mi-au îmbogățit fantezia. Am înțeles că un strateg nu-i totdeauna o fantoșă în uniformă împodobită, ci de multe ori un geniu, de altă factură decît geniile civile, ale căror greșeli el este chemat să le repare, desfășurînd pe cîmpuri de luptă o știință transformată în forță și îndîrjire. Nu l-am admirat mai puțin nici pe Joffre, învingătorul de pe Marna, nici pe apărătorul Verdunului, cu o viață încheiată trist, din nefericire, mareșalul Pétain, președintele Franței învinse. Iar vorba memorabilă a celui ce pînă la urmă cîștigase primul război, mareșalul Foch, că învinge cine rezistă un sfert de oră mai mult decît inamicul, mi-am însușit-o și am păstrat-o ca îndrumar în viață, aplicîndu-i doar o modificare, reducînd sfertul de oră la un minut ; e destul ca să se poată schimba întregul nostru destin.

Iar între admirațiile cele mai apropiate, pentru mine fusese maiorul Ion Ion, profesorul de tactică. Am scris

despre el, aici, pagini întregi de elogii, însă ajuns la capăt le-am rupt, capătul era ultima zi de şcoală, cînd m-a despărţit de el o prăpastie. Nu socoteam că elogiile ar fi fost nemeritate, ci aveau ceva fals în ele, îmi strepezeau inima.

Dacă omul acesta, admiţînd că trăieşte, îşi mai aduce aminte de mine, poate se întreabă de ce nu i-am dat niciodată un semn de viaţă, nu i-am trimis nici măcar o felicitare la o zi festivă, după ce îmi arătase atîta dragoste. Dar poate că a murit, poate chiar în timpul războiului, şi atunci explicaţia care urmează o ofer numai cititorului. Maiorul Ion Ion nu mai este altceva decît un personaj din carte.

Era obiceiul ca la sfîrşitul anului, profesorii să-şi scoată cursurile în broşuri sau volumaşe, tipărite ieftin în tipografia şcolii, care lucra pe nimica toată, şi să ni le vîndă nouă, chiar dacă nu aveam nevoie de ele ; cine ar fi putut să refuze ? E adevărat că nu toţi profesorii făceau aşa, ci numai cei mai strîmtoraţi, sau cu firi mercantile ; i-am judecat, dar n-am dat sentinţe, fiindcă ar fi trebuit să le ascult întîi apărarea, după un principiu recunoscut de orice legislaţie civilizată.

Pe maiorul Ion Ion însă nu l-am absolvit, oricare ar fi fost explicaţiile sale, fiindcă şi-a tipărit cursul fără nici o osteneală, luîndu-l de-a gata din caietul meu de notiţe, făcut cu multă îngrijire şi cu toate detaliile. Iar tot ce-a însemnat colaborarea cu tipografia mi-a căzut în sarcină : eu am ales litera pentru text, pentru titluri şi subtitluri, ceea ce am făcut cu pasiune, fiindcă reprezenta o experienţă nouă şi fiindcă găseam prilejul să visez la cărţile mele viitoare, deşi nu aveam speranţa că am să public vreuna. Apoi tot eu am făcut corecturile tipografice şi am colaborat cu zeţarul la compunerea paginilor ; pe atunci, nici chiar editurile mari nu aveau tehnoredactor, cuvîntul, greşit dealtfel, era cu totul necunoscut în lumea tiparului.

Pînă aici, nu am a mă plînge de nimic, mi-a plăcut să văd cum ieşeau coalele din maşinile plane, cum fetele de la legătorie le chiteau în opt ca să scoată broşurile de şaisprezece pagini, apăsînd pe îndoitură cu un cuţit de os cum cred că se mai obişnuieşte şi astăzi în tipografii mici şi demodate. În sfîrşit, m-am bucurat să văd cărţulia ter-

minată, cu o copertă amărîtă de hîrtie vînătă ; n-ar fi interesat pe nimeni, în afară de mine, să fie mai frumoasă ; important era ca autorul să-şi scoată banii, şi mi-a revenit rolul să-i strîng, pol cu pol, de la două sute cincizeci de inşi, ceea ce însemna o îndeletnicire penibilă, de parcă i-aş fi cerşit pentru mine.

Abia primisem prima noastră leafă, pe luna de concediu de la sfîrşitul şcolii, după care urma să mergem la cazarmă, cu o tresă galbenă pe epoletul tunicii. Toţi ai noştri îşi făceau bagajele, se pregăteau de plecare, iar eu mergeam de la unul la altul, cu mîna întinsă. Unii nici nu voiau să audă şi am pus de la mine, de-am rămas fără o leţcaie. Dar, în sfîrşit, după alergătură şi opinteală, am făcut suma şi m-am dus peste drum, s-o predau autorului. Tot ce încasasem atîrna greu într-un săculeţ de pînză, fiind numai monede de cîte douăzeci de lei, bătute în metal galben, poate fiindcă vistieria era sleită ; toată leafa ni se plătise numai în asemenea monedă, fişicuri, care ne-ar fi rupt buzunarele dacă nu se terminau repede.

Era o după-amiază frumoasă de vară, auzeam tramvaiul la cotitură, ducînd lumea să se plimbe în pădure, pe stradă treceau oameni veseli, ar fi trebuit să fiu vesel şi eu, că a doua zi plecam teafăr, ba chiar victorios, dintr-un loc unde venisem cu groaza că am să strîng pe cineva de gît şi am să ajung la ocnă. Dar în locul bucuriei simţeam îngrijorare şi ciudă, mă mînca spinarea, fiindcă trebuia să număr trei mii de monede, eu care nu fusesem niciodată îndemînatic cu banii. Şedeam la masa din sufragerie, iar maiorul se plimba nervos prin cameră, supărat prima oară pe mine, după privirea suspicioasă pe care i-o întîlneam cîteodată ; poate se temea că făcusem o încurcătură, sau că pierdusem din bani, dacă — Doamne fereşte ! — nu dosisem o parte. E greu să numeri trei mii de monezi, cu spinarea leoarcă de transpiraţie, cu ochii roşii, cu mîinile tremurînde. Poate că la bănci, sumele mari, în monedă metalică, nici nu se numără, ci se cîntăresc cu instrumente de precizie ; azi nu încape vorbă că există în acest scop cîntare electronice, sau unele şi mai înaintate. În cazul meu, chiar un cîntar de bucătărie ar fi dat o eroare de cel mult cîteva monede. Cum nu îndrăzneam să fac o asemenea propunere, nici măcar unui om a cărui inteligenţă şi instrucţiune le-am preaslăvit tot timpul, mi-a venit o idee

mai simplă şi mai sigură, am făcut grămăjoare de cîte douăzeci de monede, le-am aliniat, şi cum aveau înălţimea vizibil egală, rămînea doar să le număr, trei sute, în loc de trei mii cîte erau toate.

Maiorul n-a avut încredere în metoda mea, deşi văzuse că mai înainte numărasem monezile şi băbeşte una cîte una, şi nu o singură dată, de teamă să nu fac o greşeală. Şi fiindcă trebuia la rîndul lui să verifice, cum se obişnuieşte chiar între oameni de cea mai mare încredere, voiesem să-l scutesc de o migală mizerabilă. Dar nu ! S-a aşezat în faţa mea, de partea cealaltă a mesei, şi a început să numere. A greşit o dată, a luat-o de la capăt ! Se înserase, a aprins luminile, monezile nou-nouţe sclipeau în mijlocul mesei, iar mie îmi întorceau sufletul pe dos şi îmi făceau greaţă. A numărat şi-a renumărat, în vreme ce mă gîndeam cu groază că ar fi putut să greşească de zeci de ori, să nu termine pînă la ziuă, sau să nu termine niciodată şi să rămînă cu teama că îl înşelasem.

Într-un tîrziu, dar atît de tîrziu că pierdusem cu totul noţiunea timpului, nu mai ştiam data zilei, nici luna şi poate nici anul, a spus, cu o satisfacţie obosită şi dezgustătoare :

— E bine !

Aşa îmi spunea cînd rezolvam o temă. Aşa mi-a spus totdeauna, niciodată nu mi-a găsit o greşeală. Acum mi-a spus ultima oară, iar eu, fără să uit nimic din ce-i datoram, l-am scos din suflet. Să-i fie ţărîna uşoară !

Cînd am ieşit din casă şi am traversat drumul, se făcuse de mult noapte. În faţa mea se proiecta pe cer statuia de bronz, cu Victoria Neînaripată.

17

Pînă în luna decembrie, obloanele au fost închise ; n-am îndrăznit să sun la uşă, în speranţa că ar putea să-mi răspundă vreo servitoare rămasă de pază ; n-am întrebat vecinii, ci doar m-am uitat la ferestrele oarbe, cînd mă du-

ceam la Ghizela, duminica, totdeauna cu un pachet de cremșnituri în mînă ; cu flori ar fi fost necuviincios să mergi într-o asemenea casă.

Despre Ghizela nu am ce adauga în afară de cele spuse, decît că devenea tot mai blîndă, mai supusă și mai duioasă, pînă ce, într-o zi am găsit-o cu ochii în lacrimi.

— De azi înainte nu trebuie să te mai apropii de mine; stai cît mai departe !

Și deodată, a izbucnit în hohote de plîns, doborîtă, uitîndu-l pe Isus Cristos de pe cruce, rămasă fără credință, și fără speranță.

— Am tuberculoză, mi-a spus doctorul, m-a pus la raze.

Băgasem de seamă mai demult că tușea înfundat la răstimpuri, făcînd așa ca să nu am vreo îngrijorare, și nici nu aveam, credeam că e o răceală, multă lume răcea toamna, deși acum era încă vreme frumoasă, soarele dădea o căldură caldă și dulce. Poate o prinsese ploaia fără umbrelă și îmbrăcată subțire. Abia acum am observat că slăbise și era palidă, iar ochii, înfundați în orbite aveau o sclipire stranie. Atunci m-am apropiat de ea, cum stătea pe marginea patului, am încercuit-o cu brațul și am tras-o spre mine, pînă ce obrazul i s-a sprijinit de umărul meu, unde a rămas speriată, fără să miște. Și dacă lunga despărțire de peste vară, cînd mă legasem puternic de Santa, făcuse din Ghizela numai o amintire, uneori nostalgică, m-am gîndit deodată că într-un timp o iubisem, prin trupul ei, e adevărat, dar simțindu-i în același timp inima. Și chiar dacă fusese o singură zi, iar pe celelalte le uitasem, asemenea zi nu rămîne niciodată fără o legătură ascunsă cu zilele următoare ; ea existase în sufletul meu mai mult decît crezusem. Nu puteam să mă lepăd de ea, nici dacă ar fi cîntat cocoșul afară. I-am întors capul cu mîinile, i-am șters lacrimile de pe obraz cu buzele, pînă ce i-am atins gura și am sărutat-o. A avut o tresărire, s-a îndepărtat și m-a privit speriată, cu ochii ei duși parcă pe altă lume.

— Dar nu ți-e frică ? a murmurat, trăgîndu-se mai departe.

Drept răspuns am cuprins-o în brațe, am adus-o din nou lîngă mine și am copleșit-o de mîngîieri tandre, absorbindu-i respirația, irresponsabil sau dornic de sacrificiu.

Încet-încet, trupul ei a început să ardă, pînă ce n-a mai putut să îndure, şi-a tras rochia peste cap şi a rămas goală.

— Tu mă vrei cu adevărat, mă vrei ca altădată ?

Trupul ei, atît de robust cînd o cunoscusem, scăzuse la jumătate, i se vedeau claviculele şi vinele de deasupra, parcă desenate cu cerneală albastră ; sînii, micşoraţi, păreau de fetiţă. Mă simţeam cast în faţa ei, nu din cauza bolii, ci fiindcă semăna cu o mică madonă şi mi se părea că, punînd mîna pe ea, aş pîngări-o.

— Da, te vreau ca altădată !-i-am răspuns, în luptă cu mine însumi! Dar trebuie să te cruţi, ca să te faci bine !

— Nu pot să mă cruţ, pînă nu adun destui bani ca să merg la sanatoriu, mi-a răspuns, simulînd o indiferenţă cinică. Trebuie să primesc pe oricine, oricîţi, ziua şi noaptea, chiar de-aş vărsa sînge.

Crucifixul parcă nu mai exista deasupra patului, nu i-a aruncat o privire. Se uita la mine cu o încordare bolnavă, pînă ce deodată a devenit agresivă :

— Spune-mi limpede : mă vrei sau nu mă vrei ? Nu ţi-am ascuns că am oftică !

Şi-a pus mîinile pe sînii firavi şi a început să tuşească. Atunci m-am dus lîngă ea şi, lăsînd la o parte patima pe care şi-a arătat-o şi pe care am simţit-o cu toate fibrele mele, poate ca niciodată, cred că întîmplarea aceea, atît de nebunească, a fost fapta mea cea mai frumoasă, din primele trei părţi ale vieţii.

Abia prin februarie, cînd ajunsese o umbră, dar încă se ţinea pe picioare, îndîrjită, s-a dus la un sanatoriu de pe lîngă Braşov, la Sîn Petru ; rezistase chiar după ce începuse să scuipe sînge. Era prea tîrziu ; a murit în aprilie.

Dacă trăia, aş fi uitat-o.

La fel s-ar fi întîmplat cu Santa, a cărei amintire mă urmăreşte şi astăzi, cu numele ei ca de sfîntă. Cînd îl pronunţ, în şoaptă şi numai în singurătatea cea mai deplină, mă simt atît de cucernic, încît aş fi gata să trec la o credinţă, dacă ar exista una să mi se potrivească.

* * *

Oamenii din jurul meu au murit, cum le-a fost soarta, unii prea bătrîni, alţii prea tineri, uneori mai mulţi de-

odată, sau unul după altul, repede ; alteori la intervale, dacă se întîmpla să-i uite moartea. Nu-i vina mea că din șaizeci de personaje cîte va cuprinde cartea, mai mult de zece au murit înainte de cele ce vor fi descrise în ultima pagină. Apoi va veni războiul, iar înaintea lui prigoanele, cînd oamenii au fost măcelăriți cu sutele, cu miile și cu milioanele ; gîndul morții nu mă mai sperie. Dar acum, fiindcă n-am ajuns acolo și sentimentele mele nu s-au tocit încă, nu pot povesti, una după alta, moartea a două ființe care mi-au fost foarte apropiate ; mai bine trec la alții.

La 7 ianuarie, cînd venisem din vacanța de Crăciun și Ghizela aduna bani să meargă la sanatoriu, vînzîndu-și fără preget trupul istovit de boală, la Paris murea un om necunoscut de mine și probabil de multă lume, deși despre el se vorbea pretutindeni, pentru cei mai mulți numele lui fiind luat drept un substantiv comun, prin care se definea sistemul de fortificații franceze, linia Maginot, de la granița cu Germania ; mai era un an pînă ce Hitler să vină la putere, și nu mai mult decît șapte pînă cînd fortificațiile ar fi trebuit să-și dovedească utilitatea.

Omul se numea André Maginot și din 1922, cînd Poincaré îl numise ministru de război, își păstrase funcția pînă în 1924, apoi din 1929 pînă în 1932, cînd a murit, în același an cu Santa. Trei săptămîni după aceea, au murit doi mari bogătași ai vremii, Eastman, proprietarul firmei Kodak, existentă și astăzi, și Ivan Kreuger, regele chibriturilor, socotit pe primul loc între marii financiari ai lumii. Afacerile amîndurora erau în plină prosperitate, departe de a le fi zdruncinat faimoasa criză, și dacă s-au omorît cu cîte un foc de revolver, la două zile unul după altul, cauza nu putea fi sărăcia. Au murit fiindcă nu mai aveau zile. Ghizela i-a urmat după o lună.

N-am aflat ce boală îl răpusese pe André Maginot ; la cincizeci și cinci de ani, nimeni nu moare de moarte bună; era mult prea devreme pentru el, să spun că nu mai avea zile, ca Eastman, de pildă, aflat în al optulea deceniu de viață. Cu atît mai greu mi-ar fi să spun de ce murise Santa, la douăzeci și unu de ani, și Ghizela la douăzeci și șase.

Despre linia Maginot voi povesti totul, cînd va începe războiul, deși n-a avut decît un prea mic amestec în această întîmplare sîngeroasă ; din fortificațiile ei nu s-a tras nici un obuz și nici un foc de pușcă ; armata germană le-a oco-

lit pe la un capăt, invadînd Belgia și le-a cucerit aproape fără o luptă. Atunci, André Maginot, care le făcuse, ce era : un naiv, un fricos, un încurcă-lume ? Era un om prevăzător, dovadă că pacea n-a ținut o veșnicie, cum își închipuiau Wilson, președintele Statelor Unite, și capii altor state, împreună cu oamenii lor politici. Păcatul lui a fost buna-credință, nu și-a închipuit că nemții vor ataca pe unde nu aveau dreptul, deși la fel făcuseră cu abia cincisprezece ani mai înainte. Îl am într-o fotografie, un bărbat clădit bine, cu o figură energică, poartă melon, palton de stofă fină, cu guler de lutru, și are un baston în mîna dreaptă ; poate nu-l purta de fantezie, ci să se ajute la mers, avînd la picior urmările unei răni grave, din timpul războiului mondial, primul, se înțelege. Nu l-a apucat pe al doilea, cînd ar fi suferit o dublă dezamăgire, să-și vadă linia defensivă fără utilitate și Franța învinsă, mult prea repede, ca fulgerul.

N-am aflat ce învățase, cu ce se ocupase pînă să facă politică. În 1914, era subsecretar de stat la Ministerul de Război, și n-avea nici un grad în armată ; nu mă mir, au mai fost și alții. De mirare este că și-a lăsat funcția și a mers la război, ca simplu soldat, fără nici o tresă. Recunoască oricine, un astfel de om avea în el o virtute care niciodată nu va putea fi admirată atîta cît trebuie. Rănit grav în luptele de la Verdun, a fost înaintat caporal, gradul cel mai mic, și a terminat războiul cu gradul următor, sergent, în timp ce armata avea generali cu duiumul. Multora dintre aceștia le-a fost ministru de război, și poate i s-au ploconit în față, făcîndu-se că nu-i cunosc gradul. Datorită stăruințelor lui, s-au votat creditele pentru construcția fortificațiilor, care îi poartă numele și astăzi. El personal a fost mai cunoscut ca sergentul-erou Maginot, de la Verdunul acoperit de moarte și glorie.

Între morții din epocă, ar trebui să-l reamintesc pe domnul Zaharescu, tatăl Zorinei, dar este prea mic pe lîngă ceilalți. Peste cîțiva ani am aflat că Zorina se făcuse stewardesă, poate prima în țara noastră, pe avioanele LARES, ale societății române de navigație aeriană, în parte particulară, în parte a statului. Am fost de cîteva ori la Băneasa, la orele de sosire și de plecare a avioanelor, destul de puține, dar n-am văzut-o ; cred însă că uniforma îi stătea bine și poate era fericită ; spunînd așa, mă bizui pe

darul ei de a nu complica lucrurile, dacă şi-l mai păstrase.

Cu totul altfel priveşte lumea moartea miliardarilor, mai ales cînd e vorba de sinucidere ; gîndindu-se la ei, cu averile lor uriaşe,. oamenii se întreabă, ce putea să le lipsească... Dar chiar a nu-ţi lipsi nimic, poate fi un motiv să ţi se acrească de viaţă. În martie, acelaşi an cînd murise sergentul-erou Maginot, spre sfîrşitul crizei, la Rochester, în America, s-a împuşcat cu revolverul multimilionarul George Eastman, al cărui nume este cunoscut astăzi în toată lumea cinematografului, fiindcă îl poartă o peliculă, renumită prin calitatea culorii. Avea şaptezeci şi opt de ani şi lăsa o avere de trei miliarde, în franci francezi din altă vreme.

După mai multe fluctuaţii, care nu m-au interesat, neavînd nici o legătură financiară cu Franţa, nici să vînd, nici să cumpăr, mai acum douăzeci de ani, fiind inflaţie, francul a suferit o reformă, i s-a şters un zero de la coadă, nimic altceva, nimeni n-a avut de pierdut sau de cîştigat, decît că s-a simplificat contabilitatea. Un deceniu mai tîrziu, cînd am trecut pe acolo, lumea îşi făcea socotelile în franci vechi, deşi vindea şi cumpăra totul în franci noi, cum îşi primea şi leafa. Sînt unii care continuă să facă la fel şi astăzi. Am încercat în fel şi chip să înţeleg de ce ; am mare admiraţie pentru Franţa, de aceea nu pot spune că ar fi o stupiditate, durabilă şi cu caracter de masă ; dar nu găsesc nici altă explicaţie.

Cea mai mare parte a banilor, Eastman îi avea investiţi în opere de binefacere ; se obişnuieşte în America, aşa se obţin reduceri la taxe şi impozite. Unii mi-au spus că un om iscusit în finanţe poate să obţină beneficii mai mari chiar decît a fost donaţia. Înainte de a-şi pune capăt zilelor, personajul a lăsat o scrisoare, pentru prieteni : „Opera mea e încheiată ; ce să mai aştept ?“ Ideea de a încheia socotelile cu viaţa cînd ai devenit de prisos nu-mi displace. Dar de ce operă era vorba ? El făcea numai pelicula, nu şi filmele, să spui că între ele s-ar fi nimerit şi o capodoperă. Opera de binefacere e cu totul altceva.

Ivan Kreuger şi-a luat viaţa tot cu revolverul, la Paris, cam odată cu Eastman, de parcă se simţeau fraţi de cruce. E foarte caraghios să devii miliardar, cel mai mare din lume, din atît de mic lucru ! Avea atîtea fabrici, risipite în atîtea ţări, că produceau trei sferturi din consumul ome-

nirii. Am fost și eu unul din clienții lui, am prăpădit puzderie de chibrituri ; cu ce-am plătit pe ele puteam să-mi cumpăr o căsuță pe malul mării.

Din toate lucrurile trebuitoare omului, chibriturile au avut evoluția cea mai înceată. De fapt, n-au evoluat deloc, așa cum sînt astăzi au fost totdeauna, nu li s-a adus nici o îmbunătățire ; nu le pun la socoteală pe cele de ceară, pe cele ornamentale sau fanteziste, cu prea puțină răspîndire. Mă refer la chibritul comun, de aprins țigara sau focul ; din cînd în cînd, gămălia lor mai folosește și la sinucideri. În preistorie, se frecau două lemnișoare uscate, pînă ieșea flacără ; unele popoare necivilizate mai fac la fel și în zilele noastre. Treapta următoare a fost amnarul. Chibritul ar reprezenta abia treapta a treia. Dar de ce am rămas la ea atît timp și nu s-au inventat alte trepte ?

La sfîrșitul secolului trecut, omul se căznea să zboare ; primul aeroplan care s-a ridicat de la pămînt avea viteza de șaisprezece kilometri pe oră ; ca bicicleta. În numai nouăzeci de ani, s-a depășit viteza sunetului, și procesul nu-i gata. Într-un timp mult mai scurt, diligența a devenit autocar, cu aer condiționat, sau vagon Pulman, trăsura s-a transformat în automobil, care azi nu mai seamănă deloc cu el însuși, cum era la început. Toate evoluează în jurul nostru, atît de repede, că ne dă ameteală ; din tot ce înșir aici, nimic nu se cunoștea la începutul secolului, unele nici acum un deceniu : radio, televizorul, circuitele imprimate, apoi integrate, microprocesoarele, calculatoarele, computerele, ordinatoarele ; ceva încă mai uimitor, necunoscut astăzi va apărea negreșit mîine, sînt sigur și chiar dacă o să mă amețească, n-o să mă mire. Chibritul mi se pare un bătrîn car cu boi, scîrțîind pe un autodrom, unde automobilul a depășit mia de kilometri pe oră. E cel mai primitiv dintre lucrurile folosite astăzi de oameni ; probabil așa va rămîne pînă la o nouă civilizație. Dacă pe Kreuger îl înfurie părerea mea, n-are decît să se răsucească în groapă.

* * *

Abia după vacanța de Crăciun am văzut obloanele deschise ; mi s-a oprit inima, m-am temut să nu cad retezat acolo, în stradă, pe zăpada murdară. M-am stăpînit

și am mers mai departe, n-am îndrăznit să urc scările și să sun la ușă, nu știam cine ar putea să-mi deschidă, poate o persoană necunoscută ; mă temeam de veşti proaste. Pînă ce într-o zi am văzut-o. Treceam des prin fața casei, nu mișca nimic înăuntru, seara se aprindeau luminile, dar nu descopeream alt semn de viață. Am văzut-o într-o duminică, pe înnoptate, cînd veneam de la Ghizela. Stătea la geam și se uita în stradă, cu o privire care se ducea mult mai departe, trecînd prin zidurile caselor.

Zilele următoare a rămas iar ascunsă, de-aș fi crezut-o plecată, dacă dincolo de ferestre n-aș fi simțit o viață, cum o simți cînd pui mîna în locul unde bate o inimă. Mă duceam în fiecare după-amiază la schi, coboram pîrtia, intram în cabană ; lipsa ei, care pînă atunci îmi dădea o durere molcomă, acum se ascuțise, îmi sfredelea sufletul, și tot nu îndrăzneam să sun la ușă. Nu știu de ce gîndul întîlnirii cu ea îmi făcea teamă, poate aveam să găsesc o străină, să nu-și amintească nimic de mine. Dar și mai mult mă temeam să nu duc în casa ei microbii luați de la Ghizela, deși nu-i simțeam încă și așteptam semnele bolii, convins cu inconștiență că aș învinge-o ; mă simțeam prea viu și puternic. Doctorii spuneau că microbii îi are orice om, dar că de îmbolnăvit se îmbolnăvesc numai naturile slabe; Santa, fără să fie o natură slabă, mi se părea plăpîndă și incapabilă să se apere. Gînduri de prisos, soarta ei era pecetluită și n-ar fi bănuit nimeni.

Într-o duminică dimineața, devreme, încă nu venise nimeni cu schiurile, stăteam în buza dealului, sprijinit în bețe, și mă uitam melancolic la lunca înzăpezită, care se ducea departe, pînă la poalele munților, punctată de sălciile desfrunzite și înghețate, parcă oprite să mai înfrunzească vreodată. Cerul era senin și soarele înghețat mă bătea drept în față, așa că abia tîrziu am văzut o nălucă venind din zare, apropiindu-se cu o viteză nepămîntească, lăsînd în urmă un nor de zăpadă spulberată, în care se nășteau culorile curcubeului. Abia la o sută de metri am deslușit că era un cal alb ca zăpada, venind în galopul cel mai sălbatic, înnebunit parcă de atîta întindere sclipitoare. A trecut pe lîngă mine, gata să mă răstoarne, urcînd dealul fără să-l simtă ; trăgea după el o fantomă, albă și ea de la norul de zăpadă care plutea deasupra. N-am recunoscut-o cînd a fost în dreptul meu, ci abia după aceea, vă-

zînd-o din spate, cu părul blond fluturînd în urmă, ca o trenă făcută din șuvițe de aur. S-a oprit după o sută de metri, mă văzuse, și calul se liniștise ; după goana prin luncă, urcușul dealului fusese o frînă, altfel ar fi galopat mai departe. S-a întors la pas și cînd a ajuns lîngă mine m-a privit cu inteligență omenească, de parcă ar fi vrut să ne cunoaștem. M-am dus spre ea, lăsase hățurile, venea în urma calului. O priveam împietrit, m-a cuprins în brațe și m-a sărutat în colțul gurii.

— Bine ai venit, Santa ! i-am spus pe urmă.

Atunci am văzut că își ascundea tristețea sub un zîmbet firav. Nu, dacă se îmbolnăvea n-ar fi putut să reziste.

A lăsat calul în ușa cabanei.

— Nu-l legi ? Să nu plece !

— Niciodată n-o să plece cît o știi că sînt înăuntru.

Ne-am așezat la aceeași măsuță unde stătuse cu sora ei, în seara cînd le cunoscusem. Nu mai avea fularul de atunci, nu mai avea nimic care să semene cu lucrurile Barbarei. Am stat de vorbă două ore, cu paharele de grog în mîini, să-i simțim căldura. Cabanierul pusese o pătură groasă în spinarea calului. Am vorbit despre multe, dar nici un cuvînt despre sora ei ; nu știam unde este, n-aș fi îndrăznit să iscodesc și mai ales să întreb dacă era fericită. Ceva mă făcea să cred că nu, prea se pripise, plutea parcă în aer o presimțire rea, o aripă a morții ; dar era o aripă pentru Santa.

Pe Barbara am mai văzut-o o dată, după ani de zile ; nu m-a recunoscut și nici eu n-aș fi recunoscut-o, dacă n-ar fi fost cu bărbatul ei, care nu se schimbase. Despre el am aflat, în timpul războiului, că vaporul lui se scufundase în Marea Egee, lovindu-se de o mină. Era cu mult după ce se scufundase „Arhimede" în Mediterana, dincolo de insula Creta. Liniile vieților erau acum tot mai frînte.

De la nuntă și pînă după Crăciun, domnul Georgy și Santa stătuseră la Viena. N-am întrebat de ce ; simțeam cum paharul mi se răcea în mînă. Un tînăr norvegian, cu părul ca paiul, o învățase schiul cu calul. Îmi spusese odată că nu-i plac blonzii, oricîți ani ar avea, îi vine să-i trimeată la școală, cu ghiozdanul în spinare.

— Am fost la Operă, la teatre, la baluri, am petrecut, am fost fericită. Zeci și zeci de bărbați și de tineri s-au ținut după mine... Dar să știi că nu mi-a rămas gîndul la nimeni. Nici n-am știut că mai am inimă, pînă azi dimineață, cînd am galopat cu calul, în luncă. E ceva ce nu poți să-ți închipui. Cai avem, o să te învăț și pe tine ; se cheamă schicioring.

Apoi mi-a apucat mîinile, peste masă, după ce dăduse paharele deoparte.

— Și acum, să-ți spun de ce sînt aici, cînd aș fi putut să rămîn acolo și să petrec pînă la primăvară. Fiindcă ești singurul meu prieten. N-ai destui ani pentru mine, n-ai bani, n-ai haine frumoase, porți o uniformă care nu-mi place. Din cîți bărbați cunosc, pe tine orice femeie te-ar lăsa ultimul. Dar, în locul a tot ce-ți lipsește, ai o inimă devotată. Nu spun o inimă iubitoare, poate nu se potrivește, ci o inimă de nădejde ; i-am simțit nevoia, să mă apere ; nu mai am nici o pavăză, cine trage în mine mă omoară.

18

Schicioring, scriu cum se pronunță ; ortografia scandinavă a cuvîntului este ski-kjoering, poate cineva vrea să știe. La noi, acest sport n-a avut răspîndire, iar acum a dispărut cu totul. În țările nordice nu puteam să-l văd practicîndu-se ; am fost acolo în plină vară. Între cunoscuții mei, nimeni nu știe sau nu-și mai amintește ; am întrebat zadarnic. Deși am trăit eu însumi experiența, uneori mă întreb dacă n-a fost doar o închipuire. Dar nu se poate, țin minte și cel mai mic dintre amănunte, e destul să mă gîndesc în urmă și retrăiesc toate senzațiile, revăd priveliștea transfigurată de viteză, îmi reînvie în suflet sentimente pe care nimeni nu poate să le viseze, dacă nu le-a trăit cu adevărat odată.

Dacă Santa a existat, dovadă mormîntul ei din cimitirul catolic, dacă au existat și caii, ceea ce știu sigur, fiindcă i-am dus cu mîna mea de căpăstru, dacă a existat și echipamentul, altfel nu l-aș putea descrie, înseamnă că au existat și celelalte.

Erau cei trei cai ai domnului Georgy, cu care el ieșea la călărie, împreună cu fetele. În vara trecută, ieșise singur, fiindcă fetele erau la piramide, cu mine ; pe urmă Barbara se măritase, și el plecase la Viena, cu Santa. Grăjdarul avea grijă să-i scoată din cînd în cînd, să facă o oră de trap cu ei, altfel ar fi înnebunit de urît și le-ar fi înțepenit picioarele.

Cînd ne-am dus prima oară la grajd, a doua zi după ce o reîntîlnisem pe Santa, ne-au simțit de departe și au început să necheze de bucurie ; erau dornici de oameni, fiindcă m-au adulmecat și pe mine, la fel ca pe stăpîna lor, care avea buzunarele pline de zahăr cubic. Mi-a dat un pumn din el, ca să le cîștig prietenia, dar nu era nevoie, sînt sigur. E drept că mi-au luat zahărul din palmă și l-au ronțăit cu plăcere, dar după cum se uitau la ușă și după cum băteau cu copita, am înțeles că mai mult se bucurau să iasă din grajd și să gonească prin zăpadă.

I-am scos pe toți trei, Santa ducea pe unu, eu pe ceilalți doi, stînd între ei, cu o mînă pe căpăstrul celui din stînga, cu mîna dreaptă trebuind să-mi țin schiurile pe umăr ; calul rămas liber mergea alături, în pas cu mine, și din cînd în cînd întorcea capul, să mă vadă, privindu-mă cu ochii plini de prietenie. Îl chema Iacob, pe celălalt Iosif, nu știu de ce, ca în Biblie. Primul era roib, al doilea de un negru ca de cărbune, care pe zăpadă semăna cu un pui de diavol, îi lipseau numai cornițele. Pe al treilea, de o talie puțin mai mică decît primii, calul alb din ajun, în mod vădit favoritul Santei, era o iepșoară pur sînge englez și purta numele Fedrei, iarăși fără să înțeleg prin ce asociație, căci nu puteam să atribui unui animal, oricît de evoluat, caractere umane și mai ales pe ale unei eroine neînduplecate și poate năprasnice.

Pînă în marginea cîmpului liber, am avut de mers numai vreo două sute de metri. Era luni, curînd după-amiază, o zi la fel de însorită ca duminica dinainte. Santa a lăsat-o liberă pe Fedra, care n-avea decît un căpăstru, fără hamuri, și l-a luat pe Iosif, cel negru ca diavolul. Și el, și

Iacob făceau prima oară această experienţă, dar nu le-a trebuit timp să înveţe, au pornit dintr-odată, fără greşeală, cum în ajun pornise şi Fedra ; pentru cai era mult mai simplu decît pentru oameni, nimic nu-i îndepărta de propria lor natură, îşi urmau numai instinctul, să tragă şi să gonească. Aveau frîuri obişnuite, dar lungi de cinci metri, şi şleauri subţiri, de frînghie roşie, care se prindeau la centură cu o carabină solidă, făcută să se poată desface repede la nevoie, doar dintr-o smucitură. Dacă Santa adusese de la Viena două echipamente, se gîndise la mine ? Mă emoţiona şi-i purtam recunoştinţă. Între şleaurile roşii, pe ultima lor parte, se întindea o plasă cu împletitura măruntă, ca să oprească zăpada aruncată de sub copitele cailor, altfel nu s-ar mai fi văzut nimic înainte. Culoarea plasei, un albastru puternic, părea aleasă anume ca să contrasteze cu roşul şleaurilor şi cu albul zăpezii ; era ceva secundar, dar mi se părea uimitor ce efect avea asupra privirii ; mai ales în viteză, devenea un caleidoscop magic.

Spre deosebire de cal, pentru om condiţia lui naturală, de a merge între două puncte ale pămîntului, la pas sau în goană, o schimbau schiurile ; dar fiind obişnuit cu ele, uitam uşor că erau un adaus, deveneau o a doua natură. Am ţinut calul la trap pînă am început să simt această natură, modificată de tracţiunea necunoscută mai înainte; sigur că am şovăit un timp, nimic nu începe fără teamă şi îndoială. Santa mergea alături şi mi se părea că îmi aparţine, fiindcă voia să-mi aparţină şi mi-o dovedise cu echipamentul adus pentru mine ; dacă aş mai fi avut vreo îndoială, eram sigur că măcar culorile nu le alesese pentru altcineva, mă fermecau cum n-ar fi fermecat pe nimeni. Şi mai fermecător era că peste aceste culori caii întorceau din cînd în cînd capul, să ne vadă, iar Iacob mă întreba din ochi, citeam limpede în ei, dacă nu-i dau voie să mărească pasul. Şi dacă de aici se mai poate urca încă o treaptă, farmecul cel mai mare îl avea Fedra, cum se ţinea la un pas lîngă stăpîna ei, adulmecînd-o tot timpul, zburdînd fericită, cu o mimică omenească. Aş fi zburdat şi eu, să nu fi fost atent la tot ce mi se întîmpla atunci prima dată, ca încercare fizică şi ca vrajă, ţinîndu-mă încordat, fără a mă lipsi de voluptate. Cu toate că folosesc rar cuvîntul, cînd mă priveşte, examinîndu-l cu circumspecţie,

sînt îndreptăţit să spun că ziua aceea a fost fericită pentru mine, cum a fost pentru cai şi pentru Santa.

Ce-a urmat de atunci înainte m-a dus la o stare incontrolabilă, ca o desprindere din materie, cînd m-am simţit destul de sigur pe mine ca să dau drumul frîului. N-am întîlnit în rîndul oamenilor pe cineva să izbucnească atît de decisiv în vreo manifestare a forţei sale, cum au făcut atunci amîndoi caii, luîndu-se unul după altul, aruncîndu-se liberi în luncă, peste dîmburi şi praguri, în nori de zăpadă, la fel de necontrolaţi ca mine ; Fedra galopa în frunte. În acele clipe, dispărea noţiunea de spaţiu şi depărtare, pămîntul înceta să mai fie teluric, devenea aerian ca viteza. Era o dezlănţuire în sufletul nostru, oamenii, şi una încă mai puternică în trupul cailor, o întrecere pe care ei o cîştigau clipă de clipă, fiindcă îi lăsam în voia lor deplină, iar ei îşi foloseau forţa şi libertatea cu o fantezie împrospătată tot timpul, chiar dacă nu li s-ar recunoaşte o asemenea însuşire. Adesea îşi încrucişau drumurile, şicanîndu-se în joacă şi atunci, trebuia să alunecăm lateral, noi oamenii, ca să nu ne ciocnim unul cu altul. Uneori Santa trecea atît de aproape, că îi simţeam respiraţia, îi simţeam parfumul, îi simţeam chiar căldura, dacă nu era doar o închipuire, pornită dintr-o dorinţă pe care n-aş fi exprimat-o niciodată.

Era peste un an de cînd ne cunoscusem, ne văzusem adesea şi uneori fusesem destul de aproape de ea, dar totdeauna ne despărţise Barbara, prin faptul fundamental că nu le deosebeam pe una de alta, şi sentimentele mele nu-şi găseau obiectul cu limpezime. Şi chiar mai tîrziu, cînd o identificasem pe Santa, cu un simţ fără explicaţie, chiar după ce le aruncasem în mare medalioanele devenite inutile, ele erau tot împreună. Iar în cele cîteva rînduri cînd rămăsesem singur cu Santa şi ea nu-şi ascunsese tandreţea, în mintea sau în sufletul meu nu apucase să se nască intenţia de a o cuceri bărbăteşte. De aceea aveam inima împăcată, nu mă zbuciumam noaptea, dormeam cu zîmbetul pe buze, ştiind că am s-o văd dimineaţa. Aşa, îmi construisem o bucurie temeinică şi calmă, fundată numai pe ideea că ea există.

Ştiam prea bine ce ne apropia pe unul de altul, dar fiind sigur că ea nu era conştientă de propriile ei instincte, le ţineam ascunse pe ale mele, într-atît, că le puteam so-

coti uitate. Ele nu se treziseră nici măcar cînd urcasem în vîrful piramidei lui Keops, unde, deşi o ţinusem în braţe, emoţia de-a fi acolo mă făcea să nu dau înţelesul firesc atingerii noastre corporale. M-am întrebat dacă toate acestea puteau fi numite un joc între două suflete ; nu, un joc are reguli şi se conduce după o tactică, fiecare dorind să se arate mai îndemînatic şi să cîştige, ca într-o întrecere. Era între simţămintele noastre ceva atît de egal şi de neted, că semăna mai degrabă cu o plutire în aer, pe care nu o asemuiesc nici măcar cu un zbor de fluture, fiindcă nu vreau să-i atribui o formă materială oricît de uşoară, aceea a unei perechi de aripi fără greutate.

Odată, după ce străbătusem lunca pînă la picioarele muntelui, în goana cailor şi ne întorsesem, fără oprire, cu viteză mai mare decît la ducere, stăteam toţi cinci în marginea cîmpului, de unde ne luam schiurile la spinare să mergem la grajduri ; dar am fi vrut să mai rămînem, şi noi, şi caii. Santa se întoarse şi îşi puse schiurile cruciş, peste ale mele, în faţa legăturilor ; era un gest ciudat, nu-l înţelegeam şi nu puteam să citesc nimic în ochii ei, fiindcă se uita în jos, la zăpadă.

— Dacă te-aş împinge, ai cădea pe spate, îmi spuse. Eşti prizonierul meu, şi nu-ţi dai seama.

Se trase puţin în lături, eliberîndu-mă, ridică ochii şi mă privi în faţă.

— Pune schiurile peste ale mele ! Vreau să mă predau, a fost o luptă prea lungă şi n-ar mai avea rost să continue, după ce Barbara mi-a desfăcut legămîntul.

Erau luni de zile de cînd nu-i mai pronunţase numele.

— Nu e fericită, mai spuse. Nu poţi fi fericită cu un om, dacă n-ai crescut împreună cu el ; măcar jumătate din tinereţe. Eu nu am cu cine să mai cresc şi e prea tîrziu ; nu mă pot mărita niciodată.

Mă privi adînc, în clipa cînd un nor trecea peste soare. întunecîndu-i ochii, apoi spuse, simplu :

— Ai să faci ce vrei cu mine !

Nu puteam înţelege, nu puteam crede, îmi ardea obrazul, şi ea mă privea în faţă. În vreme ce eu o apăram pînă şi de gîndurile mele, ea deliberase.

— Dar nu acum ! La primăvară, cînd s-o topi zăpada şi s-o usca iarba.

Era în ziua de 4 februarie şi începea să ningă încă o dată.

N-am făcut un gest, nu i-am atins nici măcar mîna, îngerul meu m-a păzit, ca de atîtea ori. Mi-am luat schiurile de peste ale ei, eliberînd-o, dar am ştiut că ea niciodată nu se va socoti eliberată ; era un caracter pe care nu putea să-l învingă decît moartea.

De atunci, n-am mai schimbat o vorbă despre înţelegerea care, deşi se făcuse, mi se părea lunatică ; am dus viaţa dinainte, fără alte gesturi. Ningea, zburam după cai prin ninsoare, vedeam pădurea întroienindu-se, poate zăpada avea să ajungă pînă deasupra copacilor, ca într-o eră glaciară, şi poate aveau să-i trebuiască milenii pînă să se topească. Nu mi se părea mult, aşteptam cu voluptate ; fiindcă sub nămeţi mă aştepta Santa, iar într-o zi aveam s-o găsesc pe iarba uscată.

*

Restul lunii februarie şi jumătate din martie a fost iarnă cu zăpadă nejilăvită, uscată, cum rar se întîmplă la sfîrşitul iernii, zăpadă asemănătoare cu praful de zahăr ; schiurile pluteau în vîltoarea de curcubeie ridicată în aer de galopul cailor. Uneori, nu puteam să lipsesc decît două ore de la şcoală, după-amiază ; era destul să străbatem lunca pînă la capăt şi să ne întoarcem prin zăpada răscolită de noi la venire şi care parcă rămînea încă în aer, atît de uşoară, că îi trebuia timp pînă să se aşeze.

Mergeam totdeauna cu Iacob, mă deprinsesem cu el şi el se deprinsese cu mine ; poate n-ar mai fi vrut-o pe Santa, stăpîna lui adevărată, uitînd că libertatea de-a galopa fără frîu în lunca înzăpezită şi-o datora ei, nu mie. Între toţi trei caii, el era cel mai puternic, mi se potrivea, după cum Iosif se potrivea Santei. Cîteodată, ea îl schimba cu Fedra, făcînd-o să necheze de bucurie, iar pe Iosif îl lăsa liber, să gonească printre noi, ceea ce pentru el nu era o bucurie mai mică. Am văzut la aceste animale că pentru ele bucuria nu însemna doar goana, ci şi devota-

mentul, mulțumirea de a ști că ne satisfac prin forța lor o nevoie peste puterile noastre, dîndu-ne o viteză de zeci de ori mai mare decît a altor oameni. Așa citeam în ochii lor cînd întorceau capul și vedeau încîntarea de pe fața noastră ; nici pintenul, nici cravașa n-ar fi fost pentru ei un îndemn mai mare. Simțeam atunci în mușchii mijlocului, sub centura de care trăgeau șleaurile, cum zvîcneau aplecați înainte, făcuți una cu zăpada și, cît știam că este pămîntul de mare, în clipele acelea mi se părea prea mic pentru ce-ar fi vrut ei să ne-arate.

Fără voia mea, mergeam mai totdeauna în frunte ; Santa mi-o lua înainte și își încrucișa drumul cu mine, numai cînd Iosif sau Fedra își ieșeau din fire, întrecîndu-se pe ei înșiși ; atunci goana devenea o întrecere războinică, vărsau pe nări aburi parcă împletiți cu flăcări, cum ar fi fost hrăniți cu jeratic, și la capătul unei sforțări aproape nebune, se abăteau prin fața lui Iacob, silindu-l să rămînă în urmă.

La întoarcere, ne rămînea un sfert de oră, uneori ceva mai mult, să ne tragem sufletul în marginea cîmpului, înainte de a merge la grajduri. Nu schimbam o vorbă cu Santa, nu ne uitam unul la altul, cred că în sufletul nostru erau dialoguri filtrate îndelung, în timp ce ne priveam de aproape, de la distanța care estompează imaginea. Singura atingere pe care mi-o îngăduiam, și-mi dădea o bucurie cred că necunoscută oamenilor, era să-mi lipesc ușor schiul de al ei, cum aș fi mîngîiat-o ; schiul era între noi un intermediar magic.

Într-o duminică dimineața, cînd aveam de gînd să mergem dincolo de munți, prin trecătoarea întroienită, pe unde de un timp nu mai treceau nici automobile, nici căruțe, ci numai sănii, Santa îmi spuse :

— Nu-i neloial, dar este nedrept să ne lași totdeauna în urmă. Îngăduie-mi să iau ajutoare !

Așa a început a doua parte a cavalcadei noastre, care la urmă i-a fost fatală. I-a unit pe Iacob cu Fedra, ca pe un diavol cu o lebădă, le-a legat șleaurile între ele, le-a prins la centură și a luat amîndouă perechile de frîuri în mînă. Surpriza mea a fost mult mai mică decît a cailor. După ce s-au uitat cîteva clipe unul la altul, fără să înțeleagă, Fedra s-a dezmeticit prima și s-a smucit în ham, dînd semnalul de plecare ; Iacob a nechezat într-un fel cum nu-l mai

auzisem, şi nici alt cal nu nechezase vreodată ca un hohot de rîs omenesc, retezat la jumătate şi sfîrşit cu un icnet, care l-a proiectat înainte, aproape balistic, fiindcă l-am văzut în mai multe imagini deodată, una în faţa celeilalte, pînă ce a devenit doar o nălucă neagră, amestecată cu o altă nălucă, albă ; Fedra părea un nor de zăpadă.

Stupoarea l-a făcut pe Iosif să stea locului cîteva clipe; am prevăzut că o să se smucească, mi-am încordat picioarele în schiuri şi m-am lăsat pe spate, cu muşchii abdomenului ca de piatră ; nu ştiu cum de n-am căzut, cum nu mi s-a rupt şira spinării. Calul era furios de-a binelea, se temea că n-o să-i poată ajunge ; şi eu credeam asemenea, dar fără furie, voiam ca Santa să ajungă înainte, acum şi totdeauna, să fie ea prima în orice întrecere, fiindcă îmi era dăruită, şi orice victorie a ei, orice triumf, avea să-mi aparţină şi mie.

Şi totuşi i-am ajuns, într-un kilometru, şi i-am depăşit, şi de-atunci Iacob nu i-a mai lăsat niciodată să treacă înainte, doar să meargă alături, alcătuind o troică. Nici doi cai uniţi n-aveau cum să-l învingă ; forţa lui era mult mai mare decît diferenţa de greutate dintre Santa şi mine. Am ajuns dincolo de munţi ; ne-am întors seara.

Săptămîni la rînd, zăpada şi-a păstrat structura. Pe la jumătatea lui martie însă, am simţit că se apropie primăvara, prin semne ascunse, sau prin dorinţe, fiindcă altminteri zăpada nu se înmuia, ci rămînea prăfuită, ca mai înainte. Pentru mine socoteam a fi un noroc, fără să mă gîndesc că altă lume suferă după o iarnă atît de lungă, oamenii săraci, fără lemne ; organismul se ofileşte, nu-i făcut să intre în repaus în unele perioade, ca animalele care hibernează. Şi chiar dacă îl ţii la căldură şi mădularele nu-şi pierd funcţiunile, spiritul, în schimb, rămîne fără hrana lui, care nu se măsoară şi nu se cîntăreşte, nu i se numără caloriile : cerul albastru, zefirul, mişcarea gîzelor în iarbă, mirosul mugurilor plesniţi, apoi floarea pomilor, toate încununîndu-se cu soarele, binecuvîntatul stăpîn al nostru.

Era un geruleţ care păstra zăpada, dar într-o zi, privind în zare, am văzut o pîclă verzuie plutind peste sălciile din luncă. Împotriva temperaturii din aer, seva lor începea să pulseze, o căldură venea din adîncuri, făcînd să se umfle rădăcinile, şi cu toată zăpada care acoperea cîmpul, pri-

mele ramuri înverzeau, răzvrătite. Era o luptă, mugurii puteau să degere, dar nu le era îngăduit să mai întîrzie, urmau soarta soldaților ieșiți din tranșee. Această privelişte, care făcuse să-mi tresalte inima primăverile, acum m-a umplut de mîhnire. Dacă zăpada începea să se topească, după cum spuneau sălciile din luncă, nu mai puteam să mergem cu schiurile. Şi trebuia timp pînă să se topească toată, şi alt timp pînă să se usuce iarba în pădure. Dar nu după acel timp mă durea inima, căci nu se putea să nu vină, ci mă gîndeam că de aici înainte am s-o văd pe Santa mai rar, pe stradă sau la cofetărie, iar caii n-am să-i mai văd niciodată.

I-am vorbit, pe cînd potrivea echipamentul pe caii ei, pregătindu-se de plecare. Eu eram gata.

— S-ar putea să fie ultima oară ! i-am spus, cu ochii la sălciile din luncă.

A tresărit, surprinsă.

— Ultima oară ?

Nu-i ceea ce îmi închipui acum, e ce am simțit atunci : în vocea ei era o mirare copilărească, dar cu un timbru tragic.

— De ce ultima oară ?

— Fiindcă vine primăvara ; mîine o să fie moină, se simte în aer.

A încercat zăpada cu schiul.

— Dar azi e dumnezeiască !

Înainte de a porni, s-a mai întors o dată spre mine.

— Şi dacă vine primăvara, o să mergem călare ! Cît ai să vrei de departe !

Tot timpul, de cînd ne încrucişasem schiurile, voia să-mi fie pe voie, să fie mai mult decît îmi era voia.

Au fost ultimele ei cuvinte.

Ne-am dat drumul peste cîmp, sărea peste şanțuri şi dîmburi, urmînd mişcarea cailor care treceau primii. Se întîmpla uneori, la o denivelare prea bruscă, sau într-o clipă de neatenție, să ne rostogolim în zăpadă. Lăsam frîurile, cu o apăsare desfăceam carabina care ne lega şleaurile de centură ; caii se opreau după o sută de metri, apoi se întorceau singuri, mergînd în buiestru şi privindu-ne cu mustrare. Drumul nostru preferat era cel din luncă,

fiind pustiu, în afară de ciori întîlneam doar cîte un cîine fără stăpîn, care mergea prăpădit de la un sat la altul, căutînd un adăpost şi ceva de mîncare ; pe cîmpul îngheţat nu găsea nici măcar stîrvuri. Îi recunoşteam starea de restriştе după mersul descurajat, cu capul în zăpadă şi cu coada între picioare. Dacă se întîmpla ca vreunul să prindă un iepure, îl vedeam gonind cu el în gură şi îmi închipuiam că nu fugea de frică, n-ar fi avut cine să-l ajungă, ci se grăbea spre un loc care nici n-aş fi crezut că există, o vizuină unde îşi ducea iarna viaţa sălbăticită şi unde căţeaua, cu puii aşteptau morţi de foame.

Coborîsem pîrtia, lăsasem cabana în urmă şi acum alunecam prin luncă, în lungul şirului de sălcii golaşe ; privite de aproape, păreau moarte, dar în depărtări, unde se suprapuneau unele peste altele, acea boare verzuie pe care o ridicau în aer mugurii plesniţi, prima iradiaţie a clorofilei, vesteau tot mai limpede că se apropia primăvara. Pe malul rîpos de peste rîu, se şi vedeau fîşii de pămînt, încă negru de umezeală, ieşind la lumină. Curînd, în acele locuri aveau să apară şi primele gîze. „Dar poate o să mai ţină o zi-două !" mă gîndeam, îmbătat de viteză.

Cît a ţinut nu ştiu, o săptămînă, o lună, tot anul ; timpul s-a prăbuşit peste mine şi m-a pironit acolo, în luncă, unde ceva al meu a rămas înmormîntat pentru totdeauna. S-a întîmplat în clipa cînd bucuria mi se părea mai mare ca niciodată. Santa mă ajunsese din urmă şi acum era lîngă mine, în dreapta ; dacă aş fi întins mîna aş fi putut s-o ating, soarele o bătea din stînga, îmbrăcîndu-i obrazul în raze de aur, ca pe icoana Fecioarei Maria, pe care, în copilărie, o vedeam între ferestre, cînd deschideam ochii de dimineaţă. Caii mergeau singuri, mă uitam la Santa cum nu îndrăznisem mai înainte, şi sub îmbrăcămintea groasă îi citeam fără sfială desenul trupului, cum i-l ghicisem din primele zile, iar la piramide, cînd o ajutam să se cţtere pe blocurile înalte de piatră, îl văzusem aproape pe jumătate gol, şi îl ţinusem în braţe. Dar amintirea aceea era mai degrabă o abstracţiune, pe cînd acum făptura de lîngă mine devenise o realitate apropiată. Şi deodată, nu mi-a mai părut rău că venea primăvara, am dorit să se topească zăpada, repede, să curgă şuvoaie, să umple rîurile, să inunde satele şi oraşele, apoi

să se usuce iarba în pădure. Am scuturat hăţurile lungi, cu nerăbdare, nu mă uitam înainte, ci doar la Santa ; am simţit cum Iacob iuţea pasul şi lungea salturile, peste ceea ce aş fi crezut că nu se mai poate ; aveam viteza cînd avioanele pot să decoleze şi mi se părea că decolez eu însumi, zburînd pe schiuri ca pe aripi.

Cîteva clipe, Santa a rămas în urmă, pe urmă am văzut-o apropiindu-se iarăşi, cu faţa luminată de soare, pînă ce a fost din nou lîngă mine, iar caii ei galopau frunte la frunte cu Iacob. Atunci, prima oară, am simţit nevoia s-o iau în braţe, pe deplin şi pentru totdeauna, acolo, pe zăpadă, în locul unde s-ar fi terminat zborul.

Acest gînd, care nu mi se părea o nebunie, a ţinut cîteva clipe, cît ea să simtă şi să-şi întoarcă privirea spre mine. Aşa am apucat să-i mai văd o dată ochii ca antracitul, lucind în razele soarelui. Pe urmă, a întors brusc capul în faţă, şi a scos un ţipăt de moarte : în calea ei era un trunchi gros de salcie. Printr-o fatalitate de neiertat soartei, printr-un blestem, care poate aştepta de mult să cadă din ceruri, asupra unei fiinţe fără prihană, poate spre a pedepsi păcatele mele, timpul petrecut cu Ghizela în umbra crucifixului, spurcîndu-l astfel ca anticriştii, caii o luaseră unul prin dreapta, altul prin stînga, şi trunchiul rămînea la mijloc.

Timp nu era decît o secundă ; Santa a lăsat hăţurile şi a întins mîinile în faţă, să se apere ; chiar să-şi fi păstrat sîngele rece, nu avea cînd să-şi desprindă carabina. Şleaurile s-au rupt din smucitură, şi ea a rămas ţintuită pe trunchiul de salcie, cu mijlocul fracturat de centură, cu pieptul zdrobit, odată cu braţele care nu putuseră să o apere.

N-am putut să mă eliberez decît în cincizeci de metri, mi-am scos schiurile şi m-am întors fuga, împiedicîndu-mă, alunecînd, căzînd în brînci, julindu-mi obrazul.

Capul ei, întors spre stînga, părea întreg, poate o clipă mă căutase cu ochii, aşteptînd ajutor de la mine ; dar pe nas îi curgea o şuviţă de sînge, şi partea cealaltă a capului nu mai avea formă, era zdrobită şi presată în salcia căreia îi plesneau mugurii ; tot trupul era presat, sub miile de kilograme ale impactului, de aceea rămînea în picioare.

19

Nu vreau să chinuiesc pe nimeni, destăinuind cum am îndurat această pedeapsă ; era pedeapsa mea, Santa de mult se afla în ceruri, absolvită.

Nu le-am destăinuit nici lui Trandafil, nici Corneliei, unde mă aflam în ultima vacanţă, la Paşte. Lui mai ales nu i-aş fi spus o vorbă, după ce, abia cu doi ani în urmă, trăise o dramă la fel de zguduitoare. Dar nu se putea ca ei să nu simtă, gemeam prin somn şi dacă mă trezeam îmi pierea somnul, de care nici nu voiam să mă bucur, rămîneam cu ochii în tavan pînă dimineaţa. Ca suferinţa să fie mai mare, uneori mă străbătea un gînd, şi atunci simţeam că îmi stă inima : „Dar dacă ea însăşi a tras hăţurile, abătînd-o pe Fedra ?“ Nu ! Era o aberaţie ; dacă regreta legămîntul şi vedea că se apropia timpul, nu s-ar fi uitat în ochii mei cu atîta bucurie, ca în ultimele clipe ; toată fiinţa ei era bucurie, şi nu putea să pornească decît din dorinţa de a se dărui, fiindcă nu mai aştepta altceva de la viaţă ; se mulţumea cu un suflet loial, cum îmi spusese odată.

Dar eram eu un suflet loial ? mă întrebam în nopţile cînd îmi pierea somnul. Acum nu mai puteam să dovedesc, fiindcă nu mai aveam pentru cine. Apoi venea îndoiala, ca o altă pedeapsă : ce-i drept sufeream fiindcă murise, dar nu era o dovadă că, rămînînd în viaţă ar fi fost fericită. Ce puteam eu să-i dau ? Poate soarta făcuse un act de dreptate. Aşa gîndeam, apoi mă scuturam cu oroare ; nu, în numele lui Dumnezeu şi al Necuratului, nu-i admisibil ! Fericită sau nefericită, ea era o splendoare a vieţii. Cu dreptate sau fără dreptate, cum să piară ?

Îmi puneam perna pe faţă, o strîngeam cu pumnii, să nu se audă un geamăt, dacă nu izbuteam să-l înăbuş ; dimineaţa, Cornelia găsea perna udă de lacrimi, o punea la soare, să se usuce, dar cît am stat acolo nu m-a iscodit, nu mi-a aruncat o privire mirată.

Îl căinasem pe Trandafil că îşi luase o nevastă bătrînă şi îl căinam încă. Dar de ce ? Exista pe pămînt o femeie mai bună ? Şi de ce i-ar fi trebuit alta unui om lipsit de orice aspiraţie ? Fiindcă adevărul era acesta, şi aceasta

era rana, Trandafil nu mai aştepta nimic de la viaţă. Iar Cornelia ştia şi acceptase ; ea nu dorea altceva decît ca el să supravieţuiască.

Singurul act de voinţă al acestui om cu sufletul mutilat pentru totdeauna fu să iasă din letargie şi să dea meditaţii, patru ore în fiecare după-amiază, cînd venea de la slujbă. Medita pe oricine, la orice materie, cu rigoare, dar fără pasiune, neatent la altceva decît la învăţătura pe care trebuia s-o bage în capul celuilalt ; de multe ori nici nu ştia pe cine are în faţă. Ar fi putut să ducă o viaţă pe deplin înlesnită, cu prisos chiar, fiindcă avea zeci de elevi zilnic, însă lua sume modeste, parcă ruşinîndu-se că le primeşte.

O singură dată mi-a vorbit despre starea lui, cînd am observat ce obosit era seara, şi l-am sfătuit să se mai odihnească.

— Nu uita că sînt în purgatoriu !

Atît mi-a spus, şi cu aceste cuvinte am înţeles ceea ce ştiam dinainte, dar speram să se schimbe, că îşi socotea viaţa pecetluită. Niciodată nu am reluat discuţia.

Pînă să vin eu, Cornelia ridicase la poartă, ea singură, cu mîinile ei, cu materiale rămase de la incendiu, cînd arsese casa proprietarilor, o gheretă nu mai mare de doi metri, ca să nu mai vîndă borşul în curte. „Nu se poate !...“ mi-am spus. Orice s-ar fi întîmplat în viaţa lui Trandafil, el nu putea să decadă pînă într-atît, ca nevasta lui să se ocupe cu un negoţ mizerabil. Uitam că o împingea o nevoie fără altă ieşire, decît dacă s-ar fi apucat să cerşească ; în afară de casa lor, unde veneam şi eu în vacanţe, Cornelia îl întreţinea şi pe Odor, îi plătea chiria, în odaia din vecini unde îl instalase, îi spăla rufele, îi călca hainele, îi dădea ghetele la reparat şi îi ducea de mîncare. Pe lîngă mîna dreaptă, pierdută, Odor avea un ochi vătămat de ger, care se opaciza treptat ; se folosea de al doilea. După un an şi jumătate, nu mai vedea decît cu lupa.

M-am dus la el a doua zi după ce venisem ; l-am găsit într-un chioşc din fundul curţii ; se chinuia să scrie cu stînga, pe unul din caietele lui obişnuite ; nu mai ştiam al cîtelea putea să fie, poate trecuse de două mii, de patru. Nu m-a recunoscut decît după ce am ajuns aproape ; pe masă, între hîrtii, era garoafa albă, stropită cu roşu, pe care i-o lăsase Tania, între rufe ; se uscase fără să-şi

piardă culorile. Odor nu se apuca niciodată de lucru, pînă ce n-o punea în față. Unii ar fi socotit că era un fetișism, sau o manie ; mă feream să judec, știu doar că mi se strîngea inima ; floarea aceea mică, uscată era tot ce rămînea de la Tania. Iar pentru Odor, deși încă o dată mă feresc să judec, poate era tot ce rămînea dintr-un el însuși, proiectat într-o ipostază a lui, și imposibilă, și interzisă.

Nu mi-a întins mîna, fiindcă *n-o avea,* m-a salutat numai cu capul. M-am așezat în fața lui, pe un scaun, și l-am urmărit multă vreme cum scria, împiedicat, ținînd între degetele nedeprinse creioanele lui scurte dintotdeauna. Deci, împotriva a două îngrozitoare vicisitudini, mîna dreaptă și vederea în parte pierdută, capul lui continua să gîndească și voia ca gîndirea să rămînă, indiferent pentru cine, fie și pentru nimeni, ci numai pentru ea însăși. Așa a stat pînă s-a făcut seară ; de cînd lumina după-amiezii începuse să scadă, nu mai scria, stătea cu ochii în gol, desigur clasificînd ideile următoare și compunînd frazele care să le exprime. N-aveam nici o dovadă, aș fi putut crede că în mintea lui nu mai era nici o idee sau rămăsese una singură, și o frămînta în chip steril, fără să ajungă la o a doua. Dar mă născusem spre a crede în el, era între spiritele noastre o comunicație sigură, oricît ar fi fost mintea mea de necoaptă. Astfel că nu mă puteam îndoi de el astăzi, cum nu mă îndoisem nici mai înainte. N-am nici un mijloc să-mi demonstrez credința, decît pe acela de a nu o trăda niciodată.

— E timpul să mergem în casă, spuse Odor, ridicîndu-se și adunîndu-și hîrtiile cu o singură mînă.

Am vrut să-l ajut, dar m-am abținut la vreme, el însă m-a simțit, dovadă vorbele lui următoare :

— N-am ținut la nimic din ce-mi aparține, decît la putința să înțeleg într-o zi rostul venirii mele pe lume. Așa voi putea să-mi explic rostul venirii pe lume a tuturor oamenilor. Dar eu știu că oamenii nu așteaptă o asemenea explicație, de aceea o voi păstra pentru mine. Iar rostul tău nu este în nici un caz să strîngi hîrtiile mele de pe masă.

Că se lepăda cu ușurință de orice bunuri știam din copilărie și nimic din ceea ce urmase nu fusese o dezmințire. Atitudinea lui față de viață era însă paradoxală, cel puțin cîteodată ; acceptase ajutorul lui Osman, birjarul, al Medeei, fata de la Morgă și acum pe al Corneliei, ca

să nu mai amintesc de Alexandrina, deoarece socotesc că datoria de mamă nu trebuie pusă alături de alte gesturi, ale oricui altcineva.

— Nu intri ? mă întrebă Obor.

— Nu, lasă-mă să stau la fereastră.

Fereastra era locul de unde în copilărie ascultam lungile lui discursuri și le înregistram, dovadă că le ținem minte. Creierul meu, abia în dezvoltare, acumula ideile fără să le înțeleagă, așa cum butelia de Leyda acumulează electricitate fără să știe ce este electricitatea și de unde vine. Rămîne însă o deosebire esențială : eu, fiind altceva decît o mașinărie, presimțeam evoluția mea în timp, și ascultam cu o aviditate plină de bucurie.

În lumina care mai venea de afară îi vedeam odaia, o încăpere cum își făceau bogătașii, un salonaș de pe vremuri, cu stucaturi pe tavan, cu pereții acoperiți de tapet auriu, ca plicurile domnului Pretoreanu. Întreagă casa era la fel, cu mari pretenții, un fel de palat rătăcit pe o stradă sărăcăcioasă. Proprietarul, om bogat și în vîrstă, murise, și toate bunurile lui aparțineau acum unei văduve tinere. Nu știu ce nevoie avusese aceasta să închirieze o cameră, scosese însă mobila potrivită cu plafonul și cu pereții, iar în loc pusese vechituri de prin pod și din magazie. În locul covorului persan, acum erau preșuri țesute din cîrpe în toate culorile, înnădite la întîmplare. Pe unul din pereți atîrna un fel de goblin ieftin, pe ceilalți fotografii de familie ; sigur că Odor nu le vedea, cum nu vedea mobila desperecheată, un dulap cu oglindă ovală, o masă lungă sub goblinul din perete, plină de caiete și hîrtii puse în ordine, iar alături un pat de bronz, mîndria casei, adus din dormitorul proprietarului, singurul obiect mai de valoare, dar cu totul ieșit din modă ; proprietăreasa vorbea de el cu orgoliu, nu exista altul la fel pe toată strada, pe multe străzi, doar în casele bogătașilor. În afară de un scaun, în odaie nu mai era nimic, decît patru cufere, puse unul peste altul, două cîte două. Le știam pe trei dintre ele ; al patrulea cuprindea probabil ultimele manuscrise ale lui Odor, adunate de cînd ne văzusem ultima oară, cu doi ani în urmă.

Odor își scoase haina, o puse pe spătarul scaunului și se așeză pe pat, la margine. Aveam noroc că stătea în profil, cu partea stîngă la mine ; mi-ar fi făcut rău să-i

văd mîneca goală, o zdreanță de cîrpă, acoperind ciotul brațului. Nici nu știam, nu voisem să întreb de unde era tăiat, de sub cot sau de deasupra ; nici în primul caz durerea mea n-ar fi fost mai mică, fiindcă lipsea mîna, care scrisese patruzeci de ani fără întrerupere. Odor se aplecă, își descheie o gheată, o scoase și rămase cu ea în mînă. Îi știam de mult gesturile, putea să stea așa pînă la miezul nopții sau pînă la ziuă, absorbit de o meditație.

Ca și cum mi-ar fi simțit gîndurile de mai înainte, spuse :

— Nu, n-am ținut la nimic din ce-mi aparține, în afară de creier, ca fiind singurul sediu al gîndirii noastre. Un braț nu contează, n-ar conta nici al doilea. Aș putea să pierd și picioarele. Ochii oricum am să-i pierd. Pot să pierd totul, să rămînă numai creierul. Știu că te întrebi ce mai poate să facă un creier rămas singur.

Mă gîndeam, într-adevăr, și se năștea în mine o neliniște, teama că de aici înainte n-ar mai fi înțeles nimeni.

— Va continua să gîndească ! se auzi glasul lui Odor, cu o convingere înfricoșătoare. Te întrebi, continuă el, fără să-și schimbe poziția, ce se întîmplă cu gîndirea, dacă nu o poți scrie, s-o lași altora. Ei bine, gîndurile se conservă în chiar creierul care le debitează. Iar după ce murim, și pumnul de materie cenușie a noastră se descompune, acelea din gînduri care au destulă forță și destul adevăr potrivit cu timpurile de peste milenii au să rămînă imprimate în craniul de os, în țeasta nepieritoare. Cineva, atunci va izbuti să le descifreze și să le transcrie în alfabetul epocii.

În copilărie, cînd îi puneam o întrebare neghioabă, arunca furios cu gheata în mine. Chiar dacă ar fi făcut la fel și acum, nu mă puteam abține :

— Într-o bucată de os, de doi sau trei decimetri patrați suprafață și trei milimetri grosime, poate să încapă tot ce-a gîndit un om o viață întreagă ?

N-a aruncat cu gheata în mine, ci mi-a răspuns obosit, stins, ca din altă lume :

— Pot, și chiar mai multe ; gîndirea unei generații, a unei epoci sau a tuturor civilizațiilor ; fiindcă în trei milimetri grosime se vor suprapune milioane de gînduri, și într-un centimetru patrat vor încape miliarde.

Mi-am amintit caietul în care scrisese mii de rînduri suprapuse și rotite în toate direcțiile. Iar acum, cînd povestesc acestea, și de cînd s-au întîmplat ele n-au trecut milenii, ci puțin peste o jumătate de secol, îmi vin în minte computerele și toate celelalte mașini electronice, de calcul sau de gîndire, cu circuite integrate, care într-o piesă de un centimetru patrat și de trei milimetri grosime cuprind mii de firișoare ; mîine vor cuprinde milioane. În felul lui, vecin cu realitatea de astăzi, Odor le-a prevăzut, dar n-a apucat să le vadă. Sper că nimeni n-are să-i profaneze mormîntul, și dacă peste el nu va cădea o bombă atomică, într-o zi un savant va descifra toate gîndurile lăsate de el în craniu.

Își descheia a doua gheată, cînd i-am pus o întrebare :

— Odor, dacă pierzi un om și fără el toate rămîn inutile, ce poți face ?

Parcă avea răspunsul pregătit, parcă medita la el de multă vreme :

— Să cauți altul !

•

Ne aflam în primăvara anului 1932 ; în orașul nostru, pe strada unde locuia Trandafil, pe străzile vecine, pe toate celelalte, pe bulevarde, prin piețe, pretutindeni, se lipeau afișe electorale, pentru alegeri. Oricare ar fi fost rezultatul, nici un partid nu rezista prea mult la putere ; guvernele păreau tocmite cu luna, ca jupînesele.

Umblam pe străzi lunatic, cu ochii în gol, fără să văd pe nimeni, stăpînit de un singur gînd, că nu pot să urmez sfatul lui Odor, ci trebuie să găsesc altă scăpare. Fugeam de acasă, ca să-mi ascund tristețea ; nu spun că n-aș fi suportat o compătimire ; dimpotrivă, o vorbă bună nu putea să-mi facă decît bine, dar Trandafil și Cornelia sufereau poate mai mult decît mine și aveau tăria să nu arate.

Așa s-a întîmplat să fiu martor la întreagă năzdrăvănia care, cu toată rătăcirea mea, nu putea să rămînă neobservată. Într-o zi, oprindu-mă în fața unei foi de ziar lipită pe un perete, la Prefectură, m-am pomenit, fără voie, cu un zîmbet pe față. Amuzamentul a ținut numai cîteva clipe, însă imaginea care mi-l stîrnise o țin minte și astăzi.

Desigur că amănuntele le-aş fi uitat de mult, dacă Trandafil nu-mi dădea ziarul, socotind că aveam de ce rîde ; am scos din el o tăietură de două şchioape, pe care o am acum în faţa ochilor, într-un mic dosar, nu mai mare de cinci pagini, cu evenimentele anului. Dacă mă opresc la o idee comică şi nu aleg altceva dintre acele evenimente, bunăoară primirea lui George Enescu la Academia Română, motivul este că el oricum ar fi scris „Oedip", şi eu nu l-aş fi iubit mai puţin decît în cazul că-l respingeau, cum s-a întîmplat cu alţii. La fel primirea doctorului Gheorghe Marinescu la Academia de Medicină din Paris ; cine nu cunoaşte meritele lui, să se informeze ; a trecut vremea cînd un redactor de editură îmi cerea să dau în subsolul paginii explicaţia cuvîntului „pensetă", cînd ar fi trebuit să-l cunoască măcar de la propria lui nevastă, care odată îşi va fi pensat şi ea sprîncenele, sau îi va fi smuls chiar lui un fir de păr din vîrful nasului.

Tăietura de ziar, pusă după fotografiile celor doi miliardari sinucişi în prima parte a anului, Eastman şi Kreuger, reproduce semnele electorale ale partidelor şi fracţiunilor politice înscrise la alegerile din 1932, luna iulie. Înainte de război se cunoşteau două partide, liberalii şi conservatorii, care veneau la putere prin rotaţie, faimoasa formulă numită „rotativa". Şi deodată, în loc de două, mă pomenesc cu şaptezeci şi cinci de partide înscrise pe lista din 1932, ca opt ani mai tîrziu să rămînă unul singur, al regelui Carol al doilea, dacă s-a mai auzit una ca asta, cap încoronat şef de organizaţie politică ! Pentru contemporanii acelei vremi, şi pentru cei interesaţi de istorie, mă grăbesc să spun, ca să nu fiu bănuit de eroare sau de confuzie, că nu mă refer la Frontul Renaşterii Naţionale, nu i-a venit rîndul, ci la „Partidul Unic", uitat de toată lumea ; am prieteni sau cunoscuţi, de-o vîrstă cu mine, care, cînd aud, cred că-i o glumă sau o născocire a mea, dacă nu cumva o halucinaţie. Dar partidul a existat, două sau trei luni de zile, în vara anului 1940, avîndu-l de preşedinte pe Maiestatea Sa regele, şi secretar general pe Urdarianu, omul de casă.

Întorcîndu-mă la anul alegerilor caraghioase, cred că dificultatea comisiilor electorale era să nu înscrie şaptezeci şi cinci de partide, ci să găsească tot atîtea semne,

cîte unul pentru fiecare, de pus pe buletinele de vot, ca alegătorii să nu se încurce, mai ales neştiutorii de carte.

Am ajuns, într-o meserie exersată peste şase decenii, să descriu fără dificultate şi sper că destul de clar spre a înţelege toată lumea, înfăţişarea oricărui obiect am în faţă, ca să nu vorbesc de tipuri umane şi de peisaje, treabă mult mai laborioasă. Iar azi, dacă ar trebui să pun în cuvinte toate cele şaptezeci şi cinci de semne, mă declar incapabil, fiindcă o bună parte sînt, cum s-ar spune, indescriptibile. Le las la o parte pe cele mai simple : un cerc, două cercuri concentrice, un cerc tăiat de diametru, un triunghi, o linie culcată, două linii paralele, un patrat, o spirală. Las la o parte şi pe altele, pentagon, romb, cerc cu doi ochi, cerc cu patru ochi, un I, un V, şi un U mare ; acestea, cu puţină atenţie, pot fi şi descifrate, şi descrise, şi memorate, dar sînt numai cincisprezece, mai va pînă la şaptezeci şi cinci, puzderia de partide. Aflată la ananghie, comisia electorală acceptă un triunghi cu bisectrice pentru un partid, pentru altul aceeaşi figură, cu cele trei linii unite la bază, ceea ce le transformă într-o piramidă, greu să n-o confunzi cu cea dinainte. Două triunghiuri echilaterale, puse în vîrf pe orizontală, seamănă cu un papion folosit în loc de cravată. Cum se va exprima agentul electoral în discursuri, mai cu seamă la ţară : „bade, să votezi două triunghiuri puse vîrf în vîrf" ; badea nu va înţelege. Să-i spui : „bade, votează papionul !" ; badea va întreba : „Ce-i aia ?" Trei linii verticale, zigzagate ; în explicaţie scrie : trei poteci colite. Na-ţi-o bună ! Credeam că sînt trei fulgere ! Patru liniuţe orizontale ; cu ochii împăienjeniţi de atîtea semne, mi s-a părut că sînt cinci, am crezut că-i un portativ muzical, să pui pe el o cheie, de fa, de do, de sol, cu o semnificaţie subtilă. Două jumătăţi de cerc, unul deschis în sus, altul în jos şi tangentate la mijloc ; cum îl descrii alegătorului ? Două copăi puse cu fundul una peste alta ! Un partid are drept semn de recunoaştere „o scară cu patru trepte" — aşa scrie ; între desene nu există nimic să semene cu o scară.

Alegerile le-au cîştigat ţărăniştii, prim ministru era Vaida ; Maniu se abţinea, neputînd să se înţeleagă cu regele. Oare cîştigătorii ce semn or fi avut, copăile, papionul ?... Şi cîţi i-or fi votat, confundînd desenele ? Pierde oaia şi cîştigă capra !

Aceste comicării s-au întîmplat într-un an trist pentru mine ; pentru mulți a fost vesel ; dar ultimul ! Odată cu anul următor, 1933, au început tragediile, care aveau să premeargă începutul catastrofei de la sfîrșitul deceniului.

Cu privire la semnele de recunoaștere, mai am de făcut un adaos, altfel aș rămîne ceva dator epocii mele, ar fi o infidelitate care mi-ar sta pe suflet, chiar dacă mulți mi-ar ierta-o cu ușurință. În acei ani, dacă mai există cineva să țină minte, tramvaiele, cele electrice, desigur, căci existau încă și cu cai pe cîteva linii, aveau două felinare sus, în stînga și-n dreapta ; pe cel din dreapta scria numărul liniei, în stînga era un semn caracteristic pentru fiecare linie. Tramvaiul 14, de pildă, care venea pe Bulevardul Elisabeta, pe la liceul Lazăr și mergea pînă în Cotroceni, unul din drumurile mele obișnuite, se distingea printr-un punct violet, de mărimea unei portocale, pe un fond alb, dacă nu mă înșeală memoria. De altele sînt și mai puțin sigur, parcă tramvaiul 20 avea un X roșu ; mai erau apoi linii, oblice pe stînga, pe dreapta, puncte în culori felurite restul se pierde, nimeni n-a mai pomenit de ele și îmi închipui că sînt ultimul care pomenește. Acea epocă nu este prea îndepărtată de vremea noastră, cînd liniile de tramvai se numără cu zecile, deși li s-au adăugat autobuzele, troleibuzele și metroul ; atunci ajungeau la două duzini doar teoretic, unele cifre intermediare fiind lipsă. Cînd unu spunea că ia tramvaiul unsprezece, care nu exista, însemna că merge pe jos, din economie sau ca să-și miște picioarele ; era o vorbă spirituală.

Nu mai demult decît acum o jumătate de secol, semnele misterioase ale tramvaielor erau puse pentru folosul necunoscătorilor de cifre, adică al analfabeților.

Într-o după-amiază, cînd m-am întors din oraș, pe unde umblasem doar ca să treacă timpul, am găsit-o pe Cornelia săpînd grădina, de primăvară. Mai luase încă un sfert din curtea ca și părăsită după incendiu ; avea de gînd să facă legume mai multe, pentru vînzare. Ținea portița deschisă și era cu un ochi în stradă, să dea fuga, dacă venea cineva să cumpere borș, care devenise renumit și în alte cartiere, de la barieră pînă în piață. Acest negoț continua să mi se pară degradant, deși, așa cum aducea el cîștigul, picătură

cu picătură, făcea să se adune o sumă bunișoară pînă la sfîrșitul săptămînii, destul ca, adăugîndu-se la leafa lui Trandafil, să ajungă pentru cheltuielile casei, să rămînă cîte ceva și pentru zile negre ; Cornelia, cu firea ei întreprinzătoare și optimistă, nu prevedea asemenea zile, dar așa este vorba.

Rezemată de zid, stătea o fată în uniformă de școală ; după cum arăta, ar fi fost în ultima clasă. Luase două sticle de borș, le avea puse jos, alături, într-un săculeț împletit din sfoară de Manila și acum întîrzia, să mai schimbe o vorbă cu Cornelia.

— Lasă-mă să dau și eu vreo două cazmale, mai odihnește-te ! spunea cînd intram pe portiță și încă nu mă văzuse.

Apoi amuți și se făcu roșie.

— Hai, o îndemnă Cornelia, spune-i pentru ce-ai venit !

Fata nu era timidă, cum mi se păruse, sau știa să se stăpînească, dovadă că îmi vorbi fără sfială, privindu-mă în față :

— Nu vrei să vii la noi, să jucăm gajuri ? Stau la capul străzii, sîntem mai multe fete și băieți, dar băieții, ne lipsește unul.

— Nu sînt de vîrsta voastră ! i-am răspuns, cu un regret sincer, mi se părea că îmbătrînisem.

Cornelia împinse cazmaua mai adînc, făcînd să-i sară papucul.

— Du-te ! mă îndemnă. O să-ți prindă bine.

M-am dus, după zece minute, așa mi-a spus fata, să se schimbe și să se pieptene. Nu știu cum izbutise să se dichisească într-un timp atît de scurt, mi se părea alta, parcă n-o văzusem bine. Își pusese o fustă bleumarin, plisată, și o bluză albă ; fetele de vîrsta ei nu știu mai mult despre îmbrăcăminte, n-au avut cînd să învețe, sau n-au fantezie, sau nu pot să-și cumpere ce le-ar place. După cum arăta casa, cu grădinița din față și curtea mărginită de calcanul vecinului, părinții nu păreau oameni bogați, ci de stare cel mult mijlocie ; oameni care nu-și pot răsfăța copiii. Bluza mi s-a părut cam largă, poate era a unei surori mai mari, însă prisosul de pînză nu împiedica să se vadă că avea sînii liberi, formați de-a binelea, de aceea

poate își ținea umerii puțin aduși în față, ca să-i disimuleze sau să-i apere. Știam că într-o zi, nu prea tîrziu, mișcarea avea să fie inversă și atunci, cel din fața ei trebuia sau să se dea în lături, sau să întindă mîna. Mi-am amintit ce naturală era Santa în mișcările ei ; nu-și ascundea și nu-și etala nimic din alcătuirea ei feminină, de aceea nici nu mă dădeam la o parte, nici nu întindeam mîna. Apelul ei pornea din date mult mai puțin vizibile.

În curtea bine bătătorită și măturată proaspăt, ședeau în cerc, pe scaune desperecheate, băieți și fete de școală, vreo zece, cam de aceeași vîrstă, paisprezece-șaptesprezece ani, sau nici atîta și își dădeau silința să pară mai vîrstnici. Cea mai răsărită dintre fete era fiica gazdelor. Strigînd-o, de la bucătărie, să ia tablaua cu farfurioare de dulceață, maică-sa îi spuse Oița. Așa îi spuneau și colegii ei, dealtfel. Asemenea nume nu mai auzisem, în altă stare de spirit mi-ar fi stîrnit rîsul ; cum se poate s-o cheme pe o fată ca pe o oaie ? ! Abia pe urmă, cînd am privit-o mai bine și am descoperit blîndețea de pe chipul ei și mai ales din privirea copilăroasă, în contrast cu alcătuirea trupească, mult prea bine definită, numele nu mi s-a mai părut comic, am luat din el numai muzicalitatea lui blajină și dulce, uitînd cu totul oaia de la origine. După catalog o chema Ioana, dar pe atunci un asemenea nume, de țară, la oraș nu-l purtau decît servitoarele ; n-a trecut mult pînă să vină la modă. Îl priveam și eu cu reținere sau nu-l priveam deloc, punîndu-l alături de Marița, care nu-mi place, deși de un secol e numele unei contese de operetă. Cred că Ioana a fost impus, pe nebăgate de seamă, el a dat tonul, de Ionel Teodoreanu, atribuind acest nume unei boieroaice frumoase și puțin extravagante. Erau patru sau cinci ani de cînd citisem romanul, nu în volum, ci în *Viața Românească* de la Iași și dacă personajul mă cîștigase, poate chiar visam la el cîteodată, așteptînd să întîlnesc în viață unul asemeni, numele îl țineam deoparte, gustul meu nu putea să-l asimileze. Prima Ioană pe care am întîlnit-o, nu tîrziu după aceea, își spunea Ionella ; așa îl acceptam, avea muzicalitate și farmec, cu rezonanță urbană ; dar mereu îmi aminteam de Ioana Pală, frumoasa boieroaică a lui Ionel Teodoreanu. Și într-o zi, am simțit că Ionellei, al cărei nume de familie aparținuse unui cro-

nicar din secolele trecute, i-ar sta mult mai bine, i-ar sta solemn și splendid să-și spună Ioana, ca la origine.

Oița a venit cu dulceața, a trecut pe la fiecare din oaspeți, urmată de slujnică, o fată bondoacă, greoaie, cu călcătura bolovănoasă, și cu fața plină de pistrui pînă în vîrful nasului ; aducea, pe o tavă pirogravată, pahare cu apă. Cînd am aflat că o chema Ioana, m-am gîndit că poate de aceea părinții îi spuneau fetei lor Oița, ca să nu semene la nume cu slujnica.

Am stat numai la primul din gajuri, auzisem, dar nu văzusem niciodată, sînt multe, nu m-a interesat să le aflu, experiența mea cu fetele a diferit de a altora. Era gajul „cu ața" : pe două scaune puse în mijlocul cercului, se așezau față în față și destul de aproape unul de altul un băiat și o fată ; perechile se formau pe simpatii, dar uneori asistența impunea altă regulă, ca să facă haz, sau dintr-o mică perversitate, să dea naștere la gelozii, să încurce ițele. Pentru niște tineri puberi nu de multă vreme, putea să fie un joc tulburător, uneori nelipsit de consecințe, căci deschidea drumul spre alte experiențe. Băiatul și fata apucau în gură cele două capete ale unui fir de ață, lung de două sau trei palme, apoi trăgeau de el cu dinții, centimetru cu centimetru, băgîndu-l sub limbă și apropiindu-se unul de altul, pînă ce li se atingeau buzele. Nu era o sărutare, ci doar începutul, care pe unii putea să-i cîștige, făcîndu-i să aștepte urmarea, într-o ocazie potrivită, pe alții putea să-i sperie și chiar să-i dezguste. Cînd am început să simt rolul acestui gest în dragoste, am socotit că el este cel mai concludent, dacă nu-i vorba doar de o joacă ; este preludiul în fața căruia nu se pun opreliști severe, deși el înseamnă mai mult decît urmarea cea mai gravă ; fiindcă o anunță și o impune, chiar cînd una din părți ar vrea să refuze ; este sigiliul care se aplică pe un contract de iubire.

Unele fete întrerupeau jocul înainte de-a ajunge la capăt, dădeau drumul ației cînd mai era puțin ca buzele să se atingă și fugeau rușinate ; băiatul rămînea caraghios, cu ața în gură.

Oița a venit după mine pînă la portiță.

— De ce pleci ? Nu ți-a plăcut nici o fată ?

Îi simțeam bunătatea, probabil Cornelia îi vorbise de mine, că aveam o durere ascunsă, și ar fi vrut să găsesc

o alinare, de aceea chemase fetele, ceea ce nici nu-mi trecuse prin minte. Aș fi vrut să-i mulțumesc, și fiindcă nu găseam cuvinte, mi-aș fi lăsat ochii pe umărul ei, să-mi curgă o lacrimă, să treacă prin bluză și să-i transmită că fata care îmi plăcuse, pe care o iubisem acum era moartă. Știam însă că i-aș fi simțit fără voia mea sînii, cum mă ferisem să-i simt pe ai Santei, chiar cînd o țineam în brațe, în vîrful piramidei lui Keops. Era o distanță de netrecut între o clipă și alta.

Cornelia continua săpatul grădinii. A lăsat cazmaua și s-a uitat la mine, nedumerită.

— Nu-ți place Oița ?

Trandafil avea elevi în casă, printre ei și fete, le auzeam glasurile. Ce de fete puteau să existe ! Era plină strada, plin orașul, plină lumea !

— Să știi că ea te place ! a adăugat Cornelia.

Nici în intenția ei nu era altceva decît bunătate ; aveam mai de mult și destule alte motive să cred că nu făcea nimic pentru ea, ci trăia pentru alții.

M-am dus la Odor, intrase în casă, stătea pe întuneric. M-am oprit la fereastră și am rămas așa mult timp, fără să scoatem o vorbă. Dar gîndeam, și unul și altul, pot spune așa despre mine, iar de el nu m-aș fi îndoit niciodată ; în afară de orele somnului, mintea lui lucra încontinuu și gîndurile se integrau în osul craniului. Mi-am amintit sfatul lui, un om pierdut trebuie înlocuit cu altul. Nu venisem să mi-l repete, aș fi vrut să afle că sînt pierderi pe care nimeni nu poate să le înlocuiască. Doar la plecare i-am spus „Noapte bună !"

Am avut un vis ciudat, eram cu Oița la portiță, cum ne despărțisem, numai că jucam gajul cu ața. Eu țineam ața în dinți, țeapăn, rezemat de un stîlp al gardului, ea înainta repede, îndemînatică, dar ața se lungea întruna. A durat mult, cît poate dura visul, pînă ce fata s-a înverșunat și distanța a început să se micșoreze. Am știut că în clipele următoare am s-o simt lipită de mine și atunci în locul ei a venit nu Santa, ci Zorina, care i-a terminat jocul cu ața. Am simțit o voluptate dureroasă, așa, în timpul visului, și oricît mi-ar fi fost de rușine, nu puteam să scap de ea, decît prelungind-o. Dar m-am dezmeticit, am dat drumul din dinți capătului de ață, într-un gest

de apărare. Acum în fața mea era din nou Oița, privindu-mă consternată, cu ața în gură.

Nu mai puteam să dorm, stăteam cu mîinile sub cap, cu ochii în tavan, gîndindu-mă : „Ce a putut să-i placă la mine ? Și eu ce pot face ?“

20

Probabil am adormit din nou, înspre ziuă, fiindcă țineam minte lumina zorilor trecînd prin transperantul de la fereastră. Acum pe fereastră intra soarele, urcat mai sus de coroana copacilor ; Trandafil plecase, fără să-l simt.

Curînd a venit Cornelia, aducîndu-mi cafeaua cu lapte, cu două felii de cozonac, groase. Era una din puținele mele slăbiciuni, să-mi beau cafeaua cu lapte în pat, mi se părea o trecere mai domoală de la somn la viață.

— Haide, bărbierește-te și îmbracă-te, că vine Oița să te ia la plimbare !

Da, îmi creștea barba, chiar deasă și aspră, mă bărbiream de trei ori pe săptămînă, cîteodată chiar zilnic ; deși socoteam că era o corvoadă, o îndeplineam cu îngîmfare, îmi plăcea să aud hîrșîitul lamei, semn și semnal de bărbăție.

— De ce vine Oița ?

— Eu am chemat-o. Nu faci bine să umbli singur toată ziua.

Fără să știe ce pierdusem, Cornelia voia să pună ceva în loc, deși nu auzise sfatul lui Odor.

Stătea la poartă, nu îndrăznea să intre, aștepta lîngă o femeie care venise să ia borș, cu sticla într-o tăgîrță. Își făcuse puțin ochii, erau verzi, pusese pe pleoape o boare de culoare bej, cu totul neobișnuită pe atunci, care îi dădea un aer de naivitate și stîngăcie ; seara păruse mai îndrăzneață și mai îndemînatică. Am privit-o mai atent de astă dată nu mi-a trebuit decît o clipă, ca s-o văd din cap pînă în picioare. Aș fi mers cu ea oriunde, s-o vadă oricine ;

avea o frumusețe inteligentă, dar nu rece. Am încercat să descopăr întîi ce n-ar fi putut să-mi placă, așa e mai bine, ca să nu ai deziluzii pe urmă. N-am descoperit nimic și îmi era ciudă, și pe ea, și pe mine. Dar plecasem și nu puteam să mă întorc, lăsînd-o singură în stradă. Pînă la prima răspîntie, am mers fără să scoatem o vorbă. Acolo a trebuit să mă întrebe :

— Încotro vrei să mergem ?

— Oriunde, dar nu spre centru ; lasă-mă să te conduc eu ; cunosc orașul.

Nu știa că aici începusem să învăț carte, nu știa nimic despre mine, și totuși nu găsea nefiresc să ne plimbăm împreună. Azi îmi explic ușor, toți oamenii pe care i-am cunoscut în viață mi-au acordat încredere din prima clipă. Dacă pe unii i-am dezamăgit, a fost vina lor, nu și-au dat seama ce puteau și ce nu puteau să aibă de la mine ; de făgăduit n-am făgăduit niciodată nimic, dar dacă am fost hotărît să dau ceva din al meu, nu m-am oprit niciodată la jumătate.

Am mers întîi pe la școală ; în față era un mic parc cu pini palmați, care întunecau ferestrele, și nu aveam lumină electrică. Nici nu mai știu cum învățam iarna, cînd se luminează tîrziu și se întunecă repede ; să fi fost lămpi cu gaz, agățate de tavan sau în perete ? Cred că mulți din noi și-au stricat ochii. Lumină electrică s-a instalat cînd eram în ultima clasă, mai mult prin obolul părinților ; am adus și eu cinci lei, dar n-a fost cu ușurință. S-a mai făcut un bal cu tombolă. De ce-mi aduceam acum aminte ?... Fiindcă nu voiam să mă gîndesc la Oița, de lîngă mine, fiindcă îmi plăcea și mă temeam că ar putea să se vadă, iar ea nu trebuia să-și facă nici o iluzie, aveam datoria s-o apăr, să nu o trag după mine, într-o rîpă plină de bălării, de boziu și de cucută.

Tot acest drum nu-i mai aruncasem o privire, dar o știam, cum o visasem la portiță, nu-mi dispărea din minte. Am intrat pe poarta școlii, era vacanță, nu se vedea nimeni, am mers în curtea din spate, fără un pic de iarbă, fiindcă generații după generații de școlari o băteau cu piciorul ; aici jucam „hoții și vardiștii", sau reproduceam scene din filmele cu cowboy, călăream în galop o coadă de mătură și roteam pe deasupra capului lasouri imaginare.

Oița mă urma, supusă, fără să-mi pună o întrebare ; tăcerea ei începea să mă intrige.

— Vrei să mergem la cimitir ? am întrebat-o, în sfîrșit, cînd ieșeam pe poartă.

Mi-a răspuns repede, înviorată, parcă scăpa de o vrajă, ca prințesele amorțite, cărora nu le este îngăduit să vorbească.

— Da, vreau, îmi plac foarte mult cimitirele !

Mi-a fost imposibil să nu-i arunc o privire ; părea cu adevărat bucuroasă. Îi plăceau într-adevăr cimitirele ? Crezusem că o să se sperie ; eram mai prejos decît ea oare ?

— Cum pot să-ți placă ? am întrebat-o, cu neîncredere.

— Dar ce-i cimitirul, decît o grădină ?

Spunînd așa, cu zîmbetul pe față, părea o grădină ea însăși. Începea să mă cîștige și poate își dădea seama.

— Haide să te înveselești puțin ! mi-a spus, apucîndu-mă de mînă, cînd intram pe poarta cimitirului.

Avea o mînă molatică și caldă, atunci am simțit prima oară, sau abia am presimțit ceea ce cu timpul avea să se adeverească, devenind o regulă nedezmințită, că mîna unei femei poate dezvălui, de la prima atingere, toată istoria ei intimă, a trupului și a sufletului. Am rămas în loc, cu un semn de mirare și nedumerire pe față ; dar cum era mîna Santei ? Dacă nu știam, înseamnă că n-o simțisem, nu știusem să-i descifrez efluviile, și nu puteam nici să mi-o aduc aminte.

— Haide ! mă îndemnă Oița, luîndu-mă iarăși de mînă.

Am avut încă o dată, întocmai, senzația dinainte. Dacă nu era încă, avea să fie repede o ispită. M-am lăsat dus pe alee, cu o lascivitate în tot trupul, deși sufletul nu voia să se supună. Mai tîrziu, am avut adesea controverse între trup și suflet, dar le-am privit cu îngăduință și dacă trupul a fost mai puternic nu i-am pus piedică ; între pacea de pe pămînt și cea din ceruri, sfătuiesc pe oricine s-o aleagă pe prima ; așa, s-ar putea s-o aibă și pe a doua.

Ne-am oprit la un monument de marmură cenușie, un sarcofag cît pentru patru morți, înalt că nu puteai să vezi pe deasupra, cu ornamente de bronz, ghirlande și coroane. Sus era o statuie umană, în picioare ; la început mi s-a părut meschină pe lîngă dimensiunile celelalte, care îmi luaseră ochii, pînă ce, dezmeticindu-mă și concentrîndu-mi privirea asupra ei, am văzut că reprezenta, în mărime na-

turală, o fetiță firavă, căreia nu s-ar fi cuvenit să i se schimbe dimensiunile, ca să n-o maturizeze ; căci altminteri monumentul, cu inscripția urmăreau să-i sublinieze vîrsta fragedă. Pe soclu scria : „Aici zace GENIALA Letiția, elevă în clasa patra primară". Monumentul era loc de pelerinaj, toate școlile veneau să-l vadă.

Nu m-am înveselit, cum gîndise Oița, mă întristau părinții care concepuseră inscripția și cheltuiseră trei sute cincizeci de mii de lei cu monumentul ; nu pot să-i uit. Azi sînt probabil de mult pe lumea cealaltă ; dacă aș crede că într-adevăr o asemenea lume există, n-aș vrea altceva decît să-i întîlnesc într-o zi, mergînd pe alee cu fetița la mijloc, să-i salut cu pălăria ridicată jumătate de metru, acceptînd ca tatăl să-mi răspundă distant, ducînd un deget la cozorocul șepcii, mama înclinînd numai puțin capul, cu o mutră acră, iar fetița strîmbîndu-se la mine și scoțînd limba. Dacă m-a luat gura pe dinainte și am pomenit de șapcă, apoi sînt dator să merg pînă la capăt, dezvăluind ce-am aflat de la Ioana, că la data cînd se făcea monumentul, tatăl era general în activitate, comandant de brigadă, șeful colonelului Zaharescu, frate cu tatăl Zorinei. Iată cît e lumea noastră de mică !

Mai departe, am mers cu capul în pămînt, gîndindu-mă la aventura din Grădina Botanică și la tot ce urmase. Nu trădam deloc iubirea mea moartă, fiindcă Zorina fusese înainte, cînd încă nu o cunoscusem pe Santa. Am simțit deodată o asprime în suflet ; trebuia să mă feresc de Oița. Numele ei, de care nu eram răspunzător și nu-l pronunțasem niciodată cu glas tare, în loc să-mi fie indiferent, ca aseară, începea să mă supere. Era un semn rău, dovedea că aș fi vrut să-l modelez după dorințele mele ; trebuia să mă apăr !

Am mers pînă la capătul aleii și ne-am așezat pe o bancă, în umbra gardului ; mai departe era cîmpul. Aș fi pornit spre zarea din față, unde copilărisem, nu m-aș mai fi întors pe la poartă, însă Oița n-ar fi putut trece peste gard, decît dacă o ridicam în brațe. În sufletul meu, Santa se opunea din răsputeri, ar fi fost gestul cu care o ajutasem să urce pe piramida lui Keops sute de lespezi, și sute de gesturi repetate, care îi aparțineau dincolo de viață. Trebuia să-mi limpezesc cugetul. Am privit-o pe Oița, fără sfială, fiindcă nu voiam să fac altceva decît o compara-

ție, din care eram hotărît ca ea să iasă învinsă. Mai înainte trebuia să termin cu numele, dîndu-i și ei o șansă, cît de mică. Am privit-o în ochi și i-am spus :

— Ioana !

N-am bănuit ce-o să se întîmple, a făcut ochii mari, enormi și creșteau întruna, în timp ce un roz palid îi acoperea obrazul, înainte mai rumen, ars puțin de soarele primăverii.

— Mie mi-ai spus Ioana ? E prima oară cînd îmi pronunță cineva numele !

Și-a luat obrazul în palme și a stat mult timp așa, părînd că se reculege. Pe urmă a îngînat :

— Nu se poate ! E o iluzie !

Și-a scuturat capul, făcînd să-i fluture părul, mișcarea unduită și puțin sălbatică de care voi fi tulburat totdeauna, și s-a uitat la mine cu o privire strălucind de inteligență. Oamenii sînt reticenți, greu atribuie unei fete o asemenea însușire ; din orgoliu sau din prostie ; ca să-și apere o poziție pe care o dețin prin tradiție, de după epoca matriarhatului.

— Nu știu de ce mi-au spus Oița, cînd eram mică ; m-au îmblînzit, potcovindu-mă cu un nume, care nu mi se potrivește, nu mi s-a potrivit de cînd m-au scos din scutece ; îmi venea să dau din picioare și să zgîrîi, mai tîrziu m-aș fi suit pe acoperișul casei, aș fi fugit pe stradă după căruța hingherilor, aș fi aruncat cu pietre... Îți închipui că atunci nu puteam să judec, m-am supus inconștientă, am crezut că numele ales de părinți e de esență divină. Dar să știi că nu sînt o oiță adormită ; m-aș lua în coarne cu toată lumea.

O priveam și o comparam cu Santa, într-un efort de luciditate, fără să accept adevărul : că dincolo de ceea ce mă ținea legat cu funii însîngerate de trecut, această oiță mi se părea mai frumoasă, mai vie, mai caldă ; în schimb, îi lipseau circumstanțele frapante : n-avea părul blond, ca o claie de aur, nu locuia după o fereastră misterioasă și nu era interzisă. Se adăuga drumul la piramide, călătoria pe mare, orele petrecute împreună pe puntea ancorelor, serata de adio, în Marmara, cînd dusese solidaritatea cu mine pînă la răzmeriță ; apoi schiul cu caii, nebunele cavalcade în lunca înzăpezită, cînd soarele punea în părul ei luminile curcubeului, iar mie îmi arăta lumea

sub o înfățișare nebănuită, ridicîndu-mă neimaginabil de sus deasupra propriei mele ființe. Era vremea ascensiunii lui Piccard în stratosferă, și la recordul lui eu parcă adăugam mii de metri. Avalanșa aceasta de fapte pe care nu le-aș fi trăit fără Santa, și care răscolise adînc primul an al tinereții mele, naive și speriate, nu avea să se mai repete niciodată, pînă la sfîrșitul vieții, marcîndu-mi destinul ca un blestem și o binecuvîntare.

Santa rămînea astfel inegalabilă, și moartea nu făcuse decît să o fixeze și mai puternic, să o proiecteze și mai obsedant în fața privirilor mele, împiedicîndu-mă să văd altceva în afara drumului care, oriunde m-ar fi dus, o urma pe ea către eternitate.

Gîndind așa, acolo, pe banca din marginea cimitirului, mi-am adus aminte de bătrînul Zoba, care păstrase toată viața, în patul lor de nuntă, pe Calipso, într-o plăsmuire de ceară, atît de fidel modelată și colorată, că mi se părea vie pînă la indecență. Eu nu aveam nici măcar o fotografie a Santei ; cui s-o fi cerut ? De Barbara nu mai știam nimic, pe domnul Georgy nu-l mai văzusem, refuzase să mă primească odată, după înmormîntare, cînd sunasem la ușa lui, după ce urcasem scările cu o cruce grea pe umeri ; știa că nu aveam nici o vină, Santa era victima propriilor ei impulsuri, nimeni n-ar fi putut să i le schimbe ; murise fiindcă așa îi fusese destinul sau fiindcă așa voise ; dar acum eu nu mai existam pentru domnul Georgy, cum nu existasem înainte, eram o construcție a fiicei sale, căreia nu puteam să-i supraviețuiesc cu datele mele vechi, mai străine pentru el decît ale unui cîine vagabond, sortit să cadă în lațul hingherilor. Deci nu găseam în raza privirilor mele nici o imagine materializată într-un fel sau altul, care să mi-o amintească pe Santa. Și totuși, ea rămînea în amintirea mea mai vie decît frumoasa Calipso, reprodusă în ceară cu forme și culori senzuale, pe care o puteai atinge cu mîna, și o puteai lua în brațe. Santa era iubita sfîntă și neatinsă, avînd față de viață independența nebunilor. Oare nu toate sfintele au fost nebune ?

Cele ce urmează le va înțelege ușor numai cine a văzut cum se developează un clișeu fotografic, cînd, pe un fond cenușiu fără umbre, subtili compuși chimici fac să apară imagini întîi nebuloase, ca apoi să se definească de pildă surîsul Giocondei, cu întreg chipul ei enigmatic, cum îl

ştim de pe pînză. La fel poate să apară chipul lui Hitler, sau stivele de copii din Biafra, cu burţile umflate de foame.

Aşa căpăta chip fata de lîngă mine, făcînd bineînţeles să dispară aceste ultime reprezentări macabre, şi înviind-o pe prima : fiindcă avea surîsul Giocondei. Mie Gioconda nu-mi place, judecînd-o ca frumuseţe feminină, şi nimeni nu va putea să-mi schimbe părerea. O revistă franţuzească a reprodus-o pe prima pagină, păstrîndu-i surîsul, dar aplicîndu-i mustaţa şi ochii lui Stalin ; aşa îi stătea mult mai bine, sînt sigur că Leonardo însuşi ar fi admis-o.

Surîsul fetei de lîngă mine însă nu era enigmatic, ci iradia o inteligenţă care putea parcă să ardă, ca razele laser, ţesuturile sclerozate ale unei lumi rămasă cu mintea în urmă.

— Peste două luni termin şcoala, îmi iau bacalaureatul şi am să vin la Bucureşti, să dau examen la medicină. Dacă ai să-mi laşi adresa, am să te caut ; atunci am să-ţi spun de ce am ales medicina ; ideea generală este că vreau să-mi cunosc trupul, ştiinţific. N-am să refuz nici o experienţă. Sînt încă o fată cuminte, cum se spune în lumea cuviincioasă, dar am vîrsta cînd aş putea să nu mai fiu. Atunci cînd n-am să mai fiu, din iubire sau din curiozitate şi am să mă întorc seara acasă, n-o să am sentimentul că am păcătuit, decît minţindu-mi părinţii ; şi poate pe unele prietene, mai proaste. Acum m-am recules, dar emoţia că mi-ai spus primul pe adevăratul meu nume nu mi-a trecut. Eu sînt o Ioană, nu o Oiţă. Cînd mă gîndesc cum o să mă cheme mama deseară, mi se face greaţă. Dar voi păstra în cugetul meu, ca pe o taină, numele pe care mi l-ai recunoscut tu. Iar ceea ce se va întîmpla mai tîrziu, nu va avea o importanţă mai mare. De ce rîzi ?

Poate rîdeam, dar fără să ştiu. Altminteri mă stupefiau cuvintele ei, care depăşeau puterea mea de înţelegere, oricît ar fi fost de firești în esenţă ; dar eram mult prea tînăr, prea timid şi prea naiv ca să mă scutur dintr-o dată de toate prejudecăţile aflate la baza educaţiei mele. Astfel, mă situam mai prejos decît ea, şi singura mea consolare rămînea gîndul că îmi dădeam seama. Dar, cum o ascultam cu atenţia încordată, privirea mea, trecînd peste umărul ei, căci mă temeam să-i întîlnesc ochii, se opri pe un rînd de cuvinte, proiectate parcă din spaţiu, le citeam limpede aşa cum pluteau în aer, fără un suport terestru ; pînă ce

cristalinul, adaptîndu-se la distanță, am deslușit că erau pe o cruce de mozaic alb cu roșu, lucrarea unui pietrar fără vreun simț artistic, pentru un client periferic. „...mort de sifon la nuntă..." atît apucasem să citesc, nu vedeam restul, deși era scris mai mare, inițialele obișnuite, INRI, apoi numele mortului, data nașterii și a sfîrșitului, plus o fotografie colorată, un mahalagiu gras și rumen la față, cu o cămașă descheiată la gît, cu un mintean pe umeri, privind în obiectiv mîndru de sine.

Ioana se întoarse, cunoștea mormîntul și, cu toate vorbele grave de mai înainte, rîse, imitînd rîsul meu involuntar de mai înainte. Cunoștea chiar și mortul, era dulgher, le reparase gardul și făcuse altă portiță. M-a luat iar de mînă, cu un gest de prietenie deplină și m-a dus să privesc de aproape. Mîna ei continua să fie la fel de caldă și tandră. „Aici zace Ion Cristache, mort de sifon la nuntă..." Așa hazliu cum mi se păruse la prima vedere, în realitate putea să fie un epitaf enigmatic, de-o absurditate impenetrabilă. Mai tîrziu, l-am întîlnit, prezentat altfel, în artă și în literatură, și am dat drumul la pas, cu capul între umeri, cum aș fi străbătut un codru cu renume rău, așteptînd un atac din toate direcțiile. Deși o iubesc în forme ale îndoielii și ale neliniștii, absurditatea e unul din dușmanii mei, cînd devine agresivă, adică peste putință de a fi descifrată, ceea ce înseamnă o jignire adusă inteligenței încă nesclerozate. Dar pînă unde mi se ducea mintea, pe urma acelei morți de sifon la nuntă ! ? În mediul unui Ion Cristache, nuntă fără sifon nu se poate !

În realitate, tragica întîmplare era simplă și comică : la nunta fiicei sale, sifonul făcuse explozie în mîna lui Ion Cristache, îi tăiase carotida, și pînă să vină o trăsură, să-l ducă la spital, nefericitul murise. Să mă fi aflat acolo, le-aș fi spus să nu se mai ostenească, o carotidă tăiată înseamnă moarte în cinci minute.

Întrebarea rămasă în gînd, cînd ieșeam vesel pe poarta cimitirului, era, cine făcuse epitaful ? Cine face epitafele comice ?

Am avut, într-o vreme, vecini o familie de oameni simpli și cumsecade, soț și soție, el funcționar, ea soră de spital, făcea injecții și masaje la domiciliu. Într-o zi s-au dus cu șareta tocmai la Iepurești, pe drumul Focșanilor, să ia vin de la cramă. Au mers două zile și două nopți, lăsînd

timp calului să se odihnească, iar a treia dimineață, cînd au ajuns, bărbatul și-a pus capul în piept și a murit pe capră. Nevasta m-a rugat să fac un epitaf mortului, dar așa, să le întreacă pe toate. N-am pricepere la epitafe, cum nu am la epigrame ; cînd văd pe unii cum le scot în serie, rămîn cu gura căscată. Dar mi-am dat osteneala și am scris rîndurile cerute, punînd în ele, cu demnitate, cît mai multă durere. „A, nu ! mi-a spus nevasta. Trebuie să se vadă cum am plecat la drum, cum am ajuns, și cum a murit pe capră, sărmanul." Cum nu uitasem epitaful lui Ion Cristache, nu-l uit fiindcă îl repet din cînd în cînd prietenilor, aș fi putut scrie : „Aici zace cutare, mort de dambla la cramă." Ar fi fost o batjocură, așa că mi-am dat osteneala să scriu epopeea dorită, comprimînd-o în vreo treizeci de cuvinte. Femeia a strîmbat din nas, și dacă nu era de ajuns să văd cît o nemulțumise textul meu, a înghesuit hîrtia în buzunar, mototolind-o, dovadă că nu-i făcea trebuință. Ani mai tîrziu, ducîndu-mă la cimitir într-o zi, cum am obiceiul cînd sînt bine dispus, căci nu mă duc niciodată să plîng, am descoperit mormîntul. Pe cruce scria : „Aici zace cutare, mort de apoplexie la cramă, cînd am fost cu șareta, să luăm vin de Paște."

Să fi avut mai multă îndrăzneală, și încă un pic de inspirație, aș fi brodit-o, rămînînd să schimb cuvîntul dambla, cu altul mai științific.

Pe cînd ne mai aflam încă în fundul cimitirului, față în față cu Ioana, lîngă banca pe care șezusem, m-a străfulgerat gîndul s-o trec peste gard, ridicînd-o în brațe. M-am abținut cu o paloare pe față. Așa mi-a venit ideea, în drum spre casă, de-a pune în balanță remușcarea cu regretul, folosită apoi în mai multe ocazii. Remușcarea de a fi săvîrșit o faptă neîngăduită, și regretul de-a nu fi săvîrșit-o. De-atunci, oricui îmi cere sfatul, îi recomand prima soluție.

După ce am plecat la școală, trei zile mai tîrziu, am regretat că nu știu dacă mijlocul Ioanei era la fel de cald și tandru, ca mîna. Aveam să regret multe, căci sfatul lui Odor nu putea fi aplicat încă. Un om pierdut nu se înlocuiește cu altul decît în clipa cînd stelele de pe cer ajung într-o anumită poziție față de cel care le privește.

Veneam la școală ultima oară, din ultima vacanță ; mai erau trei luni, și terminam al doilea an, odată cu ei se încheia un capitol din viață, începeam altul, care nu mai putea să fie la fel de aspru. Într-adevăr, n-a fost, căpătasem o anumită independență, dar cu limite riguroase, mai degrabă o iluzie, și nu mai eram înarmat ca prima dată, să îndur totul, numai ca să nu strîng de gît pe cineva, dacă m-ar fi scos din sărite. Eliberarea a fost o dezamăgire, și a crescut lună de lună.

Am ajuns la ora trei după-amiază, cu același tren de noapte care mă adusese și prima oară. Temerile de atunci trecuseră, veneam ca la mine acasă, în schimb, orașul devenise un loc de doliu și n-aveam nici măcar dreptul să-mi pun o cîrpă neagră pe mîneca hainei. M-am întrebat adesea, cînd am avut morții mei și nimeni nu m-a împiedicat să-i urmez la groapă, ce-i aduce unui om banderola de doliu ? Să fie ea un semn ca lumea să știe ? Ce-i pasă lumii de morții altuia ? Să fie un avertisment, ca trecătorii să-și potolească veselia, din respect pentru tristețea noastră ? Nu pot crede ; de ce să-și amărască ei sufletul pentru un orfan sau pentru o văduvă ? Să fie pentru aducere-aminte ? Nu, dacă ar fi nevoie de-o asemenea condiție, mai bine să uităm mortul după ce-au căzut bulgării deasupra sicriului. Atunci, să fie oare o mîngîiere pentru noi înșine ?... Dacă am încercat atîtea răspunsuri, înseamnă că nici unul nu se potrivește. Rămîne să cred că ne îndoliem viitoarea noastră moarte.

Tramvaiul era gol ; după două stații s-a oprit în spatele unui cortegiu mortuar, care ieșise de pe o stradă laterală și îi tăia drumul. Strada o cunoșteam bine, dar nu vreau să-i spun numele, într-o împrejurare atît de tristă. N-am apucat să văd decît dricul alb, cu îngeri la colțuri și cu ornamente poleite ; în fața lui mergea fanfara, cîntînd jalnicul marș funebru. Îndată tramvaiul s-a umplut de femei tinere, toate în doliu, cu voaluri negre pe față, fără nici un bărbat printre ele. La stațiile următoare nu s-a mai urcat nimeni, n-ar fi avut unde și pe deasupra ar fi pierdut timpul, fiindcă tramvaiul mergea la pas, în urma cortegiului.

Stăteam pe bancă, în colțul vagonului, mă așezasem în dreapta, ca să nu văd casa cu obloane verzi unde apăruse prima oară în ochii mei Santa. Era sfîșietor să trec pe sub ferestrele ei în urma cortegiului mortuar, în sunetele marșului funebru. Cînd am intrat pe strada îngustă, mi s-a părut că zidurile tremură, vibrînd și ele ca instrumentele de alamă, care scoteau gemete și țipete, parcă spre a scula morții din morminte, să vină la ultima judecată. N-am întors capul, n-am văzut casa, stăteam cu ochii închiși, dar am simțit-o cînd am trecut prin față ; spiritul Santei nu plecase încă de acolo, aștepta poate să se ducă de-a dreptul la învierea morților.

Cînd am deschis ochii, am văzut că una din femeile în doliu, care nu avea loc pe bancă și stătea înghesuită într-un colț al vagonului, se uita la mine, îi simțeam privirea trecînd prin voalul negru de pe față. Mi-am dat seama că ar fi trebuit să-i cedez locul, și m-am ridicat în picioare ; pe atunci era rușinos să nu ții seama de această regulă, una din datoriile oamenilor cu bună creștere. Ea însă a refuzat, cu un gest al capului, în schimb s-a apropiat de mine, mi-a pus mîna pe umăr și s-a aplecat să-mi spună o vorbă, cu glasul înecat de lacrimi :

— Și era atît de tînără, biata Ghizi ! Tînără și voioasă ! Dumnezeu s-o ierte !

Mă recunoscuse, am recunoscut-o și eu, era una din fetele care veneau să mănînce un cremșnit la Ghizela, să bea un păhărel de vișinată și să admire halatul meu de mătase. Da, era tînără, n-avea decît douăzeci și cinci de ani ; Santa împlinea douăzeci cînd murise, în martie. Numai două luni despărțeau o moarte de alta ! Și ce straniu era destinul meu, să exist între amîndouă, să trec atît de aproape pe lîngă ele !

Lumea care aștepta în stație pornea pe jos, fără să protesteze, era un obicei, tramvaiele, cu zgomotul lor de fierărie, să nu treacă pe lîngă convoaiele mortuare. Am coborît din mers și am mărit pasul, pînă ce am ajuns dricul. O femeie corpolentă, îmbrăcată într-o rochie scumpă de doliu, cu voal de crep, greu ca o draperie, mergea prima, în mijloc, mișcîndu-se anevoie, avea picioare scurte, strîmbe și noduroase. Cred că mersul pe jos era pentru ea o cazną, mă întrebam cum putea să îndure și nu înțelegeam de ce nu se urcase într-o trăsură ; se îngăduie chiar

celor mai apropiate rude. Am bănuit, şi nu mă înşelam, că era patroana, despre care fetele spuneau că e mai bună decît o mamă. Ca s-o judec, pentru mine era de ajuns s-o văd ce chinuit mergea în urma dricului ; sînt sigur că dacă îi înţepeneau picioarele, sau se rupeau în două, ar fi mers înainte, pînă la groapă. Nu-mi păsa cum ar fi judecat-o alţii, nu-mi păsa de nimeni care ar fi putut să mă vadă ; m-aş fi dus să merg lîngă ea, măcar zece paşi, căci drumul celui viu în urma celui mort nu se măsoară. M-a oprit numai teama că ar putea să mă alunge, socotindu-se datoare să mă apere de ochii lumii.

O altă femeie în doliu, plîngînd cu faţa în mîini, mergea în stînga ei ; poate era mama adevărată. În afară de vizitiu, nu se vedea nici un bărbat în tot cortegiul. Şi ce de mulţi trecuseră prin casa de unde fusese scos sicriul, purtat pe umeri de fete !

Am mai făcut cîţiva paşi înainte, şi am văzut-o. Era îmbrăcată în alb, ca miresele, cu o diademă de lăcrămioare pe frunte, cu mîinile pe piept, împreunate peste crucifixul de deasupra patului, tot ce luase din cameră. În inelarul mîinii drepte lucea o verighetă de aur. Mi-am amintit că fusese dorinţa ei : „Cînd oi muri, vreau să mă înmormîntezе cu verighetă !“

M-am întrebat cu tristeţe : „Oare pe tot acest pămînt nu s-ar fi găsit un bărbat care s-o ia de nevastă ? Să aibă în el atîta putere şi dragoste, încît ea să nu mai dorească pe altul ?“

Eram la picioarele statuii cu Victoria Neînaripată. Cortegiul a cotit la stînga, prin pădure, iar eu am intrat pe poarta şcolii, în ultimul minut cît nu eram în întîrziere, la fel cum mi se întîmplase şi prima dată.

Ce cîştigasem, respectîndu-mi jurămîntul şi nestrîngînd de gît pe nimeni ?

A doua zi după-amiază, în orele cînd poate aş fi fost călare pe dealuri, cu Santa, m-am dus pe jos la cimitirul catolic. Pe Ghizela n-o îngropaseră în criptă, ci într-un mormînt în lotul cumpărat de patroană, pentru fete. Erau zeci de locuri neocupate ; de obicei fetele plecau acasă cînd îşi presimţeau moartea.

Printre flori se vedea crucifixul.

În criptă, unde știam că odihnea Santa, n-am îndrăznit să intru ; într-o clipă de rătăcire, la moartea ei, crezusem că n-am să mai pot ieși de acolo. Au trebuit să treacă ani pînă am îndrăznit să cobor prima oară și să risipesc un buchețel de violete la picioarele firidei unde era zidită.

21

Cînd am revenit în Cotroceni, după o lipsă de doi ani, cofetăria „Zaharescu" mai exista și își păstra firma, deși patronul se împușcase. Zorina însă nu mai era la casă și nici nu i-am simțit lipsa ; sufletul meu trecuse între timp prin zbuciumări care șterg amintirile, în primul rînd pe cele frumoase.

Dacă din ușa cofetăriei întindeai o linie drept înainte, pe strada Carol Davila și măsurai două sute de metri, ajungeai la casa unde am locuit un an, pînă ce m-am mutat în altă parte a orașului. Venisem acolo cu un taximetru răpănos, cu coviltir, primul care îmi ieșise în cale, printr-un nenoroc greu explicabil, fiindcă altminteri era piața plină de limuzine luxoase ; poate taximetrul acela își făcea ultima cursă și eu eram ultimul pasager, înainte de a merge la fiare vechi, făcut bucățele. Casa am găsit-o la Mica publicitate și am luat-o fără prea multă alegere, mă atrăgea cartierul. Aveam vecini de familie bună, care m-au invitat la masă și la petreceri, am stat țeapăn pe scaune demodate, într-o lume mai demodată decît ele ; e de prisos să mai spun alte cuvinte despre viața pe care am dus-o acolo, pînă ce a apărut Ioana.

Aveam toată averea în două geamantane, pe care le-am urcat singur pe scară ; odată ajuns în cameră, înainte de a-mi scoate hainele, am luat fotografia Santei, pusă deasupra, și am așezat-o pe noptieră, sprijinită de o sticlă cu apă de colonia. O primisem prin poștă, la școală, înainte de plecare, în plic recomandat, cu numele și adresa expeditorului indescifrabile, așa că nu știam cine mi-o trimisese,

domnul Georgy, Barbara sau o persoană binevoitoare, necunoscută de mine ? Nu știam cînd fusese făcută, o copie mărită după un instantaneu probabil luat înainte de-a fi cunoscut-o pe Santa, fiindcă deși o înfățișa în peisajul străbătut de noi cu schiurile și caii, circumstanțele erau altele, în primul rînd anotimpul, fără zăpadă. Se vedeau lunca și sălciile înverzite pierzîndu-se în fund, spre munte, iar în primul plan ea, în costum de călărie, la un popas, ținînd-o de frîu pe Fedra. Amîndouă fixau obiectivul, cu o privire intensă, aprinsă de neastîmpăr ; era atît freamăt în ele, încît păreau în mișcare, amîndouă veneau spre mine.

Am lăsat geamantanele nedesfăcute și m-am dus numaidecît în centru, să caut o ramă pentru fotografie ; am umblat mult pe Calea Victoriei, pe Lipscani, pe Academiei, pînă am găsit una să-mi placă. Noaptea am aprins de mai multe ori lumina și văzînd fotografia la capul meu, mi se părea că nu sînt singur ; dar pe de altă parte mă cuprindea tristețea, că din tot ce fusese și din tot ce ar mai fi putut să fie rămăsesem numai cu o imagine.

A doua zi, am umblat mult după o altă ramă, și am găsit una care mi s-a părut mai frumoasă, dar mă înșelasem, nu se potrivea cu fotografia. Mă opresc la aceste întîmplări fiindcă nu am de povestit altele ; eram liber o săptămînă înainte de a mă duce la cazarmă, unde mă aștepta altă viață, și pînă atunci nu m-am ocupat decît de fotografie, schimbînd ramă după ramă, căutîndu-i poziția cea mai bună, în lumina cea mai potrivită. Uneori poți găsi satisfacții chiar și în durere, ajungînd pînă la bucurie, o bucurie puțin amară, dar însemnînd ceva mult mai mult decît o consolare ; înconjurînd de atenții fotografia, mi se părea că Santa reînvie sub privirile mele și iese din ramă. Gîndul că ar putea să fie în viață, să umble prin cameră, să se apropie de mine, să-mi pună mîinile pe umeri și să mă sărute în colțul gurii, devenea în gîndul meu o realitate pe cale de împlinire și trăiam clipe de extaz, cu totul străin de realitatea adevărată.

A fost timpul cînd nu-mi închipuiam că pe lume ar putea să fie o a doua Santă, de aceea nici nu-mi trecea prin minte s-o caut. E adevărat că mai tîrziu am căutat-o, și uneori mi s-a părut că o și găsisem, ca să-mi dau seama, după o zi sau după o noapte, că era alta.

Despre ce-a urmat nu am de spus multe, am meditat

ani de zile cum le-aș putea reduce și cred că am găsit ce trebuie să rămînă ; după aceea, mult timp viața mea va fi monotonă și searbădă. În schimb, lumea va intra în convulsiune, se va zvîrcoli lovită și însîngerată. Bucuriile și suferințele unui om îl privesc pe el însuși ; despre ele va trebui să vorbesc cu decență. Suferința va fi a omenirii, și bucuria a nimănuia, decît a celor slabi de minte, a inconștienților și drogaților. Căci a plouat cu droguri asupra noastră, a tuturora, prin radio și literă tipărită, cărora le-au căzut victimă chiar unii oameni de bună credință, și chiar cei cu frica lui Dumnezeu, deși mai înfricoșat decît ei părea Dumnezeu însuși.

* * *

Azi n-a rămas mai nimic din ce-a fost înainte. Cazarma există, cu alte destinații, înconjurată de fabrici și blocuri de locuințe. Peste aerodrom, care era și cîmpul nostru de instrucție, peste cîmpul de defilare și peste poligonul de tragere a crescut un cartier nou, cît un mare oraș de provincie. Dacă aș vrea să văd hangarul unde și-a construit avioanele Aurel Vlaicu, n-aș putea trece ; acolo e acum o fabrică de mașini electrice, înconjurată de gard, cu poartă păzită. Neavînd nici planurile vechi, nici cele noi ale orașului, n-am cum să identific străzile sau bulevardele trasate pe locul de unde decolau și aterizau avioanele, în vremea mea, și înaintea vremii mele, cînd se încercau primele zboruri. Pe Vlaicu nu l-a învățat nimeni să piloteze, s-a exersat singur, fără sfatul nimănuia, pe un avion cu comenzile ciudate, care ar pune în încurcătură un pilot din zilele noastre. Pe atunci, toți piloții învățau să zboare singuri, nimeni nu putea să-i corijeze și să-i salveze, dacă își pierdeau capul și făceau o greșeală. Și totuși, după știința mea, au fost foarte puține victime, pînă n-a început războiul din 1916 ; de atunci înainte nu mai vorbim — à la guerre, comme à la guerre. În românește se spune : nu poți să faci omletă fără să spargi ouă !

Acolo a aterizat ,în 1930, iunie, avionul care îl aducea, de la Cluj, pe prințul Carol, prima parte a drumului, de la Paris, o făcuse cu un taximetru aerian, care după ce și-a luat plata, s-a întors în Franța. Odată debarcat la

Cotroceni, prințul a traversat cîmpul de instrucție și s-a dus la cazarma vecină, unde a rămas pînă seara. Am povestit mai din vreme, cum la căderea întunericului a plecat cu piciorul la Palatul Cotroceni, mergînd pe mijlocul străzii, încadrat de cele două regimente aflate în cazarmă, cu numărul de soldați redus, din vreme de pace, vreo cîteva sute de oameni. N-aș pomeni încă o dată întîmplarea, dacă nu mi-aș fi petrecut acolo cîțiva ani din viață. Dar ceea ce mă atrăsese și mă cîștigase în școală, cu atmosfera ei sportivă și bărbătească, severă și dreaptă, acum se terminase, pierdeam vremea fără să fac mai nimic din ce învățasem și, în loc să merg înainte, dădeam înapoi, mult mai jalnic decît racul. Despre o asemenea viață, a scris cineva cu mai multă înclinație decît mine, așa că n-am să repet fără tragere de inimă, ceva ce-a fost spus mai înainte, cu tot duhul și cu deplină chemare. Voi povesti numai prima mea dezamăgire, care a atras altele, pînă ce mi s-a făcut silă.

Felul cum mă despărțisem de protectorul meu, maiorul Ion Ion, profesorul de tactică, nu făcuse să-i uit învățătura, care în ultima parte a școlii mă amețise pînă la a crede că aș fi fost în stare să duc la luptă cel puțin un regiment, dacă nu o divizie, și să cîștig victoria. Cîștigasem destule, pe hartă, ca să cred că niciodată n-aș putea să greșesc o soluție, alegînd-o pe cea proastă în locul celei bune, cînd era o atît de vădită diferență între ele. Sigur că nu mă așteptam să capăt o asemenea comandă, mi se cuvenea un pluton de treizeci și nouă de soldați, plus omul meu de ajutor, sergentul instructor sau plutonierul, și înțelegeam să-mi reiau cu răbdare ucenicia, pornind de pe această treaptă. Nu socoteam că era o retrogradare, în schimb îmi dădeam seama că îmi făcusem iluzii nesăbuite. Dar deziluzia a fost și mai amară, văzînd că din întreg regimentul abia se puteau înjgheba vreo două companii ; restul oamenilor se chemau cînd suna mobilizarea și era gata să înceapă războiul. Astfel, plutonul meu se reducea la o grupă, nu totdeauna întreagă ; cîte un om era în spital, altul la infirmerie, în afară de cei luați la corvoadă. Privindu-i, mă întrebam de ce mă mai încărcasem cu atîta învățătură, cînd lor nu le trebuia decît o fărîmă. În zilele următoare, am mai avut de coborît o treaptă, agravată de o fire nestăpînită și excesivă.

Eram pe cîmpul de instrucție, nu departe de cazarmă, și-i învățam pe soldați cum să se miște, la stînga, la dreapta, la stînga-mprejur, cum să mînuiască arma. Nu era datoria mea, ci a sergentului instructor, stăteam deoparte supraveghindu-l, dar la fel de bine aș fi putut să plec la plimbare. Nici prin minte nu-mi trecea să îndrept eu pedagogia obișnuită a regimentului, mi-aș fi aprins paie în cap, toată lumea mi-ar fi întors spatele. Pedagogia consta în a-l pune pe soldat să facă o anumită mișcare, și a-l corecta, lovindu-l cu latul baionetei peste mînă, urlînd la el de-l apuca tremuriciul : „Fă bine, mă, fă bine !...“ Nedîndu-și seama unde greșea, și instructorul neostenindu-se să-i explice, omul se pierdea cu firea, nu mai era bun nici de două parale, privirea lui devenea pierdută și idioată, primea loviturile și înjurăturile fără să le înțeleagă, cu o mutră de martir, față în față cu leul căruia îi era pradă.

În spatele lor decolau avioanele sau veneau la aterizare...

Într-o zi, instructorul le explica oamenilor cum să se arunce la pămînt cu arma în mînă, pe cîmpul de luptă. Mi-am adus aminte, cuprins de tristețe de sergentul nostru Prepuț, care odată se trîntise în noroi cu trup și suflet, fără să aleagă locul, așa cum nu-l alegi sub ploaia de gloanțe, își batjocorise hainele și se murdărise pînă în albul ochilor.

Acum, pămîntul era uscat, nu mai plouase de multă vreme, avioanele decolau fără nici o stînjenire. Sfîrșind explicația, instructorul îi puse pe oameni să execute. Atunci, n-am mai putut să îndur, m-am răzvrătit împotriva pedagogiei și i-am strigat, cu un glas pe care nu mi l-ar fi recunoscut nimeni, dacă mă auzise vreodată :

— Arată-le !

Sergentul s-a uitat la mine surprins, cu privirea soldatului lovit cu latul baionetei peste mînă.

I-am repetat, alb la față de mînie :

— Ia o armă și arată-le cum să facă !

S-a supus, strîmbîndu-se mai rău ca după sare amară, dar mișcarea lui era atît de scîlciată și neconvinsă, încît cu greu m-am stăpînit să nu pun mîna pe o baionetă să-i fac ce le făcea el soldaților. M-am mulțumit să-i iau arma din mînă, și să-l dau la o parte. Apoi, cu chipul sergentului Prepuț în fața ochilor, cu inima lui în piept, m-am trîntit

la pămînt nu doar cu convingere, ci atît de furios, încît mă mir că n-am făcut groapă ; în schimb, pantalonul, pe piciorul stîng, primul supus impactului, s-a sfîşiat de deasupra cizmei pînă în betelie, lăsînd să se vadă pielea însîngerată.

Comandantul de companie, care probabil pîndea din vreun ascunziş, de după şirul de vagoane cu lemne pentru cazarmă, văzuse, şi m-am pomenit cu el alături, cînd îmi scuturam praful de pe haine.

— Bravo ! îmi spuse, strîngîndu-mi mîna, ca şi cum aş fi cîştigat vreuna din bătăliile vîsate pe cînd învăţam tactică şi strategie.

Ochii lui, ca de raţă, păreau înlăcrimaţi de emoţie. Ca ruşinea să fie întreagă, la prînz mi-a adus elogii în faţa celor patru plutoane ale companiei, care nu erau decît patru grupe. Însă n-am cîştigat simpatia nimănui, nici măcar pe a celui care mă lăudase, fiindcă de fapt atentasem la regulile pedagogice prestabilite.

Mergînd spre casă, unde ca singură consolare mă aştepta fotografia Santei, în altă ramă, a patra sau a cincea, mă gîndeam, cu o revoltă amară, care-i cea mai greu suportabilă decădere : „Pentru ce m-am născut eu ? Ca să mă trîntesc la pămînt cu arma în mînă ? Şi să merg în cadenţă ? Să fac totul bătînd pasul ?"

În aceeaşi zi, fiindcă tocmai luasem prima leafă de la cazarmă, mi-am comandat haine civile. Îmi dădeam seama că, după doi ani de militărie, cu toată pasiunea pe care o arătasem vieţii brave din şcoală, inima mea rămăsese neconvertită. Dar trebuia să mă resemnez şi să-mi ţin gîndurile ascunse, trebuia să bat pasul în cadenţă, după trompetă şi tobă, pînă la un termen aflat încă departe, fiindcă aşa mă legasem.

*

Cu privire la viaţa mea personală pe cîmpul de instrucţie, mai am de povestit o ultimă întîmplare, şi ea se va lega, în chip fatidic, cu alta, cînd am stat pe un dig bătut de furtuna dezlănţuită pe mare, fiind cît pe ce să mă arunc în valuri, ceea ce mai tîrziu mi-am dat seama că ar fi fost moarte sigură.

Era ca în toate zilele, soldaţii făceau instrucţie sub îndrumarea sergentului, iar în spate decolau avioanele.

Nu trecuse decît o lună de cînd duceam această viaţă, dar urmărisem sute de avioane decolînd sau venind la aterizare. La capătul pistei era şcoala de aviaţie, unde încercasem să dau examen ; fiecare avion din cîte îmi treceau prin faţă era o durere. Dacă auzeam un zgomot de motor, departe, întorceam capul şi-l urmăream fără să pierd cadenţa, fie ea numai presupusă, în timpul cînd stăteam locului ; fiindcă aşa era legămîntul.

În ziua aceea, uitîndu-mă după un avion care ieşise din hangar şi se pregătea să decoleze, mi-a venit un gînd, ca o obsesie, n-a mai vrut să-mi iasă din minte, am avut sentimentul că era avionul meu, cel ce mi s-ar fi cuvenit, mă aflam în carlingă, în combinezon de piele, cu casca în cap cu ochelari de zbor, ca de scafandru, cu picioarele în palonier, cu mîna dreaptă pe manşă, cu stînga pe maneta de gaze. Niciodată nu urmărisem atît de încordat un avion, fiindcă nu mă gîndisem că-mi aparţine. Dar acesta era al meu, credeam cu convingere, trăiam cu tot trupul senzaţiile pornirii, salturile trenului de aterizaj prin iarba prăfuită, trepidaţia motorului în călcîie, presiunea acceleraţiei, mirosul uleiului de ricin, smuciturile manşei. Apoi, din clipa cînd roţile se desprindeau de pămînt, după o ultimă buşitură, urma plutirea ; simţurile puse la încercare mai înainte erau acum înlocuite de simţăminte, mai puternic decît toate fiind cel al triumfului.

Ajuns la vreo cinci sute metri înălţime, avionul a virat larg înapoi, continuînd să urce ; poate era un zbor de încercare, un tur de pistă. Ajuns deasupra noastră, la vreo mie de metri înălţime, nu ştiu ce s-a întîmplat, îl scăpasem din vedere o clipă, enervat de sergentul instructor care lovea cu latul baionetei în mîna unui nefericit de soldat, prostul grupei, care nu izbutea să facă nici o mişcare corectă. Atunci, odată cu strigătul lui : „Fă bine, mă, fă bine !...“ am auzit o modulaţie bruscă în zgomotul motorului şi, cînd am ridicat ochii, avionul cădea cu botul în jos, intrat în vrilă, înşurubîndu-se în aer cu o mişcare lentă, dar înspăimîntătoare, fiindcă înălţimea scăzînd repede rămîneau puţine şanse ca pilotul să-l redreseze. Acesta probabil făcea eforturi să-l scoată din vrilă, se auzeau icniturile motorului supus la acceleraţii bruşte, se simţeau izbiturile de palonier şi de manşă, dar avionul îşi continua căderea verticală, continuînd să se

răsucească, înfricoşînd de moarte pe cei care ştiau ce se întîmplă. Mă întrebam de ce pilotul nu se salvează cu paraşuta, strîngeam dinţii şi pumnii, îmi venea să-i urlu : „Sări o dată, nu te sinucide !“ Şi dacă m-ar fi auzit ? Nici un om curajos nu-şi părăseşte avionul aflat în primejdie, cît mai există o speranţă oricît de mică. Abia la vreo sută de metri l-am văzut ridicîndu-se din carlingă, dar pînă să iasă pe aripă şi să se arunce, mai rămăsese abia o treime din această ultimă înălţime.

Un paraşutist, cu îmbrăcămintea lui voluminoasă, care opune rezistenţă în frecarea cu aerul, indiferent de la ce înălţime ar cădea, nu depăşeşte o sută optzeci de kilometri pe oră. Nu ştiu ce viteză atinge în treizeci de metri, destulă ca să se facă fărîme ; am văzut cu ochii, după ce s-a risipit praful. O clipă înaintea lui a căzut avionul, a ridicat praful, un nor dens, care a acoperit cerul şi a întunecat soarele. Motorul era îngropat în pămînt, aripile în care se oprise căderea nu mai aveau formă, păreau un morman de pînză mototolită, de unde ieşea un lonjeron de lemn, galben, ca un ciot rămas din fractură cu carnea de deasupra jupuită ; fuselajul, frînt în zig-zaguri, părea un fulger închegat, cu flacăra stinsă.

Abia după un timp mi-am dat seama că avionul prăpădit îmi aparţinuse, fiindcă mi-l menisem pe cînd ieşea din hangar ; şi dacă omul căzut alături nu eram eu, însemna că îmi înşelasem încă o dată destinul, ca pe dig, cînd renunţasem să mă arunc în marea dezlănţuită.

*

Chiar dacă la cazarmă veneam în uniformă, pe care aş fi putut s-o port cu ifos, fiindcă era frumoasă, cu broderii de fir la guler şi pe manşetele hainei, cu eghileţii regimentului de gardă regală, se vedea cît de colo civilul din mine. Soldaţilor le spuneam „domnule“, spre scîrba cui se întîmpla să m-audă. Am fost aspru numai cu cei care credeau că nu urmăream decît să mă bucur de simpatie. Dar nu-mi arătau simpatie nici măcar toţi soldaţii ; cei cu sînge de rob, cu triste moşteniri ancestrale, mi-a fost dat să aflu că mă socoteau prea mîndru, fiindcă nu-i înjuram şi nu-i loveam ca pe vite, ceea ce ei credeau că la armată este o mîngîiere şi o dovadă de dragoste.

Iar unii din camarazii mei mai în vîrstă îmi arătau o neîncredere amestecată cu ironie. Poate aş fi ştiut ce înseamnă dragostea tovarăşului de oaste, cel mai brav şi bărbătesc dintre sentimentele oamenilor, dacă făceam războiul şi nu muream în primele lupte, ca mulţi alţii ; dacă mă străpungea un glonte şi vecinul meu se tîra cu mine în spinare pînă la o brancardă, trecînd de două ori printr-o zonă primejdioasă ; sau mă dezgropa de sub pămîntul aruncat peste mine de un obuz de mare calibru, care face pîlnii de zece metri, şi de unde n-aş fi putut să ies singur, ci aş fi murit în chinuri mai mari decît aş fi avut de îndurat de pe urma unei răni grele.

Aşa cum eram, despărţit de toate speranţele, m-am temut că tot ce fusese temerar în gîndurile mele, începînd cu ideea zborului, se pierduse şi mă aştepta o viaţă mediocră, dacă nu făceam un gest hotărît, să mă depăşesc încă o dată, după ce mă depăşisem de atîtea ori, de pildă mîncînd în geruri polare fiertura pe cale de a deveni gheaţă, cu cinci mănuşi groase în mînă, îmbibate cu ulei de mitralieră ; sau bătînd pasul vitejeşte în umbra Victoriei Neînaripate, cînd nu mai aveam pic de vlagă.

Gestul hotărît nu putea să fie decît o carte, scrisă de mine, numai din gîndul meu şi numai cu mijloacele mele.

*

Pe acel cîmp dispărut ca un decor de teatru la sfîrşitul actului şi de nerecunoscut astăzi, poate prin locul unde acum o fi cinematograful „Favorit" şi piaţa învecinată, se făcea defilarea de 10 Mai şi serbările regalităţii de la 8 iunie. Regele, prinţ în exil trăind la Paris ca persoană particulară, pe banii domnului Pretoreanu, s-a întors la Bucureşti într-o zi de 6 iunie ; avionul care îl aducea a trecut pe deasupra Colegiului unde îmi dădeam ultimele examene de absolvire ; asupra acestui fapt nu am nici o îndoială, nu admit să mă contrazică nimeni, coincidea şi direcţia, şi ora sosirii, confirmată apoi istoric. Două zile mai tîrziu, la 8 iunie, spun martorii, regele, în uniforma regimentului de escortă regală, cu coif împodobit cu penaje ca spuma laptelui, pe un cal la fel de alb ca penajele, a urcat dealul mitropoliei unde probabil a primit binecuvîntarea bisericii, prin patriarhul ţării, Miron Cris-

tea. De atunci 8 iunie s-a numit Ziua Restaurării, și a prilejuit în toți anii următori ai domniei, serbări populare, materializate printr-o paradă pe cîmpul Cotrocenilor, unde-i acum Drumul Taberei. Defilau străjerii și premilitarii, poate și ceva armată, dar mai puțină, căci ziua ei era la 10 mai, cu o lună mai devreme.

Nu aș aminti faptele acestea, poate nici nu le-aș fi ținut minte, dacă nu ar fi marcate de o întîmplare tragică, petrecută la a cincea aniversare a reînscăunării regale. Era o zi frumoasă de vară, mă aflam pe un vaporaș, în deltă, într-o permisie de două zile, căci așa aveam obiceiul, să fac pe dracu-n patru ca să pot lipsi și de la serbări, și de la defilare, recurgeam la fel de fel de tertipuri, sau îmi scrînteam glezna, sau mă lovea o tuse convulsivă, pe care știam s-o simulez fără greșeală, și nu de alta, dar nu-mi plăceau marile desfășurări de oameni, în muzică de fanfară, cu ritmul marcat de tobe, care îmi măcinau nervii, ca o canonadă de-o dimineață întreagă.

Știrea s-a auzit după un ceas, la radio, dar amănuntele le-am aflat după două zile, de la un prieten din copilărie, directorul unei gazete independente, care se afla în tribuna oficială, cu aparatul fotografic în mînă. Tribuna din față era înțesată de tineri paramilitari, aflați în primele rînduri, și de străjeri, în rîndurile de deasupra. Parada decursese cum era programul, pînă cînd, la un semnal, premilitarii s-a ridicat în picioare și au luat-o la fugă să se grupeze pentru defilare. Cîteva clipe mai tîrziu, tribuna pe jumătate golită a dispărut din ochii privitorilor, parcă a înghițit-o pămîntul, în urmă a rămas un nor de praf, ridicat parcă de un suflu vulcanic, care a acoperit cerul și soarele, ca în locul unde, nu departe de acolo, căzuse avionul, cu patru ani înainte. La început au izbucnit rîsete ; nu mă miră, mi-a fost dat să văd în multe ocazii, cineva care cade stîrnește ilaritate, și abia pe urmă se naște sentimentul de milă, dacă omul și-a rupt piciorul, sau consternarea, dacă e mort, dintr-un atac de inimă.

Îndată însă, în norul de praf s-au auzit vaiete de copii, țipete de moarte, iar în tribunele unde se aflau părinții sau rudele, a început o agitație disperată, chemări, bocete, fiindcă nimeni nu știa proporțiile catastrofei. N-au fost mulți morți și schilozi, destui însă ca să îndolieze serbarea ; aceasta a continuat, cu tot zăbranicul negru care flu-

tura deasupra. Nu înțeleg cum a putut regele să mai privească.

Nu cred în semne, dar acesta putea să prevestească o nenorocire, care s-a și întîmplat, dealtfel, trei ani mai tîrziu, în 1940, septembrie. Degeaba or fi dat șambelanii acatiste, degeaba or fi stropit preoții cu aghiasmă.

De ce se prăbușise tribuna a fost ușor să se afle, fiindcă era șubredă, făcută cu economie ; cînd premilitarii s-au ridicat, ușurînd partea ei din față, partea de sus și din spate, neavînd întăririle cuvenite, a curs la vale, înfundîndu-se în ea însăși. Desigur că s-a deschis anchetă și s-au găsit vinovații, antreprenorii care făcuseră economie la materiale. Ca și în afacerea cu comenzile de armament la uzinele Skoda, un matrapazlîc de miliarde, a cărei instrucție intra în al patrulea an și avea să mai dureze fără să se facă lumină, nici în cazul tribunei prăbușite nu-mi amintesc să fi fost comunicată publicului o concluzie, și vinovații să-și fi luat pedeapsa. Aceștia, umbla vorba, cum umbla ori de cîte ori nu se spune lucrurilor pe nume, s-ar fi aflat sub protecția unei persoane din apropierea imediată a Curții Regale, care dealtfel mijlocise să li se dea comanda. Mă mir că într-o istorie atît de apropiată, ai căror martori în parte trăiesc și astăzi, atîtea întîmplări rămîn încurcate.

Contribuția mea la această întîmplare va consta în prezentarea unui personaj, participant pasiv, pe care l-am cunoscut îndeaproape, cum am cunoscut și faptele povestite. Era și el gazetar, colabora la diferite fițuici efemere, semnînd Zoil, un pseudonim, desigur, dar așa îi spunea toată lumea, neștiindu-i-se alt nume. Cunosc despre el mai multe întîmplări care îi definesc firea, socotesc însă că una e suficientă spre a-l convinge de spusele mele chiar pe Toma Necredinciosul. Nu știu ce s-ar fi ales de mine, dacă aș fi avut o fire asemeni, tot ce pot spune este că în multe ocazii, cînd m-am dat de ceasul morții pentru necazuri trecătoare sau numai închipuite, l-am invidiat din toată inima.

În ziua frumoasă de vară, cînd s-a anunțat nenorocirea la radio, Zoil, în pijama, stătea la soare pe glaful ferestrei și își făcea unghiile. Îndată, în casă au izbucnit țipete, bocete, ușa s-a izbit de perete și nevasta a dat buzna în cameră, frîngîndu-și mîinile, cu obrazul scăldat în lacrimi.

— Zoil, fetița ! Nenorocire !

Pe urmă au venit, speriați, și soacra, și socrul, și o mătușă ; Zoil își făcea unghiile.

— Ei, ce-i cu fetița ?

— Nu știi că-i acolo ? Tu îți pilești unghiile și ea poate moare !

Fetița lor, îmbrăcată în uniformă de străjeriță, plecase de dimineață la defilare, însoțită de altă mătușă, mai tînără.

— Și eu ce pot face ? întrebă Zoil, continuînd să mînuiască netulburat pila de unghii.

— Să te duci după ea ! Îmbracă-te repede !

— Nici prin minte nu-mi trece !

La blestemele și invectivele familiei, Zoil nu găsi altceva de spus decît ce urmează, simplu și categoric, și recunosc că nu fără dreptate. Dealtfel, trebuie să adaug că își iubea fetița ca orice bun părinte.

— Voi nu înțelegeți că degeaba m-aș duce s-o caut ? ! Dacă-i moartă, acum e în drum spre morgă ; dacă-i rănită, e în drum spre spital. Și dacă n-a pățit nimic, e în drum spre casă !

— Zoil, ești un monstru ! Nu știu cum de te rabdă pămîntul ! spuse în concluzie nevasta.

Iar el răspunse, cu o replică luată parcă din Caragiale :

— Ce vorbești, soro ? !

Toată familia se năpusti pe ușă, nemaiputînd să rabde.

O jumătate de oră mai tîrziu, pe cînd ei ajungeau la Cotroceni cu un taximetru, fetița apărea la colțul străzii, ținîndu-se de mîna mătușii. Zoil încă își mai făcea unghiile.

Deși totul se terminase cu bine, casa fu plină de bocete toată ziua. Înțelegeam, oricine ar fi înțeles, în afară de Zoil, care ridica din umeri. Nedumerirea lui nu era oare pe deplin legitimă ? Cine va spune da va trăi zece ani mai mult decît alții.

*

Bătaia în cazarmă legal era interzisă. Loviturile cu latul baionetei peste mînă, și scatoalcele pe care le înghițeau soldații se socoteau mizilicuri, nu puteau să fie puse la socoteală. Mai tîrziu, s-a legalizat pedeapsa cu biciul, pe baza unei sentințe, și se aplica sub supravegherea medicului, de față cu tot regimentul, adunat să ia exemplu.

Eram civil pe vremea aceea, n-am văzut, dar se strînge pielea pe mine, numai cînd îmi închipui ; parcă înduri mai ușor o bătaie neprogramată.

În schimb, aș fi putut să fiu martor, dacă mi-ar fi dat cineva de veste, la o bătaie inversă, pe care a încasat-o de la soldați un plutonier major, zbirul regimentului. O asemenea faptă, dacă se află, se numește răzmeriță și se pedepsește cu ani grei de ocnă. Dar nu s-a aflat, nimeni n-a suflat o vorbă, nici măcar victima, deși a umblat cu spinarea bandajată o lună întreagă.

O comisie medicală de recrutare își luase un păcat greu pe suflet, dînd drept bun să facă armata pe un nenorocit cu mintea atît de întunecată, încît nu putea să numere decît pînă la trei ; la patru nu ajunsese, și-i era imposibil să răspundă la o întrebare, oricît de simplă. Cu chiu, cu vai izbutise instructorul să-i formeze cîteva reflexe, cu ajutorul vecinilor lui de grupă. Astfel, la acele lecții de alfabetizare militară, pe care le făcuse și cu noi sergentul instructor Prepuț, prima întrebare, combinată cu a doua era : „Cum se numește țara noastră și cine este regele țării ?“ Vecinul îi dădea un pumn între umeri, pe furiș, ca să nu se vadă la inspecții, și el răspundea mecanic : „România. Majestatea Sa regele Carol al doilea.“ „Cine este comandantul regimentului ?“ Cu doi pumni, venea îndată răspunsul : „Domnul colonel Antoniu.“ „Cine este comandantul batalionului de recruți ?“ „Domnul maior Nicolae Ionescu !“ răspundea nenorocitul, cînd simțea trei pumni în spinare. Mai departe nu putuse nimeni să-l ducă, să spună măcar cum îl chema pe comandantul companiei, căci ar fi fost nevoie de patru pumni, pe care el nu putea să-i numere.

Pe zbir, plutonierul major, îl chema Mocanu, am uitat celălalt nume. N-avea nici un amestec în instrucția recruților, ocupația lui fiind aprovizionarea, funcție administrativă, care, aducîndu-i multe foloase, ar fi putut face din el un om bun la inimă. Toți șefii lui ierarhici, pînă la comandantul regimentului, îi arătau o simpatie aproape slugarnică, fiindcă se bucurau de plocoane aduse direct la domiciliu ; nu-i nevoie să le enumăr, oricine știe ce înseamnă aprovizionare și ce arie largă cuprinde, cam la fel cît o piață, cu legume, pește, carne și tot ce mai încape în coșnițe. Acestor șefi, scutiți de cheltuielile zilei, Mocanu le

arăta respectul cuvenit gradului, dar cu o anumită familiaritate, de parcă ar fi fost rudă cu fiecare. El uitase de mult ce înseamnă milităria, dacă ar fi mers la război n-ar fi putut să comande decît bucătăriile pe roate. Cu atît mai de mirare este că îl preocupa instrucția, se amesteca în toate, de parcă ar fi avut funcția de inspector, făcea observații gradaților, și nu de puține ori își îngăduia să dea sfaturi chiar ofițerilor mai tineri, pe care îi trata părintește. Aflînd că soldatul slab de minte, pe nume Alboiu, urma să fie propus pentru reformă, ca iremediabil inapt să facă armata, ceea ce însemna o palmă pentru comisia medicală care îl admisese, plutonierul se socoti dator să intervină. Nu doar fiindcă îi plăcea să se amestece în toate ; din comisie făcuse parte și medicul regimentului, față de care avea obligații secrete, și voia să-l apere de o rușine. N-am de ce să-l menajez și voi destăinui că obligațiile secrete însemnau injecțiile cu „neosalvarsan", sau „606", împotriva sifilisului. Astfel se duse la comandantul companiei de recruți și îi spuse :

— Dom' căpitan, sînt mai bătrîn decît dumneavoastră, am văzut sute ca ăsta. Dați-mi-l mie pe mînă și fac din el om întreg, cît ai spune pește !

Voi trece cît mai repede peste scena de barbarie care urmează, voi fi mai bucuros să povestesc ce-a pățit plutonierul major Mocanu, decît Alboiu. Pe acesta plutonierul, cu ajutoarele sale, doi soldați scutiți de instrucție, l-au dus în magazia de alimente, seara, după ce gornistul sunase stingerea, l-au dezbrăcat pînă la izmene și l-au legat cu brațele în cruce, între doi stîlpi care susțineau tavanul, răstignindu-l ca pe Mîntuitorul. Apoi plutonierul, punînd mîna pe o frînghie împletită în trei și înmuiată în găleata cu apă, a început să-l croiască pe spinare.

— Numără ! strigă, la prima lovitură.

— Unu ! răcni soldatul.

— Numără !

— Două... Trei ... Trei... Trei...

Plesniturile frînghiei, înmuiată în apă de fiecare dată, și urletele victimei se auzeau pînă în dormitoare ; nimeni nu putea să închidă ochii.

La a cincisprezecea lovitură, zbirul, scos din minți de ceea ce socotea a fi o încăpățînare, răcni de își rupse ceva în fundul gîtului :

— Mă, tu mai departe de trei nu poţi să numeri ?

Şi lovi a şaisprezecea oară, mai cu sete decît înainte.

Atunci, cu spinarea plină de sînge, cu ochii ieşiţi din orbite, cu vinele de pe tîmple umflate, nenorocitul făcu un efort deznădăjduit şi bîigui, înainte de a-şi pierde cunoştinţa :

— Milionu' !

O lună mai tîrziu, în vinerea Paştelui, pe o ploaie cu tunete, după ce mai bine de un ceas fulgerase de pîrîia cerul, cinci oameni ieşiră de la dormitoare, înveliţi în cearşafuri albe, ca irozii, cu măşti negre pe faţă. Plantonul care era de pază pe coridor, le şopti :

— Fiţi cu grijă !

Afară, costumat la fel, aştepta un al şaselea, înmuiat de ploaie :

— Haideţi, le spuse, e singur !

În magazia de alimente, Mocanu făcea pungi de zahăr, de cîte cinci kilograme. Alături, pe masă, erau gata făcute pungi de orez şi de făină albă, luată din sacii pentru cozonacul soldaţilor, să simtă şi ei Paştele. Mai avea de făcut alte pungi, treabă de ceasuri, trebuia să umple şapte zimbile, pregătite alături ; a doua zi urma să le trimită la destinaţiile cunoscute, cusute la gură, ca să nu se vadă ce este înăuntru, printre altele cîte o ciosvîrtă de miel, de un sfert, pulpa din faţă sau din spate, iar pentru zimbilul principal, o jumătate neciopîrţită, de opt kilograme. Era o muncă grea şi trebuia s-o facă singur, ca să nu vadă şi alţii.

Uşa se deschise brusc şi cînd plutonierul se ridică de deasupra cîntarului, rămase ţeapăn de groază ; cinci stafii ude de ploaie înaintau spre el, în timp ce a şasea punea zăvorul la uşă. Într-o clipă îl înşfăcară, şi pînă ce el să se dezmeticească, îi smulseră vestonul şi cămaşa, lăsîndu-l în pielea goală pînă la brîu, unde burta i se revărsa peste betelia pantalonilor.

— Să ştii, vorbi unul din cei şase, care părea şeful echipei, n-o să-ţi facem nimic fără judecată.

Plutonierul îl recunoscu după glas, stătuse o dată de vorbă cu el, îi ceruse sfatul cum s-o divorţeze pe soră-sa, fiindcă, spunea el, o bătea bărbatul.

— Te știu, tu ești domnul Măescu, avocatul ! Dacă vă atingeți de mine, ocna o să vă mănînce pe toți patru.

— Vezi că sîntem șase, ai uitat să numeri !

Cel care vorbise își scoase masca de pe față ; era un om de douăzeci și șase, douăzeci și opt de ani, își făcea armata cu termen redus, cu întîrziere, fiindcă fusese la studii în Franța ; acum practica într-adevăr avocatura cum spunea plutonierul.

În timp ce însoțitorii săi îl legau pe acesta cu brațele în cruce de cei doi stîlpi unde îl martirizase pe soldatul slab de minte, avocatul își începu judecata :

— Recunoști că ai bătut un soldat pînă și-a pierdut mințile ?

— Că multă minte mai avea ! ricană plutonierul. Peste trei nu putea să numere.

— E adevărat, dar acum nu mai poate să numere nici pînă la unu.

Alboiu fusese reformat, pe tăcute, și fusese trimis acasă fără gălăgie. Într-adevăr, uitase și acele trei numere, uitase cum îl cheamă, privea lumea cu ochii ca de apă. Cel mai bine pentru el ar fi fost să moară, trăia degeaba, căci doar nu-l puteau pune la jug, singura treabă care nu cere să ai minte.

— Dacă știai că nu poate să numere decît pînă la trei, continuă soldatul cu termen redus, Măescu, cum credeai că o să învețe din bătaie ?

Plutonierul își lăsă capul în piept și îngăimă :

— Iertați-mă !

Camioneta aprovizionării trase cu spatele la fereastră, să nu se vadă înăuntru, și rămase cu motorul în mers, să acopere zgomotele.

— N-o să-ți tragem decît o lovitură în plus peste cele șaisprezece, vorbi avocatul. De fapt, va fi singura lovitură de pedeapsă, primele nu sînt decît răsplată. Știi să numeri pînă la șaptesprezece ?

Frînghia udă plesni în spinarea plutonierului, cuprinzîndu-l de la rinichi pînă la umăr.

— Numără !

La primul urlet, motorul camionetei se ambală puternic. Nu ținu mult, în cinci minute treaba era sfîrșită, plutonierul atîrna în legături, fără cunoștință. Cineva fii ciocăni șoferului în geam, să oprească motorul.

Cînd îl dezlegară, căzu în genunchi, cu voie sau fără voie. Îi aruncară o găleată cu apă în cap, să se dezmeticească.

— Puteţi să vă scoateţi măştile ! le vorbi avocatul celorlalţi. N-o să vă recunoască nici pe lumea cealaltă. Şi chiar dacă v-ar recunoaşte... Iar tu, jigodie, ascultă şi bagă-ţi în tigvă vorbele mele. Dacă taci din gură, îţi salvezi situaţia. Darurile de Paşte, ai să le pui la loc chiar în noaptea asta, dacă te lasă spinarea, dacă nu, mîine dimineaţă, după ce te-o obloji nevasta, că la infirmerie nu ai ce să cauţi. Nu te gîndi să ne denunţi ; poate să ne judece, dar au să ne apere o sută de avocaţi şi n-ar fi exclus să scăpăm fără nici o pedeapsă ; pe tine, în schimb, au să te dea afară din armată. Şi acum, cere-ţi iertare !

— Iertaţi-mă !

— Şi jură că n-ai să mai faci altă dată !

N-ar fi trebuit să povestesc întîmplarea, mi-am călcat cuvîntul dat celor care mi-au destăinuit-o, printre ei şi şoferul camionetei. Am greşit, îmi iau păcatul pe suflet, dar nu puteam face altfel.

22

Îmi alesesem regimentul în Bucureşti nu fiindcă era capitala ţării şi sediul regelui, ci pentru teatre, pentru Operă şi pentru sala de concert a Ateneului ; cinematografele nu le pun la socoteală, fiindcă erau şi în provincie, şi nu mi-ar fi păsat să văd filme cu două săptămîni sau o lună întîrziere. Mi-am dus viaţa între prostănaci, cărora totul li se părea că merge cum trebuie, şi între profitori, cărora într-adevăr le mergea bine. Cei fără păcate stăteau deoparte şi comunicau între ei mutește, cu priviri ironice. Dacă se făceau petreceri costisitoare pe spinarea lor, cu invitaţi ai celor din categoria favorizată şi cineva încerca să protesteze, i se închidea gura cu o ameninţare : „N-ai ştiut că în Bucureşti viaţa e scumpă ? N-ai decît să pleci

în provincie, unde îți convine, la Viscăuții din Deal sau la Viscăuții din Vale !"

La Viscăuții din Deal, unde își ducea traiul departe de lume un batalion de vînători alpini, nu era tren, trebuia să mergi cu harabaua, de la Viscăuții din Vale, cale de zece kilometri. Cineva mi-a povestit cum a ajuns acolo și dacă îi reiau povestirea, regret că nu-i pot lua și hazul, căci m-a făcut să rîd pînă mi-a înțepenit ceafa. Ajungînd el la Viscăuții din Vale, hangiul unde a rămas peste noapte l-a îndemnat să se ducă numaidecît la jupînul Isidor și să rețină loc în haraba, pentru a doua zi dimineață.

— Domnule, l-a sfătuit stăpînul harabalei, dacă vrei să mergi bine, ia negreșit bilet de clasa întîia !

— Dar cum, ai și de clasa a doua ?

— Ba chiar de a treia !

Cu toată mirarea, călătorul i-a urmat sfatul, și a doua zi și-a căpătat locul în fund, pe perna moale a harabalei. Alți doi mușterii de clasa întîi s-au așezat alături, cei de a doua pe scăunelul din față, iar unul pe capră ; cei de clasa treia, pe unde a apucat fiecare, pe scări, pe aripi și chiar în codîrla de la spate, cu fîn pentru hrana cailor.

Harabaua a pornit și cale de un kilometru a mers la trap, pînă ce drumul începînd să urce și-a încetinit mersul. Peisajul era frumos, cu vii de o parte, cu lanuri de floarea-soarelui pe partea cealaltă, cu linii de plopi în zare, totul sub un cer albastru ca lapis-lazuli. Din loc în loc se mai vedea o troiță, o cumpănă de fîntînă și chiar un măr cu fructele pîrguite.

Se înțelege că de la Viscăuții din Vale pînă la cel din Deal, drumul nu poate decît să urce. În locurile unde urcușul era mai greu, stăpînul harabalei și vizitiu totodată, înainte de a-și îndemna caii, îmboldindu-i cu biciul, le poruncea călătorilor.

— Clasa treia, jos !

Oamenii cunoșteau regula, coborau fără să cîrtească și mergeau pe margine. Pe urmă urcușul se aspri, caii gîfîiau albi de sudoare.

— Clasa doua, jos ! porunci harabagiul.

„Acum ce-o să mai urmeze ?" se întreba povestitorul meu, văzînd un dîmb în față. O să dea jos și clasa întîi ?"

În dîmb, trăsura grea se opri, caii nu mai puteau trage.

— Hei, strigă harabagiul, către cei de pe margine. Clasa treia, treci și împinge la roată !

Cînd bagi mîna în coș, să iei un pumn de cireșe, nu le nimerești pe cele mai frumoase ; așa se întîmplă și cu amintirile noastre. Erau doi, cu grad mărișor în armată ; despre ei nu știu nimic demn de ținut minte, i-aș fi uitat de multă vreme, dacă n-ar fi existat împrejurarea picantă că se iubeau cu aceeași femeie, fără să știe unul de altul. Pe cît de picantă, situația era pe atît de banală ; cunosc cel puțin o duzină de cazuri. De asemenea nu este surprinzător că într-o bună zi le-a fost dat să afle, prin indiscreția unuia din ei, care s-a lăudat de față cu martori ; celălalt, aflat și el acolo, a văzut roșu înainte și numai că n-a scos sabia ; dealtfel, duelul era interzis de peste un secol. În schimb, n-a izbutit să-și înfrîneze insultele :

— Minți, ești un lăudăros, un laș și un nemernic !

Celălalt, deși dezamăgit el însuși, și-a păstrat calmul era un cinic, apoi avea mai mult umor și chiar mai multă inteligență.

— Bine ! a spus, cu un zîmbet mai degrabă șugubăț decît ironic. Mîine, cînd o veni, întoarce-o cu fața în jos și aprinde lumina.

A doua zi, pe partea cea mai cărnoasă și cea mai tumultuoasă în dragoste a amantei necredincioase se vedea, imprimată cu tuș violet, dovada indubitabilă, ștampila rotundă a regimentului. Nici unul din cei doi rivali nu s-au gîndit cîte ștampile s-ar fi adunat pe frumoasele fese, dacă tușul nu se spăla cu săpun și apă.

Faptele se petreceau în timpul războiului dus de italieni în Abisinia, și rivalul cel cinic îl simpatiza pe Negus, pe cînd celălalt era partizanul lui Mussolini. Liga Națiunilor votase împotriva Italiei niște sancțiuni economice la care aderase și România. Oricît de nepăsător aș fi fost cu politica, invazia Etiopiei mi se părea o batjocură, și oricît de barbar ar fi fost procedeul, făceam haz că victimele, slab înarmate, își pedepseau agresorii, cînd le cădeau în mînă, tăindu-le însemnele bărbăției.

Împotriva sancțiunilor făceau propagandă adepții lui Mussolini, care, deși nelipsit de păcate, ar fi trăit în liniște pînă la adînci bătrînețe, cum s-a întîmplat cu Franco, dacă îi lăsa în pace pe alții și se ocupa de treburile sale, fără să aspire, în trena lui Hitler, la fericirea omenirii.

Printre simpatizanții Italiei se afla, prin legături de gintă, nu prea cumpănite, și savantul nostru, Nicolae Iorga, admirat la Sorbona și nu doar acolo, după ale cărui cărți, mult prea bogate, ne era foarte greu să învățăm istoria în școală. Nu știu dacă a lui a fost ideea cu verighetele, dar de susținut nu încape îndoială că a susținut-o, cu patima lui cunoscută. Lumea era îndemnată să-și doneze superfluele verighete, în folosul războiului din Abisinia.

Deși văduv prin moartea nevestei, acel dintre rivalii amintiți mai înainte, care ținea cu Mussolini, purta încă verigheta, în amintirea fericirii pierdute. A doua zi după ce avusese dovada că înlocuitoarea nevestei îi era infidelă, n-a găsit mijloc mai bun de răzbunare pe complicele acesteia, decît scoțîndu-și verigheta de pe deget, și vîrîndu-i-o în ochi, cu satisfacție :

— Mă duc s-o donez ! Dracu' o să-l ia pe Negusu !

Cam la fel face încornoratul din poveste, cînd dă foc canapelei.

*

Într-o toamnă am mers la manevrele regale, tocmai în Bucovina. Drumul cu trenul, care s-a tîrît trei sferturi din lungimea țării, mi-a plăcut, a fost o desfătare necunoscută înainte și nici repetată pe urmă, fiindcă mi-am ales locul în ultimul vagon, o platformă, într-o căruță de rechiziție, cu coviltir, unde am stat tolănit în paie, cu capul mai sus, ca să pot privi afară. Vedeam peisajul încadrat de arcul coviltirului, ca o ramă curbată, ceea ce îl făcea să semene cu un tablou în mișcare, derulat de-a-ndoaselea. Așa ar fi frumos să călătorești dacă ai avea destui bani să comanzi un vagon-platformă, pe urmă să cumperi o căruță cu coviltir și o căpiță de fîn proaspăt.

La manevre e aproape ca la război, numai că lipsesc gloanțele, și singurele răni ale soldaților le fac bocancii. Cizmarul nu știe ce suferințe poate să producă o neîndemînare a lui, sau o neglijență. La ea se adaugă o pietricică intrată pe la gleznă și ajunsă sub călcîi, sau în talpă.

Odată, în timpul unui marș greu, la școală, cînd ne odihneam zece minute pe marginea drumului, a venit vorba despre durerile îndurate de om, care din ele este mai greu suportabilă. Unul a spus durerea de cap, altul durerea de urechi, fiindcă avusese otită, altul durerea de

măsele ; eram de acord, o păţisem eu însumi. Cred că erau de acord cu toţii, nu există durere mai groaznică. Nu ştiu dacă a fost folosită ca mijloc de tortură ; n-aş vrea să le dau tocmai eu ideea celor care au asemenea meserie, să chinuiască pe oameni ca să mărturisească o vină reală sau una închipuită. Dar cred că nimeni nu ar rezista, dacă li s-ar găuri dinţii şi măselele cu freza şi pe canalele deschise s-ar înfige ace cu gămălie.

Unul care se descălţase şi îşi scutura bocancul spuse, cu faţa chinuită :

— Piatra-n talpă ! Nu există durere mai mare !

Era în dezacord cu noi, ceilalţi, dar poate că în felul lui avea dreptate ; nimeni nu ştie unde este mai sensibil aproapele nostru.

Trenul plecase după-amiază şi la Burdujeni, după Suceava, capătul drumului, am ajuns abia a doua zi seara ; liniile erau aglomerate, trenuri după trenuri mergeau în aceeaşi direcţie. Pentru mine întîrzierea fusese o bucurie ; pe urmă am regretat căruţa cu fîn şi n-am mai văzut-o.

Am debarcat pe întuneric, în hărmălaie şi dezordine, mai lipsea un bombardament de artilerie sau să vină aviaţia inamică. Am mers prin noapte, spre un sat numit Pătrăuţi, pe care îl ştiam numai din auzite, fiindcă exista acolo o biserică de pe timpul lui Ştefan cel Mare. Era o noapte fără stele, se pregătea de ploaie, dar deocamdată colbul ne ajungea pînă la glezne. Din cînd în cînd, zăream o umbră pe marginea drumului, un om, ducînd un cal de căpăstru, plecat de cu noapte ca să fie în tîrg la Suceava înainte de zorii zilei. Îl întrebam, se făcuse că nimeni nu avea lanternă, să ne uităm pe hartă :

— Mai e mult pînă la Pătrăuţi, bade ?

— Nu, uite colo, după culme.

Treceam culmea, nu se vedea nici o lumină, întîlneam alt om :

— Unde s-o fi ascuns Pătrăuţii, măi omule ?

— Oho, mai aveţi două poşte pînă acolo !

Să fi fost război adevărat, aş fi spus că erau oamenii inamicului şi voiau să ne încurce. Nu ştiu cînd am ajuns, cum am ajuns ; am intrat într-o casă unde dormea toată lumea, am pus capul pe pernă şi m-a trezit după două ceasuri goarna care suna alarma ; trebuia să ne retragem. Biserica lui Ştefan cel Mare n-am văzut-o, mi-am conti-

nuat somnul în mers, tresărind la răstimpuri, cînd dădeam într-o groapă. În zorii zilei, soseam la Burdujeni, de unde plecasem. De ce făcusem drumul, de ce ne întorsesem n-am înțeles ; tactica și strategia erau amintiri pierdute. Așa se întîmplă uneori și la război, ca să sufere de pietre în bocanci soldații. Apoi ne-am desfășurat peste cîmpurile abia semănate cu grîu de toamnă, prin lanurile de porumb strîns în glugi țuguiate. A început ploaia, a ținut trei zile. Trei zile ne-am tîrît prin glod, fără să știm ce facem. Trei nopți am dormit în capul oaselor, îndesat în cocenii de porumb făcuți snop și puși în picioare.

A patra zi am ajuns la Rădăuți, pare-se victorioși, altfel nu căpătam o zi de repaus. Era o sărbătoare evreiască, stătuse ploaia, dar aerul rămînea jilav și înghețat ca iarna. Pe tarabe se înșirau colaci rumeni și dulci, care înlocuiau căldura și lumina soarelui. Am mîncat un colac dulce, cu scrumbie sărată ; limba și cerul gurii mele păreau foarte mirate.

A doua zi într-o lumină plumburie, sub un cer gata tot timpul să plouă, am ieșit la cîmp și am defilat în fața regelui, care stătea posomorît pe calul alb de paradă. În stînga lui, tot călare, primea și el defilarea, zîmbitor și trufaș, primul ministru, Gheorghe Tătărăscu, zis Guță, care avea grad de maior în armată și nu pierdea ocazia să apară în uniformă, cu cască de război, franțuzească, desenată altfel decît a nemților. Cred că din toată omenirea aflată acolo, el singur își lua rolul în serios, dar tocmai cînd am trecut eu prin față, i-am văzut calul bălegîndu-se. Calul regelui a început să-și lase udul, scoțînd aburi galbeni. Aveam mîinile atît de înghețate, încît îmi stăteau chircite, și ca să pot saluta, cu mîna la cască a trebuit încă de dimineață să cos unul de altul degetele mănușilor, altfel ar fi părut că le arăt pumnul regelui și lui Guță.

*

Că prăbușirea tribunei la 8 iunie a fost de prost augur avea să se vadă cîțiva ani mai tîrziu, cînd regele a trebuit să abdice și a scăpat din țară aproape cu fuga. Spun așa, fiindcă deși plecase în libertate, luîndu-și toate bunurile, la Timișoara, discipolii crescuți în credința Arhanghelului, au tras cu puștile în vagoane, urmărind să-i facă de

petrecanie. A fost una din primele lor neînțelegeri cu guvernul care, de voie, de nevoie, îi luase sub oblăduire.

Dar oare, un rău augur poate să acționeze și în sens invers asupra trecutului? Fiindcă unu sau doi ani mai înainte, regele era s-o pățească în noaptea de Înviere, cînd mergea în trăsură deschisă, un landou „Victoria", întocmai ca al domnului Pretoreanu, să asculte slujba de la Mitropolie, și de la o fereastră a hotelului „Bulevard", a fost cît pe ce să-i cadă o bombă la picioare.

Complotul a eșuat fiindcă unul din participanți, cooptat într-un ceas rău, s-a dus și a spus totul la Siguranță.

Mă aflam și eu pe Calea Victoriei în acea noapte, nu știam nimic, mă miram însă ce de armată se înșira pe trotuare, soldați cot la cot, cu arma în mînă. Prin fața lor se plimbau civili în pardesie negre, cu mîna în buzunarul din dreapta și cu ochii pe la ferestre. La hotelul „Bulevard" nu se vedea nici o lumină, parcă murise toată lumea. Doar într-un loc și numai într-o clipă am văzut licărind o țigară și mai tîrziu am înțeles, nu putea să fie altfel, că în fiecare cameră stăteau la pîndă agenți ai siguranței și inspectori de poliție.

Înaintea landoului regal a trecut o trăsură cu un singur cal, vînjos, hrănit și țesălat bine: Un domn robust, rumen la față, cu mustață neagră, răsucită la capete, cu joben care lucea sub becurile de pe stradă, stătea în genunchi pe canapeaua trăsurii, cu fața înapoi, fără să scape din ochi nici landoul regelui, nici lumea de pe trotuare. În mîna dreaptă avea un revolver, nu se ostenea să-l ascundă. De la trecătorii care vorbeau cu voce scăzută, am aflat că era generalul Gabriel Marinescu, cunoscut mai degrabă sub numele de Gavrilă, prefectul Poliției. Sediul acestei instituții, aflat ceva mai jos, pe Calea Victoriei, fusese renovat și mărit de puțină vreme, cu banii luați de la patronii bordelelor, așa spunea lumea.

Apoi a apărut și landoul, cu regele, singur pe canapeaua din spate, cum mergea și domnul Pretoreanu, care însă nu se temea c-o să-i arunce cineva o bombă la picioare. Ajunsesem chiar la colțul Bulevardului Elisabeta cu Calea Victoriei; vedeam hotelul în diagonală și nu înțelegeam de ce nici una din ferestre nu era luminată. Mai tîrziu am dedus cum trebuie că ticăia inima regelui, căci, desigur, i se adusese la cunoștință ce primejdie îl pîndise; scăpase

ca prin urechile acului. Am văzut cum, poate fără voia lui, şi-a aruncat ochii la ferestrele întunecate ale hotelului, unde ştia că sînt oameni de pază ; şi totuşi, nu cred să mă fi înşelat, deşi repet că nu aveam nici o bănuială, în clipa aceea şi-a lăsat capul în jos, cu o mişcare scurtă, instinctivă, ca şi cum ar fi vrut să se ferească ; aşa face tot omul, dacă i-a intrat frica în suflet.

N-am fost în pielea lui, dar gîndesc că multe i-or fi trecut prin cap în clipele acelea. Oricare din soldaţii aflaţi pe margine ar fi putut să îndrepte arma spre el ; la fel detectivii cu mîna dreaptă în buzunarul pardesiului. Şi, de ce nu, chiar prefectul Poliţiei, care avea revolverul în mînă, lucind în lumina felinarului, cum îi lucea şi jobenul.

Complotiştii se aflau închişi după gratii.

Capul lor era un colonel, Precup, despre care auzeam atunci prima dată. Probabil se mai găseau şi alţi nemulţumiţi, ca el, într-o armată cu fireturi şi penaje, care nu ţineau de cald decît celor doritori să se fudulească. Şi mai ales furnizorilor de zorzoane ; aceştia au făcut bune afaceri cînd regele, după restaurare, ca să cîştige armata şi să mărească fastul parăzilor, a reintrodus uniformele de ceremonie de la '77, cu pene la pălărie, cu epoleţi grei de ciucuri ca aurul, cu ledunci de fir, ca pe timpul lui Napoleon, cu eghileţi şi alte podoabe. Cum stătea treaba cu armamentul şi cu pregătirea de război a acestei armate strălucitoare, o să se vadă. Nemulţumiţii îşi ţineau gura ; colonelul Precup a fost singurul care a apucat să vorbească. El şi-a adunat oamenii după criterii necunoscute de mine, putea să găsească şi mai buni, dacă ar fi avut experienţa complotului, care în zilele noastre a ajuns la măiestrie şi încă mai progresează. Greşeala a fost că între ai lui s-a strecurat şi trădătorul. Dar faptele nu sînt atît de simple, şi poate eu fac o greşeală şi mai mare, judecîndu-l fără să-i ascult apărarea. Căci pe trădător nu l-a adus el, ci altcineva, dintr-o slăbiciune de suflet.

Aici, nevoile povestirii mă obligă să schimb identitatea unui personaj, să-i schimb şi destinul, fără să impietez cu nimic asupra celorlalte personaje, şi fără să denaturez cîtuşi de puţin întîmplarea. În pielea trădătorului, care poate mai trăieşte şi care trădător va rămîne şi după moarte, l-am băgat, pentru satisfacţia mea personală, pe plutonierul major Mocanu, zbirul pedepsit cu şaptespre-

zece lovituri de frînghie pe spinare, cînd orice om, oricît de rezistent şi de vajnic îşi pierde cunoştinţa, iar pe urmă se jură să nu mai greşească. S-ar putea apoi ca trădătorul adevărat să aibă urmaşi, dornici ca întîmplarea să se uite, şi nu vreau să-i mîhnesc, reactualizînd-o. Deci, personajul nu are nici o legătură cu o persoană reală, vie sau moartă, ci este produsul unei necesităţi literare.

Acest om, mult mai dezgustător decît am fost capabil să-l zugrăvesc în cuvinte, avea o faţă fermecătoare, cu o istorie fabuloasă. Am folosit două cuvinte, pe care le cîntăresc bine oricînd le scriu, de aceea sînt dator să dau explicaţii. Ar fi prea puţin să spun că m-a fermecat şi pe mine cînd am văzut-o ; ar fi fermecat pe oricine. De o statură puţin mai înaltă decît mijlocie, era cu siguranţă modelul cel mai desăvîrşit pentru o Venus modernă, mai subţire, cu picioarele mai alungite, cu umerii mai largi, de sportivă, dar prea mlădii ca să-i ia ceva din feminitatea molatică. La braţe mă opresc, neputînd face comparaţie, cred însă că de era cu putinţă, orice artist s-ar fi grăbit să le ia pentru Venus din Milo. Iar sînii, deşi iradiau fierbinţeala umană, păreau într-adevăr sculptaţi în marmură roză, ca ai statuii. Nu mai puţin fermecător era chipul ei, dar aici am o îndoială, mi se părea de-o frumuseţe cam stridentă, puţin vulgară şi prea provocatoare, la o vîrstă încă fragedă, şaptesprezece ani fără o lună.

Am spus o cifră precisă în ceea ce priveşte vîrsta, fiindcă de atunci începe istoria. Mai avea o lună pînă la a şaptesprezecea aniversare, cînd într-o seară de iarnă, întorcîndu-se tîrziu acasă, pe străzi neumblate, un tînăr din cartier, cu apucături nestăpînite, care îi purta sîmbetele de multă vreme, recidivist cu cazier la poliţie, îi ţinu calea, o izbi cu genunchiul în burtă şi cu pumnul în ceafă, ameţind-o, apoi o tîrî în casă, unde era singur.

Deşi elevă de liceu, în ultima clasă, fata, plină de vînătăi şi cu rochia sfîşiată, nu se sfii să meargă chiar atunci la poliţie, apoi la institutul medico-legal, de unde scoase certificat, după cum, peste o lună, nu se sfii să meargă la tribunal unde se judeca vinovatul, şi să depună mărturie, cu amănunte, de faţă cu publicul.

După ce i se vindecară rănile şi îi trecură vînătăile de pe tot corpul, singurul semn care mai rămăsese era glasul,

îngroşat deodată şi asprit, ca al fumătoarelor înrăite. Trupul ei devenise mai suplu, în schimb faţa, nu mai puţin fermecătoare decît înainte, îşi accentuase vulgaritatea, ceea ce nu putea să vadă oricine. Curînd după aceea, exmatriculată din şcoală, se dădu unui desfrîu fără oprire, nemotivat de vreo dorinţă adevărată, căci nici o atingere bărbătească nu o făcea să tresară, nu îi trezea nici măcar curiozitatea, se supunea cu o indiferenţă dusă atît de departe, încît de multe ori, fiind obosită, o cuprindea somnul şi dormea dusă, fără să ştie ce i se întîmplă.

Vara, cînd împlinise şaptesprezece ani de cinci luni şi jumătate şi îşi schimbase de treizeci şi trei de ori partenerii, o cunoscu vecinul meu de regiment, locotenentul Mieru, numit aşa nu ştiu dacă de la mie sau de la miere ; îl cunoşteam bine, eram şi puţin prieteni, deşi ne despărţeau un grad şi cinci ani de viaţă. Oare ce învăţase el în cinci ani, cîţi avea mai mult decît mine, dacă nu-şi dădu deloc seama cu cine avea de-a face ?

Fără să fie o frumuseţe de om, locotenentul Mieru era plăcut la vedere, un moldovean blajin şi cu glasul domol, cam plin la trup, cu picioarele scurte şi groase, cu ochi de un gri-albastru, cu părul blond, pieptănat într-o parte şi cu un canin îmbrăcat în aur. Cum intrase în complot un asemenea om îmi este imposibil să-mi explic, decît poate prin aceea că, sub înfăţişarea lui blajină, se ascundea o fire nemulţumită şi dîrză. Sau fiindcă voise să crească în ochii fetei, cu o faptă eroică : el urma să ducă bomba la hotel, într-o valiză, şi recunosc că alegerea era bună, nimeni nu ar fi putut să-l suspecteze, nimeni nu s-ar fi ostenit să-l urmărească.

Aceste fapte se petreceau un an după ce o cunoscuse pe fată şi o ceruse de nevastă plutonierului major Mocanu. Fata nu părea decisă, îl amîna lună de lună, şi între timp îşi mărea palmaresul, încă o serie de bărbaţi se înfruptară din trupul ei, în afară de viitorul logodnic, care n-ar fi îndrăznit s-o atingă ; ei îi era totuna.

Mai tîrziu, cu o săptămînă înaintea atentatului, într-un elan de iubire, locotenentul îi mărturisi fetei ce faptă bravă şi vitejească avea să îndeplinească şi ce viaţă îi aştepta apoi pe ei toţi, familia plutonierului şi întreaga ţară. Indiferentă la această mărturisire, fata o transmise tată-

lui, cu aceeaşi indiferenţă, indiferenţa din toate faptele sale, iar el se duse cu pîra.

Nu ştiu cît de vinovat s-o fi socotit locotenentul, nu ştiu unde s-a ascuns, şi ce viaţă a dus după ce a ieşit de la închisoare, unde a avut de ispăşit o pedeapsă destul de mică. Toate pedepsele au fost mici, complotul nu reuşise, se judeca numai intenţia, cu destulă clemenţă, fiindcă aşa se întîmplă, totul e bine cînd se termină cu bine. Regele nu s-a plîns nimănui prin ce frică trecuse. Numai colonelul Precup a luat vreo cincisprezece ani de închisoare, fiindcă la proces nu şi-a arătat nici o clipă regretul, ci tot timpul a proferat invective. Înainte de a-şi începe pedeapsa, toţi au fost duşi în curtea cazărmii *Malmezon*, de pe calea Plevnei, şi în faţa trupelor adunate, să vadă, li s-au smuls epoleţii.

Acum vreo douăzeci şi cinci de ani am avut o prietenă, care nici nu ştiu dacă mai trăieşte, franţuzoaică măritată în România. Odată, după războiul al doilea, a fost arestată şi închisă la Arsenalul Armatei, unde au anchetat-o, fiindcă găzduise un compatriot care se ascundea din nu ştiu ce motive şi l-a ajutat să plece în Franţa. Probabil vina ei nu era gravă, dovadă că după un timp i-au dat drumul. Dar pînă atunci, în fiecare noapte cînd veneau s-o ia la anchetă şi auzea paşi pe sală, credea că este plutonul de execuţie. „Nu-mi era frică, îmi povestea cu seninătate. Mă chinuia doar gîndul că nu ştiam ce să strig cînd or trage : „Trăiască Franţa ! sau Trăiască România ?"

Colonelul Precup, cînd i-au smuls epoleţii, a strigat : „Jos Lupeasca !"

* * *

Puţin mai tîrziu, plutonierul major Mocanu a fost înaintat la gradul de locotenent, prin Decret Regal, fără să fi trecut prin vreo şcoală. Această răsplată regească a fost pentru el mai degrabă o pacoste ; gradul nu se mai potrivea cu aprovizionarea, care i-a fost luată, lipsindu-l de toate avantajele. Nevasta s-a mîndrit ce s-a mîndrit, pînă ce a văzut că încep să tragă mîţa de coadă, de unde mai înainte huzuriseră. Fetei nu-i păsa de nimic, poate nici nu băgase de seamă că taică-su purta uniformă ofiţerească.

Plutonierul cu atît se alese, cu gradul, la care nu avea dreptul și îi apăsa umerii. Neavînd pregătire, nu i se dădea nici o comandă, stătea degeaba, umbla teleleu prin curtea regimentului, ca o curcă plouată. Nimeni nu-i vorbea, nici cei din rîndurile cărora venise ; de fapt, nu făcea parte din nici un fel de rînduri, era un om de prisos, bun doar să țină umbră pămîntului. Ce avea în suflet nu se vedea pe față, părea un om fără gînduri și fără simțire. Presupun că regreta viața lui dinainte, chiar părțile ei neplăcute, poate pînă și noaptea cînd îl încolțiseră în magazie și îi însîngeraseră spinarea cu frînghia udă. O lună de zile umblase atunci cu pomezi și cu pansamente, nu putea să se răsucească, să se îndoaie, fără să i se redeschidă rănile, de-l ustura pînă în suflet. Dar atunci era cineva, pe cînd acum ajunsese un nimeni. Uneori mergea cu gîndul pînă acolo, că ar fi îndurat din nou o bătaie, numai să-i spună cineva două cuvinte, fie și o amenințare sau o ofensă.

Într-o zi, cînd traversa calea ferată care mărginea curtea regimentului, l-a călcat trenul, o garnitură de vagoane cu lemne care venea la pas, cu locomotivă la spate. Era cu gîndurile tare aiurea, dacă nu putuse să se ferească. Nu am crezut, ca alții, că fusese o sinucidere. Ca să se fi sinucis, în cazul lui, ar fi trebuit să-și pună șireangul de gît, pentru cele două trese, cum și-l pusese, pentru treizeci de arginți, Iuda Iscariotul.

23

Așa mi se întîmplă chiar și în convorbirile cu prietenii, pornesc de la una și ajung la alta, gîndul mă duce mereu înainte. Dacă aș avea timp și pregătire și m-aș apuca să scriu istoria omenirii, cred că nu aș merge pe o linie continuă, de la faraoni, de pildă, pînă în zilele noastre ; n-aș avea răbdare să vorbesc de Sfinx sau de piramida lui Keops, unde am avut fericirea să urc cu Santa cînd eram

foarte tînăr, fără să-mi fugă gîndul pînă la Napoleon, aşa că aş amesteca epopeea Franţei cu a Egiptului, ceea ce ar contraria pe toţi oamenii cu spirit metodic. Îmi recunosc acest păcat, de care nu încerc să mă lepăd, că nu pot respecta cronologia faptelor, fără să mă simt legat de mîini şi de picioare, devenind un fel de balot care se rostogoleşte întruna la vale. Aşa păcatul are o explicaţie, şi dacă alţii nu mă absolvă, mă absolv singur, cu speranţa că se va găsi şi cineva să mă urmeze. Fiindcă, în istoria scrisă de mine, în linii sinuoase şi întretăiate, ajung totdeauna unde trebuie, ca şi în convorbirile cu prietenii, cînd, indiferent de ocoluri, nu-mi uit şirul ideilor şi, la momentul potrivit, le reiau fără pierderi. Firul meu director nu este însă un capriciu, nu-i lipseşte o metodă, el se fundează pe similitudini şi afecte, pe legătura ascunsă pe care o simt între fapte despărţite de ani, de secole sau de milenii. Dacă de la Keops trec la Napoleon, în chipul cel mai firesc, printr-o necesitate imperioasă, la fel pot ca de la corabia Mayflower, cu care au ajuns primii emigranţi irlandezi în America, să mă duc, înapoi, la Arca lui Noe. Căci, în spiritul meu, există o legătură între una şi alta.

Astfel, acum mă întorc la ultima zi a anului 1932, şi la ce urmează după aceea. În viaţa mea, nu exista nici o pasiune şi nici o dorinţă, trăiam cu amintirea Santei, a cărei fotografie îmi umplea toată casa. Îi schimbam mereu rama, căutînd una tot mai frumoasă ; acesta era dialogul meu cu ea, şi nu voiam să-l întrerup, nici dacă, negăsind ceea ce doream, luam o ramă mai urîtă decît cea dinainte. După un timp, m-am gîndit că prezenţa Fedrei alături înjumătăţea afecţiunea Santei pentru mine ; atunci le-am separat, tăind fotografia printre ele. Acum braţul fetei era ciuntit, în schimb, surîsul ei se adresa numai mie. A fost nevoie de altă ramă, de o formă neobişnuită, mult mai îngustă, nu se găsea de gata, am comandat-o. Rămarul s-a uitat la mine cu o privire mirată cînd i-am dat dimensiunile, a spus, ciudat ! — şi a ridicat din umeri.

Fotografia Fedrei n-aş fi aruncat-o, aveam pentru ea altă dragoste decît pentru Santa, dar nu de o intensitate mai mică. I-am făcut şi ei o ramă, şi am pus-o pe altă masă. După un timp, am început să am remuşcări, simţeam că îşi lipseau una alteia, şi atunci le apropiam, cum fuseseră înainte, numai că le despărţeau ramele.

Într-o noapte, după un vis care mă tulburase pînă la tremur, am aprins lumina și am văzut-o pe Santa, care o clipă mi s-a părut vie, cu privirea încărcată de reproșuri. Pe ea o visasem, goneam pe schiuri cu caii, și Fedra își întorcea din cînd în cînd capul spre mine, cu ochii triști, parcă mustrîndu-mă. Chiar atunci, noaptea, fiindcă altfel n-aș fi putut să mai dorm, am scos fotografiile din rame și le-am lipit pe un carton, una lîngă alta, cum fuseseră înainte. Deși tăietura se vedea, ca o mustrare continuă, amîndouă păreau fericite.

În timpul războiului, fotografia a ars, la bombardamente. Din tot ce aveam în casă, a fost cea mai grea pierdere, fiindcă n-a putut să fie înlocuită, ca lucrurile celelalte.

În ultima zi a anului 1932, Teofil m-a invitat să sărbătorim revelionul într-o familie, își putea îngădui să mă ia cu el, fiind logodit cu fiica gazdelor. Acestui al șaselea din fiii domnului Alcibiade îi datoram sfaturile esențiale care mă ajutaseră să trec cu ușurință printr-o școală atît de severă. Teofil făcuse ceea ce oamenii spun o carieră strălucită ; după primul an de școală își continuase învățătura la Saint-Cyr; unde se ducea un singur elev, primul, dintr-o promoție, cu atît mai preferat dacă vorbea bine limba franceză. Acum era ofițer în batalionul de gardă al Palatului regal, ceea ce se socotea a fi un mare privilegiu ; era, poate, dar se plătea cu servituți grele, o viață controlată tot timpul, într-un țarc cu gratii aurite, de unde nimeni nu ieșea în timpul liber decît cu învoire, dator să anunțe unde se duce, pe ore și pe minute, ca să poată fi găsit în orice clipă. Poate unora să le placă, altora li s-o părea că e mai rău decît la închisoare ; pentru trup nu, dar pentru spirit se poate ca așa să și fie.

Iluziile privilegii Teofil le-a plătit cu ani grei de închisoare, la un timp după 23 august 1944, deși luase parte la arestarea și dezarmarea mareșalului Antonescu. Privilegiul real a fost al meu, fiindcă după ce l-au eliberat, am aflat de la el, relatat direct și în amănunte, cum s-au petrecut faptele.

Casa unde am mers cu Teofil era în apropierea Gării de Nord, pe una din străzile care leagă, perpendicular,

Calea Griviței de Bulevardul Cuza. Mai tîrziu am descoperit pe acolo și o stradă numită Fagotului. Fagotul rămîne un instrument eminamente de orchestră, chiar dacă s-o fi scris pentru el vreun concert, vreo sonată ; recital de fagot nu dă nimeni. De aceea am căutat pe străzile din jur să găsesc și alte instrumente muzicale, după aceeași logică din Cotroceni, unde sînt grupate nume de medici. Nu există nici unul, fagotul e singur, absurd și dezmoștenit, neavînd cu cine să cînte.

Teofil, trebuind să îndeplinească formalități la plecarea din cazarma palatului, am ajuns tîrziu, cîteva minute înainte de miezul nopții, așa că abia intrați pe ușă, s-au stins luminile, au rămas aprinse numai lampioanele de foiță multicoloră, atîrnînd de plafoane. Era o casă mare, cu portal în fața intrării, dar demodată, odăile dădeau dintr-una în alta, înșirate pînă în fundul curții, la dependințe. Inconfortabilă ca locuință, era în schimb bună pentru petrecere, unde oamenii se amestecă unii cu alții, neavînd nevoie de separații. Casa gemea de lume, și judecînd după glasuri, dominau fetele ; într-adevăr, cînd m-am uitat mai bine, am văzut că erau puzderie, toate vesele și toate frumoase, fiecare în alt fel, că nu știai unde să-ți oprești ochii.

Logodnica lui Teofil ne-a întîmpinat, cu reproșuri calme pentru întîrziere, și cînd și-a aruncat brațele pe după grumazul lui, strivindu-și sînii în tunica împodobită cu eghileți de fir și felurite insigne, am văzut că avea o aluniță pe nara stîngă. N-am apucat să-mi simt vijelia din inimă, că o fată s-a apropiat, cu două pahare de șampanie în mînă, am ciocnit și am băut împreună, pe urmă s-a lipit de mine și m-a sărutat în colțul gurii, fără să mă cunoască ; nu cunoșteam pe nimeni. Gestul ei mi-a sfîșiat sufletul.

Poate șampania mă amețise, mă amețea muzica patefonului, mișcarea din jur, glasul și rîsul fetelor, foșnetul rochiilor de mătase, parfumul, respirațiile care îmi atingeau obrazul. Persoanele mai în vîrstă stăteau retrase în sufragerie, în jurul mesei, cu un purcel de lapte pe un platou, la mijloc, rumenit ca la soare, cu un măr roșu în gură. Am văzut fel de fel de oameni, în fugă, domni și doamne, și mulți tineri, dar toți păreau umbre închipuite ; vii și adevărate erau numai fetele. Pleca una, venea alta,

într-o defilare necontenită, ca soldaţii la teatru, care trec şi nu se mai termină, ies prin stînga, dau fuga prin spate şi intră prin dreapta. Lumina nu se mai aprinsese decît în sufragerie, în celelalte odăi rămăseseră numai lampioanele, cu licărirea lor colorată şi vătuită. Şi ce mă ameţea cel mai mult, fără să mă clatin dar clătinîndu-mi-se mintea, toate fetele acelea care defilau prin faţa mea semănau prin ceva cu Santa ; prin mers, prin glas, prin rîs, prin privire, pînă ce a apărut una cu părul ca de aur şi mi s-a părut Santa însăşi. Era în costum de schi, venea de-a dreptul de la Sinaia şi atunci am avut o halucinaţie, mi s-a părut că alături era Fedra, cum le văzusem de atîtea ori şi cum îmi mărturisea necontenit fotografia.

N-am mai putut îndura, am plecat fără să-mi iau rămas bun nici măcar de la Teofil. Era o noapte rece şi umedă, dar nu geroasă, am mers pe străzi în neştire, fără să mă cuprindă frigul, pînă ce s-a apropiat ziua ; o vedeam ridicîndu-se pe cer şi stingînd stelele. M-am gîndit că luînd cîte ceva de la fetele acelea, partea cu o asemănare, natura ar fi putut să facă o altă Santa, întocmai ca prima. Dar, mă gîndeam cu mîhnire, dacă o asemenea minune era posibilă, şi întorcîndu-mă aş fi găsit-o, întocmai cum o aveam în minte, n-ar fi fost Santa cea adevărată, şi nici în vecii vecilor n-ar fi putut să fie. Fiindcă i-ar fi lipsit ceva numai al ei şi netransmisibil, poate spiritul, care, chiar dacă nu este decît o emanaţie a materiei, rămîne unul şi singur pentru orice fiinţă, oricît ar semăna între ele, chiar dacă una ar fi copia celeilalte. Atunci, în acea dimineaţă de Anul nou, posomorîtă şi umedă, am înţeles că Santa nu putea să dispară niciodată, oricîte ca ea aş fi întîlnit în viaţă, şi nu puteam să mor decît cu întreagă fiinţa ei în suflet.

* * *

Anul a fost urît, ca ziua cînd începuse. A fost un an tragic, plin de brutalitate şi de sînge, dar multe întîmplări care mă îndreptăţesc să-l numesc aşa le-am aflat mai tîrziu, chiar după decenii, iar pe unele poate nu le ştiu pe de-a-ntregul nici astăzi, şi nu sînt singurul în aceeaşi ignoranţă. Cînd domnul Pretoreanu, în conferinţa

lui anuală ne-a vorbit despre viitorul Germaniei, despre înarmare, violență și silnicie, pînă la declanșarea războiului, prevăzut de el cu ani înainte, nimeni dintre noi, școlarii, nu auzisem de Hitler, și ce-i mai greu de înțeles, nu auziseră sau nu-l luaseră în seamă o bună parte din oamenii politici. În ceea ce mă privește, fără să-mi găsesc astfel o scuză, gîndul meu era în altă parte, aveam altfel de frămîntări, așa cum le-am simțit în mijlocul unei lumi vesele, în noapteà revelionului, și apoi m-au urmărit tot anul.

La 30 ianuarie, Hitler a devenit cancelar al Germaniei ; evenimentul, atunci, a trecut neobservat pentru o bună parte a lumii, ca și pentru mine, și neobservat ar fi rămas de-a pururi, dacă, după un an, doi sau patru, cădea de la putere, ca atîți din cei care îl precedaseră, excepție făcînd Bismarck, deși în alt ton și cu altă măsură.

Dacă aș clasifica întîmplările după impresia pe care mi-au făcut-o mie personal, venirea lui Hitler la putere ar rămîne fără semnificație, mai ales că în acel prim an nu și-a dat arama pe față atît ca să înspăimînte pe cei fără simț politic sau fără darul prevederii, cum îl avea domnul Pretoreanu. Hitler amenința să fie o primejdie, dar oamenii sperau că o să cadă, cum s-a sperat totdeauna, cum se speră și astăzi să cadă o tiranie, măcar prin moartea tiranului. Dar, deși nu puneam nici un preț pe el, sînt dator să țin seama de importanța nefastă pe care a avut-o în următorii doisprezece ani din istoria omenirii, astfel că îi dau primul loc în istoria vremii.

Pentru cine a uitat sau n-a știut nicodată, dictatorul Marii Germanii era de origine austriacă, deci i s-ar fi putut spune, din capul locului, să stea la el acasă. Aceste două țări, atît de vecine, nu au comun decît limba ; în numai cinci ani, Hitler le-a unit, printr-un act samavolnic. Am folosit traducerea cuvîntului oficial, Anschluss, care înseamnă unire ; de fapt a fost o hrăpire, care, lăsînd la o parte pe partizani, a adus poporului austriac multe suferințe și umilință. Cred că atunci ultimii naivi din conducătorii Europei s-au dezmeticit, și ri-ar fi fost prea tîrziu să-i pună agresorului pumnul în piept, dar neavînd vlagă și-au băgat capul în nisip ; în cele ce-au urmat, și l-au băgat tot mai adînc, pînă ce au ajuns să-și îngroape tot

trupul, de le-a rămas afară numai tîrtița. Toți aceștia sînt morți astăzi.

Hitler, botezat cu un nume dulce, Adolf, s-a născut cu unsprezece ani înainte de sfîrșitul secolului, într-un orășel din Austria ; tatăl lui, mort curînd, era vameș, meserie pe care cred că nimeni nu poate să o facă fără o anumită vocație, aceea de a cotrobăi prin geamantane, dar nu pot s-o condamn, e legală, numai că unora le ajută să se chiverniséască. Vocația a moștenit-o și fiul, deși la început a încercat o altă meserie ; el avea simțul vămuirii în sînge, de aceea, cînd a înhățat puterea, a devenit șef la vămile văzduhului, coborîte pe pămîntul Germaniei și apoi extinse în toate țările cucerite.

La șaisprezece ani, orfan cum era, tînărul s-a dus la Viena, biografii lui spun, fără amănunte, să facă studii artistice ; faptul că mai tîrziu a devenit zugrav nu-i o dovadă că încercase să învețe pictura, nefiind nici o înrudire între una și alta, decît cea dintre bidinea și pensulă. Anul 1912 l-a găsit la München, unde șoma, nefiind case de zugrăvit pe numărul meseriașilor. Avînd astfel mult timp liber, se ocupa cu lecturile, printre ele aflîndu-se Nietzsche. Bănuiesc că a găsit și el la acesta ideea bărbătească, din care mi-am făcut sprijin în momente de suferință : „...ceea ce nu ne ucide. ne face mai puternici !"

În anul cînd a început primul război mondial, s-a angajat în armata bavareză, a mers pe front, a fost rănit, gazat, și a primit Crucea de Război drept răsplată. Frontul a trezit în el o exaltare, devenită mai tîrziu maladivă. În anii 1919—1920, a slujit ca ofițer cu propaganda în armata nou formată după înfrîngere, a luptat pentru idealul național, și împotriva comunismului, în umbra unuia, Drexler, de la extrema dreaptă a politicii ; ziarul lor era vestitul *Völkische Beobachter,* devenit și rămas pînă la sfîrșit, oficiosul național-socialismului. În 1921, Hitler l-a eliminat pe Drexler, fire slabă, mai bine nu se băga în politică, a schimbat numele partidului, făcîndu-l „muncitoresc-național socialist" și devenindu-i președinte. Mai mult naționalist decît socialist, Hitler a ținut legături strînse cu armata și cu patronii, mai ales ai marilor întreprinderi. Și la noi, marii patroni au susținut oastea Arhanghelului, care îl venera pe Hitler. Acesta s-a proclamat numaidecît comandant peste Kampfbund, asociația foștilor combatanți ;

în țările învinse, foștii combatanți devin o forță, cu atît mai mare, cu cît a fost mai dezastruoasă înfrîngerea. În țările victorioase, pun flori la mormîntul Soldatului Necunoscut, de Ziua Eroilor, iar în restul timpului joacă popice.

În acel timp, bîntuia în Germania inflația, crescînd încontinuu, cînd, așa cum am spus altă dată și-mi va face plăcere să repet ori de cîte ori se va ivi ocazia, te duceai la piață cu o roabă de bani și te întorceai cu o varză. Tot atunci, Franța, cu învoirea aliaților, sau poate forțîndu-le mîna, a ocupat Ruhr-ul, zonă industrială germană, controversată în ceea ce privește dreptul de-a stăpîni-o. Scopul francezilor era să prevină dezordinea ; sau poate le lăsa gura apă. Dar abia la un an după ce luase puterea și avea numai un pic de armată, Hitler i-a gonit fără nici o dificultate ; aliații i-au sfătuit pe francezi, sau le-au cerut, să nu riposteze. Eu știu de ce, dar las pe alții să spună, și dacă nu sînt în stare, apoi facă bine să-și bată capul ; adevărul iese ușor la lumină, cînd judeci politica mondială a vremii. Dacă francezii ar fi tras atunci numai un foc de pușcă și aliații numai un foc de tun, de la Londra, fața lumii ar fi fost astăzi alta. Struții au rămas cu capul sus, clipind din ochii lor mici cu pleoapele inflamate ; nu li se părea nimic atît de grav ca să și-l bage în nisip, cum nu mult mai tîrziu au făcut sistematic, pînă la 3 și la 5 septembrie 1939, cînd în sfîrșit au apăsat pe trăgace.

Oricum, inflația și pierderea Ruhr-ului l-au determinat pe Hitler să dea lovitura, crezînd că venise momentul să-l imite pe Mussolini, care abia făcuse marșul asupra Romei și luase puterea. Încercarea s-a numit „putch-ul de la München", cînd de fapt nu a fost decît o demonstrație contra guvernului bavarez al domnului Kahr, despre care nu auzisem pînă atunci și nici n-am mai auzit după aceea. Flancat de bătrînul mareșal Ludendorff (azi, la anii lui de atunci l-aș socoti în floarea vîrstei), urmat de partizani și de foștii combatanți, Hitler a defilat pe străzile orașului. Nu știu cine a tras în ei, poliția sau trupele loiale ; demonstranții au fost risipiți, Hitler rănit și băgat pe cinci ani la închisoare. Acolo i-a dictat lui Rudolf Hess, unul din cei mai apropiați acoliți, elementele cărții care mai tîrziu avea să devină Biblia Germaniei. Ce mult a regretat și va avea de regretat omenirea că oamenii politicii din epocă n-au citit-o sau n-au luat-o în serios ; fiindcă aveau în

mînă, gata scrisă, istoria care pe urmă s-a scris din nou, cu sînge, a cărui scurgere puteau atunci s-o oprească.

Eliberat din închisoare în 1925, înainte de termen, nu știu din a cui clemență sau slăbiciune, Hitler a hotărît să numească singur gauleiterii, conducătorii de partid adică, pînă atunci desemnați prin alegeri. Așa a intrat în conflict cu unii din partizanii săi, printre ei celebrii Gregor și Otto Strasser. I-am numit celebri, fără să le cunosc celebritatea, dar mi-e de-ajuns să știu că pe primul l-a omorît președintele partidului, iar al doilea, evadat din Germania, a scris o carte „Eu și Hitler", pe care am citit-o chiar la apariție, și din ea am aflat multe din cele ce spun astăzi ; multe le-am uitat, în schimb le-au mărturisit alții, unii de bună voie, alții în procesul de la Nürnberg, fie ca inculpați, fie ca martori.

Soarta condamnaților o cunoaște azi toată lumea, dar probabil nu și detaliile : principalii vinovați puși în șireang, doi cîte doi, pe rînd, fiindcă nu erau spînzurători mai multe și nici călăi pentru toți ; pe urmă arși la crematoriu și cenușa aruncată într-un rîușor de lîngă închisoare, să i se piardă urma.

N-am înțeles ce s-a întîmplat cu Hess, n-am avut ocazia să citesc în întregime procesul, ca să-mi dau seama de ce a fost condamnat la închisoare pe viață. Este adevărat că Hitler îl numise succesor, ceea ce apasă greu în balanța justiției ; dar tot atît de adevărat este că în primele luni ale războiului a fugit cu un avion de vînătoare peste canalul Mînecii și s-a predat englezilor. Avea un mandat, venea cu propuneri de pace ? Sau era un protest personal, pur și simplu ? Ținut prizonier pînă la sfîrșitul războiului, a apărut ca inculpat în procesul de la Nürnberg, de unde credeam că o să fie doar martor. Mi se pare că e singurul condamnat la închisoare, negreșit pînă astăzi. Cel puțin deunăzi știu că era încă în viață, la o vîrstă cînd oamenii mor, chiar dacă au motive de fericire ; el ar fi trebuit să moară de multă vreme. Aud că după moartea lui închisoarea unde acum este singurul deținut se va dărîma, ca să nu rămînă nici un vestigiu.

O altă măsură a lui Hitler, după ce scăpase de pușcărie, a fost să înființeze Batalioanele de Asalt, sinistrele SS, alcătuite din buldogii cei mai feroci și mai devotați stăpînului. Ei au umplut Germania de sînge încă înainte de

venirea lor la putere ; dealtfel, fără sînge nici n-ar fi putut să vină.

Deocamdată, între 1924 şi '29, pînă la marea criză mondială, Germania se bucura de o prosperitate în industrie, nefavorabilă extremiştilor, pescuitori în ape tulburi. Criza i-a ajutat pe naţional-socialişti să se urce din nou în şa, şi să dea pinteni cailor. Şeful partidului şi-a asigurat un sprijinitor, pe industriaşul Hugenberg, care urmărea să fundeze o armată spre a lupta împotriva comuniştilor. Cam atunci l-a înlăturat Hitler pe Otto Strasser, şi în locul lui l-a pus şef peste S.A. pe căpitanul Rohm, ca să-l asasineze peste cîţiva ani, într-o noapte de răfuieli în sînul partidului, „noaptea cuţitelor lungi", cum i s-a spus, fără să înţeleg de ce, dacă nu cumva este o greşeală de traducere; sînt cuvinte al căror tîlc e greu de transpus în altă limbă.

E de prisos să urmăresc pas cu pas luptele confuze care s-au dus în politică, în anii următori, pînă în 1933, cînd a început altă epocă. Trei sute de pagini, scrise pînă acum, nu m-au obosit cît ultimele două ; vreau să ajung mai repede la un capăt, nu ca să scap de o cazină, ci măcar să trec la altele.

Cîteva nume s-au tot vînturat în anii aceia de trecere : Hindenburg care, rămas fără armată şi fără un război în perspectivă, unde să-şi arate virtuţile, voia să-şi continue gloria în politică ; Brüning — cine-l mai ştie ? ; von Papen, viitor diplomat al Germaniei naţional-socialiste ; generalul Schleicher, decis să lupte contra lui Hitler. În haosul creat de aceste lupte politice nedecise şi în turbulenţa însîngerată pe care o provocau Batalioanele SS şi SA, ciomăgindu-se şi între ele adesea, la 30 ianuarie, Hindenburg, atunci Preşedintele Republicii, l-a numit cancelar pe Adolf Hitler, însărcinîndu-l să formeze un guvern, împreună cu conservatorii, în speranţa că se va face linişte.

Măsura imediată a noului cancelar a fost să desfiinţeze parlamentul. Campania lui politică se sprijinea pe banii magnaţilor din Ruhr, cum la noi, cam în aceeaşi vreme şi în anii următori, oastea Arhanghelului a primit stipendii de la magnaţii noştri, Malaxa şi Auschnit, şi pare-se chiar de la unele guverne, mai degrabă de frică decît din simpatie. Într-o noapte, a luat foc Reichstagul, parlamentul Germaniei, a cărui istorie, nu prea lungă, fusese destul de zbuciumată. Incendiul, o înscenare, s-a spus că

era un act de sabotaj din partea comuniștilor, cărora li s-au făcut procese gălăgioase. Tuturor acestora adăugîndu-se violențele SA, pe care le cunosc din literatură, dar atît de convingător și de bine redate, încît mi se pare că am fost acolo, a făcut ca la alegerile din anul următor, luna martie, Hitler să ia patruzeci și patru la sută din voturi ; cifra, dat fiind sistemul electoral al Germaniei, însemna o victorie. Comuniștii au fost numaidecît scoși din lege, iar noii deputați, în afară de social-democrați, i-au acordat lui Hitler puteri depline pe timp de patru ani, ceea ce s-ar putea asemui cu o fabulă : să dai lupului mielul în gură, cu condiția să nu-l mănînce, ci la termenul stabilit dinainte să-l aducă înapoi la stînă. Conservatorii, colaboratori la guvernare, și-au părăsit pe rînd ministerele, pînă ce național-socialiștii au rămas stăpînii Germaniei.

Unii oameni prevăzători, bănuind ce-o să urmeze, și-au făcut geamantanul și au plecat repede. Mulți s-au salvat astfel, dar au fost și unii pe care nenorocul i-a ajuns din urmă. Povestea lor o cunosc printr-o ficțiune pentru mine mai puternică decît realitatea căreia îi rămîne fidelă dealtfel, cazul unui refugiat la Viena, de unde a fugit odată cu Anschlusul, ca să se oprească la Praga. Dar și Cehoslovacia a căzut repede în mîna lui Hitler, datorită slăbiciunii lui Daladier și Chamberlain. Sînt întîmplări petrecute sub ochii mei, cînd aveam destulă maturitate să judec; astăzi, dacă mă duc cu gîndul în urmă, mi se pare că n-au fost realități, ci contra-basme, în care Zmeul cîștigă tot timpul, iar Sfintei Vineri i se bagă pumnul în gură. De la Praga, omul a ajuns pe furiș la Paris, unde mai tîrziu i s-a înfundat, cînd germanii au cotropit Franța prost apărată. Intenția lui era să se salveze tocmai în Australia sau în Noua Zeelandă, dar n-a mai apucat s-o înfăptuiască. Aflîndu-i planul, un prieten l-a întrebat pe gînduri : „Nu-i prea departe ?“ Replica n-am uitat-o și ori de cîte ori îmi vine în minte îmi arde inima : „Departe de ce ?“ Ea rezumă, într-o propoziție scurtă, disperarea din sufletul oamenilor care în vremea aceea lăsau totul ars în urma lor și nu mai aveau unde se întoarce. După aproape jumătate de secol, această boală a sufletului nu s-a vindecat încă ; mulți oameni vîntură lumea, departe de ceva care nu mai poate niciodată să le aparțină, nici măcar doi metri de pămînt, unde să-și facă mormîntul.

Atunci am cunoscut îndeaproape un om, pe care îl socotesc cel mai prevăzător din cîți au existat vreodată. M-am dus la el, luîndu-mă după o reclamă văzută la cinematograful „Lia" de pe Calea Griviței, în colț cu bulevardul Basarab, azi numit Titulescu. (În paranteză voi spune că lui Titulescu, strălucitorul om politic căruia, din prea multă inteligență, i-a lipsit șiretenia, i se cuvenea un bulevard, fie el periferic, i se cuvenea și o statuie, fie ea cît de mică. Despre statuie nu-mi dau părerea, ca să nu-mi atrag dușmănia sculptorului, cred însă că am dreptul să spun cît mi se pare de urîtă, și nu fiindcă ar fi fost urît chiar modelul ; sînt oameni care prin spiritul lor îl întrec în frumusețe chiar pe Apollo.)

Reclama mă trimitea la un dentist, domnul Leopold, de curînd instalat într-un blocușor de pe bulevardul Basarab, destul de învecinat cu cinematograful. În locul blocușorului, la un colț de stradă, se înalță azi un bloc cu zece etaje ; în locul cinematografului, un bloc și mai înalt, cu cît nu știu, n-am măsurat, dar sare în ochi de la distanță.

Această imprecizie mă obligă să mărturisesc că nu sînt sigur nici de celălalt bloc, am spus zece etaje, dar s-ar putea să fie nouă sau unsprezece. Iată venit momentul să-mi destăinuiesc părerea cu privire la poziția scriitorului între realitate și ficțiune. De ce nu mă opresc să număr etajele, de vreme ce trec adesea pe acolo ?

Unul din clasicii literaturii germane, contemporan cu noi totdeodată, pentru care continui să am nespus de multă admirație, face într-un adaos la ultima sa carte cunoscută de mine o declarație stupefiantă. În acel adaos, el arată cum a scris cartea, ba o și explică, procedeu după mine inadmisibil ; cartea trebuie să fie ceea ce înțelege fiecare, după cum îl duce mintea ; iar dacă prea mulți cititori o interpretează anapoda, vina este a scriitorului, Dumnezeu să mă ierte ! Într-un tramvai plin de lume ieșită de la concert, o femeie trage cu revolverul într-un bărbat, fiindcă a dezamăgit-o, și îl ucide. Drama se petrece în tramvaiul numărul zece, dar s-ar putea să fie opt, nu sînt sigur. Între explicațiile lui, autorul declară : „Ce noroc că în timp ce scriam cartea (sau după ce o scrisesem) întîmplarea a făcut să ajung în orașul cutare (unde se petrecuse dandanaua)

și să aflu că tramvaiul cu pricina nu era numărul opt, ci zece (sau invers). Altfel, în carte ar fi rămas o eroare." Am reprodus acestea din memorie, și cu vorbele mele, cred că nu prea îndepărtate de ale autorului. Nu-mi rămîne decît să exclam : Dumnezeule ! Un scriitor de renume mondial, la o vîrstă venerabilă, poate să cultive o asemenea naivitate ? Care din noi și-a pierdut busola ? Odată un foc de revolver tras și un om mort, în ce măsură mai contează numărul tramvaiului ? Și dacă ar fi fost numărul șase? Sau șase sute douăzeci și șase ?

Domnul Leopold la care m-am dus fuga să-mi îngrijească o măsea vătămată de un confrate al său fără pricepere, era proaspăt refugiat de la Viena, în anul cînd Hitler abia luase puterea și făcea declarații împăciuitoare ; nu voia răul nimănui, nu urmărea revizuirea tratatelor, nici să anexeze teritorii străine, ci se gîndea numai la fericirea Germaniei, a Europei și a omenirii.

Că domnul Leopold venea de la Viena o dovedea nu doar limba, ci mai ales cabinetul, cu aparate cum nu mai văzusem pe la dentiștii noștri. El mi-a povestit tot ce aflase că se petrecea în Germania, drapele roșii cu zvastică pe fațade, defilări grandioase, schingiuiri, amenințări, moartea umblînd în libertate pe stradă, intrînd pe ușă fără să ciocănească.

— Dar Viena nu-i în primejdie ! i-am spus, cu deplină convingere.

A clătinat din cap :

— O,să se facă Anschlusul !

Prevedea, cu patru ani înainte. E adevărat că prevăzuse și domnul Pretoreanu, încă mai din vreme, dar ascultătorilor le intrase pe o ureche și le ieșise pe alta.

Domnul Leopold avea o asistentă foarte frumoasă, cu părul blond ca paiul de grîu, de fapt nevasta, o femeie trupeșă, ca o Junonă, dar fină și plină de grație. Cînd îmi lega șervețelul la gît și îi simțeam degetele pe piele, mi se năștea o durere în suflet. Iar parfumul ei cald îmi rămînea în nări pînă a doua zi dimineața ; doar soarele îl făcea să se evaporeze, nu fără să lase o amintire.

În anul cînd s-a făcut Anschlusul, a dispărut și firma dentistului. Desigur că domnul Leopold n-a avut naivita-

tea să se refugieze la Praga, şi pe urmă la Paris, ci s-a dus de-a dreptul în Australia sau în Noua Zeelandă. N-am prins de veste cînd a plecat, şi nici nu apăruse cartea amintită mai înainte, ca să-l întreb : „Nu-i prea departe ?"

24

În săptămînile dinaintea venirii lui Hitler la putere, la noi au fost grevele de la Griviţa. Sînt oameni care ştiu mai bine decît mine cum au decurs ele, şi nu m-am apucat să scriu fără să le cer informaţii. Unde greşesc nu-i vina mea, după cum n-o fi nici a lor ; am spus de mult că istoria nu-i o ştiinţă exactă, căci chiar contemporanii unor fapte se poate întîmpla să le vadă cu ochi diferiţi, şi din puncte diferite.

Un guvern Iuliu Maniu căzuse la 14 ianuarie, sastisit de putere în numai trei luni de zile. După cîte se vorbea în jurul meu, am înţeles că omul acesta, cu spinarea rigidă, nu se putea înţelege cu regele, care căuta oameni flexibili, ca să-şi poată face mendrele ; şi le-a făcut, cînd mai încet, cînd mai repede, pînă ce-a ajuns la dictatura sa personală ; dar, nefiind de meserie, nu s-a folosit de ea multă vreme.

La 14 ianuarie a urmat un guvern Vaida, care nici el, oricît de ascultător, n-a rezistat decît pînă la începutul iernii, zece luni încheiate. Nu se instalase la cîrmă decît de trei zile, cînd, la 17 ianuarie, a decretat o nouă curbă de sacrificiu, a treia : reducerea salariilor cu cincisprezece la sută, însoţită de concedieri în masă.

Poate că într-adevăr situaţia era fără altă ieşire, şi nu stau să mă întreb prin ale cui greşeli se ajunsese acolo. Ci socotesc doar că ieşirea aceea era o nouă greşeală. Uşor de spus, după jumătate de secol ! Dar atunci, pe loc, ce putea face primul ministru ? Apoi eu spun că orî să se sinucidă, ori să-şi dea demisia, să lase beleaua pe capul altuia. N-a făcut nici una, nici alta.

La 28 ianuarie, muncitorii din București s-au întrunit, cîți au încăput în sala cinematografului „Marna", de pe Calea Griviței, ca să protesteze. Ei au cerut guvernului să renunțe la reducerea salariilor, și așa micșorate.

La 29 ianuarie s-a făcut prima grevă la atelierele căilor ferate. O delegație de muncitori a mers la Ministerul Comunicațiilor, unde au insistat să li se dea răspuns la cererea din ajun ; s-au ales numai cu promisiuni, guvernul a tărăgănat treburile două săptămîni încheiate. Putea să spună „nu !", dar să fi spus din prima zi. Nu am alt element ca să judec faptele, mi-e de ajuns așteptarea. Să stai două săptămîni pe jeratic și cu sabia deasupra capului este destul ca omul cel mai stăpînit să-și piardă răbdarea.

La 12 februarie a început la Atelierele Griviței greva totală ; sirena a sunat la ora 9 dimineața. Din tot ce s-a întîmplat acolo n-am văzut nimic, am auzit numai sirena, și cînd a tăcut, am auzit-o mai departe ; e o amintire jalnică și nepieritoare. Vremea era la fel ca de Anul nou, o zi posomorîtă și umedă, și n-aveam nici un motiv de fericire. Parcă mă aflam și eu în grevă, dacă un asemenea gînd nu-i o blasfemie ; căci nu ceream pîine, ci voiam să capăt dreptul de a crede în ceva, ca să-mi justific venirea pe lume.

După două zile, muncitorilor li s-a dat satisfacție. Peste noapte însă guvernul a ordonat să se aresteze treizeci dintre ei, bănuiți că ar fi fost instigatorii. Așa s-a întîmplat totdeauna de cînd există istoria : cine are puterea nu vrea să piardă ; tremură de frică, promite, bate în retragere, cuprins de căință și, cînd îi vine la îndemînă, împușcă.

La 15 februarie, cinci mii de muncitori declarau o nouă grevă la Atelierele Griviței, greva cea mare, rămasă de pomină și care a înspăimîntat multă lume în orașul nostru și-n orașele cele mai îndepărtate, în toată țara. Cred că au tremurat de frică nenumărați oameni puternici, nu doar Malaxa și Auschnit, Vaida și regele. Pînă și domnul Pretoreanu, care luptase singur contra unei companii a lui Mackensen, învingînd-o, și-a inspectat carabina ; dar dacă greviștii ar fi defilat atunci pe Calea Victoriei și de ar fi vrut să doboare unu, sînt sigur că i-ar fi tremurat mîna ; fiindcă, spre deosebire de lupta cu Mackensen, acum lipsea rațiunea gestului. Un singur om dintre cei care aveau ce pierde cred că și-a păstrat zîmbetul senin, cum îl văzu-

sem totdeauna, domnul Neagoe. Din toți ai lui rămăsese cu Tinca, aflată acum la mănăstire. Alexandrina, căreia îi trimitea scrisori cuviincioase o dată pe lună, nu putea să fie o năzuință, și acesta era norocul lui necunoscut de oameni, să-și facă fericirea dintr-o abstracțiune.

Era iarăși o zi posomorîtă și umedă, iarăși am auzit sirena, care îmi sfîșia inima, fără să am dreptul la vreo durere. Pe urmă au început împușcăturile. Trei regimente au înconjurat atelierele, le-au păzit toată ziua și toată noaptea. Ziua următoare, cînd s-a făcut lumină, comisarul regal a cerut muncitorilor să se predea fără discuție. Nu s-au predat, și atunci s-a pornit răpăitul mitralierelor. La sfîrșit, armata a spart porțile.

Am văzut zeci de dube rechiziționate de la fabrica de pîine Gagel, gonind pe străzile Bucureștilor. Am crezut că duceau morții la morgă. Acum știu că duceau pe cei arestați la Prefectura Poliției. Morți ar fi fost numai șase. Dacă-i adevărat, înseamnă că armata a ochit pe deasupra.

Muncitorii nearestați au fost scoși în stradă între baionete, în rînduri de cîte patru, cu mîinile ridicate.

Așa a început anul, cu focuri de pușcă, trist pentru lume, trist pentru mine, așa avea să se termine, la 29 decembrie, cu cinci gloanțe de revolver trase în pieptul unui om, pe care ucigașul îl privea în ochi, de la jumătate de metru, fără să-i tremure mîna ; el a rămas înregistrat pe retina victimei, primul ministru I. Gh. Duca.

*

Nu putea să mă sperie o împușcătură, după ce auzisem atîtea la poligonul de tragere ; sînt însă împrejurări, cînd o simți în inimă, ca o lovitură directă, o arsură transmisă scurt în tot trupul, din călcîie pînă în creier. Am citit de curînd că durerea provocată de un glonț nu se simte decît după cincizeci de secunde ; este posibil, și cred că nici prea dificil să se constate, dacă nu-i vorba de o împușcătură mortală. Știu din mărturisirile multor oameni care au suferit accidente, și eu însumi, fără să fi stat cu cronometrul în mînă, mi-am dat seama cu propriile mele simțuri, cît de mult întîrzie senzația de durere, după o agresiune brutală și neașteptată săvîrșită asupra corpului nostru. Dar cele două împușcături pe care le-am auzit într-o noapte de vară,

cînd nimic în natura liniştită nu putea să le anunţe, le-am simţit direct şi brusc în inimă, fără să le fi fost ţinta.

Mă plimbam pe o stradă numită şi astăzi Aurel Vlaicu, terminată în Şoseaua Ştefan cel Mare, unde atunci începea periferia oraşului. Într-un timp nu prea îndepărtat, dincolo de locurile acelea nu era decît cîmpul gol, cărămidăriile şi gropile de gunoaie ; oraşul se termina în Şoseaua Ştefan cel Mare şi în prelungirile ei, dovadă că pînă deunăzi existau pe acolo puncte cărora li se spunea bariere, cum li se spunea porţi intrărilor în cetate ; bariera Moşilor, bunăoară, sau a Vergului, pe unde se ieşea spre Călăraşi, schelă la Dunăre.

Casa de unde au răsunat împuşcăturile era la numărul optzeci şi unu, am aflat a doua zi din ziare ; atunci nu mi-a fost mintea să mă uit la tăbliţă. Astăzi, cînd trec pe acolo, nu mai recunosc casa ; poate s-a dărîmat, şi în locul ei s-a făcut alta, deşi de atunci n-au trecut decît cinci decenii. Nu era prea tîrziu noaptea, poate abia zece, dar toată lumea părea adormită, într-o linişte şi o pace de străduţă provincială ; mirosea a micsandre, miros care s-a asociat numaidecît cu cel înecăcios şi aspru al prafului de puşcă ; numai prin sugestie ar fi putut să răzbească din casă, eu însă şi azi am impresia că îl simţisem aievea. Au fost două detunături, la cîteva secunde una de alta, au răsunat atît de aproape şi atît de neaşteptat în liniştea nopţii, încît le-am simţit în inimă, care o clipă s-a zbătut împuşcată. Nu mi-au atins însă şi raţiunea, mi-am regăsit numaidecît sîngele rece, am restabilit raportul meu de independenţă cu faptele ; n-aveam nici o vătămătură, dar rămîneam cu sentimentul că asupra mea se săvîrşise o agresiune, ceea ce era adevărat, într-un înţeles al cuvîntului ; o agresiune cu atît mai gravă, cu cît nu aveam nici un mijloc de apărare sau de ripostă ; era o agresiune abstractă.

După aceea, locul şi-a recăpătat liniştea, doar doi vecini au ieşit la poartă, de o parte şi de alta a străzii, amîndoi în cămaşă de noapte, că păreau nişte stafii.

— Iar s-a întors comisarul beat ! a spus unul.

— Nu ştiu, a răspuns celălalt. Mi-e să nu fie altceva, că n-a tras în curte, ci în casă.

N-aveam nici un amestec în întîmplare, puteam să-mi continui plimbarea, însă nu-mi regăseam pacea în suflet,

Şi faptele nu erau sfîrşite, nici strada nu-şi regăsea liniştea. Cîteva clipe mai tîrziu, din casă au răzbit ţipete, s-au auzit uşi trîntite, un copil, apoi altul au ieşit îngroziţi în curte, rostogolindu-se pe trepte, chemînd ajutor, speriaţi mai rău ca de moarte. Îndată tot ce era suflare în vecini se înghesuia în faţa casei, se trezeau şi celelalte străzi, întreg cartierul dădea năvală.

Comisarul se întorsese acasă mai devreme ca de obicei, şi nu era beat, de aceea nici nu trăsese cu revolverul în curte, venea de la o femeie, avea ruj pe gulerul cămăşii. Sînt femei care pun aceste ştampile cu bună ştiinţă, ca să bage zîzanie, sperînd într-un divorţ, şi uneori se aleg cu o dramă. Nevasta, pe care apucăturile bărbatului, cunoscute de toată circumscripţia, o chinuiau de multă vreme, îşi ieşi din fire tocmai atunci, cînd se nimerise să trec eu pe acolo ; nu aşteptă să-l vadă că doarme, cum au scris ziarele, care n-ar fi avut cum să ştie, dacă nu fusese nici un martor, ci îi smulse revolverul din toc, era unealta lui profesională, în afară de vîna de bou pe care o lăsa la secţie, îi trase un glonţ în cap, pe urmă îşi trase şi ea unu.

Au murit amîndoi, n-a durat nici un minut de cînd bărbatul intrase în casă, şi cel mult două de cînd împinsese poarta de la stradă. Eram cu mintea în altă parte, visam în liniştea nopţii, dar îl văzusem. Cînd am aflat ce se întîmplase, am înţeles că umbra care îmi apăruse vag în faţă nu putea să fie decît comisarul ; nu mai trecuse alt timp decît ca să descuie uşa de la intrare şi urmaseră împuşcăturile, pe loc, fără discuţie.

În acel timp, răsunau multe împuşcături în lume, pe întuneric sau la lumina zilei, pe străzi sau în camere de tortură, în pivniţe sau în garaje, unde se ambalau motoarele camioanelor, ca să nu se audă detunăturile. Crezusem că toate acestea, petrecîndu-se departe de mine, îmi erau indiferente, pînă în noaptea cînd două focuri de revolver, pe strada Aurel Vlaicu, m-au adus direct şi violent la realitate, făcîndu-mă să înţeleg că o împuşcătură însemna crimă. Erau milioane de împuşcături, şi tot atîtea crime. Trăisem fără să le dau importanţă ; un fapt divers îmi dezvăluia sensul lor şi mă aducea la realitate ; liniştea mea a fost zdruncinată, am rămas pînă astăzi cu urme. Am încercat să uit sau măcar să mă amăgesc cu partea

idilică a vieții, cu bucuriile posibile, nu le-am ocolit și nu le ascund nici în mărturisirile de astăzi, dar poate că ele au lăsat alte urme, ca de stupefiante ; nu aveam de ales altă cale.

Acum, după cele două împușcături revelatoare, sînt însetat să povestesc și o întîmplare duioasă, fără să țin seama că nu are nici o legătură cu drama dinainte, decît că se petrece cam în aceeași vreme și ar putea fi o dovadă că lumea mai avea de ce să trăiască și să spere.

Trăia atunci pe străzile Bucureștilor un copil orfan de amîndoi părinții, fără nici un sprijin, dormind pe sub podurile de pe Dîmbovița sau în alte locuri, la întîmplare, și mîncînd din pomana inimilor miloase. Îi spun și numele, spre a dovedi că nu este o născocire : îl chema Pandele Țăpîrdea. Judecînd după vîrsta lui de atunci, s-ar putea ca astăzi să mai trăiască, ba chiar în plină putere ; și cine știe ce funcție importantă îndeplinește ! Un grup de studenți l-au văzut la Pîinea zilnică, bolnav și flămînd, așteptînd să capete un blid de mîncare. O asemenea făptură se sălbăticește, se teme de oameni, se sperie chiar și de o vorbă bună. Studenții au trebuit să-l ducă mai mult cu sila, să-i dea adăpost și să-l pună la masa lor nu prea încărcată, la un cămin de pe strada Fontăriei. Nu știu dacă strada mai există astăzi. Aș fi bucuros să nu povestesc de pomană o întîmplare banală, cînd atîtea întîmplări zguduitoare rămîn nepovestite. Bine ar fi pentru mine dacă măcar unul din sufletele acelea miloase s-ar recunoaște, spre a-și aminti ceva din tinerețe ; amintirile din tinerețe ne prelungesc viața și ne redau încrederea în noi înșine, cînd nu mai avem nici mari speranțe.

Pe orfanul scăpat de la o moarte apropiată, tinerii l-au pus să învețe carte, cititul și scrisul, matematica, geografia și chiar două limbi străine, franceza și engleza, iar pe deasupra arta cîntului. Cu această încheiere, chiar dacă nu îi știu urmarea, totul mi se pare o poveste minunată.

Îi adaug alta, minunată în alt fel, ca să amîn măcar cu o pagină întoarcerea la întîmplările grave. Și sînt cu atît mai dornic s-o spun, și îmi va aduce cu atît mai multă mîngîiere, cu cît privește niște ființe necuvîntătoare, care dau, chiar în zilele noastre, un uimitor exemplu de inteligență și de iubire, în vreme ce milioane de oameni aflați pe treapta cea mai de sus a evoluției biologice, se războ-

iesc fără oprire în cel puțin cinci locuri de pe suprafața pămîntului. Faptele fiind relatate în ziare, le repet pentru cei care n-au avut timp să le citească sau le-au uitat, deși toți ar fi trebuit să le țină minte. La spitalul veterinar, un om iubitor de animale, a adus într-o zi un cîine vagabond, cu laba fracturată. Cine nu iubește cîinii nu sînt sigur că își poate iubi semenii ; spun așa, fiindcă așa cred, chiar de ar fi să supăr multă lume. După ce a fost îngrijit cum se cuvine, primul dar al medicinii veterinare fiind să iubească animalele, cîinele a plecat cu laba în scîndurele. Frumoasa întîmplare a devenit minunată peste cîteva zile, și o povestesc mișcat că mi-a fost dat s-o aflu ; peste cîteva zile, pacientul a venit la ușa spitalului, urmat de o făptură pe chipul și asemănarea lui, un cîine vagabond, cu laba fracturată. Așa fac și oamenii, sporind astfel clientela medicinii ; decît că ei nu vin cu mîna goală.

* * *

În locul unde se înalță hotelul „Intercontinental", pe strada Batiște la numărul 6, exista înainte de război o casă boierească, pe care o țin minte ca și cînd aș fi văzut-o astăzi ; am uitat doar cînd anume a fost dărîmată. Oricît ar fi de înalt și de impozant hotelul, ori de cîte ori trec pe acolo văd proiectată pe zidurile parterului, cu ușile lui turnante, silueta casei de altădată. N-o descriu, fiindcă modelul ei, cu mici deosebiri, poate fi găsit în multe case boierești rămase între strada Batiștei și piața Rosetti, și chiar mai departe. Nu mai știu dacă avea o firmă, pe acoperiș sau pe ziduri, cred că da, altfel n-aș fi aflat niciodată ce era înăuntru. Pe firmă scria SKODA, cu litere nu atît de mari cît s-ar crede, fiindcă nu trebuia neapărat să se vadă, nu aveau menirea să atragă vreo clientelă, clientul asigurat fiind statul ; în afară de automobile, puțin răspîndite, neputînd să se ia la întrecere cu cele americane, firma fabrica armament, de la revolvere și puști, pînă la tunuri.

Pe cînd eram la armată și făceam exerciții de mînuire și tragere nu doar cu simpatica mitralieră Schwartzlose, ci și cu una franțuzească, St. Etienne, pusă pe un afet înalt că părea o capră, sau cu o pușcă-mitralieră care se îm-

piedica după două gloanțe, mă gîndeam, fiind încrezător în înțelepciunea autorității : „Știe Statul-major ce face, n-o să mergem la război cu vechiturile astea !“ În anul cînd Hitler luase puterea, războiul putea să înceapă în orice zi, dintr-o parte sau din alta, de aceea se făceau diferite antante, iar la Geneva se țineau conferințe de dezarmare.

Într-adevăr, conducerea armatei nu stătea cu mîinile în sîn, statul comandase încă de trei ani, la uzinele Skoda, puști-mitraliere de peste un miliard, și tunuri de cinci miliarde și jumătate. N-aveam cum să aflu cîte or fi fost toate, cît costa un tun și cît o pușcă-mitralieră, dar iarăși îmi spuneam : „Ce mă privește ?“. În schimb, mă amețeau miliardele, pe mine, care mă gîndeam bine înainte de a da treizeci de lei la un cinematograf de pe Bulevardul Elisabeta, sau pe o înghețată la „Nestor“, ci mai degrabă luam două prăjiturele de un leu, de la una din cofetăriile răposatului Zaharescu ; prăjiturelele se micșorau întruna, dar deocamdată își menținеau prețul.

Împlinisem de două zile douăzeci și trei de ani, cînd la birourile Skoda s-a făcut o descindere, s-au deschis casele de bani, asemeni la locuința domnului Bruno Seletzky, reprezentantul firmei. Suspiciunea pornea de la o bagatelă, șaptezeci de milioane de lei, sustrase din impozitele care se cuveneau statului. Ministrul Justiției a intervenit spre a se opri cercetările, explozia însă pornise. A fost o explozie în lanț, expresie atunci necunoscută. Un general era și el amestecat în treabă, dar nu-i spun numele, cum nu l-am spus pe al ministrului de Justiție, fiindcă nu am personal nici o dovadă, și dovezile celelalte au fost ascunse. Descendenții nenumiților să fie mulțumiți că mi-am ținut gura. Afacerea nu se mărginea la neplata impozitelor, ci cuprindea fraudă, mituire, și spionaj pe deasupra. În lei, statul era păgubit cu un miliard și jumătate, plătiți peste prețul cinstit al comenzii. Cum s-au împărțit banii între făptași nu știu, nu s-a dat în vileag, poate nu au aflat nici anchetatorii.

Două săptămîni de la descindere, după ce s-a luat avizul lui Titulescu, cred că ministru de Externe, aflat atunci la Geneva, Bruno Seletzky a fost arestat și dus la judecată pentru sustragere de documente privind apărarea națională a țării. Atunci n-am dat importanță, dar azi tare aș

vrea să știu pentru cine făcea el spionaj, căci doar nu era să facă pentru Cehoslovacia blajinului și loialului nostru prieten, domnul Eduard Beneș ! După un proces care a durat o sută treizeci de zile, acuzatul a fost condamnat la cinci ani închisoare. Cei din guvern, cu vină mai mică sau mai mare, nu au pățit nimic, au ieșit basma curată.

Cineva însă, un om sau un număr de oameni nu s-au mulțumit cu atîta, n-au avut astîmpăr, nu s-au dat bătuți, au tulburat apele, slujindu-se de ziarele necorupte și în primăvara anului următor, a început o nouă anchetă, de astă dată încredințată parlamentului, socotit că avea mai multă răspundere. Și nu pot spune că n-a avut-o, de vreme ce, în sfîrșit, s-au descoperit și s-au dat în vileag vinovații, cărora încă o dată nu le voi spune numele, deși au fost pronunțate de toată lumea și scrise în ziare cu litere groase. În fruntea lor era însuși ministrul de Război, mai mare rușinea ! Și ce indiferente îmi erau atunci aceste întîmplări, care mi-ar fi stîrnit indignarea mai tîrziu, dacă pînă atunci nu erau uitate ! Prim-ministru venise între timp Guță Tătărăscu, mai abil și mai flexibil decît alții, dovadă că a guvernat țara trei ani fără cinci zile, recordul deceniului. El s-a declarat dispus să reîncheie contractul cu uzinele Skoda, cu o reducere oarecare. Între negustori, o asemenea operație se numește „la mica tocmeală". Bănuiesc că uzinele nu aveau nici o vină, iar nouă ne trebuiau puști-mitraliere și tunuri. Dar n-am să înțeleg niciodată de ce peste dosarele anchetei, unde se spuneau clar numele hoților, s-a întins o mușama fără pete ; mușamaua este un material care nu putrezește cu ușurință, totuși, nu putea să țină pînă astăzi ; numai că, odată cu ea, au putrezit și dosarele, a putrezit și lumea cuprinsă în ele. Doar casa de pe strada Batiștei a rămas în amintirea mea neschimbată, deși deasupra se ridică un hotel cu douăzeci și patru de etaje. (Dacă greșesc numărul, Thomas Mann, pe lumea asta sau pe cealaltă, n-o să mă ierte !).

*

Nu am înclinarea să mă interesez de escrocheriile oamenilor ; mai mult mă interesează un cîine cu laba fracturată. Astfel despre Alexandru Staviski scriu în silă, din datoria de a nu lăsa un asemenea gol în cronică ; mai tîr-

ziu istoria vremii nu o va pomeni, fiind o afacere personală, puțin importantă pe lîngă escrocheriile cu armamente. Dar iată că în plus aici sînt amestecate și două dintre personajele mele, într-un mod nebănuit de nimeni, domnul Pretoreanu și Garibaldi. Lăsînd la o parte ce nu s-a aflat niciodată, în joc nu erau, în franci francezi, decît șase sute de milioane, ceea ce în banii noștri ar fi făcut vreo două miliarde și jumătate. Raportată la un singur om, care a beneficiat de ea în exclusivitate, lăsînd la o parte comisioanele și cadourile, suma depășea atunci puterea mea de înțelegere ; cum s-o cheltuiască, în cîte vieți, ce să-și cumpere ? Judecam ca omul sărac, și mai ales fără experiență. Astăzi știu mai multe, am depășit stadiul cînd îmi doream cel mult o motocicletă ; nu mi-aș cumpăra castele, ci vreo cinci automobile, să le schimb de la o zi la alta, vreo trei avioane, de curse scurte, de curse mijlocii și de traversări oceanice și, în sfîrșit, două iahturi, unul cu motoare, altul cu vele. Iar o dată în posesia tuturor acestora, probabil mi-ar veni alte gusturi. Așa că nu mă mai întreb de ce i-a trebuit lui Alexandru Staviski o sumă atît de mare.

Deși nu se suprapune întocmai unul pe altul, numele lui are o ciudată asemuire cu reprezentantul Skodei, Bruno Seletzky. Iar cele două matrapazlîcuri s-au petrecut exact în aceeași vreme, printr-o coincidență care mă face să cred în influența stelelor. Deosebirea între ele este că în cazul Staviski faptele s-au desfășurat mult mai repede și s-au terminat concludent, cu un glonț tras în tîmplă ; în schimb, scandalul a răsunat în toată lumea, pe cînd în cazul celălalt s-a înăbușit cu mușamaua.

Alexandru Staviski, francez probabil de altă origine, era administrator-delegat al băncii „Creditul Municipal" din Bayonne, un oraș mijlociu din nord-vestul Franței, pe care nu l-aș putea descrie, fiindcă l-am traversat în fugă ; dar mi-a plăcut, și îl țin minte, de acolo am văzut prima oară Pirineii. În 1933 nu visam că am să-i văd vreodată, mă mulțumeam să știu că dincolo de ei începea Spania. Administrator-delegat era ceva la fel de mare și de puternic ca Pedegheul de astăzi, Președinte Director General al unei societăți anonime. În toamna anului, Alexandru Staviski a lansat pe piața financiară a Franței bonuri false emise sub numele băncii. În fotografia pe care o am în față, făptașul pare mai degrabă un cîrnățar decît un om

de finanțe, o persoană la vreo patruzeci și cinci de ani, cu fața prelungă, cu o claie de păr dat pe spate, cu o mustață tunsă scurt și zbîrlită. Ar părea o fotografie făcută la poliție, care dezavantajează, dar poliția l-a găsit fără viață, deci nu putea să-l fotografieze cu ochii vii și amenințători, a căror privire pare a-mi spune să nu mă bag unde nu-mi fierbe oala. Ziarele, contrazicînd imaginea, îl descriu ca pe un om de societate, distins, elegant, capabil să inspire încredere și simpatie. Pe deasupra, este știut că se bucura de prietenia unuia din cei mai iluștri miniștri în funcțiune, probabil și-a altora ; nu-i prima oară cînd un ministru se înșeală, poate se lasă corupt, contractînd prietenii dubioase. Date fiind toate aceste circumstanțe, bonurile s-au vîndut ca pîinea caldă ; folosesc din obișnuință o vorbă învechită ; azi, de cînd cu războaiele și cu foametea, pîinea se vinde și rece tot atît de repede, se face coadă.

Falsul s-a descoperit înainte de sfîrșitul anului. Vinovatul s-a ascuns repede într-o vilă de la Chamonix, o stațiune de munte spre frontiera elvețiană. Dacă fugea în America, ar fi avut șanse să scape, cu condiția să nu fi existat domnul Pretoreanu. Poliția l-a descoperit mort, nerăcit încă, și s-a întrebat dacă era o crimă sau o sinucidere. Alte amănunte nu s-au dat la iveală, le dau primul, și altcineva după mine n-o să mai aibă ce spune, decît poate să nu recunoască afirmațiile mele. Fiind de atunci aproape cincizeci de ani și toți eroii întîmplării fiind morți, nimic nu mă împiedică să dezvălui adevărul.

Nu de foarte mult timp, s-a făcut un film în care se acredita ideea crimei și se insinua, foarte pe ocolite, că asasinul ar fi fost chiar comisarul de poliție, care intrase primul în refugiul lui Staviski și, înainte de orice vorbă, trăsese cu revolverul. Filmul se ferea de o afirmație clară, acțiunea se termina în coadă de pește, destul să semene dubiul. Ceea ce știu sigur, din chiar mărturisirea făptașului, cu revolverul s-a tras într-adevăr, de la o fereastră, cu o clipă înainte de a intra comisarul ; lîngă mort era un revolver, care fumega încă, dar pe el nu s-a găsit nici un fel de amprentă. Explicația care s-a dat faptului a făcut plauzibilă ideea de sinucidere : Staviski avea mănușile în mînă, abia venise sau se pregătea să plece ; nimeni

nu s-a gîndit sau și-a ascuns gîndul, că măcar în al doilea caz omul își pune mai întîi paltonul și pe urmă mănușile.

Cum de mi-a vorbit autorul crimei am să povestesc la urmă, în ultima zi din viața lui, la bombardamentul îndurat de orașul Ploiești, în ziua de 5 aprilie 1944, cînd a murit în stradă, păzind limuzina domnului Pretoreanu. El nu era altcineva decît șoferul Garibaldi, care tot timpul păzise cîte ceva în jurul lui stăpînă-su. De cînd acesta îl scăpase din procesul Mafiei, de la Neapole, contractase pentru el un devotament atît de fanatic, că depășea și rațiunea, și morala, devenind iresponsabil. Cred că pe conștiința lui apăsau păcate mult mai grele decît crima de la Chamonix, însă n-a avut timp să mi le mărturisească, fiindcă începuseră să cadă bombe ; noroc că am fugit la adăpost, altfel aș fi murit cu el în stradă.

Din toată întîmplarea m-au interesat mai puțin faptele sale : cum a plecat grabnic la Paris, chiar în ziua cînd izbucnise scandalul, cum l-a urmărit pe Staviski pas cu pas, fără să se poată apropia atît ca să tragă, cum a mers după el în drumul spre frontiera elvețiană, fără a găsi un moment prielnic să-și îndeplinească misiunea, totdeauna se ivea un martor, șeful de tren, supraveghetorul vagonului, sau călători fără astîmpăr care forfoteau pe coridoare chiar noaptea. La Chamonix, șase ore așteptase neclintit într-un boschet, de unde se vedea înăuntru, pe fereastră. Înțepenise, avea mîinile amorțite cînd venise momentul să tragă, dar nu-și greșise ținta.

Aș fi vrut să aflu cu totul altceva, și n-am izbutit, amestecul domnului Pretoreanu în scandalul Staviski. Probabil nimic în legătură cu bonurile de credit, o afacere mult prea mică ; șase sute de milioane erau mai degrabă o găinărie. La Paris, mulțimea înșelată a ridicat baricade pe stradă ; tulburările au fost atît de mari, că guvernul a trebuit să-și dea demisia. Dar ce s-ar fi întîmplat dacă Staviski apuca să vorbească și se afla rolul domnului Pretoreanu, în afaceri rămase, cum se vede, necunoscute ? Cîte ministere ar fi căzut, cîți oameni nu și-ar fi tras un glonț în tîmplă ? Nu m-ar fi mirat dacă se clătinau și tronurile regale! Domnul Pretoreanu a rămas tot timpul imperturbabil. Cînd omul lui de încredere s-a întors cu misiunea

îndeplinită, despre care nu știa nici măcar Sobieski, păstrătorul secretelor, i-a dăruit o sticlă de vin, vechi de la venirea prințului Carol de Hohenzolern în țară, primul rege al României. Sticla impunea respect, așa cum era opacizată de nisip și de paianjeni ; Garibaldi n-ar fi dorit o răsplată mai mare. Dar cînd a scos dopul, doborît de evlavie, ca să bea pentru stăpînă-su, a găsit vinul prefăcut în poșircă.

* * *

Era timpul concursurilor de frumusețe, se alegea o Miss Românie, o Miss în fiecare țară, apoi toate se așezau în linie, în costum de baie, în fața unui juriu, care se chiora la ele, fiecăruia lăsîndu-i gura apă. Cea mai bine apreciată devenea Miss Universum, timp de un an era regina lumii.

Prima noastră Miss România, trecuseră numai vreo trei ani de atunci, făcuse multă vîlvă, ca tot ce este o întîmplare nemaivăzută, se îmbogățise dînd autografe pentru felurite produse, parfumuri, stofe, mătăsuri, băuturi fine, șampania Mott printre ele, și tot ce-ți trece prin minte. Curtezani cu monoclu și cu buzunarele pline făceau coadă să-i sărute mîna, a fost mare petrecere, s-a bucurat, pare-se, și regele, cu prioritate probabil. În anii următori, fierberea a scăzut treptat, pe măsură ce se apropia războiul, pînă nu i-a mai ars nimănui să aleagă o Miss România.

A dispărut astfel și o nedrepate, căci nu cred să fi fost aleasă niciodată cea mai frumoasă dintre fete ; aceea stătea modestă și timidă în casă, ca toate Cenușăresele din poveste ; reușeau cele mai îndrăznețe, mai ales dacă făceau cu ochiul.

La un bal de țară, unde am fost odată în adolescență, fratele meu și-a pus în gînd s-o scoată regină pe fata cea mai urîtă. Votul se făcea prin cărți poștale, cumpărate la ușă ; cine primea mai multe, era aleasa. L-am ajutat și eu, am scris împreună de cinci sute de ori numele urîtei, cam atîtea cărți poștale trebuiau pentru un succes sigur. Și, într-adevăr, urîta a ieșit biruitoare cu mult înaintea frumoaselor. Îmi era puțin rușine cînd auzeam strigîndu-i-se

numele, credeam că nu va putea să îndure batjocura și o va podidi plînsul. Da de unde ! Înflorea cu fiecare carte poștală, iar la sfîrșit, cînd s-a urcat pe estradă, s-o încoroneze, exulta de fericire. Atunci, am clipit repede, ca izbit de-o lumină puternică, m-am clătinat cîteva clipe și am rămas cu o întrebare în minte, nedezlegată : Oare nu era cu adevărat cea mai frumoasă ? De aceea, mai tîrziu, cînd vedeam în *Realitatea Ilustrată* fotografiile misselor, se năștea în mine îndoiala ; nu cumva ele erau primele dintre cele urîte ?

Moda, pe care o credeam nouă, era mult mai veche și venea de departe. În pădurile din vestul Ecuadorului, unde trăiesc băștinașii în triburi răzlețe, era obiceiul ca în fiecare primăvară să se aleagă reginele junglei ; căci nu se căuta una singură, nu interesa întîietatea, ci anumite condiții, prin care alesele să poată deveni mame bune.

În 1970, obiceiul dăinuia încă, poate mai dăinuiește și astăzi, tradițiile sînt mult mai puternice în locurile unde nu a biruit civilizația, ca să schimbe moravurile.

Juriul îl alcătuiau bătrînii tribului, cu lunga lor experiență de familie. Fetele, care înainte de orice trebuiau să fie caste, ceea ce atesta vraciul, apăreau cu pieptul dezgolit, spre a se vedea dacă au sînii buni să alăpteze. Admit ca întemeiată această condiție, în schimb n-o înțeleg pe prima ; castitatea nu asigură o procreere mai bună. Și mai bizar mi se pare că fetele nu aveau voie să candideze și în anul următor, chiar dacă rămîneau fecioare. Însemna că le trecuse vremea ? E un motiv sigur, printre altele, discutabile, pentru care deplîng lipsa civilizației. Fetele noastre sînt mai norocoase ; treaba lor dacă umblă fără sutien și poartă blugi, în loc de fustă !

* * *

În anul unde am ajuns cu povestirea nu apăruseră blugii, se găseau numai în America, țara lor de origine, dar nu-i purtau decît cowboii.

Ultima întîmplare a anului se datorează desființării partidului pe care și-l făcuse Arhanghelul, cu aderenți tot

mai agresivi şi mai fanatici sau mai iresponsabili ; nu-i vedeam, nici nu-mi era gîndul la ei, dar auzeam vorbindu-se de isprăvile lor, cu indignare şi cu teamă. Erau şi unii care spuneau că numai partidul Arhanghelului ar fi putut să facă ordine în ţară şi să împiedice gheşefturile de felul afacerii Skoda, care ce-i drept indigna pe toată lumea, cu atît mai mult cu cît vinovaţii nu-şi luau pedeapsa.

Însă nu încape îndoială că tulburările provocate de discipolii Arhanghelului aveau drept cauză principală şi motiv de încurajare venirea lui Hitler la putere în Germania. Iar activitatea sîngeroasă a batalioanelor lui de asalt, care nimiceau opoziţia, împuşcînd oamenii pe stradă, uneori ziua namiaza mare, sau zdrobindu-i cu patul puştii, era un model, discipolii rîvneau să şi-l însuşească. Astfel că, fără a pierde vremea, I.G. Duca scoase în afara legii pe Arhanghel şi pe discipoli, la trei săptămîni după ce luase puterea, în ziua de 14 noiembrie, urmînd nefastului guvern al lui Vaida.

Astăzi, orice om informat şi de bună-credinţă va recunoaşte că şeful noului guvern era un bărbat de ispravă. Greşeala lui, nescuzabilă, ca şi cea de mai tîrziu a lui Armand Călinescu, este că n-a socotit necesar să se apere, le-a făcut adversarilor cinstea de a le atribui darul raţiunii şi sentimentul onoarei. Şi nu din naivitate, gîndesc astăzi, ci fiindcă i-a judecat pe toţi după sine ; lui nu i-a lipsit sentimentul onoarei, nici darul raţiunii.

După o încercare de atentat asupra sa, de Gaulle a interzis să se ia măsuri speciale de pază; desigur că avea şi el îngeri de veghe, ca toţi oamenii expuşi la comploturi, numai că se simţea nu protejatul lor, ci victimă. Un nou atentat fiind iminent, existînd dovezi că el se va produce, un întreg stat-major, cu numeroase ramificaţii, s-a pus pe lucru, spre a dejuca planurile asasinilor ; şi dacă o asemenea activitate trebuia să fie secretă, secretul cel mai mare s-a păstrat faţă de de Gaulle însuşi. Asupra lui I.G. Duca nu a vegheat nimeni, nici pe ascuns, nici pe faţă. Asasinul i-a pus revolverul în piept şi a tras cinci gloanţe, fără să-l împiedice nimeni.

25

Mă întreb uneori dacă în vremea aceea de frămîntări, care aveau să ducă la adeverirea prorocirilor făcute de domnul Pretoreanu, nu duceam o viaţă frivolă. Treceam zilnic prin faţa cofetăriei unde o cunoscusem pe Zorina şi pe lîngă Grădina Botanică ; dacă mă uitam peste gard, vedeam trandafirii unde începuse dragostea noastră, cînd îşi zgîriase braţul în ghimpi şi se umpluse de sînge. Ar fi fost o frivolitate, dacă nu o plăteam cu trei zile de marş în lungul drumului de fier şi cu trei nopţi dormite sub cerul liber, fără aşternut şi fără învelitoare. Nici Ghizela, cu crucifixul de deasupra patului, nu fusese o frivolitate, cu atît mai puţin o destrăbălare, cum ar crede cineva judecînd faptele fără pătrundere ; ea era nu o fată cu prea multă dorinţă de dragoste, ci mai degrabă un înger izgonit din cer, spre care îşi întorcea neostenit ochii, cînd se ruga la picioarele crucifixului ; pentru mine ea devenea o abstracţiune, nu o fiinţă însufleţită şi în ascuns vicioasă, ci o duminică, sfîrşitul de săptămînă, cînd şi bunul Dumnezeu a găsit cu cale să se odihnească după ce şase zile muncise la facerea lumii. Şase zile băteam pasul pe drumuri cu noroiul sau cu praful pînă la glezne, împovărat de raniţă, de puşcă şi alte unelte, şase zile înduram ploi, arşiţe şi mai istovitor decît toate, gerurile iernii, cînd crăpau ouăle corbului şi îmi îngheţau mîinile în cinci perechi de mănuşi îmbibate cu ulei de mitralieră ; fără duminica spre care mergeam orbeşte, de multe ori mi-aş fi dat duhul.

Iar Santa, reprezentată acum numai de o fotografie pusă la capul patului, fusese un vîrtej de sentimente, mai pure decît vîrtejurile de zăpadă pe care le lăsam în urmă, cînd goneam împreună cu schiurile. Singura noastră atingere corporală fusese în vîrful piramidei lui Keops, şi nu îmi trezise dorinţe, ci sentimentul că noi doi eram atunci stăpînii lumii. Rămînea sărutul în colţul gurii, prin care poate voia să-şi dovedească, iar mie să-mi spună că şi în ea există o femeie. Dovada deplină, făgăduită din propria ei voinţă, n-a apucat s-o facă, fiindcă a murit înainte de a se topi zăpada şi a se usca iarba în pădure. Dar nici aceea

n-ar fi fost o frivolitate, ci o datorie față de noi înșine, și o răsplată pentru o puritate atît de prelungită, încît orice ar fi fost să se întîmple, devenea și mai pură.

Îmi recunosc un singur gînd frivol, acela cînd am vrut s-o trec pe Ioana peste gardul cimitirului, ca s-o pot ține în brațe și să văd cum se mlădie. Dar gestul nu l-am făcut, și nici nu i-am trimis adresa, ca să-l fac altă dată.

Ningea prima oară, mergeam spre casă, pe strada Carol Davila, cînd am văzut-o venind dinspre Facultatea de Medicină, îmbrăcată în fulgi de zăpadă. Cînd m-a recunoscut, a venit fuga spre mine, după ce surpriza o făcuse să ezite o clipă. Era atît de îmbujorată, că zăpada se topea îndată ce-i atingea fața. Fiindcă venea cu încredere și bucurie, am întins brațele, am cuprins-o și am lipit-o de mine, cu gestul pe care îl socotisem o frivolitate, iar acum se transformase într-o nevoie irezistibilă. Dar după ce am simțit-o, cum bănuisem, mlădioasă, cu mijlocul subțire și atît de elastic, că ar fi putut să-l îndoaie și o suflare a vîntului, i-am dat drumul, și săptămîni de-a rîndul după aceea nu m-am apropiat de ea mai mult de jumătate de metru, cît să-i întind o cană de ceai sau să-i aprind țigara.

Fiindcă ningea și era udă, și fiindcă locuiam la cincizeci de metri, am poftit-o acasă. Pe atunci, fetele se speriau de-o asemenea invitație, exista prejudecata că pe urmă trebuie să se și dezbrace ; părerea aceasta, pe care n-o mai pot numi prejudecată, dăinuie și astăzi, numai că fetele nu se mai sperie, iar unele se dezbracă singure, de la ușă. Dacă vreuna încearcă să se apere, sau se apără de-a binelea, partenerul le mustră, contrariat cu sinceritate : „Atunci de ce-ai mai venit ? Nu știai dinainte ?“ Nu admit, așa că n-am adoptat acest punct de vedere, socotesc că orice femeie are dreptul să delibereze, îi recunosc liberul arbitru.

Pînă acum n-am avut nevoie să-mi descriu locuința, fiindcă îmi era indiferentă. Ea exista pentru mine numai prin fotografia Santei, mai scumpă ca o icoană.

Aveam o odaie mică, mobilată modest, cu un divan, un dulap, o măsuță, un fotoliu desfundat, un scaun și o sobă de tablă, cu nisip deasupra, nici măcar un godin căptușit cu cărămidă subțire, care mai ține puțin căldura după ce se stinge focul. În schimb, dogorea din primele clipe și camera devenea repede primitoare.

După ce i-am ajutat să-şi scoată paltonul şi l-am scuturat de zăpadă, în uşă, am poftit-o pe Ioana să stea în fotoliu, dar a refuzat :

— Bănuiesc că-i locul tău ; nu vreau să ţi-l iau. Socoteşte că n-aş fi aici.

Cu aceste cuvinte, şi-a scos cizmuliţele de cauciuc, s-a urcat în fundul divanului, cu picioarele adunate sub ea, ca turcoaicele, şi s-a învelit pe genunchi cu un pled de alături ; totul în gesturile ei dovedea franchеţe. În cîteva clipe, am făcut focul, soba a început să duduie, coşul să trosnească, un amestec de sunete vesele. Nu l-am uitat pînă astăzi, deşi de mult nu m-am mai încălzit cu sobe de tablă.

Era ora patru după-amiază, afară începuse să se întunece.

— Să nu aprinzi lumina, spuse Ioana, lasă uşa sobei deschisă. Şi dă-mi, te rog, o scrumieră.

Nu fumam, nu aveam scrumieră, i-am dat o farfurioară. O odăiţă luminată de flăcările din sobă devine ca un decor din închipuire, pereţii se umplu cu semne de întrebare, jucate — unde sîntem, cine sînteţi, ce se întîmplă ? Nu erau întrebările mele, nici ale ei, ci ale unei fiinţe închipuite, care poate ne reprezenta pe noi, într-o proiecţiune cuplată, deşi stăteam departe unul de altul. Am pus ibricul de ceai să fiarbă, în gura sobei, am tăiat pîine, felii, le-am înfipt într-o frigare metalică şi le-am perpelit la flacără. Mirosul pîinii prăjite se împletea cu mirosul ţigării

— De cînd fumezi ? am întrebat-o.

— Nu de mult ; de vreo lună.

Dar trăgea fumul în piept, cu patimă ; în colţul gurii avea o grimasă.

— Mi-ar fi ruşine, i-am spus, să condamn pe cineva pentru o faptă care nu priveşte pe nimeni. Am fumat şi eu, trei ani, şi mi-a fost de-ajuns. Dar ca să mă las, am făcut eforturi chinuitoare.

— Bănuiesc ! Într-o zi, am să mă las şi eu ; deocamdată tutunul îmi prinde bine.

N-am întrebat-o nimic ; vorbea cu pauze, între două fumuri de ţigară. Întindeam unt pe pîine, nu prea vedeam, ar fi trebuit să aprind lumina, dar atunci s-ar fi aşezat între noi o perdea rece. Simţeam că sufletul ei palpită, odată cu flăcările din sobă, şi nu voiam să îngheţe.

— Am avut un logodnic ; un coleg. L-am cunoscut cînd dădeam examen la facultate... Nu mi-ai trimis adresa ; n-am îndrăznit s-o cer Corneliei... Te-am căutat... Așa, mergînd la întîmplare, pe stradă... Ai fost bun la matematici ?... Eu da ! Am făcut un calcul al probabilității, pornind de la ideea că nu poți locui decît în Cotroceni... Fiindcă școala de aviație e aproape.

— Nu am nici o legătură cu școala de aviație.

— Ba da, mi-a spus Cornelia. Ai avut o legătură !

Avusesem, dar nu eram un fanatic, să rămîn legat de un ideal imposibil. Am tăcut, ca să n-o contrazic; sau fiindcă îmi încolțise în minte, brusc, ideea că poate avea dreptate.

— Sînt patruzeci și cinci de străzi în cartier ; le-am numărat și le-am scris în caietul de notițe. Nu puteam să te caut din casă în casă, sînt cîteva sute... Am pus în formulă orele probabile cînd ai pleca și cînd te-ai întoarce, și orele cînd aș putea să umblu pe stradă, procedînd sistematic, luînd una cîte una, revenind la prima după ce le terminam pe toate... Cu puțină aproximație, în nouăzeci și cinci de zile trebuia să te întîlnesc o dată... Adică, spre Paști... Dar instinctul a fost mai bun decît calculul... Azi mai aveam o oră de curs, cînd am ieșit pe ușă în fugă, era un impuls irezistibil, mi-am pus paltonul abia în stradă. Nu știam, nu-mi închipuiam că am să te întîlnesc, dar trebuia să trec pe strada asta, azi, înainte de ora patru. Te-am întîlnit la patru fără zece.

— Te-ai uitat la ceas ?

— Nu. Știu că era patru fără zece !... Să nu-mi pui prea mult zahăr !

I-am dus ceașca de ceai, și o farfurioară cu pîinea prăjită ; ca să ajung, mi-am rezemat o clipă genunchiul de marginea divanului ; s-a mișcat puțin într-o parte, nu mi-am dat seama dacă să-mi facă loc lîngă ea sau să se ferească. Am mai aruncat un lemn pe foc, odaia s-a întunecat, apoi a izbucnit o lumină puternică. M-am așezat în fotoliu.

— Ce s-a întîmplat cu logodnicul ?

— Ne-am despărțit... De scîrbă.

Astăzi nu, dar ducînd o asemenea convorbire în 1933, ar părea neverosimilă, ca și vorbele Zorinei, în noaptea din Grădina Botanică.

— La medicină învățăm împreună, băieți și fete, aplecați peste aceeași masă de disecție. În fața unui cadavru gol, parcă ne simțim dezgolit propriul nostru trup, hainele nu ne mai acoperă secretele. Apoi, cînd repetăm acasă lecțiile de anatomie, ne palpăm unul pe altul, fără nici o intenție ascunsă... Uneori însă ajungi prea departe, fără să-ți dai seama... Ai sentimentul că nu-i decît o explorare ginecologică... Am făcut greșeala să cred, să doresc, să sper că e mai mult decît atîta. N-a fost și mi s-a făcut scîrbă... De mine, de el, de fapta în sine. Mi-a fost imposibil să încerc încă o dată. De aceea ne-am despărțit... De atunci fumez, ca să-mi treacă scîrba... Crezi că o să-mi treacă vreodată ?

Ce știam eu atunci despre aceste taine, care uneori rămîn nedezlegate pînă la bătrînețe ? Am ridicat din umeri. Și-a aruncat ochii la fotografia Santei, al cărei obraz părea viu în lumina flăcărilor. Nu m-a întrebat nimic, a aprins altă țigară ; după ce a fumat-o, s-a dat jos de pe divan, și-a pus cizmulițele și s-a pregătit să plece.

— Să nu mă conduci, stau pe lîngă Gara de Nord, la căminul județului ; pe jos nu fac nici douăzeci de minute.

Am aprins lumina și, cum mă așteptasem, în suflet mi s-a făcut întuneric. Stătea în ușă, cu paltonul pe mînă ; am observat în alte rînduri, dar după ce trecuse multă vreme pînă s-o întîlnesc iarăși, că niciodată nu-și îmbrăca paltonul în casă, ci după ce ajungea afară, oricît ar fi fost vremea de aspră și pe orice intemperii.

Era abia ora cinci și jumătate, și deodată, deși ea încă nu plecase, camera mi s-a părut rece, iar seara goală. Mi-aș fi lăsat capul pe umărul ei, cum voiesem să mi-l las odată, în zilele cînd ne cunoscusem ; dacă mi-ar fi curs o lacrimă, nu i-ar fi ajuns la piele prin rochia de stofă și prin jacheta de lînă pusă deasupra. M-am abținut... Aș fi vrut să-i cer o țigară.

* * *

De Crăciun aveam opt zile concediu, mi-am luat schiurile și am plecat la Sinaia, dar după ce trenul a oprit la Ploiești, prima gară, m-a cuprins o îndoială, am stat pe gînduri, pînă ce am auzit fluierul locomotivei ; atunci am luat-o repede spre ușă, deși nu-mi învinsesem îndoiala,

am îmbrîncit lumea de pe coridor și am coborît tocmai cînd pornea trenul, încă neconvins că făceam bine. Nici astăzi nu știu dacă voiam să-l văd pe Trandafil și pe ai lui, sau s-o caut pe Ioana. Trecuseră aproape trei săptămîni de cînd ne întîlnisem și de atunci nu mă mai căutase. E adevărat că la plecare nu-i spusesem o vorbă, dar nu era un motiv să dispară, după ce îmi mărturisise ce calcule făcuse să mă găsească. Și nu știu nici de ce aș fi căutat-o ; se născuse un dor în mine sau eram intrigat de tăcerea ei atît de îndelungată ? Poate nici una, nici alta ; mă gîndeam la ea, ar fi fost imposibil altfel, însă cu o reținere cîteodată ostilă ; accidentul cu acel logodnic mi se părea degradant și mă revolta că după o astfel de întîmplare, gravă pentru o fată, ea putea să se consoleze cu o țigară.

Și totuși, de multe ori trecusem pe la căminul județului, era un bloc urît, pe strada Buzești, într-un fund de curte. Nu mă gîndeam de cîte ori și la ce ore ar fi trebuit să trec pe acolo, ca s-o întîlnesc o dată. Dar nu voiam s-o întîlnesc, mă duceam dintr-o datorie amară față de mine însumi, în amintirea zilei cînd simțisem ispita s-o trec peste gardul cimitirului. Și dacă o întîlneam, aș fi luat-o la fugă?

Ca să ajung la Trandafil, am trecut prin fața casei ei, fără să mă uit, dar nu fără să simt o bătaie a inimii ; mi-am amintit cum o visasem odată, scena de la portiță, trăită parcă aievea, cînd rămăsese cu firul de ață în gură.

Era abia ora zece dimineața ; oare dormea încă ? Sau își tocea cursurile ? „...cînd repetăm acasă lecțiile de anatomie, ne palpăm unul pe altul." Dacă în clipa aceea ar fi apărut la geam, aș fi mărit pasul. Dar mi-a părut rău că nu apăruse.

Ghereta de la poarta lui Trandafil avea acum, deasupra acoperișului, un coș de tablă, pe care ieșea o boare de fum ; fereastra de la stradă, ca o vitrină, era înghețată la partea de jos ; deasupra atîrnau cîteva șiraguri de covrigi și de roșcove. Pe pervaz se zăreau, prin pojghița subțire de gheață, mai multe sticle de limonadă, roșie și galbenă, iar deasupra scria, cu vopsea de ulei, albă : „Borș proaspăt", cum știam de peste vară. Acum era adăugat un rînd, cu literă mai mare : „Băcănie și mărunțișuri". Intrigat, am deschis ușa ; un fel de tejghea, îngustă ca o scîndură de călcat rufe, despărțea ghereta în două ; dincolo de ea o băbuță, cu o bundă țărănească, îmbrobodită cu un șal gros,

care îi apăra și spatele, mi se adresă cu o voce blajină, dar alarmată :

— Închide repede ușa că intră frigul !

Așa am recunoscut-o, după vorbă, și nu mi-a venit să cred că era Cornelia, prea îmbătrînise în trei luni de cînd o văzusem ultima oară. La prînz, cînd a închis prăvălia, a venit în casă, și-a scos broboada și bunda, și atunci mi-am dat seama că nu se schimbase, își purta la fel ca înainte maturitatea puțin ofilită, dar calmă și dulce. Am cuprins-o în brațe și am legănat-o, fericit că există pe lume, că o cunoscusem și îi simțeam prietenia deplină și definitivă. Ce inspirație norocoasă mă făcuse să cobor din tron și să vin la ei, pe negîndite ? Trandafil îmi era cel mai vechi prieten, dar niciodată nu-mi arătase atîta căldură cît Cornelia. Ea suplinea inima lui, care, deși bătea și era sănătoasă, poate murise și înghețase. Îl așteptam să vină de la slujbă, și parcă îmi era frică.

— Voi nu faceți pom de Crăciun ? am întrebat-o pe Cornelia.

Mi-a aruncat o privire mirată și tristă.

— Pentru cine ?

Dar nici n-ar fi avut cînd, stătea tot timpul la prăvălie, în ajunul sărbătorilor era multă vînzare, lucruri mărunte, vecinii de pe stradă și de pe străzile apropiate nu se mai duceau la băcăniile mari, din centru, pentru un pachețel de piper, unul de scorțișoară, cuișoare și alte mirodenii. Pornise de la borșul pe care îl făcea singură și avea tot mai multă căutare, și încetul cu încetul ajunsese să aibă prăvălia plină, zahăr candel, acadele, alune americane, halva, și în fiecare zi mai adăuga un articol. Din păcate, nu găsea loc unde să le pună pe toate cîte ar fi mers la vînzare. Dar era bine că își făcuse vad, prima condiție ca negoțul să reușească. Acum punea bani deoparte, se gîndea că la primăvară să-și mărească prăvălia, își făcuse socotelile, știa de unde să înceapă și pînă unde să meargă. Stăteam lîngă sobă, în așteptarea lui Trandafil și ea îmi dezvăluia planurile. Din cînd în cînd, se auzea o ciocănitură în poartă ; Cornelia își punea bunda, broboada și dădea fuga ; iată de ce avea căutare prăvălioara ei, fiindcă oamenii puteau să vină la orice oră, și

ea nu pregeta să-i servească, fie că nu voiau decît un covrig şi o sticlă de limonadă. Cînd se întorcea, îmbrobodită şi adusă de umeri, iar semăna cu o băbuţă, ca o Sfîntă Vineri, plină de bunătate.

— Ce-ai vîndut ?

— Un mosorel de aţă ; un franc şi douăzeci de parale.

Spunea banilor pe numele lor de altădată, şi nu avea dispreţ nici pentru cea mai mică monedă. Aş fi ispitit să arăt acum ce s-a întîmplat mai departe, cum de la o dugheană de doi metri a ajuns în numai doi ani să-şi facă o prăvălie mare, cu patru raioane, pe rînd, desigur, ca la urmă să le adauge un birt popular, transformat pe urmă în restaurant, cu grătar, cu vinuri şi băuturi spirtoase. Şi n-ar fi totul. Dar nu-i acum timpul pentru această poveste, şi apoi ştiu altele, mult mai surprinzătoare.

Un bogătaş, arhitect constructor, pe care l-am cunoscut la vreo cincisprezece ani după război, cînd bine-înţeles pierduse totul în afară de două odăi cu mobila cuvenită, şi lucra, în aşteptarea unei pensii, ca proiectant la un institut de construcţii, îmi povestea că venise în ţară, din Macedonia, în primii ani ai secolului, făcînd drumul pe jos, şi cînd ajunsese la Bucureşti n-avea în buzunar mai mult decît o băncuţă, adică jumătate de leu din vremea aceea. Numeroşi cunoscuţi mi-au confirmat că povestea lui era adevărată întru totul. Iar la 23 august 1944, stăpînea patru imobile de închiriat, cu cîte şase etaje, pentru birouri şi locuinţe, toate în centru, plus un hotel uriaş, pe bulevardul Take Ionescu. Arhitectura hotelului şi a celorlalte imobile nu-mi plăcea nici de frică, dar erau sănătoase, au rezistat la două cutremure şi îi aduceau chirii fabuloase, dacă le raportam la băncuţa cu care venise în pungă.

— Dar cum ? întrebam neîncrezător, pe bună dreptate, ca unul nepriceput la afaceri.

Pe credit, iată tot secretul. De la un punct înainte, puteam înţelege cu uşurinţă.

— Terminam un etaj, chemam banca să vadă, îl ipotecam, cu banii făceam etajul al doilea şi aşa mai departe. Cînd ultimul era gata, vindeam jumătate din ele, ca să-mi plătesc datoriile, iar restul le dădeam cu chirie ; atunci chiria se plătea pe un an înainte. Încasam destul ca să încep altă construcţie.

Mai greu era să înțeleg începutul : costul terenului, săpăturile, fundațiile... Proprietarul terenului primea în schimb unul, două sau mai multe din viitoarele apartamente. Era de crezut, cunoșteam și alte exemple, totul se făcea pe credit. Fiind vremuri sigure, oricînd se găsea un compatriot solvabil, care să gireze poliţele.

La moartea lui, omul nu avea mai mult decît contravaloarea băncuței de la începutul secolului ; mi-am spus însă că tot ce făcuse nu era o zădărnicie, ci un duel palpitant cu viața.

Nu o pot pune alături de el pe Cornelia ; dar, lăsînd la o parte proporțiile, ea făcuse totul numai cu munca și cu agoniseala ei, cu chibzuință, fără ipotecă și fără credit.

— Pînă să vină Trandafil, am spus, mă duc să iau un brad din piață.

Nu m-a împiedicat, dimpotrivă, am surprins pe fața ei o tresărire de bucurie. Am trecut iar pe la casa Ioanei, transperantele erau trase, nu ieșea fum pe hornuri ; păreau plecați cu toții, poate sărbătoreau Crăciunul în altă parte. În piață, brazii zăceau maldăre, m-a cuprins mila de ei, nu mai avea cine să-i ia și să-i ducă sub un acoperiș de familie ; fiind ziua de ajun toți pomii erau la locul lor, în odaia cea mai frumoasă, cu podoabele puse, mai rămînea să se aprindă lumînările și artificiile.

Cînd m-am întors, Trandafil venise, veniseră și vreo patru elevi, la meditație. Cornelia era la prăvălie, mă simțeam mai singur decît îmi închipuisem că am să fiu ; la început aveam mai multă siguranță în mine. Poate golul din suflet se datora Ioanei, deși nu venisem s-o caut.

Nu-mi păsa că se lăsase ger, am ieșit să mă plimb pe străzi și, fără voia mea, chemat poate de un instinct nostalgic, am luat un drum de altădată, am intrat pe poarta cimitirului, am ajuns pînă la gardul din fund, înotînd prin zăpadă pe aleea nebătută. Cîmpul alb era plin de ciori negre, care croncăneau sinistru, amintindu-mi de moarte, mai mult decît îmi aminteau mormintele, cu dovada lor sigură.

Trandafil m-a primit prietenește, cred că în răceala lui maladivă se bucura sincer, dar n-am schimbat un cuvînt toată seara. Singura noastră comunicație a fost că am ciocnit paharele, la masă. Pomul l-am pus în odaia

lui, între ferestre. Era un brad sănătos, tăiat proaspăt, cu crengile dese și simetrice, mirosind puternic a ozon de pădure. I-am pus doar un glob roșu, cam la jumătate, și alături o lumînare. După masă am stins lumina, ne-am așezat pe cîte o pernă, lîngă sobă. Globul scotea pîlpîiri roșii, sticloase, la lumina lumînării.

— E cel mai frumos pom pe care l-am văzut vreodată ! a spus Trandafil.

Au fost singurele lui cuvinte. Nici eu nu văzusem unul mai frumos ; fiindcă era gol, natural și sincer. L-am privit toți, fără o vorbă, pînă s-a stins lumînarea. Atunci am deschis ușa sobei, un buștean care termina să ardă a făcut să sclipească iarăși globul, în timp ce ultimele flăcări jucau pe perete. Mi-a venit să bocesc, așa, dintr-o dată, dar m-am stăpînit, fiindcă răul din mine mi-l făcusem singur. Ar fi trebuit să-i spun Ioanei măcar o vorbă, atunci cînd mi s-a părut că sfidează, și poate că era doar foarte nefericită.

Jeraticul mă bătea în obraz după ce se stinsese ultima flacără ; Cornelia mă vedea, probabil, și îmi citea ceva pe față, fiindcă mi-a mîngîiat mîna, cum se oblojește o rană.

— Nu te mai gîndi ! a șoptit în gol, parcă nu pentru mine.

Ce moarte simțea în mine, ea care odată simțise moartea Santei, fără s-o știe, și încercase să-mi abată gîndul în altă parte ? Acum era moartă și Ioana ?

Crăciunul a fost duminică, am stat la ei pînă joi, 29 decembrie, cînd am plecat la Sinaia, cum fusese gîndul meu la început ; mai aveam două zile libere, voiam să pun măcar o dată schiurile în picioare. În gară, așteptînd trenul, la linia întîi, pe linia a doua a venit un tren de la munte, plin cu schiori, cu vagoanele tărcate de zăpadă. Drept în fața mea, am văzut-o pe Ioana, tocmai cînd trăgea fereastra în jos, poate era prea cald înăuntru, simțea nevoia de aer ; era în costum de schi bleumarin, pe atunci nu se purtau culori mai vii, ca astăzi ; puțină culoare dădeau mănușile și fularele. Mi s-a părut că slobozea abur pe gură, dar era fum de țigară. O încadrau doi tineri, și ei în costume de schi, ținînd-o fiecare cu brațul pe după umeri și toți trei rîdeau în hohote, poate de-o glumă, poate numai de bucurie. Aveau obrazul bronzat, îi arsese

vîntul și soarele de la munte. M-am tras după un stîlp de fontă, să nu mă vadă. Aici era orașul ei, nu înțelegeam de ce întîrzia să coboare. N-a coborît, am văzut-o alunecînd, după o smucitură, se ducea mai departe, spre București ; de ce, dacă nu se sfîrșise vacanța ? Căminele nu erau închise ?

Atunci a intrat trenul meu în gară. Ce se întîmpla cu Ioana, și ce știa Cornelia ? Ce trebuia să înțeleg din vorbele ei fără explicație ?

*

Nu cunoșteam pîrtiile de schi din Sinaia, am nimerit pe una proastă, într-o poiență de două pogoane, între liziere de brazi, ca niște ziduri de închisoare ; ar fi fost bună pentru începători la primele lecții. Mi-am dat osteneala să mă acomodez, să alunec măcar puțin pe zăpadă, am coborît de cinci, de șapte, de zece ori, fără nici o satisfacție, schiurile nu alunecau bine, parcă aveau glaspapir pe talpă. Mă apăram de amintiri cu toată puterea, pînă ce imaginea Santei m-a învins și s-a ivit lîngă mine, dîndu-mi o fracțiune de clipă senzația vechilor noastre cavalcade, în goana cailor, îngropați în nori de zăpadă. Cînd m-am oprit împiedicat la picioarele pantei mărginite de pădure, n-am mai putut să îndur, mi se părea o decădere, mi-am luat schiurile la spinare și m-am dus la gară, să plec cu primul tren, indiferent de oră.

Aici începe partea confuză a acelei zile, fiindcă nu mai știu dacă era curînd după-amiază sau înspre seară ; nu mai știu dacă în gară ardeau luminile pe peroane, mai degrabă nu, era o atmosferă posomorîtă. Și nu știu, mai ales, dacă plecam răscolit de imaginea Santei sau atras de Ioana, deși nu aveam unde s-o caut, iar dacă aș fi întîlnit-o, prin miracol, nu știam cum m-ar privi, iar eu ce i-aș putea spune. Un singur detaliu mi-a rămas clar în minte, că trenul venea peste un sfert de oră. Pînă să-mi iau bilet, au mai trecut cinci minute, apoi am ieșit pe peron, în atmosfera posomorîtă. Ce-a urmat, am văzut limpede, fiindcă pot reproduce întîmplarea gest cu gest, clipă cu clipă, deși atunci n-am înțeles-o ; abia în tren am auzit de la alții că victima era Ion Duca, primul ministru ; lumea părea îngrozită.

L-am văzut cum a ieșit pe ușa sălii de așteptare și a făcut primii pași, exact spre locul unde așteptam cu schiurile pe umăr. Era un om de statură ceva mai mult decît mijlocie, într-un palton negru, cu blană, așa presupun, datorită anotimpului, dar putea să fie doar un pardesiu, strîns pe talie, cu guler de catifea cum era obiceiul, după mine inacceptabil ; gulerul de catifea lucioasă nu se potrivește cu stofa mată, dă o stridență, nu l-am purtat niciodată. Iarăși nu-mi amintesc dacă bărbatul acela, de-o vîrstă înaintată, judecînd după mustața căruntă, avea căciulă, sau o pălărie de feutru, cu marginile întoarse, modelul numit Eden, după omul politic al Angliei. Cred că în mîna stîngă ținea o servietă, plată, care îi dădea o dinstincție certă, nu semăna cu servietele mahalagiilor, încărcate cu de-ale gurii, cîrnați, chiftele și ouă răscoapte, sau ale voiajorilor comerciali, burdușite cu mostre de marfă. Undeva ardea un bec electric, sau lumina venea pe o fereastră, fiindcă o rază a făcut să-i sticlească lentilele ochelarilor, un pince-nez, fără ramă, care îi dădea aceeași distincție ca servieta. N-a fost nevoie de martori, faptele s-au petrecut limpede, dar, de m-ar fi întrebat judecătorul de instrucție, aș fi putut să spun, oricît eram de confuz, că în preajma omului nu se afla nimeni, să-l apere, un agent, un comisar, pe o rază de cel puțin doi metri ; cîțiva oameni răzleți, care așteptau și ei trenul, erau ceva mai departe. Nu știu, între altele, și nici nu mi se pare necesar să aflu, dacă omul avea un vagon special în gară, care se atașa la coada trenului, sau urma să se urce într-un compartiment reținut pentru el, desigur la clasa întîia.

Cred că trenul tocmai sosea la peron, poate se și oprise, fiindcă publicul începuse să se miște, cînd s-a auzit o explozie, fără să-mi dau seama în ce parte ; pe urmă am aflat că nu fusese decît o petardă, care n-a făcut nici o victimă, n-a spart nici măcar un geam din gară, a provocat doar panică în mulțime. Ce nu-mi explic, în loc să-mi întorc ochii spre locul unde se auzise detunătura, am rămas cu ei pironiți pe omul cu pince-nez și cu servieta plată ; exercita el asupra mea o atracție deosebită sau era o presimțire ? Urmarea s-a petrecut în două secunde după ce explodase petarda, și atît de aproape de locul unde mă aflam, încît am văzut totul cu claritate.

Trei oameni tineri, poate în capul gol, de ei nu sînt sigur fiindcă atenţia mea era concentrată spre celălalt, au răsărit nu ştiu de unde, în spaţiul gol de lîngă omul cu servietă. Asupra acestui moment insist, fiindcă mi s-a întipărit în chip de neşters în minte, îl revăd deslușit ori de cîte ori trec prin locul atentatului, din gara Sinaia, marcat de o placă prinsă în zidul de piatră. Din cei trei oameni n-am mai urmărit decît pe unul, care şi-a înfipt mîna stîngă în umărul victimei, întorcîndu-l cu faţa spre sine, i-a pus revolverul în piept şi a tras cinci gloanţe, unul după altul, privindu-l fix în ochi, de la jumătate de metru. Această privire n-am să mi-o pot explica în vecii vecilor.

Annei Boleyn, una din nevestele lui Barbă-Albastră, sinistrul rege al Angliei, nu i-au tăiat capul pe butuc, după obişnuinţă, ci i l-au zburat din aer, cu paloşul. Pentru aceasta se cerea multă măiestrie din partea călăului ; a fost nevoie să se aducă unul din Franţa. Anna Boleyn a aşteptat lovitura, privindu-l în ochi, fără frică, aş putea spune chiar curioasă. Oricît de obişnuit era să zboare capete, gîdele n-a putut să-i înfrunte privirea, a rămas paralizat şi pînă ce, printr-un şiretlic, n-a făcut-o să se uite o clipă în altă parte, a fost incapabil să dea cu paloşul.

Asasinul era cu spatele spre mine, nu ştiu cum arăta la faţă ; fotografia lui apărută a doua zi în ziare şi reapărută în mai multe rînduri cu prilejul procesului, în martie, n-o mai ţin minte. În schimb n-am să-i uit ochii, însîngeraţi şi sălbatici, răsfrînţi în ochii victimei, ca într-o oglindă. În ochii victimei n-am văzut groază, ci numai uimire.

*

În Germania, asemenea asasinate se întîmplau zilnic cu zecile şi cu sutele, pînă ce-au depăşit miile, în aşteptarea altor cifre, în creştere. Deoarece pentru noi, supraviețuitorii de astăzi, lumea aceea a devenit o scenă unică, uriaşă cît mapamondul, nu mi se mai pare necesar să amintesc procesul celor trei asasini ai noştri, nici măcar ca pe unul din faptele diverse petrecute la o margine de culisă. Am de spus doar că făceau parte din discipolii

Arhanghelului, ceea ce cred că a înțeles cel mai neavizat din contemporanii acestui sfîrșit de mileniu ; iar fapta lor era actul de răzbunare împotriva primului ministru, fiindcă le desființase partidul, numai cu trei săptămîni mai înainte.

Hotărîrea o luase Arhanghelul însuși, într-o consfătuire cu oamenii săi de încredere ; expresia aparține ziarelor din acea vreme ; eu le voi spune oameni de taină. Atunci se auzise din gura Arhanghelului că biruința discipolilor urma să se bizuie pe două sute de morminte. Au fost mult mai multe — și nici o biruință !

26

Nici cel mai îndepărtat trecut al istoriei n-a fost lipsit de cruzime ; nu-i nevoie să mă duc pînă la oamenii din caverne, nici la canibalii care n-au dispărut cu totul pînă astăzi ; ei însă nu aveau nici cultură, nici educație, îi mîna o tristă lege a firii, care n-a fost amendată decît în milenii ; într-un fel, nu erau mai responsabili decît animalele de pradă, tigrii, leii și celelalte, chiar și pisica noastră casnică, atît de blîndă cu oamenii și atît de feroce cu vrăbiile.

În schimb, împărații, cînd puneau pe gladiatori să se omoare în arenă, nu mai aveau nici o scuză, exista în ei, ca și în mulțimea spectatorilor, o sete de sînge care nu trebuie iertată. La fel nu trebuie iertată răstignirea pe cruce, tragerea oamenilor în țeapă, zdrobirea oaselor cu roata, centimetru cu centimetru, ca suferința să fie mai mare. Numai că atrocitățile acestea se petreceau la o scară prea mică spre a fi numite fenomene de masă.

Cu totul altfel au fost cruzimile vremii noastre, cînd victimele s-au numărat cu milioanele, fără a pune la socoteală zecile de milioane morți sau schilodiți în războaie ; deocamdată e vorba doar de victimele civile, dintr-o

vreme de pace. Numărul lor atît de mare nu mi-l explic doar prin cruzimea călăilor ; aceştia n-ar fi răzbit atît de departe, să nu fi avut la îndemînă tehnica modernă. Pun la socoteală chiar litera tipărită, mesaje răspîndite în tiraj fără număr, trenuri întregi de hîrtie înveninată. Mă doare inima să blestem cartea, căreia i-am consacrat întreaga mea viaţă, şi fără care existenţa multora n-ar avea raţiune. Bietul Gutenberg, zeul culturii moderne, n-avea de unde să ştie că *Mein Kampf* va fi tot o carte.

Las la o parte televiziunea, încă în faşă în acei ani tragici, şi mă opresc pentru o clipă la emisiunile de radio. Cine ascultă astăzi în difuzoare mult mai perfecţionate pe Bach şi Beethoven, sau romanţe sentimentale, sau rock and roll şi diferite ritmuri isterice, dar inofensive cît rămîn simple supape pe unde scapă surplusul de energie umană, să-şi aducă aminte, sau să afle acum dacă n-au trăit vremea aceea, că radioul transmitea atunci discursuri demente, ameninţări şi îndemnuri la crimă, ascultate pe tot pămîntul. Radio Londra, atît de greu să se prindă, cu ferestrele închise şi cu uşa încuiată, era o compensaţie şi o consolare, dar prea mică ; nu putea acoperi glasul lui Hitler.

Răul omenirii atunci a fost propaganda ; mai înainte cuvîntul nici nu avea circulaţie, era o curiozitate a dicţionarului. Doctorul Goebbels, apostolul lui Hitler, l-a transformat în armă ofensivă, care şi-a dat roadele ; mai înainte, nu existase nicăieri pe lume un Minister al Propagandei ; scopul lui era să mintă, să mistifice şi să atîţe.

Iată unde am ajuns cu consideraţiile, pornind de la oamenii cavernelor, care poate nu aveau în limba lor nici zece cuvinte. La cîte am spus, nu totul, desigur, căci nu fac monografia atrocităţilor, mai am să adaug, ca o încununare, tehnica suprimării în masă, gazarea, mitralierea, inexistente pe vremea gladiatorilor.

*

Arhanghelul dispăruse, a stat ascuns, dar la procesul discipolilor a apărut în sutana lui albă şi cu spada stropită cu vopsea roşie, căci sîngele se înnegrise, apoi se ştersese.

Primul ministru fusese în audienţă la rege ; nu se gîndise nimeni că ar fi avut nevoie de pază ? Iar dacă fusese vreuna, cum i se poate explica neputinţa, lipsa celui mai mic gest de apărare ? S-au spus multe, bunăoară că pe rege asasinatul nu l-a impresionat nici de două parale ; poate în sinea lui a spus „bogdaproste", I. Gh. Duca se opusese ca el să revină în ţară. La cîteva zile după asasinat, puterea a fost încredinţată lui Guţă Tătărăscu, prea plecat şi supus servitor al regelui. (Nu-i o ironie, aceasta era formula oficială folosită de demnitari cînd se adresau suveranului, decît că unii o spuneau cum ar fi luat sare amară ; Guţă se lingea pe buze, de parcă mînca miere de albine, cu lăptişor de matcă, pe atunci nescos în evidenţă.) Unul din oamenii politici ai vremii a scris în memorii, cu privire la decedatul prim-ministru : „...nici nu se ştie cît de urît s-a purtat regele faţă de mort şi de familia lui îndurerată". Aş fi vrut şi ceva amănunte, nu pentru mine, ci pentru posteritate, căci eu, unul, am părerea formată.

* * *

Din tot ce-a fost confuz în starea mea din ziua aceea, s-a limpezit cum am ajuns în gara de nord gîndul că nu mă alungase de la Sinaia amintirea Santei, ci mă întorsesem pentru Ioana. Coborît din tren, m-am dus de-a dreptul pe strada Buzeşti, aşa cum eram îmbrăcat, în costum de schi şi cu schiurile la spinare. Se înnoptase de mult, căminul judeţului zăcea în întuneric, cu poarta ferecată ; nu se vedea nici măcar un paznic, ci doar un cîine vagabond, făcut colac lîngă gard, pe pămîntul cu zăpada topită. Am plecat nedecis înspre casă, gîndindu-mă că nici un cîine vagabond nu se simţea la fel de părăsit ca mine. Zăpada se topise, trotuarele erau uscate, ca primăvara, şi costumul meu, şi schiurile atrăgeau priviri nedumerite, poate ironice. La podul Cotroceni, ţigănuşi îmbrăcaţi în zdrenţe vindeau ciocolată şi mandarine : „Un leu mandala, doi lei Regina Maria cu lapte !" Deodată mi s-a făcut dor de Zorina, *dor*, nu dorinţă, eram în cartierul meu şi al ei, aş fi vrut să apară din umbră şi să mergem toată noaptea umăr la umăr ; schiurile le-aş fi

aruncat în Dîmboviţa. Nu doream nimic, nimic, decît să nu fiu singur.

În capul scărilor, servitoarea vecinilor, care îmi făcea curăţenie în cameră, mi-a ieşit înainte, mă recunoscuse după călcătura grea a bocancilor.

— Vă caută o persoană ; i-am dat drumul să intre.

— Bărbat sau femeie ?

Întrebarea era inutilă şi stupidă, fiindcă într-o clipă puteam să văd eu însumi. Dar în mintea mea se stîrnise un vîrtej de gînduri, iar picioarele nu mă duceau mai departe. Femeia m-a privit nedumerită şi mi-a răspuns, parcă puţin indignată, accentuînd femininul :

— Doar v-am spus că *o persoană !*

Atunci mi s-a impus cel mai absurd dintre gînduri, că nu putea să fie decît Zorina, fiindcă mă gîndisem la ea cu prea multă intensitate. Nu ţineam seama că erau doi ani de cînd nu mai ştiam nimic unul de altul, că ar fi fost imposibil să mă găsească. Am lăsat schiurile să-mi cadă din spinare, m-am rupt de pe podeaua coridorului şi, dintr-un salt, mă izbeam în uşă, fără să nimeresc clanţa, puteam s-o scot din ţîţîni sau s-o fac ţăndări. Nu ştiu cum am deschis-o. Înăuntru era cald, duduia soba, fumul de tutun plutea în straturi, şi prin vălul lui cenuşiu am văzut-o pe Ioana, cu trăsăturile estompate, aşezată în fundul divanului, rezemată de perete, cu pledul pe genunchi, cum fusese rîndul trecut, acum aproape o lună. Am rămas nemişcat, fără să pot scoate o vorbă, privind-o întrebător, uimit, puţin beat, scăldat într-o fericire dureroasă, fiindcă n-o înţelegeam şi mi se părea nesigură. Ea, în schimb, nu arăta prin nimic că ar fi tulburată, ştia ce face şi ce va avea să facă.

— Ţi-am umplut odaia de fum ! Acum e destul de cald, poţi să deschizi fereastra.

Altceva nu găsise cu cale să-mi spună, iar eu la rîndul meu nu ştiam ce să-i răspund, fiindcă nu puteam să-mi adun gîndurile. Vorbi tot ea, la fel de calm ca înainte :

— Începe prin a-mi spune „bună seara !" Şi dacă vrei : „Bine ai venit !"

— Bine te-am găsit !

— Ai dreptate ! Asta-i formula cea bună ! Acum stai jos, şi ascultă-mă !

M-am așezat în fotoliu.

— Răspunde-mi repede și cinstit : te încurc ?

— Nu !

— Te bucuri ?

Mi-era imposibil să mai scot un cuvînt.

— De ce taci ?

— Fiindcă aveam nevoie de tine !

— Te cred, nu-i nevoie să juri ; se vede ! Ești un suflet prostuț și cinstit. Mai lasă fereastra deschisă ; afară nu-i frig. Pînă cînd ești liber ?

— Pînă luni !

— Bine ! Trei zile și patru nopți ! Lemne sînt destule ; i-am spus femeii să aducă.

De-a lungul peretelui dinspre baie, lemnele erau așezate în așa fel, încît păreau cărți într-o bibliotecă.

— Am făcut un duș, fiindcă eram murdară ; vin de la munte.

Abia acum am observat că în locul hainei de schi avea o bluză de-a mea ; sub pled poate era goală.

— Trebuie să faci focul la baie, nu mai e apă caldă.

În loc să mi se limpezească mintea, cădeam într-o beție tot mai adîncă ; să nu fi stat jos, m-aș fi clătinat. Ioana îmi arătă un rucsac, așezat lîngă fotoliu ; ar fi trebuit să-l văd de cînd intrasem.

— Deasupra e o ramură de brad, scoate-o și pune-o undeva ; am adus-o de la munte.

Am simțit îndemnul să-i spun că o văzusem în tren, și s-o întreb cine erau băieții, cei cu care învăța lecțiile la anatomie ? Și unde îi lăsase ? Ea continuă :

— Am cîștigat trei mii de lei la ruletă ! Trei mii de lei n-am avut niciodată. Cine cîștigă n-are noroc în dragoste. Și n-am avut... Dă-mi o mînă de ajutor să uit. Nu știu de ce mi-am pus speranța în tine. Da, poate fiindcă ești un suflet naiv. Am adus de mîncare pentru o săptămînă ; și vin, și șampanie. Rucsacul e plin... Încuie ușa !... Dă-mi cheia !

I-am dat-o, a aruncat-o pe fereastră, fără nici o ezitare.

— Credeam că ai să te sperii !

— Nu m-am speriat. Am mai văzut așa ceva într-un film. Și apoi am încă o cheie.

A făcut o grimasă înciudată, apoi a întins mîna.

— Dă-mi-o !

Era într-un sertar, i-am dat-o și-a aruncat-o după prima.

— Cred că în film nu era și asta !

— Nu, dar dacă strig, ne deschide femeia !

Nu mă așteptam la reacția ei, a sărit în mijlocul odăii, aruncînd pledul într-o parte ; într-adevăr, era goală, în afară de bluza mea nu mai avea decît chiloții. Hainele erau după dulap, puse în dezordine, pe un scaun.

— Cheamă femeia să deschidă !

Începuse să se îmbrace. M-am rezemat cu spatele de ușă, nu ca să-i țin drumul, ci să am un reazem. Mă simțeam alb la față și sub torace nici inima nu putea să fie decît tot albă, pierdusem tot sîngele.

Nu o așteptasem, nici nu mi-ar fi trecut prin minte, acum însă simțeam că n-aș putea să rămîn singur. Și ceea ce i-am spus nu erau vorbe, ci o izbucnire de spaimă, în fața unei bucurii nesperate, în primejdie să dispară.

— Nu pleca !... Ești ca o corabie care te-ai întors în port încărcată de mirodenii !

Lăsă să-i scape hainele din mînă, dar nu făcu nici o mișcare, ochii îi sticleau, mari, scăldați parcă în beladonă. Era iarăși fata timidă și speriată, cum o visasem, la portiță, unde rămăsese cu căpețelul de ață între dinți, într-un joc pe care nu avusesem curajul să-l duc pînă la capăt, nici măcar în irealitate. Dar își reveni, făcuse multe lecții de lucidizare de cînd o visasem atît de sfioasă.

— Ești naiv, dar nu prost, adică prostuț, cum am spus adineauri. Și ai darul de a convinge ; așa cum vorbești, orice femeie o să te creadă. Învață să nu scapi nici o ocazie !

Deși atît de tînăr, mai puteam să fiu naiv, mă întreb astăzi, după toate întîmplările prin care trecusem, cu Zorina, cu Ghizela, cu Santa, ca să le iau numai pe ultimele ? Da, puteam, fiindcă nu îmi pierdusem nici candoarea, nici credința în gesturile frumoase ; de aceea, n-am putut să urmez sfatul Ioanei, și am scăpat multe din ceea ce ea numea ocazii ; am așteptat ca o femeie dorită să devină icoană, fie și a unei religii păgîne, și unele n-au atins acest stadiu ; au existat, dar nu le mai țin minte.

— Hai mai întîi să ne lămurim ce putem avea unul de la altul, spuse Ioana. Vino !

Mă luă de mînă și mă trase după ea, nestînjenită că era mai mult goală. De data asta nu se mai cuibări în fundul divanului, ci se întinse, cu mîinile sub ceafă, cu capul pe pernă, locul meu, unde dormeam noaptea ; cred că acolo persistau efluviile gîndurilor și viselor mele, ca o transpirație a sufletului. M-am așezat pe marginea divanului, la destulă distanță ca s-o pot cuprinde în cîmpul meu vizual, din cap pînă în picioare. Corpul ei nu era o surpriză, îl intuisem, și scurta îmbrățișare din stradă, cînd o întîlnisem prima oară, pe ninsoare, mi-l confirmase. Trebuia să-i scot bluza, pentru o ultimă confirmare, a umerilor și sînilor. Dar mi se părea un gest brutal, prea direct și prea categoric. M-am aplecat asupra ei și am încercat să-i deschei nasturii cu gura ; uitasem, și nu mă interesa că era gestul inedit al Zorinei, pe care cred că nu l-a mai făcut nici o femeie, în tot lungul istoriei ; dar odată cu lecția nu trebuie să înmagazinăm și numele profesorului, creierul ar fi solicitat dublu și, dată fiind capacitatea lui limitată, știința s-ar reduce la jumătate. Respirația mea caldă o făcea să se înfioare, era mai degrabă o prevestire, așa cum apare pe suprafața unei ape întinse și liniștite ușoara vălurire a unei brize încă îndepărtate. În mișcările mele neîndemînatice îi simțeam sînii, cînd pe un obraz, cînd pe altul, elastici, cum îi bănuisem, și trebuia să mă lupt greu cu pornirea de a-i cuprinde cu mîinile ; de multe ori făcusem așa, fără să știu că, grăbindu-mă, pierdeam clipele cele mai bune.

Mă chinuiam cu primul nasture, îl prindeam între dinți și izbuteam să-l întorc în lungul butonierei, atît, mai departe nu puteam merge, încercam să-l împing cu limba, dar, odată eliberat dintre dinți, se răsucea, revenind la locul lui dinainte. Zorina nu putea fi imitată.

— Stai puțin ! mă opri Ioana. Ridică-te și ascultă !... Toți mă socotesc foarte inteligentă și sînt, îmi dau seama. Nu pot face un gest, fără să-l analizez mai înainte ; pînă ajung să-mi fie silă de mine. Pe deasupra, învăț medicina ; eu am vrut, nu-mi plăcea altceva, dar e o pedeapsă, fiindcă o învăț pe propria mea piele ; îmi cunosc mult prea bine anatomia, și funcțiile ei, le știu dinainte, de aceea nu mă pot pierde, de aceea mi-a fost scîrbă. Am

mai încercat, tot degeaba ; dar trebuie să mă vindec, fiindcă sînt normală, fiindcă știu cum trebuie să fie. Acum ai înțeles ce aștept de la tine, e o încercare, mă înerediez ție, fiindcă odată, cînd ne-am cunoscut, mi-a bătut inima ; foarte puternic ! Să știi, atunci, cînd am jucat gajuri, ardeam de dorință să-ți simt gura, în cimitir am vrut, și te-am implorat în gînd să mă iei în brațe. Adineauri, cînd stăteai aplecat peste mine, am simțit că îmi trece scîrba. Dar m-am îngrozit că ar putea să revină ; la un gest, la o vorbă, ca valurile mării care se retrag, apoi se întorc și se revarsă pe plajă. Ah, foșnetul lor mă îngrozește, e parcă foșnetul scîrbei mele ! Te rog, fii deștept și așteaptă o clipă de acalmie ; însă atunci să fii gata, să nu stai pe gînduri !

— Ai vorbit prea mult. Ai să obosești și ai să mă arunci în colțul odăii... Nu ți-e foame ?

— Doamne, Dumnezeule, să nu mai întrebi niciodată pe o femeie goală dacă îi e foame ! Cînd mi-o fi foame și n-am să mai pot răbda am să strig : „Ajutor ! Dați-mi de mîncare !" Sau am să te mănînc pe tine.

Deveni brusc palidă :

— Știi ce-am simțit ? Că am instincte canibalice ! Cum o fi carnea de om ? Probabil bună, dacă atîți o mănîncă ! Hai, scoate-mi bluza ! Ce-ai vrea să mănînci din mine ?

Mă îndîrjisem, voiam să-i deschei nasturii cu gura, dar îmi era imposibil ; i-am smuls cu dinții. Întreg bustul ei, împreună cu brațele, erau construite nu armonios, ci armonic, decurgeau muzical unele din altele, centimetru cu centimetru, ducînd la un acord care le cuprindea pe toate.

Rămăsese sub impresia propriului ei discurs dinainte, se privea cu o ironie cinică.

— Sînt cea mai bine făcută din facultate, mi-au spus fetele, care se bucură să-ți găsească defecte ; bineînțeles că mi-au spus și băieții, numai că ei nici nu știu să facă o comparație ; cel mai mult mă bizui pe propria mea constatare. Dar în cîțiva ani, tot ce vezi o să se îngreuieze, o să-și piardă forma, o să se lăbărțeze. Știu de la surorile mele, care cînd s-au măritat erau ca niște naiade, iar acum au devenit mase de gelatină. Bineînțeles că bărbații lor nu le poartă credință, și le dau dreptate. Știi

care-i norocul tău ? Nu că mă găsești nou-nouță, în forma mea cea mai bună, și cea mai la modă. Ci că nici n-ai să mă vezi altfel ; am să dispar repede, asta-i regula, dacă îți convine. Cînd mi-o apărea prima cută sub sîni, am să-ți spun adio ; desigur, s-ar putea să plec și mai înainte ; depinde de tine. Nu-i nevoie să-mi spui, nimic nu se vede mai bine pe fața unui bărbat, decît plictiseala. Am observat la bărbații surorilor mele, și la mulți alții. Sutienul nu păcălește decît pe cei care nu au prilej să pună mîna. Dacă un bărbat se scarpină la ceafă cînd se ridică de la masa de seară, să meargă în dormitor, știu că sînii nevestei au început să cadă ; cînd cască, înseamnă că au apărut suluri de grăsime pe burtă. Uită-te la burta mea, pune mîna. Simți mușchii ? Dacă mă ridic în picioare, abia se bombează ; exact cît trebuie. O femeie cu burta suptă, ca atleții, e o scîndură găurită.

Se ridicase în genunchi și se etala fără emfază ; ca la lecțiile de anatomie. Începeam să sufăr de pe acum pentru lipsa ei viitoare. Dar în același timp, atîta franchețe mi se părea un privilegiu unic pe care mi-l acorda o femeie, și într-adevăr, n-am mai întîlnit alta asemeni. Toate și-au disimulat defectele ; cît erau scăderi incipiente, le-am spus : „arată-te cum ești, nu-mi displace și ai să te simți mult mai bine !" N-am greșit niciodată, și acele femei mi-au fost recunoscătoare. Cînd deveneau dezagreabile, mă făceam că nu văd, dar mai ușor mă păcăleam pe mine decît pe ele. Apoi, de la un punct înainte, trebuia să socotesc bătălia sfîrșită.

De mult, un prieten mai în vîrstă decît mine, un om cu calități remarcabile, dar numai cu puțin mai frumos decît dracul, se însurase, din dragoste, cu o femeie atît de urîtă chiar pe lîngă el, că n-o puteam privi fără să mă ia groaza. Iar pe deasupra, se și zbătuse pînă să facă nunta, fiindcă trebuise s-o divorțeze, cu eforturi, de un bărbat care nu voia s-o lase. Împotriva presupunerilor mele, căsătoria a durat pînă la moarte ; fiindcă o iubea, deplin, sincer, iremediabil, și în plus, inexplicabil pentru mine. Acel om inteligent și cult avea o extraordinară putere de pătrundere a fizionomiei umane. Într-o zi, îmi așteptam rîndul la frizer, așezat în spatele lui, și mă vedea în oglindă, fără să-mi dau seama. După ce a terminat, a rămas să mă aștepte, deși diferența de vîrstă dintre

noi ne împiedica să fim prieteni ; nu ne puteam spune intimităţile. M-a luat de braţ şi mi-a făcut o mărturisire, care m-a surprins de două ori, că îşi dăduse seama ce mă frămîntă şi că nu ezita să se destăinuie.

— Ştiu că este urîtă, şi nu era mai frumoasă cînd am luat-o. Dar o iubeam, şi o iubesc, după o lege neînţeleasă. Dacă vrei să ştii mai mult despre ceea ce se întîmplă cu mine, îţi dau un sfat, pentru ziua cînd ţi s-ar întîmpla ceva asemeni : *învaţă să n-o vezi.* Mă uit în ochii ei, şi *n-o văd.*

Nu cred că aş fi avut această putere, dar nici n-a fost nevoie, am găsit alte mijloace să mă apăr. Poate el vedea în locul ei o fată frumoasă, iubită în tinereţe.

Ca să fiu conform cu mine însumi, i-am spus Ioanei :

— Îmi place totul la tine, şi ai fi perfectă, dacă ţi-ai depila părul de pe picioare.

Era mai degrabă un puf blond, numai pe gambe, şi abia se ghicea pe pielea ei brună, colorată intens, parcă arsă de soare, dar se simţea sub mînă. Se întinsese din nou pe spate şi îi examinam picioarele, mîngîindu-le în lung, de la şold pînă la gleznă.

— Faci bine că-mi spui, răspunse, neofensată. Nu i-am dat prea multă importanţă. Dar te înţeleg, contrastul trebuie dus pînă la ultima consecinţă. Voi aveţi o anatomie, noi alta. Un bărbat cu barbă ar putea să-mi placă. O femeie cu barbă ar fi inutilizabilă, chiar dacă s-ar rade ; destinul ei rămîne baraca de la Moşi, cu tot felul de monştri. Fiindcă mi-ai spus, vreau să fiu perfectă ; e dreptul tău să ai această pretenţie. Dar unde m-aş putea duce să mă depilez la ora asta ?

— E închis peste tot ! Şi apoi, am adăugat zîmbind, servitoarea s-a culcat, n-are cine descuia uşa. Am să te depilez eu, cu maşina de bărbierit.

A avut o singură ezitare, şi-a dus mîna la gură :

— O ! Aşa părul se aspreşte, mai tîrziu o să semăn cu atleţii !

— În nici un caz ! Dar renunţăm, îţi dau dreptate.

— Nu ! O singură dată nu contează. Vreau să fiu perfectă. Chiar dacă n-ar fi fost dorinţa ta, vreau să fiu per-

fecță pentru mine ; trei zilei. Pe urmă o să văd ce se mai întîmplă.

Exagerasem, puful de pe gambe, doar puțin udat cu apă călduță, cădea sub mașina de ras, ca și cum l-ar fi luat vîntul. Porneam de sus, de sub genunchi, într-o singură mișcare prelungă, pînă la gleznă. Ea stătea cu ochii închiși, cu un zîmbet puțin curios în colțul gurii.

— Mă gîdilă puțin, îmi spuse, cu vocea schimbată, dar se întîmplă ceva îmbucurător, începe să-mi placă. După ce termini cu mașina, mîngîie-mă tot așa, e calea cea bună.

Puțin mai tîrziu mă opri.

— Stai puțin, spuse în șoaptă, cu altă voce decît o auzisem vreodată. Cred că e bine să scoți tot de pe mine, să nu fie o piedică. Și acum mîngîie-mă mai departe.

Erau multe părți care trebuiau mîngîiate, ar fi fost bine să am altă construcție, să le pot cuprinde pe toate, în aceeași clipă. Ea însă părea mulțumită chiar dacă le parcurgeam cu rîndul, și în același timp era tot mai încordată, cum ar fi stat la pîndă. Pe urmă răsuflă prelung, în mici spasmuri ; altminteri părea foarte atentă și stăpînă pe sine.

*

M-am îmbrăcat pe jumătate, sînt pudic, și apoi nu vreau să confund o clipă cu alta, le separ măcar cu o bucată de pînză, ca o cortină care desparte scena, unde a fost spectacolul, de sala cu asistența pasivă. Am tras masa în dreptul divanului, am pus rucsacul la îndemîna Ioanei, fiindcă, deși în casa mea, ea era gazda, ca una care adusese mîncarea. N-aveam decît două farfurii, un cuțit și o furculiță. Ioana s-a ridicat, și-a învelit o parte a trupului cu poalele feței de masă, în rest a rămas goală, în chip atît de natural, că părea îmbrăcată ; probabil era rezultatul lecțiilor de anatomie, care acum, fiindcă era aici, în fața mea, numai cu mine, nu-mi făceau nici o impresie neplăcută, păreau cu totul abstracte ; poate că nici nu credeam în ele, le socoteam numai vorbe. Cu totul altfel aveam să judec după cîteva zile.

M-am așezat pe scaun, în fața ei, de partea cealaltă a mesei. Nici nu vreau să-mi aduc aminte ce era de mîn-

eare, mă fascina ea, cum mușca înfometată dintr-o bucată de șuncă, sau dintr-un hartan de pasăre, fără să folosească furculița și cuțitul, senzuală și primitivă, unsă de grăsime pe față, dar nu dizgrațioasă, ci naturală, vie și puțin animalică, în schimb cu ochii omenești, plini de o mulțumire inteligentă.

— Să nu mă judeci, îmi spuse, nu mănînc urît, ci cu foame. Nefericit cine nu înțelege !

Sînii i se rezemau pe masă, la fel de pudici sau la fel de lubrici ca mîncarea scoasă din pachete și parcă înviată, că ar fi putut să se confunde ; de un asemenea festin nu puteau să se bucure nici marii stăpînitori ai lumii, care nu mai existau pentru mine în clipa aceea, cum nu exista lumea. Peste umărul ei, vedeam fotografia Santei, de pe noptieră. Nimic nu era profanat, nici de o parte, nici de alta ; întîlnirea dintre aceste două ființe nu crea un antagonism între ele, dimpotrivă, o înrudire. Ioana, fără să știe, datora foarte mult Santei, pe sufletul ei erau exersate sentimentele mele, cum se manifestau acum, iar gesturile de astăzi erau răsfrîngerea unor gesturi de altădată, neîmplinite, dar analizate cu gîndul, în așteptarea realizării. Însuși fumul de tutun, impregnat în ziduri, o aducea în cameră pe Santa, fiindcă îmi trezea în nări mirosul ierbii uscate din pădure, care nu putea fi decît aromată.

Ceasul de pe noptieră, neîntors de cînd plecasem, se oprise ; întîmplător arăta ora șase și jumătate, depășită probabil cu vreo trei sferturi din noapte. Să fi fost vară, fereastra ar fi început să se lumineze.

— Sper că n-ai să-l întorci ! spuse Ioana.

— Dar să numărăm măcar zilele ; trebuie să știu cînd o fi luni dimineața.

Se întinse la loc în pat, fără să-și șteargă grăsimea de pe față ; nici acum nu era dizgrațioasă, ci crea o sălbăticie nealterată, un primitivism lubric, în înțelesul pur al cuvîntului, căci unele gesturi civilizate duc la uscăciunea pielei și a sufletului. M-am așezat lîngă ea, și grăsimea de pe față i-am întins-o pe grumaz, pe sîni și pe umeri.

— Am să miros ca o bucătăreasă !

Nu se ferea, simțea probabil cele gîndite de mine mai înainte.

— Nu, i-am replicat, mirosul pielei tale e mai puternic ; mirosul bucătăreselor provine din naștere ; chiar dacă mama lor a fost infantă !

Întinse mîna, luă pachetul de țigări de pe noptieră și rămase cu gestul la jumătate.

— De cît timp n-am mai fumat ? mă întrebă, mirată.

— De cîteva ceasuri.

— Știi ceva ? Nici nu mai simt nevoia...

Cînd puse pachetul la loc, rămase cu ochii la fotografie. Pînă atunci n-o privise niciodată de-a dreptul ; îmi închipuiam însă că în lipsa mea o studiase îndeaproape. Pe urmă, mi-a spus că nu îndrăznise, și am crezut-o ; simțeam că nu mă mințise niciodată, și nici n-avea să mă mintă ; nici dacă ar fi vrut să-mi pună otravă în băutură.

— Cine-s aceste făpturi minunate ? mă întrebă, uitîndu-se la mine cu o privire deschisă.

— Un cal și o fată.

Îmi luă mîna și o duse la gură.

— Ce frumos ai spus ! Și ce limpede !

— Dacă te supără, am să iau fotografia de acolo !

Nu era o trădare ; voiam s-o apăr pe Santa, să nu fie martoră ; greșisem că nu o luasem mai dinainte.

— Nu ! protestă Ioana. N-ai altă icoană în casă.

Mi-am simțit sufletul retezat, am căzut cu capul pe pieptul ei, mîngîindu-i umerii spasmodic.

— Ce noroc te-a adus în viața mea, ființă miraculoasă ? !

Fără să vreau, pronunțasem aproape cuvintele ei, privitoare la Santa și Fedra. Era miraculoasă, într-adevăr, m-am ridicat și am privit-o din cap pînă în picioare, cum mai făcusem o dată, dar neconvins că aveam dreptul, și neconvins mai ales că vedeam imaginea ei adevărată ; atunci era doar o enigmă, și dacă o dezlegam putea să mă dezamăgească. Dezlegată sau nedezlegată, acum mă înrobise și voiam, cu toată bucuria din mine și cu toată puterea mea de dăruire, să-i port jugul.

— Bine ! răspunse, cu un ton stăpînit, parcă indiferentă la vorbele mele. Acum hai să discutăm ceva tehnic.

Stăteam pe marginea divanului, îmi luă mîna, încă o dată, dar în loc s-o ducă la gură mi-o așeză cu palma în jos pe pîntece, și o împinse la vale, pînă pe pubis. Era calmă și descleștată.

— Important este că nu mi-a fost scîrbă. Deloc, și de nimic. Într-atît, că aș vrea iarăși, oricît și oricînd. Scîrbă mi-ar face doar un prosop, aș socoti că-i oribil. Nu trebuie să înjosim nimic din ce-i al nostru. Însă mai mult nu știu, n-ai găsit punctele mele bune, fiindcă nu le cunosc nici eu, n-am putut să ți le arăt, trebuie să le căutăm împreună. Tu știi cum sînt făcută eu pe dinăuntru ?

Știam cît se învață la anatomie, pe o planșă sumară, pe care nu o puteam suprapune peste realitate, fiindcă îmi fugea din minte. Realitatea era o rătăcire într-o lume misterioasă, indescifrabilă, o pădure tropicală, fierbinte și umedă, cu liane închipuite și intangibile, cu convulsii confuze, pe care memoria nu le poate reproduce și inteligența nu ajunge niciodată să le traducă. O suită de cunoașteri incomplete, uneori eronate, care nu se cumulează, fiindcă se uită într-o clipă de rătăcire. Știam ce spunea Balzac, că un bărbat nu va afla niciodată ce înseamnă o femeie, dacă nu va diseca măcar una. Unii cred că se referea la o disecție figurativă, alții la una reală. Îmi trăisem o bună parte din viață, cînd am avut prilejul să văd aievea asemenea disecții, nu una singură, și nu pe un cadavru, ci pe femei vii, cărora li se extirpau părți ale aparatului lor de reproducere sau aparatul în întregime. Am privit de la jumătate de metru, totul, o bucățică după alta, pe îndelete, am văzut uterul scos la lumină, desființat, cu funcțiile anulate, nemaiputînd să vibreze vreodată, cu colul redus la o proeminență moartă, perforată la mijloc de o portiță, cu tulburătorul ei sens de circulație dublu.

Dar nimic din toate acestea nu mi-a spus ceva peste ceea ce știam dinainte, prin intuiție sau prin cercetări migăloase, nu totdeauna concludente. Fiindcă pentru a ști, e nevoie de o colaborare, o comunicație lucidă, între două conștiințe, amîndouă înzestrate cu o inteligență capabilă să învingă orice prejudecată. O femeie care înțelege să conlucreze la o cunoaștere reciprocă trebuie să admită că pudoarea este un produs al îmbrăcăminții, că odată aceasta îndepărtată, va fi spre folosul ei să-și dezvăluie cele mai ascunse și mai neînțelese secrete.

Ideile mele coincideau cu ale Ioanei, și așa am început să ne cunoaștem. Trei zile și patru nopți am rămas îm-

preună. Adormea lipită cu faţa de perete, făcută una cu scoarţa groasă de lînă, care o apăra de răceala zidului.

— Nu-mi place să dorm altfel, te rog, nu mă lua în braţe !

Mă trăgeam la marginea patului, să-i las cît mai mult spaţiu, dar peste noapte mă trezeam cu ea înghesuită în mine, cu capul băgat la subţioara mea, căutîndu-mi protecţia şi în cel mai profund somn, căci n-aş fi putut s-o trezesc nici dacă o zgîlţîiam cu amîndouă mîinile, îmi şoptea numele, cu o duioşie inconştientă, pe care, dimineaţa, n-a vrut s-o recunoască niciodată.

— Nu-i adevărat ! îmi replica, aproape cu ciudă. Nu m-am dezlipit de perete. Şi nu vorbesc prin somn, mi-ar fi spus măcar mama !

Sticla ei de şampanie am băut-o în seara revelionului. Discursul regelui, la miezul nopţii, ne-a găsit făcînd dragoste, şi am continuat, parcă punctîndu-i frazele. Pe urmă Ioana s-a lipit de perete.

A patra dimineaţă, la ora 6, cînd a sunat ceasul, pe întuneric, era cuibărită lîngă mine. Am ţinut-o cu braţul, fiindcă, instinctiv, voia să fugă. Cînd s-a dezmeticit, am simţit-o că tremura de ciudă. Nemaiputînd să dezmintă, a convenit că poate era somnambulă.

Trebuia să plece, dar nu ştiam unde ; înţelesesem că în nici un caz nu se ducea acasă, în oraşul nostru, pe strada Primăverii ; n-am întrebat-o motivul. Mult mai tîrziu am aflat că unul din cumnaţii ei, care căsca şi se scărpina la ceafă cînd era timpul să meargă la culcare, venise la ea în cameră, noaptea, cînd dormea toată casa, şi voise s-o siluiască.

Femeia îmi descuia uşa, pe dinafară, cînd Ioana îmi spuse :

— Pot să mai dorm cîteva ceasuri ?

La patru, cînd m-am întors, ardea focul în sobă ; se întunecase, şi în cameră nu era altă lumină decît a flăcărilor. Într-un pahar, pe masă, se vedea o pată albă ; era o rămurică de liliac, am recunoscut-o datorită mirosului. Abia pe urmă am descoperit-o pe Ioana, stătea ghemuită în fundul divanului, cu o bluză a mea, învelită pe picioare cu pledul. Căldura sobei şi căldura ei, din trup şi din suflet, pe care le simţeam de departe, se amestecau cu par-

fumul liliacului. N-am mai lăsat-o să plece, a rămas la mine pînă la 7 ianuarie, cînd s-a deschis căminul. De atunci înainte, venea sîmbăta, cu servieta plină de cursuri, o lăsam să învețe, fiindcă se apropia sesiunea de examene ; rămînea pînă luni dimineața, cînd pleca de-a dreptul la facultate. Aceste întîlniri, rare, mă făceau să-i simt lipsa și s-o doresc tot timpul. Uneori, cînd dorința era mai puternică, parcă simțind-o, mă pomeneam cu ea la ușă, în mijlocul săptămînii, uneori tîrziu, la ora nouă sau zece.

Nu-mi spunea decît o vorbă scurtă și categorică :

— Vreau !

Pînă să ajungă în pat, era dezbrăcată. Iar la sfîrșit, încheia și mai simplu :

— OK !

Astăzi, vorba aceasta are răspîndire în toată lumea, e adoptată oficial în multe relații dintre oameni. Atunci n-o folosea mai nimeni, era auzită numai în filmele americane.

Apoi se lipea de perete și adormea obosită. Iar peste noapte, o găseam strînsă în mine, cu o putere de a se dărui care se simțea și în timpul somnului.

Dar pînă să ajungem aici, a fost o lecție lungă, al cărei sens l-ar admite numai virtuozii instrumentelor de concert, chiar dacă n-ar înțelege-o și n-ar practica-o.

27

Început așa cum am spus mai înainte, cu o sticlă de șampanie și cu o frivolitate, pe care alții ar fi socotit-o nerușinată, fiindcă profana cuvîntarea solemnă a regelui, anul 1934 n-a adus nimic în viața mea, decît dragostea Ioanei, care a ținut pînă toamna, cînd trecuse în anul al doilea de medicină. Învăța cu înverșunare și pasiune, înțelegea totul ușor și repede, depășind cu mult cerințele școlii. Cred că dacă ar fi fost admisibil și dacă își lăsa ambiția liberă, în doi ani putea să-și dea doctoratul, și nu

i-ar fi trebuit nici atîta, dacă n-ar fi fost nevoie să facă şi practică de spital, în sala de operaţie şi la patul bolnavilor.

În acest interval, cît am fost împreună, intră şi o lună petrecută pe malul mării, unde am avut prima neînţelegere, din vina ei, pe care eu însă am exagerat-o, şi astfel ne-am înveninat cîteva zile. Ne-am împăcat deplin şi repede, fiecare ne-am grăbit să ne cerem iertare şi ne-am iertat cu lacrimi pătimaşe, am rămas în schimb cu impresia ascunsă că de aici încolo orice altă neînţelegere era posibilă.

Dar cauza despărţirii a fost cu totul alta ; Ioana mă prevenise, cînd abia începusem să ne cunoaştem, dar nu mi se părea posibil ca vreodată sub sînii ei să apară o cută. Crescuseră şi aveau o densitate elastică, era de neconceput ca într-o zi să atîrne, socoteam că ar fi fost un atentat la armonia naturii. Găsisem în ea perfecţiunea, era conştientă ea însăşi şi se supraveghea, hotărîtă să nu admită nici o scădere, iar eu păream a fi uitat ce face timpul cu tot ce este viu pe lume, începînd cu florile şi copacii, care-şi scutură toamna frunzele şi petalele şi terminînd cu omul, pe care îl vedeam mergînd de-a buşilea după ce-l scoatem din scutece, ridicîndu-se în picioare, crescînd, începînd să alerge, pînă ce bate recorduri olimpice, în plina lui glorie trupească, spre a sfîrşi în cîrje sau în cărucioare, cu ochii stinşi, cu faţa plină de riduri şi cu mintea întunecată.

Ioana mi se părea mai presus de uzură, armonia ei trupească se bizuia pe o înflorire continuă, fiindcă pînă şi puful de pe picioare, luat cu maşina de ras în seara cînd voise să fie perfectă, nu mai crescuse ; împotriva legilor naturale, pielea ei rămînea netedă şi pură, ca de marmură însufleţită. O lună întreagă pe malul mării, într-un loc unde nu venea nimeni, uşor de găsit în vremea aceea, o văzusem pe deplin nudă, în lumina necruţătoare a soarelui, şi nimic al ei, şi în nici o clipă, nu mă făcuse să întorc ochii, după sfatul înţeleptului însurat cu femeia urîtă, cu care convieţuia fericit, fiindcă se ferea s-o vadă.

Şi deodată, într-o luni dimineaţă a toamnei care urmase, pe cînd se pieptăna să plece la facultate, iar eu o urmăream prin oglindă, am văzut, sub sînii ei plini de sevă şi de vigoare, o linie umbrită, care nu era încă o cută, dar

marca locul unde avea să se formeze. Departe de a fi o imagine dezagreabilă, ea îi accentua feminitatea, făcînd-o mai caldă şi mai umană ; poate perfecţiunea ei adevărată începea abia de aici înainte, pînă acum fusese doar o statuie, cu viaţa în devenire. Avertizat de temerile ei declarate, deşi nu credeam în ele, mi-am ferit ochii, cu o mişcare instinctivă. Cînd am privit-o din nou, mi-am dat seama că îmi surprinsese gestul ; încetase să se mai pieptene, stătea cu braţele ridicate, într-o mişcare încremenită şi, cu sînii aproape lipiţi de oglindă, se examina consternată.

Acesta a fost sfîrşitul. A plecat fără o vorbă, m-a salutat cu o mişcare a braţului. În cursul săptămînii nu a venit, nu a venit nici sîmbătă seara, nici duminică. Luni după-amiază am aşteptat-o să iasă de la facultate, am stat ferit după un castan, să n-o incomodez dacă n-ar fi fost singură.

Am aşteptat mult, a ieşit ultima, mergea abătută, neconvinsă, ţinînd servieta de un colţ, cu două degete, dispusă s-o piardă. Era o zi de toamnă, rece, şi era îmbrăcată nepotrivit, cu un jerseu de lînă subţire, sub care sînii i se desenau în deplina lor splendoare. În toată făptura ei nimic nu mi s-a părut mai scump şi mai dorit, era o comoară, şi o scăpasem din mînă. Începea să plouă şi n-avea umbrelă, n-avea nimic să-şi apere părul. Pînă la mine acasă erau numai o sută de metri, dar n-a vrut să vină. Am condus-o spre căminul judeţului ; pe drum, a scăpat de două ori servieta din mînă, şi cînd m-am aplecat s-o ridic, m-a dat la o parte. Ştiam ce-o îndepărtase, dar mi se părea de o exigenţă stupidă, într-atît, că n-o mai puteam crede, era un pretext, o minciună fără abilitate. Am întrebat-o :

— Ai pus ochii pe altcineva ?

— Nu, dar a venit timpul să cobor o treaptă, şi nu vreau să cobori cu mine. Dacă aş avea o soră mai mică, ţi-aş da-o ţie. Am să mă mărit cu un bărbat, care să nu vadă că îmi cad sînii. Şi pe urmă cu altul, cînd oi face grăsime pe burtă.

Nimic n-a putut să-i schimbe hotărîrea. Ploua şi mă întorceam singur spre casă. Început cu o bucurie pe care abia acum vedeam că n-o preţuisem cît s-ar fi cuvenit, o bucurie de aur şi diamante, acum, după ce trecuse timp,

anul se apropia de sfîrșit, aducîndu-mi o deznădejde nebănuită. Dar o meritam, nu-mi era îngăduit să învinuiesc pe altcineva, afară de mine. Amintirea acelui zbucium despre care n-a știut nimeni va fi răsplătită cînd voi retrăi, povestind, bucuria unui an aproape întreg de fericire. Alții l-au numit anul tragic.

* * *

Pentru odihna mea sufletească am să las fărădelegile și crimele mai la urmă, punînd întîi întîmplările care nu întristează pe nimeni. Țin minte ca astăzi ce vîlvă a stîrnit în toată lumea nașterea celor cinci gemene Dionne, într-un sat din Canada. Era un record cred că nedepășit nici pînă astăzi în speța umană. De patru gemeni se mai știa, frații Periicone, născuți în orașul Beaumont, din Texas, patru surori în alt loc din America, doi băieți și două fete în Anglia. Am avut și noi un record, la Pătîrlagele din județul Buzăului, unde o femeie a născut, cîțiva ani mai tîrziu, un băiat și trei fete. La trei luni după naștere, luați împreună, cîntăreau paisprezece kilograme; cum încăpuseră ?

Despre surorile Dionne, neegalate, s-a vorbit tot anul, poate tot deceniul, și după ce nu s-a mai vorbit, au rămas tot celebre. Nu mai știu nimic despre ele, decît că astăzi ar avea cincizeci și doi de ani fiecare. Am o fotografie a lor de pe la pubertate, cîntînd împreună, probabil pe scenă, fiindcă lumea ar fi venit oricum să le vadă, chiar dacă nu aveau voce. Dar poate că aveau, altfel n-ar fi atît de vesele, și mai ales n-ar fi atît de grase, apanajul cîntărețelor. Fotografia le arată pînă mai sus de mijloc, destul să se vadă cît sînt făcute de otova, ca niște saci îndesați cu ovăz, puși în picioare. Umerii și brațele, oricît le-ar ascunde rochia, inspiră teamă, cred că nici un bărbat n-ar îndrăzni să se apropie. Și fiindcă ființele acestea au existat, cum sper să existe încă, și fiindcă par atît de fericite, gîndul mi se duce la Ioana, cu admirație, și, uitînd pentru o clipă o tristețe atît de veche, mă simt mîndru că m-am bucurat de frumusețea ei, a cărei perfecțiune a apărat-o cu atîta orgoliu, neadmițînd nici comparație cu lumea obișnuită, nici cruțare.

Cu trei veri înainte, întorcîndu-mă din Egipt, unde fusesem cu Santa la piramide, am picat pe o fierbere care cuprindea toată țara, pornită și întreținută de ziare, unele cu convingere științifică, altele doar în derîdere. Scena nu am văzut-o decît în fotografie, putea la fel de bine să te înfioare sau să te înveselească. Pe acoperișul unei clădiri nu înalte, de pe Calea Victoriei, o femeie, într-un halat alb, cu fața severă, cu părul alb pe la tîmple, se uita la cer și făcea cu brațele mișcări cabalistice ; fotografia n-o mai am la îndemînă, era tăiată din „Universul" și nu cred să fi fost prea clară, așa că păstrez toată rezerva cu privire la amănunte ; s-ar fi putut ca femeia să aibă în mînă vreun instrument de laborator, care la fel de bine putea să fie numai o coadă de mătură. Cum veneam dintr-o țară dominată de mistere încă nedezlegate, ca de pildă ciudata orientare a piramidei lui Keops, ale cărei diagonale prelungite încadrează riguros Delta Nilului, puteam prea bine s-o confund pe femeia din fotografie cu o vrăjitoare, cum chiar insinuau unii. În realitate, era un om de știință, colaboratoare a doamnei Curie, care îi recunoștea meritul de a fi realizat, prima în lume, fenomenul radioactivității artificiale. Acum, pe acoperiș, urma să provoace ploaia, la voință, nu știu cu ce mijloace. Poate că s-a format un norișor, la Cotroceni sau spre Băneasa, lumea a tresărit tulburată, a dat fuga să vadă, dar degeaba, strada a rămas uscată ca și acoperișul. Nesusținută de nimeni, doamna Mărăcineanu, acesta îi era numele, și-a luat coada de mătură și s-a întors în Franța. Cu tot insuccesul, numele ei a rămas celebru multă vreme, dar era citat mai mult în derîdere.

Și iată că în anul acela trist pentru mine, datorită Ioanei, tragic pentru omenire, datorită prea multor întîmplări sîngeroase, doamna Mărăcineanu, finanțată de guvernul francez, ceea ce guvernul român nici nu se gîndise să facă, a izbutit să provoace de-a binelea prima ploaie artificială din istoria omenirii, la Touggourt, în Sahara. Faptul este incontestabil, și meritul doamnei Mărăcineanu recunoscut, retrag ideea că s-ar fi folosit de o coadă de mătură. Mă miră însă că fenomenul, atît de evident cum

fusese, a rămas fără urmare. Iar astăzi, milioane de oameni în Africa sînt în primejdie să moară de foame, din cauza secetei.

*

Nu știu dacă statuia lui Eminescu de la Constanța este cea mai frumoasă între cele treizeci și cinci de statui și busturi aflate în țară. M-a impresionat profund să aflu că prima s-a ridicat nu la București, unde poetul murise, nici la Iași, ale cărui străzi le bătuse melancolic și în cîrciumile căruia își îndulcea visările triste, ci la Botoșani, ca fiind centrul pămînturilor lui de naștere. Nu știu a cîta ar trebui pusă în clasificație acea statuie, ea însă fiind ridicată prima, cu zece ani înainte de-a fi început secolul nostru, ar putea face ca alte orașe să se rușineze.

Eminescu ar fi vrut să aibă mormîntul pe malul mării ; dacă informația mea nu va fi dezmințită, cînd își exprima dorința aceasta el nu văzuse marea niciodată. Mi se pare rizibil că unii poeți americani au evocat în versuri privighetoarea, o pasăre destinată poeziei, dar care cel puțin atunci nu trăia în America, dovadă că inspirația lor în această privință era numai livrescă ; nu la fel pot spune despre cine visează la mare, deși îi este necunoscută. Marea, ocupînd două treimi din suprafața planetei, ocupă măcar tot atît din sufletul oamenilor, chiar dacă trăiesc în mijlocul continentelor. Această părere pot s-o combată geografii, dar nu poeții ; iar dintre geografi, sper că numai o parte, belferii. N-am pus piciorul pe lună, acest privilegiu l-au avut cîțiva oameni, numărați pe degete ; și totuși, mult mi-ar place să am mormîntul în locul unde au debarcat ei prima oară, deși aș prefera să fie la antipod, pe fața nevăzută a lunii, ca să nu-l știe nimeni.

Cu un an înainte, cînd fusesem cu Ioana la mare și în zilele noroase bătusem cu piciorul aproape tot țărmul, de la Capul Caliacra la Capul Midia, desigur, în mai multe etape, am stat o jumătate de zi, pe o bancă, în locul unde, anul următor, cel tragic, avea să se ridice statuia lui Eminescu. Acel loc este în apropierea Cazinoului din Constanța, vestigiu al unor vremuri de liniște și de opulență, în cotul pe care îl face esplanada, dînd naștere unui promontoriu, ca prova unei corăbii. Am stat, fiindcă l-am socotit locul cel

mai frumos de pe tot țărmul, cu cea mai largă perspectivă a mării. Am socotit, și azi nu socotesc altfel, că mormîntul lui Eminescu ar fi trebuit să fie acolo. Nu înțeleg de ce nu s-a îndeplinit această pe cît de patetică, pe atît de modestă dorință testamentară, și l-au lăsat înghesuit într-o parcelă a cimitirului Belu.

De cîte ori ajung la statuie, mă opresc cu fața la mare, și atunci simt că în spatele meu ochii lui Eminescu n-au fost morți niciodată, ei privesc cu tristețe orizontul, pe unde odată au trecut argonauții și de unde s-a ivit corabia de la Roma, cu Exilatul, care și el a dovedit că tristețile sînt un dar al sufletelor alese.

Iar în plăsmuirea femeiască proiectată pe soclul statuii, eu nu văd ceea ce vrea ea să simbolizeze, ci întorcîndu-mă la micimea mea pămîntească, întrezăresc pe acea fată orgolioasă care mi-a dat anul ei cel mai bun din viață, îmbogățindu-mă și făcîndu-mă să înțeleg, ca dintr-o Artă a Iubirii mai nouă, că adesea patima trupească nu-i dezlegată nici de suflet, nici de rațiune, și cînd toate se unesc, nu duc la desfrîu, ci la poezie.

*

Eram prea deprimat în februarie, ca să povestesc ceea ce se cuvenea cronologic și deschidea seria crimelor din anul tragic. Ioana plecase din viața mea abia de o lună și jumătate și inima îmi sîngera, înjunghiată parcă în toate patru despărțiturile. Am căutat-o la căminul județean, n-am găsit-o ; am așteptat-o la facultate, m-a văzut și s-a întors din drum, deși dacă ar fi trecut pe lîngă mine și mi-ar fi spus sau nu mi-ar fi spus bună ziua, știa că n-aș fi apucat-o de mînă. De atunci, am învățat să nu mă duc niciodată pe urmă cuiva care pleacă. La scurt timp, am văzut-o trecînd prin fața casei, cu servieta ținută de un colț, cu două degete ; pînă să ajungă la cămin putea s-o scape, nu o singură dată, și pe jos era zăpadă amestecată cu mîzgă. S-a uitat la geam, dar nu m-a văzut, o împiedica perdeaua. Pe această ființă o voi putea numi oricînd minunată, fiindcă, așa cum se dăruise înainte, și n-am povestit încă totul, descoperise un fel al ei de a se dărui mai departe, fără să-și calce cuvîntul : zi de zi, la ora patru fără zece, trecea prin fața casei și se uita la fereastră. Gestul

trebuie scris în Arta Iubirii ; după cum trebuie scris că n-am coborît niciodată să-i ţin calea, şi nici n-am dat perdeaua la o parte.

Cred că mă mutasem de acolo, cînd ea continua să treacă prin faţa casei. Chiar dacă se căuta numai pe sine, era tot un act de iubire.

Împresurat de amintirea ei minunată, cum aş putea să povestesc crima petrecută într-un loc din apropiere, şi abia în a şaptea săptămînă după ce ea plecase, cînd trei adolescenţi au forţat uşa unei case şi au ucis ca să jefuiască ? Mai bine mă duc cu cîteva luni mai departe, spre a mă întîlni cu un om pe care l-am iubit mult, fără să-l fi văzut vreodată, şi nu-l iubesc mai puţin astăzi. Îl chema într-un fel care putea să sune puţin caraghios, pentru cine nu cunoştea bine limba lui, adică o bună parte din omenire, căci, nefăcînd deosebire între un cuvînt scris cu i şi unul cu y, numele în traducere însemna Pasăre. Nu-i un nume căruia să-i poţi asocia gloria, şi cu atît mai mult nemurirea. Dar marea vedetă a vremii, frumosul Robert Taylor, idolul atîtor femei de pe faţa pămîntului ? Ce-ar fi simţit ele, cît de mare le-ar fi fost dezamăgirea, aflînd că erau vrăjite de unu numit Robert Croitorul ? Croitor este un meseriaş util şi chiar onorabil, dar nu poate să fie idol decît cel mult pentru clientela lui, admiţînd că lucrează cu artă. Iar o pasăre, model al zborului visat de omenire cel puţin din vremea lui Icar, nu poate deveni numele unui amiral din marina americană, eroul unei fapte mai mult decît glorioase ; lămuririle le-am dat pentru cei aflaţi în primejdie să confunde pe i cu y. Căci dacă *bird* înseamnă pasăre, Byrd e pur şi simplu numele amiralului, intraductibil. Lui îi închin imnul aflat printre rîndurile care urmează.

Cartea scrisă de el am citit-o mai tîrziu, faptele s-au petrecut în vara anului tragic, şi reprezintă un model de grandoare umană. Amiralul Byrd, comandantul unei expediţii la Polul Sud, în Antarctica, prea puţin cunoscută, a săvîrşit atunci o faptă care mi-a provocat un entuziasm fără margini, unit cu o groază nu mai mică, în timp ce altora le stîrnea oprobriul.

La Polul Sud ajunsese mai de mult Amundsen, profitînd de vara antarctică, urmat curînd de Scott, care însă la întoarcere îşi lăsase oasele printre gheţuri. Nimeni nu se

încumetase să rămînă iarna acolo, ca să vadă ce se întîmplă cu vremea şi cu el însuşi, la temperaturi mai scăzute decît optzeci de grade sub zero, cărora nu le poate rezista nici o vieţuitoare, şi nu se ştie ce se întîmplă chiar cu materia neînsufleţită.

În lunile cînd la noi lumea se topea de căldură, cînd eu priveam marea din faţa statuii lui Eminescu, însoţit de amintirea Ioanei, mai credincioasă decît propria-mi umbră, amiralul Byrd, singur, număra zilele iernii polare, într-un adăpost săpat la şase metri sub gheaţă. Afară, se zbăteau viforniţe sub care plămînul omului ar fi plesnit ca o sticlă lovită, şi poate la fel i-ar fi plesnit şi sufletul. Cea mai apropiată bază unde trăiau oameni, coechipierii lui, care îi aşteptau îngrijoraţi mesajele radiotelegrafice, temîndu-se că într-o zi ele ar putea să înceteze, se afla la o sută optzeci de kilometri. Nimeni în acel anotimp n-ar fi putu să-i vină în ajutor, dacă i se întîmpla o nenorocire, începînd cu cea mai simplă, o mînă scrîntită, şi sfîrşind cu pierderea minţilor, pe lîngă care moartea e mult mai uşoară. Au fost şi zile cînd, într-adevăr, mesajele n-au venit la ora convenită ; slăbit de suferinţe, pe care le înfruntase cu vitejie, Byrd nu mai avea putere să învîrtească manivela dinamului care furniza energie electrică pentru emiţătorul de radio. Momente primejdioase au fost multe, el le povesteşte senin şi cu modestie. Dar, dintre cei rămaşi la căldură în casa lor din America, şi care înţeleg că au urmărit cu groază ştirile nesigure, unii l-au învinuit, la întoarcere, că fapta lui era o nesăbuinţă echivalînd cu o crimă, că pentru nici un preţ de pe lume n-ar fi trebuit să rămînă singur.

Singur se intitulează şi cartea. N-am s-o povestesc, fiindcă am spus aproape totul într-o jumătate de pagină ; restul poate să-şi imagineze oricine, iar de nu, să joace o partidă de bridge, sau să citească o carte de dragoste. Măsura lui adevărată amiralul Byrd şi-o arată în prefaţă, unde explică de ce a trebuit să fie singur ; acele pagini le-am avut multă vreme la căpătîiul patului, şi dacă azi nu le mai am, fiindcă s-au adunat prea multe care merită respectul acesta, ideile cuprinse în ele le ţin minte şi n-am să le uit toată viaţa. În scurta vară antarctică şi cu puţinele mijloace de transport adaptate locului, pe care le avea la dispoziţie expediţia, nu se puteau duce de la bază la Po-

lul Sud mijloace de trai, hrană şi combustibil, lăsînd la o parte instrumentele, decît cel mult pentru doi oameni. Byrd spune că ar fi fost nevoie de un al treilea ; de aici rezultă ideea pe care oamenii ar trebui s-o judece şi s-o adopte, chiar pentru alte ocazii decît o iarnă la pol, într-un mormînt de gheaţă.

Doi oameni, care trăiesc singuri într-un spaţiu redus, o sută şi nouă zile încheiate, ajung să se urască. Adaug, pe răspundere proprie, că anumite firi pot merge pînă la a se omorî unul pe altul. Fiindcă fiecare ştie, cît e ziulica sau noaptea de lungă, ce va face celălalt în a doua clipă, în toate clipele, în toate zilele : cum răsuflă, cum geme, cum se răsuceşte în pat, cum coboară, cum se îmbracă (e înspăimîntător !), cum îşi trage cizmele în picioare, cum îşi dă cu apă pe faţă. Şi, mai rău decît toate, cum îl priveşte pe celălalt, cum se spionează unul pe altul, încercînd să-i bănuiască gîndurile. Iată motivele pentru care, neputînd merge trei oameni, ci numai doi, amiralul Byrd a fost obligat să rămînă singur.

Nici în trei viaţa nu putea să fie o fericire, condiţiunile fiind ştiute, dar, oricum, elimina măcar în parte nefastele urmări ale ciocnirii zilnice între două fiinţe umane, fatal deosebite una de alta în gesturi, gînduri şi sentimente ; al treilea ar fi putut măcar să-i despartă dacă se luau la bătaie.

Mai am de reflectat cum s-ar petrece faptele cu doi oameni, dacă ei ar fi bărbat şi femeie, uniţi printr-o dragoste încercată. Aici părerile semenilor mei pot fi împărţite, nu însă şi ale mele. Din cîte iubiri îmi sînt cunoscute, începînd cu cele legendare, ele nu s-au derulat în vid, ci într-o lume populată, o societate, care poate să joace rolul de catalizator sau de paratrăsnet ; şi nu trebuie să uităm că multe din iubirile petrecute sub ochii noştri, sau scrise în cărţi nemuritoare, au fost curmate, înainte de-a ajunge la uzură şi neînţelegere, de însăşi societatea martoră. Ce-ar fi făcut Romeo şi Julieta dacă ar fi fost închişi o sută şi nouă zile într-un mic adăpost de gheaţă, săpat şase metri în adîncime, departe de conflictul Montaguilor cu Capuleţii, unde nu s-ar fi auzit nici cîntecul privighetorii, nici al ciocîrliei, şi nici alte glasuri, decît ale lor, putînd să de-

vină enervante chiar în pronunțarea celor mai fierbinți declarații de dragoste ?

Cu acest adaos, disculparea amiralului Byrd nu mai are nevoie de nici o pledoarie.

*

Două întîmplări nevinovate mai am de povestit, înainte de-a ajunge la dramele anului. Vor fi fost mai multe, mă opresc la cele pe care, cu totul întîmplător, le-am văzut cu ochii. Poate în spatele meu se petreceau altele, cu sutele. Aveam, în sfîrșit, o bicicletă greoaie, dar robustă, căreia îi pusesem ghidon de curse, ca să-mi dau ifose ; căci nu-l foloseam în scopul pentru care era creat, cu mînerele arcuite în jos, pînă aproape în dreptul genunchilor, ca să stai într-o poziție aproape orizontală, spre a micșora rezistența aerului la înaintare ; acest avantaj devenea real numai la viteze importante, ceea ce nu era cazul în ceea ce mă privește, căci pe mine mă interesa peisajul, nu recordurile. Așa că, ținînd ghidonul de partea lui superioară, mergeam în poziție omenească, doar puțin arcuit de mijloc, în viteză de promenadă, pe potecile din marginea șoselei, captivat de distanță, și neîndurîndu-mă să mă întorc decît după ce cădea întunericul.

Era într-o după-amiază din a doua jumătate a lunii august, cînd mergeam așa pe șoseaua Piteștilor, și făcusem mai bine de treizeci de kilometri în afara orașului, cînd am văzut ridicîndu-se un nor de praf din față. Șoseaua nu era asfaltată, ci doar pietruită, de aceea nu treceau multe automobile ; mai degrabă căruțe. Mergeam pe partea dincotro bătea vîntul, ca să nu vină praful peste mine, așa făceam totdeauna, fără să mă fi învățat nimeni ; e ceva care nu se învață, ci doar se judecă, de aceea, cînd îi vedeam pe alții mergînd pe partea cealaltă a șoselei, de piereau în nori de praf cînd treceau automobilele, îmi venea să strig la ei, să-mi fac pomană cu plămînii lor și cu ochii, arătîndu-le pe unde e bine să meargă. Dar mă abțineam, socotind că aveau creier nu de om, ci de găină, căci altminteri ar fi știut și singuri cum e mai bine ; din partea unora ca ei te poți alege cu o înjurătură.

Norul de praf din față creștea întruna, pînă s-a deslușit că erau cîteva camionete care ocupau toată lățimea

şoselei. Iar în faţă, la vreo cincizeci de metri, mergeau, pe stînga şi pe dreapta, două motociclete cu ataş, care opreau căruţele şi automobilele, silindu-le să tragă în marginea şanţului.

Erau exact opt zile de cînd se terminase iarna antarctică, şi amiralul Byrd, simţind gheaţa vibrînd la apropierea tractoarelor cu şenile, ieşise din adăpost, să le întîmpine ; nu era atît de prăpădit cum fusese cu un timp în urmă, cînd puţin lipsise să-şi piardă viaţa. Nu-i crescuse o barbă prea mare, fiindcă se bărbierea o dată pe săptămînă, ceea ce cred că reprezenta triumful civilizaţiei asupra sălbăticiei. În schimb, părul, netuns probabil niciodată, îl purta în cozi împletite, ca femeile.

În spatele prafului ridicat de camionete, venea un grup strîns de biciclişti, şi cînd au trecut prin faţa mea, am numărat nouăsprezece. Fuseseră şaptezeci la început, cînd plecaseră de la Bucureşti, dar aproape trei sferturi din ei rămăseseră pe marginea drumului. Era, după cum am aflat pe urmă, primul tur ciclist din România, de aceea socotesc că sînt dator să-l trec în cronica vremii, ca pe o faptă eroică. Fiindcă drumul, pe la Brăila, Bacău, Braşov, Sibiu, Piteşti şi Bucureşti măsura ceva peste o mie de kilometri, şi şoselele nu erau asfaltate. I-am văzut trecînd prin faţa mea, zburînd peste hîrtoape, de mă mir cum nu se îndoiau roţile, derapînd în valuri de praf, de nu ştiu prin ce minune nu se puneau de-a latul. Bicicletele semănau cu cele de astăzi, decît că probabil erau mai grele cu cîteva kilograme, ca să reziste pe drumuri proaste ; pedalele nu aveau sistem liber, se învîrteau solidare cu roata din spate şi e uşor de înţeles la ce încercare erau puse picioarele bicicliştilor, în lungile coborîri de la munte, cînd bicicleta putea să depăşească viteza automobilului ; picioarele atunci cred că nici nu se mai vedeau, făceau doar aerul să palpite, ca elicea avionului. Şi drumul de o mie de kilometri trecuse de două ori peste munţi, o dată pe valea Oituzului, a doua oară pe valea Oltului. Iar cauciucurile, nu erau altfel decît cele de astăzi, bayeuri, fragile, cu diametrul de-un deget. Toţi duceau cu ei cîte două sau patru, de rezervă, încrucişate peste piept, ca benzile de mitralieră. Iar în faţă, pe ghidonul la fel cu al meu, dar cu de-

plină utilitate, aveau cîte două bidonașe de apă. Între ei, au fost cîteva glorii ; nici unul nu mai există astăzi, s-au dus, cum se duc toate gloriile.

*

Cam în același timp, fără să țin minte data exactă, la Podul Mihai Vodă din București, sub care dormise și Odor într-o noapte, printre derbedeii și dezmoșteniții orașului, se adunase odată multă lume, care privea la vale pe Dîmbovița. M-am oprit și eu, socotind să nu mă cred altfel decît atîția oameni ; dacă ei aveau un motiv să se adune acolo, motivul devenea și al meu, fiind și eu un cetățean al orașului.

Fapta care urmează mi se pare copilăroasă, dar nu la fel li s-a părut altora, dovadă că au bătut din palme. Un caporal de artilerie, de la Timișoara, lipovean după nume, ceea ce explică faptele, și-a făcut o barcă, un fel de caiac, dintr-un butoi vechi de tablă, i-a împlîntat și un mic catarg în față, ca să-i pună o flamură, și un baston la pupa, pentru pavilionul țării. Echipat, în uniforma lui de artilerist, cu o padelă în mîini, caporalul a coborît pe canalul Bega, apoi pe Dunăre, pînă la vărsarea Argeșului, de unde a luat-o în sus, și a intrat pe Dîmbovița. Sigur că drumul pe apă, zile de-a rîndul, n-a fost ușor, mai ales cel împotriva curentului. Omul merita laude și artileriștii din București, care au venit să-l întîmpine, merită de asemeni, după cum se cuvine să fie lăudați toți bucureștenii adunați la podul Mihai Vodă. Însă întîmplarea nu lasă nici o urmă în istoria anului, de aceea am socotit-o copilăroasă ; iar de povestit, am povestit-o fiind ultima care n-a făcut rău nimănuia. De-aici, a început să curgă sînge, și nu cred să fi fost mai puțin de cîtă apă a curs pe Dîmbovița.

* * *

La o casă de petrecere bărbătească, din multele care erau în Bucureștii de altădată, își ducea viața o fată, încă minoră, ca și altele, pe nume Pia și, probabil, frumoasă. Poate am și văzut-o cu vreo ocazie dar, cum n-o știam după nume, nu o țin minte.

Subiectul fiind lăsat departe, în urmă, nu merită să-mi pun acum întrebarea, cum mi-am pus-o adesea, la fel ca atîţi alţii, ce le aducea aici pe aceste fete abia împlinite. Atît vreau să spun, spre a consola sufletele duioase, şi compătimitoare, că pe lîngă nenorociri de tot felul, pe lîngă ademeniri ticăloase, unele veneau de bună voie ; din uşurinţă, din curiozitate şi nu rareori împinse de viciu. Nu ştiu în ce categorie s-o pun pe Pia, şi nu ştiu nici dacă dragostea care o săgetase în inimă era sinceră. Fapt este că un tînăr cam de vîrsta ei, elev de liceu, dintr-o familie onorabilă, cum se spune, mai ales după ce a fost dezonorată, s-a îndrăgostit de ea şi sentimentele fiind reciproce, s-a hotărît s-o salveze. De-aici înainte, rolul Piei devine fără însemnătate, o pot socoti chiar absentă, mai ales că după deznodămînt a dispărut cu totul din scenă ; atît am aflat că n-a supărat-o nimeni de la poliţie, ca şi cînd existenţa ei ar fi neavenită, neavenit rolul în dramă.

Spre a o scoate din casa aceea, fie răscumpărînd-o, fie răpind-o, era nevoie de bani, şi tînărul neputînd să-i ceară de acasă, fiind vorba de o sumă prea mare chiar pentru o familie înlesnită, s-a asociat cu doi colegi de şcoală, ca să jefuiască pe un bogătaş, al cărui nume nu mă interesează. Era în februarie şi sufeream de lipsa Ioanei, deşi o vedeam trecînd prin faţa casei şi uitîndu-se la fereastră, ceea ce ar fi fost o dovadă că nu se înstrăinase ; dar ţineam la principiul însuşit atunci, care mi-a folosit totdeauna, să nu mă duc după o femeie care pleacă.

În noaptea de 26 februarie, cei trei tineri au pătruns într-o casă de pe strada numită atunci General Anghelescu, mai înainte Francmasonă, iar astăzi Ştefan Furtună. Cu măşti pe faţă şi cu revolverul în mînă, s-au năpustit peste stăpînul casei, avocat cu avere, l-au împuşcat şi au luat cîţi bani au putut să găsească. Pe Pia au izbutit s-o salveze, dacă n-a salvat-o altcineva. Asasinii au fost arestaţi după două luni de investigaţii şi condamnaţi cu prea multă clemenţă, la doisprezece, zece şi trei ani închisoare. În schimb, indignarea oamenilor a avut proporţii mult mai mari, iar cele trei familii onorabile şi-au văzut onoarea terfelită.

Casa unde s-a petrecut asasinatul o cunosc foarte bine, fiindcă în curînd a cumpărat-o Jordie, director al ziarului *Pasul istoriei*, la care m-am dus de cîteva ori cu treburi profesionale. Era o vilă solidă, dar cam posomorîtă, pe

stînga străzii cînd veneai dinspre Popa Tatu. De obicei, în descrierile mele nu dau prea multe detalii topografice, uneori le ignor cu totul, socotind că nu au nici o însemnătate în desfășurarea faptelor, ci doar un interes istoric. Căci oricum, într-o zi străzile au să capete alt nume, dacă nu cumva au să dispară cu totul, iar casele au să se dărîme. Cu vila lui Jordie nu e cazul, cel puțin deocamdată, se prezintă destul de bine ca să mai reziste un secol. Dacă aș fi avut bani și aș fi vrut să-mi cumpăr o casă pretențioasă, n-aș fi ales-o în nici un caz pe aceea, fiindcă semăna mai degrabă cu o fortificație ; și apoi, cum traversam vestibulul, dădeam cu ochii de scara care ducea la etaj, și atunci era imposibil să nu-mi vină în minte crima. Acolo i-am văzut pe asasini, într-o fotografie făcută la reconstituire, urcînd treptele cu măști pe față și cu revolverul în mînă. Oare Jordie, cînd mergea seara la culcare, nu-și aducea aminte ? Căci doar și ziarul lui publicase fotografia ! Nu-i fusese teamă că o asemenea casă putea să fie de rău augur, ca toate locurile unde s-au spînzurat oameni, sau altora li s-a făcut de petrecanie ? O asemenea teamă nu înseamnă superstiție, ci legitimă apărare a spiritului. Chiar dacă Jordie a murit la două mii de kilometri distanță de strada General Anghelescu sau Francmasonă, eu sînt înclinat să cred că sfîrșitul lui s-a aflat sub influența nefastă a casei.

28

Nu mi-aș pierde vremea să povestesc faptele care urmează, incomparabil mai sîngeroase decît asasinarea unei persoane în scopul meschin al jafului, dacă n-aș avea de spus și altceva decît s-a putut citi în ziare ; în ceea ce mă privește, nici nu citeam ziarele decît arareori și atunci eram atras îndeosebi de faptele diverse și de întîmplările senzaționale, care nu se întîlneau toată ziua. Mai mult mă interesa gîlceava dintre două mahalagioaice, care se cer-

tau peste stradă, de la fereastră, acoperindu-se cu vorbe spurcate, sau încăierarea cuțitarilor de pe calea Griviței, decît neînțelegerea mocnită dintre Dollfuss, cancelarul Austriei, cu cancelarul Germaniei, Adolf Hitler. Faptele acestea le aflam, puțin altfel redate decît în ziare, de la domnul Leopold, dentistul refugiat de la Viena.

Începuse luna februarie, cînd în capitala austriacă poliția de stat, din ordinul cancelarului Dollfuss, a împușcat trei sute treizeci de social-democrați, ieșiți la o demonstrație turbulentă. Domnul Leopold, care primea informații mai complete de la fața locului, prin prieteni, știa că numărul morților era de șase ori mai mare, două mii, ceea ce în vreme de pace înseamnă un masacru, de aceea anul s-a și numit tragic ; dar n-au lipsit și alte motive, căci masacrele au continuat în diferite părți ale lumii. Domnul Leopold însă nu era revoltat, dimpotrivă, purta stimă cancelarului, fiindcă în rîndul social-democraților austrieci se strecurau și național-socialiștii, partizanii lui Hitler ; și oricum, și unii, și alții îi deschideau drumul acestuia spre Anschlus.

Între timp, Hitler era absorbit de o gravă daravelă internă, aceea amintită mai înainte, care s-a numit „noaptea cuțitelor lungi", cînd șapte din generalii lui, comandanți ai batalioanelor de asalt, colaboratori de încredere și pare-se chiar intimi, au fost împușcați pe întuneric și fără nici o urmă de judecată.

Era vară și deși nu aveam nici o legătură cu toate aceste întîmplări sîngeroase, parcă mi-era frică să mai plec la mare, mi se părea că omenirea este amenințată de o catastrofă. Acea noapte a „cuțitelor lungi" băgase groaza în mine, poate fiindcă denumirea sinistră rămînea neînțeleasă. Nici domnul Leopold nu mi-a putut spune ce înseamnă. Șapte generali lichidați la Berlin parcă făcuseră să curgă mai mult sînge decît cei două mii de civili de la Viena. Primul dintre ei fusese vestitul Roehm, mîna dreaptă a lui Hitler. Pînă să apară comunicatul care aducea la cunoștința lumii împușcarea a șapte generali acuzați de trădare, crezusem că fuseseră măcelăriți cu cuțitele, de unde venea și numele nopții. Domnul Leopold știa că, după informații pornite chiar din anturajul lui Hitler, circula o altă versiune, că victimele, departe de-a avea gînduri de

răzvrătire, practicau între ele anumite vicii destul de răspîndite dealtfel în Germania, şi fuseseră prinse asupra faptului. Iar Hitler, care după domnul Leopold şi după alţii, nu era nici el străin de asemenea perversiune, l-ar fi avut partener pe Roehm ; astfel, trădarea acestuia era de natură sentimentală, nu politică.

Nu ştiam ce să cred, partenerul avea o figură sinistră, cel preferat se cuvenea să fi fost Hess, bărbat arătos, deşi avea fălcile cam late ; în urma putchului de la München, Hitler fusese închis cu el în aceeaşi celulă. Se poate ca tot ce-mi spunea domnul Leopold să fi fost doar calomnie, o răzbunare justificată, din păcate inofensivă, dovadă că Germania l-a urmat pe Hitler, de nevoie, dar şi de voie, cînd mă gîndesc la fanaticii care au crezut în el pînă în ultima clipă.

Sfîrşind răfuiala internă, Hitler n-a întîrziat să i-o plătească lui Dollfuss, care, după masacrul din februarie, se pornise rău împotriva naţional-socialiştilor din Austria. Spre sfîrşitul lui iulie, o echipă de asalt hitleristă l-a împuşcat pe cancelar chiar în clădirea de unde îşi exercita puterea. Drumul spre Anschluss era deschis, dar Austria a mai rezistat patru ani de zile ; la urma urmelor, Hitler n-avea nici o grabă ; între timp, îşi întărea armata. Numai domnul Leopold se grăbise să fugă de la Viena, totuşi nu greşise, fiindcă, decît prea tîrziu, mai bine să fie prea devreme.

* *

Cu o lună mai înainte, Louis Barthou, ministrul de externe al Franţei, fusese în România, nu m-a interesat pentru ce discuţii, dar nu mă îndoiesc că subiectul principal al convorbirilor a fost Hitler. Nu l-am văzut decît în fotografii, dintre care una o am acum în faţă. El este înfăţişat în dreapta lui Titulescu, într-un automobil decapotabil, amîndoi cu capul gol, probabil fără nici o armură, cum poartă astăzi pînă şi papa de la Roma, pe sub sutană. În jur nu se vede nici un fel de pază, cei doi oameni cu înfăţişarea lor paşnică par că merg la promenadă, străini de orice grijă politică. Vizita s-a încheiat cu bine, părţile

și-au luat rămas bun mulțumite și în afară de orice primejdie. Poate e ultima fotografie idilică din acele timpuri.

Cînd, în luna octombrie, Louis Barthou s-a dus la Marsilia, să-l întîmpine pe regele Alexandru întîi al Iugoslaviei, cancelarul Dollfuss căzuse sub gloanțe la Viena, și Europa ar fi trebuit să fie mai cu luare-aminte la ceea ce putea să devină oricînd o urmare firească. Fiindcă regele Alexandru venea în Franța spre a discuta un plan de securitate europeană, împotriva pornirilor agresive ale Germaniei, discursurile lui Hitler erau tot mai amenințătoare. Și cînd colo, ce văd într-o altă fotografie, făcută la Marsilia ? Automobilul este tot decapotabil, tot fără pază ; n-ar fi fost cuminte, după ce se întîmplase la Viena, să-l flancheze măcar patru motociclete, dacă nu douăsprezece sau douăzeci și patru ? Acum, în partea dreaptă a automobilului, șade regele Alexandru, cap încoronat și oaspete, iar în stînga lui Louis Barthou, gazda.

Pentru ucigaș, dovedit pe urmă a fi agent al serviciilor secrete germane, a fost o joacă să se arunce din mers pe scara automobilului și să tragă cu pușca-mitralieră. Cum poate să treacă neobservat pe stradă un om înarmat cu o pușcă-mitralieră, care nu încape sub haină ? Serviciile secrete rămîn secrete pînă la sfîrșitul istoriei ; cine și pe ce bază ar fi putut să-l acuze pe Hitler ? Regele Alexandru a murit pe loc, Louis Barthou după cîteva ore. Astfel, atentatul a reușit sută la sută ; un singur jandarm de pază, aflat la locul potrivit și cu privirea atentă, ar fi putut să-l zădărnicească.

Mult mai folosiți astăzi sînt ucigașii de profesie, înarmați cu carabine de cea mai înaltă precizie, executate la comandă, cu lunetă și amortizor de zgomot. Rămîne să se înlăture fumul de pulbere, care ar mai putea să fie de folos la o investigație făcută cum trebuie ; mă și mir că o asemenea îmbunătățire nu s-a realizat încă. În fața acestor perfecționări, orice escortă rămîne nefolositoare, ucigașul trage de departe, ochind capul neprotejat de armură, pe urmă se topește, și nimeni nu-i dă de urmă ; vezi numitul caz, despre care nu se mai vorbește, deși nu l-a uitat nimeni.

Așez cele două fotografii una lîngă alta și nu-mi vine a crede că între momentele pe care le reprezintă s-au scurs

numai o sută și nouă zile ; exact timpul cît amiralul Byrd a stat îngropat în gheață.

Barthou pare un mosneguț cumsecade, cu pince-nez, barbișon cărunt și mustață. Titulescu, prin nu știu ce efect de lumini și umbre, are o față visătoare, și în același timp puțin cam poznașă.

* * *

Ultima întîmplare pe care am ales-o spre a ilustra, împreună cu cele de mai înainte, mersul luat de politică pe la jumătatea celui de al patrulea deceniu și a justifica denumirea de tragic dată anului cu atîtea asasinate, s-a petrecut mai tîrziu, însă își are originea cam în același timp cu moartea cancelarului Dollfuss și a regelui Alexandru. Ion Duca fusese împușcat la Sinaia abia cu șase luni înainte, în pragul revelionului. Vara următoare, cînd erau judecați asasinii, Arhanghelul cu armata lui de discipoli în creștere devenise o primejdie, de care prea puțini oameni își dădeau seama, chiar printre cei cu pricepere politică, ba chiar printre cei răspunzători de treburile țării. Aceasta era situația în vara anului tragic, cînd unul din discipoli s-a răzvrătit împotriva Arhanghelului, din motive pe care le numesc clasice, spre a nu mai pierde multă vreme cu lămuririle ; motivele clasice erau, ca totdeauna, orgoliul și setea de putere, chiar dacă se invocau contradicțiile politice.

Multe partide s-au scindat în cursul istoriei, la fel cum s-au scindat și bisericile, deși toate propovăduiesc înțelegerea și iubirea între oameni. Admonestat de Arhanghel pentru inițiative personale, dovadă a unei dorințe de independență, acel disident, cum s-ar numi el astăzi, căci pe atunci cuvîntul nu își primise consacrarea, s-a separat de partidul discipolilor și, luîndu-i cu el pe cîți au vrut să-l urmeze, a înființat o mișcare proprie. Numele nu i-l amintesc, o să se uite cu timpul, deci nu mă interesează el, ci faptele. Cînd mă voi referi la el, îi voi spune „acela". În curînd, el a scos și un ziar, de asemeni anonim pentru mine, unde a început să dezvăluie crimele ascunse ale Arhanghelului, între altele chiar ordinul de asasinare a lui Ion Duca, scris cu a sa mînă.

Ca urmare, am avut şi noi o noapte a „cuţitelor lungi", cu deosebirea că s-a petrecut ziua şi, mai ales, a întrecut în cruzime toate asasinatele tuturor anilor scurşi în trei decenii şi jumătate, cît trecuseră din secolul nostru ; cu ce-a urmat în deceniile următoare nu se mai poate face vreo comparaţie.

Arhanghelul, care începuse prin a omorî cu propria-i spadă pe un judecător aflat în slujba justiţiei şi scăpase fără pedeapsă, prin cea mai incredibilă din slăbiciunile tribunalului, nu avea să se oprească la jumătate, de vreme ce avea asigurată impunitatea. Astfel, el dete ordin discipolilor să pedepsească nesupunerea şi trădarea. Omul acela se afla bolnav la un spital care azi nu mai există. Ar fi fost o ingratitudine să-l pomenesc cu indiferenţă, fiindcă în clinica ilustrului profesor Ernest Juvara, aflată în acel spital, la etajul al doilea, am fost operat de apendicită, cînd aveam şaptesprezece ani, şi acolo am citit *Crimă şi pedeapsă* de Dostoievski. În patul de alături, era un adolescent de-o vîrstă cu mine, care pînă atunci suferise şase operaţii, şi poate pe urmă a mai suferit altele ; probabil azi nu mai trăieşte, iar de-ar trăi, desigur că nu mă ţine minte. Eu n-am uitat nimic, ca şi cînd aş fi ştiut de pe atunci că într-o zi voi scrie tot ce-mi văd ochii.

După ce m-am dat jos din pat, am început să umblu prin saloane, m-am împrietenit cu surorile şi cu bolnavii, am văzut cîţiva cu grefe osoase, nu-mi închipuiam că era posibil ; un femur, o tibie sau un humerus cu zece centimetri pierduţi în accidente se reparau cu o şuviţă de os, nu mai groasă de cîţiva milimetri, luată din altă parte a corpului, şi natura adăuga restul. În preajma Crăciunului, un principe Brîncoveanu a venit în vizită şi le-a adus bolnavilor portocale. Cînd acasă e sărbătoare, te simţi foarte trist, în spital singur ; de aceea, fiindcă mi-am căpătat şi eu portocala, nu l-am uitat pe cel ce mi-a dat-o, cum n-am să uit nici spitalul, nici pe vecinul meu de pat, cu şase operaţii suferite înainte de a-şi sfîrşi adolescenţa, nici pe cei cu grefe osoase, între ei un şofer de camion căruia manivela motorului îi zdrobise antebraţul. Şi, bineînţeles, n-am să uit mai ales *Crimă şi pedeapsă.*

Poate drama de la 16 iulie 1936 s-a petrecut chiar în patul meu de odinioară, sau în al şoferului cu o grefă osoasă

a antebraţului. Zece discipoli s-au năpustit pe uşă şi au tras în omul acela treizeci de gloanţe. Pe urmă l-au hăcuit cu toporul. Aşa erau anunţate crimele viitoare.

* * *

Anul asasinatelor, între care, deşi săvîrşit mai tîrziu, l-am înglobat şi pe cel mai monstruos dintre ele, victimă fiind un om aflat în îngrijirea spitalului, incapabil să se apere sau să se ascundă, ar fi putut să fie la fel de tragic şi pentru mine, ca pentru atîta suflare omenească, dacă plecarea Ioanei nu mi-ar fi lăsat în suflet, pe lîngă suferinţă, şi o împăcare pe deplin consimţită ; cum dragostea noastră fusese perfectă de la un punct înainte, plecarea ei era dictată de asemeni de o lege a perfecţiunii ; astfel, în loc să rămînă un motiv de suferinţă, sau poate de ură, devenise o *amintire*.

Nu mă gîndeam la ea cu durere, ci cu admiraţie, care poate era un alt fel de dragoste. Oricum, nu puteam să-mi aduc aminte de ea fără să-mi bată inima, cu o emoţie binefăcătoare, doar puţin melancolică.

La începutul concediului de vară, am evitat să mă duc la Trandafil, de teamă să n-o întîlnesc pe stradă ; nu voiam s-o inoportunez, şi pe de altă parte, eram convins că despărţirea noastră trebuia să rămînă definitivă, prin decretul acelor cute care începeau să i se formeze sub sîni, fără ca ea să-şi dea seama cît mi se păreau de calde.

Făcînd această mărturisire îndelung cîntărită în minte şi verificată adesea pînă la anii cînd ochiul devine mai puţin critic, sper ca fetele care ar putea să se privească fără indulgenţă, ca Ioana, să găsească în părerile mele nu consolare, ci îndemn la o judecată mai dreaptă.

Am intrat pe strada ei abia la sfîrşitul lui august, cînd nu mai aveam decît o zi de concediu, şi n-am întîlnit-o. Mi-a bătut inima mai puternic, o manifestare firească, după cum firesc mi s-ar părea să-mi bată şi astăzi, dacă m-aş mai duce vreodată pe acolo.

O surpriză a fost ceea ce făcuse Cornelia în patru luni cît lipsisem, de la Paşti pînă la sfîrşitul ultimei luni de vară. Ruinele vechii case a proprietarilor, a cărei parte din faţă arsese, nu mai existau, pe temeliile ei se afla în lucru altă construcţie. Prima fiinţă pe care am întîlnit-o

a fost chiar Cornelia, dar la început n-am recunoscut-o, ca şi atunci cînd o văzusem în mica ei prăvălioară, cu o bundă de oaie şi îmbrobodită ca băbuţele. Acum purta o salopetă albastră, murdară de mortar şi decolorată, iar în cap avea un coif de hîrtie, făcut dintr-o foaie de ziar, ca zidarii.

Era la etajul binalei, şi lucra la zidul din faţă, punînd mortar cu canciocul şi înşirînd cărămizile, după o sfoară întinsă, ca să iasă o linie dreaptă. Acum impresia mea a fost inversă decît fusese iarna ; cu toată salopeta, cu tot coiful de hîrtie, parcă întinerise, mai rămînea să-şi pună o garoafă în păr, ca fetele care aduceau cărămizi cu spinarea.

În afară de Cornelia, mai lucra un singur zidar, la zidul din spate, şi în afară de cele două fete, mai erau numai doi oameni, salahori, care făceau mortarul, în curte, amestecînd var, ciment, nisip, apoi îl puneau în găleţi şi-l duceau sus, pe o schelă de scîndură. Prăvălioara nu era închisă, nici nu i se micşorase clientela, dimpotrivă, creştea săptămînă de săptămînă. Cei mai mulţi, ştiind obiceiurile, îşi luau singuri marfa din rafturi, iar banii îi lăsau pe o poliţă, avînd grijă să pună deasupra o greutate de un kil, ca să nu-i zboare vîntul. Cînd nu găseau ce le trebuia, sau era ceva de cîntărit, o strigau pe Cornelia, care se ştergea pe mîini cu o cîrpă, cobora schela în fugă şi venea în două minute.

Seara, în casă, am aflat ce se întîmplase şi nu mi-a venit a crede. Atunci nu cunoscusem pe arhitectul care venise din Macedonia avînd în buzunar doar jumătate de leu, o băncuţă, şi în cîţiva ani construise un hotel şi patru imobile cu apartamente de închiriat, din care îi aparţineau mai bine de jumătate, vînduse doar restul. Fără să-i cunoască exemplul, şi nici nedorind să meargă atît de departe, Cornelia pornise la treabă cu planuri mult mai modeste, dar la fel de îndrăzneţe.

Cine n-a fost negustor nu va înţelege uşor cum din vînzări mărunte, de zece bani, de douăzeci, de un leu şi un leu-jumate se poate face avere ; desigur, nu averea lui Rotschild, Vanderbilt sau a domnului Pretoreanu. Condiţia reuşitei este să nu vinzi marfa în pierdere, să nu cheltuieşti tot cîştigul, să pui totdeauna bine o parte şi, mai ales, să nu cumperi nimic ce nu-ţi trebuie. Cornelia nu făcuse

niciodată negustorie, şi nici nu o învăţase cineva cum se face ; o conducea numai inteligenţa, bunul simţ şi instinctul. La principiile elementare spuse mai înainte, adăugase unul, al rabatului, de-o importanţă cum nu s-ar crede.

În această privinţă am un exemplu povestea unei prietene azi în vîrstă. Încă de mică simţise o surpriză plăcută cînd droghistul, de unde o trimetea maică-sa să cumpere pastă de dinţi, îi luase cinci bani mai puţin decît era preţul.

— Aţi greşit ! observă ea, după ce numără restul.

Droghistul nu greşise, era obiceiul lui să facă rabat cumpărătorilor care veneau a doua sau a treia oară în prăvălie ; îi ţinea minte pe toţi, printr-o însuşire importantă în relaţiile cu clientela ; pe urmă, nimeni nu mai cumpăra din altă parte. Cînd familia ei se mută în partea cealaltă a oraşului, fetiţa, rămasă credincioasă droghistului, venea să cumpere tot de la el pastă de dinţi, făcea trei sferturi de ceas cu piciorul, şi poate pingelele şi tocurile sandalelor se toceau mai mult decît valoarea rabatului ; nu pun la socoteală timpul pierdut cu drumul, căci îi plăcea să umble şi să privească afişele lipite pe garduri ; era o distracţie.

În afară de ce scădea la socoteală, Cornelia nu înşela niciodată la cîntar, nici nu-şi păcălea clienţii, vînzîndu-le marfă învechită sau de calitate mai proastă decît cea pusă la vedere. Iar copiii care veneau să cumpere o litră de orez sau de zahăr pentru casă căpătau gratis o roşcovă şi o bomboană. Şi, în sfîrşit, fără să fie o zgripţuroaică, avea talentul să adune, care derivă din respectul pentru cea mai mică monedă.

Cîţiva ani mai tîrziu, am întîlnit, la nişte prieteni, pe un negustor care avea, pe strada Lipscani, un magazin de stofe şi mătăsuri, din cele mai cunoscute. Era un om cu dare de mînă, însă mă miram că încă nu scăpătase, fiindcă mi se părea lipsit de cumpătare ; în cele cîteva rînduri cînd îl văzusem în casa prietenilor, unde urmărea pare-se s-o ceară în căsătorie pe fiica lor, femeie de vreo treizeci de ani, văduvă, venise de fiecare dată cu un taximetru încărcat cu prăjituri şi şampanie şi alte daruri. Într-o seară de iarnă, cu viscol, am plecat împreună şi, spre mirarea mea, am mers la tramvai, lăsînd să treacă pe lîngă noi taximetre libere, ai căror şoferi micşorau viteza, deschideau

portiera și numai că nu ne trăgeau de mînecă. Nu îndu-ram ușor frigul, m-aș fi urcat în primul, fără să țin seama că nu aveam în buzunar mai mulți bani decît să plătesc cursa pînă acasă. Nu așteptam să mi-o plătească el, dar nici nu îndrăzneam să iau eu inițiativa, cînd îl știam plin de parale. Așa încît, dacă s-a oprit în stația tramvaiului, am înțeles să-i țin tovărășie. Era însă tîrziu, viscolul îmi băga zăpada pe sub guler, tropăiam să nu-mi înghețe pi-cioarele și nu se vedea nici un tramvai în lungul liniei.

— Domnule, l-am întrebat atunci, privindu-i șuba de stofă scumpă, cu guler de bizam albit de zăpadă, după cum mi-am dat seama, dumneata ai cheltuit în seara asta pe puțin o mie de lei, dacă nu două...

Nu m-a lăsat să termin, ci mi-a răspuns cu o înțelep-ciune pe care, deși am aprobat-o, n-am fost capabil să mi-o însușesc, și recunosc că rău am făcut.

— Uite ce este, tinere ; am venit cu taximetrul, fiindcă eram încărcat de pachete ; acum sînt cu mîinile goale, și știu ce înseamnă economia, altfel n-aș putea să cheltuiesc o mie de lei cînd îmi face plăcere ; dacă vrei să știi exact, o mie două sute patruzeci și trei, nu două mii, cum te-ai gîndit adineauri. Cred că ai înțeles ce vreau să spun, că banii cheltuiți nu se socotesc cu aproximație... Permite-mi să-ți plătesc eu tramvaiul !

Astfel am economisit și eu douăzeci și cinci de bani, căci ne-am urcat la clasa a doua ; dacă ne urcam la întîia, aș fi economisit încă cinci bani, am înțeles lecția, dar fără să-mi folosească.

Nu după mult timp, o bandă de spărgători a intrat noaptea în prăvălie, au deschis casa de bani și i-au furat negustorului cinci sute de mii de lei, vînzarea pe o săp-tămînă. Chiar a doua zi seara, după spargere, l-am întîlnit în casa prietenilor ; venise iarăși cu daruri, și cu verighe-tele, ca s-o ceară în căsătorie pe văduvă. Toată lumea îl privea consternată, dar lui părea că nu-i pasă de pagubă ; n-avea decît să aducă marfă pe credit, și în cinci luni ne-norocirea era lăsată în urmă. Am uitat să spun că prăvă-lia se numea „La sticletele", și făcea concurență uneia mai mari, „La papagalul".

După logodnă, am plecat iar împreună cu negustorul, era primăvara, cald, și strada părea înecată de parfumul teiului. Aș fi mers pe jos, nici măcar cu tramvaiul, dar în-

soţitorul meu a oprit un taximetru de clasa întîia, o limuzină nouă, şi m-a condus pînă acasă.

— Unde a mers mia, merge şi suta ! mi-a spus, înţelept, lăfăindu-se în pernele limuzinei.

Dar merseseră cinci sute de mii, nu doar una !

Cornelia ştia lecţia negustorului meu, cu privire la economie, deşi cred că n-o învăţase nimeni. Cînd proprietăresele scoaseră în vînzare casa ruinată, ieftin, mai mult merita terenul, avea economisiţi tocmai cîţi bani trebuia ca s-o cumpere. Pe urmă, se împrumută la o bancă populară din cartier, ipotecînd nimic altceva decît mica prăvălioară ; dat fiind vadul acesteia, cunoscut tuturora, banca îi acordă zece mii de lei, cu tocmeală. Mai mult nici nu trebuia pentru materiale, şi aşa porni Cornelia treaba, cu un singur meşter, cu doi salahori şi două salahoare, cărora li se adăuga ea însăşi, plină de sîrg şi de pricepere.

De Crăciun n-am venit la ei, dar ştiam că toamna etajul era terminat, acoperişul pus, uşile şi ferestrele montate, casa fiind gata „de roşu", cum se spunea pînă deunăzi ; acum nu se mai spune, fiindcă se fac blocuri, de beton sau alte materiale, prea rar de cărămidă, care cere o muncă mai migăloasă.

Era prea tîrziu să înceapă tencuielile şi se mai respecta obiceiul, de fapt o prejudecată, să nu mergi mai departe pînă zidăria nu se usucă bine. Primăvara, ipotecă binaua, care acum inspira încredere băncii, şi pînă toamna casa era gata, cu toate instalaţiile. Jos, la stradă, avea două prăvălii spaţioase, unite între ele ; în prima îşi mută băcănia, cu rafturi noi, cu mărfuri mai multe. În anul următor, mărunţişurile le mută în prăvălia a doua, adăugîndu-le articole de menaj, fierărie, vopsele şi chimicale, papetărie şi chiar cărţi de şcoală, caiete şi rechizite, un adevărat magazin universal, cel mai bine aprovizionat, cu cele mai numeroase mărfuri din tot oraşul, chiar dacă nu era cel mai mare. Mai tîrziu, în odăile din fund avea să deschidă bodegă şi birt ieftin, cu grădină de vară. Scepticii au văzut curînd, împotriva prezicerilor proaste, că un asemenea negoţ nu trebuie să fie neapărat la stradă ; totul este să se facă vadul, pe urmă lumea vine şi pe întuneric. Vadului îi dădu naştere grătarul cu cotlon şi cu burlan înalt, pînă deasupra acoperişului, instalat în fundul curţii. Un grataragiu bun, mangal, fleici şi mititei, şi nu mai

trebuie altceva, nici măcar firmă, mirosul fripturilor, dus de vînt pînă departe, face mai mult decît orice reclamă, fie ea sonoră și luminoasă.

La etaj erau două apartamente de locuit, nepretențioase, cu dușumea în loc de parchet, cu cîte două camere, cu bucătărie și cu o baie simplă, fără faianță. Cornelia cunoștea neajunsurile unei asemenea poziții, peste prăvăliile zgomotoase, în unele ore, cu birtul și cu grătarul afară, cu burlanul printre ferestre ; de aceea, nici nu se gîndi să se mute acolo, să-l aducă și pe Odor ; avea alte planuri și toate îi reușiră. Apartamentele le închirie ieftin, oricum, nu era în pierdere, ca proprietarii care țineau la preț și degeaba puneau bilete „De închiriat", la Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dumitru, cînd se muta lumea, căutînd mereu ceva mai convenabil ; casele rămîneau neînchiriate semestre în șir, fără ca măcar să fie scutite de impozit.

În doi ani, datoriile Corneliei erau plătite, și banca îi acorda orice credit. Atunci întreprinse ea ultimul act de chivernisire, mai mult nu-i trebuia, nu urmărea să se îmbogățească, voia să adune sub același acoperiș pe cîți se putea din frații lui Trandafil, și pe mama lor, Alexandrina.

Casa unde-l așezase pe Odor era de vînzare, cea mai frumoasă de pe toată strada, cu șase odăi și sufragerie la mijloc, cu plafoanele în stucatură, cu ferestre boltite, cu grădină de flori în față, cu pomi fructiferi în fund și pe lături, printre ei cu tufe de zmeură, și cu straturi de căpșuni în locurile unde soarele bătea toată ziua. Numai oamenii cu inimă acră n-ar fi recunoscut că o asemenea casă era imaginea unui colț al Paradisului.

Cornelia agonisise destul ca s-o cumpere, se împrumută la bancă numai ca s-o repare, s-o zugrăvească și s-o amenajeze. Veneam din ce în ce mai rar la ei, și în loc s-o găsesc îmbătrînită, mi se părea că întinerește. Cu ea se întîmpla un miracol, cum miraculos mi se părea tot ce făcuse.

N-am pomenit nimic de Trandafil, fiindcă nu avea nici un amestec în toate acestea, decît că iscălise și el polițele la bancă. Încolo, își ducea viața între slujbă și meditații, restul timpului și-l petrecea încercînd să citească o carte polițistă și adormind cu ea în mînă. Mă întrebam cu o nedumerire îndurerată, cum de stătea înăbușită splendoarea minții lui, căci de pierdut nu putea să se piardă.

29

Erau trei ani de cînd n-o mai văzusem pe Ioana, mă mutasem de pe strada Carol Davila, care mărginea Facultatea de medicină, nu știam dacă mai trecea prin fața casei mele, cu servieta între două degete gata s-o scape, și dacă se mai uita la fereastră. Ar fi fost imposibil să nu mă gîndesc că în acest timp se perindase prin viața ei cînd un bărbat, cînd altul, colegi, băieți tineri, de care o apropiau împrejurările, ca o consecință firească a colaborării lor la învățătură, cum se întîmplase cu primul. Se înțelegea de la sine că se palpau între ei, repetînd lecțiile de anatomie, împrejurările și mediul creau situații prielnice, și chiar obligatorii. Niciodată în cei trei ani asemenea gînduri nu mă tulburaseră, știam că o parte din viața ei îmi aparținuse și îmi aparținea în continuare, prin forța amintirilor, iar în rest, era pentru mine, nu o străină, nu pot să spun așa, ci o necunoscută.

Nu mai știam nimic de ea, Cornelia păstra o muțenie deplină, parcă era între noi o înțelegere, că Ioana nu existase. Și nici n-o întîlnisem, deși treceam pe sub ferestrele ei de două ori, la venire și la plecare, evitam să fac alte drumuri. Doar la cimitir mă duceam uneori, la banca pe care stătusem împreună. Din toate cîte erau legate de ea pe strada ei, îmi mai rămăsese în minte, ca o fixație, portița unde visasem că mă condusese odată și încercasem să jucăm gajul, care ducea la atingerea buzelor, dar mă intimidasem, iar ea rămăsese cu căpețelul de ață în gură.

În al treilea an, venit în concediu cîteva zile și intrînd în camera lui Trandafil, mi-a căzut ochii pe o fotografie, pusă în colțul oglinzii, unde nu o mai văzusem. M-am apropiat cu o presimțire, care îmi strîngea inima, și ajuns aproape am recunoscut-o pe Ioana, în rochie de mireasă, lîngă un bărbat tînăr, în smoking, fotografie de nuntă clasică și atît de banală, că totdeauna îmi face rușine ; mult mai mult decît dacă perechea s-ar fotografia goală, în patul nupțial, unde știi că măcar nu sînt alți martori decît fotograful.

M-a frapat că peste vălul alb mireasa nu avea diadema de lămîiță, care simbolizează castitatea, și care se pune chiar dacă nu este cazul, din ipocrizie și din prudență, spre a salva niște aparențe, azi neglijate, spre cinstea tuturor părților, inclusiv mirele. Pe atunci, se practica uneori mica operație chirurgicală care reda miresei virginitatea, pentru cîteva ceasuri, destul ca să pună pe cearșaf o pată de sînge. Alteori, așa am auzit, se lua sînge de porumbel, care după cîte se spune nu se coagulează repede, se pune într-o sticluță și mireasa trebuia s-o deșarte în clipa potrivită. Erau femei pricepute să dea sfaturi și asistență, moașe sau babe maștere, căci mamele de obicei își credeau fata nevinovată, la fel cum avea s-o socotească și mirele, în fața unei dovezi evidente, dacă i se adăuga și un țipăt. Exista, după spusele unora, o metodă mult mai rafinată, sîngele de porumbel se punea într-o vezică de pește strînsă apoi la gură cu ață fină, și moașa, sau confidenta cu experiență o plasa unde trebuie, cu grijă să nu se spargă. În acest caz, dovada devenea mai abundentă decît într-o feciorie adevărată, și la fel de convingătoare, chiar dacă mirele ar fi fost sceptic. Exista însă primejdia, așa îmi închipui, ca vezica să nu reziste la temperatura corporală a omului, sau la o mișcare neprevăzută și să pățeze rochia de mireasă în trăsură sau, Doamne ferește ! — chiar în biserică. Dacă se va găsi cineva dintr-o generație incredulă să obiecteze că ar fi fost greu să găsești la momentul dorit un pește proaspăt, ca să-i iei vezica, am să-i răspund că subiectul nu merită discuție, peștele îl aducea olteanul cu cobilița, la ușă. Și dificultatea, chiar dacă ar fi existat, nu se poate compara cu aceea de a găsi o inimă omenească aptă să fie transplantată, operație făcută de mai multe ori în zilele noastre.

Lipsa diademei de lămîiță la Ioana nu mi se părea o sfidare, ci un act de orgoliu ; o clipă, am fost orgolios eu însumi, pentru acel orgoliu, care era un semn de noblețe. Lăsînd la o parte trăirile ei necunoscute de mine, mi s-a părut că gestul mă privea în exclusivitate, fiind recunoașterea rolului meu fundamental prin care ea se formase, într-o colaborare și pasională, și lucidă, și greu ca un om s-o poată repeta într-o viață oricît de lungă. Și deodată, în sufletul meu s-a născut un sentiment necunoscut înainte, sau ascuns în adîncuri insondabile ; omul de alături, ne-

cunoscut și neremarcabil, mi-a trezit o gelozie paralizantă, nu știu cum mai respiram și continuam să cuget, cînd era insuportabilă și îmi lua puterea de judecată ; cred că mă conduceau numai instinctele, transformate într-o ratiune poate nedreaptă sau maladivă.

Căci omul acela reprezenta, cel puțin în intenție, o statornicie, la care numai eu aveam dreptul, chiar dacă n-o revendicasem. Cu o vorbă folosită în silă, el intra în stăpînirea unui lan gata de seceră, fără să-l fi arat, fără să-l fi semănat și fără a se ruga cerului să plouă.

Dacă de la starea inertă, mărturisită de ea însăși, Ioana ajunsese la ceea ce am dreptul să spun desăvîrșire, meritul e al ei înainte de toate, dar tot atît de adevărat este că am secundat-o cu sîrguință, și nu mi-am înfrînat strădania de-a ajunge la cunoaștere, ceea ce căutam împreună, chiar și în zilele cînd îmi pierdeam încrederea.

A început atunci cînd îmi spusese că era vindecată de silă, că nu mai simțea scîrbă, ci doar o indiferență ușor suportabilă, pe care curiozitatea o făcea, într-o măsură, plăcută. Această stare n-a fost depășită cu ușurință. M-a făcut colaboratorul ei și m-a dirijat științific.

— Știu că există niște puncte sensibile, îmi spunea, dar mai întîi trebuie căutate, și pe urmă trezite.

Despre acest subiect, în fața căruia mă împiedic în nenumărate obstacole, nu se scrie, cel mult se vorbește, în șoaptă și, din păcate, fără destulă pricepere. Cei mai numeroși oameni îl ignoră, și dacă totuși viața merge înainte, putînd să fie adesea chiar fericită, aceasta se datorează naturii, care a avut norocul să nu fie alterată de numeroasele vicisitudini înșirate pe drumul dintre bărbat și femeie.

— Nu pot să dau vina pe nimeni, îmi mărturisea Ioana. Am vrut și n-am vrut, dar nu a fost o siluire, m-am supus unei obișnuințe, gîndului că amînările sînt stupide, că trebuie să acceptăm consecințele felului cum ne-a construit natura. Însă nu eram deloc pregătită, nici în cuget, nici în suflet, și acea atingere, nu atît brutală, cît ultragiantă, mi-a produs o revoltă, urmată de scîrbă. Mai tîrziu, am înțeles de ce, fiindcă, în loc să pornim de la dragoste, am pornit de la o lecție de anatomie, ne-am examinat și am vrut să ne expertizăm unul pe altul... M-ai primit cu bucurie, mă privești cu căldură, îmi dau seama. În afară

că mă dorești, mai ales că sînt dezbrăcată, crezi că ai pentru mine chiar un sentiment de iubire ?

— Nu sînt sigur ; poate că se naște.

— Abține-te, pînă ce-o să ajungem la o înțelegere anatomică. Sper să reușesc într-o zi ce n-am reușit la prima încercare. În altă cale nu mai am încredere, e prea tîrziu pentru plimbări sub clar de lună, pentru suspine ; fiindcă știu unde trebuie să ajungem. Să pornim de acolo, să ne exersăm cu luciditate.

Era în ziua cînd îi depilam puful de pe picioare, din dorința ei de a fi perfectă. Mașina de ras, care la început o speriase, crezînd că va face să-i crească părul aspru, ceea ce nu s-a întîmplat, datorită pielii ei norocoase, îi dăduse o clipă de înfiorare, prin coapse îi trecuse un tremur.

— E rece ! spuse, cum ar fi vrut să se scuze.

Dar glasul nu semăna cu cel dinainte, avea un timbru nedumerit, amestecat poate cu o mică înspăimîntare. Pe urmă își reveni, și adăugă, cu luciditatea dinainte, accentuînd-o în mod vădit cu voință :

— Scoate ce mai am pe mine ; să nu fie o piedică.

Pe ea mai avea acel nimica toată, cu rolul la fel de esențial ca terenul de aterizare pentru aeroplane, și totodată derizoriu, ca terenul de decolare pentru elicoptere : o cîrpșoară bleu-pal, întinsă bine pe șolduri, deși nu la fel de rafinată ca bikinii de astăzi. Pe lizieră, aproape de pubis, scria „marți", se potrivea cu realitatea.

— Respecți totdeauna zilele săptămînii ?

— Nu, îi pun cum se întîmplă.

— Dar azi i-ai ales anume ! Știai că ai să te dezbraci la mine ?

— Nu știam, i-am schimbat adineauri, la baie ; țin în poșetă tot setul. Dar intenția o aveam încă de dimineață, cînd am plecat din Sinaia.

Trec peste mica înveninare, de ce avea cu ea tot setul : pentru lecțiile de anatomie ?

Dacă mi-e îngăduit să dau un sfat femeilor, admițînd că nu știu încă, să nu-și scoată niciodată singure acest ultim obiect de pe ele, oricît ar fi de grăbite. Să-l lase în seama bărbatului ; pentru el, chiar dacă știe numai aproximativ să joace pocher, e cum ar fila cărțile.

Pînă să termin gestul, alunecînd încet de-a lungul picioarelor, Ioana își aprinse o țigară. Nu mă simțeam vexat, putea să facă orice, nu mă împiedica să-i mîngîi pielea aurie, netedă, plastică și parcă plină de fluizi magnetici, fiindcă îmi simțeam mîna condusă nu de voința mea, ci de o chemare a ei, nativă, de care nu era conștientă. Dacă n-ar fi preocupat-o țigara, n-aș fi putut să-mi păstrez eu însumi luciditatea, mi s-ar fi tulburat spiritul și vederea. Era un experiment, într-adevăr, și l-am continuat pînă la capăt, păstrîndu-mi aceeași stare lucidă, paralelă cu voluptatea, fără să se anuleze una pe alta ; nu crezusem că ar fi posibil, făceam o descoperire care mai tîrziu, judecînd-o cu sînge rece și pe îndelete, am socotit că era capitală. E bine ca omul să nu-și piardă cu ușurință darul de a se cunoaște, de a-și analiza toate gesturile, chiar cele mai amețitoare.

Un timp, Ioana fumase cu ochii închiși, cu o cută între sprîncene, concentrată, dar nu știam dacă asupra țigării sau a altor senzații. În orice caz, nu o puteam socoti cu totul nepăsătoare, fiindcă în concentrarea ei se simțea o curiozitate atentă. Pe urmă, deschise ochii și mă privi cu bunăvoință.

— Pentru început e absolut suportabil, îmi spuse. Nu sînt obosită și nu mă plictisește ; poți să continui.

Cu toată luciditatea, așa cum mi-o reconstitui astăzi în amintire, capacitatea mea de recepție era totuși confuză într-o anumită măsură ; fiindcă, reanalizîndu-mi impresiile acum, bunăvoința ei cuprindea o vădită tandrețe, desigur involuntară, dar cu atît mai bine.

Am făcut adesea comparații între ea și Ghizela care, deși foarte tînără, era atît de versată, de parcă s-ar fi exersat în mai multe vieți anterioare. Organismul ei funcționa de la sine, avea o deplină capacitate de adaptare, o receptivitate universală, astfel reacționa ușor la orice gesturi, în afară de cele cu totul incompetente. Ea nu se ostenea să-și instruiască partenerii, dacă le lipseau calitățile dorite de ea, îi lăsa în plata Domnului, trecea la alții, și la cinci din zece găsea măcar o parte din ce avea nevoie. Ghizela, cu tot halatul de mătase pe care mi-l dăruise și pe care dealtfel nu l-am luat acasă, nu mi-a destăinuit nici unul din secretele ei corporale. Dacă știam cum este con-

struită o femeie, după desenul din cartea de anatomie, în prezența ei, ca și a femeilor dinainte, puține cîte putuseră să fie, uitam intimitatea lor, fiind acoperită de întuneric. Și nu-mi trecuse niciodată prin minte să știu mai mult decît mi se dezvăluia prin simțuri, puternice, dar oarbe. Era ca un zbor fără vizibilitate, care străbate distanțele, lăsînd în schimb peisajul în întuneric, ceea ce înseamnă a pierde o lume și totodată o parte din tine.

Scrumiera se umplea de țigări arse ; ele dovedeau colaborarea Ioanei cu mine, căutarea de-a ne descoperi unul pe altul. Ea m-a învățat s-o disec, după dezideratul lui Balzac, pe care am înțeles că nu trebuie să-l iau drept altceva decît o metaforă ; fiindcă o disecție reală, deși am privit-o cu întreagă atenția, nu mi-a dezvăluit la fel de bine ceea ce mă învățase Ioana. Iar ea n-ar fi putut să mă învețe, dacă nu-și cunoștea anatomia în chip științific. De aceea, mă socotesc îndreptățit să contrazic preceptul, după care un bărbat este dator să disece măcar o femeie. Nu, disecția trebuie s-o facă femeia însăși ; să se cunoască și apoi să se explice.

Ani de zile m-am întrebat dacă, într-o zi, voi avea dreptul să spun în ce a constat cea mai hazardată și cea mai concludentă dintre experiențe. Am tăcut, socotind că o asemenea comunicare ar fi datoria medicilor. Medicii însă o fac numai în cercul restrîns al studenților, și se mărginesc doar la anatomie, nu analizează senzațiile pe care ea poate să le producă. Îmi iau astfel curajul de a spune, dar voi ascunde ceea ce ar răni chiar și pudoarea mea, înainte de a răni pe a altora, și voi dezvălui numai principiul lecției, ca pe un punct de pornire, și un prilej de meditație pentru cine vrea să înțeleagă mai multe.

Într-o zi, Ioana îmi puse pe mînă o mănușă medicinală, își aprinse țigara și-mi spuse :

— Niciodată n-ai să fii om întreg cu mine, dacă n-ai să-ți dai seama cum sînt făcută pe dinăuntru ; nu teoretic, să lăsăm deoparte planșele și desenele... Ai fi simțit mai bine fără mănușă, dar mi-e teamă să nu mă zgîrii... Împreunează arătătorul cu inelarul...

Ceea ce pînă atunci mi se păruse o alcătuire simplă, o cale cilindrică, suplă și plastică, se dezvăluia într-o com-

plexitate infinită de pliuri și ascunzișuri, o junglă miraculoasă și puțin înfricoșătoare, fiindcă părea o capcană. Dar nu erau decît țesuturi docile, se adaptau tuturor atingerilor, retrăgîndu-se sau înfruntîndu-le, conduse de spasmuri necontrolate de nici o voință, avînd parcă fiecare o viață independentă. Numai degetele, inapte să înregistreze voluptatea directă, rămînînd lucide, pot să le descopere, deși nu pe toate, ci atîtea cîte este capabil un om să citească, după cît este el de chemat spre această știință. Dincolo de existența elementelor principale, ușor să fie descoperite într-un desen anatomic, ceea ce mă scutește să le enumăr, rămîne principiul pe care am făgăduit să-l dezvălui fără să rănesc nici o pudoare, și anume că, după o căutare oricît de lungă, totdeauna vor rămîne locuri necunoscute. De aceea, cred că femeile numite pe nedrept infidele își dau seama de posibilitățile lor nepuse în valoare, sau măcar le intuiesc, și așteaptă să fie descoperite de un om mai înzestrat, mai norocos sau mai îndemînatic.

Ioana fumase tot timpul, avînd însă grijă să mă urmărească și să se expună mai bine. Era prima dată cînd nu rămînea cu totul pasivă.

— Acum vino să-ți iei răsplata, îmi spuse la urmă, cu glasul schimbat încă o dată.

Apoi se stăpîni și aprinse o nouă țigară.

— Cred că am întrezărit cîteva locuri sensibile. Dar să nu ne pierdem capul, și să le căutăm în liniște.

Nu le-am găsit repede, au trecut cîteva zile, care îmi dădeau o stare de umilință. Ea însă fuma în liniște, așteptînd răbdătoare, pînă ce o dată prin trup îi trecu o tresărire, făcu ochii mari și deveni foarte atentă. Apoi, fără să-și miște privirea, stinse țigara în scrumieră; fumul îi înghețase pe gură.

— Stai, să nu pleci !

Mi-am pierdut firea, n-am putut s-o aștept, a rămas nedumerită, dar după o clipă m-a strîns în brațe, prima dată pe deplin tandră.

— Nu fi necăjit ! îmi spuse. Drumul este deschis, sînt sigură !

Cînd stingea țigara, știam ce se întîmplă. Într-o zi însă n-am mai știut nimic, decît că i-am simțit tremurul

în tot trupul. Cînd mi s-a limpezit privirea, se uita la mine, uimită. Pe urmă şi-a dus mîna la gură, vedeam în ochii ei că i se întîmpla ceva ce nu putea înţelege ; părea puţin speriată. M-am apropiat, avea respiraţia rece şi, cînd am atins-o, deşi buzele îi ardeau, dinţii din faţă erau ca de gheaţă. Aşa a fost totdeauna, i se răcea respiraţia, şi-n timp ce buzele rămîneau fierbinţi, îi îngheţau dinţii. Atunci mă trăgea spre ea, sau se ridica spre mine şi îşi oferea, ca pe un trofeu, gura cu temperaturile ei bizare ; întreagă fiinţa ei jubila de mîndrie.

— Vreau ! spunea repede, începînd să se dezbrace, încă de la uşă. Hai să căutăm puncte !

Fuma, iar eu le căutam, sigur că am să găsesc unu, fiindcă erau multe. Cînd stingea ţigara în scrumieră ştiam că îl găsisem.

— OK ! exclama la urmă.

Şi îmi întindea gura fierbinte, cu dinţii din faţă ca gheaţa. Semăna cu acele cuburi de ciocolată, care la căldura din gură deveneau reci ca îngheţata. E atît timp de cînd au dispărut, încît mă întreb dacă într-adevăr au existat vreodată.

După ce Ioana plecase şi încă nu mă mutasem în altă casă, amintirea cea mai palpabilă, pe care o aveam de la ea, era noptiera, cu marginea tăbliei muşcată de dinţii ei, în momente de patimă. Nu-mi pare rău că n-am luat-o, cînd m-am mutat, fiindcă o ţin minte prea bine, şi cu prea multă durere, ca şi cînd ar fi muşcături în propria mea inimă.

30

Casa pe care o cumpărase Cornelia, semănînd cu un palat, pe modesta stradă a Primăverii, aparţinuse cu opt ani înainte unui avocat fără diplomă, ultimul dintr-o generaţie admisă de legea veche. Aceşti oameni, cu ştiinţe juridice însuşite prin practică, mai bine sau mai rău, după

talentul fiecăruia, se numeau apărători şi aveau, pînă la stingerea lor din viaţă, aproape aceleaşi drepturi ca avocaţii cu carte. Unii din ei s-au bucurat de renume, cunoşteau procedura şi toate şiretlicurile judecătoreşti, mai bine decît avocaţii adevăraţi, mai ales decît cei tineri, care nu aveau destulă experienţă. Omul de care va fi vorba în cele ce urmează, proprietarul casei frumoase, pe nume Ion State, devenit mai tîrziu Jean Stătescu, era socotit cel mai priceput apărător în afaceri civile, rivalizînd în acest domeniu cu cei mai versaţi din avocaţii baroului. Mulţi din aceştia evitau să-l înfrunte, ştiind că au prea puţine şanse să-l învingă. Marii negustori, marii proprietari şi chiar marile întreprinderi, societăţi anonime sau în comanditâ, apelau la el, admiţînd să plătească onorarii cel puţin duble decît adversarii. Aşa s-a întîmplat că, pe la şaizeci de ani, cînd se gîndea că ar fi fost timpul să se retragă, fiindcă nu stătea bine cu sănătatea, suferea şi de rinichi, şi de inimă, Jean Stătescu era socotit unul din oamenii bogaţi în lumea de mijloc a oraşului. Nevasta îi murise de mult, copii nu avea, nu se ştia de vreo rudă, trăia singur şi-l îngrijea o femeie tînără, care la şaisprezece ani, cînd o adusese în casă, era o fată de la ţară, orfană, neinstruită, timidă şi supusă. Iar la douăzeci de ani, curînd după ce muri stăpîna casei, devenise un fel de cuconiţă, purta pălărie, rochii scurte şi pantofi cu tocuri înalte. Curînd, boierul îi tocmi servitoare, apoi argat în curte, şi peste un an o luă de nevastă.

Asemenea întîmplări nu erau rare, nimeni nu se mira prea mult, oamenii la bătrîneţe îşi pierd minţile. Curînd, apăru şi o trăsură, nouă, neagră şi lucioasă, cu tapiserie albastră, cu covoraş la picioare, cu doi cai albi, ca zăpada. Vizitiu era argatul, un flăcău abia ieşit din armată, venit de prin Transilvania, poate sas, poate ungur, înalt, blond, chipeş, cu mustaţă de fante. Cînd mîna caii, îşi punea uniformă, veston vişiniu cu găitane negre, şapca pe o sprînceană, şi cizme scurte, încreţite la gleznă ; n-ai fi zis că tot el rînea bălegarul din grajd, mătura curtea şi-o ajuta pe servitoare la spălatul vaselor sau la dereticatul prin casă. Servitoarea, o unguroaică dolofană, cu obrajii rumeni, cu pielea ca piersica, gata să mustească de coaptă, îi cam făcea ochi dulci, dar el n-o băga în seamă, avea alte gînduri, şi nu degeaba.

Jean Stătescu, în redingotă și pălărie tare, cu un fular de mătase albă în jurul gîtului, nu apucă să se plimbe cu trăsura, așezat la locul de cinste, în dreapta nevestei, decît de vreo două ori, luînd în lung bulevardul, pînă la gară, ca să se întoarcă palid, doborît de oboseală. În schimb, nevasta, cu un zbenghi în coada sprîncenei din dreapta, cu ruj în obraji și pe gură, plesnea de sănătate, se vedea cît de colo, și ea nu încerca să ascundă, să fie ceva mai smerită.

De mult bărbatul nu mai ieșea la plimbare, căzuse la pat și zăcea cu transperantele trase. Șase luni zăcu așa, fără să dea semne că moare. Nevasta, Natalița pe nume, era tot mai nervoasă, se apucase să fumeze și să bea Cointreau dulce, o brusca adesea pe servitoare, îl brusca și pe argat, ocărîndu-l de pe treptele casei, ca să audă vecinii, dar pe urmă îi făcea cu ochiul.

Mai multe nu am de spus, oricine va înțelege încotro mergea treaba. Surprize nu mai puteau să vină, după cum nu surprinse pe nimeni moartea lui Jean Stătescu. Doctorul se miră puțin, fiindcă în ultima vreme starea bolnavului era mulțumitoare, dar oricum, angina lui pectorală rămînea incurabilă, mai bine că se sfîrșise fără chinuri, înainte de a i se bloca și rinichii. Familia, adică Natalița, nu ceru să se facă autopsia, era prea îndurerată ca să suporte o asemenea brutalitate și neexistînd nici un motiv de suspiciune, primi certificatul de înmormîntare.

Surprizele începură să vină de aici înainte, dar nu fură prea multe. Prima, Jean Stătescu nu fu înmormîntat în cavoul de marmură, pe care singur îl făcuse și abia era gata ; acolo avea de gînd să aducă osemintele fostei neveste, ca după moartea lui să odihnească împreună. Natalița îl înmormîntă în fundul cimitirului, aproape de banca unde stătusem cu Ioana, într-o zi neuitată, și nici măcar într-un loc de veci, care ar fi costat o mie opt sute de lei, ci într-unul de șapte ani, ca săracii. Făcu o slujbă simplă, cu un singur preot, cu o singură tavă de colivă. În schimb, era în doliu mare, cu rochie neagră și voaletă pe față, și își frîngea mîinile de durere. Cînd primii bulgări de pămînt bușiră în sicriu, scoase un țipăt și căzu leșinată. Argatul, pe care îl chema cu totul neobișnuit, dar sunînd bine, Adalbert, o ținu să nu se rostogolească în groapă.

Era îmbrăcat şi el în negru, ca şi cînd ar fi făcut parte din familie.

A doua surpriză, după o săptămînă de pauză, Natalița ieşi la plimbare cu trăsura ; spun plimbare, fiindcă ştiu adevărul şi urmările, altminteri s-ar fi putut prea bine să judec părtinitor, biata femeie să meargă după treburi, căci desigur după moartea unui om multe rămîn încurcate. Dar mai surprinzător, Adalbert, vizitiul, mîna caii nu de pe capră, ci de pe perna din spate, aşezat în stînga stăpînei, şi nu în vechea lui uniformă, ci în haine civile, gri-perle, cu canotieră de pai, fiindcă era vară, pusă pe o sprînceană, cum mai înainte îşi purta şapca.

Pe servitoare o concediară, nu putea fi o surpriză, aşa se întîmplă cu servitoarele, după cum nu fu o surpriză că angajară alta, care nu cunoştea istoria casei.

Trecuseră cinci ani, cînd Trandafil, înainte de a se căsători cu Cornelia, îşi găsi casa lui modestă, în apropiere de micul palat al boierului, unde locuia Natalița ; nimeni nu se întreba din ce-o fi trăind aceasta, desigur decedatul lăsase multe parale, şi cine voise să afle mai ştia că avea acțiuni ale multor societăți anonime ; văduva se ostenea doar să taie cupoanele, ajutată de Adalbert, care apoi se ducea să scoată banii pe ele, de la Banca Românească, a doua după Banca Națională.

După alți doi ani, cînd fusesem şi eu pe acolo, cînd o cunoscusem pe Ioana, iar Cornelia, căsătorită acum cu Trandafil, îşi săpa grădina de zarzavat şi vindea borş proaspăt în dugheana de la poartă, fiind timpul prevăzut de regulamentele cimitirului, dezgropară mortul, şi oseminte le puseră într-un osuar de lîngă capelă, un fel de pivniță umedă şi sinistră. Le puseră nu-i bine spus, ci le aruncară pline de pămînt într-o ladă lungă şi putredă, unde se amestecau toți morții, fără să le mai ştii numele. Doar craniul îl aşezară într-un raft, în rînd cu alte cranii, sub care, pe o etichetă lipită de scîndură, scria numele mortului şi anul cînd se sfîrşise.

Natalița nici măcar nu luă parte la deshumare, nu puse să se facă o slujbă, fiindcă uitase.

De-aici începe drama, care avea să zguduie oraşul, vai ! — pentru prea puțină vreme ; dar la început fu mare emoție. Era, cred, în vremea cînd fusesem în cimitir cu Ioana, poate puțin mai înainte, fiindcă altminteri ar fi

vorbit lumea, și ar fi fost imposibil să nu ajungă ceva și la urechea noastră, chiar dacă aveam gîndurile în altă parte ; Ioana îmi plăcea, deși abia o cunoscusem, dar nu bănuiam ce bucurie avea să fie ea pentru mine.

La cîteva zile după deshumare, groparul intră în osuar, puțin orbit de lumina puternică a soarelui, așa că nu-și dădu seama ce se întîmplă ; abia după cîteva clipe văzu cum craniul abia dezgropat se mișca pe raft, între celelalte cranii, ca și cum ar fi avut încă viață în el și ar fi vrut să plece ; nu putea să fie decît o vrajă, și atunci omul, cuprins de groază, urcă scările în fugă, strigînd după ajutor, cu un glas care înspăimînta lumea aflată pe la morminte. Administratorul cimitirului, un om cu sînge rece, coborî în osuar, sigur pe sine, dar chiar și el văzu craniul mișcîndu-se. Pe urmă se stăpîni, îl luă cu mîinile și îl întoarse spre lumină. Dedesubt rămase o broască speriată, care intrase pe orbita goală, și de atunci se zbătea să scape.

— Uite ce-a fost ! zise liniștit administratorul.

Dar rămase cu ochii zgîiți la craniul pe care îl ținea în mînă ; abia acum îl cuprinse frica, și stăpînindu-și greu tremuriciul, merse la birou, de unde telefonă procurorului, poliției, medicului legist, telefonă fără să știe cine era cel mai indicat să vină la fața locului. Veniră cu toții, nu lipsea nici directorul ziarului local, care în două ore scoase o ediție specială, cu un titlu pe toată pagina : *O crimă misterioasă.*

Misterul însă se lămuri într-o jumătate de oră, cît fu nevoie ca Natalița să fie adusă la Parchet, în biroul procurorului. N-avea nici o bănuială, trecuseră mai bine de șapte ani, cît trăia în liniște și huzurise în tovărășia lui Adalbert, pe care îl purta după ea, pretutindeni, la teatru, la cinematograf, la berării, ba făcuseră împreună o călătorie la Paris și una în Italia. Dar cînd văzu craniul pe masă, nu mai fu nevoie nici măcar de o întrebare și căzu leșinată.

În osul occiputului stătea țeapănă o caia ruginită, care, neîndoios, fusese bătută cu ciocanul și perforase creierul. Cînd își reveni, cuprinsă de remușcări, așa scria ziarul, de fapt cuprinsă de deznădejde, fiindcă știa ce-o așteaptă, era inutil să nege, nencrocita mărturisi totul, cum împreună cu Adalbert îl omorîseră pe Jean Stătescu, în

timpul somnului. Dar înainte ca fierul să pătrundă în creier, victima se trezise, și o singură clipă îi fulgerase cu privirea încărcată nu doar de groază, ci și de blesteme.

La proces, Nataliţa recunoscu totul, fără să facă nici cea mai mică obstrucţie, convinsă că blestemul se împlinise. Adalbert încercă să se apere, dar nu izbuti ; amîndoi luară cîte zece ani de ocnă. Socotesc că era prea puţin, dar se ţinea seama că trecuseră șapte ani de la faptă. Așa privită, legea mi se pare strîmbă ; n-am făcut-o eu. Dacă ar fi trecut încă trei ani, scăpau de orice pedeapsă.

*

Încheierea e atît de neobișnuită, încît mi se pare de necrezut și devine chiar comică. Era timpul moștenirilor neașteptate venite din America, oameni oarecari se pomeneau bogaţi peste noapte, îi căutau avocaţi și bănci din partea cealaltă a oceanului. O rudă îndepărtată, pe care adesea nici nu o cunoșteau, le lăsa prin testament averi de mii și zeci de mii de dolari, de milioane n-am auzit, dar nu ar fi fost de mirare. Partea comică a întîmplării este că un nepot bun, a cărui familie emigrase în Statele Unite, fiu de soră a lui Jean Stătescu, să se găsească pentru un timp în România, venit cu o afacere de ghete americane. Așa află el de moartea tragică a unui unchi, pe care și-l amintea vag, din vremea cînd abia începea să umble de-a buşilea, și cînd mama lui, femeie modestă, măritată cu un muncitor de la Copșa Mică, emigrase peste Atlantic. După un proces scurt, casa rămasă fără alţi moștenitori îi fu atribuită, și el, grăbit să plece, i-o vîndu Corneliei, pe o sumă modestă, dornic nu să se îmbogăţească, ci să plece repede, fiindcă în America îl așteptau treburi mai importante.

Probabil s-ar fi găsit și alţi pretendenţi, rude necunoscute ale mortului, care de obicei ies ca din pămînt în asemenea ocazii ; peste oraș plutea însă teama că moștenirea era blestemată. Vecinii chemară preoţi să facă sfeștanie și stropiră gardurile cu aghiasmă. Eu însumi, deși nu credeam nici în blesteme, nici în aghiasmă, discreditată de cînd eram mic și nu mergeam încă la școală, m-am mirat de îndrăzneala Corneliei și am întrebat dacă nu îi este frică.

— De unde știi, mi-a răspuns ea, cîte case de pe strada noastră nu sînt blestemate ? Cîte crime nu s-or fi petrecut sub acoperișul lor, pruncucideri, sau măcar sperjururi, sau incesturi neștiute de nimeni ? !

Gîndul mi s-a dus la casa Ioanei. Ar fi fost posibil să apese și asupra ei un blestem, cum spunea Cornelia ? Ioana era atunci în ultimul an la Medicină.

* * *

Cînd scriu această cronică a vremii mele, mai avem numai un deceniu și jumătate pînă la sfîrșitul mileniului, iar eu am ajuns cu lunga istorisire abia în anul 1935, cînd eram încă foarte tînăr și nu înțelegeam prea bine ce se întîmpla cu lumea, nici ce se întîmpla cu mine ; de aceea, s-ar putea să fi interpretat faptele în alt chip decît alții, și greu va fi să se spună care din viziuni cuprinde greșeli mai puține.

Anul 1935, următor celui tragic cînd a curs atît sînge în lume, n-a fost nici el lipsit de brutalități, război și crimă, și le voi povesti cu inima strînsă, căci nu fac parte dintr-o istorie veche, ci se leagă de propria mea viață, fiind determinante pentru sentimentele mele. Cred că înaintea de-a ne uza biologic, prin îmbătrînirea celulelor anatomice, ni se uzează sufletul, de prea multe întîmplări triste.

Dar anul începuse mai frumos decît cel dinainte, prin cîteva întîmplări care nu puteau să-mi fie indiferente. Abia trecuse pe deasupra Africii, încercînd să ajungă la Capetown, Veturia, fata cu pandative mov de sticlă, pe care o cunoscusem cu patru ierni înainte la capătul unui drum cu schiurile, în tovărășia Santei și Barbarei, cînd nu le deosebeam pe una de alta. Zborul ei nu reușise, ajunsese numai pînă la lacul Victoria, ținta păsărilor migratoare, cînd pleacă din nord, toamna, ca în primăvară să se întoarcă. Ea s-a întors în martie, odată cu cocorii ; poate uneori au zburat alături.

Făcusem și eu o parte din drumul lor, al ei și al cocorilor, dar pe mare. Mai tîrziu, am zburat în fel și chipuri, pe avioane de toate felurile, de la cele cu fuselajul și aripile împînzite, care făceau o sută patruzeci de kilometri pe oră, pînă la giganticile turboreactoare, cu cinci sute

de locuri și cu jumătate din viteza sunetului ; dar rămîneam doar un martor.

Sînt numai cîteva luni de cînd am fost, tot ca martor, să văd avioanele de vînătoare, supersonice. Mai demult îmi fusese ușor să-mi imaginez vitezele succesive ale viitorului ; am mers pînă la gîndul că odată vor depăși imposibilul, și nemaiavînd unde crește, timpul va începe să se deruleze invers ; în consecință, morții vor învia, apoi vor fi tineri, copii, și într-o zi li se va anula nașterea, ca între timp să reînvie morții din alte generații, continuînd așa pînă la geneză. Dar cînd am văzut în realitate avioanele care zburau cu două mii de kilometri pe oră, nu cu zeci de mii, cum îmi imaginasem, mi s-a făcut frică de ilimitarea forței omenești, deși am crezut și mai puternic în ceea ce fusese numai o speculație teoretică, pe care credeam că nimeni n-o va admite decît în glumă. Am socotit că era chiar începutul visării mele, și cîndva ca, oricît ar fi fost de imposibilă, urma să devină realitate. Atunci însă, omul va fi altfel, și în spirit, și în structura lui anatomică ; în ziua cînd de la București la Capetown va zbura în cincisprezece minute, sau în zece secunde, nu va mai fi timp ca el să înțeleagă ce face ; mai bine să gîndesc astăzi. Și deodată, pe cînd avioanele treceau a doua oară pe deasupra aerodromului, mi s-a făcut dor de cele cu aripile împînzite, care zburau cu o sută patruzeci de kilometri pe oră și aterizau cu viteza automobilului în orașe.

*

Capetown fusese a doua mea chemare geografică, după piramide ; acolo se întîlneau două oceane, locul se numea Capul Bunei Speranțe și în marginea apei erau munți de trei mii de metri. Să vezi două oceane deodată, de la o asemenea înălțime, mi se părea că ți-ar da dreptul de a te socoti măcar în parte creatorul lumii.

Printr-o coincidență, care n-ar avea de ce să mă mire dacă n-ar fi urmată de alta, mai zgomotoasă, tot în același an și numai cu o lună după întoarcerea fetei, o escadrilă de trei avioane românești, cu echipaje de cîte doi oameni, a zburat de la București la Capetown, în o sută cinci-

zeci de ore, recordul vremii. Oare cîte mii de ani vor trece pînă ce timpul să se reducă la zece secunde ?

La o lună și jumătate după întoarcerea lor se inaugura, la București, în plin miez de vară, monumentul aviatorilor, pe șoseaua numită atunci Jianu. Monumentul se află și azi tot acolo, fără nici o urmă de îmbătrînire și face parte din peisajul orașului. Nu-i om să nu-l cunoască, nu-i unul să nu treacă prin umbra lui măcar o dată pe an, în luna mai, cînd înfloresc trandafirii roșii. Eram dator să-l amintesc, deși îmi aruncasem șapca de aviator în Dîmbovița, sau poate tocmai de aceea. Nu toți trecătorii știu că monumentul, înalt ca o decolare, comemorează o sută optzeci și unu de aviatori morți, de la primul zbor pînă în ziua inaugurării. Cîțiva au căzut sub ochii mei, zguduindu-mă atît de puternic, încît am rămas cu impresia amplificată că numărul lor era mult mai mare. Prima victimă a fost Gheorghe Caranda, în 1912, și al doilea, în anul următor, Aurel Vlaicu.

* * *

Dacă trag pe hartă traiectoria celor două zboruri pe deasupra Africii, obțin două linii aproximativ paralele, între două meridiane. Peste ele se suprapune o brutalitate.

La începutul lui octombrie, același an, unsprezece escadrile de bombardament, italienești, zburau spre Abisinia cum i se mai spunea Etiopiei, unde domnea negusul Hailé Selasie. Oricît ar fi de distanțate unele de altele, zborul bombardierelor se leagă de cele două zboruri pașnice și idilice de la începutul anului, fiindcă într-un punct le intersectează itinerariul. Doar atît, încolo rămîne între ele o prăpastie, care a despărțit pe oameni în două : unii țineau cu Italia, alții cu Abisinia.

Eram tot prea tînăr ca să cunosc sau să presimt dedesubturile istoriei. Cînd le-am aflat, se născuse altă lume, și-mi trebuia alt timp ca s-o pot înțelege. N-am să povestesc războiul lui Mussolini în Abisinia, socotind că oamenii interesați de el îl știu mult mai amănunțit decît mine, iar cei care nu-l știu, nici n-au nevoie să-l afle. Am să dezvălui numai amintirile mele personale, impresia pe care a făcut-o asupra mea și-a cunoscuților mei

acel război comic, izbucnit pe neașteptate în plină vreme de pace.

Mulți vor socoti reprobabil că iau în derîdere ceva ce înseamnă în primul rînd vărsare de sînge ; căci bineînțeles s-a tras cu pușca și cu tunul și s-au aruncat bombe din avioane. Dar nu-i caraghios că marea desfășurare de forțe italiene, zece divizii motorizate, înaintînd pe două fronturi, dinspre Mediterană și dinspre Marea Roșie, aveau de înfruntat o armată de numai patru mii de oameni, singurii luptători organizați ai negusului ? Și cum ar fi rezistat ei șase luni de zile, se întreba lumea, dacă atacul n-ar fi fost comic ?

Pe atunci, la teatrul de revistă, se cînta un cuplet atît de popular, că îl știa toată lumea, chiar dacă nu mergea la spectacol : „Vine ploaia, las' să vie, La ce-i bună ploaia știe, Hailé Selasie"... Cu alte cuvinte, pe abisinieni îi ajuta vremea urîtă, căci pe șoselele desfundate și pe cîmpiile pline de apă armata motorizată înainta anevoie. Apoi se știa, din primul război mondial, că italienilor nu prea le plăcea să lupte, n-aveau vocația nemților. S-a văzut și mai tîrziu, în Grecia, se văzuse și mai înainte. Oare nu tot în Abisinia, asupra căreia avea pretenții de protectorat, a suferit Italia o înfrîngere rușinoasă, spre sfîrșitul celuilalt secol ? Spun înfrîngere rușinoasă, fiindcă Menelik, pe atunci împăratul Abisiniei, avea o armată mult mai slabă decît Hailé Selasie. Înfrîngerea decisivă s-a întîmplat în 1896, la Adua, un oraș din nordul țării, de unde italienii au plecat cu coada între picioare.

De data aceasta, cum a ajuns la Adua marea lor armată, sub comanda generalului De Bono, s-a ridicat un obelisc al victoriei, pe locul vechii înfrîngeri. Un obelisc nu se face în cîteva ceasuri, lumea spunea, și n-aveam de ce să cred altfel, că era pregătit din vreme ; pentru asemenea lucrare italienii au într-adevăr vocație, dovadă nu doar Michelangelo, ci și numărul mare de monumente risipite pe toată întinderea peninsulei, și dincolo de ea, în Sicilia, la Agrigento și mai ales la Selinunte ; am pomenit aceste două locuri, acolo fiind cea mai multă piatră cioplită.

Dar să ai pregătit monumentul victoriei înainte de-a începe războiul, mi se pare nu atît prezumțios, cît teatral și ridicol — să mă ierte scumpa mea Italie, pe care am

iubit-o dinainte de a mă naşte şi voi iubi-o chiar după moarte, împreună cu fiii ei, rudele mele apropiate, chiar dacă unul din regii lor n-a vrut să mă recunoască, numindu-mă ţigan de la gurile Dunării. Drept răsplată, îmi iau încă o dată satisfacţia de a spune ce caraghios e monumentul tatălui său, de la Roma, ca o imensă prăjitură, împodobită cu felurite cofeturi de marmură.

Mussolini a atacat Abisinia la începutul lui octombrie 1935, fără declaraţie de război, sub pretextul unui conflict de frontieră. În realitate, era furios de colaborarea economică a negusului cu Japonia şi cu America. El invoca necesitatea spaţiului vital, împrumutată din discursurile lui Hitler, care însă nu trecuse deocamdată la fapte. Intenţia lui de a face Anschlusul cu Austria mai timpuriu, după asasinarea lui Dollfuss, se izbise de opoziţia cui n-ai crede, a lui Mussolini care mobilizase armata la Brenero, ameninţînd să intervină la primul pas al trupelor naziste. Patru ani mai tîrziu, cei doi tartori aveau să cadă la învoială, punînd astfel piatra de temelie a Infernului.

Cu toată opoziţia Franţei şi Marei Britanii, cu toate sancţiunile votate de Societatea Naţiunilor de la Geneva, armata lui De Bono, după ce ridicase obeliscul la Adua, înainta tîrîş-grăpiş spre Addis-Abeba, şi mai avea multă cale pînă acolo. Tot spre aceeaşi ţintă şi nu mai repede înainta dinspre est o altă armată, a generalului Graziani. Nu socotesc de prisos să repet ce se auzise, că puţinii soldaţi ai negusului se luptau cu atrocitate, pe prizonierii italieni nu-i băgau în lagăr, ci îi desfiinţau omeneşte, retezîndu-le cu baioneta sau cu briceagul acea parte socotită a fi mîndria bărbatului. E firesc ca un asemenea tratament să taie oricui cheful de luptă, dar cheful de luptă le lipsea italienilor dinainte, cum am spus din capul locului, şi repet că nu-i ţin de rău pentru atîta lucru, căci atunci cînd a fost să-şi facă o ţară s-au războit cu bravură ; Garibaldi şi cei o mie ai lui sînt o dovadă. În schimb, mai tîrziu, la invazia Greciei, unde nu aveau ce să caute, au cam stat cu mîinile în buzunare, şi dacă nu trimitea Hitler armata germană, ei singuri n-ar fi învins niciodată. Ca în toate împrejurările tragice, abundau glumele, unele cu atît spirit, că mă umpleau de invidie, eu, unul, nefiind în stare să concep nici una. Cine le făcea

nu se știe, așa că n-aș risca nimic dacă le-aș reproduce pe toate, și aș umple cartea cu ele, scăpînd de-o grea osteneală. Se spunea, de pildă, că în clipa atacului, cînd ofițerul comanda, cu sabia ridicată : „Pentru Duce și pentru Italia, înainte !...“ soldații înfundați în tranșee puneau arma deoparte și aplaudau din toate puterile, strigînd : „Chę bella voce !“...

Aderase și România la sancțiuni, dar nu prea se ținea seama de ele. Italia se bucura de atîta simpatie în țara noastră, încît mulți uitau că se deda la o agresiune nedreaptă. În timp ce guvernul decreta niște interdicții la exportul produselor de care avea nevoie Mussolini, alții organizau colecte și le trimiteau pe cale particulară. În fruntea acestora se afla bineînțeles Arhanghelul, cu armata lui de discipoli. Dar, deși nu în aceeași tabără, și nu din aceleași motive, partizan al Italiei era și Nicolae Iorga. Nu am să-i neg niciodată marile merite de istoric, și am deplîns cu durere și cu revoltă uciderea lui bestială de către discipolii Arhanghelului. Dar, ca să repet un adevăr, învățam foarte greu istoria după cărțile scrise de el pentru minți mai savante decît ale unor școlari aflați la vîrsta adolescenței. Cît despre interminabilele piese de teatru, mai bine s-ar fi lăsat păgubaș de ele ; în afară de publicul care venea din felurite interese, sau de cel adus cu anasîna, lungile drame și tragedii în versuri nu aveau mai mulți spectatori de cîți iepuri sînt în biserică. Nu mai vorbesc de critica lui literară, nedreaptă și arțăgoasă, nici de teroarea morală exercitată asupra scrierilor neconformiste. Politica am lăsat-o la urmă ; pe cît era de patriotică, pe atît mi se părea de naivă. De mult mi-am arătat părerea că oamenii ar face bine să rămînă la meseria pe care o cunosc fără greșeală. Dar tot eu am spus că Nicolae Iorga se numără printre cele trei frunți mai înalte ale neamului nostru.

Atunci de ce aduna în folosul lui Mussolini verighetele oamenilor ? Mai ales că verigheta simbolizează căsătoria, pentru el o instituție sfîntă ? ! Ignora un asemenea om existența Abisiniei, îl nega pe Hailé Selasie, nu-l durea sufletul pentru un popor zdrobit sub șenilele tancurilor ?

În luna mai 1936, armata lui De Bono, înlocuit de Badoglio, venind dinspre nord, și armata lui Graziani, dinspre est, intrau în Addis-Abeba. Cu cîteva zile mai înainte,

Hailé Selasie se refugiase în Anglia ; între prietenii și cunoscuții mei înfrîngerea Abisiniei era privită cu consternare, iar viața lui Hailé Selasie în exil a fost urmărită cu simpatie. Curînd avea să înceapă războiul civil în Spania. Îmi pare rău, de aici înainte vor fi numai războaie.

Regele Victor Emanuel al doilea era numit împărat al Italiei, devenită împărăție prin anexarea teritoriilor nou cucerite. Cred că bietul împărat ar fi fost mai mulțumit să fie măcar rege la el acasă, unde nu avea decît un rol de paradă. Generalul Graziani devenea vicerege al Abisiniei.

În anul 1937, vexat cu întîrziere de sancțiunile aproape inoperante, Mussolini își retrăgea Italia din Societatea Națiunilor. Badoglio, avansat mareșal, avea să semneze în 1943 armistițiul cu Aliații. Fostul lui stăpîn se afla închis pe muntele Sasso, de unde mai tîrziu l-a scăpat Skorzeny, într-o stare jalnică. Îl am fotografiat, împreună cu salvatorul său, pe a cărui față este schițat un zîmbet ironic. N-am văzut niciodată un om mai prăbușit decît Mussolini. Din ultimele zile ale lui Hitler n-a rămas nici o fotografie.

Ce mai pot spune decît să repet vechiul adagiu, că așa trec gloriile lumii !

31

Este în limba noastră o vorbă, pe care o știu din copilărie, gogeamite, și înseamnă ceva ieșit din dimensiunea normală ; se folosea mai ales în legătură cu statura omului, rar în altă relație, fiind întrucîtva sinonim cu namilă, dar în mod sensibil deasupra. Astfel m-am mirat și mirarea nu mi-a trecut pînă astăzi, că în anul războiului din Abisinia apăruse într-o baracă din tîrgul Moșilor un tînăr de doi metri și douăzeci și doi de centimetri înălțime,

cîntărind o sută patruzeci de kilograme. Nu dimensiunile lui îmi stîrneau mirarea, ci numele, căci nu-l chema altfel decît Gogea Mitu. De cîte ori am avut ocazia pînă astăzi, am tot întrebat, fără să obțin un răspuns sigur, dacă era numele lui adevărat și nu cumva o poreclă derivată din gogeamite, care ce-i drept i s-ar fi potrivit ca miezul nucii în coajă.

În cele ce urmează, nu vreau să fac nici o asociație cu acest tînăr gigantic, am de remarcat numai că oamenii sînt atrași de anomaliile naturii, stau la coadă și plătesc bilet de intrare, să le vadă. Doi ani mai tîrziu, cînd Gogea Mitu murise de ftizie, (nimeni n-o să creadă cînd va afla ce mînca zilnic), la București, într-un cort de pe locul rămas viran pînă astăzi în flancul Ministerului de Domenii, era expus un porc de șapte sute de kilograme. Am fost și eu să-l văd și nu socotesc că am pierdut timpul, așa ceva apare la cîteva vieți o dată. Unii își făceau cruce, alții asemănau porcul cu vacile grase din Biblie, după care veniseră vacile slabe. E adevărat că în curînd viața a început să se scumpească și un an mai tîrziu avea să înceapă războiul, cînd slăbesc și animalele, și oamenii. Era gogeamite porcul, mai mare decît o vacă, un munte de grăsime, atît de greu, că nu putea să se țină pe picioare, ci stătea prăvălit pe paie, alb, cu pielea curată, cu rîtul roz, cu ochii mici și simpatici, uitîndu-se la oameni cu multă mirare.

Bietul Constantinescu, supranumit Porcul, fost mult timp ministru în Departamentul de alături, murise cu ani înainte, și cu tot comentariul sinistru scris de Jordie la moartea lui, în *Pasul Istoriei*, lăsase o amintire onestă. N-am auzit pe nimeni să facă vreo glumă, care n-ar fi fost decît proastă, pe seama vecinătății porcului de șapte sute de kilograme, cu Ministerul de Domenii, unde slujise un om cu o poreclă atît de urîtă și de nedreaptă. Curînd l-am cunoscut și eu pe Jordie, am intrat să lucrez la el în redacție, am aflat farsa scabroasă pe care i-o făcuse fostul ministru, stîrnindu-i o ură neiertătoare ; doar ceva n-a putut nimeni să spună, dacă Jordie se dusese să vadă porcul de șapte sute de kilograme ; pentru el ar fi fost o învățătură interesantă, căci, simbolic vorbind, nu lipsea mult să-i semene.

Pe Gogea Mitu îl descoperise în Tîrgul Moşilor un boxeur celebru şi, impresionat de dimensiunile lui, îl luase sub oblăduire, cu gîndul să-l antreneze şi să facă din el campionul lumii. La ce dracu' categorie, hipopotam, taur, gorilă ? Admite oare regulamentul un gogeamite boxeurul, de doi metri şi un sfert şi de-o sută patruzeci de kilograme ? Cu cine să lupte ?

Am socotit totdeauna că boxul, sportul nobil, cum i se spune parcă în derîdere, este o brutalitate incompatibilă cu lumea civilizată. Mulţi mi-or sări în cap pentru această vorbă, şi poate mi-aş fi păstrat părerea pentru mine, dacă n-aş şti că de curînd medicina a pornit o campanie, să-i limiteze nocivitatea, dacă nu să-l desfiinţeze ; să se interzică loviturile în cap, înainte de toate. Nu trebuie să fii medic ca să-ţi închipui ce se întîmplă cu creierul omenesc, această materie sensibilă şi preţioasă, dacă îl burduşeşti cu lovituri de zeci de kilograme, poate de sute, cînd este una mai reuşită. Chiar dacă tigva îl apără de comprimări ucigătoare, căci altfel victima ar cădea pe podele fără viaţă, o vibraţie tot îi transmite, şi de zdruncinat tot îl zdruncină. Mai rău este că urmările se văd mai tîrziu, poate după ce campionul s-a retras din viaţa sportivă. A făcut cineva o anchetă şi o statistică, pînă la ce vîrstă trăiesc boxerii ? Şi mai ales, care-i starea lor mintală de la un timp înainte ?... Interogînd un om cu pricepere la organizarea sportului, mi-a răspuns că nu-i nici o nădejde să se interzică boxul undeva, în lume ; nu de dragul lui, ci fiindcă în joc sînt antrenate enorme interese financiare. Atunci, să-i dăm cu burduşeala mai departe, şi va veni vremea cînd vom asista şi la crime cu public.

Pus la antrenament, Gogea Mitu a fost îndopat cu mîncare în consecinţă ; el trebuia să înghită opt ardei umpluţi, opt sute de grame de şniţel, o pîine şi un kilogram de compot la fiecare masă. Nu ştiu cum umblase încălţat mai înainte, s-a consemnat că antrenorul i-a comandat pantofi pe măsură, numărul patruzeci şi şase. Înseamnă că avea picioare de pitic, dacă eu, care nu sînt o namilă, port numărul patruzeci şi patru, dar bucuros urc la patruzeci şi cinci, aş merge chiar la patruzeci şi şase iarna, ca să pot pune mai mulţi ciorapi groşi de lînă.

Bietul Gogea Mitu n-a devenit boxer, cu toată supraalimentarea ; în 1937, cînd Mussolini se retrăgea din Societatea Națiunilor, a murit de boala subnutriților.

* * *

Am povestit înainte de vreme, ca să fac o anumită asociație, întîmplarea negustorului de pe strada Lipscani, unde avea o prăvălie de stofe și mătăsuri, cu emblema „La sticletele", lipită de un magazin mai mare, „La papagalul" ; n-am aflat care firmă era mai veche, cine voia să-l concureze pe celălalt. În orice caz, mai nou sau mai vechi, sticletele nu putea să se lupte cu papagalul. În schimb, acesta din urmă a căzut primul victimă spărgătorilor. Era o bandă care trebuie amintită, fiindcă face parte din istoria Bucureștilor și-a vremii dintre cele două războaie. Și-apoi, e bine să se știe că am avut și noi gangsterii noștri, ceea ce e altceva decît gluma cu faliții din piesa de teatru a lui Caragiale. Banda se intitula „Lupii de oțel" ; e poate încă un motiv între cele care m-au îndemnat să le cunosc istoria. Erau cinci, cu doi șefi, Leț și Blîndu ; dacă nu cădeau în mîna poliției, șefii ar fi ajuns la rivalitate, ca în toate poveștile cu gangsteri ; Leț i-ar fi venit de hac lui Blîndu, cel puțin așa mi se pare logic.

După ce-au prădat magazinul „La papagalul", au trecut alături, la Sticletele. Metoda lor era să se ascundă prin poduri, unde intrau pe lucarne, sau se tupilau prin prăvălie, ziua namiaza mare. Noaptea spărgeau plafonul, mai toate magazinele de pe Lipscani erau niște șandramale, n-aveau decît să smulgă cîteva șipci pe care stătea tencuiala. Nu-i interesa marfa, ci casa de bani, negustorii nu-și depuneau încasările la bancă, seara, cum se face astăzi în magazinele statului. Casele de bani le descuiau cu chei potrivite ; dacă nu izbuteau, le tăiau balamalele, sau pereții, cu aparate de sudură portative ; singura grijă era să nu se vadă lumina de afară, dacă se întîmpla să treacă vardistul ; dar ei alegeau ora cînd de obicei vardistul era pe la vreo ibovnică.

În total, Lupii de oțel au spart zece magazine, agonisind peste cinci milioane. Cu asemenea beneficii, era imposibil ca după un timp unul din șefi să nu-l suprime pe celălalt ; așa își asigura nu doar un cîștig mai mare, ci și mai multă admirație din partea bandei ; e legea gangsterilor de tot felul, inclusiv a celor din politică ; cine nu suprimă, se clatină, apoi cade.

* * *

Anul început atît de frumos cu zborul unei fete spre Capetown, unde n-a apucat să ajungă, ceea ce nu face să am pentru ea o simpatie mai mică, se încheie sinistru cu asasinarea unei femei tinere și renumit de frumoase. Dar nu sfîrșitul ei e partea sinistră a nenorocirii, cuvîntul nu se potrivește, moartea poate să fie tristă, dramatică, sfîșietoare, zguduitoare, inconsolabilă și în multe feluri pe lîngă acestea. Sinistru este procesul. Doi oameni erau bănuiți de crimă, amantul victimei, cel cu banii, om cunoscut în societate, cu familie onorabilă, întreprinzător constructor de tancuri, industrie desigur secretă ; el înzestrase boierește nu o singură femeie frumoasă. Al doilea bănuit era amantul de inimă, un om în floarea vîrstei, prezentabil, cu o carieră frumoasă, dar prea puțin productivă, un coate-goale ar fi socotit celălalt.

Femeia a fost găsită fără viață, la ea acasă, în ajunul Crăciunului. Cauza morții, otrava ; în baie s-a descoperit flaconul. Instrucția a durat mult, luni de zile, fiindcă procesul, după cîte țin minte, a început vara. Știu întîmplarea numai din ziare, cu unele precizări făcute mai tîrziu de un prieten, gazetar de meserie, care urmărise și cercetările, și dezbaterile și ajunsese la concluzii indubitabile : asasinul, cum dovedise judecătorul de instrucție, era amantul cu banii ; motivul crimei, femeia voia să-l părăsească, sau îl părăsise, pentru celălalt. Curtea cu juri însă l-a socotit nevinovat, și a dat un verdict de achitare. Alte cercetări nu s-au mai făcut, crima a rămas deci nelămurită și nepedepsită. Prietenul meu a vrut să-l fotografieze pe cel bănuit, aflat în prevenție, cînd cobora din dubă, în spatele Tribunalului, să meargă la judecătorul

de instrucție ; omul însă și-a acoperit fața cu gambeta. Totuși, o fotografie a apărut în ziare, și nimeni n-a contestat-o. Era un fals, săvîrșit de însuși cel care mi l-a povestit, mai tîrziu, ziaristul. Fiindcă gestul cu pălăria îl derutase pe reporterul fotograf, aflat alături cu aparatul în mînă, fotografia era pierdută, însemna să plece amîndoi cu mîna goală ; atunci ziaristul, cu prezență de spirit și cu o lipsă de scrupul pe care am s-o scuz îndată, a luat locul prevenitului, în ușa dubei, și cum purta el însuși gambetă, și-a acoperit obrazul cu ea, iar reporterul fotograf a apăsat declanșatorul. În rest, toate se potriveau, și statura, și paltonul negru, cum purta pe atunci lumea civilizată, așa că nimeni nu s-a îndoit de autenticitatea fotografiei. Dacă procedeul o fi fost incorect, în schimb nu păgubea pe nimeni.

Nu pot să spun la fel despre felul cum relatau ziarele mersul procesului. Era vorba de fapte incontestabile, de declarații făcute în fața instanței, de către acuzat și martori, consemnate în procese-verbale, apoi de rechizitoriul procurorului, de pledoariile avocaților, care în unele ziare apăreau într-un fel, iar în altele de-a-ndoaselea. Oamenilor mai naivi, sau de prea bună credință, li se clătina capul. Alții își dădeau seama că la mijloc era o părtinire vădită, care dovedea simpatii sau antipatii, sentimente omenești incontrolabile, ceea ce nu se manifesta prima oară într-o dispută, exemplul cel mai frecvent oferindu-l publicul de la meciurile de fotbal, cînd unii fluieră o echipă, în vreme ce alții strigă hip-hip-ura !

Din multe nepotriviri care mă derutau, mă opresc la portretul acuzatului, înfățișat într-un ziar drept un gentleman de cea mai mare distincție, generos, filantrop, ctitor de azile și de biserici, om cu frica lui Dumnezeu, nelipsit duminica de la liturghie ; iar după alt ziar, din cele mai serioase, nu o fițuică de scandal, care de obicei apărea la ora prînzului, cînd strada este plină de lume dornică să afle ce s-a mai întîmplat pe mapamond și în Capitală în cursul dimineții, omul era un gangster, corupător de guverne, cu mîinile băgate pînă la cot în banii statului prin contracte oneroase, un tanc al lui costa dublu cît unul la fel, făcut în Cehoslovacia, în sfîrșit, prin nenumărate alte matrapazlîcuri ; pe deasupra, imoral pînă în

măduva oaselor, capabil bineînțeles și de crimă, mînuitor de otravă ca un descendent al familiei Borgia.

Spre a înlătura ideea de gelozie, singura explicație plauzibilă a crimei, un ziar făcea portretul rivalului, o căzătură umană, fără dinți, cu părul plin de mătreață, cu șireturile izmenelor atîrnînd peste ghete. Ar fi putut o femeie frumoasă și tînără să-i arunce măcar o privire, necum să i se arunce în brațe ? Mobilul otrăvirii cădea de la sine, am convenit eu însumi, luînd descrierea ca de bună credință, deși nu făceam parte din rîndul naivilor. Mătreața ca mătreața, se scapă de ea cu puțină îngrijire ; dezgustătoare mi se părea lipsa dinților. Dar mai jalnică decît orice era imaginea șireturilor de la izmene, atîrnînd peste ghete ; ea făcea să uit că tînărul, martor la proces, după ce fusese și el bănuit o vreme, era actor de cinematograf cunoscut în străinătate prin mai multe filme, făcute de UFA ; într-unul jucase chiar cu Lilian Harrwey, iar în altul cu Anni Ondra. Cum s-ar fi putut, cînd n-avea dinți în gură ?

O idee, sau o știre, odată tipărită, capătă autoritate, chiar dacă nu se bizuie pe nimic sigur, ba chiar, dimpotrivă, nu-i decît o minciună. De-atunci nu m-am mai mirat că oamenii credeau orbește în cele scrise de ziare. Mulți nu s-au lecuit nici măcar mai tîrziu, cînd comunicatele de pe front vorbeau de înaintare în loc de retragere ; și nici după aceea, cînd eșecurile vizibile erau date drept victorii, mizeria drept bunăstare.

De lămurit nu m-am lămurit repede asupra procedeului, în schimb mi s-a părut strigător la cer că unele ziare își schimbau punctul de vedere de la o zi la alta, gentlemanul devenea gangster peste noapte, sau invers, pledoariile avocaților se socoteau cînd magistrale, cînd bîlbîite și neghioabe, procesul evolua cînd hăis, cînd cea, hurduca prin fel de fel de hîrtoape.

Nu pot explica mai bine și mai temeinic aceste modificări de opinie decît făcînd un salt de cîțiva ani înainte, ca să povestesc ce-am văzut cu ochii și ce-am auzit cu urechile, la un proces care a interesat marea industrie și finanța, și unde mă aflam spre a face darea de seamă.

Acum pot spune lucrurilor pe nume, ceea ce nu mi-ar fi fost îngăduit în anul 1939, cînd se petreceau faptele. Cred că era curînd după invadarea Poloniei, memoria nu mă poate înşela decît cu o săptămînă sau două ; în orice caz, venise toamna, dar cu zile încă frumoase. Inculpat era Auschnit, proprietarul uzinelor Titan-Nădrag-Călan, poate şi-al altora. Că nu-şi spunea proprietar, ci administrator delegat, sau preşedinte al Consiliului de administraţie, pentru mine nu schimbă situaţia reală, nu-mi pasă cum au să mă judece oamenii de finanţe. Cred că i se aduceau mai multe acuzaţii, mă opresc la una din ele, de care s-a vorbit mai mult în pledoariile avocaţilor, în singura zi cînd m-am aflat în sala tribunalului. Era vorba de manevrarea nelegală a unor fonduri, în paguba statului. Însă statul, ca reclamant, nu făcea decît să-l acopere pe Malaxa, proprietar, între altele, al uzinelor Reşiţa ; iar în spatele lui, se afla nu altcineva decît regele în persoană, care avea interes ca protejatul său să pună mîna pe uzinele lui Auschnit, industrie rivală. Bineînţeles, numele acestora nu s-au pomenit la proces, am auzit vorbindu-se numai de Urdărianu, mareşalul palatului, dar nu sînt sigur dacă în şedinţe, sau pe culoare, într-o pauză. Cît despre domnul Pretoreanu, care conducea de fapt procesul, din umbră, parcă nici n-ar fi existat pe lume !

Intrasem de curînd în redacţia lui Jordie, la *Pasul Istoriei*, unde m-am bucurat de o primire bună, ca să respect adevărul. Procesul dura de mai multe zile, Jordie îşi trimitea la tribunal oamenii lui de încredere, ziarişti încercaţi şi de prima mînă, dar nu era mulţumit cu ce veneau ei de acolo ; tuna şi fulgera cînd le citea reportajele şi comentariile, îi acuza că erau vînduţi, dar nu ştiu cui, şi îi schimba unul după altul, pînă n-a mai avut pe cine trimite. Aşa s-a făcut că în ultima zi a procesului, care a continuat în şedinţă de noapte, pînă la zece seara, cînd s-a dat şi sentinţa, să mă trimită pe mine, deşi eram nou venit în redacţie, sau poate tocmai de aceea, socotindu-mă mireasă nevinovată, sau mai degrabă un Till Buhoglindă, ceea ce era chiar adevărat, îmi îngădui să spun, nefiind o vorbă de laudă.

Am fost numai ochi şi urechi, pînă atunci nu mai asistasem la o judecată, şi încă la una cu dedesubturi atît de

sus-puse, dacă se admite să alătur două cuvinte cu sensuri contrarii. Dar nu-i nici un paradox în ele, se știa că pe Auschnit urmărea să-l înfunde regele, persoana cea mai sus-pusă, numai că rămînea invizibilă, dedesubt adică.

Au pledat avocații cu renume, mă uitam la ei și-mi făceau milă, știind și eu, ca toată lumea, că se osteneau de pomană, sfîrșitul procesului se știa dinainte. Auschnit, din boxă, îl urmărea cu o privire ironică ; oricare din acești maeștri ar fi pledat la fel de însuflețit cauza cealaltă, și nu pentru un onorariu mai mare. A vorbit printre alții un avocat de la Iași, o, nu bietul Ionel Teodoreanu ! — și-a dat multă osteneală, avea chiar lacrimi în ochi la un moment dat, de parcă pleda la Curtea cu Juri, unde emoția e arma cea mai bună a apărătorului. Dacă ar fi fost să trag o concluzie, despre unul și despre altul și despre toți împreună, n-aș fi putut spune decît că băteau apa în piuă. În reportajul meu, n-am folosit asemenea cuvinte, căci, cu toată lipsa folosului, strădania lor mi s-a părut onorabilă, și apoi era curajoasă, fiindcă de fapt îl înfruntau pe rege, încercînd să-i ia de sub nas ditamai osul cu măduvă, acțiunile Titan-Năd rag-Calan și altele.

Dar cea mai bună apărare, cumpănită, concisă, precisă, lovind drept la țintă, a fost a lui Auschnit însuși, care a vorbit ultimul. Îl vedeam prima oară, și nu l-am mai văzut altă dată ; nu mi-a fost simpatic, fiindcă semăna cu un campion de box, renumit în epocă, roșcat, pătrat — și boxerii, de orice categorie, nu pot să-mi placă. Era îmbrăcat bine, într-un costum de culoare închisă, croit cu artă, nu făcea impresia că vine de la pușcărie, unde, cum s-a plîns tribunalului, hoții l-au maltratat, l-au supus la silnicii și umilințe. Gîndindu-mă atunci la cîte îndurase și la ce mai avea să îndure, m-am întrebat de ce nu dăduse dracului acțiunile, că tot avea să le piardă ? Dar nu e dreptul meu să judec oamenii, atîta timp cît nu știu tot ce au în minte și în suflet. Era în boxă, a deschis un dosar, și a scos pe rînd hîrtiile care dovedeau lipsa de temei a învinuirilor ; nu vorbe, ci acte legale, pe care nimeni nu putea să le respingă. Un singur punct rămînea nelămurit, ce se făcuse cu o anumită sumă de bani, zece mii de lire sterline, dispărute fără acoperire.

— Noi am dat multe zeci de mii de lire sterline, s-au construit cu ele ziare și...

Mai departe nu știu ce-a spus, am rămas șocat de ultimele cuvinte, gîndul mi s-a dus la palatul unde apărea *Pasul Istoriei*, fiecare din cele zece etaje era fructul unui șantaj, așa spusese Nicolae Iorga, atrăgîndu-și ura lui Jordie, neîmpăcată, dar făcea o greșeală enormă, în ceea ce privește numărul șantajelor. Dacă unul din ele ar fi echivalat cu un etaj al palatului, apoi *Pasul Istoriei* ar fi avut un zgîrie-nori, ca la New York.

Ignorînd lirele dăruite în stînga și-n dreapta, judecata voia să știe ce era cu cele zece mii din dosarul procesului.

— Vă pot spune, dacă declarați ședință secretă.

Acestea au fost cuvintele acuzatului, pe care nu le-am uitat pînă astăzi. Oricine putea să vadă în ele cheia procesului. Dacă ar mai fi rămas vreo îndoială, ea s-a spulberat cînd cererea a fost respinsă. Este cineva atît de naiv încît să nu înțeleagă ? Îmi pare rău, oricine ar fi el, n-am decît să-i dau mura în gură, dezvăluindu-i că în ședința secretă s-ar fi pomenit numele regelui.

După o deliberare destul de scurtă, tribunalul l-a condamnat pe Auschnit la șase ani închisoare. M-am întors la redacție, să-mi scriu reportajul, și ușierul m-a poftit în biroul directorului, unde l-am găsit pe Jordie, înconjurat de statul lui major, în frunte cu Jak Musiu, întruniți și în ședință de noapte, cu bere și crenvurști. Dacă așteptaseră să mă întorc, aproape de ora unsprezece, am înțeles ce importanță dădea ziarul nostru procesului.

— Ei, cum a fost, cum a fost ? m-a întrebat febril Jordie, încadrîndu-mă în privirea lui divergentă.

— Domnule director, i-am răspuns, nu cunosc viața lui Auschnit, faptele lui reprobabile ; s-ar putea să merite zeci de ani de închisoare. Pentru ce-a fost judecat acum, a primit șase ; vă asigur că fără să-i merite.

Jordie a rămas impasibil, poate nu punea mare preț pe părerea unui tînăr ca mine ; ceilalți însă făceau fețe-fețe. Iar eu, fără să țin seama de mimica lor speriată, am adăugat, dînd cu oiștea în gard, ca Ieremia :

— Cred că a făcut o aluzie și la ziarul dumneavoastră...

Jak Musiu s-a tras puțin înapoi și mi-a aruncat o privire alarmată, ca să-mi țin gura.

— Da, am continuat cu nevinovăție, a pomenit de niște zeci de mii de lire sterline băgate în palatele ziarelor.

N-am știut niciodată care a fost contribuția lui Auschnit la construcția palatului. Sigur este, mi-au spus unii, că tot fierul-beton provenea de la uzinele Titan-Nădrag-Calan, și desigur nu doar atîta.

Spre deosebire de toți ceilalți, care mă priveau consternați, Jordle și-a păstrat calmul, și nici nu mi-a purtat vreo ranchiună ; era prea puternic. Deci mi-a spus în liniște :

— Acum du-te și scrie reportajul, dar repede, pînă nu se închide ediția de provincie !

Ediția de provincie se închidea la trei noaptea ; dacă nu terminam mai înainte, știrea ajungea în țară cu douăzeci și patru de ore întîrziere. Așa că, știind ce mare ar fi fost paguba, m-am pus pe brînci și am scris o pagină întreagă de ziar, fără să-mi trag răsuflarea. Ușierul stătea alături, îmi lua foile una cîte una, cum era gata, și le ducea secretarului de redacție. La ora două terminasem, rămînea timp să se culeagă textul scris în viteză, să se pagineze, să se bage la calandru și să meargă la rotativă.

A doua zi am venit la redacție mai tîrziu, abia după-amiază și am fost curios să văd reportajul, deși de obicei nu mă interesa ce scriam din obligație profesională, preferam să-mi exprim ideile personale, sau să comentez în felul meu o întîmplare, să-i descopăr un miez, oricît ar fi fost ea de banală. Expunerea nudă a unor fapte, care nu puteau fi exprimate în două feluri, mi se părea o treabă mecanică, pe care bucuros aș fi lăsat-o pe seama unui creier artificial, cum ar fi computerele de astăzi, pe atunci socotite utopice. Început pe patru coloane în subsolul paginii întîia, loc de mare însemnătate, cu titlul în trei culori, negru, albastru și roșu, ceea ce făcea să atragă de la început privirea, reportajul continua în pagina a treia, ocupînd-o în întregime.

L-am citit pe sărite, și după cîteva rînduri s-a trezit în mine o nedumerire, apoi am fost contrariat de-a dreptul, fiindcă întîlneam fraze necunoscute ; oricît de obosit fusesem noaptea, știam ce scrisesem. Atunci m-am așezat pe scaun și am citit textul în întregime, pînă ce am ajuns la stupefacție, căci multe din ideile mele erau întoarse de-a-ndoaselea. Astfel, despre pledoaria unuia din avocați, pe care o socotisem prea blajină și prea sentimentală, dar plină de emoție sinceră, ceea ce nu era o critică destructivă, se spunea, în batjocură : „domnul Vasiliu-Iași a vorbit despre cozonacii moldovenești și alte aluaturi, fără nici o legătură cu procesul". Despre apărarea precisă, documentată și clară a acuzatului, am aflat că fusese o bîlbîială penibilă. Și, în sfîrșit, despre ședința secretă pe care tribunalul o refuzase și ar fi fost concludentă, cum spuneam eu cu o naivă bună-credință, nu apărea nici o vorbă. M-am dus enervat, cu ziarul în mînă, la secretarul de redacție, care îmi arăta destulă prietenie, îmi zîmbea, era în mod neîndoios un om cu inima generoasă. La obiecțiile mele, i-am răspuns cu zîmbetul dintotdeauna :

— Nu uita că eu sînt gazetar, înainte de toate. Tu n-ai să fii niciodată !

În glasul lui, care părea jovial, nu era cinism, cum putea să se creadă, ci o resemnare ascunsă. A murit tînăr, iar locul i l-a luat o inimă acră. Relațiile mele cu acesta, retezate repede prin voia soartei, am să le povestesc altădată, cînd va veni timpul.

*

Frumoasa otrăvită, care murise la 29 decembrie, trebuia ca trei zile mai tîrziu, de Anul nou, să plece la Salonic și să se mărite cu vreun Onasis din vremea aceea. Avea douăzeci și opt de ani, luase niște premii de frumusețe, jucase pe la teatrul „Regina Maria", fără să rupă inima tîrgului, făcuse probe de film la Berlin, fără să facă și filmul ; acolo, în schimb, îl cunoscuse pe partenerul posibil, devenit amantul de inimă ; totul în cariera ei era tipic.

Într-o vreme cînd oamenii nu bănuiau ce nenorociri se vor abate asupra lumii, deși băteau la ușă destul de

puternic, moartea misterioasă a unei femei frumoase dăduse naștere unei rumori publice prelungită mult timp după ce se terminase procesul. Unii oameni n-au uitat-o nici pînă astăzi pe acea făptură, se fac referiri la viața ei și a celui ce o acoperise cu aur, apoi o omorîse. Faptele nu pot fi reconstituite după ziarele vremii, decît în chip contradictoriu. Secretarul de redacție mi-a întins o hîrtie, era un bon de cinci mii de lei, și m-a trimis să iau banii de la casierie.

— E prețul corupției ? l-am întrebat, încercînd să fiu cinic.

— A, nu, pentru corupție s-ar plăti cel puțin de zece ori pe atîta ! Dar pe tine nu te-a corupt nimeni ; cel corupt sînt eu, fiindcă ți-am schimbat textul.

— Și tu, cît ai luat ?

— Nimic ! Mă crezi ? Eu nu-mi fac decît meseria. Ia-ți liniștit banii ; nu sînt din partea patronului, ci a redacției.

— Nu-i totuna ?

— Nu ; am un fond pentru cheltuieli ocazionale, pentru prime sau pentru premii de consolare. Ți-ai pierdut o noapte, trebuie plătită.

— Ce înseamnă premii de consolare ?

— Un fel de despăgubire, cînd un articol nu poate să apară, dar nu din cauza cenzurii, ci fiindcă nu i-ar plăcea patronului.

Cu acest prilej, fiindcă eram încă novice, mi-a dat o listă de persoane, oameni politici, oameni de cultură și de afaceri, al căror nume nu putea să apară în *Pasul Istoriei*. Lista se schimba periodic, erau șterși unii, îi înlocuiau alții. Trebuie să recunosc că altă opreliște nu mai exista, puteai să scrii despre orice îți trecea prin minte.

— Și spune-mi, am continuat, Jordie cu cît s-a ales din pagina asta ?

— Nu-i vorba de o pagină, ci de tot procesul, așa se procedează. Ți-aș spune, dar crede-mă că nu știu.

— Nu poți nici să-ți închipui ?

— Nu ; mi-ar fi frică.

Mi-am reamintit acest dialog, ca să-l refer la procesul de otrăvire, să deduc cîți bani s-au cheltuit atunci cu zia-

rele, ca să influenţeze opinia publicului şi pe-a juraţilor, dar, după cum se vede, n-am aflat nimic, şi nici nu cred că are să se afle vreodată.

La început s-a spus, între altele, că ar putea să fie o eroare farmaceutică, în locul unui anumit medicament, victima a luat otravă. Otrava însă era cianură de potasiu, care n-avea ce să caute în casă, şi nici nu ştiu cum poate să se procure, de unde, în ce condiţiuni ? Probabil cu mulţi bani sau cu multă influenţă. A fost bănuită pînă şi femeia de serviciu, interogată, zăpăcită, înnebunită, şi la urmă au trebuit s-o lase în pace.

S-a vorbit şi de sinucidere. Cineva a cheltuit probabil multe parale ca să pună în circulaţie o asemenea presupunere. O femeie frumoasă, adulată, răsplătită, iubită n-ar putea să se omoare înainte de nuntă decît în urma unui proces grav de conştiinţă. Cu toată osteneala pe care şi-au dat-o unii şi alţii, primele două ipoteze n-au putut sta în picioare, evidentă rămînea crima.

Fratele victimei bănuia pe o rivală ; nu mă îndoiesc de existenţa unei rivale şi chiar a mai multora ; un om bogat, sensibil la chemarea feminină, are batalioane de pretendente. Admit de asemeni că o rivală poate să nutrească gîndul crimei ; dar ca să-l pună în aplicare trebuie să aibă însuşiri de criminală. Nu oricine este capabil să ia viaţa cuiva şi să trăiască liniştit mai departe ; mai curînd sau mai tîrziu, trebuie să se destăinuie, întîi duhovnicului, pe urmă judecătorului.

După ce rivala se dovedise nevinovată, rămîneau în cauză cei doi amanţi, constructorul de tancuri şi actorul. La sfîrşit, a fost exclus şi acesta din urmă ; nu ştiu cum, dar dacă mobilul crimei era acela că femeia îi părăsea pe amîndoi, ca să se mărite cu un al treilea, eu cred că amantul de inimă, cu meseria lui de renume, tînăr şi plăcut la înfăţişare, nu prăpădit şi sleampăt cum îl arătau unele ziare, avea atît de multe şanse să se consoleze repede, încît ar fi fost o prostie să recurgă la fapta disperată a crimei ; acest singur temei îmi ajunge ca să-l scot de sub orice bănuială.

Acum, cînd ştiu cum se mistifică adevărul, nu mă mai iau după ce scriau ziarele vremii. Apoi, împotriva a ceea

ce am spus eu însumi cîteva pagini mai înainte, chiar oamenii care credeau cu sfințenie în litera tipărită începuseră să se îndoiască, întreagă lucrătura fiind cusută cu ață albă. În schimb, pe cît de luminați erau în ceea ce privește numele vinovatului, pe atît de sceptici rămîneau în privința pedepsei. „Va plăti și va scăpa!" spunea publicul. Pe cine să plătească? Pe toată lumea; avea de unde. Dacă vreunul din juraților acelui proces mai trăiește și ar vrea să protesteze, simțindu-se ultragiat, îl sfătuiesc să stea cuminte, nu era nevoie să fie cumpărat decît jumătate din juriu, plus unul. Verdictul fiind anonim, nimeni nu va ști niciodată cine a spus acel „da" inutil, și cine acel „nu", care a adus achitarea.

Absolvit de vinovăție, acuzatul care coborîse din dubă cu gambeta pe față a ieșit triumfător pe ușa principală a tribunalului, și-a pus gambeta în cap și s-a fotografiat pe scările de piatră, între prieteni, cu flori în brațe, ca la nuntă.

32

A trebuit să treacă timp, să-i cunosc faptele, să-i descopăr firea, pînă să mă întreb cine era Cornelia, de unde venea și unde voia să ajungă. Prima ei trăsătură de caracter, la care am ajuns la început intuitiv, și pe care apoi mi-am întărit-o prin observații îndelungate, era bunătatea, în deplinul înțeles al cuvîntului, bunătate pentru oricine, spontană, fără condiții, și rezistentă la orice zguduire; nu o dezarma nici lipsa de recunoștință, nici răutatea, nici inamiciția declarată. Astăzi, la mult timp după ce și-a dat sufletul, gîndindu-mă la viața ei, pe care ajunsesem s-o cunosc bine, pot spune că ființa aceasta cum nu am cunoscut alta, și cum nu mi-aș fi închipuit că poate să existe într-o lume plină de suferințe și de păcate, nu

avea nici o pată pe conştiinţă, nu făcuse ceva rău nici măcar cu gîndul. Iar dacă am spus că la moarte şi-a dat sufletul, folosind o vorbă obişnuită, dar pe care pînă acum am evitat-o, părîndu-mi-se convenţională, acum am ales-o fără ezitare, fiindcă alta nu se potrivea mai bine, şi cred că în înţelesul ei deplin nici nu s-ar fi potrivit altcuiva. Ea nu venise pe lume ca să mîntuiască pe cineva, dar sînt sigur că era înzestrată pentru o asemenea misiune, bineînţeles în lumea ei mică, a familiei. Am limitat-o la atît, fiindcă deşi avea simţul armoniei între oameni, îi lipsea puterea şi posibilitatea s-o extindă într-o lume mai mare, necunoscînd-o. În schimb, lumea ei apropiată, oricît ar fi fost de mică, se alcătuia din un mare număr de suflete, paisprezece copii, cu părinţii şi cu bunicii, atît din partea tatălui, cît şi a mamei. Acestora li se adăugau rudele, pe puţin în acelaşi număr, punîndu-le la socoteală numai pe cele de sînge, din prima spiţă.

Capul comunităţii, pe care, după ştiinţa mea, n-o întrecea la număr decît familia AMarisel, prea ieşită din comun ca s-o folosesc drept comparaţie, era oier din strămoşi, poate de pe vremea lui Ştefan cel Mare, într-un sat de deal din Moldova de mijloc. Îndată după Paşte, străMoşul pleca la munte cu oile, cu nevasta şi cu toţi din feciorii care aveau împliniţi zece ani şi învăţaseră abecedarul cu dascălul bisericii, ca pe vremea nu îndepărtată a lui Ion Creangă, născut şi el cam prin aceleaşi locuri. Grija casei, unde rămîneau şase fete şi doi băieţi prea mici să meargă la stînă, o aveau bunicii, oameni încă în putere. Acestea se întîmplau în primul deceniu al secolului nostru, cînd, după răscoala din 1907, peste sate se aşezase o linişte înlăcrimată, dar nu lipsită de speranţă ; oamenii începeau să prospere, strîngeau ban pe ban, lipsindu-se de mîncare, ca să cumpere pămînt, un pogon după altul.

Cornelia, prima născută, îndată ce fusese în stare să fie de un folos în casă, îşi crescuse fraţii şi surorile mai mici, nu doar fiindcă aşa era obişnuinţa, ci mai ales din vocaţie ; în ea se născuse o mamă, cu toate darurile cerute ca să-şi poată iubi copiii pînă la uitarea de sine. Nu împlinise şaisprezece ani cînd, în 1910, se mărită cu un flăcău dintr-un sat aflat aproape, de partea cealaltă a dealului,

și el fecior de oier, cu o familie la fel de numeroasă ca a Corneliei. Din viața ei m-a interesat în primul rînd faptul că trăise înconjurată de atîtea suflete, încît ar fi putut ele singure să umple un sat de oameni. E ceea ce socotesc că i-a determinat firea, făcînd-o să creadă, copilărește, că pe tot pămîntul dintre Siret și munte trăia o singură familie. E adevărat că ea nu colindase acel pămînt și nu cunoștea decît satul ei și cel unde se măritase, la oraș nu fusese niciodată, dar își închipuia că oriunde s-ar fi dus, peste un deal sau peste zece, n-ar fi întîlnit alți oameni decît oieri, toți din neamul ei, despărțiți numai de lungimea pămîntului.

După ce se măritase, se statornicise obiceiul ca Paștele și Crăciunul să-l petreacă o dată în casa părinților ei, unde venea și ea cu bărbatul și cu toți ai lui, o dată în casa cealaltă, și acolo se punea masă la fel de mare.

Despre frumusețea acestor ospețe mi se pare necuviincios a mai spune ; din tot ce fusese bucurie, în cîțiva ani s-a ales praful și pulberea, rămînînd numai jalea. O nenorocire de asemenea proporții nu cred să se fi petrecut vreodată decît în dramele antice, închipuite, iar pe pămîntul cu oameni numai la calamități uriașe, ca erupția Vezuviului sau cutremurele din Japonia.

Pînă atunci, Cornelia avusese numai o suferință, că nu-i fusese dat să aducă un prunc pe lume, ea cea născută înainte de toate spre a fi mamă. Se mîngîia iubindu-și nepoții, și continuînd să spere într-o minune. Ceea ce se și întîmplă în al șaselea an de la căsătorie, cînd știu că are să nască, nu-și punea întrebarea ce voise soarta să arate cu această întîrziere, mulțumind cerului cu mătănii smerite. Și tocmai atunci începu războiul ; bărbatul plecă pe front, trecu munții în Transilvania și muri în fața Sibiului. Din cele două case plecaseră șaptesprezece oameni, bărbați și tineri. Corneliei îi veni înștiințarea că bărbatul murise abia după o lună. Se zvîrcoli toată ziua și toată noaptea, dîndu-se cu capul de tocul ușii, trîntindu-se pe jos de duduia casa ; nimeni nu putea să-i vină în ajutor, încuiase ușa cu cheia și cu zăvorul. În dimineața zilei următoare, plecă nebună peste deal, la casa părinților, acum goală pe jumătate, nu știu ce să caute, căci alinare nu se

mai găsea pe tot pămîntul. Abia acum, cînd bărbatul ei prăpădise, își dădea seama ce-o lega de el, nu prin clipele lor de dragoste, pe care nici nu apucase să le înțeleagă dacă rămîneau sterpe, ci prin ceea ce trăia în pîntecele ei, o viață, din care jumătate era a lui și a lui avea să rămînă, chiar dacă murise. În vîrful dealului, căzu în brînci, zvîrcolindu-se, mușcînd țărîna de durere, și născu o fetiță moartă, un boț de carne învinețită.

În iarna care veni repede, toți din casă muriră de tifos exantematic. Din tot satul scăpară numai cîțiva, niște umbre, printre ei și Cornelia, deși ar fi vrut să moară prima. Îi îngriji pe ai săi, pînă la ultimul, fără ca molima s-o atingă. La fel pieriră și cei de dincolo, din casa și din satul bărbatului. Oile, cîte nu le sfîșiaseră lupii peste iarnă, în primăvară o parte se risipiră, altă parte o luară trimișii, pentru hrana soldaților. Cînd la sfîrșitul războiului puținii supraviețuitori, doi din frații Corneliei, se întoarseră, găsiră casa pustie.

Rătăcind în josul Moldovei, fără să știe ce caută, Cornelia ajunse în locul de unde se auzeau tunurile. Acolo intră ca îngrijitoare la un spital de campanie. Nu avea nici un gînd despre viața ei viitoare, ce va face la sfîrșitul războiului. Mă doare sufletul să mi-o închipui, atît de singură și de pustiită, mă grăbesc s-o scot la un liman, ca să am și eu liniște.

Un meseriaș din orașul copilăriei noastre, care se chinui șase luni pînă să-și dea sufletul, cu pieptul rupt în două de schije, și căruia îi alină suferințele cu un devotament de soră sau de nevastă, îi lăsă cu limbă de moarte, fiindcă nici el nu mai avea pe nimeni, o casă, pe strada Dîmbului. După război, Cornelia se retrase acolo, și fiindcă învățase să aline bolnavii, intră îngrijitoare la spitalul comunal, aflat nu departe de casă, și unde mai tîrziu avea să zacă Odor. Casa îi fu hrăpită, cum se știe, de o pereche ticăloasă. Salvarea fu Trandafil.

Altceva n-am mai avut nevoie să aflu despre viața ei, pe care mi-a povestit-o ea însăși, în crîmpeie, mult mai bogată în simțăminte și în fapte, decît am avut puterea să pot spune. Ceva însă mi-a rămas întipărit în minte,

fără să-şi fi pierdut intensitatea nici pînă astăzi, amintirea ei despre ospeţele de sărbători, din familie, cînd uşile odăilor se dădeau în lături şi se întindea o masă lungă cît casa. Era nevastă tînără, se înţelegea cu bărbatul, nu-i lipsea nimic să fie fericită, decît copiii, care întîrziau să vină. În lipsa lor, fericirea ei era să vadă casa plină, cînd intra pe uşa scundă de la bucătărie ; ea spunea cuhnie, cuvînt pe care îl auzisem din gura demobilizaţilor, întorşi din Moldova. Eram copil şi îmi venea să rîd că la plapumă se spunea crivat, la varză curechi... Cornelia intra în casă, în şir cu alte cinci-şase femei sau fete, ducînd fiecare pe cîte un taler de lemn, cu ciopliturі pe margine, purcei de lapte rumeniţi la cuptor, dacă era iarnă, şi miei primăvara. Ea nu se bucura însă atît de acest belşug care se înşira pe masă, ci de numărul oaspeţilor, patruzeci-cincizeci, neam din neamul ei, alcătuind o lume nepieritoare. Fericirea Corneliei era familia.

Oricît mi-ar fi fost de greu să înţeleg şi să admit gestul lui, ştiam ce îl determinase pe Trandafil să se însoare cu o fiinţă sărmană şi oropsită, căreia îi lipseau numai cinci ani ca să aibă de două ori vîrsta lui şi nu mai putea să aştepte nimic de la viaţă, decît o moarte liniştită. Dar mult mai greu aş fi înţeles ce o determinase pe Cornelia să accepte o atît de nefirească asociere. Dacă mintea mea ar fi avut capacitatea să pătrundă mai în adîncul faptelor, ar fi trebuit să-i presimt intenţiile din timpul cînd începuse să vîndă borş proaspăt, la poartă. Şi să le înţeleg, din ziua cînd îl luase sub obladuirea ei pe Odor. Tot ce urmase, cu migală, cu răbdare, cu trudă, ţintea acelaşi scop : Cornelia voia să-şi facă o familie, în locul celei pierdute. Dar n-am înţeles pe deplin decît alţi ani mai îrziu, spre sfîrşitul războiului, în ziua cînd, în casa bogătaşului, renovată şi populată cu ce putuse ea să adune din familia lui Trandafil, am văzut o masă mare în mijlocul sufrageriei, unde urmau să se întrunească toţi, vreo douăzeci şi patru, nu cincizeci, ca altădată, la un ospăţ dat în cinstea Alexandrinei. Era în timpul unui bombardament, au scăpat toţi, fiind refugiaţi în adăpostul din curtea apropiată cu prăvăliile, o bombă însă a spulberat casa zădărnicind ospăţul de sărbătoare. Dar fiindcă

puțin mai înainte văzusem masa pusă, încărcată cu în vreme de pace, mi-o amintesc și astăzi, aievea, și fără voia mea o văd pe Cornelia cum ar fi venit de la bucă-rie, ducînd ea însăși platoul cu mielul făcut la cuptor, cu în casa părinților. Pe fața ei de om cu inima caldă și dulce ca pîinea de grîu din prima seceră, ar fi înflorit un zîmbet de fericire, cum nu-l poate avea decît cineva care, după o muncă îndelungată, își vede visul cu ochii.

*

Fericit este omul dacă poate să-și facă o viață nouă, cînd prima a fost distrusă. Pribeaga rămasă fără nimeni pe lume, odată ce-și pierduse și bărbatul, și copilul, pentru care ar fi putut să trăiască, deși mai toți din marea lor casă, părinți, frați, surori, cumnați și cumnate, muriseră de glonț sau de tifus, avea acum o nouă familie. Și nu i-o dăduse Dumnezeu, ci o făcuse ea însăși, muncind în tăcere, fără să-și dezvăluiască intențiile.

Cel mai ușor de găsit dintre frații lui Trandafil era Tiberiu, care trăia în oraș, într-o casă de mahala, cu o țiitoare luată tot de la bordel, după ce prin viața lui mai trecuseră încă vreo patru, aduse tot de acolo, după ce Aurica îl părăsise. Pe aceasta o știam și nu neg că îmi fusese simpatică deși i se citea stricăciunea pe față ; dar tocmai de aceea, fiindcă nu era fățarnică și nu făcea pe mironosița o judecam cu îngăduință. Restul îl privea pe Tiberiu, era treaba lui dacă îi plăceau femeile trecute prin ciur și prin dîrmon și înfrățite cu dracu. Acestea locuiau cu el, însă din cînd în cînd se mai duceau și pe dincolo, unde își păstrau vadul. Ar fi fost imposibil ca Tiberiu să nu știe, dar nu cred că avea o înțelegere cu ele, ci doar se făcea că nu vede. Nu le întreba din ce-i dă să mănînce, fiindcă el nu cîștiga nici un ban, voise în cîteva rînduri să se îmbogățească pe seama proștilor, și dacă nu izbutise, nu-și pierduse nădejdea, spera ca într-o zi să dea lovitura, de aceea nu se mulțumea cu vreo slujbă ; ar fi putut să intre undeva, contabil, sau măcar să țină registrele negustorilor de prin apropiere, căci făcuse școala comercială.

Mă nedumerește, poate mă sperie, ce deosebire era între el și Odor, între el și Traian, teolog și călugăr aflat atunci la mănăstirea Cernica, unde ținea predici de se cutremurau credincioșii. Nu pot să-l asemuiesc nici măcar cu Tom, care fusese un monstru și murise din propria lui monstruozitate. Sigur că el rămîne cel mai inexplicabil din numeroasa și eterogena progenitură a domnului Alcibiade. Dar, cu toate faptele lui scelerate, n-ar fi coborît nicidodată pe treapta bicisnică unde se complăcea Tiberiu să trăiască ; mai potrivit cu Tom era să se ducă de-a dreptul în iad, ceea ce și făcuse. Dacă de faptele lui îmi era groază, cele ale lui Tiberiu îmi stîrneau repulsia.

Totuși, așa cum era el, cu toate păcatele, într-o zi Cornelia îl aduse în casă, cu ultima lui țiitoare, după ce îl convinse s-o ia de nevastă. Ea însăși merse cu ei la primărie și fu martoră.

A doua zi, Tiberiu sosi în strada Primăverii, aducîndu-și mobila în două căruțe ; n-avea mare lucru, pat cu somieră și saltea de lînă, două noptiere, un șifonier cu trei uși, masă de sufragerie cu șase scaune, bufet, dulap de veselă, mașină de gătit, cu lemne, pe care o transformă pentru gaze. Nu era gaz metan, acela s-a adus din Transilvania, pe conductă, abia în timpul războiului, ci gaz de sondă, aflat mai aproape, în schelele de petrol din nordul orașului. A fost o binefacere pentru oraș, ca și pentru satele pe unde trecea conducta, deși unii strîmbau din nas, spunînd că nu se compară cu lemnele. Așa s-a întîmplat cu oamenii de cînd lumea, greu s-au obișnuit cu mașina de cusut, greu cu trenul și mai greu decît toate cu automobilul. Ce-o să se întîmple cu acesta din urmă nu-mi închipui și nu știu ce gîndesc alții. Acum douăzeci și cinci de ani, pe strada mea erau numai două, iar azi umplu amîndouă trotuarele ; în curînd n-au să mai încapă decît unul peste altul.

Pe nevasta lui Tiberiu o chema Afrodita, probabil cine o botezase nu știa că era numele unei zeițe a frumuseții. Pe strada Calomfirescu n-avea ce să caute o Afrodită ; patroana o boteză Dita. Numele întreg avea să i-l redea Odor, odată, convins că în ea întîlnise o zeitate.

Datorită numelui ei din acte, lui Tiberiu Dita i se părea o cucoană, deși nu era decît o femeie de la țară,

servitoare la oraș, o vreme, pînă ce ajunsese în str. Calomfirescu, în căutarea unei munci mai ușoare. N. avea în ea nici urmă de viciu, nici vreo înclinare spre noua ei meserie, atît că nu i se părea o corvoadă ; era o femeie robustă, aproape că nu simțea ce i se întîmplă, se uita pe tavan, după muște, ceea ce n-o împiedica să se miște, conștiincioasă, nici plictisită, nici obosită, zîmbind tot timpul. Pe lîngă firea optimistă, avea probabil și o construcție lăuntrică deosebit de ispititoare, fiindcă bărbații o căutau cu precădere, lăsînd la o parte pe altele mai frumoase.

Cînd am văzut-o prima dată, m-a dezgustat zîmbetul ei, cu gura mare și răzbuzată, care lăsa să i se vadă dinții îngălbeniți, alternînd cu unii de viplă lucioasă, lucrați prost, neegali și neajustați bine, făcînd tot timpul gingia să sîngereze. Am regretat-o pe Aurica, oricît ar fi fost ea de stricată, fiindcă era bine făcută, o găsisem și eu o dată, ca Pantelimon Dumitrescu, lăindu-se în copaie, cu ușa descuiată ; apoi avea dinții frumoși și o aluniță în colțul gurii. Într-o zi, n-am rezistat ispitei și am căutat-o în strada Calomfirescu.

Dita se dovedi a fi o femeie așezată, deși venea dintr-un loc de pierzanie. Cornelia le dădu unul din apartamentele de la etaj, deasupra birtului nedeschis încă. Aveau tot ce le trebuie, două odăi, dormitor și sufragerie, cu bucătărie și chiar cu baie, ce-i drept, cam primitivă, cu ciment pe jos și cadă de zinc, iar pereții fără faianță. Pe Dita o luă să-i ajute la prăvăliile din față, pe care le conducea singură ; vînzătoarele, nu mai mult decît două, nu-i inspirau încredere, cînd pleca după alte treburi era sigură că o fură, degeaba le controla cînd plecau seara ; amîndouă locuiau pe aproape, greșise angajîndu-le ; în lipsa ei, cineva din familie dădea fuga, ori bărbatul, ori copiii, și vînzătoarele le umpleau traista, le mai băgau și cîte un pol în mînă. Cornelia avea experiența negoțului de pe cînd ținuse prăvălioara de la poartă, nu-i fu greu să-și dea seama că un sfert din cîștig îl luau alții.

Cînd o aduse pe Dita și o puse pe capul lor, vînzătoarele nu știau că erau cumnate, încercară s-o tragă spre ele, încă din prima zi, fără nici o prevedere, făcîndu-i cu

ochiul și spunîndu-i „o să ne înțelegem". Curînd veni bărbatul uneia, se uită la Dita, dar nu-i dădu importanță, credea că-i o clientă. Vînzătoarea umplu trei pungi, una cu zahăr, alta cu orez, a treia cu bomboane în poleială și le puse în traista bărbatului.

— Nu le cîntărești ? întrebă Dita.

Femeia ridică din umeri, pe jumătate îmbufnată, pe jumătate complice ; tocmai voia să adauge două portocale și un pumn de roșcove. Într-o clipă, Dita se gîndi că nu trebuia să și-o facă dușman, nu cunoștea strada, nu știa cu cine are de-a face, femeia putea să ridice împotriva ei tot cartierul. I-ar fi spus pe loc să plece acasă, dar se abținu, în așteptarea Corneliei. Se mulțumi să ia sacul din mîna bărbatului, scoase pungile de zahăr și de orez, o lăsă pe cea cu bomboane, deși costa mai mult decît primele două.

— Uite, vecine, îi spuse, să nu pleci cu mîna goală.

Bărbatul se făcu roșu, îi aruncă punga cu bomboane în față.

— N-am nevoie de pomana dumitale !

Reacția vînzătoarei fu neașteptată, se repezi la el și numai că nu-i scoase ochii.

— Du-te acasă, bețivule ! Așa se vorbește cu o cucoană ? !

Vînzătoarea cealaltă veni din prăvălia de alături și aduna bomboanele de pe dușumele. În loc să-și atragă dușmănia lor, Dita simțea că amîndouă erau acum solidare cu ea, printr-o ciudată reacție femeiască. Un copil care voise să intre, văzuse scena, din ușă și, fără un cuvînt, se duse pe ici-încolo.

La prînz, cînd prăvălia se închidea două ceasuri, Dita se sfătui cu Cornelia, după ce-i povesti tot ce se întîmplase. Mîncau împreună, ele două cu Tiberiu, la o masă așezată afară, la casa modestă de peste curte, unde Trandafil și Cornelia mai locuiau și astăzi ; palatul boierului se pregătea pentru oaspeți. Lui Odor îi trimitea mîncarea acolo, unde înainte stătuse cu chirie ; Trandafil venea mai tîrziu de la slujbă. Acum Cornelia avea bucătăreasă, n-ar fi răzbit singură cu toate treburile. Grădina de zarzavat i-o îngrijea un om din vecini, dar nu era mulțumită de

el, fiind și nepriceput, și leneș. Acolo o văzusem prima oară pe Ioana, așteptîndu-mă, ca să mă invite la jocul de gajuri.

— M-am gîndit să nu ți-i fac dușmani ! spuse Dita, la sfîrșit, justificîndu-și gestul cu punga de bomboane.

— Te-ai gîndit bine ! încuviință Cornelia, mirîndu-se că o femeie deprinsă cu alte treburi se descurcase cu atîta înțelepciune, într-o împrejurare cînd ea însăși n-ar fi știut ce să facă.

— Dar n-au să fie mulțumite, acum, dacă le-a înțărcat bălaia, continuă Dita.

— Ba au să fie !

După-amiază, la ora deschiderii, femeile așteptau spășite, la prăvălie, în ușă. Erau împăcate, sau pregăteau o răzbunare ?

— Să văd cum ies cu socotelile la sfîrșitul lunii, și pe urmă cred că am să vă măresc leafa, le înștiință Cornelia, ca și cînd n-ar fi știut nimic din ce se întîmplase de dimineață.

Pe urmă, se adresă vînzătoarei din băcănie :

— Săftico, fata voastră cea mare ce face ?

— Nimic, nu mai merge la școală ; așteaptă să se mărite.

— Pînă se mărită, ad-o aici, să te ajute ; o să avem mai multă marfă. Poate să rămînă și după ce s-o mărita, dacă i-o da voie bărbatul.

— Adică, să vină cu leafă ?

— Se înțelege, dar leafa am să i-o fixez după o lună. Dacă și-o vedea de treabă, o să fie mulțumită.

Ziua următoare, în ușa largă dintre cele două prăvălii, apăru o masă cu o mașină de înregistrat încasările. Cînd învîrteai manivela, pe cadranul din față apărea cifra, suna un clopoțel și se deschidea sertarul cu banii. Întocmai ca mașina de înregistrat din cofetăria unde era casieriță Zorina ; orice-ai face, pe oriunde te-ai învîrti, totdeauna găsești ceva care învie amintirile. Nu mai știam nimic, dar absolut nimic despre Zorina ; poate se măritase în alt oraș, poate murise. Nu mai trecusem niciodată prin

fața casei lor, și dacă aș fi trecut, pe cine să întreb ? Deși erau cîțiva ani de cînd domnul Zaharescu se împușcase în prăvălia armurierului, fără să plătească revolverul, lanțul lui de cofetării exista încă, deci și laboratorul, și fabrica de ciocolată, numai că o prăjitură costa doi lei în loc de unu.

Dita își luă în primire locul la casă, și la sfîrșitul lunii deverul crescuse cu cinci mii de lei. Cornelia nu putea să le dea vînzătoarelor o compensație atît de mare, căci plusul se datora și altor cauze, nu doar că se oprise risipa ; le adăugă cîte cinci sute la leafă și ele fură mulțumite, căci nici nu știau de cîți bani furau înainte, nu făceau socoteala.

Din primele zile, Dita devenise un membru devotat al familiei.

Pe Tiberiu, Cornelia îl trimisese în Bucovina, cu o misiune socotită de ea importantă, și era, avea să se vadă.

33

Trecuse un an de cînd Pantelimon Dumitrescu, fratele nebănuit al domnului Alcibiade, se însurase cu Miercana, femeia supusă și credincioasă, pe care și-o luase în casă îndată ce ajunsese în țară după lungi peregrinări prin lume. Nu-mi place să povestesc de două ori aceeași întîmplare, presupun însă că mulți au uitat istoria lui, fiind secundară, astfel voi reaminti-o, în două cuvinte. Marinar pe un cargobot torpilat de nemți în nordul Finlandei, spre sfîrșitul primului război mondial, se salvase, ajunsese la țărm și pe urmă, în plină revoluție, străbătuse tot pămîntul rusesc, pînă la Odesa, prins cînd în tabăra albilor, cînd într-a roșilor și pus să lupte. Dat mort, banca de la Londra, unde societatea de navigație îi făcuse o asigu-

rare, importantă pe vremea aceea, plăti banii, o mie de lire sterline, lui Tiberiu, care se duse în Anglia să-i ridice, fiindcă Pantelimon Dumitrescu îl declarase moștenitor pe domnul Alcibiade ; nimeni din familia acestuia nu știa cine era cel care îi binecuvîntase cu o sumă atît de mare. Tiberiu însă, ca urmaș al moștenitorului, nu-și făcu scrupule, încasă banii și-i cheltui cu nesăbuință, fără să-i dea în casă, cum ar fi fost cu dreptate.

Cinci ani munci pe rupte Pantelimon Dumitrescu, împreună cu femeia, pînă ce putu să strîngă zece mii de lei, pe care îi trimise băncii de la Londra, explicînd că, neflind mort, era dator să restituie asigurarea, deși n-o încasase el, ci o rudă iresponsabilă. Știa că zece mii de lei nu făceau nici pe departe o mie de lire, dar își cerea iertare, mai mult nu putuse să strîngă. După două luni, primi banii înapoi, plus încă pe atîția, din partea băncii, drept dar pentru cinstea lui neobișnuită, fără să-i spună însă, în scrisoare, cît o socotea de naivă.

Cu întreaga sumă, picată ca un semn al cerului, Pantelimon făcu nuntă, tocmai la Putna, pînă atunci trăise fără cununie, se întoarse acasă cu buzunarele goale și dormi o noapte și o zi, beat, ca în letargie, încît nevasta, speriată, îi aprinse lumînarea și chemă preotul.

În ce privește vîrsta lor, la vremea nunții, am spus o cifră greșită, și nu din vina mea, ci a lui Pantelimon Dumitrescu, el se înșelase, sau voise să se laude, declarînd că avea nouăzeci și șase de ani, cînd în realitate nu împlinise decît nouăzeci și unu. Vîrsta Miercanei, nevasta, șaizeci și cinci de ani, era corectă.

Pentru a reaminti ce firi aveau și unul, și altul, și spre a se înțelege mai ușor cele ce au să urmeze, nimic nu mi se pare mai potrivit decît să mă gîndesc cum se trezise el din beția de după nuntă. „Pantelimoane, se jelea femeia, îngenuncheată la capul patului, nu mă chinui, ai milă de mine, ori mori, ori trezește-te !" S-a trezit și a certat-o : „Ce te bocești așa ? Mai bine dezbracă-te și vino de mă încălzește !"

Pe urmă, femeia — îmi vine atît de greu să-i spun Miercana, căci nu-i un nume care se dă oamenilor ! — a

scos de sub salteaua de paie un teanc de bani, hîrtii de cîte o sută, și le-a pus lîngă pernă.

— Ce-s astea ? a întrebat bărbatul.

— Cinci mii de lei ; le-am pus deoparte.

La început, Pantelimon s-a înfuriat, dar s-a stăpînit și s-a mulțumit s-o mustre, cu mîhnire :

— Nu-i păcat de ei ? ! Am fi putut să lungim nunta pînă duminică, să fie o săptămînă.

Țiuuse trei zile, după datină, mai mult nu se obișnuiește. Trecîndu-i mîhnirea, Pantelimon se dădu jos din pat, sprinten ca tinerii.

— Acu, dacă n-ai avut de lucru, apucă-te să văruiești odaia din față.

Casa avea două odăi, luminoase, cu o tindă la mijloc. Odaia din față putea fi golită cu ușurință, toamna puneau acolo porumbul, făina, legumele și roadele din grădină ; acum erau pe sfîrșite.

— Eu mă duc la oraș, cu o socoteală, mai spuse Pantelimon. Dacă trec pe la soră-ta, crezi că o să-mi dea mașina de cusut, o să se încreadă ?

— Ți-o dă, că-i a mea, și ei nu-i mai trebuie, a orbit de tot, cum să mai coase ? ! Dar la ce-ți trebuie ?

— Ai să vezi, cînd m-oi întoarce !

Miercana fusese puțin și croitoreasă, nu cu renume, bună pentru vecinele fără pretenții.

Pînă la Suceava nu erau decît opt kilometri, Pantelimon împrumută căruța vecinului, cu doi cai bunișori ; drept răsplată, îi aduse omului o damigenuță cu rachiu și un bidon cu gaz de lampă. Omul spuse „bogdaproste" ; drumul nu fusese lung, căruța era încărcată cu lucruri ușoare, o somieră, cu arcuri și lînă, o plapumă nouă, o masă și două scaune, plus mașina de cusut a Miercanei și un pachet cu pînză albă, pentru cearșafuri. Încă nu venise seara cînd sosi acasă cu toate acestea. Miercana văruise odaia, ba și tinda, care era puțin afumată de peste iarnă, cînd puneau acolo soba de bucătărie. Oricum, ar fi văruit-o, fiindcă se apropia Paștele ; în grădină plesneau mugurii pomilor, în curînd înfloreau zambilele.

În trei zile, odaia din față era gata de oaspeți, cu perdele la ferestre, făcute din ștergare subțiri, cu înfloriturî negre și roșii, cu preșuri pe jos, din perete în perete, cum se pune mocheta astăzi ; nimeni n-ar fi crezut că dedesubt era pămînt lipit cu argilă. Pentru ce știa Pantelimon, și pentru ce avea în gînd, o casă de la oraș n-ar fi fost mai bună, nici acolo nu găseai băi pretutindeni, oamenii se spălau în ligheane și se lăiau în copaie, sau în cadă de zinc, înghesuindu-se cu genunchii la gură. În timp ce Miercana cosea cearșafuri și fețe de pernă, el îi scria Alexandrinei, cu marea lui bunăcuviință, care nu scăzuse și nici n-avea să scadă vreodată : „Preacinstită doamnă, curată la suflet..."

Alexandrina locuia acum la Teofil, pe strada Miron Costin, între Calea Griviței și Bulevardul Cuza, în casa de zestre lipită de a părinților fetei. Pe aceasta o văzusem o singură dată, la primul revelion după moartea Santei, cînd totul pe lume mi se părea în doliu. Plecasem curînd, fiindcă după miezul nopții apăruse o fată în costum de schi, abia sosise cu trenul de la Sinaia, și în lumina scăzută a lampioanelor semăna cu Santa ; cîteva clipe, n-am știut ce se întîmplă cu mine, mi se părea că reînviase și venise cu caii, să ne reluăm schicioringul întrerupt tragic în trunchiul de salcie, să ieșim pe cîmp, în afara orașului. Am plecat fără să-mi iau rămas bun de la nimeni, am umblat pe străzi, singur, pînă la ziuă. Cine mi-a judecat mai tîrziu viața și firea, n-a putut să mă cunoască, fiindcă n-a știut de acea noapte și n-a pus-o la socoteală, cum n-a știut multe din ce a însemnat zbucium și deznădejde.

Pe Teofil l-am mai văzut din cînd în cînd, dar pe nevasta lui niciodată, n-am fost la nuntă, le-am trimis flori și o felicitare neconvinsă. N-aveam nimic împotriva ei, decît că nu-mi plăcea cum o cheamă, Despina ; numele ei îmi sugera spinul, care înțeapă. Dar recunosc că era de-o frumusețe amețitoare, văzusem încă din noaptea revelionului. După ce Alexandrina o cunoscuse pe cînd era numai logodnică, Teofil a întrebat-o cum i se pare, iar ea a răspuns, surprinsă și puțin speriată : „E mult prea frumoasă !"...

Mamele înțeleg și presimt multe. A acceptat să se mute la ei după nuntă, fiindcă n-avea o locuință statornică, o găzduiau cînd Titus, cînd Tadeu, al cincilea și al șaselea dintre fiii ei, despre care n-am povestit nimic pînă astăzi, și nici nu le-a venit rîndul. Căci, așa cum am hotărît de la început, nu voi pomeni nimic despre urmașii domnului Alcibiade, decît pe măsură ce-mi vor atrage atenția prin vreo faptă, rea sau bună. Despre Titus și Tadeu nu am ce să spun deocamdată.

În casa lui Teofil, Alexandrina ducea o viață retrasă, nu făcea și nu primea vizite, citea, mergea la cinematograful din cartier, cînd se schimba filmul și se plimba singură pe străzi neumblate.

Renunțase la harpă și nu-i simțea lipsa, prin marea ei forță de resemnare, la fel cum după moartea domnului Alcibiade renunțase să mai ilumineze toată casa, pentru ea o bucurie nu mai mică decît muzica. De la domnul Pretoreanu, care îi dăduse de urmă, dar care, după întîmplarea din casa domnului Neagoe, nu mai îndrăznea s-o viziteze fără s-o anunțe, soseau cel puțin o dată pe săptămînă coșuri de flori și cutii enorme cu bomboane de la Capșa, comenzi speciale. Tot ce avea domnul Pretoreanu provenea din comenzi speciale, de la mănuși pînă la automobile. Alexandrina primea de asemeni scrisori, în același ritm cu florile, în plicuri pe care le cunoșteam, avusesem unul în mînă, și care nu puteau să se epuizeze, Sobieski îngrijindu-se să comande cu miile, unei tipografii de la Londra. Plicuri de două ori mai mari decît cele obișnuite, dintr-o hîrtie de mătase, ca aurul, cu numele lui scris în relief, cu litere negre, iar dedesubt cu multiple adrese internaționale, care mărturisesc că mă făcuseră să pălesc, de-o emoție derivată din frică.

Alexandrina nu-i răspundea niciodată, și nici măcar nu deschidea plicurile. Acest gest va fi socotit o impolitețe nescuzabilă, dar eu îi țin partea ei, fiindcă a continua asemenea asiduități rămase fără nici o încurajare nu-i o nepolitețe mai mică, ba dimpotrivă.

Despina nu-și putu învinge curiozitatea, și săvîrși cea mai mare impolitețe, deschizînd unul din plicuri, cînd

îl aduse poștașul. Nu cuprindea decît repetarea omagiilor cunoscute de mine, urmate de neobosita cerere în căsătorie. Firește, știa ce reprezenta domnul Pretoreanu, un om cu puteri mai mari decît regele, a cărui pază o făcea Teofil, în uniforma elegantă a batalionului de gardă. Nici nu aveau în casă telefon legat de rețeaua orașului, ci unul direct cu palatul, cum văzusem la Bob, fostul logodnic al Ritei. Despina nu îndrăzni să-i destăinuiască lui Teofil indiscreția săvîrșită. În schimb, a doua zi, în lipsa lui de acasă, ciocăni la ușa Alexandrinei și intră, fîstîcită, cu plicul în mînă.

— Mamă, să mă ierți, am deschis scrisoarea din greșeală.

— Un asemenea plic nu poate să se confunde cu altul, răspunse Alexandrina, rece. Și de ce-mi spui mamă ?

Despina stătea în picioare, nu îndrăznea să se așeze, iar ultima vorbă fu ca o lovitură în moalele capului. Vorbi, bîlbîindu-se :

— Dar... nu sînteți mama lui Teofil ?

— A lui Teofil, da ; nu a dumitale !

Această ostilitate m-a surprins, nu se potrivea cu firea Alexandrinei. Mai tîrziu, am înțeles rezervele ei față de această noră, *mult prea frumoasă*.

— De ce te-ai măritat cu fiul meu ? Îl iubești ?

Iarăși nu păreau vorbele Alexandrinei, nu mi le-aș fi închipuit niciodată.

— Sigur... îl iubesc !

— Nu ! Îi iubești uniforma !

Cu aceste cuvinte, Alexandrina socoti războiul încheiat, zîmbi, o pofti pe Despina să se așeze și îi întinse mîna, cu o mișcare fermă, aproape bărbătească.

— Să trăim fiecare după firea noastră ! Nu-ți sînt dușmancă.

Apoi arătă spre scrisoare.

— Ce spune ?

Nora se însufleți, răspunse, gîfîind de emoție :

— Vă cere în căsătorie ! Dar este extraordinar, doamnă ! O persoană ca domnul Pretoreanu ! De ce nu acceptați ? Ați avea o situație de regină.

— Fiindcă nu-l iubesc ! răspunse Alexandrina. Dumneata l-ai lua ?

— Eu... Oh ! Dar eu sînt măritată !

— Iar eu, *am fost* măritată !

* * *

Puterea de a trăi a Alexandrinei era *credința*. Crezuse în ceva tot timpul, în uniunea ei cu domnul Alcibiade, în copii, chiar cînd unii din ei o dezamăgiseră, crezuse în muzică și în lumina din casă. Deși nu mai avea nimic din toate acestea, continua să creadă în ele, ca într-o permanență a existenței sale, nu ca într-o bucurie trecută, rămasă doar amintire. Trecutul era pentru ea un prezent continuu, chiar dacă ducea o viață cu totul schimbată. Dar cea mai puternică legătură cu timpul de altădată o reprezenta Pantelimon Dumitrescu, un om în ale cărui deprinderi modeste și simple, nu însă umile, îl recunoștea pe domnul Alcibiade, fiindcă în străfundurile sufletului nu se deosebeau cu nimic unul de altul. Dorința de fast a unuia și traiul aproape primitiv al celuilalt nu se respingeau între ele, chiar dacă o asemenea afirmație ar părea o absurditate. Războiul burilor e o dovadă, cîmpul de luptă, spitalele de campanie nu înseamnă fast, ci suferință.

Așa se explică de ce Alexandrina acceptase pe loc invitația lui Pantelimon Dumitrescu, fără să țină seama că o aștepta o casă primitivă, de țară, fără înlesnirile, citadine, de care îi era greu să se despartă ; o chema, în schimb, ceva mult mai puternic.

„Acum, doamnă, toate au să fie în floare, și grădina noastră o înlocui Cișmigiul, iar colinele noastre dulci, cu poteci cum nu are nici Paradisul, or înlocui bulevardele... Nu spun să rămîi la noi și iarna, care nu este ușoară, dar dacă te va ține ceva în casa noastră, o să punem sobă în cameră și o să umplem curtea cu stînjeni de lemne. Și îți făgăduiesc, eu, Pantelimon, care n-am mințit niciodată, că o să te plimb în sanie cu trei cai, ca în Rusia, peste dealurile înzăpezite, căci poate nu cunoști cîntecul clopoțeilor, dumneata care știi atîtea cîntece măiestre. Ai să te

simți ca o împărătească. Apoi au să vină colindătorii la ușă, și în mugetele buhaiului, în pocnetele bicelor, ca de pușcă, au să-ți spună și dumitale povestea pe care soțul dumitale și cu mine o știam din copilărie, iar astăzi n-o mai știe nimeni : «Șade Dumnezeu la masă, Cu ocaua plină-rasă, Și îl ceartă pe Adam, Măi Adame, pehlivane...»"

Două zile se chinuise Pantelimon cu scrisoarea, pînă să ajungă la această încheiere, o colindă burlescă, socotind s-o înveselească puțin pe Alexandrina. Nu o înveseli, ci o îndurerată pînă la lacrimi, își duse batista la gură și se stăpîni să nu plîngă. Fiindcă știa colinda, de la domnul Alcibiade, dar o uitase. Cînd Odor și Toma erau mici, tatăl lor, atît de tînăr pe atunci, și atît de enigmatic, le-o spunea de trei ori la rînd în seara de ajun, iar ei, prăpădindu-se de rîs, îl rugau s-o mai spună o dată. Pe urmă, plecase să lupte de partea burilor, fără să-l fi silit nimeni, și cînd revenise, la fel de misterios cum plecase, era altul, maturizat, poate dezamăgit, cădea adesea pe gînduri, pînă ce îi venea în gînd o idee, și atunci începea să facă febril, întinerit, planuri mărețe pentru viitorul familiei. Dar colindul burlesc nu-l mai spusese niciodată, copiii care se născuseră pe urmă nu-l cunoșteau, Odor și Toma îl uitaseră, cum uitase și Alexandrina. Iar acum, deodată, scrisoarea lui Pantelimon, neașteptată, scrisă migălos, caligrafic, pe foi liniate, îi reînvia în minte și în suflet acel trecut rămas în umbră pentru mine, căci n-am putut să aflu niciodată de ce plecase domnul Alcibiade în Africa, și ce făcuse Alexandrina în lipsa lui, unde locuise, cum își crescuse copiii. Mai mult nu pot spune, decît că plecarea lui fusese pentru ea la fel de misterioasă ca și pentru mine.

Simți o ușurare să plece de lîngă nora ei, mult prea frumoasă, iar de Teofil se despărți cu aceeași împietrire cum se despărțise de ceilalți copii, cînd de unul, cînd de altul. Trandafil nu-i scrise cum își aranjase viața, nu-i pomeni de Cornelia decît la un an după căsătorie.

Sosi în gară la Burdujeni în Joia mare. Pantelimon o aștepta, îi scrisese să nu se ostenească pe la poștă, cu vreo telegramă; o va aștepta toată săptămîna, la toate trenurile, o ruga doar să nu întîrzie chiar pînă sîmbătă, ca să poată merge măcar la Înviere, dacă nu și la denii.

Împrumută iar căruța vecinului, îi puse leagăn, ca să poți sta bine, luă un sac de ovăz și îndesă fîn în codîrlă. Iar luni dimineața, era la Burdujeni, trase la un han ieftin, de lîngă gară, n-avea nevoie de odaie, dormea în căruță, învelit cu sumanul, și nu-i rămase de făcut altă treabă decît să aștepte trenurile.

Era în timpul cînd Tiberiu și Dita se mutau în casa Corneliei. Cîteva zile după aceea, Tiberiu se duse la București s-o caute pe Alexandrina, știa că stătea în casă cu Teofil, știa și adresa. Alexandrina însă plecase în Bucovina, la Patelimon Dumitrescu.

E greu să se înțeleagă cum, intrînd în camera văruită proaspăt, Alexandrina se simți ca la ea acasă, în ciuda felului modest cum era mobilată, fără pricepere, la întîmplare, nici ca la oraș, nici ca la țară. În aer însă plutea un suflu cald, care îi învăluia inima, și în fața ei, în locul lui Pantelimon, rămas în ușă cu șapca în mînă, apăru imaginea domnului Alcibiade. Aici, și nicăieri în altă parte nu simți atît de puternic aerul de familie, care îi cuprindea întreagă ființa.

În fața ferestrei, pomii erau înfloriți, de afară venea miros de zambile. Într-o săptămînă, înflorea teiul, apoi salcîmul. Iar potecile de pe coline, așa cum se vedeau din casă, printre lanurile de grîu verde, legănate de vînt ca marea de briză, aveau în ele farmecul nestricat al naturii, care lipsea bulevardelor, erau o melodie care nu se termina niciodată, căci după o creastă de deal, se duceau mai departe. Tot ce venea de afară era melodie.

Numai Pantelimon stătea posomorît în ușă ; pe drum nu îndrăznise să vorbească.

— Dacă n-ai adus harpa, zise el, cu amărăciune, înseamnă că n-ai să stai multă vreme !

Se întoarse și o scoase în față pe Miercana, care abia îndrăznise să vină în tindă ; la sosirea Alexandrinei se ascunsese.

— Iată, zise el, ea e nevasta mea, cu cununie.

— Săru mîna ! zise femeia, înaintînd sfioasă și aplecîndu-se să pună vorba în faptă.

Alexandrina o opri, dar altceva nu știa ce să facă, apoi îi veni un gînd, îi luă mîna bătătorită, și-o duse la

frunte, la mijloc, la umărul drept, la stîngul, închinîndu-se astfel amîndouă printr-o singură cruce. Miercana căzu în genunchi la picioarele ei, nu de smerenie, ci fiindcă inima înmuiată îi învinsese și trupul.

— Fii binevenită și binecuvîntată în casa noastră! spuse, cu toată credința.

Alexandrina îngenunche în fața ei, își simțea și ea inima înmuiată, un astfel de moment nu mai trăise, nu și-l închipuise. Apoi îl redescoperi pe Pantelimon, în ușă.

— Harpa am vîndut-o!

Am văzut odată, după război, la jurnalul de actualități cinematografice, execuția unui general german condamnat la moarte, fiindcă împușcase pe aviatorii americani căzuți cu parașuta în Italia. Era un om scund și robust, mergea sigur și repede, cu mîinile legate la spate. L-au întors cu spatele la zid, i-au pus pe cap o cagulă și cineva i-a prins deasupra inimii o bucată de pînză albă. În momentul detunăturilor teleobiectivul l-a adus brusc în prim plan, la jumătate de metru, și într-o fracțiune de secundă am văzut cum apăreau găuri în pînză. În a doua fracțiune de secundă, prin trupul lovit a trecut o cutremurătură scurtă și violentă. N-am putut să închid ochii și fără voia mea am scos un țipăt de groază. Poate nu l-a auzit nimeni, poate țipa toată lumea. Eu care, copil fiind, voiesem să văd cum îl împușcă pe Firi și mă uitasem cu binoclul, acum, la maturitate, moartea, văzută atît de limpede, mă înspăimîntase.

Am povestit o scenă macabră, ca să arăt mai bine ce s-a întîmplat cu Pantelimon, auzind că Alexandrina vînduse harpa. Prin trup i-a trecut o cutremurătură scurtă și violentă, s-a clătinat, și parcă pe pieptul lui am văzut o pînză albă străbătută de gloanțe.

— Nu se poate! bîigui, făcîndu-se palid.

Seara au mers la denie, a doua zi au trecut pe sub masa încărcată de icoane și zambile. Duminică, spre dimineață, au mers la slujba de Înviere. La țară, slujba nu se făcea la miezul nopții, căci oamenii erau trudiți de peste ziuă, n-ar fi putut să se scoale, sau ar fi adormit de-a-n picioarele, în biserică. La masa de Paște au mîncat ciorbă de miel și găină fiartă, cu mujdei de usturoi, iar la urmă cozonac și

pască. Restul zilelor de sărbătoare Pantelimon a tot umblat prin sat, pe la oameni, ai casei nu bănuiau ce pune la cale, dar știu că a vîndut un pogon de pămînt, din patru, cîte avea cu toatele și miercuri a plecat la oraș, cu căruța, de unde s-a întors după două zile. În căruță avea o harpă cam ponosită, cu poleiala căzută, dar nu-i lipsea nici o coardă și nu era dezacordată foarte tare : lui Pantelimon îi era de-ajuns să-i audă sunetul. O găsise la un telal din Suceava, care se cruci auzind că vrea s-o cumpere, și i-o vîndu ieftin, o luase pe nimica toată de la o familie scăpătată ; în cinci ani nu venise nici un cumpărător, și nici nu mai credea că într-o zi o să vină vreunul.

Alexandrina era prea emoționată ca să-i mulțumească, stătea împietrită.

— Eu știu ce cînți dumneata, doamnă ; acum te-aș ruga de o sîrbă pentru nevastă, că ea nu le înțelege pe celelalte.

Alexandrina nu știa nici o sîrbă, dar auzise destule, cînd veneau lăutarii să cînte, la ușă, sau la mesele cu oaspeți, sub nucul din livadă și în destule alte ocazii, așa că le avea în ureche, și putea să le reconstituie, sau să improvizeze ceva în stilul lor simplu. Harpa, dezacordată, scotea sunete false, Pantelimon le simțea, urechea lui era mai formată, înțelegea și cauza și, crezînd-o irremediabilă, stătea posomorît în ușă, căci niciodată nu își îngăduia să facă un pas înainte ; se gîndea mîhnit că vînduse pogonul și se ostenise degeaba. Miercana, în schimb, care înregistra muzica mai mult în picioarele deprinse să joace la horă, în tinerețe, se bucura cu un zîmbet neîncrezător pe față, parcă nu-i venea să creadă că aude aievea ; pentru ea, spre deosebire de Pantelimon, sunetele era o vrajă, prin ritmul lor, nici n-o interesa restul ; ritmul, săltat, parcă o ducea cu zeci de ani în urmă.

— E stricată ! oftă Pantelimon, la sfîrșitul cîntecului. N-am știut, sînt un prost, n-am pricepere. Păcat de mîinile dumitale fermecate !

— Ba e bună, răspunse Alexandrina. Trebuie doar acordată, unele coarde sînt slăbite.

— Și cine poate să facă treaba asta ? Avem fierar în sat ; s-o pricepe ?

— Am s-o acordez eu ; fierarul doar să-mi facă o cheie ; cheamă-l să-i arăt cum să fie.

De bine, de rău, fierarul făcu cheia, cam butucănoasă, harpa însă era prea veche, se dezacorda repede, cuiele care întindeau coardele se slăbeau, lăcașele lor în lemn, prea tocite, nu le mai ținea fixe. Pantelimon avu o idee, culcă harpa pe o parte și la rădăcina fiecărui cui udă lemnul cu o picătură de apă ; repetă lucrul cîteva zile, pînă ce lemnul se umflă și cuiele nu se mai clintiră. De-atunci înainte, avu grijă să facă la fel cam o dată pe lună, sau cînd auzea o notă falsă.

Pentru Alexandrina, harpa se adăuga la celelalte bucurii pe care le găsea în acest refugiu, unde, deși departe de copii, își putea reface în liniște amintirea vremii ei fericite, cînd o cunoscusem, în lumină și muzică. Nu avea nici un fel de note muzicale cu ea, cînta cîte ceva din memorie, dar mai ales improviza, melodii cursive, cu acorduri simple, care îi dădeau liniștea melancolică a susurului de izvoare, sau a foșnetului pădurii, cînd cad frunzele toamna. Captivată de aceste improvizații, din ce în ce mai expresive îi veni ideea să le noteze. Nu avea hîrtie cu portative, le linie singură pe coli albe, și aceasta fu originea acelor caiete cu cîntece de leagăn și de joacă, despre care voi vorbi altă dată.

Între timp, chiar înainte de a-și fi acordat harpa, se pomenise cu Tiberiu, care venea cu o misiune neașteptată. În afară de cîteva rînduri convenționale scrise de Trandafil, avînd mai jos și semnătura lui Odor, schimbată de cînd scria cu mîna stîngă, Tiberiu aducea un mesaj din partea Corneliei.

Înainte de a-l reproduce, trebuie să spun că răceala lui Trandafil față de Alexandrina se datora transformărilor profunde suferite de el după moartea Horei, care îi pusese pe tot restul vieții o pecete neagră, adăugîndu-se probabil la alte zdruncinări ale sufletului și poate chiar ale rațiunii. Altminteri, avea o fire afectuoasă, numai că o ținea ascunsă, datorită războiului inconciliabil cu el însuși.

Cornelia scria : „Stimată și venerată doamnă, mă veți ierta că am devenit soția fiului dumneavoastră, la o vîrstă cînd n-aș mai fi avut dreptul la nici o bucurie lumească. N-am urmărit un interes, nici o bucurie sau satisfacție personală, de mică am trăit pentru binele altora, eu n-am

avut parte decît de iubirea bărbatului meu, Dumnezeu să-l ierte ! încolo numai de osteneală şi suferinţă. M-am mutat sub acelaşi acoperiş cu fiul dumneavoastră doar ca să-l ocrotesc, n-am năzuit să-i fiu altceva decît servitoare. Ştiu de mult cît de destrămată este familia dumneavoastră, şi eu, care mi-am pierdut pe toţi ai mei în timpul războiului, mi-am pus în gînd ca ţelul vieţii mele să fie acela de-a va aduce în casa noastră, împreună cu toţi pe care îi mai aveţi şi vor vrea să vină, ca să faceţi la loc măcar ceva din ce-a fost odată şi a însemnat fericire. În al cincilea an al căsătoriei noastre, am izbutit să avem o casă, care să nu fie mai prejos decît aceea unde v-aţi crescut copiii. Eu sînt o femeie de la ţară, fără carte, dar am învăţat de la fiul dumneavoastră şi cum se vorbeşte, cum se scrie, fiindcă a făcut şcoală cu mine. Nu ţineţi seama că n-am ajuns decît o negustoreasă ; nu m-am priceput, am luat-o încet, şi azi avem de toate, în afară de ce n-ai nevoie, ci înseamnă numai fudulie. De la tatăl meu, care nu era decît oier, dar cîştiga parale bune, am învăţat să nu înşel la cîntar, să nu iau un leu peste ce-i drept, mai bine unul în minus, să nu trag la cîştig mai mare decît îmi trebuie şi mai ales să mă feresc de nevoi născocite, fiindcă aşa nu mai termini niciodată. Veniţi, doamnă ! A dumneavoastră, preadevotată..."

Cînd auzi despre ce era vorba, Pantelimon se mînie şi se întristă totdeodată.

— Faceţi cum vă e voia, doamnă, faceţi ce credeţi că e spre binele dumneavoastră, dar pe mine mă doare sufletul ! De ce adică se amestecă oamenii în viaţa altora ?

— În orice caz, n-aş pleca pînă la toamnă ! răspunse Alexandrina.

— Aşa e mai bine ! Pînă la toamnă, se pot întîmpla multe. Şi, oricum, aveţi timp de gîndire.

Tiberiu între timp inspectase gospodăria, casa, grădina de legume, livada. Îndată îi veni o idee :

— Bre, Pantelimoane, vino şi dumneata cu noi ; de ce să stai aici, într-un fund de ţară ?

— Cum adică să vin şi eu ? Să-mi las nevasta la bătrîneţe ? Şi ce să caut acolo ?

— Acolo ? Oho, ai avea de făcut multe ! Şi de ce să-ţi laşi nevasta ? Ar fi şi pentru ea treabă. Ştie să gătească ? Veniţi, aveţi casă, două odăi, bucătărie şi baie.

Pantelimon începu să rîdă :

— Baie ? Copaia nu-i bună ?

Făcu cu ochiul, desigur se gîndea la Aurica, pe care o găsise lăindu-se cu uşa neîncuiată.

— Şi cu gospodăria asta ce fac ? Am muncit zece ani s-o pun pe picioare, am reparat casa, ca nouă.

— Ţi-o vînd eu, de azi pînă mîine !

— Las că ştiu eu cum vinzi tu ! spuse Pantelimon, aluzie la băcanul care voise să cumpere casa Alexandrinei. Ce-ai făcut, i-ai dat arvuna înapoi negustorului !

— Ce-are de-a face una cu alta ? Eu ţi-aduc cumpărător pentru casă.

Se gîndea tot la Tănase Voinescu, s-o îmbrobodească pe Frusinela. Ceea ce avea să şi facă, dar abia în primăvara următoare.

Pantelimon îşi muncea creierul, cu privirea încruntată. Nu-i trebui mult să gîndească :

— Am să fac ce-o face şi doamna ! Dacă o să se mute acolo, am să vin după dînsa ; cît oi mai trăi, n-o las singură.

— Nu te gîndi cît mai ai de trăit, dumneata ai să ne îngropi pe toţi ! spuse Tiberiu, ca să-l măgulească.

— Pe toţi nu, dar pe tine se prea poate !

Miercana, care pînă atunci ascultase cu mîna la gură, se închină repede.

— Nu cobi, omule !

Deşi o glumă, vorba lui Pantelimon avea să se împlinească. Poate nu fusese glumă, ci presimţire, poate Tiberiu avea în frunte semnul morţii.

— Mama are să vină, dar la toamnă, îi raportă Corneliei.

Aceasta se bucură :

— Tot e bine !

— Pe deasupra, continuă Tiberiu, ţi-am găsit şi bucătăreasă, şi om pentru grădină.

Văzînd un semn de nedumerire și de neîncredere pe fața Corneliei, continuă repede :

— Să n-ai nici o grijă ! Sînt din familie. El e cumnatul mamei, frate bun cu tata !

Acum Cornelia se lumină la față, și numai că nu bătu din palme, ca fetițele. Știa de Pantelimon Dumitrescu, la care locuia acum Alexandrina.

— Uite că mă bucur ! Adică e unchiul vostru ; ne crește numărul ! Dar cum o să-l pun la muncă ?

— N-avea grijă, asta face și acasă. Ai să te miri ce vrednic e și cît se pricepe. Unde pune el mîna, înflorește pămîntul !

Toamna, cum s-au cules roadele, au venit cu toții.

34

În iulie, m-am dus la mare ; pe atunci, prea puțină lume venea atît de devreme, iar în mai nu venea nimeni, se temeau că-i frig pe plajă și apa mării e rece ; nu știau că sînt zile în miezul verii, cînd apa e și mai rece, de îți îngheață picioarele, pe cînd în iunie poate să fie caldă. M-am dus într-o localitate mai modestă, Carmen-Sylva, care la început se numise Movilă, iar mai tîrziu a căpătat alte nume. Orașul l-am ocolit, parcă îmi era frică să întîlnesc pe cineva din familia AMarisei. Dar m-am dat jos în gară și între două trenuri m-am dus la cimitir, să văd mormîntul pe al cărui soclu scrie numai numele : Irmingarde. Pe lespede, am pus o floare mov, de ciuline, culeasă de pe cîmp, pe care lumea o disprețuiește fiindcă nu se uită la ea cu atenție, și-apoi este socotită hrana măgarului. Am trecut și pe lîngă cele șase morminte unde erau îngropați bărbații Adelei, dar nu mi-a trezit o amintire decît cel al lui Remus Gregorian, fiindcă m-a făcut să mă duc cu gîndul la Egipt și la piramide. Și deodată,

mi s-a făcut dor de Santa, mi se părea că abia ne văzusem, deşi se împlineau patru ani de cînd era moartă. Restul drumului am rămas pe gînduri. Parcă fusese o presimţire, fiindcă numai cîteva zile mai tîrziu am văzut-o pe sora ei geamănă, Barbara, despre care nu mai ştiam nimic, se măritase şi dispăruse curînd după ce ne întorsesem de la piramide.

Prin una din întîmplările nu mai ciudate decît însăşi viaţa noastră, chiar atunci, cînd mă apăsau amintirile triste, ea era acolo, pe malul mării, nu departe de mine. Poate îi simţeam emanaţia şi numai hazardul făcuse să treacă mai multe zile pînă să o descopăr, după cum tot un hazard ar fi putut face să n-o întîlnesc niciodată.

Un hamal din gară, poate ţigan, el spunea că e turc, mi-a luat geamantanul şi m-a dus la o casă modestă, unde am găsit o cameră ieftină, dar departe, tocmai la marginea dinspre sud a satului, căci nu-i pot spune altfel, cel puţin acelei părţi de unde începea cîmpul şi se vedea farul de la Tuzla, parcă la o aruncătură de piatră. Era o casă cu patru odăi care dădeau pe un cerdac, unde mîncau vecinii, nişte familii. Pe aceştia nici nu-i ţin minte, fiindcă îi vedeam rar şi în fugă, plecam dimineaţa, şi mă culcam seara devreme, cînd ei erau la plimbare, pe faleză, altfel nu puteau spune că se află în vilegiatură. A patra cameră, care rămăsese liberă, tocmai la capătul celălalt al cerdacului, spre bucătăria de vară unde locuiau gazdele, claie peste grămadă, a închiriat-o a doua zi o fată singură ; cînd plecam, o găseam pe cerdac, stînd în şezlong, cu o carte în mînă ; n-o priveam, dar îi spuneam bună dimineaţa. Desigur că mergea la plajă, fiindcă era bronzată, e tot ce băgasem de seamă ; poate aştepta să se ridice soarele mai sus, sau avea de învăţat, citea cu creionul în mînă şi făcea însemnări pe marginea cărţii. Se întorcea înaintea mea, ca toată lumea, cei mai mulţi veneau la prînz şi după aceea nu se mai duceau la plajă. O găseam în acelaşi loc, citind cu creionul în mînă şi îi spuneam bună seara. Îmi răspundea fără să ridice capul din carte, avea o voce plăcută, caldă, dar se silea să pară rece, temîndu-se poate că astfel aş încerca să intru în vorbă. Odată însă, cînd ieşisem pe poartă şi m-am înălţat să pun

cîrligul pe partea dinăuntru, i-am surprins privirea, o clipă, am văzut doar lumina ochilor, nu și culoarea, pe urmă s-a aplecat peste carte. Nu m-a mirat că mă urmărise, era firesc să știe cine mai stătea în casă. De atunci înainte, m-am ferit să mă mai uit peste gard cînd puneam cîrligul la poartă. Mă mira că nu avea prieteni, nu venea nimeni s-o vadă, nu se ducea la dans, nu se plimba pe faleză.

Într-o dimineață, cînd întîrziasem, abătîndu-mă pe la poștă să pun o scrisoare recomandată, și nu mai era timp să mă duc departe, spre farul de la Tuzla, unde nu venea nimeni, m-am mulțumit să cobor la plaja comună, cu lume înghesuită. M-am așezat cu totul la întîmplare, la cîțiva pași de vecina mea, fără să știu că era acolo. N-am recunoscut-o decît după glas, cînd se îmbrăcase să plece și, trecînd pe lîngă mine, mi-a spus bună ziua. Am urmărit-o cu ochii, n-am putut să văd cît era de bine făcută, dar gîndindu-mă la glasul ei, mi-am spus că ar fi imposibil să nu se nască o prietenie între noi, trebuia să-i vorbesc odată ; doar nu era să vorbească ea prima. Și totuși, nu m-aș fi încumetat, ceva mă ținea la distanță, dacă într-o seară n-aș fi văzut-o pe Barbara pe terasa unui restaurant de pe malul mării ; ea nici n-a băgat de seamă că eram la o masă alături ; m-am ridicat și am plecat pe furiș, dar a fost destul prezența ei spre a-mi simți sufletul întors pe dos, ca o haină uzată ; o haină întoarsă pe dos e o cîrpeală, buzunarul de la piept, luat de pe inimă și mutat în dreapta, o trădează.

Era în amurg, rămăsesem pe plajă pînă ce apusese soarele și, în drum spre casă, m-am oprit să mănînc de seară. Stăteam cu ochii în farfurie, să curăț de oase un chefal fript la grătar, cu sos de lămîie ; nu mă uitam în jur, nu mă uitam nici la mare, am văzut drept în față, la două mese de mine, un bărbat cu barba neagră, ușor înspicată, a cărui figură mi se părea cunoscută ; nu țineam neapărat să-mi amintesc cine era, și unde îl întîlnisem, n-aș fi vrut să mă recunoască la rîndu-i, să-mi facă semne și pe urmă să intrăm în vorbă.

Îmi aplecasem din nou ochii în farfurie, nici nu mă mai gîndeam la omul acela, cînd în memoria mea s-a aprins o lumină, și mi-am dat seama că era Victor Bratu, comandantul vaporului cu care fusesem în Egipt, la Alexandria. A mai trecut un timp, cît m-am gîndit că se schimbase, începea să îmbătrînească, inexplicabil de repede, fiindcă nu trecuseră prea mulți ani de cînd, deși matur, părea în plină tinerețe. Abia după cîteva secunde mi-a trecut un fior prin inimă, mi-am amintit tot ce se întîmplase în călătoria noastră și am știut că femeia de lîngă el era Barbara, deși dacă o întîlneam singură n-aș fi recunoscut-o.

Dar era ea, în lumina stinsă a amurgului i-am descoperit alunița de pe nara stîngă, care fusese o obsesie la început, cînd o cunoscusem. Avea același păr blond, nu mă înșelam, deși îl scurtase de i se vedea ceafa, trezindu-mi prima nedumerire. Cînd fusesem la piramide și era prea cald, își strîngea părul în creștet, așa că puteam să-i văd în voie grumazul, fragil și elastic, ceafa prelungă, ușor arcuită, fiindcă era mereu încordată, fără să fie rigidă. Iar acum, imaginea aceea, nepieritoare pentru mine, era înlocuită de un but roz, de grăsime, cu o adîncitură de-a lungul vertebrelor, un uluc pe unde îmi închipuiam cum curge sudoarea cînd stă la soare, și cu două gropițe de o parte și de alta, cărora nu li se potrivește diminutivul; îl folosesc în lipsa altui cuvînt, și cu atît sper să se înțeleagă ce-am vrut să spun; era o ceafă de matroană îmbuibată și lăbărțată, și imaginea se agrava pe măsură ce îmi coboram ochii pe umeri, pe brațele decoltate, pe sînii turtiți în marginea mesei; restul se ascundea sub o pînză înflorată, atît de întinsă, că desenul își pierdea forma, florile dilatate păreau plante aduse din altă lume. Ședea față în față cu Victor Bratu, îi vedeam din profil, cred că și el se îngrășase, dar nu în aceeași măsură, și-apoi, dacă făcuse gușă, o acoperea barba. Profilul Barbarei însă era liber, lăsînd să se vadă sub bărbie nu o gușă, ci trei, într-un fel delicate; fiindcă era încă tînără, avea pielea întinsă și roză. Să fi fost o necunoscută, poate nu o priveam atît de necruțător; înfățișarea ei însă îmi ofensa amintirea unei vremi cînd mi se forma și ochiul, și su-

fletul, și nu puteam s-o elimin din viața mea, fără să rămîn cu o infirmitate.

Pînă să plătesc chelnerului, făcîndu-mă mic deasupra mesei, pe terasă au năvălit doi copii, poate băieți, dar îmbrăcați ca fetițele, alcătuiți din balonașe de mărimi diferite, pentru cap, gît, trunchi, mîini și picioare, sugrumate unde se împreunau între ele. Amîndouă aceste făpturi au trîntit pe jos gălețica, lopățica, grebla și celelalte jucării de plajă și au sărit de gîtul Barbarei. Era tot ce mai lipsise ca dezamăgirea mea să fie deplină.

În seara aceea am întîrziat pe faleză, în marginea satului, stăteam pe un dîmb de pămînt, cu iarba uscată de arșița zilei și mă uitam pe mare, la orizontul înroșit, unde trebuia să răsară luna. Un cîine ciobănesc s-a apropiat, mi-a dat tîrcoale, apoi s-a așezat la picioarele mele. M-am aplecat spre el și l-am mîngîiat pe cap, răscolind mirosul de praf uscat strîns în blană. S-a răsucit și a ridicat privirea spre mine ; în lumina amurgului, care persista încă în spate, i-am văzut ochii, încărcați de atîta căldură și recunoștință, încît mi s-a înmuiat sufletul. De ce nu se întîmplă asemenea înfrățiri și cu oamenii ? Eram un necunoscut, rătăcit pe cîmp și, văzîndu-mă singur, cîinele venise să-mi dăruiască prietenia.

Pe urmă, i-am culcat capul pe genunchi, a scheunat fericit, iar eu am privit luna, ieșind din mare în flăcări, urcîndu-se pe cer și continuînd să ardă pînă ce treptat focul s-a stins și a rămas curată, ca aurul, trimițîndu-și dîra de lumină pînă sub faleză. De-atîtea ori am privit cum răsărea luna din apa mării, și mereu am simțit altceva, niciodată n-a fost o repetare. Nu m-am gîndit deloc la fata imaginată, în rochie albă, atît de scurtă că părea mai mult goală, cum venea spre mine, plutind pe valuri cu mîna întinsă. În mintea mea nu s-a format nici o altă imagine din multele cîte construisem, aveam o stare de suflet confuză. Barbara, sub înfățișarea ei nouă, ofensa tot ce fusese frumos în viață.

Cîinele întoarse capul spre mine, cu o privire nedumerită, poate speriată ; abia pe urmă mi-am dat seama că prin trupul meu trecuse o tresărire, o simțise, credea poate că vreau să-l alung, era obișnuit să-l gonească lumea, să

arunce cu pietre. I-am pus capul la loc, cu un gest distrat, fiindcă mintea mea era tot mai confuză ; tresărisem la gîndul că Santa nu existase niciodată, ci numai Barbara, căreia îi născocisem o pereche care să-i țină locul cînd ea se va pierde. Știam că se va pierde, ochii ei nu-mi inspirau încredere, dar o iubeam și nu voiam să-mi închipui că, după ce mă va părăsi pe mine, vor trece anii și peste ea, ca peste toată lumea ; iar eu nu voiam să îmbătrînească, voiam să rămînă eternă, nimic al ei să nu se schimbe. În clipele cînd Barbara înceta să existe, cînd își arunca ochii în altă parte, o puneam în locul ei pe Santa.

Nu mai știam bine ce se întîmplă, mă vrăjea luna, amestecam realitatea cu închipuirea. Oare într-adevăr Santa nu existase ? Dar cripta unde era înmormîntată ? O visasem ? Deodată, tot ce-am spus despre ea, din clipa cînd ne-am ciocnit pe panta de schi și ne-am rostogolit împreună, pînă cînd a murit zdrobită în trunchiul de salcie, mi s-a părut că era născocire. Apariția Barbarei, sub înfățișarea ei nouă, m-a adus la realitate.

Era posibil ? Fusese ea odată întocmai ca Santa, că nu le puteam deosebi pe una de alta ? Fusese, desigur, altfel de unde aș fi luat portretul ei, cu Fedra alături ?

Dormeam cu ochii la lună, visam sau îmi pierdusem mințile ? Dar oare portretul exista aievea, așa cum țineam minte că îl înrămasem sau era încă o închipuire ?

Nu înțelegeam nimic, mă durea inima de neputință și n-aveam drept consolare decît un cîine așezat cu capul pe picioarele mele. Atunci, mi-a fost dat să retrăiesc o întîmplare din viața mea, sub altă formă.

Ce am povestit despre călătoria cu vaporul se petrecea întocmai, dar se făcea, prin nu știu ce lacună a minții în noaptea cu lună, că eram numai cu Barbara, atît de îndrăgostit de ea, că n-aș fi îndrăznit să deschid ușa cabinei cu patruzeci de paturi, unde stătea singură, nici ca să-i spun noapte bună. A venit ea în cabină la mine, a treia noapte, după ce trecusem de Dardanele. Dormeam într-un pat de sus, mi se părea că așa sînt mai aproape de cer ; rămăsesem cu aspirația zborului. S-a așezat pe patul de

sub mine, a așteptat ce-a așteptat să fac o mișcare, pe urmă mi-a șoptit, puțin înciudată : „Vino jos !“ Iar eu i-am răspuns : „Vino sus !“

La piramide, se făcea, la fel, că eram numai noi doi și am vrut să ajungem pînă în vîrf, aveam instinctul ascensiunii. N-am izbutit s-o urc decît cinci rînduri de blocuri, de-acolo înainte n-a mai vrut să meargă, mi-a spus că îi este lene, să mă duc singur. Atunci iar a apărut Santa și-am ajuns amîndoi pînă în vîrful piramidei ; altfel o mare aspirație rămînea pierdută. Acolo sus a fost un moment de glorie, trebuia să-l împart cu un suflet de om ; l-am împărțit cu Santa. Am stat în picioare, piept în piept cu ea, și ne-am rotit, oprindu-ne îndelung la cele patru puncte cardinale. Astfel, Santa a învins-o pe Barbara.

Iar cînd, pe drum, la întoarcere, Barbara mi-a spus că se mărită cu comandantul, n-aveam de ce să sufăr. Santa era lîngă mine. Au urmat minunatele noastre cavalcade, prin lunca înzăpezită, cu caii și schiurile, pînă ce Santa s-a zdrobit în trunchiul de salcie. Făptura ei mi-a rămas în minte, presată în scoarța copacului, cu trupul frînt la mijloc de centura pe care nu mai putuse s-o desprindă, cu capul zdrobit, doar cu partea dinspre mine întreagă, lăsînd să se vadă alunița de pe nara stîngă, din care curgea o șuviță de sînge.

Nenorocul meu a fost ca sacrificiul să rămînă zadarnic. Fiindcă am văzut-o pe Barbara. Și n-am mai putut crede că Santa ar fi rămas neschimbată, în eternitate, cum îmi închipuisem.

Această revelație, nu îndestul de clară, nu a ținut decît o noapte, pe urmă am căzut iar într-o stare confuză, și astăzi, după atîta vreme, cînd memoria scade, nu mai sînt sigur de nimic. Uneori nu mă îndoiesc deloc că Santa a existat ; într-un asemenea moment i-am scris povestea. Alteori o socotesc simplă imaginație ; să iau, de pildă, numai numele : cine pe lumea noastră s-a numit Santa ?

*

Luna se ridicase sus, era puțin știrbită, nu-mi mai amintesc dacă în stînga sau în dreapta mai avea să crească sau începuse să scadă ? Voiam să plec, se făcuse

frig şi eram obişnuit să mă culc devreme, dar nu-mi venea să mă ridic dintr-o cauză care va părea stranie, ridicolă sau copilăroasă, după cum va judeca fiecare ; cum cîinele stătea pe picioarele mele, cu capul pe genunchi şi cu pieptul pe gambă, îi simţeam, de la un timp, sau îi auzeam bătăile inimii, ceea ce atesta existenţa lui vie, printr-o funcţiune a corpului atît de comună cu a mea, încît o clipă am avut impresia că era o fiinţă umană, ceva ce îmi lipsea, probabil, fără să-mi dau seama. Treceam printr-o stare confuză, prelungirea celei de mai înainte, prilejuită de întîlnirea cu Barbara, şi de imaginea Santei, reînviată dintr-un vis care un timp mi se părea că fusese realitate.

M-am ridicat brusc, fără să menajez cîinele, ceea ce l-a făcut să se tragă în lături, parcă ferindu-se de o lovitură ; n-am avut puterea să-l mai mîngîi o dată, mă simţeam lovit eu însumi, pierdusem ceva şi abia acum începeam să simt durerea în suflet ; prietenia unui cîine nu mai putea fi o consolare. Am plecat spre casă, cîinele n-a venit după mine, s-a dus în partea opusă. Luna îmbrăca pămîntul într-o lumină albă, care părea o pătură de zăpadă, şi iarăşi am halucinat, gonind cu schiurile trase de cai prin lunca mărginită de sălcii.

Acasă vecinii se culcaseră, nu ardea nici o lumină în camere. M-am dus să iau o carafă cu apă proaspătă de la cişmeaua din curte. La capătul cerdacului, în partea bătută de lună, am văzut o umbră omenească, sprijinită de parmalîc, şi nu m-am îndoit că era vecina, fiindcă uşa de la camera ei era deschisă ; probabil nu putea să doarmă, o tulbura luna, care prea adesea nu le dă pace femeilor. M-am oprit în faţa ei, trecînd peste orice reţinere, se trezise în mine nevoia chinuitoare să fiu lîngă o inimă omenească, după ce simţisem inima cîinelui. I-am spus bună seara cu alt glas decît alteori, cînd nu-mi făceam decît o datorie şi treceam mai departe ; doream arzător să-mi răspundă şi ea cu alt glas, care să nu mă îndepărteze, căci trebuia să-i pot spune măcar încă o vorbă. Îmi păruse o umbră, fiindcă avea pe umeri un pardesiu închis la culoare, bleumarin sau negru, care mi-a adus aminte de Ibi, de nopţile cînd mergeam în pădure ; ştiam că am s-o ţin minte multă vreme, poate întreagă viaţa, acum însă amin-

tirea ei îmi era indiferentă ; mă uitam nu fascinat, ci împietrit la ființa din fața mea, luminată de lună ; pe sub pardesiu avea o bluză albă, iar în jos desigur o fustă, pe care o acoperea parmalîcul.

N-a fost mirată că mă oprisem, mi-a răspuns cu glasul dintotdeauna, însă am văzut coborînd pe fața ei un val de asprime. Aș fi plecat, la starea mea dinainte adăugîndu-se rușinea că făcusem o nesăbuință ; ea nu putea ști și nici n-ar fi înțeles de ce mă oprisem. Probabil, deși eram cu spatele la lună, a izbutit să-mi vadă tulburarea de pe față, poate aveam în ochi o sclipire dureroasă, fiindcă s-a aplecat să mă vadă mai bine.

— Ce ți se întîmplă ?

În glasul ei se amesteca îngrijorarea cu compasiunea. Răspunsul meu nu putea să pornească din îndrăzneală, ci din inconștiență, sau dintr-o durere prea mare a sufletului.

— Am nevoie să aud cum îți bate inima !

S-a crispat, sau a zîmbit, nu mai puteam să-mi dau seama.

— Cîți ani ai ? m-a întrebat pe urmă, cu un ton de superioritate.

— Douăzeci și șase.

— Ești prea tînăr ca să fii atît de nevrozat ! Poftim, ia-mi pulsul !

Mi-a întins mîna peste ușa parmalîcului, am scăpat carafa de emoție, s-a spart și m-a udat pe picioare. I-am cuprins mîna de încheietură, dar nu-i căutam pulsul, nu așa puteam să-i aud inima. Cum altfel nici nu mă gîndisem, dar mîna ei îmi făcea bine. Nu știu dacă am tras-o sau a venit singură, ușa parmalîcului se deschidea în afară, am tras-o probabil, nu eram sigur, fiindcă n-am simțit nici o împotrivire, gesturile au venit de la sine, a coborît cele două trepte de scîndură și, cînd am fost față în față, și-a retras mîna. Dar nu voia să plece, mă privea de aproape, și am fost sigur că voia să-mi citească în suflet. Aș fi fost bucuros să izbutească, nimic din sufletul meu, atunci, nu putea s-o îndepărteze.

— Ești studentă ? am întrebat-o.

Trebuia să spun ceva, tensiunea dinainte se consumase pe cînd cobora scările cerdacului și nu știam ce are să urmeze. Nefirească nu era întrebarea, ci momentul. Dar poate că așa încetam să fim fantome, deveneam oameni și unul, și altul.

— Nu, mi-a răspuns, cu o indulgență poate ironică. Sînt profesoară ; de istorie.

— Dar cîți ani ai ?

Avea treizeci și șase, zece ani mai mult decît mine, o crezusem o fetișcană, și nici acum nu părea altfel.

— Nu se poate ! am exclamat. Știi ce înălțime are piramida Keops ?

— Vrei să mă pui la examen ? Are o sută treizeci și șapte de metri, astăzi, o sută patruzeci și doi la origine. S-ar fi putut să nu știu ; nu-i nevoie să memorezi toate datele. Mi-ai fi dat notă proastă ?

Și iată ce-a urmat, nu știu din voia cui, a ei sau a mea. Nu mai puteam să stăm de vorbă acolo, se trezeau vecinii. Am ieșit amîndoi pe poartă, ne atrăgea luna, am mers pe malul mării și ne-am așezat pe tăpșanul cu iarbă uscată, unde stătusem mai înainte. O chema Dana, numele îmi plăcea, în tinerețea mea nu avea răspîndirea de astăzi. O Dană întîlneam rar și mi se părea ireală, nu credeam că voi merge vreodată cu una lîngă mine, necum că vom sta împreună pe malul mării, noaptea, sub lună. Mai tîrziu, cînd eram prieteni, am îndrăznit să-i comentez numele, cu o glumă, deși mă temeam că ar putea să se supere :

— E un nume primejdios, i-am spus, conține și-o încuviințare, și o ofertă : Da și Na !

Nu s-a simțit cîtuși de puțin jignită, s-a apropiat cu un zîmbet și m-a cuprins în brațe.

— Ai dreptate... Da ! Și na-mă !

După ce ne-am așezat pe iarbă, ne-am pomenit cu cîinele alături, ne simțise. Nu mai aveam sentimente pentru el, l-am mîngîiat cu o mînă distrată. Era o ingratitudine, să nu fi fost el n-aș fi îndrăznit să-i vorbesc ființei de lîngă mine. Nu puteam să-i spun pe nume nici în gînd, deși eram atît de aproape unul de altul ; stăteam umăr

la umăr și îi simțeam căldura : eram în stînga ei, puțin să-mi fi aplecat capul poate i-aș fi auzit inima. Dar credeam că trebuie să-i vorbesc, și am continuat dialogul banal, început acasă :

— Nu ești măritată ?

— Am fost...

— Ce era ?

— Profesor, coleg de cancelarie ; fatalitate !

Deși mi se părea necuviincios, am întrebat-o de ce se despărțise.

— Fiindcă avea o minte obtuză.

M-am speriat, nu mă judeca și pe mine ? Cîteva minute n-am mai putut spune o vorbă.

— De ce taci ? m-a întrebat ea, intrigată.

— De teamă să nu mă judeci. Ești exigentă, probabil, și nu știu dacă eu am o minte destul de luminată.

— Nu știu ce minte ai, dar nu ești obtuz, sînt sigură, altfel n-ai fi aici, cu o femeie bătrînă.

Am tăcut, fiindcă nu îndrăzneam s-o contrazic, mi-era teamă că m-ar bănui de fățărnicie.

— Haide, spune, cît mă vezi de bătrînă, cu ochii tăi de băiat tînăr ?

Uitasem cu totul de ciine, m-am ridicat într-un cot, și am privit-o. Stătea cu ochii închiși, cu buzele ușor răsfrînte, pline și sănătoase ; i se vedeau dinții, egali și fără pată. Avea un singur rid, pe frunte, poate dintr-o încordare lăuntrică, și două cute între sprîncene. Pe fața ei nu se vedea nici un semn de oboseală, dar nu puteam să-i spun, mă obseda gîndul că este prea exigentă și orice vorbă a mea i s-ar fi părut obtuză. I-am apucat mîna, ca să-i răspund fără cuvinte ; și-a retras-o, deși ea cu voia ei mi-o întinsese, de la început, să-i iau pulsul. Poate însă că gestul meu acum, oricît de scurt, îi transmisese ce aveam în minte.

— Îți mulțumesc că ai venit cu mine aici ! îmi spuse. Singură mi-ar fi lipsit curajul, și mult am vrut să stau o dată, noaptea, o oră pe malul mării.

Cîinele îmi ţinea cald la picioare, dar încolo, frigul îmi cuprindea întreg trupul, strîngeam din dinţi să nu tremur, mi-era teamă să nu simtă, ca să mai rămînem. Poate am stat aşa, în tăcere, încă o oră ; luna ajunsese în înaltul cerului. Mă chinuiam, şi nu voiam să se termine. Într-un tîrziu, i-am auzit glasul, în şoaptă :

— Dacă vrei ca seara asta să rămînă neuitată, să nu pui mîna pe mine !

Atunci, nu m-am gîndit nici o clipă, cum s-ar gîndi alţii, că era un fel de-a mă aduce în ispită. Astăzi mi-am schimbat părerea, dar nu sînt niciodată sigur. M-aş fi lipit de ea, numai ca să-mi dea puţină căldură.

Cîntau cocoşii după miezul nopţii, cînd ne-am întors acasă. În faţa scărilor mi-a întins mîna.

— Dar ce ai ? Eşti rece ca gheaţa !

După ce mă înfrînasem atîta timp, ajunsesem la capătul puterilor, am început să tremur. Nu mai ştiu dacă tremuram de frig sau de emoţie. Ea m-a tras de mînă.

— Vino puţin înăuntru, să te încălzeşti !

În casă era cald, un perete îl bătea soarele toată ziua. Mi-am adus aminte de noaptea cînd, îngheţat de frig pînă în măduva oaselor, ciocănisem în geamul Stancăi, fosta noastră slujnică, şi ea, după ce mă frecase cu spirt pe spinare, mă culcase în patul ei şi mă învelise, dar acum era altceva.

— Bea asta, o să te încălzească, mi-a spus, întinzîndu-mi o sticlă, îmbrăcată în papură fină.

Bîjbîise în dulap, fără să aprindă lumina, luna bătea în fereastră, prin perdeaua albă de pînză. Perdeaua mi-a adus aminte de Ibi, dar fără nostalgie, fiindcă nostalgia clipei prezente, în viitorul ei de peste o zi, sau de peste o oră, era prea puternică. Stăteam pe pat, lîngă tăblie, scaunele fiind ocupate cu valize şi lucruri de îmbrăcăminte, în dulap nu aveau loc toate, şi odaia era mică. Ea se aşeză lîngă tăblia cealaltă ; mă durea că se fereşte de mine, cînd înţelesesem atît de limpede dorinţa ei, de-a nu o atinge.

— Încă tremuri, îmi spuse.

— Nu tremur de frig, ci de frică.

— De ce ți-e frică ?

— De clipa cînd am să ies pe ușă.

A venit mai aproape, să mă vadă la față.

— Hai să vorbim deschis. Ce-ai vrut de la mine în seara asta ?

— Ți-am spus de la început, dar n-ai înțeles, ai crezut că sînt vorbe. Sau n-ai putut crede. Am vrut să-ți aud inima. Îți jur că am nevoie.

A dat să-mi întindă mîna, pe urmă și-a retras-o ; ce-i spusesem era limpede, voiam să-i aud inima, nu să-i simt pulsul. Ar fi fost greu de înțeles o asemenea dorință, vorbele mele însă, așa cum le pronunțasem, erau convingătoare.

— Bine ! încuviință, cu un ton neutru, între da și nu. Dacă ești în stare, ascult-o !

S-a întins pe pat, îmbrăcată, iar eu m-am întins alături și, ferindu-mă să mă ating de ea, ca și cînd ar fi fost de sticlă, m-am întors ușor pe o parte, apoi mi-am lipit urechea de pieptul ei, sub sînul stîng, atît de jos ca să nu-l simt, să nu-l apăs cu obrazul ; bătăile inimii veneau din sus, străbătînd pieziș printre coaste, dar eram mulțumit să le aud, puțin grăbite, clare și bine ritmate.

Am ascultat îndelung, fără să fac o mișcare, respirînd cu teamă și grijă, ca ea să nu simtă nici unul din ritmurile mele. Ființa aceasta îmi era străină, dar încrederea pe care mi-o arăta îmi dădea o mulțumire pe cît de calmă, pe atît de fierbinte, și așa am retrăit în gînd toate durerile și bucuriile mele trecute, pînă s-au topit unele în altele, transformîndu-se într-o stare de beatitudine. N-a fost dorința mea, am răspuns unei chemări transmisă de bătăile inimii, care îmi vorbea în codul ei, atît de ușor traductibil, deși nu în cuvinte. Am ascultat ce-mi spunea inima, mi-am împins obrazul spre ea și atunci am simțit sînul sub bluză, reproducînd prin piele pulsul pe care îl auzeam în ureche. Era un sîn îngreuiat de maturitate, atîrna puțin într-o parte, dar avea consistență, i se simțea și conturul, și relieful. L-am înconjurat cu obrazul, fără

să-mi dezlipesc urechea de piele, continuînd să aud inima din toate unghiurile ; poate nici un cardiolog n-a făcut vreodată o explorare atît de amănunțită. Apoi, fără să port răspunderea gestului, căci nu făcea decît să se supună și el la o chemare a inimii, mi-am apăsat gura deschisă la baza sînului, acolo unde se simțea cuta de care se temuse atîta Ioana, și am revărsat asupra pielei tot aerul fierbinte din plămîni, pînă ce mi-am pierdut respirația, cu un amestec de durere și voluptate.

— Așa nu se mai poate ! scînci ea, smulgîndu-se de lîngă mine.

Am privit-o buimac, în lumina lunii și am văzut cum își descheia nasturii bluzei, cu mișcări smucite.

*

Cînd oare, dacă nu la douăzeci și șase de ani, unii tineri puțin mai devreme, alții mai tîrziu, poți trăi asemenea întîmplări, convins că e vîrsta cînd ți se cuvin și nici un confesor nu e în drept să le condamne, cu atît mai puțin să le interzică ? Admit însă că vine o vîrstă cînd ele devin o necuviință, dar din motive estetice, nu morale, și atunci asupra lor trebuie păstrată cea mai mare taină. În schimb, nimeni și niciodată nu poate fi oprit să-și aducă aminte. Povestitorul acestor întîmplări, care, cum am spus și în alte rînduri, nu-i autorul însuși, ci un erou din carte, personaj între celelalte, pus să vorbească la persoana întîi ca în atîtea cărți de mult apărute și unele neuitate ; el asistă la dramele vremii, care îi vor lăsa multe semne în suflet, chiar dacă pe unele nu le înțelege cum trebuie, iar pe altele nu le vede. Sînt pe deplin îndreptățit să nu-l lipsesc de preocupările vîrstei sale, chiar dacă unora le-ar părea superflue într-o lume căreia i se pregătesc dezastre ; aceste preocupări ale tinereții, eu, unul, le socotesc esențiale. Odată cu simțămintele, care ne îngăduie să cunoaștem oamenii altfel decît la școală, unde de altminteri doar îi învățăm, fără să le pătrundem și tainele, cred că trebuie să știm ce rol joacă în viața noastră simțurile, nestudiate în manuale.

Oamenii primitivi şi-au pus pe ei veşminte, ca să se apere de frig. Oamenii civilizaţi poartă pe ei haine, chiar cînd se topesc de căldură. Ce-i împiedică să umble în pielea goală ? Din acest punct de vedere, morala este o prejudecată, dovadă că pinacotecile şi muzeele de artă sînt pline de nuduri, pictură, sau cioplitură în piatră, care se arată vizitatorilor fără sfială, iar aceştia nu se sfiesc să le privească ; mai mult decît atîta, le reproduc şi le pun în casă, unde îşi petrec viaţa de toate zilele, unde radioul aduce ştiri dezastruoase din lume, calamităţi şi genocide. Dar ce-a îndemnat pe artiştii care au făcut nudurile să reprezinte omul în ipostaza lui naturală, luînd de pe el adaosurile de circumstanţă ? Eu cred că n-au urmărit altceva decît *adevărul*.

Desigur, la vîrsta lui, eroul meu n-ar fi putut să facă reflecţiile acestea. Ele îmi revin mie şi poate aşa îmi plătesc vechi datorii faţă de viaţă. Eroul meu e la vîrsta erotică, pe care o conduc în mod egal şi simţurile, şi simţămintele ; să fi trecut peste ele ar fi însemnat să las o lacună în evoluţia lui şi a unei întregi generaţii, la fel de gravă, de plidă, ca trecerea cu vederea la vremea ei, a primei explozii atomice.

În seara cînd asculta bătînd inima unei femei, dominat de simţăminte, triste aduceri-aminte, în vreme ce simţurile stăteau ascunse, el descoperea că voluptatea e posibilă şi în imperfecţiune. Mai tîrziu, cînd experienţa lui va fi mult mai mare, va putea spune :

Amintirea Ioanei şi a felului cum a plecat din viaţa mea m-a urmărit multă vreme şi într-un fel n-am uitat-o nici astăzi. Am exclus ideea că inventase un pretext ca să plece, acea vagă cută de sub sîni, abia apărută, care pentru ea însemna sfîrşitul etapei reprezentate de mine. Era un exces, dar nu singurul, firea ei fiind excesivă în toate privinţele. Cît timp trecea zilnic prin faţa casei mele şi se uita la fereastră, trebuia să înţeleg că sentimentele ei existau încă, neschimbate. Dar dacă se hotărîse să plece, neschimbată avea să-i rămînă şi hotărîrea. Dacă aş fi deschis fereastra şi aş fi strigat-o, sînt sigur că nu se oprea, ci mărea pasul ; nu din încăpăţînare, nici din mîndrie, ci din respect faţă de ea însăşi.

Nu știu cît timp a continuat să treacă prin fața casei mele, după ce mă mutasem, nu știu cînd a intervenit ceva nou în viața ei ; niciodată n-am mai văzut-o, nici măcar cînd mergeam la Trandafil, unde îmi petreceam o parte din concedii. La început, mă feream să mă uit la fereastra dincolo de care poate stătea aplecată deasupra cărților ; uneori poate mă vedea, de după perdele, eu însă nu aveam de unde să știu. Cornelia nu-mi spunea nici o vorbă, credea că sufăr și voia să mi-o scoată din suflet. Îmi era dor de ea, dar fără suferință, fiindcă nu mă rănise, fusese loială tot timpul, chiar și în hotărîrea atît de bruscă și definitivă a despărțirii ; în dorul meu era mai degrabă bucurie, fiindcă nu puteam să uit amintirile frumoase.

Singurul regret adevărat l-am avut cînd am pus mîna pe sînii Danei ; abia după ce și-a scos bluza am făcut legătura între ea și acest nume, care pînă atunci nu avusese nici o funcțiune, nu-l puteam atribui unei ființe, nu cunoscusem pe nimeni să-l poarte, îl întîlneam prima oară. Acum numele devenise o femeie. Iar regretul încercat cînd Dana și-a scos bluza a fost că nu era și Ioana acolo, ca să-i vadă sînii ; ce cute făceau, sub propria lor greutate, și să înțeleagă că nu micșorau deloc voluptatea pe care o simțeam atingîndu-i. Fiindcă, fără să fie prea mari, aveau un volum secret, care îmi umplea mîinile ; afluxul de sînge îi făcea să crească, mărindu-le consistența pînă la duritate.

Acest fenomen nu l-am întîlnit o singură dată, am văzut sîni obosiți renăscînd din ei înșiși, și de fiecare dată am regretat că nu puteam să-i dau drept exemplu Ioanei, care se socotise obligată să încheie o etapă de dragoste, cînd își descoperise prima imperfecțiune. „Nu înseamnă că mi-am încheiat viața, mi-a spus senină și hotărîtă. Cine va veni după tine va trebui să mă ia așa cum am să fiu în ziua aceea. Dacă odată ai să afli cîți bărbați au fost în viața mea, să știi că la fiecare din ei am coborît o treaptă. Iar cînd voi rămîne cu unul și voi purta sutiene, va însemna că viața mi-a devenit indiferentă."

Ioana socotea că sutienul nu îndreaptă nimic și este o abdicare și îi dau dreptate, căci nu stă frumos decît pe

sînt de ispravă ; celorlalți mai mult le strică, adesea îi fac să semene cu o tocătură băgată în pungă, nu poate păcăli decît pe neștiutorii de carte ; desigur, nu am nimic împotriva lui, cînd este impus de moravuri sau legi puritane, care socotesc că sînii liberi sub bluză sînt o ispită.

În vara cînd am cunoscut-o pe Dana, Ioana ar fi trebuit să treacă în ultimul an la Facultatea de medicină, dacă nu renunțase. Prima veste pe care am avut-o despre ea, indirect, a fost cînd se măritase, și am văzut fotografia de la nuntă. Iar prima oară am reîntîlnit-o în 1943, la bombardamentul de peste vară, cînd își pierduse întreaga familie și rămăsese singură.

*

La mare, am stat încă zece zile și m-am văzut cu Dana noapte de noapte, dar legătura noastră a rămas secretă. Îi spuneam bună dimineața, cînd plecam la plajă, și cînd mă întorceam îi spuneam bună seara, privind-o în treacăt. Uneori, își lega părul cu o panglică albă, și atunci părea o copilă, nu-i recunoșteam vîrsta, credeam că mă minte. Avea fața prelungă, nasul drept, cu nări delicate, fruntea puțin prea înaltă pentru o femeie, și nu voia să-și aducă părul în față. Despre ochi cred că n-am spus nimic, erau negri, ca părul. Niciodată n-a vrut să ne plimbăm împreună, măcar pe străzi dacă nu pe faleză.

— Nu vreau să mă fac de rîs, îmi spunea. Ești prea tînăr pentru mine.

Nu-i vedeam vîrsta, dar n-aveam cum s-o conving ; mult mai tîrziu, după reflecții îndelungate, am găsit argumente, care însă erau tardive în ceea ce o privește. Într-o zi, am înțeles că asupra unei femei, dacă nu-i o delăsătoare, nu impietează anii, am mai spus, ci ticurile dobîndite cu timpul, și amintirile amoroase, o povară pe suflet cu atît mai grea, cu cît au fost cele mai fericite. Prin naturalețea ei înnăscută, Dana nu avea ticuri, și se lepădase de amintirile care ar fi îmbătrînit-o, de aceea uneori părea o copilă, iar eu eram mîhnit că mă socotea prea tînăr.

Ar fi trebuit să plec mai devreme, dar nu m-a lăsat inima, am rămas cît a fost ea acolo. M-a rugat să iau alt tren, să nu plecăm împreună. N-a vrut să-mi dea adresa, i-aș fi scris, aș fi mers s-o văd cîteodată.

— Locuiesc într-un orășel de provincie ; fetele de la poștă ar deschide plicul, n-ar răbda să nu știe de la cine este scrisoarea, iar dacă ai veni acolo, fostul meu bărbat, deși sîntem despărțiți, ar fi capabil să te împuște.

Nu credeam, dar oricum era o primejdie, care o făcea mult mai ispititoare ; a fost imposibil s-o înduplec.

Seara, după ce se culca toată lumea, ieșeau amîndoi pe poartă și ne duceam în locul unde fusesem prima oară. Cîinele se apropia de noi și se așeza la picioarele noastre ; îi aduceam de mîncare într-o pungă, dar nu se atingea de ea decît după ce plecam de acolo.

Odată, mult mai tîrziu, mă împrietenisem cu un cîine din Cotroceni, închis într-o curte cu gard de fier pe un soclu de piatră. De multe ori treceam pe acolo numai ca să-l văd cum se bucură. Într-o zi, am avut ideea neinspirată să-i duc ceva de mîncare, carne și oase de vacă ; firesc ar fi fost să fi făcut așa mai dinainte, era o scăpare din vedere, sau poate un instinct defensiv, și regret că l-am încălcat, fiindcă mi-a prilejuit o dezamăgire ; cînd a văzut mîncarea, cîinele, al cărui nume era Bobi, o corcitură cu blana albă, murdară, și-a scos capul printre gratii, mi-a înșfăcat-o din mînă și dus a fost, în fundul curții, unde a rămas, fără să mai știe de mine. Bineînțeles că nu am repetat gestul, suferisem o ofensă, și Bobi, dacă mă vedea cu mîinile goale, îmi întorcea spatele ; sînt și cîini fără caracter, nu doar oameni.

Deși acum îmi puneam un pulovăr gros, tot mă cuprindea frigul. Priveam luna în descreștere.

— Cînd o ajunge în al treilea pătrar, n-am să mai fiu aici, spunea Dana.

Nu m-am ridicat niciodată primul ; puțini oameni am văzut să privească luna atît de fascinați ca ea ; aș fi îndurat orice chin, numai să nu-i stric vraja.

Abia acasă vedea că aveam mîinile înghețate și mă chema să mă încălzesc în camera ei bătută mai bine de

soare. Se așeza pe pat, iar eu îi puneam urechea pe piept și-i ascultam inima ; dacă i-aș fi numărat bătăile, cred că erau zeci de mii, într-o singură seară. Ascultam în liniște, în timp ce căldura ei trecea în mine. După un timp, simțeam cum i se întăresc sînii. Dacă se va găsi cineva să-mi spună că nu putea să fie decît o impresie, n-am cum să-i aduc o dovadă contrarie ; dar îl voi deplînge că n-a avut niciodată aceeași impresie. Așa era, se întăreau și începeau să palpite. Atunci ea își scotea bluza.

Am cunoscut și cazul invers, e drept că o singură dată, sînii parcă tăiați în marmură, ca ai statuilor. Mă dureau ochii de atîta frumusețe și preamăream natura, care cimentase cel mai fin praf de marmură roză în forme divine. Dar cînd îi atingeam, mîna se afunda în ei ca într-o materie fără consistență, pînă dădeam de coaste.

Cît mă legasem de Dana am simțit după ce a plecat trenul și am rămas singur în gară.

35

Ajunsesem la mijlocul anului 1936. În afară de întîmplările mele personale, nu-mi amintesc din acel an decît fapte mărunte, față de cele ce aveau să vină pînă la sfîrșitul deceniului. Mi-au rămas în memorie, fiindcă, oricît de neînsemnate ar fi fost în fața istoriei, toate aveau ceva straniu, și denaturau impresia mea despre logica faptelor noastre. Cele mai bizare întîmplări povestite pînă acum își găseau o explicație, fie ea chiar absurdă, în unele cazuri. Mi-e peste putință să înțeleg ce-l determinase pe Varak să fugă de acasă. Era un tînăr, fiul unor oameni înstăriți din Marsilia, în casa cărora găsise totul ca să aibă o viață frumoasă. El nu reprezenta cazul acelor tineri

de după al doilea război mondial, numiți hippy, care își părăseau familia pentru motive neclare, se spunea că ar fi un protest împotriva bunăstării, și duceau o viață nomadă, trăind în promiscuitate și murdărie. Cred că era vorba mai degrabă de un dereglaj psihic, datorit războiului, de aceea, fără să-i înțeleg bine, le-am purtat simpatie.

Varak nu avea nici o hibă psihică, altfel n-ar fi putut să termine cinci facultăți și să-și ia licențele ; pe deasupra, vorbea curent douăsprezece limbi, printre ele chiar româna. În luna mai, cînd Tiberiu se ducea la Burdujeni, cu mesajul Corneliei către Alexandrina, în gara Suceava trenul a făcut cruce cu un expres internațional, care venea din Germania. Întîmplarea a făcut ca în vagonul care oprise drept în fața lui, să vadă un tînăr cu înfățișarea atît de ciudată, încît l-a ținut minte, și mai tîrziu, cînd i-a văzut fotografia în ziare, a recunoscut în el pe Varak, arestat de poliția română ; venea a treia oară în țara noastră.

În fotografie păstra aceeași înfățișare ciudată, un amestec de lord și de gangster, cu privirea plină de îndrăzneală și simultan disperată. Acest tînăr nu avea nici o tară psihică, nici un defect fizic, care să explice într-un fel faptele lui nesăbuite. Era, dimpotrivă, bine clădit, frumos ca vedetele de cinematograf, cu fața expresivă, capabil să cîștige simpatia unei societăți oricît de pretențioase. Ce îl determinase să fugă de acasă, unde nu ducea nici o lipsă ?

Pînă să-l aresteze poliția din Galați, pe cînd încerca să se îmbarce clandestin pe un vapor gata de plecare, colindase mai toate țările Europei, dedîndu-se la jafuri, tîlhării, spargeri, la acestea adăugîndu-se pînă și furtul de buzunare. La Marsilia, a cărei poliție a venit să-l ridice, îl așteptau douăzeci de ani de pușcărie. Regret că nu știu mai multe, de pildă dacă la proces a încercat cineva să afle cauza rătăcirii lui inexplicabile ; socotesc că, în dorința mea de a înțelege faptele oamenilor, aș fi făcut un pas înainte, pe cînd așa, am rămas cu unul în urmă.

M-a mirat ce mult îl preocupa pe Tiberiu viața aventurierului. În afară de Arsene Lupin, ale cărui întîmplări îndrăznețe, povestite în cărți ieftine, le știa pe dinafară,

nu mai băgasem de seamă să-l intereseze alt personaj, din închipuire sau din realitate ; poate Jean Valjean într-o vreme, altădată Napoleon și mai de curînd Al. Capone. Interesul lui pentru Varak a avut o durată mai lungă, îi tăiase fotografia din ziar, o purta în portofel și se uita la ea adesea, într-un chip care mi-a atras atenția. Am vrut să văd ce găsise el în fotografie, am privit-o cu cea mai mare atenție, mă socoteam destul de priceput să descifrez fizionomia oamenilor ; chipul lui Varak nu-mi spunea nimic deosebit, mi se părea doar că îl mai văzusem undeva, parcă îl știam bine. Într-adevăr, îl știam atît de bine, că nu-i găseam locul în memorie, era acoperit de o imposibilitate, semăna aidoma cu Tiberiu. Acesta însă, poate din aceeași cauză ca a mea, nu remarca asemănarea, îl fascinau faptele lui Varak, nu fotografia, la care se uita numai din admirație. Poate, conștient sau inconștient, i-ar fi călcat pe urme, sau, poate mai mult decît atîta, se socotea dedublarea lui și ardea de nerăbdare ca destinele să li se suprapună. Coincidența că trenurile lor se opriseră față în față în gara Suceava, și se văzuseră la fereastră, ceea ce nu se poate întîmpla cu doi oameni înrudiți în secret decît la mii de ani o dată, dovedea că exista între ei un fluid, care îi chemase pe unul spre altul. Tiberiu aștepta să i se împlinească o dorință nebănuită, dar meritată.

Următoarea întîmplare a anului, de altă natură decît cazul lui Varak, care a trezit revolta, dezgustul și spaima, privește tot un om tînăr, de astă dată din București, unde l-am și văzut, întîmplător, pe o stradă mărginașă, cînd îl aduceau cu duba la reconstituirea crimei. Era o crimă neobișnuită, atunci mi s-a părut că ușor s-ar face din ea o carte de senzație, așa m-am gîndit și mai tîrziu, pînă astăzi, cînd i-a venit rîndul s-o pun pe hîrtie ; ca și în alte cazuri de același fel, văd că mă înșelasem, o crimă nu mă va inspira niciodată, o amintesc în silă, doar ca să nu pară uitată. Un fiu și-a omorît amîndoi părinții... Mi-e mult mai ușor să povestesc cum o rîndunică își învață puii să zboare, și am să povestesc odată, fiindcă merită. Sau cum palpită pămîntul ars de secetă, cînd începe să tune și simte apropiindu-se ploaia.

Numele acelui tînăr cred că nu mai interesează pe nimeni astăzi, dar atunci îl ştia toată ţara. Mult timp ziarele nu s-au mai ocupat de altceva ; pînă şi înarmarea Germaniei, cu ameninţările lui Hitler, au trecut pe planul al doilea. Deci şi-a omorît părinţii, aş putea spune sub ochii noştri, sau măcar ai vecinilor, apoi i-a ciopîrţit cu satîrul şi bucăţile le-a pus în cazan, să le fiarbă şi să le topească, spre a li se pierde urma.

De data aceasta nu regret că n-am aflat mai multe, e greu să ajung la ziarele vremii şi nici nu sînt sigur că aş găsi în ele vreo lămurire, ca să merite osteneala. Făptaşul nu-i un asasin oarecare, trebuie să ai o inimă bolnavă ca să-ţi omori părinţii. I-o fi examinat cineva inima, măcar pe o radiografie, dacă disecţia nu era posibilă ? A negat crima, susţinînd că îşi găsise părinţii omorîţi de altcineva şi voise să-i topească numai ca să nu cadă bănuiala pe el, ceea ce e un fel de apărare sau puerilă, sau dementă. În Anglia, într-o vreme, pedeapsa cu moartea nu putea fi aplicată dacă acuzatul nu era prins asupra faptului, sau dacă, în ciuda dovezilor, nu-şi recunoştea vina ; îl băgau la închisoare pe viaţă. Poate că există o raţiune. Nu cunosc raţiunea pentru care paricidului i-au dat numai cincisprezece ani de închisoare ; chiar acceptînd apărarea lui, ciopîrţitul părinţilor tot paricid rămîne. Aş vrea să scot din istorie această faptă, dar n-am dreptul, şi tot n-aş uita-o.

*

Despre abdicarea lui Eduard al optulea, de curînd rege al Angliei, ca să se poată însura cu aleasa inimii sale, doamna Simson, am scris mai de mult, anticipînd-o, fiindcă aşa îmi impunea construcţia povestirii. Rîndul i-ar veni abia acum, cînd nu mai am ce face decît s-o pun între întîmplările bizare ale anului. În prima versiune, m-am lăsat dus prin nori de romantismul întîmplării, fără să-i judec şi cauza. Ca regele unui mare imperiu în plină înflorire să abdice pentru o femeie, înseamnă ca făptura demnă de un atît de grandios omagiu să n-aibă asemuire pe lume. Au trecut ani, şi acum judec mai rece, privindu-i

fotografia. Orice daruri ar fi avut în minte şi în suflet, îi lipsea esenţialul, adică frumuseţea. Nu-mi pasă că nu mai era tînără, abia adineauri am spus cum judec vîrsta femeilor ; dar fusese şi măritată, deci ducea pe umeri măcar o amintire din cele care îmbătrînesc sufletul ; iar un divorţ nu poate fi fără cauză, nici fără consecinţe ; din vechea ei căsnicie, mireasa nu putea să vină decît plină de ticuri. Pe deasupra fiind şi urîtă, nu-mi rămîne decît să pun întîmplarea între cele de neînţeles oamenilor.

*

Despre înclinarea lui Odor spre sihăstrie am amintit în mai multe rînduri şi o socotesc explicabilă, prin năzuinţa lui de a-şi crea o filozofie proprie, chiar dacă ar fi rămas impenetrabilă pentru alţii. Cînd am descris viaţa lui în peştera de sub munte, de unde l-a scos o nenorocire, ducîndu-l pînă în pragul morţii, nu ştiam nimic despre un alt sihastru, retras pe muntele Cireşoaia. Nu spun că dacă ştiam i-aş fi creat alt destin lui Odor, de teamă să nu repet o întîmplare identică, luînd-o drept sursă de inspiraţie. Faptele însă nu seamănă cîtuşi de puţin între ele şi, spre deosebire de prima, celei de-a doua nu i-am găsit explicaţia, astfel că o pun între faptele ciudate ale anului.

În acel an, cînd mă aflam pe malul mării cu Dana, un prieten care scria reportaje în ziare l-a găsit pe sihastru într-o pădure de pe muntele Cireşoaia, unde de peste un deceniu trăia departe de lume. Inexplicabil omul, inexplicabile împrejurările. Nu era unul de pe-acolo, ci venea tocmai de la Viena ; de ce îşi căutase refugiul atît de departe ? Avea cincizeci şi doi de ani, se născuse în Elveţia, îşi luase cinci licenţe, întocmai ca Varak, dar şi trei doctorate pe deasupra. La douăzeci şi opt de ani, era profesor universitar la Viena şi la Budapesta, şi avea tipărite mai multe volume de studii sociale. Un om cu asemenea situaţie nu putea fi un răzvrătit, ca Odor. Ce lovitură primise, ca să fugă de oameni ?

N-a vrut să se destăinuie, şi prietenul meu n-a putut să-mi spună mai multe în această privinţă. Nu locuia într-o peşteră de sihastru, ci îşi făcuse o cabană, destul de

confortabilă, în mijlocul pădurii. Era înconjurat de cărți, și poate de duhuri. E mult prea tîrziu să-i caut urma, cred că n-aș găsi pe nimeni care să știe ce s-a întîmplat cu el mai departe. Azi ar avea peste o sută de ani, dar cred că nu mai trăiește. Se chema Antal Radwan. Și ca să încheiu, mă întreb care a fost menirea lui, de ce venise pe lume ? Și apoi de ce își alesese ca loc de refugiu tocmai muntele Cireșoaia, din cîți munți sînt fie numai în țara lui natală ?

* * *

Cînd am ajuns în București, cu primul tren după Dana, care între timp, după cum știam, plecase mai departe, într-un orășel de provincie, necunoscut pentru mine fiindcă nu-mi dăduse adresa, am văzut o masă de oameni în piața din fața gării. Erau oameni de toate felurile, publicul obișnuit al orașului, care umple străzile de dimineața pînă seara, dar mai ales la ora cînd se termină munca în ateliere și slujba de după-amiază în birouri. Atîta lume nu mai văzusem de la venirea lui Rabindranath Tagore. Din mijlocul mulțimii se ridica un val de fum cenușiu, cu miros de hîrtie arsă și din cînd în cînd se zărea o flacără răzbind peste capetele oamenilor. Mi-am închipuit că se întîmplase un accident, luase foc un camion și ardea marfa, spectacol care atrage lumea, fiind gratis ; în asemenea împrejurări oamenii, dacă nu sînt personal în primejdie, nu se gîndesc la paguba altora. M-a mirat că din loc în loc, în jurul mulțimii stătea ca de strajă un discipol din armata Arhanghelului, în sutană și cu spada în mînă. Am crezut că se aflau acolo spre a păstra ordinea, căci de la o vreme aveau obiceiul să se amestece în treburile publice, suplinind sau înlocuind poliția, insuficientă sau nepăsătoare. Mulți cetățeni ai orașului socoteau că era o treabă bine venită, de aceea îi priveau cu simpatie, iar unii mergeau pînă acolo că îi salutau cînd îi întîlneau pe stradă, imitînd mișcarea lor caracteristică, mîna pusă pe inimă și apoi întinsă energic în față ; semăna în parte cu salutul adoptat de partizanii

lui Hitler, poate fără să știe că două milenii mai înainte îl foloseau romanii, strămoșii noștri, însă cu o mișcare mai nobilă.

De obicei, discipolii nu mergeau de capul lor, ci organizați în patrule și nu puteau fi văzuți nici pretutindeni, nici toată ziua. Era abia pregătirea unui marș, pe care nu-l prevedeau decît oamenii informați de mersul politicii, și mai ales cei temători de agresiune.

Cînd am coborît din tramvai, la liceul Lazăr, pe la ora șase și jumătate, vîntul ducea în lungul bulevardului cîte o trîmbă de fum, răzleață și destrămată ; în aer plutea același miros de hîrtie arsă, ca la gară. De cînd mă mutasem din Cotroceni locuiam în apropiere, într-o casă de raport cu intrarea grandioasă, un bloc vechi, cu pretenții de eleganță, cu stucaturi și scări de marmură, cu balustrada aurită, dar fără calorifer, cu sobe și cu cazane de baie inconfortabile. Traversînd bulevardul ca să ajung acasă, am văzut în stînga, spre centru, grupuri de oameni, pe amîndouă trotuarele, mai puțini ca la gară, căci trebuiau să lase loc la mijloc pentru tramvaie. Spațiul liber mi-a îngăduit de data aceasta să văd că fumul pornea de la un foc, aprins în stradă, acum pe cale să se stingă, lăsînd în urmă un morman de jeratic, de unde vîntul slab lua și ducea la vale foi de cărți, pe jumătate arse, fumegînd încă, și scrum de hîrtie. Chiar din fața liceului Lazăr pornea o stradă secundară, care ajungea, cu ocoluri, în cheiul Dîmboviței. Toată lățimea ei, la intersecția cu bulevardul, era sub un mormam de cenușă, încă fumegînd. Nu vedeam decît capul străzii, din spate se auzea un cor, intonînd un cîntec războinic, un marș, pe care îl mai auzisem, cu acorduri sumbre, cu un refren plin de amenințare, îl cunoșteam de pe cînd nu era pus pe muzică : „...Să-i ucidem pe cei nevolnici !" Dacă nu dădusem prea multă importanță acestor cuvinte, socotindu-le neserioase, corul, în schimb, grav, dramatic, făcea să se înfioare pielea pe mine.

În ușa monumentală a blocului, l-am întîlnit pe proprietar, domnul Lazăr, care, prin coincidență, purta același nume cu liceul din față. Era un om trecut de jumă-

tatea vieții, încă în plină putere, distins, bărbierit totdeauna cu îngrijire, îmbrăcat după modă ; atunci purta un sacou gri-perle și pantaloni de stofă albă, cu dungile ca tăișul cuțitului, iar la gît avea un papion albastru ; nu-i numărasem costumele de haine, dar, după cum le schimba, socotesc că erau pe puțin două duzini, toate de stofă scumpă și bine croită. Cu toată vîrsta înaintată, era în capul gol, cum umbla toată vară, cea ce nu-și prea îngăduiau nici oamenii tineri ; eu, de pildă, chiar dacă nu-mi puneam pălăria în cap, o aveam totdeauna în mînă.

Domnul Lazăr era un om modern, dovadă, între altele, că se gîndea să pună calorifer și instalație de apă caldă în acel imobil, o moștenire demodată. O altă dovadă, umbla de obicei într-un automobil decapotabil, pe care îl conducea singur ; curentul îi flutura părul blond, fără fire albe, și în postura aceasta părea mult mai tînăr. Era un om bogat, eu îl socoteam multimilionar, avea numeroase întreprinderi, printre altele, tot ca o trăsătură modernă, reprezentanța unui tip de automobil englezesc, dintre cele prestigioase.

— Ce se întîmplă, domnule Lazăr ? l-am întrebat, văzîndu-i fața îngrijorată.

— Ard cărțile, domnule ! Ca pe vremea Inchiziției ! Ne întoarcem în Evul Mediu !

Nu înțelegeam.

— Ce cărți ?

— Literatura decadentă, cum spune Arhanghelul.

— Îmi veți ierta ignoranța dacă vă întreb ce înseamnă literatură decadentă ?

În clipa aceea, corul de pe strada vecină se auzi mai puternic, cu refrenul care făcea să mă treacă fiorii.

— Iartă-mă, nu mai pot să ascult ! spuse domnul Lazăr, astupîndu-și urechile, și ducîndu-se spre ascensor, să se închidă în casă.

Și ascensorul era o instalație nouă, cu doi ani înainte nu exista, se urca pe scări, și blocul avea patru etaje ; eu, unul, nu mă plîngeam prea mult, deși locuiam la etajul al patrulea ; mai mult m-ar fi interesat caloriferul și apa caldă la baie.

Rămas singur, m-am gîndit la literatura decadentă, de care se tot vorbea în ultima vreme ; auzisem felurite definiţii, dar erau controversate, fiindcă oamenii interpretau cuvîntul după înclinaţiile lor politice. Eu, nefăcînd nici un fel de politică, aveam nevoie de o interpretare proprie şi dat fiind cele întîmplate afară, socoteam că trebuie să ajung la ea repede, înainte de a se risipi cenuşa cărţilor arse.

Nimic în natură şi în faptele omeneşti nu are o evoluţie constantă şi continuă, mă gîndeam, întrînd în casă. Fără voia mea, îmi veneau în minte valurile mării ; un val care, ajuns la înălţimea lui maximă, se prăbuşeşte în faţă, dînd naştere la o vale, reprezintă o decadenţă ? Cum să admit această idee, dacă după o clipă va urca iarăşi ? O carte poate să fie rea, în comparaţie cu una bună. Dar cu ce s-o compar, ca s-o socotesc decadentă ? Decadentă faţă de ce ? Desigur, faţă de o idee a altcuiva decît cel care a scris-o.

Nu mai aveam mult să ajung la o concluzie, cînd a sunat cineva la uşă ; era secretarul domnului Lazăr, un tînăr înalt, cu pete pe faţă, cu părul tuns scurt, ca la armată, ceea ce îi dădea o expresie aspră. Îl chema Ţiparu, nume pe care nu l-am mai întîlnit altă dată. Îl cunoşteam, venea să încaseze chiria, uneori îmi aducea o scrisoare, în locul poştaşului, ca să-mi arate cît este de serviabil. De data aceasta m-a surprins, am reculat fără voie, fiindcă era îmbrăcat în sutană, ca a discipolilor, nu avea însă şi spadă ; spada, probabil, se purta numai în anumite ocazii. A remarcat surpriza mea neplăcută, căci în timp ce intra pe uşă a avut un zîmbet ironic. Fără să-l fi poftit, s-a aşezat pe braţul unui fotoliu, ceea ce este un gest de intimitate, apoi şi-a descheiat sutană, sub care avea o centură cu diagonală, iar de ea atîrna un revolver, în toc de piele neagră. Deşi eram de vîrste apropiate, îmi vorbea cu deferenţă exagerată, iar dacă îl întîlneam pe scări, sau în holul blocului şi eram în uniformă ofiţerească, lua poziţie de drepţi şi mă saluta milităreşte.

— Nu faceţi bine ! îmi spuse acum, fără nici o introducere şi cu un ton rece.

Îşi legăna piciorul, degajat, făcînd să se mişte revolverul prins de centură.

— Ce nu fac bine ?

— Nu faceți bine că vorbiți cu Lazăr. Noi avem toată stima și toată dragostea pentru armată, dar...

— În armată nu mai am de stat decît un an fără o lună.

— Păcat ! E o carieră frumoasă ; mă și întreb de ce umblați în haine civile ?

— Lazăr, de care vorbești, nu-i domnul Lazăr, patronul dumitale ?

— N-o să mai fie multă vreme ; e pus pe lista neagră. Noi nu tolerăm asemenea oameni.

— *Noi*, adică cine ?

— Lasă că știți dumneavoastră !

Domnul Lazăr refuzase să facă, așa cum i se ceruse în scris, o donație importantă în favoarea Arhanghelului și a discipolilor ; ar fi fost de fapt o confiscare.

La cîteva zile după ce vorbisem cu el, în ușă, găsi pe birou o hîrtie, cu antetul cunoscut, două spade orizontale, puse una peste alta, devenind astfel un simbol și mai redutabil. Mai jos scria : „Să-i ucidem pe cei nevolnici !"

*

Aici e imposibil să-mi duc povestirea mai departe, fără să dezvălui paradoxala reacție a domnului Pretoreanu, față de arderea cărților. În chiar noaptea care urmase, la ora două, conform obiceiului, îl convocă pe Jordie în palatul de pe calea Victoriei ; străzile erau goale. După ce află despre ce era vorba, Jordie se făcu galben la față și încercă să riposteze, bîlbîindu-se :

— Dar, stăpîne, înseamnă să-mi semnez sentința de moarte !

— Am să te apăr ! Și, oricum, dispoziția mea nu se discută. Du-te și scrie repede, pînă nu se închide ediția !

A doua zi, în *Pasul Istoriei*, la locul rezervat directorului, apăru, cu literă groasă, aldină, și sub semnătura lui Jordie, o ditirambă scurtă, dar virulentă și categorică, împotriva celor care voiau să distrugă cultura. Nu se pomenea nici un nume, dar atacul ar fi fost fără echivoc, chiar

dacă nu începea cu lozinca ştiută : „Bine, am căzut de acord să fie ucişi cei nevolnici, cum se curăţă uscăturile din pădure ; sperînd că va fi spre binele ţării. Dar cărţile, care sînt contrariul nevolniciei, fiindcă dovedesc forţa creatoare a naţiei, de ce să fie ucise ? Ce înseamnă literatura decadentă ?..."

Am citit cu surprindere, analiza lui începea aproape cu aceleaşi argumente ca ale mele, dar mergea mai departe şi devenea cu totul convingătoare. Am însă mîndria să n-o reproduc aici, e destul că mi-am mărturisit insuficienţa, altfel ar însemna să mă declar singur nevolnic, punîndu-mă într-o situaţie primejdioasă faţă de mine însumi, căci de alţii nu mai am a mă teme, le-a trecut timpul.

Dar şi mai mult m-a emoţionat urmarea ; cu toată antipatia pe care mi-o inspira Jordie, ceea ce am dovedit în mai multe rînduri şi mai am de dovedit în viitor, dezvăluind alte mizerii, a trebuit să-i recunosc şi talentul, şi forţa. Despre curaj, n-am ce spune, a lovit puternic, şi s-a pus la adăpost repede. „Dacă am pornit aşa, unde vom ajunge ? scria el, în încheiere. Să golim toate vitrinele, toate rafturile librăriilor, şi, în loc, să expunem o singură carte, a unui singur om, tradusă în toate limbile !"

Oricine îşi dădea seama că se referea la Arhanghel, care tocmai tipărise o carte : *Sfaturi pentru discipoli.*

În seara zilei cînd apăruse articolul, în holul de unde se intra în biroul lui Jordie, fură văzuţi doi oameni, aşezaţi în fotolii, de o parte şi de alta a uşii. Erau doi atleţi, li se desenau muşchii prin stofa hainelor, nu trebuia să se ridice în picioare ca să se vadă că atingeau doi metri înălţime. Amîndoi îşi ţineau braţul stîng lipit de trup, şi cine avea cît de cît pricepere îşi dădea seama că ţineau la subţioară un pistol de calibru mare, sau chiar o puşcă-mitralieră cu ţeava scurtă, căci rolul ei nu era să tragă departe.

Pe amîndoi îi trimisese Sobieski, după instrucţiunile domnului Pretoreanu.

Cînd Jordie ieşea să plece acasă, fiindcă altminteri nu mai umbla prin redacţie, ca altădată, cei doi oameni se ridicau, îşi puneau pălăria pe ochi şi îl însoţeau, încadrîndu-l atît de strîns, că nimeni n-ar fi avut cum să-l atingă.

Liftul aştepta, cu uşa deschisă ; la fel limuzina trasă în faţă. Era o limuzină blindată, trimisă de asemenea de domnul Pretoreanu, care avea în garaj automobile de toate felurile. Jordie se aşeza repede pe bancheta largă din spate, iar cei doi oameni nu întîrziau nici o secundă ca să-şi ia locul lîngă el, în stînga şi-n dreapta. Prea puţini din redacţie observau că în faţă mai mergea o maşină şi în spate alta.

Primul ministru, în acea vreme Guţă Tătărăscu, umbla într-un automobil ca oricare altul, şi avea un singur om de pază, în dreapta şoferului.

•

Şi mai paradoxal, după întîmplările descrise mai înainte, domnul Pretoreanu îi făcu o vizită Arhanghelului, care avea un comandament în inima Bucureştilor ; cuvîntul exact este „audienţă". Cînd Sobieski ceru la telefon legătura cu Arhanghelul, spre a vorbi din partea domnului Pretoreanu, persoana care răspunse, un bărbat, secretar sau adjutant, întrebă, cu răceală :

— Cine-i domnul Pretoreanu ?

Bietul Sobieski simţi o zvîcnitură în creier şi o înţepătură în inimă ; era prima oară cînd i se punea o asemenea întrebare, nu-şi închipuia că poate să existe atîta ignoranţă. Cîteva clipe fu incapabil să scoată o vorbă ; pe urmă, spuse şi cu orgoliu, şi cu indignare :

— Este persoana cea mai importantă din ţară ; şi de peste multe hotare.

— Zexe ! ricană interlocutorul.

I se părea o provocare să fie socotit cineva mai important decît Arhanghelul. Dar Sobieski îşi cunoştea prea bine îndatoririle, avea o lungă experienţă în relaţiile cu oamenii, încît îşi călcă pe suflet şi continuă dialogul, mai explicit, fără să-şi piardă calmul. Astfel, izbuti să obţină nu o întîlnire, nu o întrevedere, ci o „audienţă" a domnului Pretoreanu, la Arhanghel, şi nu imediat, ci pentru a doua zi după-amiază. Aflînd răspunsul, domnul Pretoreanu se uită instinctiv la draperia după care avea ascunsă carabina.

A doua zi, cumpăni în gînd cu ce automobil să se ducă, să afecteze modestia, sau dimpotrivă ? Optă pentru Rols-Royce, pe a cărui aripă se vedea pavilionul său de familie, acelaşi care flutura şi pe acoperişul palatului din Calea Victoriei. La ora patru după-amiază, cînd limuzina prestigioasă opri la sediul Arhanghelului, cei doi discipoli în sutană care făceau de gardă de o parte şi de alta a intrării, cu spada în mînă, nu se arătară impresionaţi, probabil nu mai văzuseră niciodată un Rols-Royce, nu ştiau ce înseamnă ; nici unul nu se apropie să deschidă portiera. O deschise Garibaldi, după cîteva clipe de nedumerire, în care timp domnul Pretoreanu, în aparenţă impasibil, spumega de mînie în pernele limuzinei.

Sediul Arhanghelului era o construcţie nouă, un bloc care avea două etaje mai mult decît sfidătorul palat al ziarului *Pasul Istoriei*, aflat nu departe, parcă spre a se înfrunta unul cu altul. Dar între Jordie şi Arhanghel nu fusese nici o ostilitate pînă deunăzi, cînd apăruse articolul care condamna arderea cărţilor.

Domnul Pretoreanu intră pe uşa încadrată cu marmură roşie ; restul blocului era placat cu piatră albă. Garibaldi venea în urmă, cu o valiză de piele, luxoasă, cu încuietori de argint şi cu o monogramă de aur. Alţi doi discipoli aşteptau înăuntru ; unul din ei luă valiza, Garibaldi fu poftit să se ducă la maşină şi s-o mute în altă parte.

În dreapta intrării, era o uşă de fier, cam sinistră, păzită de alţi doi discipoli. Unul din ei deschise uşa, domnul Pretoreanu se pomeni într-o cameră nu mai spaţioasă decît o celulă de puşcărie, fără ferestre, luminată puternic de patru reflectoare, aflate în colţurile tavanului. Ca mobilier nu exista decît o masă de fier în mijloc, două dulapuri cu baza pătrată, la unul din pereţi, altul mai scund, la peretele de alături, toate trei metalice. În afară de discipoli, mai erau doi oameni înăuntru, îmbrăcaţi în halate albe. Unul din ei se apropie de domnul Pretoreanu, îl examină din cap pînă în picioare, cu o privire expertă, îi pipăi buzunarele, apoi îl rugă să-şi scoată monoclul negru, se uită cu lupa la ochiul de sticlă, lovi în el, uşor, cu o baghetă nichelată, ascultînd sunetul. Urechii de cauciuc, prinsă cu cleme, nu-i dădu nici o importanţă ; coada de diavol,

se înțelege că de astă dată domnul Pretoreanu o lăsase acasă.

Între timp, celălalt om luase valiza, o deschisese pe masă, nu păruse mirat s-o vadă plină cu hîrtii noi de bancă, albastre, de cîte o mie de lei. Așa cum era, deschisă, o puse jos, în dulapul mai scund, închise ușa, ermetic, apoi învîrti un buton, fixat în perete. Se auzi un fîșîit înăuntrul dulapului și, oricît de bine ar fi fost închis, răzbi afară un miros usturător de formol, poate și alte chimicale. Aerul devenea greu respirabil, atunci porni, automat, un aspirator puternic pus în centrul tavanului, între reflectoare.

Nu m-am oprit nici o clipă la reacțiile lăuntrice ale domnului Pretoreanu în fața acestor manevre, mi s-a părut inutil, oricine poate să-și închipuie. M-a mirat însă răbdarea și sîngele rece manifestate de el, fiindcă nu puteam să-i uit clipele de mînie, cînd, ca să-și descarce nervii, ochea cu carabina în trecătorii de pe Calea Victoriei ; deși nu apăsa pe trăgaci și nu omora pe nimeni, în sinea lui trăia o scenă de măcel, care îi făcea bine.

Operațiile nu erau gata ; după ce terminară cu valiza și o închiseră, ridicară placa de sus a primului din dulapurile înalte ; în loc, rămase o pînză groasă, impermeabilă, cu o despicătură la mijloc. Domnul Pretoreanu trebui să mai îndure încă două încercări, îl băgară înăuntru, îi scoaseră capul prin despicătură, pe care o strînseră cu șireturi și bandaje în jurul gîtului ; pe urmă se auzi șuierînd vaporii de formol, îi simți cum îi învăluiau trupul. Gazul scăpat pe la gît îi înțepa nările, începea să-l înăbușe. În sfîrșit, îl duseră la al doilea dulap, poate un detector de obiecte primejdioase ; percheziția corporală se socotea insuficientă. Sfîrșind și această probă, toți cei aflați în cameră luară poziția de drepți și îl salutară ca pe unul de-al casei.

O scară largă de marmură roșie, ca încadratura intrării, ducea la etaj unde, în fundul unui hol de zece metri, era ușa de la biroul Arhanghelului. Pe scară, din două în două trepte, stătea de gardă cîte un discipol în sutană, care, după ce domnul Pretoreanu trecuse examenul de securitate, îl salutau cu spada, ca pe un prieten. Discipoli de gardă erau înșirați și de-a lungul covorului care împodobea

holul, cu candelabre, dar fără nici o mobilă. Ultimul din ei salută, cum făcuseră și ceilalți, și deschise larg ușa, o lucrare grea, de bronz aurit, avînd ca podoabă, la mijloc, două spade orizontale și paralele, care parcă aveau rolul să bareze drumul.

În contrast cu holul, biroul Arhanghelului părea o chilie. În realitate era o odaie obișnuită, de vreo patru metri pe patru ; dacă avea vreo fereastră, spre curte sau spre stradă, era astupată ; înăuntru ardea lumina electrică, o lampă cu abajur verde, pusă pe masa de lucru a Arhanghelului. Figura acestuia, luminată indirect, nu se distingea limpede, dar domnul Pretoreanu o cunoștea bine, din fotografii și portrete. Masa, lungă, dintr-un perete într-altul, încît ca să treci dincolo de ea trebuia să te bagi pe dedesubt sau să faci un salt pe deasupra, despărțea încăperea în două. În spatele ei era un jilț, ocupat de Arhanghel, iar în față un scaun de bucătărie, pentru oaspeți ; după intrarea monumentală, scaunul restabilea austeritatea atribuită idolului lor, de către discipoli. Pe idol îl știam și eu, nu doar din fotografii, ci și din descrierea lui Costică Păltineanu, portar la colegiul unde învățase carte, împreună cu Trandafil, prietenul meu din copilărie. Era un bărbat tînăr, cu fața prelungă, palidă, meditativă și în același timp aspră, lăsînd parcă să se vadă pe ea numărul crimelor săvîrșite de discipoli la ordinul său, și a celor datorate lui însuși. Purta părul dat pe spate, lung pînă pe umeri, semăna sau cu un poet, sau cu un călugăr.

Nu se ridică în picioare, se mulțumi să-i întindă vizitatorului doar două degete, nu mai puțin pătate de sînge decît celelalte ; mîna, mică și molatică, nu părea în stare să ucidă.

Dacă pînă acum domnul Pretoreanu îndurase o umilință continuă, scena prezentă depășea totul, depășea chiar închipuirea. În clipa aceea el luase hotărîrea să se răzbune cu sînge. Arhanghelul parcă avea brațul chircit din cot, nu putea să întindă mîna ; nevoit să se aplece adînc deasupra biroului, domnul Pretoreanu auzi tocmai atunci un declic metalic, un fulger orbitor străbătu camera, și înțelese că umilitoarea lui poziție de supușenie era înregistrată fotografic.

Un discipol puse pe birou valiza cu banii, apoi rămase de pază. Mai tîrziu, am aflat că avea urechile astupate cu dopuri de ipsos. Era un chin să le înmoaie cu apă și să le scoată, seara.

— Cît e aici ? întrebă Arhanghelul, arătînd valiza.

— Două milioane.

— Ca taxă de înscriere e prea puțin !

— N-am venit să mă înscriu. Veți mai primi cîte un milion în fiecare lună.

— În ce scop ?

— Ca să-ți cîștig bunăvoința. S-ar putea ca, într-o zi, să avem nevoie unul de altul.

Aceste cuvinte nu mai reprezentau intenția reală a domnului Pretoreanu. Gîndise așa, dar acum renunțase, avea alte planuri. Deocamdată trebuia să mintă, ca să poată pleca teafăr.

După o tăcere, Arhanghelul își îndreptă ochii asupra lui, străpungîndu-l.

— Dar dumneata ești mason, se știe ! Ce grad ai și de ce lojă ții ?

Cu toată diferența de vîrstă dintre ei, Arhanghelul nu folosea pluralul de politețe ; nu-l folosea niciodată, la fel îi vorbise și Patriarhului, deși avea nevoie de alianța bisericii.

Domnul Pretoreanu se ridică în picioare ; nu mai suporta să stea pe un scaun de bucătărie ; se așezase fără să-și dea seama.

— Știi bine că, dacă sînt mason, nu pot spune. Dar cred că masoneria ar putea să vă ajute mișcarea, dacă v-ați schimba cîteva principii.

— De pildă ?

— Mai întîi, ar trebui modificat cel privitor la nevolnici.

— Și cum să sune ?

— De pildă : să-i ucidem pe cei cu ochi albaștri.

Arhanghelul sări în picioare și ridică brațul, cum ar fi ținut spada întinsă, gata să lovească.

— Dar tu, ce fel de ochi ai sub monoclu ?

Discipolul de pază se repezi şi-l apucă pe domnul Pretoreanu de coate, deşi acesta nici nu mişcase.

— Lasă-l ! îi porunci Arhanghelul.

Fără să se observe, apăsă pe un buton, aflat sub tăblia mesei. Se deschise uşa, intrară doi discipoli.

— Domnul acesta doreşte să plece ! Conduceţi-l !

Înainte de a ieşi, domnul Pretoreanu se întoarse şi spuse :

— Exact peste o lună, vei primi milionul făgăduit. O să ai nevoie de mine !

După plecarea lui, soneria disimulată făcu să intre alt discipol, cu trei galoane de aur de-a latul pieptului, semn că avea un grad mare. Arhanghelul schimbă glasul, îi vorbi ca unui prieten :

— Mă Buşilă, mergem bine ! Toţi vin să se ploconească. Trece-l pe lista neagră !

— Cînd îl lichidăm ?

— Nu încă. O să-ţi spun la vreme.

Buşilă era cumnatul Arhanghelului, locuiau în aceeaşi casă. Aşa îşi îngădui să riposteze :

— Nu faci bine ! Eu pe omul ăsta îl cunosc, ar putea să-ţi cauzeze.

Pe atunci, asemenea vorbă, periferică şi rurală, nu era cunoscută ; poate Buşilă o pronunţa primul. Arhanghelul sări peste masă, se repezi la el şi-i smulse galoanele.

— Tu îndrăzneşti să-mi dai sfaturi mie ? Te-am degradat ! Ieşi afară, nenorocitule, şi o lună să ţii post negru !

* * *

Sînt ispitit să urmăresc faptele următoare ale domnului Pretoreanu, legate de întîmplări fatale din istoria ţării, la acel sfîrşit al deceniului, ultimii patru ani după 1936, cînd fusese în audienţă la Arhanghel. Deşi nu va apărea decît rar în primul plan, el rămîne personajul principal al multor evenimente din epocă. Însă nu pot să-l las în părăsire nici pe Arhanghel, al cărui rol, deşi mai scurt, va fi jucat pe

față, spectaculos, brutal și tragic, fără să se știe că din umbră îl mișca domnul Pretoreanu, care îi jurase moartea.

În anul acela, războiul din Etiopia se terminase, negusul se afla în exil la Londra ; în schimb, era în toi războiul civil din Spania, cu un răsunet care depășea Oceanul, Mediterana și Pirineii. Încă o dată, marile puteri, Franța și Anglia, priveau nehotărîte, căci ar fi greșit să spun neputincioase, cum ideea de libertate și liberă gîndire era învinsă de forțe potrivnice, ajutate pe față de Hitler și Mussolini. Arhanghelul, acolitul acestora, își trimisese și el discipolii să lupte acolo. În această privință, nu voi relua ceea ce știe toată lumea, ci voi spune doar ce am văzut eu însumi.

E una să citești ziarele sau să asculți știrile la radio, și alta să vezi cu ochii. Cum au luptat discipolii Arhanghelului pe fronturile din Spania n-am avut cum să văd ; în schimb, am fost de față cînd a trecut pe bulevarde lungul cortegiu de înmormîntare a doi dintre aceștia, puși în sicrie și aduși cu trenul de la trei mii cinci sute de kilometri. Aveau grade mari în rîndul discipolilor, purtau cîte patru galoane de aur pe pieptul sutanei ; însă nimeni nu i-a văzut la față, sicriele fiind închise. Unii spuneau, deși nu știu pe ce puteau să se bizuie, că sub capacele prinse în șuruburi erau niște morți fără identitate, luați din grămadă, numai ca parada să fie posibilă.

Era o zi înnorată, cu un cer greu, primăvara, poate prin martie. Veneam pe strada Batiște și n-am putut să traversez bulevardul, spre strada Regală, fiindcă trecerea era oprită de discipoli în sutană, amestecați cu poliția statului. Mă aflam pe trotuar, în dreptul locului unde astăzi se înalță hotelul „Intercontinental", iar atunci era reprezentanța uzinelor Skoda. Curînd, a apărut capul cortegiului, dinspre piața Romană, venind de la gară. În frunte, mergea o coloană de preoți, așa îmi închipui, ar fi fost firesc, altminteri mărturisesc că nu țin minte sigur. Nu sînt sigur nici cît a durat defilarea, atunci mi s-a părut cel puțin două ceasuri, fiindcă eram nerăbdător să ajung acasă, și într-o asemenea stare poți să pierzi noțiunea timpului. Ca să nu fac o greșeală prea mare, am să spun că preoții puteau

să fie în număr de o sută sau două ; însă nu m-au frapat prin mulțimea lor, mai mică sau mai mare, de aceea nici nu mi-o amintesc bine, ci am fost uimit că mergeau în front, ca soldații, avînd în mînă crucea, în loc de pușcă. De asemeni, nu sînt sigur că imediat după ei venea carul mortuar, cred că da, însă la mare distanță, cel puțin o sută de metri. Toate personajele din cortegiu erau distanțate, creînd între ele spații solemne. Carul mortuar nu era un afet de tun, ministrul de război nu aprobase, fapt pentru care mai tîrziu avea să fie ciuruit de gloanțe, ci un camion cu obloanele scoase, o platformă îmbrăcată în drapele negre și albe, aceasta din urmă fiind culoarea sutanelor ; alții or fi văzut altă culoare, nu-i contrazic, greșesc adesea în ceea ce privește impresiile oculare sau altele, sînt victima imaginației, ceea ce nu socotesc a fi un păcat din cele mai grele. Cabina șoferului nu mi-o amintesc deloc, ca și cînd n-ar fi existat, dar cum platforma nu putea merge singură, înseamnă că n-am văzut-o, atenția îmi era îndreptată asupra catafalcului. Sicriele nu erau puse de-a dreptul pe platformă, ci mai sus, să se vadă, pe un eșafodaj înalt, îmbrăcat în culoarea sutanelor. Erau discipoli de gardă în jurul catafalcului ? Probabil, dar nu-i țin minte, îi acopereau sicriele, aflate mai sus de capetele lor, punîndu-i în umbră. Îmi amintesc vag să fi văzut cîteva figuri îndoliate, femei cu voaluri pe față, în spatele camionului, mamele morților sau văduvele. Iar după ele, iarăși la mare distanță, venea Arhanghelul, singur, mergînd pe mijlocul bulevardului, între șinele de tramvai, care luceau de păreau lustruite, ca pentru paradă. Tramvaiele stăteau țepene, pe la Sfîntu Gheorghe, pe la Piața Victoriei, și au stat așa pînă a trecut întreg cortegiul. După o așteptare de două ceasuri, îmi închipui ce de lume blestema sau strîngea din măsele.

Toate îndoielile mărturisite mai înainte dispar, cînd e vorba de Arhanghel. Pe el l-am văzut bine, l-am văzut ca sub lupă, n-am mai avut ochi pentru altceva, de aceea poate în unele privințe atenția mea a fost mai difuză. L-am văzut de departe, cum mergea singur prin mijlocul bulevardului, puteau să-l vadă și cei cu privirea slabă, poate

l-ar fi văzut și orbii, printr-o strălucire miraculoasă. Dar nu avea nimb în jurul capului, și nu emana lumină cerească, era un om ca toți oamenii, decît că solemnitatea cortegiului, spațiul nemăsurat care-l despărțea de lumea înconjurătoare îl făceau să pară mai altfel. Auzisem de parăzile lui Mussolini, apoi de ale lui Hitler, cu mari desfășurări de oameni, cu aplauze și urale, dar abia acum înțelegeam, prin experiență directă, ce influență aveau ele asupra mulțimii, cum îi electrizau pe partizani, făcîndu-i să-și piardă mințile. Am luat-o la pas, făcîndu-mi loc printre oamenii îmbulziți pe trotuar, m-am ținut în dreptul Arhanghelului pînă la Universitate, cînd cortegiul a cotit la dreapta, pe bulevardul Academiei, apoi pe bulevardul Elisabeta. Astfel, omul mi s-a întipărit pe retină într-o lungă expunere, fără să se piardă nici un detaliu, și fără primejdia de a se pierde cu timpul.

Toate descrierile dinainte, toate portretele au devenit inutile, am în ochi imaginea lui captată cu mijloace proprii și fără greșeală. Trebuie să recunosc că sutana făcea din el un bărbat falnic, dar nu-i mai puțin adevărat că și fără ea avea o statură înaltă, un mers mîndru și o ținută semeață a capului. Sutana, pătrunsă de umezeala aerului, era puțin cenușie și îi lua o parte din strălucire.

Cel mai mult m-a impresionat, punîndu-mă pe gînduri, izolarea lui de propriii discipoli; căci deși îl urmau cu miile în coloană, părea un om fără înrudiri pămîntene; singurătatea însă, dacă se potrivește filozofilor și sihaștrilor, devine inexplicabilă cînd cineva ține o spadă în mînă și are sub conducerea sa venerată batalioane, regimente, divizii de discipoli, gata să-și dea viața la prima poruncă. Astfel, dacă înfățișarea lui fizică îmi este fixată clar și definitiv în memorie, nu pot afirma că i-am înțeles și firea. Unii spuneau că n-avea o minte strălucită, ci doar încăpățînată; cărțulia lui ar fi fost scrisă de alții, la fel cuvîntările. Alții socoteau că ar fi un iluminat cu daruri divine. Ceea ce se vedea limpede era un tiran fanatic, mai bun sau mai slab de minte, care voia să impună spada împotriva cuvîntului. Arderea cărților, privită prin comentariul lui Jordie, pe care îl subscriu fără ezitare și în întregime, trebuia luat ca un avertisment capabil să înspăimînte pe cei devotați ideii de libertate a gîndirii și a cuvîntului. Cînd

vorbește un singur om, iar celorlalți li se pune lacăt la gură, nu-i departe sfîrșitul pămîntului ; acest adevăr l-au dovedit toate tiraniile, numai că, printr-un noroc al omenirii, acestea s-au prăbușit înainte de a-și desăvîrși opera ; ceea ce nu înseamnă că n-a fost umilință, suferință, rușine și vărsare de sînge.

* * *

În acel an, 1936, prim-ministru era Gheorghe Tătărăscu ; el a rezistat la putere trei ani fără cîteva zile, fiind, ce-i drept, un om energic, nelipsindu-i nici abilitatea și mai ales ferindu-se să iasă din voia regelui. Celelalte guverne, dinainte și după el, se schimbau după un an, unele mult mai repede.

Interpretînd simplu și direct istoria, lui Tătărăscu i se datorează demiterea lui Nicolae Titulescu, ministrul de externe, fără să fie prevenit, și pe cînd nici nu era în țară. Mulți au socotit că măsura aceasta, neuzitată în asemenea formă și în orice caz nemeritată, era ceea ce în box se numește o lovitură sub centură, adică un act neloial, care se sancționează. Dar bietul Guță, cum i se spunea primului ministru, ceea ce este o minimalizare, cu sau fără intenție, n-a făcut decît să execute un ordin. De unde venea el, dacă nu de la rege ? Dacă istoricii ar spune altfel, nu-mi schimb părerea. Ceea ce nu știe nimeni însă, inspiratorul întregii afaceri, ca al multora petrecute în acea perioadă precară, care a dus la momentul cînd dictatura personală a regelui s-a dat pe față, n-a fost altul decît domnul Pretoreanu. Pentru cele ce știa că au să urmeze, fiindcă le-a dirijat el însuși din umbră, Titulescu înfățișa o piedică importantă. El se bucura de un mare prestigiu în lumea europeană, cuvîntul lui avea greutate, și cu această armă s-ar fi opus dictaturii. Și iarăși spun că nu voi îngădui nimănui să mă contrazică, fie unuia mai bine informat decît mine ; părerea mea este, ce-i drept, numai intuitivă, totuși nimic nu va putea să mi-o schimbe. Cît privește amestecul domnului Pretoreanu, n-am cum să-l dovedesc, de vreme ce acest personaj satanic a rămas tot timpul în umbră ; dar tot atît de adevărat este că nimeni nu poate dovedi contrariul.

S-a vorbit atunci de multe eminențe cenușii, și poate au existat unele ; de intervențiile domnului Pretoreanu n-a știut nimeni, nici măcar cineva din apropierea imediată a regelui, fiindcă el era o supereminență, și nu cenușie, ci o supereminență fantomă. Unii, care nu-l cunoșteau decît din legende, l-au confundat cu Octavian Goga, din cauza neprevăzutei veniri la putere a acestuia, ceea ce părea un fapt diabolic ; s-au dezmeticit, cînd Goga a căzut, după patruzeci și patru de zile ; domnul Pretoreanu nu s-ar fi expus la asemenea rușine ; și, oricum, presupunerea rămîne o enormitate.

Alții, care nu știau nici ei mai multe despre domnul Pretoreanu, nu-l văzuseră niciodată, dar auziseră de legăturile lui cu palatul, au mers pînă la bănuiala că el nu era altcineva decît patriarhul Miron Cristea, pe motivul că sub guvernarea acestuia, începută la 11 februarie, a doua zi după căderea lui Goga, se instaurase dictatura regală, cu binecuvîntarea marelui cap al bisericii. Mă gîndesc ce s-ar mai fi crucit și ce s-ar mai fi scăldat în aghiasmă cei care făcuseră asemenea presupunere, dacă ar fi știut că în casă domnul Pretoreanu purta adesea coadă și coarne de diavol ; coada o purta uneori și afară din casă, fiindcă putea s-o ascundă.

În sfîrșit, cea mai prelungită confuzie s-a datorat celor care știau că domnul Pretoreanu avea un ochi de sticlă, mascat cu mefistofelicul lui monoclu negru. Bănuiala cădea cu ușurință asupra lui Armand Călinescu, prim-ministru începînd din martie 1939, căci și el purta un monoclu negru, caracteristic, peste un ochi de sticlă. Confuzia a continuat chiar după ce omulețul acesta, căci era mic de statură, a fost omorît de discipolii Arhanghelului, după șapte luni de guvernare, fiindcă dusese față de ei o politică atît de dură, încît lumea socotea că îi desființase. O revistă ilustrată franțuzească publica o pagină întreagă cu fotografiile lui, capul luat în prim plan, cu felurite expresii și cu nelipsitul monoclu. Deasupra scria : „Acest omuleț chior a zdrobit partidul Arhanghelului". („Chior" în românește are și un sens peiorativ, ceea ce nu era cazul cu „borgne" din franțuzește.) Cu o seară înaintea atentatului, Armand Călinescu, aflat la o masă în grădina restaurantului „Continental", cu cîțiva membri ai guvernului, le spunea acestora, sfidînd viitorul fără teamă, că de aici îna-

înte nu mai vedea nici o primejdie : „Este timpul să ne arătăm mai mult în public. Vă sfătuiesc să ieşiţi la plimbare prin oraş, ca toţi cetăţenii."

A doua zi, cînd venea de la slujbă şi mergea în Cotroceni, unde avea locuinţa, cinci discipoli, aflaţi la pîndă, au împins un căruţ în faţa maşinii, blocînd-o, apoi au tras cu pistoalele. În maşină era un singur agent de pază, lîngă şofer, unde n-a scăpat de gloanţe.

Spre deosebire de Armand Călinescu, Jordie avea grijă să se apere, fiind prea scelerat ca să-şi facă iluzii cu privire la năravurile lupului. Dealtfel, era avertizat, căci, după ce apăruse articolul privitor la arderea cărţilor, primea zilnic o scrisoare cu antetul alcătuit din două spade orizontale şi cu un cap de mort în mijlocul paginii. Vrînd să repare cît de cît lucrurile, angajase în redacţie trei discipoli şi unu la contabilitate. Aceştia nu veneau în sutană, ci îmbrăcaţi civil, dar sub haină purtau revolver, ceea ce nu era greu să se vadă. Nu aveau nici o treabă, ci doar umblau prin redacţie, intrau în birouri, trăgeau cu ochiul în toate părţile. Jordie nu şi-a făcut mult timp iluzii cu privire la atitudinea lor viitoare, de aceea a fost totdeauna gata să-şi apere pielea, aşa a supravieţuit ultimului din discipolii însărcinaţi să-i facă de petrecanie.

Cît îl priveşte pe domnul Pretoreanu, deşi mulţi l-au crezut mort în pielea lui Armand Călinescu, a trăit pînă în 1946, cînd i-a plesnit o vînă în creier.

36

Pantelimon nu voia să vîndă casa de la Suceava ; avea de gînd ca, într-o zi, cînd i-o veni vremea să se retragă şi să moară acolo.

— Nu-ţi mai face planuri ! îi riposta Tiberiu. Pînă să mori dumneata o să vină războiul şi-o să murim cu toţii !

Războiul a venit, într-adevăr, cum prevăzuse domnul Pretoreanu, dar au scăpat cu viață și Pantelimon, și Tiberiu, împreună cu restul familiei, care își plătise tributul cu mult mai devreme. După venirea Alexandrinei în casa lui Trandafil, căci așa o socotea Cornelia, deși ea se străduise s-o cumpere, s-o refacă, să ridice în jur o gospodărie prosperă, au mai fost numai trei ani de liniște, cînd viața părea încă idilică, deși plutea peste lume multă îngrijorare, cu amenințări din multe direcții.

În acești ani, Tiberiu, ca să-l iau pe el primul, cu toate prezicerile lui pesimiste, își făcea planuri de îmbogățire. El proiecta, deocamdată numai în gînd, o societate de ajutor reciproc, care ar fi putut să ducă la cîștiguri enorme, așa îi spunea lui Pantelimon, în speranța că el îi va da capitalul ; bineînțeles, dacă vindea casa, altfel n-avea de unde. În această afacere miraculoasă, au înțeles că se bizuia pe un fel de perpetuum mobile aplicat în finanțe, chiar dacă în fizică nu reușise, fapt de care nu-i convinsă toată lumea, dovadă că și astăzi unii oameni, și nu puțini, speră să-l realizeze, scutind lumea de a mai trăi cu sudoarea frunții.

Cred că pînă acum n-am spus nici o vorbă proastă despre Pantelimon, acest om ciolănos și aspru în aparență, dar a cărui cinste nu mă îndoiesc de a o fi scos în evidență, fie măcar cu strădania lui de a restitui băncii de la Londra o sumă de bani plătiți pe nedrept în numele său și încasată de altcineva, care o prăpădise fără nici un fel de scrupule. De asemeni, am descris curățenia lui sufletească, manifestată în respectul și devotamentul arătat Alexandrinei. Mă opresc aici, nu vreau să-i fac încă o dată portretul. Însă trebuie să adaug că, deși nu dăduse niciodată vreun semn de prostie, nu am apucat să observ sau să deduc cît avea mintea de luminată ; atît pot spune, că era un om ca toți oamenii.

Surprinzător a fost că, deși o pățise o dată cu Tiberiu, și îi cunoștea prea bine firea, i-a căzut din nou în plasă, cu o ușurință care dovedea cel puțin naivitate. Explicația însă e alta, și mi se pare stupefiantă, la un om a cărui dîrzenie se vedea în toate faptele sale ; el n-a fost victima naivității, ci a unei patimi nebănuite și inadmisibile, pe care

deşi i-a dat curs, a izbutit s-o ţină ascunsă. La mult peste optzeci de ani, lui Pantelimon i s-au aprins călcîiele după Dita, soţie acum legitimă a lui Tiberiu. E adevărat, ceea ce nu socotesc a fi o scuză, că ea îi ţinuse calea, ademenindu-l cu toate mijloacele, care deşi nu făceau multe parale, fuseseră suficiente spre a-l atrage în cursă. Am văzut şi alţi oameni de vîrsta lui păţind-o la fel, sensibili la o ocheadă şireată sau la un oftat cu subînţelesuri, urmat de o atingere parcă întîmplătoare : „Vai ! iartă-mă, era să alunec !"

Această fiinţă cu figura vulgară îşi corectase numai dinţii, înlocuindu-i pe cei de viplă cu porţelan potrivit la culoare cu restul danturii ; aşa, încetase să mai fie hidoasă, şi cum nu avea o gură urîtă, putea să atragă atenţia unui om cu pretenţii modeste sau fără nici o pretenţie, cum era bietul Pantelimon, de mult convins că îi trecuse vremea. Deşi vînjos şi încă în putere, spre nemulţumirea Miercanei care, dată fiindu-i vîrsta, îşi socotea pudoarea lezată la insistenţele lui masculine, ce era el decît o uscătură osoasă, cu pielea zbîrcită, bun să-l atîrni de un arac în grădină, ca să sperie ciorile ?

Într-o zi, cînd urca scara îngustă a etajului unde îşi avea camerele, uşă în uşă cu Tiberiu, se întîlni cu Dita, care cobora să meargă la prăvălie. Nu ştiu cum îşi suci ea piciorul pe trepte, că pantoful îi sări cît colo, făcînd-o să-şi piardă echilibrul ; să nu fi fost Pantelimon în cale, s-ar fi rostogolit pînă jos, praf şi-ar fi făcut oasele. Pantelimon o prinse în braţe, o ţinu să nu cadă, iar ea, se lăsă moale, gata să leşine de spaimă. Trecu un timp pînă să-şi revină, să spun un minut ar fi prea mult, cîteva secunde erau de ajuns ca omul să-i simtă trupul fierbinte, încolăcit pe el, şi să se fîstîcească.

— Îţi mulţumesc, nene ! şopti Dita, întîrziind încă o clipă în braţele lui, înţepenite de emoţie.

Apoi oftă, şăgalnic :

— Nu-mi dai drumul ? !

Nu era un reproş, dar bietul Pantelimon se fîstîci şi mai tare, căci nici prin gînd nu-i trecea s-o ţină. În sfîrşit, Dita se desprinse, şi abia atunci înţelese el cu adevărat că o ţinuse în braţe, fiindcă îi simţea lipsa ; fără fierbinţeala ei, tot trupul i se răcise. Ea îi aruncă o pri-

vire languroasă, pe sub gene, își luă pantoful de jos și coborî mai departe.

Nimeni din casă nu a știut de această întîmplare și de urmările ei neîntîrziate. Dita cîștigase simpatia tuturor, în primul rînd pe a Corneliei și a vînzătoarelor din prăvălie, fiindcă era cuviincioasă, modestă și vrednică. O cîștigase chiar și pe Alexandrina, care stătea mai tot timpul retrasă în casa mare, numai cu Odor, unde restul familiei nu venea decît la mesele de duminică, și în celelalte sărbători ale anului. Dar Alexandrina era o ființă sociabilă, nu fusese greu să-i cîștige inima, destul că măcar o dată pe zi se înființa sub fereastra ei, și-o întreba, privind-o cu adorație, ca pe o madonă :

— Vă trebuie ceva, doamnă ?

Dacă n-ar fi avut treabă, Dita ar fi stat cu ceasurile acolo, și-ar fi adus un scaun, să asculte harpa, pentru care poate avea o emoție sinceră, deși altminteri nu se pricepea la muzică. Este cludat că instrumentul acesta, necunoscut de mulțime, nu-l emoționa mai puțin pe Pantelimon, deși nici el nu avea vreo pricepere. M-am întrebat ce-i vrăjea pe ei, oameni simpli : harpa în sine sau vraja emanată de Alexandrina, care se adăuga sunetelor ?

De la început, Alexandrina își alesese o odaie din spatele casei, cu ferestrele spre grădină, ca să poată cînta fără să se audă în stradă ; în afară de rare ocazii, ea cînta doar pentru sine, mai mult în surdină. Din acel timp și încă mai dinainte, de la Suceava, datează micile ei compoziții pentru harpă, adunate în cîteva caiete, ale căror portative le desena singură, neavînd la îndemînă hîrtie de muzică ; niciodată nu se gîndise că va fi altceva decît un divertisment trecător și fără urmare. După titluri, se înțelege că ea încerca să-și povestească viața, într-o confesiune transfigurată. Primul caiet cuprindea nouă cîntece de leagăn și nouă cîntece de joacă. Nu am avut prilejul să observ ce impresie făceau asupra altora, mie mi-au tulburat adînc sufletul, fiindcă reînviau atmosfera din casa domnului Alcibiade și totdeodată propria mea copilărie. Nu aveam nevoie de acea cifră, nouă, ca să în-

ţeleg simbolul muzicii ; fiecare cîntec zugravea, cu o subtilitate necăutată, naturală ca respiraţia, firea copiilor ei, de la Odor pînă la Trandafil.

Mai izbitoare decît puterea de exprimare prin mijloace atît de dificile şi uneori echivoce, cum este muzica, mi s-a părut curajul Alexandrinei de a fi nepărtinitoare cu privire la caracterul copiilor. Lăsînd la o parte pe Tadeu şi Titus, pe care nu-i cunoşteam bine, şi pe Teofil, definit abia în parte, restul copiilor îmi apăreau vii în faţă, numai prin sunetele harpei ; desigur, un străin nu avea ce recunoaşte, rămînea numai muzica.

Cea mai subtilă împletire de sunete era în portretul lui Odor ; nu-l analizez, ar fi o încercare preţioasă, fiindcă n-am pricepere şi, ca să nu mint pe nimeni, nici nu ştiu pe cîţi ar putea să intereseze. E uşor să spun ce tragic era evocat Toma şi cum, un singur acord disonant, revenind la intervale, îi ilustra brutalitatea care avea să ducă la moartea lui monstruoasă ; însă compoziţia nu poate fi explicată atît de simplu, prin aceste cîteva cuvinte. La fel voi spune despre cîntecul Teofanei, care îmi sfîşia inima ; se simţea în el o ardere nesfîrşită şi o aspiraţie neatinsă, drama ei, cum o cunoscusem. Temele acestor două cîntece le-am regăsit mai tîrziu, schiţate pe foi răzleţe, în cuprinsul unei compoziţii părăsite, cu spaţii goale, care ar fi trebuit completate şi purta titlul provizoriu *Mormintele*. Cu toată seninătatea ei din timpul cît a locuit în casa lui Trandafil, înconjurată de dragoste, probabil în sufletul Alexandrinei era un zbucium, căci, între aceleaşi foi răzleţe am găsit proiectele unui ciclu nou intitulat *Cîntece fără speranţă*.

În timpul războiului, domnul Pretoreanu care, prin complicitatea lui Tiberiu, nu dezinteresată, izbutise să fie din cînd în cînd poftit în familie, impresionat, poate sincer, de cîntecele cuprinse în primele două caiete, definitivate, o rugase pe Alexandrina să i le încredinţeze, ca să le tipărească. Ea refuzase, dar cum domnul Pretoreanu folosea orice mijloace spre a-şi realiza planurile, îl determinase pe Tiberiu să le sustragă, şi le trimisese

unei edituri muzicale de la Leipzig. În 1944, cîntecele pentru harpă se imprimau pe hîrtie de lux, celuloză și mătase, ca plicurile domnului Pretoreanu, cînd tipografia fu distrusă de bombe, ca aproape întreg orașul. Acea muzică pierdută pentru totdeauna, nu o capodoperă, capabilă însă de a trezi sentimente, emoții gingașe, uneori idilice, alteori dureroase, era urmărită de un destin implacabil : chiar dacă Tiberiu n-ar fi sustras caietele, ele tot s-ar fi pierdut, nu mult timp după tipografia de la Leipzig, cînd o bombă a căzut pe casa mare, unde Cornelia o adusese pe Alexandrina, de au rămas în picioare numai frînturi de ziduri ; noroc că înăuntru nu era nimeni.

* * *

Dacă Dita îi sucise capul lui Pantelimon, ceea ce se va vedea fără întîrziere, nu după mult timp avea să facă altă victimă, mai greu de închipuit, despre care aș prefera să nu scriu un cuvînt, dacă n-aș avea datoria să dezvălui întreg adevărul. Datoria față de cine ? Față de mine însumi și față de tot ce mă înconjoară, personajele care au populat aria existenței mele. Omisiunile, probabile, sînt involuntare, înseamnă că anumite fapte mi s-au șters din memorie, și atunci nu-mi găsesc altă vină decît că m-am apucat de scris cu întîrziere ; astfel lumea, așa cum am putut s-o fac, va fi mai goală, ceea ce pentru mine este o pedeapsă destul de usturătoare.

Victima greu de închipuit, victimă imposibilă n-avea să fie altcineva decît Odor. Ceea ce nu putuse să trezească în el gingașa Medee și fierbintea Tanie, îi era dat să facă unei femei vulgare, cu un trecut dezmățat, a cărui amintire o purta încă în sînge. Dar greșesc într-o privință, păstrez pe nedrept prima impresie pe care mi-o făcuse Dita, cu gura rînjită, avînd intercalați simetric între dinții ei galbeni dinți îmbrăcați în viplă, ceea ce îi dădea o înfățișare hidoasă.

A trebuit să treacă timp după ce își reparase dantura, pînă să observ că aveam în fața mea altă ființă : cu ochi

mari, negri, cu părul bogat, strălucind de viață, strîns de obicei într-un coc greu, care îi acoperea ceafa, coafură copiată desigur după Alexandrina ; oricum, era măcar un semn că știa să aprecieze distincția, ceea ce, dacă persevera, putea s-o ducă și mai departe. Alexandrina rămînea modelul ei, în toate privințele, de la ea învăța, cu încetul și pe tăcute, cum să se îmbrace, cum să vorbească și cum să se poarte. Abia cînd am văzut-o într-o rochie mov, tricotată, strînsă pe trup, cu ciorapi de mătase, în pantofi cu tocuri înalte, am observat că era destul de bine făcută ca să placă măcar bărbaților cu gusturile mai puțin rafinate. Printre ei îl pun pe Pantelimon, primul la îndemînă. Despre gusturile lui Odor n-am ce spune, cred că erau cu totul neexersate, ochii lui se deschiseră dintr-o dată pe Dita, prima femele care îi atrase atenție și-i trezi din letargie simțurile masculine. La el procesul fu mult mai îndelungat decît în cazul lui Pantelimon, care se aprinsese de la prima atingere.

Dacă în ceea ce îl privește pe acesta din urmă Dita urmărea un scop de realizat repede, față de Odor nu avea nici o intenție, decît să-i cîștige simpatia, cum o cîștigase pe a tuturor din casă. Astfel, cînd se ducea să o salute pe Alexandrina și s-o întrebe ce nevoi are, se oprea și la fereastra lui Odor, care scria cu mîna stîngă, aplecat peste caietul din față :

— Ce mai faceți, domnule profesor ?

În primele rînduri, Odor răspunse „mulțumesc, bine", fără să ridice ochii și să își întrerupă scrisul ; pe Dita o cunoștea numai după voce, altminteri cred că nu o văzuse nici cînd se întîlnea cu ea prin curte și poate chiar îi arunca o privire. Revelația se produse pe neașteptate, într-o bună zi, cînd glasul ei la fereastră îl făcu să tresară ; abia acum își dădea seama că era un glas melodios și plin de căldură ; el nu observase căldura melancolică din glasul Medeei, și timiditatea mișcătoare din al Taniei. Știa ce deosebiri erau între un bărbat și o femeie, dar nu-i trezeau interesul și, oricît ar părea de incredibil, în urechea lui un glas de soprană avea același sunet cu unul de bariton, dădeau o singură imagine, cu desăvîrșire neutră.

Glasul de la fereastră, mai degrabă de contraltă decît de soprană, pornit parcă din viscere, cu un timbru senzual, dovedind o excitaţie abia stăpînită şi inspirînd aceeaşi stare cui îl asculta, îl făcu să ridice ochii şi atunci o descoperi pe Dita, o văzu cu adevărat prima oară. Ea îi zîmbea cu timiditate, dar gura ei, cu dantura albă, nu era mai puţin senzuală decît glasul. Instinctiv, Odor îşi ascunse sub masă braţul amputat din faţa cotului, cu mîneca îndoită şi prinsă într-un ac de siguranţă ; pînă acum, infirmitatea îi fusese cu totul indiferentă, nu-l afectase nici măcar în timpul cînd învăţa să scrie cu mîna stîngă.

— Cine sînteţi dumneavoastră ? o întrebă, aiurit, pe făptura de la fereastră.

— Vai, domnule profesor, vă rog să-mi spuneţi pe nume ! Eu sînt soţia lui Tiberiu.

Pînă seara, Odor nu mai fu în stare să scrie nici măcar două rînduri ; în sistemul lui de gîndire intervenea ceva nou, care îi punea în primejdie ideile atît de mult adîncite, încît de mult nu mai credea în existenţa altora. Înainte de a se culca, ducîndu-se la baie, unde îşi freca dinţii cu periuţa pînă la jumătate de oră, îşi examină prima oară obrazul. O îngrijire atît de prelungită a danturii ar fi plictisit pe oricine, era o exagerare, desigur inutilă. Dar, ca şi atunci cînd se dezbrăca şi uita de el pe marginea patului, cu o gheată în mînă, Odor nu-şi dădea seama de scurgerea timpului ; mintea lui era în altă parte, frămînta o idee. Acum, privindu-se în oglindă, descoperi că îi crescuse barba, ţepoasă şi cenuşie, încărunţită înainte de vreme, ca şi părul, fiindcă n-avea decît patruzeci şi doi de ani la data aceea. Un frizer venea o dată pe săptămînă, să-l bărbierească.

A doua zi dis-de-dimineaţă, ieşi din casă, aproape pe furiş, şi merse la frizer, să-i radă barba. La prînz, cînd Dita apăru afară, după ce închisese prăvălia, Odor o aştepta, cu ochii în gol, incapabil să adauge un cuvînt la cele scrise în ajun, cînd se oprise. Împinse scaunul, se ridică şi se apropie de fereastră, fixînd-o pe Dita cu o privire halucinată

— Bună ziua, domnule profesor ! îl salută ea, timidă, îmbujorîndu-se.

Spun încă o dată, ar fi aberant să-mi închipui că urmărea să-l prindă în mreje ; pe lîngă compasiunea datorată infirmității, avea pentru el o admirație respectuoasă, știindu-l că scria toată ziua, și nu de o lună, de un an, ci de-o viață.

— Dumneata mi-ai inspirat o idee nouă, i se adresă Odor, încercînd să aterizeze din zborul lui cu vizibilitatea confuză, ca să se poată exprima în limbajul obișnuit al oamenilor. O idee de răscruce, o răsturnare de sensuri. Îmi va cere ani de meditație și de muncă s-o integrez în ceea ce am gîndit pînă astăzi, dar nu mă sperii, nici nu regret, fiindcă nu m-am născut pentru altă misiune.

Deși nu înțelegea nimic, Dita se bucura că el îi vorbise. Drept singur răspuns, repetă invitația din ajun :

— Dar vă rog să-mi spuneți pe nume, domnule profesor. Mă cheamă Afrodita.

— O ! se extazie Odor, fără ca numele, în împrejurările date, să i se pară ridicol. Te cheamă ca pe zeița frumuseții și tinereții divine. Afrodita, soră cu Venus, amîndouă născute din spuma mării !

Îmi vine să mă crucesc, cînd îi reproduc cuvintele ; i-am urmărit întreaga viață, nimic din alcătuirea lui omenească nu le făcea posibile. Era, într-adevăr, o răsturnare de sensuri, cum spunea el însuși, puțin mai înainte.

*

Cu Pantelimon însă Dita urmărea altceva, și Tiberiu nu era străin de planul ei, dimpotrivă, el însuși i-l sugerase. Poate mai mult decît atît, îi poruncise.

Într-o seară, după ce numărase împreună cu Cornelia banii încasați peste ziuă în prăvălii, Dita își aruncă ochii prin grădină, după Pantelimon, dar nu-l văzu, își terminase treburile, straturile de legume și florile erau udate, săpate, spațiile dintre ele greblate, se cunoștea mîna omului harnic. Nu era nici la bucătărie, unde Miercana pregătea grătarul pentru mușteriii de seară. La birtul din

fundul curții, venea lume fără pretenții, mai ales salahori pe la binalele din cartier, să mănînce de prînz o ciorbă și o tocană. Îndemnată de Pantelimon, care n-avea astîmpăr, Cornelia obținuse de la Primărie aprobarea să pună pe trotuar cîteva mese, în fața prăvăliilor. Acolo venea seara o lume mai spălată, dar nu din marea societate a orașului, ci vecinii de pe stradă sau de pe străzile alăturate, atrași de mititei, de fleici, de antricoate și de bateriile îndopate cu gheață, toate bune și cu prețuri modeste. Îi servea însăși Miercana, în halat alb și cu bonetă, ca bucătarii ; ea lua comenzile, ea punea fripturile pe grătar, iar cînd erau gata le aducea la masă. Avea un băiat de ajutor, care mătura trotuarul, pregătea mesele și bateriile cu băutura. Clienții își turnau singuri în pahare, vin cu sifon, apoi ciocneau, beau și plescăiau cu limba în semn de satisfacție. Vinul era într-adevăr bun, adus de Pantelimon, cu butoiul, de la podgoriile din județ, renumite. Cîteodată, se aciuia pe la mese un țigan cu vioara, le cînta oamenilor la ureche, în mirosul grătarului care venea din fundul curții. Și nici mușteriii, din mahala, mulți din ei burtă-verde, nici țiganul cu vioara, nu știau că, doar trei case mai departe, o femeie distinsă cînta la harpă, fără să se audă în stradă, iar alături, un om care ar fi părut fratele ei, sau chiar tatăl și nicidecum fiul, se chinuia de săptămîni întregi să-și regrupeze gîndurile răvășite, să le ia de la început într-o viziune nouă, cînd nu mai avusese mult ca să le ducă la capăt.

Dita urcă scările, în lumina slabă a amurgului, cu gîndul să se întindă puțin în pat, să atipească pînă venea Tiberiu la masă. Nu gătea ea mîncare, o lua de jos, cu sufertașul. Nu știa ce treburi învîrtea bărbată-su prin oraș, pleca fără să-i spună unde, și cînd se întoarce.

Ajunsă sus, în holișorul dintre cele două apartamente, o umbră omenească îi tăie calea, o prinse în brațe, o strînse zdravăn și-o înghesui în ușă. Nu se sperie prea tare, îl recunoscuse pe Pantelimon și îmbrățișarea lui chiar îi făcea plăcere. Dar cînd el dădu s-o împingă înăuntru, i se făcu frică de-a binelea.

— Ești nebun ? Dacă ne prinde ?

Ca un făcut, Tiberiu tocmai se întorcea acasă, Pantelimon îl întîlni în uşa de jos, coborîse scările împleticit şi roşu la faţă.

— Ce-i, nene ? îl întrebă Tiberiu. Parcă nu ţi-s boii acasă !

— Nu-mi sînt, lua-i-ar naiba !

Trecu aşa mai bine de-o săptămînă, seară de seară Pantelimon o pîndea pe Dita, dar lui însuşi îi era frică ; dacă ea l-ar fi lăsat înăuntru poate nici n-ar fi avut îndrăzneala să intre. În schimb, o dorea tot mai fierbinte, îl ardeau măruntaiele, îşi pierdea minţile. Dacă nu l-aş fi văzut cu ochii mei, n-aş putea crede. Cum să se înmoaie aşa un om care naufragiase în Oceanul Îngheţat şi se salvase, ajunsese la ţărmul Norvegiei, pe urmă luase în lung toată Laponia, Finlanda şi întreaga Rusie în revoluţie, strecurîndu-se printre fronturi, şi după multe ocoluri ajunsese teafăr în România ? Dintre toţi, numai Cornelia observase că se schimba de la o zi la alta ; treburile şi le făcea, destoinic, însă nu era în apele lui ; sau îl chinuia o meteahnă ascunsă, sau avea ceva pe suflet.

— Ce-i cu dumneata, cumnate ? îl întrebă pînă la urmă, deşi nu-i plăcea să se amestece în treburile cuiva, cît timp el nu-şi deschidea inima.

— Mi-e de casă, uite, vine toamna şi stă aşa, singură, din primăvară... Mă bate gîndul s-o scot în vînzare. Dar dacă o trebui să plec de-aici, unde să mă duc ?

— De-aici n-ai să pleci niciodată. Fără dumneata ce ne-am face ?

Pantelimon nu mai ezită nici o clipă ; chiar atunci se duse la Tiberiu, care îşi făcea somnul de după-amiază, intră în camera unde de-atîtea ori se visa cu Dita, îl trezi şi se aşeză pe marginea patului.

— Nepoate, uite ce m-am gîndit eu, vreau să vînd gospodăria de la Suceava.

Lui Tiberiu îi pieri somnul într-o clipită, sări din pat, îşi dădu cu apă pe faţă.

— Ţi-o vînd eu, nene, nici n-ai nevoie să mergi acolo. Într-o săptămînă, nu, mai puţin, în patru zile vin cu banii. Numai să-mi dai procură !

Cuvîntul procură, care știa ce înseamnă, îl cam sperie pe Pantelimon : adică să te dai pe mîna altcuiva, cu tot al tău, să-ți vinzi și sufletul, că altfel la ce-ți mai trebuie, dacă ți-ai pierdut avutul ? Asemenea frămîntări, numite probleme de conștiință, care au preocupat pe marii creatori ai lumii, romancieri, dramaturgi, filozofi, pot să existe și în inima unui om simplu, chinuindu-l nu mai puțin decît pe un marchiz sau un conte. Pantelimon își pierduse curajul, stătea la îndoială pe marginea patului, cînd se deschise ușa și intră Dita, zîmbitoare și mirată de vizită. Dar mirarea ei era prefăcută, știa dinainte ce-o să urmeze.

— Plec la Suceava ! o vesti Tiberiu, fără nici o introducere.

Dita văzu pe chipul lui Pantelimon o încruntare, putea să se răzgîndească, trebuia să-l încurajeze. De aceea îi aruncă pe furiș o privire semnificativă, în timp ce-l întreba pe bărbată-su :

— Și cît o să mă lași singură ? Sau vrei să merg cu tine ?

La aceste din urmă cuvinte, Pantelimon tresări, apoi se făcu palid. Dar el nu era un prostănac, putea să se răzgîndească, atîta timp cît nu dăduse procura. Spaima îi trecu repede, cînd Dita îi făcu cu ochiul, după ce se auzi răspunsul lui Tiberiu :

— De ce să mergi cu mine ? Aici cine să-ți țină locul ? Și eu mă duc la treabă, nu la plimbare.

A doua zi, Pantelimon merse cu nepotul la judecătorie și îi dădu procura. Pe urmă se despărțiră. Tiberiu se duse la Frusinela, stătură ce stătură de vorbă și hotărîră să meargă la prăvălie. Prăvălia lui Tănase Voinescu, „La căpățîna de zahăr în poleială de aur" nu era departe, totuși Frusinela, în trecutul ei o biată fată de la țară, sedusă în porumbiște de un fante în haine nemțești, cu cravată, nu admitea să meargă pe jos, în mulțimea de pe trotuare, așa că îl chemă pe șofer și îi porunci să scoată automobilul.

Nu mai aveau Creyslerul Imperial, se învechise, ci un Lincoln-Zephir nou, printre primele venite în țară. Pră-

vălia, numită așa impropriu, era un mare magazin de coloniale, din centru, față în față cu primăria. În cei șase ani scurși de cînd voise să cumpere casa Alexandrinei, Tănase Voinescu se cam trecuse, n-avea decît cincizeci și cinci de ani, dar i-ai fi dat cincisprezece, pe deasupra, îi slăbise vederea, în registre se uita cu lupa, noroc că avea un contabil de încredere. Nici cu auzul nu stătea bine, cînd cineva nu-i vorbea destul de tare, trebuia să-și bage cornetul în ureche. De mers, mergea tîrșindu-și picioarele, dar se încăpățîna să facă drumul între prăvălie și casă numai pe jos, încurajîndu-se singur că așa își păstrează sănătatea, fără să țină seama că unde unui om tînăr i-ar fi fost de ajuns zece minute, lui îi trebuia jumătate de oră. În sfîrșit, fără să-și fi pierdut judecata, acum avea mintea mai înceată, se gîndea mult pînă să înțeleagă o întrebare și tot atît de mult ca să dea răspunsul. În schimb, se bucura de o bună ținere de minte, dovadă că, îndată ce dădu cu ochii de Tiberiu, îl și luă în primire :

— Ai venit cu banii ?

Cînd fusese hotărît să cumpere casa Alexandrinei, îi dăduse cincizeci de mii de lei arvună. Vînzarea nu se făcuse, dar negustorul nu-și mai văzuse arvuna înapoi, Tiberiu o cheltuise.

— Chiar pentru asta am venit, nene Tănase ! răspunse Tiberiu, volubil.

N-avea de pledat mare lucru, o convinsese pe Frusinela, acasă : „Un asemenea chilipir n-ai să mai găsești toată viața ! Ce-ți trebuia un palat, la țară ? (Se referea la casa domnului Alcibiade, după care Frusinela plînsese cu lacrimi cît pumnul.) Pe cînd așa, ia gîndește-te, vilă în Bucovina, cu livadă și vie ; și aproape pe gratis, trei sute de mii, unde mai găsești una ca asta ! ?“ „Dar e departe ! Faci o zi pînă acolo !“ „Păi tocmai asta îți trebuie ție ! Credeam că ai să înțelegi singură ! Bărbată-tu n-o să se țină după tine ; cînd vrei, pleci, poate ai chef să te duci și tu de capul tău, viața e scurtă !“ Frusinelei îi sclipeau ochii, nu-i trecuse prin minte, și era atît de simplu să înțeleagă ! Cu cît mai departe, cu atît mai bine ! Ni-

meni nu te vede, şi dacă te vede, nu te cunoaşte. Putea să se ducă fără grijă, cu oricine îi poftea inima !

Vînzarea se făcu astfel, pe nevăzute. Tănase Voinescu avu obiecţii numai asupra preţului :

— Trei sute de mii ? E o sumă !

— Două sute cincizeci, îl corectă Tiberiu. Restul îl opreşti în locul arvunei !

Ideea devenea o ispită ; păgubaşul nu mai spera de mult că o să-şi vadă banii înapoi, erau aruncaţi pe gîrlă. Dar n-ar fi fost negustor, dacă se lăsa dintr-o dată.

— Şi cum, adică ? Arvuna nu-i tot a mea ?

— Hai să nu ne ascundem după deget, nene Tănase ! ripostă Tiberiu, cinic. E a dumitale, dar ştii că altfel n-ai s-o mai vezi niciodată !

— Orişicum ! Un sfert de milion, nu-l găseşti pe stradă !

— Ba curînd o să-i găseşti şi-n lăzile de gunoaie ! Dumneata nu vezi cum se scumpesc toate ? ! Şi e doar începutul, o să vină inflaţia ! Nu-i mai bine să bagi banii în ceva sigur ?

Chiar dacă Tănase Voinescu ar mai fi stat la îndoială, nu-i îngădui Frusinela.

— Haide ! Nu te mai moşmondi, şi bate palma !

Culmea îndrăznelii, Tiberiu pretinse o nouă arvună, alţi cincizeci de mii, nu putea să plece la Suceava cu mîinile goale. Acum negustorul se opuse, cum să dea bani pe ceva care poate nu exista decît în închipuire ? ! Tîrgul s-ar fi stricat, dacă Frusinela nu intervenea încă o dată :

— Iau eu banii şi nu-i dau decît dacă îmi place vila ! Cînd plecăm ?

— Mîine dimineaţă, nu pot să aştept, am şi alte treburi.

Spre regretul Frusinelei, trebuiau să meargă cu trenul, nu era şosea asfaltată decît pînă la Buzău, restul, praf şi hîrtoape, cinci sute de kilometri. Dar cei zece kilometri cîţi mai rămîneau de la gară, Frusinela nu se mulţumea să-i facă oricum, cu trăsura sau cu poştalionul, aşa că trimise Lincolnul înainte, cu trenul de coletărie rapidă ;

Tiberiu se duse la gară, obținu un vagon-platformă, bineînțeles cu plocoane. Peste două ceasuri, mașina era îmbarcată, iar a doua zi spre seară, cînd ajunseră la Suceava, îi aștepta în gară.

Casa lui Pantelimon n-avea instalație electrică, abia găsiră o lampă cu gaz la vecinul care se îngrijea de gospodăria părăsită ; el săpase via, o stropise, el curățase pomii, îi apărase de omizi, el semănase sau sădise legumele ; în schimb, roadele erau ale lui, așa fusese învoiala, avu grijă să spună din capul locului cumpărătorilor. Se făcuse întuneric, Frusinela nu putea să vadă nimic pe afară, dar nici n-o interesau roadele pierdute ; o dezamăgise vila, care nu era decît o casă de țară, ce-i drept bine ținută, cu pereții necoșcoviți, curați, parcă văruiți proaspăt ; nici prin minte nu-i trecea că sub prești nu erau dușumele, ci lipitură :

— În tindă se poate pune o baie, opină Tiberiu, ca s-o îmbuneze.

Ea pufni, îi spuse în gînd „du-te dracului !", pe urmă se duse cu gîndul la zilele plăcute pe care putea să le petreacă aici, departe de ochii lumii, căci, în definitiv, pentru acest scop lua casa.

Se culcară fiecare într-o odaie, lampa o puse Tiberiu în tindă, ca să dea un pic de lumină în amîndouă părțile. Șoferul dormea în mașină. Frusinela se spălă în lighean, vecinul adusese o găleată cu apă, pe urmă se trînti în pat, răpusă de oboseală. Ațipise, cînd îl simți pe Tiberiu alături. Încercă să-l alunge :

— Fugi de-aici, sînt zdrobită !

Mersese douăsprezece ore cu trenul, și nici noaptea dinainte nu prea dormise, de emoție. Tiberiu însă nu-i dădu pace, îi ridică poalele cămășii de noapte, iar ea nu se împotrivi multă vreme. Cîteva clipe mai tîrziu, îi trecuse și somnul, și oboseala. Lampa se stinsese singură, în tindă. În lumina zorilor, Frusinela luă poșeta de jos, fusese pusă bine sub pernă, dar perna cine mai știa unde este ? — și scoase plicul cu banii.

— Uite arvuna, ticălosule ! îngînă tandră.

Mai mult nu putu spune, căzu în somn, doborîtă. Tiberiu număra banii pe marginea patului.

* * *

Cele petrecute după ce Pantelimon se întîlnise cu Dita pe scară şi o ţinuse să nu cadă, înfierbîntarea lui atît de smintită, hotărîrea de a vinde casa numai ca Tiberiu să plece la Suceava nu reprezintă nimic nou, asemenea fapte s-au petrecut în multe rînduri şi în multe locuri, cu oamenii din toate straturile societăţii. Neobişnuit este ce s-a întîmplat mai departe cu Pantelimon şi Dita, deşi oricine poate să-şi închipuie ; dar nu pînă la capăt, şi nu cu amănunte.

În chiar prima seară, cînd Tiberiu se afla cu Frusinela în patul răvăşit ca după cutremur, Pantelimon aşteptă să vină Miercana de jos, aducînd cu ea mirosul de mititei şi de fleică, să adoarmă, pe urmă ieşi tiptil din cameră şi se duse la Dita, chinuit de gîndul că uşa ar putea să fie încuiată ; nu era, se deschise lin, de parcă balamalele şi clanţa ar fi fost unse proaspăt. M-am întrebat dacă rămînea de obicei descuiată, sau Dita o lăsase dinadins aşa, poate o şi unsese, să nu scîrţîie. Adevărul era chiar acesta, ceea ce avea să se vadă îndată. Cînd Pantelimon se aşeză pe pat, ea nu dormea, stătea cu faţa în sus, cu mîinile sub cap, şi nu făcu nazuri, ca Frusinela, ci dădu plapuma la perete : n-avea nimic pe ea, decît pielea, părul din cap şi din celelalte locuri.

— Hai, vino ! zise, apucîndu-l de mînă.

În clipa următoare se smuci, speriată.

— Aoleu, ce-i asta ? Stai mai încet, că mă rupi în două !

Nu se aşteptase, surpriza o buimăci, dar se obişnui repede şi începu să se bucure, deşi cu un pic de teamă, gata să se tragă înapoi la o mişcare mai înfocată.

Am întrebat odată pe o femeie cu multă experienţă, care cunoscuse bărbaţi de toate felurile, ce se întîmplă

cu ea dacă dă de unul înzestrat peste măsură. „Mă adaptez !" mi-a răspuns simplu. Nu m-am îndoit că știa ce spune. Dar tot atît de adevărat este că sînt și organisme mai puțin elastice, atunci e un chin pentru amîndouă părțile. Nu era cazul cu Dita, totuși, ezitarea ei inițială mă face să cred că se afla cam la limită ; în schimb, o favoriza antrenamentul. Cunoscîndu-i biografia, și punînd la socoteală numai bărbații de pe strada Calomfirescu, douăzeci și cinci pe zi, ca să iau o medie modestă, într-un an fac peste nouă mii, să zic opt mii, ca să scad din numărul zilelor pauzele obligatorii. Dacă înmulțesc cu șapte, anii cît funcționase acolo, fără întrerupere, mă apucă groaza : cincizeci și șase de mii — un corp de armată ! Și încă o asemenea cifră nu reprezintă recordul, nu știu dacă este cineva capabil să și-l închipuie. Cu toate cele spuse mai înainte, Dita nu mai întîlnise pe unul ca Pantelimon, era și el un record, ceea ce la urmă o făcu să exclame :

— Ptiu ! Să nu te deochi ! Ești numai ciolane, încolo ai pe dracu în tine, mi-ai făcut praf măruntaiele !

Dar nu era îngrozită, dimpotrivă, cînd Pantelimon vru să se dea jos din pat, îl ținu cu amîndouă mîinile :

— Mai haide o dată !

— Ce, crezi că eu sînt pușcă-mitralieră ? !

— Hai, încearcă !

Dita avea meșteșugurile ei să-l pună pe picioare, așa ceva Pantelimon nu mai văzuse, îl cuprinseră fiorii din tălpi pînă în creștet. La sfîrșit, cînd se depășise pe sine, zise cu admirație :

— Dacă nu ți-ai uitat vorba, că aș avea pe dracu în mine, să știi că tu ai pe puțin o duzină !

— Acum, du-te ! zise ea, cu totul năucă. Și să nu mai vii mîine noapte ; îmi ajunge !

Pantelimon acceptă cu bunăcuviință :

— Că n-am să mai vin, se înțelege de la sine ; ai văzut cum stă treaba, și gata ! N-o să-mi închipui că ți-am căzut cu fronc la inimă. Dar, ca să fie sigur, mai bine încuie ușa !

Sfatul îl dăduse numai aşa, ca să se grozăvească, altminteri dracul din el murise. De atunci înainte, nu mai făcu nici o încercare, nici nu se mai gîndi, dorinţa îi trecuse parcă pe vecie, printr-un act de bravură, care putea fi o apoteoză.

Cînd Tiberiu veni cu banii, Pantelimon se duse în oraş şi cheltui zece mii de lei pe o brăţară de aur, frumos cizelată, de la Viena. Fiindcă voia ca Dita s-o poarte pe faţă, nu i-o dădu ei de-a dreptul, ci lui Tiberiu : „Uite, asta-i pentru nevastă-ta ! Dar dacă te duci s-o vinzi, îţi rup oasele !"

Tiberiu îşi luase partea ; cincizeci de mii îi păstrase pentru sine. Cu totul, o sută de mii, dacă se punea la socoteală şi vechea arvună, pe care o cheltuise tot el, şi i-o restituise lui Tănase Voinescu din banii lui Pantelimon. Acestuia îi părea rău după casă, cît despre bani nu-i păsa de ei, nu se socotea în pagubă, noaptea cu Dita făcea mai mult decît o sută de mii şi o brăţară de aur ; făcea totul !

Acel tot, o sută nouăzeci de mii, avea să-i prăpădească nimeni altul decît Tiberiu, investindu-i într-o afacere dezastruoasă care nu era prima, dar le întrecea pe celelalte.

37

Că domnul Pretoreanu îmbătrînise putea să-şi dea seama oricine îl cunoscuse cu cîtva timp înainte. E adevărat că nu părea să aibă mai mult decît vîrsta lui biologică, şaptezeci şi trei de ani sau şaptezeci şi patru, nu se ştia sigur, dar în nici un caz optzeci, cum scria în *Enciclopedia britanică ;* totuşi, aerul lui juvenil şi energic, pe care şi-l păstrase multă vreme, crease impresia că un asemenea om nu va îmbătrîni niciodată şi nu va putea să moară decît în picioare. Ultima oară îl văzusem cu şase ani în

urmă, cînd venise în vizită la domnul Neagoe, pentru Alexandrina, neanunțat și atît de inoportun, că el însuși își dăduse seama și plecase în zece minute.

L-am privit de la fereastra etajului, cînd ieșea pe poartă, cam adus de umeri, și mi s-a părut că avea un aer de ființe bătut, inimaginabil la un om care pînă atunci fusese, nu doar pentru mine, întruparea lui Mefisto, neînvins de nimeni. Pălăria și-o lăsase în mașină, ca să-și ia un aer mai tineresc, un gest instinctiv de apărare împotriva scăderilor, așa cum le simțea în sine, înainte de a le remarca alții. Privindu-l de sus, am observat că plești în creștet, și atunci mi-am dat seama că îmbătrînise, și parcă brusc, în cele zece minute. Pe urmă, nu l-am mai văzut multă vreme, nu era de mirare, nu aveam nici o legătură cu cercul lui de oameni, dacă exista unul ; după cîte știam, ducea o viață izolată, se arăta din ce în ce mai rar în public, uneori dispărea multă vreme, astfel încît existența lui devenea tot mai misterioasă.

În acel an, cînd domnul Pretoreanu a venit în vizită la Alexandrina, pe care Tiberiu a convins-o, sau mai degrabă a obligat-o să-l primească, puțin timp după ce Pantelimon vînduse casa de la Suceava, războiul civil din Spania începuse de două luni și cîteva zile. De o lună, douăzeci și șapte de țări europene semnaseră la Londra un acord, prin care se obligau să nu intervină în nici un fel, pentru nici una din părțile aflate în luptă. S-a vorbit mult în această privință, s-au ținut mitinguri și discursuri, s-a constituit un „comitet de neintervenție", s-a înnegrit multă hîrtie de ziar, dar de intervenit s-a intervenit încontinuu, adesea pe față, și de o parte, și de alta, prelungindu-se astfel războiul.

Știam încă din copilărie ce amestec avusese domnul Pretoreanu în războiul burilor, din Transvaal, pe cînd eu nici nu mă născusem. Deși nu aveam destulă minte să judec asemenea fapte, purtarea lui mi s-a părut de pe atunci paradoxală, cuvînt necunoscut încă de mine, căci furnizase arme ambelor tabere ; știam de la domnul Alcibiade, din conversațiile lui cu persoane mature ; trăgeam cu ure-

chea. Asemenea faptă nu-mi intra în minte, era imposibil s-o înțeleg și să-i găsesc explicația, era în contrazicere cu natura creată de Dumnezeu și cu logica omenească, dobîndită în milenii de experiență și cugetare. Atunci cred că mi s-a format prima cută pe frunte.

Am dezvăluit numele domnului Alcibiade, fiindcă e mort de multă vreme, iar războiul burilor interesează prea puțini oameni. În schimb, nu-mi este îngăduit să spun de unde știu cele ce urmează, fiindcă am promis să păstrez secretul, cît timp informatorul meu va fi în viață, și este. Unii se vor gîndi probabil că e vorba de Sobieski, secretarul domnului Pretoreanu ; nu-i pot împiedica să creadă orice, eu însă n-am spus.

Tot timpul războiului civil din Spania, pînă în 1939, domnul Pretoreanu a mijlocit furnizarea de arme, de tancuri și avioane, plus felurite echipamente, apoi îmbrăcăminte și hrană, pe toate fronturile de luptă, și paralel cu acestea a susținut încontinuu comitetul de neintervenție. Deși faptele rămîn și ele paradoxale, nu mă mai surprind, după cum nu m-a surprins vizita lui la Arhanghel. Ultima oară mă mirasem de mult, încă pe la sfîrșitul copilăriei, aflînd că era principalul acționar al uzinelor chimice din Germania, unde în primul război mondial se fabrica iperita, care a făcut multe victime în rîndurile armatei franceze, aliata noastră.

Poate că detaliile tuturor acestor afaceri se vor afla mai tîrziu, cînd vor fi descoperite cine știe ce dosare secrete, aflate cine știe unde. Pînă atunci, mă mulțumesc să povestesc numai faptele care nu-mi lasă nici o îndoială, deși nu există dovezi concrete, decît poate contrarii, furnizate de partea interesată în păstrarea secretului, ca să deruteze partea adversă ; adesea, dovezile negative își schimbă sensul, prin însuși faptul că pot fi găsite cu ușurință ; cineva ni le pune la dispoziție.

O anumită audiență a domnului Pretoreanu la rege, după ce făcuse o vizită secretă lui Hitler, mi-a confirmat-o Bob Ianculescu, fostul logodnic al Ritei, care nu am aflat niciodată sigur ce hram ținea la palat, în afară de acela că recruta și instruia amantele regale. El pretinde că a putut să asculte chiar conversația, dintr-un birou de ală-

turi, prin ușa întredeschisă sub draperie. Socotesc că nu-i decît o minciună ; cum ar fi putut să umble pe-acolo ca la el acasă, deși, ce-i drept, tatăl lui vitreg era șambelan al palatului ? ! E adevărat că relatarea lui corespunde cu cele aflate de mine, nu știu cum a aflat și el, dar n-am nevoie de nici o confirmare, sursa mea e prea sigură. Domnul Pretoreanu i-a spus regelui : „Majestate, în patru ani va începe războiul în Europa. (Ceea ce ne spusese și nouă, la școală, cu mult înainte și ceea ce s-a adeverit cu precizie.) Războiul va fi lung, cu faze schimbătoare, mult mai extins decît primul ; bineînțeles, vor intra în luptă și Japonia, și America, dar de învins pînă la urmă nu va putea învinge decît sau Germania, sau Rusia ; altă alternativă nu există, oricît am dori-o cu toții, și iată pentru ce motive..."

Expunerea lui, lungă, n-aș putea s-o reproduc în întregime, fiindcă nu mi-a fost îngăduit să iau notițe. Țin minte argumentele principale, însă mi se pare de prisos să le reproduc, azi le cunoaște toată lumea preocupată de viitorul omenirii. Domnul Pretoreanu a încheiat astfel : „În consecință, Majestate, vă sfătuiesc să mergeți urgent în vizită și la Hitler, și la Stalin ; voi mai cugeta și vă voi spune la timp care să fie primul. Pe urmă, cînd va începe războiul, veți păstra o neutralitate binevoitoare față de amîndouă părțile, pînă ce se va desemna învingătorul ; atunci veți trece în tabăra lui, fără întîrziere..." „Eu mă bizui pe Anglia și America !" i-a răspuns regele.

Toate previziunile domnului Pretoreanu, din conferințele pe care ni le ținea la sfîrșitul anului de școală, s-au adeverit întocmai. Ce se întîmplase cu raționa lui în șase ani, de cînd terminasem școala ? Sfatul de-a rămîne în neutralitate față de doi beligeranți ca Rusia și Germania, cînd ne aflam la mijloc, între unul și altul, mi se pare o naivitate sau o șiretenie țărănească. Nu cumva în acest Marin Pretoreanu, magnat al finanțelor mondiale, se trezea o origine rurală, făcîndu-l să coboare, de la războiul între două puteri ale lumii moderne, la o gîlceavă sătească pentru o brazdă de plug trasă în pămîntul de-alături ? Sau era încă un paradox, pur și simplu, un conflict de gîndire al lui, cu el însuși ?... Rolul din umbră nu și l-a părăsit, n-a fost o abdicare, și din cîte am mai putut

să aflu, n-a avut altă lacună, din contră, și-a continuat ascensiunea, și-a exercitat influența în domeniile importante ale vieții noastre publice, pînă în noaptea de 23 spre 24 august 1944, cînd a suferit primul spasm cerebral, rămînînd paralitic.

În doi ani care au urmat după audiența la rege, l-am văzut în cîteva rînduri, în casa lui Trandafil. Despre viața lui secretă în această perioadă n-am putut să aflu nimic, poate nici n-au fost fapte notabile. În iarna anului 1938, spre '39, nesocotindu-i sfatul, regele a plecat în Anglia, într-o vizită oficială. Cei din jurul domnului Pretoreanu spun că, aflînd vestea, acesta a pălit, de teamă, sau de mînie. Apoi, fără să piardă decît o noapte, căci pe atunci avioanele de pasageri nu decolau pe întuneric, și-a luat geamantanul, a mers la aeroport și, cu prima cursă aeriană, de dimineață, un „Air France", a plecat la Paris, cu transbordare imediată pentru Londra.

În acel timp, lucram în redacția lui Tit Vanica. N-am ascuns că nu era o meserie pe placul meu, dar speram să mă apropie de un țel principal, să public o carte. Cineva a spus despre gazetărie că te poate duce oriunde, cu condiția s-o părăsești la vreme și fără regrete ; am părăsit-o, și n-am regretat-o ; dar recunosc că pînă atunci mi-a dat prilejul să învăț multe, și într-adevăr mi-a ajutat să-mi împlinesc dorința. Poate folosul meu cel mai mare este că am tras cu urechea la ce spuneau alții, versați în treburile publice și politice ; n-am dorit cîtuși de puțin să-i ajung din urmă, cu atît mai puțin să le-o iau înainte ; aveam alte ambiții. Însă datorită lor m-am aflat și eu în centrul evenimentelor, astfel acea perioadă reprezintă în viața mea o școală de primă însemnătate. Sigur că astăzi, evenimentele de atunci, rămase în urmă, au fost acoperite de altele, făcîndu-le să-și piardă importanța, pînă ce unele au să fie uitate cu totul ; am privilegiul că n-am să le uit niciodată. Singurul neajuns este că dacă le-aș povesti pe toate, așa cum le-am văzut de aproape, mai nimeni n-ar vrea să mă creadă ; de-atîtea ori am spus că istoria n-o scriu contemporanii, nu li se îngăduie, sînt împiedicați cu feluri te tertipuri, puternicii zilei avînd interesul să nu se

arate posterității în adevărata lor lumină ; iar mai tîrziu, lumea uită.

Pe cînd regele se afla la Londra, în vizită oficială, și punea țara la cale cu regele Angliei, Arhanghelul, care se întrecuse cu gluma, făcea închisoare, împreună cu un număr de discipoli, acuzați de turbulență în politică. S-a spus că judecarea lor, în 1938, s-a datorat unui protest al lui Nicolae Iorga, ceea ce este adevărat, în sensul că a existat protestul, cauza principală a asasinării lui viitoare. Însă factorul determinant și necunoscut al sentinței, zece ani de închisoare, era domnul Pretoreanu, care jurase moartea Arhanghelului ; neexistînd această pedeapsă în legile noastre, el s-a mulțumit cu ceea ce a hotărît judecata, dar s-a jurat încă o dată ca Arhanghelul să nu iasă viu din temniță.

Publicul n-a putut să afle ce făcea domnul Pretoreanu la Londra, vizita lui acolo era secretă, și cenzura, introdusă de dictatura regală care se instituise în a doua zi a lunii martie, anul 1938, cînd se întîmplau toate acestea, nu admitea să fie adusă la cunoștința mulțimii. Povestesc faptele cu puțină anticipație, nu din nerăbdare, fiindcă ele nu aveau de ce să ne bucure, ci spre a termina un episod din viața domnului Pretoreanu ; după aceea, el va trece din nou în umbră, și atunci mă voi întoarce la locul unde am lăsat povestirea.

În redacția lui Tit Vanica, nici colaboratorii mei mai pricepuți în politică internațională nu știau mai mult decît marele public ce urmărea domnul Pretoreanu la Londra. Erau, în schimb, satisfăcuți de vizita regelui acolo, interpretînd-o, pe bună dreptate, drept o adeziune la punctul de vedere al Marii Britanii și al puterilor aliate, sau simpatizante, cu privire la agresivitatea lui Hitler, care chiar în acel an anexase Austria și nu părea că se va mărgini la atîta.

Mare a fost stupefacția și dezamăgirea redacției cînd, două zile mai tîrziu, a venit știrea că regele, în drum spre țară, se oprise la Berchesgaden, să-l viziteze pe Hitler. Pe unii, această știre i-a nedumerit, ceea ce însemna că nu se pricepeau deloc la politică ; pe cei avizați, i-a împietrit de uimire, pentru ca pe urmă să spumege de revoltă. A

fost și o altă categorie de oameni, pe care i-a cuprins frica ; printre ei era domnul Leopold, dentistul meu, refugiat de la Viena, din prevedere, cu mult înaintea Anschlusului. „Acum nu mai e mult pînă să vină și aici !" mi-a spus, încercînd să-mi pilească un dinte cu freza. Îi tremurau atît de tare mîinile, încît l-am rugat să amîne pe altă dată.

Ziarele care aveau „belinograf", un aparat nou, de transmis imaginile la distanță, au publicat chiar atunci o fotografie luată la Berchesgaden, regele nostru aplecat adînc, rupt în două de la mijloc, în fața lui Hitler. Mi-a fost rușine pentru el, altminteri n-am avut alte sentimente. De la Tit Vanica am învățat că trebuia să privesc faptele altfel : „Nu-ți dai seama că asemenea gest nu-i o umilire personală ? Dacă ar fi așa, aș spune dă-l dracului ! (Cum spuneam eu, cu nepăsare.) Dar ne-a îngenuncheat pe noi toți, fără să întrebe pe nimeni !" Era roșu de indignare, și atunci abia am înțeles ce rușine reprezenta fotografia. Îl știam pe rege din portretele oficiale, din jurnalele cinematografice, la parăzi, cu un coif acoperit de penaje, pe un cal alb ca spuma laptelui ; fotografiile din revista ilustrată, care îl arătau în exil, la Paris, între altele una luată în bucătărie, spălînd vasele, le uitasem. E adevărat că îl văzusem odată în carne și oase, de Bobotează, cînd mergea să arunce crucea în Dîmbovița ; era buhăit la față de nesomn și de băutură, mergea prin mijlocul Căii Victoriei, călcînd ca din pod, gata să se potrivnească. Poate de atunci ar fi trebuit să prevăd că într-o zi o să-și îndoaie spinarea în fața lui Hitler.

Nimeni nu mai vorbea acum de domnul Pretoreanu, dar toți din redacție, în afara cîtorva din cei care se ocupau cu sportul și cu faptele diverse, erau convinși că neprevăzuta vizită a regelui se datora lui, de aceea fugise după el la Londra, să-l convingă. Este adevărat că nu s-a comunicat nimic oficial privitor la ce înțelegere se ajunsese cu Hitler, însă era ușor să se deducă, astfel că discipolii și simpatizanții Arhanghelului așteptau eliberarea acestuia și implicarea lui în treburile statului.

— Vezi c-am avut dreptate ? ! spunea după două zile domnul Leopold, ale cărui mîini tremurau încă pe bor-

mașină. De-aici încolo, n-o să treacă mai mult de o lună, și Hitler, cu Arhanghelul în stînga, o să primească la București defilarea discipolilor.

L-am socotit un om fricos, pe urmă mi-am schimbat părerea ; mulți oameni aveau aceleași temeri, care puteau să se și adeverească. S-a văzut curînd că nimeni nu l-ar fi oprit pe Hitler să se grăbească, iar dacă el a făcut pauze între o lovitură și alta, nu l-a îndemnat prudența, ci nevoia de a-și digera prăzile ; fără să fii medic, puteai să vezi pe fața lui încruntată și acră că stătea prost cu stomacul.

Încă din februarie, cînd începuse dictatura regală, funcționa un guvern al patriarhului Miron Cristea. La închisoare, Arhanghelul aștepta să fie eliberat de la o zi la alta, și să-l aducă în fruntea bisericii pe Traian, aflat atunci la mănăstirea Cernica. N-a mai apucat să-și îndeplinească intenția, care era numai un punct dintr-un plan plin de ambiții, de nerealizat fără vărsare de sînge. Trecuseră numai cîteva zile de la întoarcerea regelui, cînd, spre surpriza tuturora, un comunicat al Ministerului de Interne anunța că Arhanghelul și acei discipoli cu grade mai mari aflați împreună cu el la închisoare, în loc să fie eliberați și aduși în triumf la București, au fost împușcați, pe cînd încercau să evadeze. Presupun că singurul om care nu s-a mirat a fost domnul Pretoreanu. Iar surpriza cea mai mare a avut-o cu siguranță Hitler, care a spumegat de furie, și să-i fi lipsit medicii cu pricepere, se îmbolnăvea de icter.

*

Fusese în noaptea de 29 spre 30 noiembrie, anul 1938 se știe. Un brec al poliției mergea de la Ploiești spre București și ajunsese la o margine de pădure, rămasă din vechiul codru al Vlăsiei. Cunoșteam acest fel de brec, prefectura poliției avea mai multe, ducea mai ales jandarmi și sergenți de stradă la manifestații sau unde era nevoie de forță publică ; pe răufăcători îi transportau mai degrabă cu duba închisă. Brecul era un autobuz fără pereți și fără coridor la mijloc, doar cu acoperiș, cu bănci lungi, dintr-o mar-

gine în alta, ca să încapă cît mai mulţi oameni şi să poată coborî repede, pe amîndouă părţile.

În brecul care mergea spre Bucureşti atunci, noaptea, se aflau Arhanghelul cu şefii discipoli, vreo cincisprezece. În spatele fiecăruia stătea de pază un subofiţer de jandarmi, ceea ce pe prizonieri îi mira, la fel cum îi mirau cătuşele de la mînă, cînd într-un ceas aveau să fie eliberaţi cu onoruri. Nu am cum să ştiu dacă măcar în mintea unuia din ei era vreo bănuială ; n-ar fi fost firesc, ştiau că regele fusese la Hitler şi se înclinase peste patruzeci şi cinci de grade ; nu putea să existe garanţie mai bună.

Ajunseseră pe la jumătatea pădurii, cînd lumina unei lanterne sclipi de lîngă cabina şoferului. Toţi, într-o clipă, subofiţerii de pază săriră în picioare, şi în clipa următoare, cu mişcări sigure, energice, sincronizate de la sine, prinseră grumazul prizonierilor cu cîte un laţ scurt, pe care îl aveau în mînă şi-i gîtuiră. Odată morţi, îi duseră în pădure, iar acolo îi împuşcară în spate. O formalitate inutilă ; cine ar fi îndrăznit să ancheteze ? Nu încăpea îndoială că ordinul pleca de la rege.

Tit Vanica era adversarul jurat al Arhanghelului şi al discipolilor, le denunţase intenţiile în articole, care mă făceau să tremur pentru viaţa lui, căci oricînd se putea pomeni cu o spadă în piept sau cu o rafală de puşcă-mitralieră. În nici un caz n-ar fi avut scăpare, dacă armata discipolilor punea mîna pe putere. De aceea, în dimineaţa cînd apăruse comunicatul, mă aşteptam să aibă pe faţă un semn de satisfacţie, cum se vedea pe multe feţe. Am fost surprins cînd l-am văzut intrînd în redacţie cu o figură îngrijorată. Aveam motive să nu-i port o simpatie deplină, unele din gesturile lui mi se păreau reprobabile.

— S-ar părea că regreţi ! îi spuse cineva, un om mai în vîrstă, gazetar de decenii, care îşi îngăduia să-l judece.

— Da, regret ! răspunse cu vehemenţă Tit Vanica.

Iar după o pauză, în tăcerea consternată care se lăsase în redacţie, îşi explică atitudinea. Era atît de simplu, atît de adevărat şi de limpede, dar nimeni dintre noi nu ne gîndisem.

— Nu regret moartea lor, erau cu toţii pătaţi de sînge ; regret fărădelegea. Vă daţi seama că, de aici înainte, pe fiecare dintre noi, pe fiecare cetăţean aflat în conflict cu

puterea necontrolată de nimeni ne poate aştepta moartea ? Sîntem toţi cu mîinile legate.

Vorbele lui au circulat în public, mulţi nu le-au înţeles, sau le-au răstălmăcit, şi l-au crezut simpatizant al Arhanghelului. Mai tîrziu, a avut de dat socoteală, şi nu i-a fost uşor să se apere ; articolele, deşi clare şi vehemente, erau privite cu îndoială, parcă plutea asupra lor un „de, ştiu eu !" sau un : „Şi în afară de asta ce-ai mai făcut ?" Poate să te apuce scîrba, e îngrozitor că într-o lume civilizată şi cultă, care cunoaşte şi istoria, şi Biblia, minciuna răzbate mai uşor decît adevărul. Fenomenul mi se pare în creştere, de aceea lumea devine tot mai sceptică şi mai bănuitoare.

38

Cu doi ani înaintea acestor evenimente, au rămas de povestit o potlogărie a lui Tiberiu şi o nesăbuinţă a lui Odor, atît de înjositoare, că aş trece peste ele dacă n-aş avea datoria să-i arăt pe oameni nu cum aş fi vrut eu să fie, ci cum au fost ei în realitate. Cazul lui Tiberiu nu mă surprinde, e în concordanţă cu toate faptele sale, începînd cu însuşirea miei de lire sterline, care aparţinea întregii familii. Pe urmă pusese la cale felurite afaceri nereuşite, nu de prea mari proporţii, găinării mai degrabă, cu capital adunat de pe la prieteni. Prietenii nu-i lipseau, avea darul să-i cîştige cu uşurinţă, prin firea lui veselă şi optimistă, care de fapt era nepăsare, ca să nu spun nesimţire, prin vorbe meşteşugite şi chefuri de pomină, unde plătea băutura cu vadra, ştiind că n-o să fie în pagubă. La sfîrşit, paguba era a celorlalţi, cărora le prăpădea banii investiţi în combinaţii copilăroase, sortite eşecului. Cineva ar fi putut spune că era o moştenire de la domnul Alcibiade, cu faimoasa lui Întreprindere Auriferă, care urmărea să scoată aur din apa unui rîu de cîmpie. Într-adevăr, între-

prinderea aceea era copilăroasă, nu ascundea însă o escrocherie, nici o naivitate, ci o visare poetică, pe care domnul Pretoreanu o înțelesese în chip practic, altfel n-ar fi dat capitalul.

Poate Tiberiu nu avea un sentiment de vinovăție în fața faptelor lui reprobabile ; escrocheria, înșelăciunea, minciuna i se păreau la fel de omenești ca binefacerea și poate chiar ca sacrificiul de sine. Mi-am făcut datoria să emit și această părere, dar nu cred în ea. Cu toate că ar fi existat numeroase motive, pînă acum nu avusese de-a face cu Codul penal ; cei spoliați fiindu-i prieteni nu îl dăduseră în judecată, mai ales că el le făgăduia reparații depline, la termene mereu amînate, și avea darul să-i convingă de fiecare dată.

Acum însă afacerea luase proporții publice, era firesc ca într-o zi Tiberiu să ajungă în fața judecătorului de instrucție și a procurorului, poate chiar cu mîinile în cătușe. Asociații lui de astă dată erau mai numeroși, zece, figuri pitorești, frizerul din colț, unde se bărbierea Odor, un negustor de pește din piață, un preot fără parohie, dar hirotonisit în toată regula, un avocat, un contabil ; pe ceilalți nu-i știu și nici n-am nevoie de ei, mi-ar fi fost de-ajuns ultimii doi, socotind că măcar ei cunoșteau legile și treburile financiare.

Toți aceștia au alcătuit o asociație de ajutor reciproc, „Viitorul fericit", înscrisă la tribunal ca persoană civilă. Pentru o astfel de formalitate era nevoie în primul rînd de statute, și deoarece ele s-au întocmit, s-au depus și au fost cercetate, mă întreb cum nimeni n-a observat că dedesubt se ascundea o escrocherie ? Recunosc că eu, unul, n-aș fi observat-o, fiindcă nu mă pricep la afaceri. Dar tribunalul ? În sfîrșit, ca să nu defăimez o asemenea instituție, admit că oricine e expus să greșească. Și se prea poate ca nimeni să nu fi citit statutele decît în fugă ; zece asociați, printre care un preot, un avocat și un contabil nu pot să inspire decît încredere. Aș fi fost curios să știu cîți din acești oameni erau de bună-credință, îmbrobodiți de Tiberiu ? Dacă mai tîrziu procesul s-ar fi judecat, înainte de a-l înăbuși domnul Pretoreanu, și li s-ar fi dovedit nevinovăția, eu personal i-aș fi condamnat pentru prostie, cum aș fi făcut și cu depunătorii, care și-au

pierdut banii. Iar ceilalți, complicii conștienți ai lui Tiberiu, cum de nu s-au gîndit la consecințe ? E o altă prostie, și ea trebuia pedepsită dublu decît escrocheria.

Tiberiu încercase să-l atragă în asociație și pe Pantelimon, asigurîndu-l că în zece ani poate să se îmbogățească, să-și cumpere moșie.

— În zece ani, eu o să fiu de mult pe lumea cealaltă. La ce mi-ar trebui moșia ? Apoi, n-ai spus tu că o să vină războiul și o să muriți cu toții ?

Pe Pantelimon nu pot să-l pun în categoria proștilor, pe care i-am condamnat adineauri. Dacă văzu că nu-l putea atrage în asociație, Tiberiu îl sfătui ca măcar să depună banii luați pe casă și într-un an au să se dubleze.

— Nu-ți ajunge cît m-ai tras de gîlci pînă astăzi ? Uite, mă nepoate, îți dau nouăzeci de mii, să-ți faci treaba cu ei ; o sută de mii îi păstrez pentru înmormîntare, vreau să fie praznic cu tot orașul. Cine să-l facă o să am eu grijă, chiar de-aș muri odată cu Miercana, știu pe cine să las, mi-am scris testamentul. Iar banii pe care ți-i dau, să nu-i scrii în tabel, cu numele meu, n-am nevoie de ei, ia-ți-i !

Pantelimon avea o remușcare, și timpul în loc s-o înmoaie, o făcea să crească. De Dita se plătise cu brățara de aur, trebuia să se plătească și de Tiberiu, că el era păgubașul, chiar dacă nu aflase.

Cei zece asociați se numeau membri fondatori, depunerea lor inițială era simbolică, un leu de om, ca să li se poată deschide o partidă în registru ; dacă voiau să depună mai mult, nu-i oprea nimeni, dar baza afacerii avea să fie mulțimea, atrasă de reclame. Și într-adevăr, au fost puzderie de oameni, dornici să se îmbogățească repede, care și-au depus economiile, luîndu-se la întrecere unii cu alții.

Cei nouăzeci de mii de lei ai lui Pantelimon îi fură de ajuns lui Tiberiu să închirieze două camere pentru birou, în centrul orașului, să cumpere două mese, scaune și o casă de bani, cît un garderob, demodată și ieftină, care se vedea pe fereastră și stîrnea curiozitatea trecătorilor. Pe

geamurile biroului, ca şi pe uşa de la intrare, scria cu litere aurite „Viitorul fericit, societate de ajutor reciproc". Din aceiaşi bani, Tiberiu publică anunţuri în ziarul local şi tipări mii de afişe, care se lipiră pe ziduri, mii de broşurele şi foi volante, care se împărţeau oamenilor de pe stradă. Unii le aruncau în coşurile de gunoi, mulţi însă le luau acasă şi le citeau cu atenţie, pînă ce începeau să le sclipească ochii şi cădeau în plasă.

Era o întreagă literatură, întinsă pe zeci de pagini, nu ştiu cine din asociaţi o compusese. De pildă : „Azi fetiţa dumneavoastră a împlinit un an şi i-aţi tăiat moţul. Îi urăm să fie fericită ! Dacă începînd de mîine veţi depune pe numele ei numai o sută de lei pe lună, aceşti bani vor creşte şi se vor înmulţi între ei, încît la douăzeci de ani domnişoara va avea o zestre de trei sute de mii de lei, valoarea unei case, cu trusou şi cu mobilă." Sau : „Peste cinci ani fiul dumneavoastră va recruta la armată. Nu-i tîrziu dacă, începînd de astăzi, veţi depune pe numele lui numai cincizeci de lei pe lună ; la vîrsta recrutării, veţi avea cu ce să-i cumpăraţi uniformă şi cal de călărie, cu tot harnaşamentul ; aşa va putea face armata la călăraşi cu schimbul, ceea ce aduce mari avantaje."

Într-adevăr, la călăraşi cu schimbul nu puteau merge decît feciorii chiaburilor, căci calul şi celelalte costau mulţi bani. În schimb, armata era mai uşoară, se făcea în rate, cîte o lună sau două pe an, la intervale, restul timpului călăraşul fiind liber.

Nu am să înşir mai multe, destul să spun că autorul reclamelor avea fantezie, şi muncise pe nădusite ; nevoile şi dorinţele oamenilor erau exploatate cu dibăcie, tentaţia învingea bunul simţ şi chiar scepticismul, tot ce-ar fi fost numai vis devenea realitate, nimeni nu se întreba de unde ieşeau atîtea cîştiguri. Ştiu că au fost şi unii nedumeriţi, dacă nu chiar increduli, m-am numărat printre ei, l-am întrebat nu pe Tiberiu, scepticismul meu l-ar fi supărat, ci pe frizer : „Cum e posibil ca o sumă de bani să se înzecească doar într-un an ?"

Auzisem de cămătari şi de dobînzile scandaloase pe care le luau cînd prindeau pe cineva la ananghie ; dar

nici chiar el, oricît ar fi fost de hapsîni, nu mergeau atît de departe, și orîcum legea îi pedepsea, operațiile lor se făceau noaptea. Dobînzile pe care le dădeau băncile la banii depuși puteau să fie de cinci-șase la sută, cam așa ceva, și un capital băgat în afaceri producea în mod normal cel mult de două ori pe atîta. Speculațiile la bursă, ce-i drept, duceau uneori la cîștiguri spectaculoase, în schimb erau supuse hazardului ; așa cum cîștigai, puteai să și pierzi, pe această cale se nenoroceau mulți oameni.

Nu pretind că argumentația mea era completă, și fără greșeală, altfel ar vorbi un om de finanțe, totuși, frizerul ar fi găsit în ea măcar un motiv să cadă pe gînduri. Îi vorbisem așa, pe cînd îmi săpunea obrazul, fără să mă gîndesc că ar putea să se supere și să-mi bage pămătuful în gură sau, mai rău, să-mi taie grumazul, cu briciul. Cînd colo, pe măsură ce-mi spuneam punctul de vedere, îi creștea buna dispoziție, stîrnită de ignoranța mea, pe care o asculta numai ca să mă poată înfunda la urmă : „Dar nu înțelegi că totul se bizuie pe reciproc ? ! Iată secretul !"

Cuvîntul reciproc circula pretutindeni, mai cu seamă la mahala, și fără ca nimeni să se gîndească, reînvia spiritul lui Caragiale, care hălăduise prin aceste locuri. Pentru cei mai neîncrezători, puțin numeroși, dealtfel, Tiberiu avea o argumentație suplimentară : „Aici e vorba de un «perpetuum mobile» aplicat în asigurare !"

Nu era prost, să creadă, mă miră însă că nu se gîndise la consecințe. Cît spera că o să dureze potlogăria ? Uneori, m-am întrebat dacă nu avea o eclipsă mintală, dacă rațiunea lui nu intrase într-un con de umbră, cum mă gîndeam că se întîmplase cu Trandafil, într-un moment tragic.

„Viitorul fericit" a avut o istorie pe cît de zgomotoasă, pe atît de scurtă. Încă din primele săptămîni, depunerile curgeau gîrlă, dar după o lună și jumătate, cînd se traseră primele cîștiguri și oameni nevoiași, care nici nu visau asemenea sume, se pomeniră cu zece, douăzeci, cincizeci, și chiar o sută de mii de lei picate din cer, se dezlănțui frenezia. Cine avea o economie oricît de mică se ducea fuga s-o depună ; unii se împrumutau, ca să nu dea

cu piciorul norocului. În marea lor parte, acești clienți erau de condiție modestă și depunerile lor se mărgineau la cîteva mii de lei, rar zece, așa că totalul, la urmă, nu depășise două milioane ; pe lîngă afacerea Skoda, unde era vorba de miliarde, sau de cazul Staviski, cu milioane de franci, părea o bagatelă, de aceea vîlva stîrnită, oricît i-ar fi zgîlțîit pe păgubași, nu depăși marginile județului. Ziarele din București nu pomeniră mai nimic, doar o informație de cîteva rînduri, pierdută pe o pagină secundară.

Nu eram acolo cînd s-a produs deznodămîntul, nu știu cum și de unde a pornit, mai tîrziu n-am vrut să cer amănunte, toată lumea din casă era consternată, nu puteam săvîrși o asemenea nedelicatețe. Se pare că un depunător, care pierduse la cărți peste noapte și avea de plătit o datorie de onoare, dimineața se duse să-și retragă banii de la „Viitorul fericit", treisprezece mii de lei, cifră nenorocoasă. În monumentala casă de bani a asociației, nu erau decît vreo cinci sute de lei, în monedă mărunță. Casierul, singur la ora aceea, îl rugă pe solicitant să vină peste cîteva ceasuri. „Trebuie să-i scoatem de la bancă. Nu ținem banii în casă !" „La care bancă ?" Omul se fîstîci, spuse, bîlbîindu-se : „La Banca Românească !" Lucrurile ar fi putut să se termine în liniște și crahul să se amîne, dacă solicitantul matinal, mahmur după o noapte de pocher și furios că pierduse prostește o sumă destul de însemnată pentru el, ar fi avut puțină răbdare. Și-apoi, felul cum se bîlbîise casierul îi trezise neîncrederea.

„Banca Românească" era aproape, de partea cealaltă a parcului. Într-o fugă fu acolo și, arătînd carnetul de depunător, care îi dădea dreptul să ceară informații, întrebă dacă „Viitorul fericit" avea acolo un cont valabil. N-avea. Se întoarse cu o falcă în cer și cu una în pămînt, tocmai cînd primii depunători intrau la sediul asociației, puțini deocamdată, fiind luni dimineață. Iată de ce spun eu că furia nu-i este bun sfetnic omului. Dacă solicitantul ar fi judecat cu răceală, apoi atunci n-avea decît să aștepte liniștit deoparte, pînă ce s-ar fi strîns destui bani pe masa casierului, numai pe urmă să se apropie, să pună bastonul deasupra lor și să rînjească : „Haide, acum plă-

teşte-mi !" Dar el nu era decît un geambaş de pe strada Coloniei, unde dealtfel îşi pierduse şi banii, într-un local nenorocit, pe jumătate tripou, pe jumătate tavernă. Geambaşii nu poartă baston, ci bîtă, şi cunosc mai bine caii decît pe oameni. Aşa că nu stătu să judece, se repezi, sparse geamul ghişeului cu bîta şi-i strigă casierului : „Pungaşule !" Depunătorii se uitară speriaţi unul la altul... Geambaşul ieşi în stradă, sparse geamul de la uşă, pe care scria cu litere de aur „Viitorul fericit, societate de ajutor reciproc", strigînd de răsuna strada : „Pungaşilor ! Vă bateţi joc de oameni !"

Mai departe e uşor să se înţeleagă ce urmase. Şi încă s-ar mai fi putut îndrepta treaba, dacă Tiberiu ar fi fost acolo, să-i liniştească pe oameni cu vorba lui meşteşugită. Sau dacă s-ar fi dus fuga cu o trăsură, să-l aducă pe preot ; aşa ar fi avut şanse şi mai bune. Dar el veni abia spre ora prînzului, pînă atunci dormise, şi cum dădu colţul, văzu strada plină de oameni, vociferînd şi agitîndu-şi bastoanele deasupra capului, manifestaţie ca în faţa Băncii Marmorosch Blank, în ziua cînd îşi încetase plăţile.

*

O anchetă totuşi s-a făcut, înainte de a interveni domnul Pretoreanu. Cludat, şi comic totdeodată, este că beneficiul lui Tiberiu şi al asociaţilor lui în această escrocherie, fusese egal cu zero, ba, mai mult decît atîta, unii pierdură chiar banii scoşi din buzunar şi depuşi, ca să poată lua parte la cîştiguri. Totalul depunerilor, după cum dovedeau actele, nu depăşeau două milioane. Iar cîştigurile plătite prin tragere la sorţi, în două rînduri, se ridicau prima oară la şapte sute de mii de lei, a doua oară la un milion şi un sfert ; diferenţa dispărută era minimă, cîteva zeci de mii de lei, mult mai puţin decît investise Tiberiu în organizarea asociaţiei. Nu ştiu cum se poate încadra în Codul penal o asemenea manevră ; este ea escrocherie, dacă făptaşii nu sustrag depunerile unei categorii de oameni în folosul lor personal, ci îl împart, prin tragere la sorţi, unei alte categorii, mai norocoase ? E limpede ce urmărea Tiberiu : să cîştige încrederea publicului, şi abia

pe urmă să dea lovitura adevărată. Dar ar fi fost ca posibilă, nu era doar o iluzie, sau mai simplu, o prostie? Şi iarăşi mă întreb, dacă acest fiu al domnului Alcibiade, înrudit în rele cu fratele său mai mare, Toma, nu-şi pierdea uneori minţile, înrudindu-se astfel şi cu fratele mai mic, Trandafil, care, cu toate însuşirile lui supraomeneşti, dăduse semne de nebunie, controlate, ce-i drept, de o a doua luciditate, continuă. Nimic nu poate fi dovedit nici în cazul unuia, nici al celuilalt, ca să nu mai pomenesc de Odor, a cărui întreagă viaţă este ascunsă sub un enorm semn de întrebare.

Asociaţii lui Tiberiu nu mă interesează, deşi fiecare din ei ar putea să fie un caz de luat în discuţie ; am însă de urmărit prea multe cazuri, şi nu vreau să-mi pun mintea cu toate, altfel poate aş ajunge să-mi pierd şi eu judecata. Nu ascund că dandanaua asta, abordată împotriva voinţei mele, fiindcă nici nu mă atrăgea, nici nu aveam pricepere, m-a obosit peste puterile mele şi m-a făcut să pierd alte pagini ; dar nu puteam să las o pată albă pe un colţ al tabloului.

Tiberiu se întoarse într-o fugă acasă şi se prăbuşi la picioarele Alexandrinei.

— Mamă, scapă-mă !

Nu-i spunea niciodată mamă, ca toţi copiii, dealtfel, i se adresau pe nume, şi fără căldură. Acum, Tiberiu avea faţa plină de lacrimi şi în glasul lui se simţea disperarea. Sigur că îi era frică, dar numai pe jumătate, restul fiind teatru.

— Eu fug, mă ascund, continuă el. Apelează la domnul Pretoreanu ; dacă nu mă scapă, nu-mi rămîne decît să mă spînzur.

Ajunse la gară pe străzi ocolite, cu ochii în toate părţile, se furişă într-un vagon de marfă, de pe o linie moartă, şi rămase acolo pînă seara, cînd se urcă în trenul de Suceava. Nu ştia dacă Frusinela era acolo, mergea la noroc, nu rămînea altă scăpare. Bilet luă de la şeful de tren, după ce plăti amendă, nu-i păsa de bani, avea vreo mie de lei, nu putea să se ducă la ghişeu, în gară, poate poliţia pîndea, ce să facă un om ca el dacă nu să fugă ?

Trecu de Suceava, se dădu jos la Burdujeni, așa scurta drumul cu cîțiva kilometri. Merse cu piciorul cam două ore, cînd ajunse, era ziuă de-a binelea. Îi veni inima la loc, cînd văzu automobilul în fundul curții, sub un șopron făcut anume, ca să-l apere de soare. Alături, într-un colț de grajd amenajat omenește, era camera șoferului. Acesta tocmai ieșea, numai în izmene, să se spele la fîntînă. Tiberiu se duse la el, cu mîna întinsă.

— Ce mai faci, Virgile ?

El își spunea Vergiliu.

— Ce să fac ? răspunse, căscînd, cu ochii la soare. De-ale nefăcute. Dar pe dumneata, ce vînt te-a adus încoace ?

Părea mirat, deși n-ar fi fost nimic de mirare. Tiberiu îl privi cu coada ochiului.

— Doamna nu s-a sculat ?

— Nu, doarme cu băiatul.

Frusinela avea un bărat, făcut în porumbiște, dar îl luase tuică-su pe lîngă el, să-l ajute la bodegă. Tiberiu nu-l mai văzuse de cînd era mic, nu putea să-l țină minte. Ușa casei se deschise și apăru un tînăr, ciufulit, în cămașă de noapte și fără papuci în picioare. Glasul Frusinelei se auzi dinăuntru :

— Darling, nu umbla în picioarele goale, ca țăranii.

Glasul ei, sclifosit, era plin de tandrețe. Tiberiu se apropie de cerdac, privindu-l cu mirare pe tînăr.

— Tu ești Mitiță ?

Cel întrebat căscă ochii, fără să înțeleagă despre ce era vorba. Frusinela se ivi și ea în ușă, cu un capot roz peste cămașa de noapte, albă. Cînd îl văzu pe Tiberiu, făcu ochii mari, dar nu-și pierdu cumpătul.

— Cum o să fie Mitiță ? zise, cuprinzîndu-l pe tînăr cu brațul și trăgîndu-l spre sine. E drăguțul meu, nu-ți place ?

Era un flăcău frumușel și timid, căci se înroși foarte tare. Nu mai puțin se înroși Tiberiu, deși avea o inimă tăbăcită ; dar pe el nu-l stăpînea timiditatea, ci o furie greu ascunsă.

— Putem să schimbăm două vorbe între patru ochi ? o întrebă pe Frusinela.

Ea se învoi, cu o bunăvoință răutăcioasă, cu un zîmbet de triumf, care nu mai avea mult să se transforme în rînjet.

— Sigur că da, răspunse, așezîndu-se la masa de pe cerdac. Darling, tu du-te în casă de te îmbracă. Virgile, pune cafeaua să fiarbă.

— Cine-i darlingul ăsta al tău ? Alt nume nu are ?

Îl chema Pietru, era dintr-un sat mai de departe, Frusinela îl ajunsese din urmă pe drum, cînd venea cu automobilul, de la Suceava. Fusese soldat și se eliberase, se întorcea acasă cu o lădiță în mînă. Îl oprise la ea peste noapte, și noaptea următoare ; abia a treia zi merse cu el la casa lui, cu automobilul, douăzeci de kilometri, pe care bietul soldat i-ar fi făcut cu piciorul, dacă nu-l lua Frusinela.

— Te las cu ai tăi pînă mîine ; spune-le că te-ai băgat să slujești la mine. Ai o drăguță ?

— Am ! răspunse flăcăul, cu ochii în covorul de pe podeaua automobilului.

— Spune-i să te aștepte... Sau mai bine să-și caute pe altul !

Acestea se întîmplau cu o lună înainte, prin august. De atunci dormeau împreună.

— Sînt în mare încurcătură, spuse Tiberiu. Poți să mă găzduiești pînă mai încolo, la iarnă ?

— Dar eu nu mai stau decît pînă culeg via.

Frusinela vorbea cu o mîndrie și o voluptate de podgoreană.

— Nu-i nimic, răspunse Tiberiu. Îmi lași cheile.

— Bine ; pînă atunci, o să-ți dau camera mea ; pe el o să-l culc în față.

— Și tu, unde o să dormi ?

— După cum mi-o veni, cînd la unul, cînd la altul. Să știi că mi s-a făcut dor de tine ; abia aștept seara.

Frusinela se îngrășase, începuse să se treacă la față, dar Tiberiu avea nevoie de ea, și de-aici se năștea în el o dorință adevărată. Grasă, negrasă, trecută sau netrecută,

femeii nu-i lipsea patima, i se citea în ochii aprinși ca de flacără.

— O fi puiul bun, mărturisi ea peste noapte, dar cocoșul îl bate ! Ah, darling !

Tiberiu se ridică într-un cot și-i arse o palmă de-i înfundă capul în pernă. Uitase primejdia, spumega de indignare.

— Eu nu sînt maimuțoiul tău, să nu-mi spui darling, că îți înmoi oasele !

— Ah ! gemu Frusinela. Ce mînă ai, ticălosule ! Hai, bate-mă, bate-mă, piscază-mă, fă-mă bucățele ! Darling !

Scos din fire la auzul cuvîntului, Tiberiu se ridică în genunchi, îi strînse mijlocul între coapse, ca în menghină, și începu s-o lovească în obraz cu dosul mîinii, cînd cu stînga, cînd cu dreapta.

— Ah, darling, darling !

La fiecare cuvînt, repetat cu perversitate, loviturile deveneau tot mai violente, pînă ce Frusinela scoase un țipăt, dar nu de groază, i se zvîrcoli întreg trupul, pe urmă își pierdu cunoștința și rămase inertă, răpusă de nebunie și voluptate.

Ușa se deschise cu o bușitură, o siluetă albă năvăli în odaie. În lumina lunii, Tiberiu îl recunoscu pe Pietru ; în mîna lui lucea un cuțit lung, de bucătărie. Se zbuciumase de cu seară în tindă, ascultînd ca nebun vorbele și zgomotele care veneau de dincolo.

— Pleacă ! Pleacă de-aici, scrîșni, că de nu, bag cuțitul în tine !

Dintr-o mișcare, Tiberiu sări în fața lui, îi cuprinse mîna înarmată și i-o răsuci la spate ; cuțitul căzu pe podele. Frusinela părea moartă. Cînd își reveni, Pietru fugise, ieșise pe poartă și o luase la goană pe uliță.

— Cum de n-am știut pînă acum ce-ți poate osul ? ! murmură Frusinela, revenindu-și din leșin, însă stăpînită de voluptate. Tu ești Dumnezeul meu, osîndește-mă, omoară-mă, dar mai întîi iubește-mă !

În acest timp, Pietru, numai în cămașa de noapte, fugea nebun afară din sat, pe șoseaua albită de lună. Se auzea

un tren, îi veni gîndul să treacă peste șanț și să se arunce pe linie, dar i se făcu frică. Ar fi vrut să moară fără știrea lui, să pice din cer un fulger. Cînd trecu podul peste un iaz verde, argintiu în lumina lunii, se uită hipnotizat la apă, cu ochii cît cepele ; i se făcu iar frică și o luă la fugă. Se opri sub un tei de pe marginea drumului. „Mai departe de-aici nu trec !" își spuse. N-avea cu ce să se spînzure, își scoase cămașa, o rupse în fîșii, le înnodă, făcu laț la un capăt și căută cu ochii craca de care să-l lege. Rămase țeapăn, se auzea o căruță, apropiindu-se în trapul cailor. Nu avu puterea să facă o mișcare, să se ascundă, rămase așa, gol și nemișcat, cu fîșiile de cîrpă în mînă. Căruța se opri alături, un om sări de pe leagăn și se apropie de el, ca de o arătare.

— Gherghina ! strigă el înapoi, spre căruță. Vino fuga, ăsta-i Pietru !

Băiatului nu-i spuse o vorbă, nu-l întrebă ce se întîmplase, nu credea că ar putea să răspundă, și de răspundea, cine să-l înțeleagă ?

Fata veni și ea, îl recunoscu, scoase un țipăt și, fără să țină seama că n-avea nimic pe el, îl luă în brațe, ca pe un copil, să-l sprijine, să-l încălzească.

— Of, Doamne, de o săptămînă te căutăm ! Am mers din sat în sat, dar nu ți-am găsit urma.

Plîngea pe umărul lui, speriată și fericită, îi gemea inima de durere și ardea de bucurie. Spunea întruna, strîngîndu-l în brațe, fără să se rușineze de pielea lui goală : „Of, Doamne, of, Doamne !"

Îl urcară în căruță, pe paie, îl înveliră cu cerga, fața se lipi iar de el, tremurau amîndoi, ca de friguri. Încetul cu încetul, pe el îl cuprinse o fericire nemaiîntîlnită, trupul tînăr pe care îl ținea în brațe îl readucea la viață, era un trup de fată cuminte, topită de dragoste, nu înțelegea cum se rătăcise, și în loc să rămînă lîngă ea, luase drumul Gomorei.

— Gherghină, îi șopti la ureche, hai să fugim în lume, pînă nu se face ziuă. Doar să mă strecor în casă și să pun ceva pe mine. Aici n-o să putem trăi, locurile sînt blestemate !

39

Un gest cu totul neinspirat al domnului Pretoreanu fusese să-şi lase mustaţă la bătrîneţe, şi barem să fi fost o mustaţă stufoasă şi impozantă, ca a lui Clemenceau, de pildă, sau ca a lui Bismarck, căruia îi semăna dealtfel, şi la gesturi, şi la înfăţişare. Era o mustaţă albă, ţepoasă, cam năpîrlită, ascuţită la vîrfuri, care îl făcea ridicol. Iar mie, pe deasupra, îmi inspira gîndul că podoaba aceasta neizbutită marca scăderea puterii lui mefistofelice ; nu puteam să-mi închipui că o coadă de diavol se potrivea cu o mustaţă senilă, parcă mîncată de molii, care reprezenta decăderea biologică şi nicidecum forţa virilă. Pe lîngă el, Pantelimon, deşi cu aproape zece ani mai în vîrstă, părea un om în plină putere.

Dar, în ceea ce priveşte activitatea lui, domnul Pretoreanu nu era deloc în scădere, îşi conducea cu o energie nescăzută, de multe ori secretă, numeroasele afaceri, cunoscute sau mascate, cu ramificaţii în cinci metropole mondiale, pe lîngă cele unde numele lui apărea numai cu iniţiale cifrate. Nu mic era amestecul lui şi în politică ; aici se orienta după un principiu enunţat de mai multă vreme, la întrebarea lui Jordie : „Cu cine mergem, cu ăia sau cu ăştialalţi ?“ Răspunsul fusese : „După cum o fi cazul !“ Cazul, în prezent, nu era limpede, domnul Pretoreanu ştia că o mare primejdie ameninţa coroana regală, dar rămînea pentru încă un timp partizanul regelui Carol al doilea, dovadă că doi ani mai tîrziu, cînd după el prăbuşirea era iminentă, îl sfătuise să meargă în vizită şi la Hitler, şi la Stalin, apoi să aştepte momentul cînd să opteze pentru unul din ei, cel capabil să-l salveze. În acelaşi timp însă, stipendia mişcarea discipolilor, adversari ai regelui, fără să se formalizeze că ziarul lor, mascat sub o firmă nouă, îl acoperea de ameninţări şi insulte. Spre deosebire de alţii, el nu era deloc încredinţat că odată cu scoaterea Arhanghelului şi a discipolilor din lege primejdia de agresiune dispăruse ; dimpotrivă, se aştepta la acte de teroare, şi nu se

înșela, ele se pregăteau în umbră și în curînd aveau să se dezlănțuie.

Deși părea unul din primii vizați, domnul Pretoreanu umbla fără nici o pază, în timp ce Jordie, slujitorul său, în afara celor două gorile care îl flancau strîns în orice ocazie, se bucura de scuturile unei limuzine blindate și nu circula decît cu escortă. Într-un timp, aș fi crezut că domnul Pretoreanu avea drept protecție coada de diavol, care își arătase puterea. Acum eram înclinat să cred, sau credeam cu certitudine, că apărarea lui o asigurau chiar discipolii, deși se știa că vizita făcută de el Arhanghelului nu se sfîrșise cu un pact amical, ci cu o neînțelegere. Dar Arhanghelul probabil aplica în relațiile lui politice același principiu ca domnul Pretoreanu, „după cum o fi cazul", care nu-i decît răstălmăcirea puțin mai cultă a zicalei populare : „fă-te frate cu dracu' pînă treci lacu' !"

Aceasta era, deci, poziția domnului Pretoreanu față de situația politică a momentului, în 1936, doi ani înainte ca Germania, numită al treilea Reich, să anexeze Austria și să anunțe alte pretenții, doi ani înainte ca regele să meargă la Hitler dar nu și la Stalin, doi ani înainte de moartea Arhanghelului, doi ani înainte de a începe precipitarea evenimentelor. Doi ani, lumea obișnuită sperase că va fi liniște, speram chiar și eu, deși domnul Leopold, dentistul, care se străduia de mult timp să-mi trateze o măsea cariată fără să izbutească, fiindcă îi tremurau mîinile, ne prevestea un viitor negru și se gîndea încotro să mai emigreze.

Oricît de disperată ar fi fost situația lui Tiberiu, Alexandrina nu putea să se adreseze domnului Pretoreanu ; apelă la Trandafil, dar el refuză, deși pe mine mă ajutase, mergînd să ceară în favoarea mea sprijinul acestui personaj puternic ; cu atît mai puțin ar fi acceptat Odor.

Buna Cornelia, întreprinzătoare, tăcută și discretă, care se atașase cu o dragoste sublimă de familia lui Trandafil, chiar și de acei frați pe care încă nu-i cunoscuse, simțea reținerea Alexandrinei față de domnul Pretoreanu. Fără s-o înțeleagă, căci mai întîi ar fi trebuit să-și știe cauza, o aproba, socotind că nici Alexandrina, nici fiii ei nu puteau

să greşească. Ea, în schimb, se afla în afara cauzei, nu trebuia să-şi calce pe suflet ca să se adreseze domnului Pretoreanu, şi era obligată la acest gest, ca să-i salveze pe ceilalţi de o umilinţă.

Adresa o ştia, de pe plicurile imperiale care continuau să vină regulat o dată pe săptămînă şi pe care Alexandrina le lăsa nedeschise. Cine avea tăria de suflet să nu deschidă asemenea plicuri dovedea că ştie să se preţuiască pe sine ; altceva Cornelia nu putea să deducă, dar nici nu era nevoie. Ea îi scrise domnului Pretoreanu în termeni umili, pentru care niciodată n-aş putea s-o judec ; umilinţa ei nu însemna înjosire, ci sacrificiu ; aşa salva demnitatea Alexandrinei : „Niciodată doamna, pe care nu îndrăznesc s-o numesc rudă, căci nici nu-i sînt, decît prin alianţă, ceea ce a fost un noroc pentru mine, iar pentru ea poate era o umilinţă, deşi nu mi-a arătat, căci mi-a vorbit totdeauna cu dragoste ; niciodată doamna, care este o sfîntă tot atît de curată la suflet ca Maica Precistă, n-ar cere ajutorul cuiva la o nevoie, nici măcar pe al lui Dumnezeu, în biserică. Pe cînd eu, fiindcă sînt o femeie modestă şi simplă, pot îngenunchea în faţa dumneavoastră, rugîndu-vă să-i salvaţi de la dezonoare un fiu, care ar fi dezonoarea ei, nedreaptă. Aduceţi toată înţelepciunea de care vă bucuraţi şi care cred că e mai presus de a tuturor oamenilor, şi faceţi aşa fel ca ea să nu se simtă jignită, şi nici să ştie de această scrisoare. Spuneţi-i că Dumnezeu v-a îndrumat paşii."

Lăsînd la o parte mustaţa lui ridicolă, apariţia domnului Pretoreanu, pe care nu-l mai puteam recunoaşte, a făcut să uit tot ce gîndisem rău despre el cîteodată, şi să mă ruşinez că într-un timp de inconştienţă tinerească îi profanasem landoul.

— Doamnă, se adresă el Alexandrinei, din uşă, neîndrăznind să se apropie, un înger mi-a apărut în vis astă-noapte şi mi-a spus că sînteţi în primejdie.

Venise de astă dată fără vechea şi impunătoarea lui emfază ; în locul prestigioasei limuzine Bentley, prima din lume odată cu Rols-Royce, care ar fi uimit întreaga stradă şi întreg cartierul, luase un modest Opel-Captain,

pe care nu s-ar fi ostenit să-l cumpere, ci reprezenta un cadou al legației germane. La volan era tot bietul Garibaldi, care îmbătrînise odată cu stăpînu-su. Am spus bietul, fiindcă părea însoțit de o continuă suferință, pe chipul lui descărnat se vedea o amărăciune imobilă, fixată în ridurile adînci ale obrazului, căci în mod ciudat fruntea îi rămînea necutată, netedă și inflexibilă, ca o mască de ceară. Numai vederea îi rămăsese bună, nu purta ochelari decît ca să citească ziarul, *Populo d'Italia*, singurul pe care îl accepta, deși nu se îndoia că trei sferturi sau poate mai mult din cuprinsul lui era minciună. Încolo, se cocîrjase, slăbea constant, ca și cînd ar fi avut un cancer, hainele atîrnau pe el jalnic, își tîra picioarele anevoie, numai mașina o conducea în stilul din tinerețe, caracteristic italienilor, cu brațele întinse, ceea ce îi dădea un aer de trufie sportivă. Ultimul membru al familiei lui murise, la Neapole, o mătușă bătrînă, trecută peste o sută de ani, dar cu cît, nu mai știa nimeni ; alții, mai tineri, nepoți sau strănepoți, pieriseră în războiul din Abisinia, un văr era victima naufragiului suferit la Polul nord de dirijabilul generalului Nobile, rămăsese înghețat pe banchiză, lîngă faimosul cort roșu, unde îl găsi echipa de salvare. În sfîrșit, un ultim supraviețuitor din familie căzuse ciuruit de gloanțe într-o încăierare a Mafiei cu poliția.

Garibaldi socotea că de mult ar fi fost timpul să moară, suferința lui nu era bătrînețea, ci gîndul că îl ținea în viață forța demonică a domnului Pretoreanu, în care credea mai mult decît oricine. El își închipuia că nu va putea închide ochii atîta timp cît stăpînu-su rămînea în viață — și, după semne, acesta era un om fără moarte.

Cînd mașina, mergînd la pas în căutarea casei cu numărul 17, opri în fața porții, domnul Pretoreanu puse mîna pe umărul lui Garibaldi, oprindu-l să coboare, ca de obicei, spre a-i deschide portiera cu șapca în mînă ; era o ceremonie la care bătrînul șofer nu putea să renunțe, fără să sufere ; așa începea decăderea, și a stăpînului, și a slujitorului.

Domnul Pretoreanu nu mai avea cu el, ca de obicei, vestita lui carabină, pe care acum o uita adesea sub dra-

peria de la fereastră ; rar mai ochea în trecătorii de pe Calea Victoriei. Dar atunci, cînd își punea ochii pe unul și îl prindea în colimatorul lunetei, mîinile lui, tremurătoare, ca ale tuturor bătrînilor, înțepeneau într-o poziție sigură, de parcă ar fi fost susținute de suporturi metalice.

Pentru Alexandrina, venirea lui era penibilă, i se părea că avea de trecut cea mai grea încercare din viață, mai grea decît moartea copiilor și a bărbatului ; ca și bătrînul Garibaldi, în clipa aceea ar fi vrut să fie și ea moartă. Aștepta înlemnită insuportabilele lui omagii, care îi dădeau alergii pulmonare, crize de astm, făcînd-o să respire în spasmuri, pe lîngă alergiile pielei. Știa că îmbătrînise, deși alții n-ar fi observat încă, nu-și închipuia că e făcută altfel decît restul lumii și o îngrozea gîndul că domnul Pretoreanu va începe acum să-și exprime obișnuita lui admirație. Dar, în mod ciudat, el nu spunea nimic, aproape se ferea s-o privească, și era cu mîinile goale, nu venea să-i ofere nici flori, nici bomboane în cutii aurite ca Evanghelia. Ceva mai liniștită, Alexandrina se apropie de el și îi întinse mîna, iar cînd el se aplecă să-și exteriorizeze obișnuitul omagiu datorat femeilor, și-o retrase bărbățește.

— Doamnă, vorbi domnul Pretoreanu, înainte ca ea să-i ofere un scaun, conform firii și obiceiurilor mele, nu am venit aici ca să aflu din gura dumneavoastră ce aveți pe suflet ; cunosc întîmplarea, nu-i decît un semn de iresponsabilitate, ceea ce poate vă va face să suferiți mai mult decît dacă era o escrocherie adevărată.

Cu toată groaza din suflet, Alexandrina îl examina involuntar, cu atenția ascuțită. Cu toată limpezimea minții, omul din fața ei nu mai avea mult pînă să ajungă o epavă. Mustața țepoasă și rară, care stîrnea sau rîsul, sau mila, nu urmărea decît să ascundă ridurile de deasupra buzei superioare ; această hașură deasă și profundă, ca niște crestături cicatrizate, apare rar la bărbați și mai mult la femeile trecute, care au rîs prea mult în viață ; ele, dacă sînt cochete, și le nivelează cu o pastă plastică în culoarea pielii, dar nu înșeală pe nimeni cît timp nu pot să retușeze și ridurile sufletului.

Abia cînd domnul Pretoreanu făcu o pauză, Alexandrina își reveni și îl pofti să șadă, pe un mic fotoliu, lîngă un gheridon din mijlocul camerei. Îndată, se temu că fotoliul era prea mic pentru el, dar cînd îl văzu așezîndu-se, își dădu seama cît i se împuținase trupul. Pe gheridon, el văzu unul din plicurile sale, nedeschis, cum îl adusese slujnica de dimineață. Nu păru nici surprins, nici mîhnit, ci spuse cu o seninătate pornită dintr-o profunzime a sufletului necunoscută de nimeni, mărturisesc că nici măcar de mine.

— Așa am și nădăjduit, că nu veți deschide nici unul din plicurile mele. Indiferent ce-ar fi cuprins, nu putea să fie decît ridicol ; toate sînt ridicole, de la o vîrstă înainte. Hîrtia era goală, plicurile trebuiau doar să vă confirme că sînt în viață. Cum bănuiesc că nu citiți ziarele, nici nu ascultați știrile la radio, am vrut să înțelegeți că în săptămîna cînd nu mai venea un plic de la mine, murisem. Mi se părea brutal să vi se trimeată un faire-part de doliu.

Momentul devenea melodramatic, domnul Pretoreanu trecu repede peste el și se întoarse la adevăratul scop al vizitei. Alexandrina uitase de Tiberiu, mintea ei părea împietrită.

— Unde este acum fiul dumneavoastră ?

— Nu știu, a fugit ; se ascunde.

— Dacă aflați ceva de el, sfătuiți-l să stea ascuns cît mai multă vreme ; pînă ce îi veți da de știre. Fuga nu-i unul din principiile mele, dar îi recunosc foloasele. Încurcătura o să se aranjeze, și o să se uite ; nici o minune nu ține mai mult de trei zile. Dacă era aici, poate l-ar fi omorît cu pietre ; mai tîrziu, s-ar putea să-l întîmpine cu ramuri înverzite de salcie, pentru o faptă nebănuită astăzi.

Deocamdată, domnul Pretoreanu aranjase ca întîmplarea să nu aibă o urmare imediată, să fie înăbușită. Dar ca publicul să nu se revolte, trebuia să li se ofere păgubașilor o reparație, măcar parțială ; oamenii se resemnează cu ușurință, decît nimic, mai bine o parte, partea aceea li se pare ca un cîștig la loterie, ca o pomană cerească. Aso-

ciații, nouă, cîți rămăseseră, erau arestați, inclusiv preotul, care fu caterisit fără întîrziere, devenind simplu laic. La unii, se găsiră bani, de proveniență nejustificată, la alții obiecte de valoare. Nu bănuisem ; după informațiile mele, toate depunerile se oferiseră drept cîștiguri, prin tragere la sorți, ca să ademenească pe alții.

Informația era și corectă, și greșită ; o mare parte din cîștiguri intrase în buzunarul asociaților, pe baza unor depuneri făcute în numele rudelor sau oamenilor de încredere ; nu rămăsese decît să se trucheze tragerea. Nu se găsi nici o dovadă că Tiberiu avusese și el un asemenea beneficiu ; se abținuse, dar nu înțeleg motivul, poate în așteptarea unei lovituri finale, care să le întreacă pe toate celelalte ; sau, cum am bănuit mai înainte, trecuse printr-o eclipsă a rațiunii.

Cu banii confiscați se acoperea unul din cele două milioane depuse. Chiar cîștigătorilor adevărați ar fi putut să li se ceară restituirea banilor, dat fiind că asociația „Viitorul fericit" făcuse plăți ilegale ; fiecare cîștigător putea fi un complice, și cred că erau cu adevărat, în bună parte. Dar ar fi fost nevoie de numeroase procese, cîteva sute, care se puteau prelungi cu deceniile. Domnul Pretoreanu găsi altă soluție, ultimul păgubaș își primi depunerea întreagă, iar celor despăgubiți parțial li se dădu diferența, așa că spre sfîrșitul anului istoria era încheiată, acuzații scoși de sub urmărire.

Tiberiu ar fi putut să vină acasă, dar între timp încropise o altă afacere, la Suceava, și nu se întoarse decît la începutul războiului. Cît despre soluția găsită de domnul Pretoreanu, am motiv să cred că milionul lipsă i-l furnizase Jordie, exercitînd unul din numeroasele lui șantaje. Însă nu m-ar mira să aflu odată că domnul Pretoreanu îl scosese din fondurile lui proprii ; era în stare, din moment ce Arhânghelului îi dădea un milion pe lună, și nu își încetă dania către discipolii lui, nici după ce el murise. Iar moartea nu era numai datorată domnului Pretoreanu ci și uneltită de el.

Iau faptele ca pe o realitate, așa cum și sînt, fără doar și poate, însă ceva rămîne imposibil, să reconciliez cu el

însuși un asemenea personaj, mai paradoxal decît oricare altul ar fi existat vreodată, lăsînd la o parte celebrele exemple istorice, de a căror întîietate, totuși, nu sînt cu totul sigur.

În prima lui vizită la Alexandrina, domnul Pretoreanu rămase numai o oră, timpul cît îi explică intențiile cu privire la salvarea lui Tiberiu. Vorbea calm, lucid, cu deplină competență și cu spiritul întreprinzător al unui om care își conducea singur, fără alt ajutor decît al bătrînului Sobieski, afacerile lui, pentru mine nelimitate. De unde într-un timp acest om ajunsese cu asiduitățile pînă la indiscrețile, spre a nu spune necuviință, acum era reținut, fără nici urmă de resentimente, ca unul împăcat pe deplin cu el însuși. Și totuși, chiar dacă părea încă puternic, ei îi făcea milă. Din recunoștință ? Poate că da, dar mila era sinceră, iar purtarea ei rece dinainte i se părea nedreaptă. Ar fi trebuit să găsească mai de mult fibra onestă din sufletul lui, și să ajungă la o înțelegere bizuită pe demnitatea fiecăruia.

— Domnule Pretoreanu, îi spuse, ascunzîndu-și emoția, eu nu sînt singură ; am cu mine nu doar amintirile, neasemuit de bogate, nu doar harpa, mijlocul meu de a-mi manifesta sentimentele ; am în jurul meu o parte din fiii mei, care, după moartea tatălui lor, au rămas singura justificare a existenței mele. Iar pe deasupra, și lăsînd la o parte pe fratele soțului meu, azi marele meu om de nădejde, mai am un înger păzitor, temelia acestei case, soția lui Trandafil, care, deși mult mai în vîrstă decît el, a izbutit să-și facă o căsnicie atît de fericită, că are de unde să ne dea și nouă cîtă fericire ne trebuie.

Alexandrina se uită la plicul nedeschis de pe masă și acolo, fără ca vreunul din doi să observe, privirea ei se întîlni cu a domnului Pretoreanu.

— Dumneavoastră, în schimb, continuă ea, îmi dau seama cu o întîrziere vinovată, sînteți foarte singur. Vă rog, dacă este posibil, veniți la noi o dată pe săptămînă, în locul plicului ; veți fi propriul mesager al vieții dumneavoastră, fie ea cît mai senină și, dacă doriți, cît mai îndelungată !

Sînt întocmai vorbele ei, ar fi fost necinstit să schimb măcar una, fiindcă în ele rezidă aceeași putere de a răspîndi lumină în jurul ei, ca harpa și ca lămpile cu sticle de cristal, pe care le ștergea singură, după-amiezile, cu o ceremonie domnească.

*

Abia se închise ușa după domnul Pretoreanu, automobilul nu pleease încă de la poartă, cînd Odor năvăli furios în odaia Alexandrinei, făcînd semne de amenințare cu mîna ciuntită.

— Ce-a căutat aici acest dușman al omenirii ?

Se opintea atît de puternic să răcnească, încît coardele vocale, suprasolicitate, scoteau sunete în falset, înalte și gîtuite, ca de om cu virilitatea scopită.

Izbucnirea lui șterse melancolia de pe chipul Alexandrinei, tristețea, care urmase după plecarea atît de mișcătoare a domnului Pretoreanu, și o aduse la prima realitate, cea căreia se datora vizita lui neașteptată.

— El are să-l scape pe Tiberiu de pușcărie și pe noi toți de dezonoare.

Explicația era inutilă, Odor nu știa nimic despre Tiberiu, nici măcar că locuia la trei case de acolo și avea de soție pe Dita, deși ea îi spusese, atunci cînd i se prezentase. Acum era între ei o prietenie, ea venea zilnic să-l viziteze, în repausul de la prînz, cînd se închideau prăvăliile, dar lui i se părea că n-are o apartenență terestră, ci coboară din înaltul cerului. Și dealtfel, explicația Alexandrinei nici nu-l interesa, n-o ascultase, venise numai să-și verse furia pe un om căruia îi vînduse sufletul din proprie inițiativă, ca Faust lui Mefisto, adăugînd și trupul, gata să și-l jertfească după ce își termina scrisul. Bizarul angajament era confirmat prin act scris de Odor cu propria lui mînă, și nu pentru vreo tinerețe perpetuă, ci numai ca să obțină mijloacele de a merge la Paris, cinci mii de franci, la valoarea lor din deceniul al doilea.

— Poate să-mi ia trupul după moarte, și sufletul, dacă va mai fi să existe, dar cît sînt viu, să nu-mi apară în față !

Continua să țipe, strangulat, în timp ce își agita, amenințător, mîna ciuntită. Alexandrina își apăsă palmele pe urechi și se întoarse cu spatele.

La prînz, cînd Dita veni cu mîncarea, în sufertaș, gata încălzită, îl găsi plimbîndu-se încruntat prin odaie. Nu-l despărțea decît o ușă de odaia Alexandrinei, și lui i se părea că de dincolo veneau efluvii diavolești, rămase în urma domnului Pretoreanu. Văzînd-o pe Dita, se înseninâ dintr-o dată.

— Ești binefăcătoarea mea, ființă divină ! îi spuse, îngenunchind în fața ei și sărutîndu-i poalele rochiei.

Ea se înroși ca de flacără, puse sufertașul jos, îl cuprinse de subțiori și-l ridică în picioare ; cu voie sau fără voie, trupul ei rămase o clipă lipit de al lui. El îi simți numai căldura, în schimb prin ea trecu o străfulgerare.

— Vai, domnule profesor ! se apără tulburată. Să nu mai faceți așa, nu merit, sînt o biată femeie...

— Ești binefăcătoarea mea, mai mult ca o sfîntă !

Nu mai avea seninătatea s-o privească în față, era prima femeie căreia îi simțise căldura trupească, dar nu știa s-o interpreteze, i se părea de esență divină. De la cerșetoarea bătrînă și deșucheată care îi deschisese prohodul pantalonilor sub podul Mihai Vodă, se socotea pîngărit pe viață, fără dreptul de a se mai gîndi ce era el, și prin ce se deosebea de o femeie. Femeia nu putea să-i fie decît soră, cum fusese Medeea, apoi Tania, și după ele nici una. În Dita vedea prima oară altceva, întruparea pămîntească a unei idei mistice, era o sfîntă coborîtă din cer, să vegheze asupra lui pînă la sfîrșitul vieții.

— Poftiți la masă, pînă nu se răcește mîncarea !

Dita luase mai de mult obiceiul să-i aducă mîncarea, în locul Corneliei, dar acum nu se mai mărginea să lase sufertașul și să plece ; îi plăcea să-i pună masa, și să-l servească, își închipuia cum se chinuia singur, numai cu o mînă.

Spre deosebire de toate femeile pe care le-am iscodit în această privință, ciotul mîinii drepte, ascuns în mîneca hainei, nu-i stîrnea sila ; dacă lui un asemenea gest i-ar fi

făcut bine, ar fi vrut să-l mîngîie. Am citit într-o carte de senzație, fără valoare literară, cum o femeie, subjugată de un om cu piciorul tăiat de deasupra genunchiului, își trezea voluptatea, și uneori mergea pînă la capăt, desfăcînd curelele complicate ale protezei, întîrziind asupra fiecăreia, cuprinsă de spasmuri, apoi strîngea bontul între coapse și îl mîngîia ritmic ; arunc în cea mai murdară ladă de gunoi această idee, fiindcă profanează natura.

Și în Dita am socotit că era o morbiditate, pînă ce am aflat un amănunt din copilăria ei, pe care îl socotesc esențial în felul cum trebuie s-o înțeleg astăzi. Cînd era mică, tatăl ei, ciung dintr-un accident de muncă, batoza de treierat grîul îi apucase mîna și i-o smulsese de la încheietură, o ținuse în brațe, o legănase, iar ea, deși vedea cum erau făcuți oamenii ceilalți, nu găsea nimic respingător în acea mutilare, dimpotrivă, o socotea naturală. Ba chiar, ciotul i se părea mai frumos decît mîna întreagă, cu cele cinci degete ale ei, ca niște gheare, sau mai rău, ca picioarele de paianjen. Spun acestea pentru a-i justifica mentalitatea și a nu o socoti chiar o denaturată, altminteri îmi păstrez întreaga oroare pentru orice schingiuire a anatomiei umane ; chiar și unei statui accidentate, Venus din Millo, de pildă, spre a-i recunoaște grația feminină, totdeauna îi întregesc brațele în minte, altfel ar trezi în mine dezgustul și groaza. Mai tîrziu, cînd ajunsese în strada Calomfirescu, ciungii care veneau și ei pe acolo, mai mulți decît s-ar putea crede, o căutau cu precădere, fiind singura în fața căreia puteau să-și scoată cămașa, fără s-o dezguste, pe cînd celelalte fete, dacă nu izbuteau să se eschiveze, strîngeau din dinți și închideau ochii.

În ziua cînd venise domnul Pretoreanu, Odor se mută în podul de fîn, de deasupra grajdului. N-a uitat nimeni, cred, că fostul proprietar al casei, Jean Stătescu, căruia nevasta în complicitate cu amantul îi bătuse o caia în creier, avusese trăsură cu cai, ca toți oamenii care voiau să se bucure de respectul orașului. Grajdul cu remiza trăsurii alături alcătuiau un pavilion, în fundul curții, în stil cu casa, destul de pretențios la vedere. Podul, unde se ajungea pe o scară de lemn, acum era gol, fără cai nu mai

trebuia fîn, rămăsese praful pe jos și niște hamuri vechi atîrnate de grindă. Partea din față era închisă cu șipci încrucișate, ca să poată circula aerul, altfel fînul ar fi prins umezeală. În fața ușii, care rămase deschisă toată ziua, pînă veni iarna, lăsînd să intre toată lumina de-afară, Odor își puse masa de lucru ; pe lîngă pereți puse cuferele cu manuscrise, iar peste ele o saltea, și acolo dormi pînă fu gata odăița lipită cu podul, unde mai înainte locuia vizitiul.

Mutarea o făcură Dita cu Pantelimon, fără să-l întrebe pe Odor de ce pleca din casa mare. Nimeni nu-l întrebă nimic, era o ciudățenie mult mai mică decît retragerea în peștera de la munte. Singura care putea să-și închipuie ceva, după izbucnirea lui provocată de vizita domnului Pretoreanu, era Alexandrina, dar ea știa că orice cuvînt ar fi spus rămînea zadarnic ; Odor trebuia să-și continue drumul început în adolescență, cînd plecase de acasă, certat ireconciliabil cu domnul Alcibiade.

După ce vărui odăița, Dita îi aduse acolo patul, lavoarul și restul de mobilă, puțină și de fapt inutilă. Pantelimon vru să tragă electricitate, dar Odor se opuse ; își păstrase obiceiul să scrie numai la lumina zilei, cîteodată la lună ; odată ce nu mai vedea, se întindea în pat, pe întuneric, și pînă să adoarmă își preciza ideile următoare, adesea memorînd frazele, nerămînîndu-i decît ca a doua zi să le treacă pe hîrtie.

Spre norocul lui, fereastra camerei dădea în spate, spre grădina vecinilor, plină de pomi cărora acum le căzeau frunzele, și așa, chiar să fi vrut, nu vedea casa mare, unde locuia Alexandrina. Ar fi văzut-o din pod, cînd scria la masă cu ușa deschisă, dar atunci, afundat în gînduri, cu ochii în hîrtia albă, pentru el nu mai exista nici o lume.

În afară de Pantelimon, care dăduse ajutor la pregătirea odăii și căratul mobilei sus, nu mai venise nimeni decît Cornelia, o dată, cu un covor ieftin de iută, ca să acopere cu el dușumeaua uzată ; un alt covor nu s-ar fi potrivit acolo, era econoamă, dar nu zgîrcită, n-ar fi pregetat să dea mai mult pe el, dacă ar fi fost nevoie. A doua oară aduse perdele, de pus la fereastră și felurite șervețele,

cîrpe brodate, de pus pe cîte o mobilă, ceea ce intră în priceperea femeilor. De atunci înainte, venea numai Dita, cu mîncarea, la urmă strîngea masa, apoi, dacă el nu-i spunea să plece, rămînea acolo, pe un scaun, pînă la ora două, cînd se ducea să deschidă prăvălia.

Pe timpul peșterii, poate fiindcă umbla cu barbă și începuse să-și tîrșească picioarele de prea lungă nemișcare, Odor îmbătrînise ; eu, unul, îi uitasem vîrsta, mi se părea un moșneag, un Faust înainte de pactul cu Mefisto. Abia acum îmi dădeam seama că era un bărbat încă tînăr, știam dealtfel că împlinise de curînd patruzeci și doi de ani, vîrsta cînd, de la un timp, se spune că abia începe viața ; în multe feluri chiar așa și este. În toamna cînd se mutase deasupra grajdului, cu el se petrecea o schimbare miraculoasă, întinerise, și mai ciudat este că își simțea tinerețea, se privea în oglindă, își peria părul cîte o oră, bine-înțeles fără a-și înceta meditația ; nu era timp pierdut în nici o privință, căci, pe lîngă gîndurile care i se nășteau în minte, însuși părul își recăpăta vechea lui viață, așa cum îl știusem, bogat, mătăsos, căzînd în plete pînă aproape de umeri. Nu putea să se bărbierească singur și ca să cheme bărbierul în fiecare zi, i s-ar fi părut o indecență ; convenise să-l cheme din două în două zile, însă în ziua de la mijloc, cînd își simțea barba crescută, se simțea stînjenit, ar fi vrut să se ascundă de Dita, deși o aștepta nerăbdător să vină cu sufertașul.

Cu amîndoi se întîmpla ceva asemănător, dar dacă Odor nu-și dădea seama, Dita, versată pînă la dezgust în relațiile ei cu bărbații, simțea că este îndrăgostită. Tiberiu lipsea de o lună, avea să lipsească probabil multă vreme ; nu-i simțea lipsa, dimpotrivă, mulțumea soartei că era liberă și putea să se gîndească la Odor cu un zîmbet pe buze. Uneori, se visa lipită de el, cum îl simțise o singură dată ; atunci, îi trecea un junghi prin inimă și prin tot trupul, i se aprindea obrazul. Însă cînd ajungea la el, cu sufertașul în mînă, făptura aceasta, care am socotit cu aproximație că în cariera ei trecuse prin mîinile a cincizeci de mii de bărbați cel puțin, se înroșea ca o fetiță, transformîndu-se parcă într-o fecioară neatinsă de ni-

meni ; prin darul femeilor de a redeveni pure, cînd o dragoste le aprinde inima ; atunci ele, măcar în unele clipe, uită tot ce a fost mai înainte. Spun așa, și așa cred, dar nu fac o regulă, căci dacă o singură mie de femei ar rîde de această părere, ar avea de ce să-mi fie rușine. Cele de la baza credinței mele se cunosc de departe, și sînt multe.

Cum stătea pe scaunul ei, după masă, iar Odor își relua scrisul, semăna puțin cu Tania, ca atitudine, numai că, deși la fel de timidă, gîndurile n-o paralizau într-atîta, încît să nu poată spune o vorbă. Totuși, ezită multe zile pînă ce odată îndrăzni să-l întrebe :

— Spuneți-mi și mie ce scrieți acolo !

Mi-am amintit de lungile lui dizertații nocturne, cînd uita să se dezbrace, iar eu îl ascultam de la fereastră. Orice om care gîndește în singurătate are nevoie de un auditor, fără o alegere riguroasă, poate numai ca să-și audă glasul și să-și găsească un martor, chiar dacă el l-ar înțelege numai pe jumătate sau nici atîta.

Odor lăsă capătul de creion pe hîrtie, ridică ochii și își pipăi obrazul ; era ziua cînd nu se bărbierise. Instinctiv împinse scaunul înapoi, trăgîndu-se mai în umbră. Dita înțelese, sau simți stînjenirea lui, de aceea îi spuse :

— Dați-mi voie să vă bărbieresc eu de aici înainte ; oricînd doriți. Am fost ucenică la frizerie.

Odor nu încuviință, nu refuză, o auzise numai cu o conștiință secundară. Prima conștiință se încălzea, ca să răspundă la întrebarea de mai înainte.

— Ce scriu ?... Am de dezbătut douăzeci și patru de întrebări, ordonate în mintea mea, în ani de zile. Cifra nu-i întîmplătoare, douăzeci și patru este numărul gamelor din muzică, cărora Bach le-a închinat cîte un preludiu și o fugă, fiecare în altă tonalitate, și le-a reluat încă o dată, întărindu-și demonstrația, într-o lucrare monumentală, care nu urmărește numai ceea ce s-ar crede, să desfășoare de la un cap la altul posibilitățile clavecinului.

În loc să se intimideze mai tare, Dita prinse curaj, el îi vorbea ca unei egale, de aceea îl întrerupse :

— Spuneți-mi altfel, vă rog ; nu înțeleg ! Cine-i Bach ? Ce sînt fugile ? Și clavecinul ?

Odor o privi confuz ; i-ar fi trebuit un an să-i explice.

— Atunci, mulțumește-te să înțelegi că între cele douăzeci și patru de întrebări ale mele și fugile lui Bach,

indiferent cine ar fi el, indiferent ce-ar fi clavecinul, există o corelație, ele acoperă un tot, o filosofie universală. Iată una din întrebări, cea mai simplă, care ar corespunde fugii în do major, temelia întregului edificiu : întrebarea mea cu privire la religie. De treizeci de ani mă ostenesc să arăt în așa fel, ca să fiu crezut, că religiile, toate, fără excepție, au fost și sînt un flagel pentru omenire. Admit ca omul să creadă într-o forță supranaturală, dar forța aceea există numai în noi, nu poate fi nici condusă, nici scindată de altcineva ; de schismele ei sîntem vinovați singuri, și cînd ajungem la ele, personalitatea noastră se anulează, fiindcă își pierde coeziunea. Această stare se numește nebunie și nu are leac decît în regăsirea credinței unice, iarăși prin forțele noastre proprii. Casa de sănătate este doar un azil pămîntesc, la fel ca biserica ; nici una, nici alta nu au mijloace să ne aducă vindecarea, ele ne oferă doar o amăgire. Amîndouă ar trebui să fie desființate ; preoților, călugărilor și nebunilor ar trebui să li se redea libertatea. Căci Dumnezeu, oricum s-ar numi el, sîntem noi înșine.

Credeam și eu aproape la fel, fără să-i fi suferit influența.

— Pînă aici ai înțeles ? întrebă Odor.

— Nu ! Dar îmi place să vă ascult, v-aș asculta ziua și noaptea ; simt că vorbele pătrund în mine și au să rodească. Într-o zi, poate am să înțelg totul, poate pe altă cale, nu prin vorbe... Pe altă cale.

Era transfigurată, în sufletul ei exista o credință, pe care încă nu putea s-o exprime. Pe urmă se ridică, hotărîtă :

— Mă duc să iau briciul.

Reveni într-o fugă, îi puse un șervet la gît, îi săpuni obrazul cu pămătuful, apoi cu mîna, ca să i se înmoaie barba mai bine. El stătea cu capul dat puțin pe spate, cu ochii închiși, așa că ea putea să-l privească în voie, înregistrînd cu delicii necunoscute apropierea lui fizică ; i-ar fi mîngîiat părul cu mîna cealaltă, nu îndrăznea, simțea în schimb că între cele două mîini ale ei s-ar fi născut un arc voltaic, care, în loc să le prefacă în cenușă, le-ar fi dat o altă viață.

De atunci înainte, Dita îl bărbierea în fiecare zi, cum sfîrșea masa de prînz ; nu putea veni dimineața, trebuia să deschidă prăvăliile. Odată, Odor o întrebă :

— Ce-ai dori tu cel mai mult pe lume ?

— Să fiu servitoarea dumneavoastră. Nu merit mai mult şi nu vreau altceva.

La această vorbă umilă, Odor nu răspunse, era paralizat de uimire şi se simţea mai umilit decît voia ea să se umilească. Primul lui gest, cînd putu să-l facă, fu să-i ia mîna şi i-o sărută, ca unei stăpîne.

Din puţinele ei lecturi, Dita îşi aducea aminte de o carte groasă, cu ilustraţii ; faptele se petreceau la Roma antică, o sclavă era îndrăgostită de stăpînul ei, un patrician frumos şi rece ca piatra. Nu ţinea minte numele acelei fete, dar o vedea, de parcă ar fi avut-o acum în faţă, într-una din ilustraţii contemplînd statuia celui adorat de ea în taină, ridicîndu-se pe vîrfuri şi sărutînd, cu gura ei fierbinte, gura rece de marmură. Dita ar fi dorit ca Odor să fie o clipă statuie. Odată nu se putu abţine şi, după ce îl bărbierise, cît el mai stătea cu ochii închişi, îşi apropie buzele de obrazul lui, fără să-l atingă. El însă o simţi şi deschise ochii, clipind ca sub o lumină prea puternică. Era ameţit ? Visase ?

— Ce-a fost asta ? întrebă, temîndu-se că nu mai percepea lumea exterioară.

— Sărutul sclavei ! răspunse Dita, enigmatic, cu o inspiraţie greu de explicat la un om simplu.

De fapt, nici nu ştiuse ce spune, prin gura ei vorbea o reminiscenţă subconştientă.

Deprins cu singurătatea, Odor nu simţise niciodată lipsa unei fiinţe omeneşti, îşi ajungea el însuşi, într-un alter ego, ba nici nu era destul timpul, al zilei, al anului, ca să poată comunica pînă la capăt unul cu altul. Acum, prima oară, simţea că Dita îi lipseşte, uneori îl bătea gîndul să coboare pînă la prăvălie, numai ca s-o vadă o clipă. E de înţeles că nu-i mărturisi niciodată aceste gînduri, ar fi însemnat să renunţe la prima din doctrinele sale, interzicerea atingerii între două spirite. Ea însă îl simţea, cum el n-ar fi crezut, numai că îi lipsea curajul să-i arate ce fericire ar fi fost să ştie puţin mai mult unul despre altul ; nu totul, aşa cum îi trecea ei prin minte, căci ar fi însemnat sfîrşitul lumii.

Într-o noapte, deşi dormea nemişcat, cu faţa în sus, spiritul lui Odor se zbuciuma prin somn, şi a doua lui conştiinţă îl simţea, în formă materială, cum încerca să-i

spargă pieptul, să evadeze și să alerge într-un loc, spre o ființă, al cărei nume ar fi vrut să-l strige, dacă nu l-ar fi împiedicat prima lui conștiință ; aceasta, fiind adormită, nu putea să-l elibereze. Despre cele ce aveau să urmeze, el nu putu să-și dea seama decît la ziuă, cînd văzu soarele în fereastră, care din cele două conștiințe îl conduse. Pînă atunci, realitatea și visul se confundau între ele.

Prezența unui spirit străin, un fluid, îl făcu să deschidă ochii ; înaintea altei senzații, simți durerea din piept, ca o dovadă că fusese acolo o zbatere și continua încă, parcă inima i se lovea în coaste, bubuind ca o tobă. Apoi brusc, în toată ființa lui se făcu liniște. O făptură omenească, învesmîntată în alb, stătea îngenuncheată alături, cu capul pe marginea patului ; părul, despletit, acoperea cearșaful, ca un val negru, cu o scînteiere albastră. Prima lui conștiință vru să se apere, dar a doua îl făcu să vorbească, stins, ca și cum și-ar fi dat ultima răsuflare :

— De ce-ai venit ?

— Fiindcă m-ați chemat dumneavoastră, v-am auzit glasul.

A doua conștiință recunoscu ; o strigase. Trecuse miezul nopții și erau numai ei doi, într-o odaie. Niciodată Odor nu fusese singur cu o femeie. Se pregătea o fatalitate ; dacă ar fi fost treaz pe deplin, l-ar fi cuprins frica. Așa cum stătea, îngenuncheată ca la icoană, ea părea că se roagă ; și glasul ei, deși o șoaptă, parcă făcea să vibreze aerul deasupra, în cupola bisericii, unde îngerii, cu trompeta la gură, așteptau să sune vestea în ceruri.

— Dacă eu mai pot să fiu ceva pe lume, primiți-mă lîngă dumneavoastră. Ca pe o servitoare.

Odor nu răspunse, dar nu putea s-o alunge. Ea își trecu peste cap veșmîntul alb, cămașa de noapte, și se strecură lîngă el, sub cuvertură.

— Acum faceți ce vreți cu mine ; puteți să mă omorîți, și tot aș fi fericită.

Odor își dădea seama că fatalitatea trebuia îndeplinită.

— Dar eu nu știu, spuse, după o ezitare.

Nu era rușinat ; se rușină Dita, fără să fie surprinsă. Înțelese într-o clipită că el întrupa un sfînt din biserică, ar fi trebuit să-și închipuie. Nici nu dorea mai mult decît

să-l adore, nu se gîndea că sfinții fuseseră la început oameni, cu o viață lumească. Se ridică în genunchi și începu să-i sărute picioarele, cu evlavie, începînd cu vîrfurile degetelor, unul cîte unul, apoi îi sărută locul unde fuseseră bătute cuiele pe cruce, și parcă simți gustul sîngelui, așa cum Mîntuitorul și-l dăruise oamenilor ; de-o asemenea cuminecătură nu mai avusese nimeni parte pînă la ea, se simțea sfîntă, și cu acest simțămînt merse mai departe, peste glezne, de-a lungul gambelor, împingînd încet giulgiul în sus, peste genunchi și peste coapse.

Dar cu mult înainte de-a ajunge la locul unde ostașul își înfipsese sulița, încremeni de uimire, cîtva timp rămase paralizată, nu putea face un gest, era incapabilă să gîndească. Pînă ce simți cum îi ia foc trupul și atunci instinctul, biruind rațiunea și evlavia, o făcu să se tîrască alături, pe spate și să-l tragă deasupra, îndrumîndu-l cu mîinile ei, fără sentimentul că redeveneau păcătoase, că îndrumaseră pe puțin cincizeci de mii de bărbați mai înainte. Întreaga ei făptură, trupul și sufletul crau ca la prima atingere, așa simțea, așa credea, restul pierise.

Odor nu știa ce se întîmplă, o binecuvîntare îi învăluia ființa crescînd întruna, pînă ce un fulger îi străbătu șira spinării, ducîndu-se în sus, pînă la creier, și în jos pînă la picioare ; atunci auzi trosnind catapeteasma, o lumină puternică inundă odaia o clipă ; pornea din părul negru revărsat peste pernă, Dita avea un nimb în jurul capului.

— Ești o sfîntă ! îi spuse Odor. Nu merit să stau lîngă tine.

Coborî din pat și îngenunche în locul unde fusese ea mai înainte.

•

Frămîntările lui Odor, din zilele următoare, cît nu făcu altceva decît să se adîncească în sine, întrebîndu-se unde greșise în judecarea vieții, se materializează în primele rînduri pe care le scrise după aceea, o jumătate de pagină, rămasă și ultima. Părea o continuare și o concluzie a dizertației ținute într-o zi, pentru Dita : „După treizeci de ani trăiți în eroare, am înțeles că Dumnezeu și diavolul nu

pot sălăşlui împreună, ci fiecare în alt trup, ca să se împreuneze cînd vine vremea. Diavolul se află în bărbat, capul tuturor relelor, iar Dumnezeu în femeie ; ca semn pămîntesc al acestui adevăr, ea se naşte fecioară, privilegiu pe care şi-l sacrifică spre a putea naşte pe fiii omului. Aşa stînd faptele şi pentru ca tot ce-am scris pînă astăzi să nu rămînă zadarnic, am de inversat între ele, pe toată întinderea a cincisprezece mii de pagini, doar două cuvinte, pe *da* în locul lui *nu*, spre a restabili un adevăr devenit acum imuabil. Fiind o treabă de rutină şi nu creatoare, deşi îmi va lua multă vreme, va trebui să-mi caut o ocupaţie practică, spre a nu suferi că trăiesc de pomană."

Am reprodus ultimele rînduri scrise de el, convins că nu se îndoia de ceea ce spune, dar fără să cred că un asemenea adevăr ar putea fi admis şi de alţii, în cazul că ar fi posibil să-l înţeleagă.

La cererea lui stăruitoare, Cornelia se gîndi să-i găsească o ocupaţie, ceea ce era greu dacă îi lipsea mîna dreaptă. Pînă la urmă, femeia aceasta bună şi înţeleaptă îi deschise un debit de tutun, în prăvălioara de la poartă, unde îşi începuse negoţul, vînzînd borş proaspăt.

Odor stătea la o măsuţă din faţa ghişeului, cu primele lui caiete scoase din cufăr, şi le descifra cu migală, ca să poată înlocui prin negaţii afirmaţiile de altădată. Lua cunoştinţă de venirea unui cumpărător după umbra care cădea pe foaia caietului, dar de multe ori o ignora, pînă ce omul îşi vedea de drum, ridicînd din umeri.

Cornelia observa, dar nu-i făcea reproşuri, se socotea prea mică pe lîngă el, întocmai ca Dita, care şi astăzi se purta umilă, de parcă i-ar fi fost servitoare ; dar niciodată nu fusese mai fericită şi mai mîndră de sine. Nu se ducea la el noaptea decît atunci cînd simţea că o cheamă ; era clipa ei divină. Iar el o chema numai după lupte grele cu diavolul din sine, acceptînd voluptatea spre compensarea înfrîngerii. Faptele se petreceau în aşa fel, că nimeni nu avea vreo bănuială. Un scandal şi o dramă ar fi putut să izbucnească numai la întoarcerea lui Tiberiu. Dita nu l-ar fi lăsat s-o atingă chiar dacă ar fi supus-o la chinuri.

Spre norocul ei şi spre liniştea tuturor, el se întoarse abia primăvara, şi atunci era gata încurcat cu o fată foarte

tînără, tot de pe strada Calomfirescu, la care stătuse ascuns cîteva zile, după ce revenise în oraș, noaptea ; nu-i trebui mult timp să afle că scandalul se liniștise, toată lumea era despăgubită.

Tiberiu veni într-o seară, pe întuneric. Dita era încă în prăvălie, făcea socoteala banilor. Dacă n-ar fi fost hotărîtă de mult și cu străşnicie să-l înfrunte, putea să leşine. Se înroşi, dar altfel rămase calmă.

— Mai întîi dă-mi cîteva sute ! spuse el, întinzînd mîna. Şi acum, spune-mi, cînd te muți din casă ?

— De ce să mă mut ?

— Fiindcă vin cu alta ; o cunoşti : Vichi. De mîine vreau să începem divorțul.

Dacă ar fi intrat pe uşă doi porumbei de aur şi i s-ar fi aşezat pe cîte un umăr, Dita n-ar fi simțit o liniște şi o bucurie atît de mare. Dar în acelaşi timp, era buimacă, nu-i venea să creadă în vorbele lui Tiberiu, la fel cum nu putea crede că există porumbei de aur. Înțelegea că trebuie să-şi ascundă bucuria, astfel că răspunse în batjocură :

— Şi tu crezi că ai să poți aduce o curvă în casa Corneliei ?

— Dar tu ce-ai fost ? Am să mă însor cu ea, cum m-am însurat şi cu tine.

Dita zîmbi enigmatic. Fiindcă se simțea curată ca o fecioară. Fiindcă nu fusese niciodată ce spunea Tiberiu, ținuse locul alteia, care acum era moartă.

40

În copilărie am citit o carte care m-a emoționat puternic şi pentru multă vreme ; mă emoționează şi astăzi, cînd i-am uitat detaliile. E vorba de o familie nenorocoasă, de pe pămîntul Franței, pe care moartea tatălui urmată de sărăcie, precum şi alte adversități o destramă, risipind-o

în toate patru vînturile. Cel mai mic din fii, abia un copilandru, se pune pe treabă, citește, învață, muncește, obsedat de o idee creatoare și plină de noblețe, să-și readune sub același acoperiș întreaga familie, pentru el noțiune sfîntă. Nu spun numele cărții, nici al autorului ; cine a citit-o să-i recunoască, cine nu, nici să nu-i afle, căci ar fi degeaba.

Acel spirit fanatic al băiatului l-am regăsit în Cornelia, avînd în plus un dezinteres personal care o făcea și mai nobilă, fiindcă ea nu se gîndea la propria ei familie, pierdută în întregime și pentru totdeauna, în condițiuni dramatice. Ea se străduia să adune la un loc familia lui Trandafil, fără să o cunoască, alerga, chibzuind, inventa, nu-și mai găsea liniștea, așteptînd ca pe o apoteoză ziua cînd toți cei vii vor fi împreună în jurul unei mese de sărbătoare. Ea nu se gîndea să schimbe destinul unor oameni, să-i adune cu sila, cînd aveau alte rosturi. Teofil nu-și putea părăsi postul, era locotenent în gardă palatului, avea propria lui familie. Dar Cornelia, deși nu spera că ea va trăi pînă atunci, se gîndea că în treizeci de ani Teofil va ieși la pensie, și atunci poate va fi bucuros să se adune la un loc cu toți frații.

Ceilalți doi, Tadeu și Titus, pe care doar i-am amintit, urmînd să intre mai tîrziu în povestire, însurați la rîndul lor, erau amîndoi profesori de matematici, asistenți la Universitate, unul la Iași, altul la Cluj, și Cornelia nu-i cunoștea decît din auzite ; nu veniseră niciodată s-o vadă pe Alexandrina, în vreo vacanță, nici nu trecuse prea mult timp de cînd Cornelia o adusese în casă. Poate nu erau bucuroși să dea ochii cu Tiberiu ; pe Odor îl socoteau doar o victimă a exaltării lui din adolescență, îl priveau mai degrabă cu milă. Și, în sfîrșit, nici unul din frați nu avea cu adevărat simțul familiei, ceea ce nu mă miră la niște firi atît de eterogene, că i-ai fi putut lua drept străini unul de altul. Cornelia spera că odată adunați la un loc, înconjurați de grija și dragostea ei, se va face și uniunea dorită de ea cu atîta ardoare.

Primul veni Titus, de la Cluj, în toamna tristă a anului 1940, cînd se pierduse o bună parte din Transilvania. Nu avea alt loc de refugiu, dar se gîndea că va fi doar pro-

vizoriu, trebuia să se mute la București, unde fusese repartizat cu postul de asistent la catedra de matematici. Ca să rămînă aici, profesor de liceu, ar fi însemnat să coboare o treaptă, cînd se aștepta să devină șef de lucrări, adică să urce. Dar curînd după aceea, înainte de a-și găsi casă la București, fu mobilizat, și familia, doi copii și soția, rămasă sub oblăduirea Corneliei, visul ei care începea să se împlinească.

Titus era sublocotenent de rezervă și merse pe zonă. Acest cuvînt avea multă întrebuințare în vremea aceea, zona fiind locul unde se aduna armată, în multe locuri din țară, de obicei pe lîngă sate, dar cei de acasă nu știau mai mult decît atîta, se păstra secretul, pe scrisori nu se punea adresa, ci un număr de cod, pe care spionii, chiar dacă l-ar fi descifrat, trebuiau să-și bată capul multă vreme. Secretele militare se află cu timpul, dar nu-i un motiv să le dai mură în gură inamicului. Cine era inamicul în acel caz, nu se știa încă, Ungaria își luase partea, deși ar fi vrut să fie mai mare, Rusia de asemeni, ca și Bulgaria ; nimeni nu mai avea motiv vădit să ceară.

Atunci, unde era primejdia ? De nemți nu se putea vorbi, erau de pe acum în țară, ne instrulau armata, mai lipsea numai un tratat de alianță. Dar contra cui, dacă ei aveau semnat un pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică, vecina noastră din partea dreaptă a hărții ? Parcă eram legați cu o cîrpă la ochi, ca în jocul de-a Baba-oarba. Sigur că se făceau presupuneri, și ele s-au adeverit în vara următoare, dar țin minte că au fost dezmințite pînă în ultima clipă. Stalin n-a vrut să creadă într-un atac din partea lui Hitler, deși Inteligence Service-ul Marii Britanii îl prevenise ; s-a convins abia după ce războiul izbucnise de-a binelea.

N-am fost la război, eram mobilizat pe loc, la ziarul lui Jordie, așa că n-am să pot spune, cînd va veni timpul, cum s-au petrecut faptele pe front, decît luînd de la alții, ceea ce nu-i o treabă cinstită. Voi povesti ceea ce am văzut cu ochii, în spatele frontului, în sate și în orașe, în bordeie și în palate — și am văzut multe. Căci, la urma urmelor, războiul s-a întins peste toate acestea și toți am fost martori, n-a scăpat nimeni de groaza morții, mai ales după ce au început bombardamentele de aviație. În 1944, deveniseră aproape o rutină, ceea ce nu micșora spaima

oamenilor ; avioanele veneau pe lumină sau pe întuneric, aruncau bombele, apoi lumea răsufla ușurată, cu toți morții și răniții, cu toate ruinele, și așteptau ziua următoare. Sinistrele urlete de sirenă nu mai erau o surpriză, mai ales că la radio se anunța cu o oră înainte un atac posibil. Restul timpului se spunea, la intervale : „În spațiul aerian al României domnește liniște ; nu se semnalează nici o incursiune inamică !" Pînă la emisiunea următoare, parcă era vreme de pace.

Cu un an înainte însă, în 1943, vara, în timpul amiezii, a fost un atac aerian prin surpriză, s-au bombardat rafinăriile de la Ploiești și Cîmpina, dar, firește, au căzut bombe și peste casele oamenilor. Amintesc de el, fiindcă se leagă în chip direct și dramatic cu o ființă care a jucat un rol neuitat în viața mea, deși n-am mai pomenit-o de multă vreme ; fiindcă n-o mai văzusem, deși locuia aproape de Cornelia, la capătul străzii. E adevărat că evitam să trec prin fața casei, iar dacă n-aveam încotro, întorceam capul, ca nu cumva să fie la fereastră, sau în portița unde odată o visasem, că jucam gajul cu ața, numai în doi, și fără martori. Eram la fel de timizi și unul, și altul, dar nu încape îndoială că aștepta s-o sărut, căci acesta era sfîrșitul jocului ; eu însă nu mersesem pînă la capăt, cînd îi simțisem respirația și căldura obrazului mă speriasem, mă trăsesem înapoi și o lăsasem cu ața în gură, stupefiată. Deși era numai un vis, ar fi putut să nu mă ierte. Mai tîrziu, ne-am iubit, am rămas cu o amintire ; însă dacă într-o zi socotise că era timpul să plece, nu m-am dus după ea, n-ar mai fi fost ca înainte, și nici nu știam dacă s-ar fi întors ; cînd o femeie pleacă, trebuie lăsată în libertate. De aceea mă ferisem ani de-a rîndul s-o întîlnesc, deși, cînd veneam la Trăndafil și Cornelia, o știam la capătul străzii. Nu voiam să aflu nimic, nu întrebasem pe nimeni, acum era medic, dacă nu renunțase la facultate. Luîndu-mă după o fotografie de nuntă, știam că se măritase, poate locuia în alt oraș, poate avea copii, dar nu voiam să mi-o închipui greoaie și îngroșată, cînd o știam cu mijlocul atît de subțire, cu sînii făcuți pentru voluptate, nu ca să alăpteze. Acestea sînt gînduri de la vîrsta erotică, să-mi fie îngăduite. Nu ne ascunsesem nimic unul altuia, nu ocolisem nici o frivolitate, și acum, asupra noastră cădeau bombele.

Frontul din răsărit era încă departe, în schimb, aliații debarcaseră în Sicilia, și înaintau spre nordul Italiei. Important pentru ce-a urmat un an mai tîrziu este că orașul Foggia, la sud de Bari și aproape de Adriatică, era în mîinile lor, cu aerodromul vestit de unde puteau să decoleze fortărețele zburătoare, încărcate cu tone de bombe și cu destulă benzină ca să ajungă pînă deasupra României și să se întoarcă.

Pînă atunci, cu o vară înainte, a venit cu totul pe neașteptate o gigantică escadră americană, vreo sută optzeci de fortărețe zburătoare și alte tipuri de bombardiere, dar cu toată surpriza, în miezul zilei și la mică înălțime — însemna un hazard atît de mare, încît au fost doborîte mai mult de jumătate din ele. O armată fără imensele resurse ale Americii și fără spiritul *western* al luptătorilor, pe care i-am preamărit de cîte ori am avut ocazia, deși unii nu-i socoteau, mai ales pe aviatori, decît niște mercenari dornici de aventură și de parale, ar fi putut să-și piardă cumpătul în fața unei încercări atît de grele, să se tragă înapoi, cu prudență. Nu spun că n-a plîns nimeni în America, în Anglia și în întreaga tabăra aliaților, dar comandanții și-au păstrat sîngele rece, armata nu și-a luat gîndul de la victorie, și a mers înainte, în sunetul fatidicului semnal emis de radio Londra, ritmul dat de timpani al primelor patru note din Simfonia Destinului.

Se spunea că, în vederea bombardamentului neașteptat de nimeni, în nordul Africii, de unde avea să decoleze escadra, s-a construit macheta rafinăriilor de la Ploiești, plasarea lor în topografia orașului, și echipajele s-au exersat pe viu, zile îndelungate, cum să-și execute misiunea. Fiecare pilot își știa ținta atît de bine, încît putea s-o recunoască și printre salvele artileriei antiaeriene, și sub focul de mitralieră al avioanelor de vînătoare. Fiecare bombardier știa unde să-și lase bombele, fiecare mitralior își cunoștea cîmpul, pe care trebuia să-l apere și, în sfîrșit, toți știau cînd și pe ce itinerarii să se întoarcă.

Dar pentru germani, rafinăriile de la Ploiești și Cîmpina erau un gaj prea mare, vital pentru continuarea războiului, astfel că în zona celor două orașe concentrară mari forțe de apărare ; la sfîrșitul bombardamentului, m-am dus pe cîmp și am văzut bateriile lor antiaeriene, cu

țevile tunurilor fumegînd încă. Am crezut că toți servanții muriseră, erau întinși pe spate în iarbă sau în țărînă, fără să miște, fără să respire ; m-am apropiat, și atunci unul a deschis ochii, albaștri ca bolta cerului pe care o ciuruise, dar n-a avut putere să mă întrebe ce căutam acolo ; dormea răpus și a căzut iarăși în somn, ca în letargie. Toți dormeau, nimic nu putea să-i trezească. Atunci am avut cea mai vie imagine a ceea ce numim istovire ; folosisem adesea cuvîntul, fără să-i simt adevărata și întreaga lui cuprindere ; acum o vedeam cu ochii, istovirea e vecină cu moartea, cînd trupul omului și-a pierdut ultima forță, și renunță să mai trăiască. Să nu se creadă că e o greșeală ; deși uniforma artileriei era de un verde cenușiu, ca de cîmpie, eu am văzut-o neagră, ca a batalioanelor SS, și nu m-a înșelat ochiul, țin minte că mi s-a părut sinistră. Cred că apărarea antiaeriană de la Ploiești, cel mai important punct de apărare, era întărită cu trupe de siguranță, speranța lui Hitler.

Un an mai tîrziu, am cunoscut și ceața artificială. Alarma mă surprinsese mergînd spre centrul orașului ; atunci am zărit, ca pe niște fantome uriașe, în mantăi de protecție, soldați germani, deschizînd robinetele butoaielor cu substanța care se transforma în ceață. Erau multe, așezate pretutindeni ; ei semănau cu niște furnici gigantice, fugind în toate direcțiile, într-un cuib aflat în primejdie ; acel moment va fi sfîrșitul cărții.

Un supraviețuitor ar putea să-mi spună dacă în 1943 s-a folosit ceața artificială ; în locul unde mă aflam, pe strada Corneliei, n-am văzut-o, poate n-a fost timp să se deschidă robinetele, poate butoaiele nici nu erau instalate, atacul a picat din senin, într-o frumoasă zi de vară, cînd mîncasem, prima dată de la începutul războiului, pîine albă. Titus fusese rănit, venise într-un concediu medical de o lună ; de aceea mă și aflam acolo, ca să-l văd și să-mi povestească prin ce trecuse. Tadeu era pe front, tocmai în cotul Donului ; printr-un noroc sau printr-un disperat act de voință, n-a căzut prizonier, a izbutit să se retragă, în condițiuni vecine cu moartea. Tiberiu făcuse ce făcuse, la el mi se părea ffresc, și rămăsese acasă. Nici nu trebuise să facă mare lucru, nu-și căutase cine știe ce protecție. Protecția cea mai sigură ar fi fost domnul Pretoreanu, care

venea în vizită o dată pe săptămînă. Dar omul acesta, în primul război, ținuse în loc, el singur, cu carabina, o întreagă companie inamică ; s-ar fi dus și astăzi să lupte, dacă nu l-ar fi lăsat puterile. Cum ar fi ajutat el pe cineva, fie și pe fiul Alexandrinei, să se eschiveze de la o datorie străveche a omului ? Pînă și partizanii păcii, cînd țara lor e în primejdie, se duc s-o apere. Soluția lui Tiberiu era mai simplă, plătea leafă lunară, cinci mii de lei, unui plutonier de la Cercul de recrutare, și restul nu-l privea, era treaba celuilalt, destul că nu-l supăra nimeni.

După abdicarea regelui Carol, domnul Pretoreanu, care își lichidase aproape toate afacerile și ducea o viață și mai retrasă ca înainte, știa că războiul este pierdut, că lui Hitler nu-i va rămîne altceva decît să se sinucidă, dacă nu izbutea cineva să-l lichideze mai înainte ; căci nici vorbă nu putea fi de un gest disperat și eroic, să iasă la atac în fruntea unui pluton de infanterie și să moară în luptă ; doar nu era să fie el mai brav decît Kaizerul, care refuzase să-și salveze onoarea într-un fel asemănător, și preferase să se retragă în Olanda. Hitler n-avea unde să se retragă.

Domnului Pretoreanu, care cunoștea viitorul, nu-i rămînea decît să regrete că regele nu-i urmase sfatul, să meargă în vizită și la Stalin, să lase deschis drumul spre o viitoare înțelegere. Se vorbea de felurite păci separate, emisari ai beligeranților băteau drumurile între Cairo și Stockholm și cîte altele locuri secrete, dar domnul Pretoreanu nu-și făcea nici o iluzie că războiul va avea alt sfîrșit decît prevăzuse și îi spusese regelui : sau Germania, sau Rusia.

Deocamdată, americanii bombardau prima oară rafinăriile de la Ploiești și Cîmpina.

Eram cu Titus la o masă, pe trotuar, în fața prăvăliilor, cu o sticlă de vin pusă bine de Cornelia, pentru oaspeții cărora voia să le arate o simpatie deosebită ; nu mă pot plînge de felul cum se purta ea cu mine, aproape mă socotea de-al familiei, dar acum simpatia deosebită îl privea pe Titus, fiindcă avea pe mînecă triunghiul auriu al răniților ; un glonț îi străbătuse plămînul stîng, pe lîngă inimă ; cum lipsise puțin să moară, Cornelia se uita la el ca la Mîntuitorul care înviase și dăduse lespedea la o parte.

Deşi era duminică, prăvăliile rămîneau deschise dimineaţa, ca oamenii ocupaţi în timpul săptămînii să-şi poată face cumpărăturile. Mai înainte, duminica se respecta cu sfinţenie ; acum, în toiul războiului, oamenii nu se mai gîndeau decît să supravieţuiască. Prin uşa deschisă, o vedeam pe Dita la casă, nu-mi explicam cum se schimbase, nu cunoşteam dragostea ei pentru Odor, vedeam numai că devenea altă fiinţă, de la o zi la alta. Se mutase în casa mare, în fosta odaie a lui Odor ; chiar dacă divorţase, Cornelia nu se putea lipsi de ea, nu se gîndea s-o alunge. Vichi, noua nevastă a lui Tiberiu, stătea tot timpul în casă, nu era bună la nici o treabă, nici măcar să se plimbe, să-şi mişte picioarele.

Cred că întîi s-a auzit trăgînd artileria antiaeriană, şi pe urmă a sunat alarma ; cîteva minute mai înainte se auzise un tunet prelung şi înăbuşit, venind de la sud, din înaltul văzduhului. Chiar am crezut că tună cu adevărat, deşi pe cer nu se vedea nici un nor, dar cîteodată se întîmplă să tune şi pe vreme senină. În anul următor, învăţasem, mi se deprinsese urechea, auzeam huruitul motoarelor cînd avioanele abia treceau Dunărea. Însă niciodată n-am putut deosebi explozia bombelor de bubuitul tunurilor antiaeriene ; şi astăzi cred că zgomotele erau cam aceleaşi.

Acum, lumea ieşea speriată din case, se uita pe cer, apoi o lua la fugă spre pivniţe ; adăposturi mai bune nu existau. Atunci am văzut-o prima oară pe Vichi, a coborît din casă sărind pe scară din două în două trepte, ţinîndu-şi cu mîna capotul descheiat la toţi nasturii. Nu mi-aş mai îngreuia mintea cu încă un personaj, n-am nevoie de el, dar nu pot să uit că, trecînd pe lîngă noi, în fugă, marginile capotului îi scăpau din mînă, lăsînd să se vadă că n-avea nimic pe dedesubt decît pielea. O clipă am asemuit-o cu Aurica, fosta ţiitoare a lui Tiberiu, şi nu greşeam prea mult, era între ele o înrudire ; cam aşa se întîmplă, bărbaţii sînt atraşi de un gen al lor în ceea ce priveşte femeile, şi dacă au de unde alege, îl caută pînă îl descoperă.

Nu ştiu ce-o dusese pe fata asta în casa de pe strada Calomfirescu, nu părea să aibă douăzeci de ani, poate doar optsprezece, nu era nici urîtă şi nici măcar vulgară. Cunosc

mai multe cauze pentru care femeile își aleg o asemenea viață. Cauza, la Vichi, era indolența ; nu-i plăcea să învețe carte, nu-i plăcea să muncească, nu știa nici o meserie, și-o luase pe aceea pentru care nu se cerea nici măcar carnet de ucenic, necum diplomă. O comparam acum nu cu Aurica, deși mi-o amintea destul de bine, ci cu Dita, care ieșise din prăvălie și tocmai trăgea oblonul. Dacă ar fi fost să aleg dintr-o dată pe una din ele, m-aș fi oprit la Vichi, fără să zăbovesc nici o clipă. Dar dacă aș fi avut timp de gîndire, o zi, o lună, Dita ar fi ieșit biruitoare ; deși era mai puțin frumoasă, se cunoștea că, așa simplă și neinstruită cum avusese nenorocul să fie, în sufletul ei strălucea o lumină, o transfigura, făcînd-o seducătoare, sub o statornică haină de modestie.

Nu găsesc o explicație mai bună cu privire la miraculoasa ei metamorfoză, decît că avea darul devenirii ; prin acest dar făcuse efortul de a merge un an de zile la dentist, să-i repare dantura. Nu era un simplu detaliu, ci un principal act de tranziție. Odată cu dinții, ea își schimbase nu doar fizionomia, atît de respingătoare mai înainte, ci întreg eul. Dacă l-aș fi cunoscut pe acel dentist, pentru mine un creator de artă, m-aș fi dus să-i exprim admirația.

Vichi se oprise în poartă, neștiind încotro s-o apuce.

— Haide fuga în pivniță, la casa mare ! o îndemnă Dita.

O comisie de la Apărarea pasivă decretase pivnița ca adăpostul cel mai bun de pe stradă, împotriva bombardamentelor aeriene, în primul rînd pe motivul că avea două ieșiri, și oamenii puteau să se salveze, dacă pe una din ele cădea o bombă. Ce se întîmpla dacă bomba cădea la mijloc nu mai intra în socoteală, un acoperiș și două planșee de cărămidă boltită, între grinzi metalice, n-ar fi apărat pe nimeni. Pivnițele erau bune numai contra schijelor și suflului puternic al bombelor explodate în apropiere. Prin ce groază treceau oamenii în acele clipe, cînd pămîntul se zvîrcolea ca la cutremur, nu vreau să mai aduc aminte nimănuia.

Huruitul avioanelor se auzea tot mai aproape, venind din mai multe direcții ; artileria antiaeriană trăgea de jur-împrejurul orașului.

Dida fugea mai repede decît Vichi, voia să-l coboare pe Odor din odaie, fiindcă lipsea de la debitul de tutun, din față ; era sigură că el nu ținea seama de cele ce se întîmplau afară, stătea cufundat cu ochii și cu mintea în caietele de pe masă. Vichi, în papuci, își mișca greu picioarele, se împiedica la tot pasul, își regăsea echilibrul bătînd aerul cu brațele, capotul flutura liber, dar căruia din oamenii în goană spre adăposturi îi ardea să se uite la pielea ei goală ?

— Haide și noi la dăpost, spuse Titus, ridicîndu-se fără grabă. Nu de alta, dar nu vreau ca ai mei să-mi poarte grija.

Era calm și puțin ironic, desigur, în doi ani de război trecuse prin sute de bombardamente, nu mai puteau să-l impresioneze. În ce mă privește, nu ascund că îmi era frică, în afară de antiaeriană acum parcă se auzeau explodînd și bombe, apoi se auzea sigur răpăit de mitraliere. Tocmai cînd plecam spre casa mare, nevoit să merg la pas alături de Titus, în loc s-o iau la goană, la cîteva zeci de metri mai încolo Vichi se împiedică și căzu cu fața în jos, pe trotuar, ca retezată. Pînă să-i venim în ajutor, se ridicase și se uita la noi năuc ; avea genunchii juliți, sîngele se prelingea pe gambe, pînă la glezne. Oare nu-și dădea seama că stătea în ochii noștri goală tocmai cu partea care se acopere prima ? Halatul se mai ținea doar pe umeri.

— Să-ți fi pus măcar niște izmene ! Hai cu noi ! spuse Titus, apucînd-o de mînă.

Mă trimise cu ea în pivniță, iar el se duse în casă, de unde veni cu dezinfectante și pansamente. Se auzeau detunături, țăcănit de mitraliere, odată cu mugetul continuu al motoarelor, dar pe cer, atît cît îl vedeam între acoperișuri, nu treceau avioane, lupta se ducea la periferii, unde erau rafinăriile.

În pivnița întunecoasă era înghesuială, veniseră și vecinii, și alți oameni de pe stradă. Nu puteam recunoaște pe nimeni, auzeam țipete de spaimă cînd explodau bombele, căci oricît ar fi căzut de departe făceau pămîntul să tremure, împreună cu văzduhul, trecea spaima prin aer. Am zărit umbre omenești, femei, poate și bărbați, închinîndu-se și făcînd mătănii ; într-un fel era mai bine afară.

Titus o așează pe Vichi pe un butuc, în fața unei răsuflători pe unde venea o rază de lumină, și începu să-i șteargă rănile, cu tinctură de iod, care îi dădea usturimi, făcînd-o să țipe și să se zvîrcolească.

— Dacă nu stai liniștită, îți ard două palme ! o amenință Titus. Bărbată-tu unde este ?

— La București ! se smiorcăi ea. Putea să mă ia și pe mine.

— De unde știi tu ce-a mai rămas din București în clipa asta ?

Într-adevăr, nimeni nu putea să știe ce țintă avea bombardamentul. Nu știam nimic, așteptam prostiți să auzim șuierul unei bombe.

Un om, care se vedea că știe ce spune, își lămurea vecinii :

— Nu vă temeți dacă auziți șuierul bombei. Bomba care cade peste noi nu se aude.

Lămurirea lui nu făcu decît să mărească spaima oamenilor. Dacă bomba destinată lor nu se vestea în nici un fel, atunci putea să cadă în orice clipă.

Titus termină să pansеze genunchii fetei ; era îndemînatic, pe front făcuse sute de pansamente, e datoria soldatului să-și ajute vecinii loviți, pînă ce vin sanitarii. Oare Vichi, așa cum stătea, goală, în fața lui, la mai puțin de un metru, nu trezea în el nici o ispită ? Cînd legă ultima față, îi spuse :

— Acum cel puțin încheie-ți capotul, și cînd ieși de aici, vezi să nu ți-l ia vîntul !

Poate era singurul care credea că o să mai ieșim din pivniță. Lupta se înteți se, avioanele se apropiau de centrul orașului, cădeau bombe, tremura pămîntul, pivnița părea că se leagănă, țipetele îmi făceau urechile să țiuie și nu știam cît am să le mai suport, trăiam un coșmar și mă temeam că n-o să se termine niciodată.

Spaima poate să dea halucinații, să vezi chipuri și să auzi glasuri ; nu mi s-a întîmplat niciodată, deși spaima am trăit-o în multe rînduri ; ceva în conștiința mea a rămas treaz tot timpul, fără să se tulbure. Acum însă, cînd, peste două planșee de cărămidă și un acoperiș de țiglă, văzduhul părea că se rupe și-o să ne acopere cu toată

greutatea schijelor şi obuzelor antiaeriene agăţate în faldurile lui zdrenţuite, am auzit un glas, venit de departe, la început nelimpede, pînă ce s-a apropiat şi s-a transformat într-un ţipăt. Atunci, am recunoscut glasul Ioanei, care mă striga cu disperare, îl auzeam aievea, să fi fost halucinaţie aş fi văzut-o şi pe ea alături. Era un strigăt telepatic, ajuns la urechile mele pe o cale misterioasă, recunoscută, dar încă neexplicată.

Am simţit un apel, o putere irezistibilă m-a făcut să mă reped printre oameni, lovindu-i, călcîndu-i în picioare, am ieşit pe poartă şi am luat-o la fugă spre casa ei de la capătul străzii. Atunci abia mi s-a părut că era o halucinaţie, cînd am văzut deasupra mea un monstru aerian, tîrîndu-se pe deasupra caselor. Ajunsesem în dreptul grădinii de zarzavat a Corneliei, unde am rămas pironit locului, nu atît de groază, cît de nedumerire. Era un bombardier lovit, cu trei din cele patru motoare în flăcări, lăsînd în urmă trîmbe de fum roşu, ca nişte comete. Probabil echipajul apucase să se salveze, cerul în urmă era plin de paraşute deschise, de la multe alte avioane scoase din luptă. În această epavă zburătoare, mai rămăsese un om, pilotul, între motoarele care ardeau, asumîndu-şi o misiune de sacrificiu, să se tîrască pînă în cîmp, cu un singur motor, planînd cu ultimele lui forţe, ca să nu cadă şi să explodeze peste case, distrugîndu-le pe zeci de metri, incendiindu-le şi omorînd oamenii din pivniţe ; dacă nu apucase să arunce toate bombele, ar fi fost un dezastru. Deşi mi se părea o faptă supraomenească, înţelegeam limpede că de aceea pilotul nu se aruncase cu paraşuta, ca avionul să nu cadă în mijlocul oraşului. Mi-l închipuiam, ţinînd cu disperare comenzile, încercînd să piardă cît mai încet înălţimea, privind halucinat cîmpul, la cinci-şase sute de metri în faţă.

Trecu exact pe deasupra prăvăliei, poate la mai puţin de cincizeci de metri deasupra, şi atunci am văzut, fără să pot înţelege ce se întîmplă, cum Pantelimon, urcat pe acoperişul bucătăriei, trăgea cu praştia în maşina aceea a Satanei, urmărind s-o doboare, nedîndu-şi seama, în furia lui, că era scoasă din luptă, cu soarta pecetluită. Avea părul răvăşit, ochii roşii, trăgea piatră după piatră cu praştia lui de alungat ciorile, care acasă, în Bucovina, îi prădau nucii. Atunci mi-am amintit cum trăgea domnul Alcibiade în

zepelin, cu puşca de vînătoare ; în amîndoi era acelaşi cavalerism războinic şi aceeaşi naivitate, doi fii minunaţi ai speţei umane.

Cînd după mai puţin de o secundă avionul trecu pe deasupra mea, un detaliu nevizibil mai înainte m-a umplut încă o dată de groază, într-un grad care depăşea tot ce mă îngrozise vreodată. Pe trapa deschisă atîrna o bombă, care se agăţase de ceva, în clipa lansării, nu ştiu cum, nimeni n-ar putea să-mi explice, decît invocînd hazardul. În smucîturile avionului, pe care pilotul abia mai putea să-l stăpînească (poate acum ardea şi carlinga, fumul îl înăbuşea şi-i lua vederea), bomba se legăna într-o pendulare brutală, putea din clipă în clipă să rupă piedica în care se agăţase.

Ar fi trebuit să mă arunc la pămînt, deşi trecuse de mine, însă o forţă diabolică îmi ţinea ochii înţepeniţi asupra acelei bombe, să sufăr pedeapsa de-a o vedea cum cade. Şi am văzut-o, într-adevăr, căzînd în secunda următoare, a căzut lin, de parcă nu avea greutate şi a nimerit pe acoperişul unei case. N-am auzit zgomotul izbiturii, căci în clipa aceea avionul s-a lăsat brusc pe aripa stîngă, unde ultimul motor în funcţiune făcuse explozie. Apoi a virat, poate fără voie, în direcţia cimitirului, sau poate fusese ultimul gînd al pilotului : dacă nu putea să planeze pînă în cîmp, încă două sute de metri, să cadă mai bine între morminte, unde n-ar fi fost alte victime decît morţii.

Întîi am auzit impactul cu pămîntul, un trosnet surd, ca de arbore care se prăbuşeşte. În aceeaşi secundă, s-a ridicat un nor de fum, dincolo de ultimele case, şi abia după alte secunde mi-au ajuns la ureche exploziile, mai multe, explodau rezervoarele de benzină şi bombele nearuncate. Între aceste zgomote, n-am deslusit explozia întîrziată a bombei care căzuse peste o casă, i-am simţit numai suflul.

O şi luasem la fugă spre cimitir, cînd am observat că se făcuse linişte, lupta se terminase, nu se mai auzeau nici avioanele, nici artileria antiaeriană ; oraşul parcă murise, nu se vedea nimeni pe stradă. Numai cînd am ajuns la poarta cimitirului, au apărut primii vecini care veneau să vadă avionul în flăcări ; geamurile de la birourile administraţiei erau sparte, nu se vedea altă pagubă. Dar mo-

numentul fetiței cu ghiozdanul în mînă încetase să mai existe, avionul căzuse exact deasupra și îl spulberase.

În cădere, fuselajul avionului, încă necuprins de flăcări, se rupsese cam din spatele aripilor, și izbitura îl proiectase departe, dincolo de gard, unde căzuse pe burtă, lîngă o baterie antiaeriană. Servanții în uniforme negre dormeau trîntiți pe spate, poate nici nu-l simțiseră, sau nu aveau puterea să deschidă ochii. Voiam să știu dacă oamenii din echipaj săriseră într-adevăr cu parașuta sau erau zdrobiți înăuntru. În spatele meu, rămășițele avionului continuau să ardă și mulțime de oameni, ieșiți din adăposturi, după trei ceasuri terorizante, se îmbulzeau pe poartă, să vadă.

Ce să mai vadă decît flăcări și fiare înroșite, poate un trup omenesc, chircit, calcinîndu-se ? După ce suferiseră spaima, oamenii voiau să-și ia satisfacția, să priveáscă de aproape monstrul care îi făcuse să tremure prin pivnițe.

Am sărit gardul, am trecut pe lîngă bateria antiaeriană al cărei servanți păreau morți, așa cum dormeau cu fața în sus, fără să miște. Unul a deschis ochii albaștri, dar numai o clipă, m-a văzut, sau nu m-a văzut, nu știu ; n-a scos o vorbă și a căzut iarăși în somn, ca în moarte.

Fuselajul zăcea la vreo cincizeci de metri, chiar dacă ar fi căzut mai aproape, servanții bateriei și-ar fi continuat somnul. Nu se vedea venind nimeni, nu se prinsese de veste, dar curînd curioșii urmau să dea năvală. Aveam oare ceva împotriva lor, le dezaprobam curiozitatea ? La unii poate nu era numai curiozitate, s-ar fi găsit și ceva bun de dus acasă, o raniță burdușită cu ciocolată și cutii de conserve, saltele pneumatice, saci de dormit, pături sau chiar o parașută, de mătase naturală, bună pentru cămăși de duminică sau rochie de mireasă. Oare pe mine de ce nu mă judecam, ce nevoie mă aducea acolo ? Era și la mine o curiozitate, dar de altă natură, mai chinuitoare, o obsesie, născută în clipa cînd am văzut avionul tîrîndu-se peste case și am știut că o să se prăbușească : voiam nu să văd o mașină distrusă, ci să înțeleg gestul pilotului, de ce nu se salvase cu parașuta.

După război, am văzut un film de aviație, inspirat de fapte trăite. O escadrilă de vînătoare trebuia să evacueze un aerodrom și să se mute pe altul. Mecanicul unuia din

avioane l-a rugat pe pilot să-l ia cu dînsul, altfel avea de făcut un drum lung cu camionul, împreună cu tot personalul nenavigant al escadrilei, eşalonul rulant, aşa se cheamă. Asemenea avioane sînt făcute pentru un singur om, se ştie. Pilotul a convenit să-l ia pe mecanic, fiindcă îl simpatiza, l-a înghesuit într-un cheson lateral de pe fuselaj, unde omul abia încăpea, cu genunchii la gură. Pe drum, avionul, atacat de aviaţia inamică, a suferit avarii care nu mai lăsau nici o speranţă, pilotul trebuia să se salveze, dar în spatele lui el ştia că există un om viu, care nu avea paraşută.

Sînt multe nopţi cînd mă trezesc cu această dramă în minte ; ea este nespus mai zguduitoare decît cea mai puternică din dramele de teatru care mi-au format sufletul în şcoală, dezbătînd lupta între slăbiciune sau laşitate şi datoria de conştiinţă. Oricum, omul fără paraşută era condamnat la moarte ; pilotul în schimb putea să scape, şi prin acest gest el nu modifica deloc soarta celuilalt. Oricine, judecînd din afară, va spune că e mai bine să fie un singur mort, mai ales că al doilea, trăind, rămîne bun pentru luptă, ceea ce la război mi se pare a fi singurul considerent de luat în seamă. La fel gîndea şi pilotul în acele momente dramatice, şi avea un motiv mai puternic decît cel spus înainte, motivul imperativ să se salveze cu paraşuta : orice om viu vrea să trăiască. Lupta din sufletul lui socotesc a fi fost înspăimîntătoare, dar pînă la urmă, împotriva tuturor instinctelor omeneşti, viscerale, la el a învins simţul onoarei, de a rămîne solidar cu tovarăşul lui, sortit morţii ; avionul a făcut explozie la atingerea cu pămîntul.

Nu mai văzusem niciodată de aproape o fortăreaţă zburătoare ; pe cer, la înălţime, mi se părea de o şchioapă. Aici zăcea numai jumătatea ei din spate ; din catapultarea prin aer căzuse pe burtă, ca la o aterizare forţată sfîrşită cu bine. Părea intactă, şi era în structura ei de bază. În schimb, în tablă se vedeau găuri de schije, sau de gloanţe, în unele locuri dense ca nişte snopuri. O uşă laterală fusese smulsă din balamale, mi-am băgat capul înăuntru şi am descoperit un hangar unde ar fi încăput zece automobile, şi încă pe atîtea puse pe acoperişurile primelor. Era

gol, luminat prin partea din față, ruptă din cealaltă ; se vedeau lonjeroane de aluminiu, traverse, o rețea de piese metalice, în lungul căreia erau fixate cabluri și tuburi, colorate în toate felurile, ca jucăriile. Turela mitraliorului, de deasupra, era goală, asemeni cea de sub coadă, numai că plexiglasul mulat pe carcasa de aluminiu se spărsese în cădere ; toată lumea sărise cu parașuta, era limpede, aveam dovadă că pilotul nu făcuse altceva decît să-și sacrifice viața, ca avionul să nu cadă peste case ; ar fi distrus poate o stradă întreagă.

Abia cînd să plec am zărit o umbră, o siluetă omenească neclară, într-un ungher al fuselajului, mai spre coadă, unde cădea mai puțină lumină. Apoi am deslușit că era un aviator, un negru, băiat tînăr, în combinezon de zbor, cu casca în cap, și în cască, drept în mijlocul frunții, se vedea o gaură înnegrită, o urmă de glonț ; pe obraz abia cursese o șuviță de sînge, care se închegase și se învinețise.

Stătea în picioare, rezemat într-un unghi al peretelui, de neînțeles cum rămăsese țintuit acolo ; părea gata să meargă. M-am mirat că era în picioarele goale, numai cu ciorapii ; sosisem primul, n-ar fi avut cine să-l jefuiască. Pe urmă, i-am descoperit cizmele, aruncate la vreo doi metri, cizme negre, cu blană, scurte pînă la gleznă.

Nu pot face o regulă din această întîmplare, plus încă două, pe care le-am văzut eu însumi, cu ochii ; păstrez doar pentru mine ideea că oamenilor morți de moarte violentă, cînd probabil un spasm puternic le străbate corpul, încălțămintea le iese din picioare. Am văzut pe șoseaua Constanței un om omorît de o mașină. Venise poliția și salvarea ; aceasta din urmă nu mai avea ce să facă, decît să ducă mortul la morgă. Mortul zăcea pe asfalt, n-am putut să-l văd la față, fiindcă era acoperit cu jurnale, unul din ele *Universul* și exact pagina cu decesele. I-am văzut picioarele goale, numai în ciorapi, pantofii săriseră mai încolo.

De curînd, într-o seară, am fost martorul accidentului, cînd un automobil coborînd în goană pe Schitu Măgureanu, dinspre Știrbei Vodă, a luat în bot un pieton care traversa strada cu imprudență. Am auzit limpede bușitura, l-am

văzut pe bietul om zburînd prin aer și căzînd pe caldarîm, la cîțiva metri ; pantofii, în schimb, i-au sărit din picioare și au zburat pînă în gardul Cișmigiului.

Aviatorul negru avea ochii deschiși, mari, căprui, pe care, acum, de cînd am fost în America, îi cunosc atît de bine, fiindcă seamănă unii cu alții, mai ales la expresie. Aș fi aruncat la picioarele lui o floare de cîmp, dar m-am rușinat, fiindcă n-ar fi fost un gest pentru el, ci pentru mine. „Îmi pare rău pentru ai tăi ! i-am spus în gînd, cu un glas care însă îmi suna limpede în ureche, de parcă aș fi vorbit tare. Tu, în schimb, n-ai a te plînge ; ai scăpat de orice grijă, ești mai liniștit decît mine !“ Nu mă simțeam morbidizat de tot ce se întîmplase, ci cu adevărat mă împresurau grijile și creșteau încontinuu.

Cînd am sărit gardul înapoi, în cimitir, am dat cu ochii de banca unde stătusem cu Ioana, lîngă crucea omului mort de sifon la nuntă. Acolo începuse idila noastră. Și deodată m-am dezmeticit, mi-am adus aminte că ieșisem din pivniță chemat de glasul ei, și o uitasem, înspăimîntat de avionul care zbura jos, peste acoperișuri. O presimțire grea a renăscut în mine, făcîndu-mă s-o iau la fugă spre casă. La capătul celălalt al străzii noastre, am văzut o mașină de pompieri, roșie, și două ambulanțe albe ; în jurul lor forfoteau oameni, se auzeau țipete și bocete. Prin porțile pe unde treceam, cîte o femeie bătrînă plîngea cu mîna la gură.

M-am apropiat și am rămas împietrit, în mijlocul străzii, nevrînd să cred, neputînd înțelege : casa Ioanei nu mai exista, în locul ei era un crater plin de ruine. Fusese o bombă de sute de kilograme, dacă, deși căzuse de la cîteva zeci de metri, trecuse prin acoperiș, prin tavan, prin pardoseală și explodase în pivniță. Pompierii scoteau morți de sub ruine, unii stîlciți și făcuți bucățele.

Lîngă portița rămasă în picioare, cînd restul în jur era făcut vraiște, chiar și pe la casele vecine, cu geamurile sparte, cu ușile smulse din balamale, cu parte din acoperișuri zburate, stătea în picioare, rezemată de un stîlp, o apariție stranie, o femeie în zdrențe, palidă, plină de moloz, privind în jur rătăcită. O șuviță de sînge i se închegase pe brațul stîng, ca pe obrazul aviatorului negru. Un

sanitar se străduia s-o ducă spre ambulanță, dar ea se împotrivea, ținîndu-se de stîlp, fără să vorbească, fără să înțeleagă.

Scăpase singură, din toată familia, toți erau morți, unii nici nu puteau fi recunoscuți decît după vreun inel, vreun lucru de îmbrăcăminte. Ieșise să fumeze, nu mai suporta aerul din pivniță și nici nu și-ar fi putut aprinde țigara între oamenii atît de înghesuiți că abia mai respirau, în spasmuri. Stătea pe o bancă în fundul grădinii ; nu-și dădea seama ce se întîmplase, suflul exploziei o aruncase în nucul de lîngă portiță, de unde o coborîră pompierii, cu scara, nevătămată, în afara unei zgîrieturi, deasupra cotului ; ramurile elastice și frunzișul des amortizaseră șocul fizic ; mintea însă o avea rătăcită în parte, știa doar că trăia și restul familiei murise, tatăl, mama, o bunică, o mătușă, două surori, bărbatul uneia din ele. Celălalt era plecat, lucra la rafinăria „Vega", dar scăpase de bombe și curînd se întoarse ; în afară de nevastă, îi muriseră și copiii, trei, sub cinci ani cel mai mare, cel mai mic încă în scutece.

Am recunoscut-o mai mult prin instincte, m-am apropiat și am chemat-o pe nume :

— Ioana !

O parte din rochia ei sfîșiată atîrna printre frunzele nucului.

M-a privit fără să mă recunoască, dar și în ea instinctele trezeau o reminiscență a prieteniei noastre de altădată. Exact în locul unde ne aflam acum o visasem, jucînd gajul cu ața ținută în gură ; era visul meu, dar parcă începea și ea să și-l însușească.

— Vino cu mine ! i-am spus, luînd-o de mînă. Aici nu ai ce face. O să se îngrijească altcineva...

Nu puteam să spun de cine să se îngrijească, n-aveam curaj să pronunț îngrozitorul plural al morții.

M-a urmat supusă, am dus-o la Cornelia, care mă văzuse trecînd în sus și acum aștepta în poartă, plîngînd și ea cu mîna la gură, ca bătrînele. A luat-o în brațe, cu obrazul scăldat în lacrimi, apoi sprijinind-o ușor a dus-o în odaia ei, a întins-o în pat și a scos de pe ea ultimele zdrențe.

— Stai aici, mi-a spus, să mă ajuți, adu-mi ligheanul și o găleată cu apă ! Nu trebuie să închizi ochii, știu că ai văzut-o goală.

O văzusem, aveam douăzeci și doi de ani atunci, ea abia nouăsprezece, acum împlinisem treizeci și trei, ea treizeci, dar nu se schimbase, nici cuta de sub sîni nu era mai pronunțată ca în ziua cînd ne despărțisem. Poate doar dinții își pierduseră din strălucire, știa, și totuși nu putea să renunțe la țigare. Mai tîrziu, cînd își venise în fire și a vrut să fumeze, am certat-o :

— De ce vrei să te urîțești înainte de vreme ?

— Nu m-am urîțit încă ?

Am tăcut, dar mă simțeam fericit că reînviase.

— Vezi, spuse ea în continuare, cînd a trebuit să mă despart de tine am avut atîta voință ; totdeauna am avut voință, cînd a trebuit să mă despart de cineva. De tutun nu pot să mă despart, e amantul meu pe vecie !

Cornelia nu se încumeta s-o ducă în baie, era încă rătăcită, ne privea somnambulic. A spălat-o de moloz și de funingine pe tot trupul, cu buretele, a șters-o, și după ce a învelit-o cu un cearșaf, s-a dus în colțul odăii, unde era un cufăr mare, de Brașov, cu înfloriturî colorate, cufărul de zestre al fetelor de pe vremuri ; nu înțelegeam cum ajunsese în casă, ea nu avea nici un căpețel de ață.

— Haide să-i alegem o rochie, mi-a spus, ridicînd capacul.

Am rămas surprins, în cufăr erau numai rochii negre, de doliu.

— Le-am făcut, ca să fie, nu știi niciodată cînd e nevoie de ele. Asta este pentru Alexandrina, da-i-ar Dumnezeu o viață lungă și fericită. Asta-i a mea, facă Dumnezeu ce crede mai bine ; cît oi fi de folos cuiva, să mă țină, cînd n-o mai avea nimeni nevoie de mine, să mă cheme.

Erau acolo rochii pentru Miercana, pentru Dita și pentru toate femeile din familie, soția lui Titus, a lui Teofil și a lui Tadeu, deși afară de prima, aflată aici în refugiu, celelalte lipseau din casă. În sfîrșit, o rochie era pentru Vichi, care nu făcea nici o treabă s-o merite.

— Eh, pînă să moară ea, putrezește mătasea ; eu mi-am făcut datoria. Dar e frumoasă putorișca, și frumusețea tot-

deauna învinge, m-a înmuiat și pe mine ; dacă aș fi mai bogată, i-aș cumpăra trăsură, să nu umble pe stradă ca toată lumea.

Era mult prea indulgentă, mult prea bună, sau mult prea înțeleaptă ? Oricum, nu credeam că odată ar putea să greșească.

Fiindcă le știam pe amîndouă cum erau clădite, căci de dimineața Vichi îmi stătuse în față mai mult despuiată, am socotit că rochia ei i s-ar potrivi Ioanei. Ceea ce s-a dovedit întocmai. Cornelia a mai trebuit doar să-i facă două pense în talie. Rămăsese Ioana atît de subțire ? M-am uitat la ea cu invidie, care în împrejurări nu atît de tragice poate s-ar fi transformat în dorință, dacă dorința nu se trezise mai dinainte și stătea ascunsă.

Pe urmă, am ieșit amîndoi în curte și ne-am așezat în șezlonguri, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nici o nenorocire. Pantelimon săpa grădina. O rochie neagră poate să fie frumoasă, poate să fie seducătoare ; o rochie de doliu, pe o femeie tînără, ascunde în ea o provocare perfidă, cum i-ar rîde morții în față, arătîndu-i cîtă viață fierbinte acoperă.

O clipă de zbucium a fost cînd a intrat pe poartă Anton Petrescu, cumnatul Ioanei, singurul în afară de ea care scăpase viu din toată familia. Ioana îi ieși în întîmpinare. Într-adevăr, așa cum o vedeam de la spate, talia ei, după atîția ani, era uimitor de subțire.

Seara am stat mult de vorbă, singuri, în aceleași șezlonguri ; puțină lumină venea din casă, pe ferestre și pe ușa deschisă. Trandafil avea elevi la meditație ; toată ziua nu schimbasem o vorbă cu el, părea că bombardamentul nu-i făcuse nici o impresie. Cornelia a pus o măsuță între noi, și ne-a dat de mîncare. Atît de pierdută cîteva ceasuri mai înainte, acum Ioana mînca fără nici o reținere, mușcînd din friptură, din coltucul de pîine, cu o poftă animalică ; avea o gură de fiară flămîndă. Simțeam că ar fi făcut orice, cu aceeași poftă.

Dita a trecut pe lîngă noi, ducînd mîncare cu sufertașul lui Odor. S-a oprit, a mîngîiat obrazul Ioanei, i-a spus că îi face patul la ea, în odaie, apoi s-a dus mai departe.

— Ce s-a ales de tine ? am întrebat-o pe Ioana.

— Sînt medic pediatru, la Iași, dar eu nu am copii ; nu pot să-i am și nici nu mi-ar plăcea. Destul că îngrijesc copiii altora ; mi se pare o treabă mult mai frumoasă.

— Știam că te măritaseși !

— Am fost, un an, și-mi ajunge ; n-am să mă mărit a doua oară. Cînd n-ai copii, ce poate să te lege de un bărbat ? Te plictisești repede. Am încercat cu mulți, îți vorbesc din experiență ; unii mi-au făcut greață din prima seară.

— Cu mine ai fost mai milostivă !

O clipă s-a încruntat și m-a privit aspru :

— De ce vrei să-mi aduci aminte ?

— Uitaseși cu totul ?

S-a îmblînzit, s-a uitat la mine cu tristețe :

— Iartă-mă, nu uitasem !

— Acum ce-ai să faci ? am întrebat-o.

— După înmormîntare ? Nu știu. La Iași nu mă mai întorc ; se apropie frontul, multă lume se gîndește de pe acum la refugiu. Am să-mi caut un post aici, sau la București. Sau la dracu'.

Pe urmă, a rămas mută, pînă ce a venit Dita și a chemat-o la culcare. Se făcuse tîrziu și fusese o zi groaznică pentru toată lumea. La starea Ioanei nu puteam să mă gîndesc, fără să-mi simt inima sugrumată. Mi-era rușine că remarcasem cît avea talia de subțire.

Cînd să se ridice din șezlong, am simțit că ezită, parcă își pierdea puterile. Se lăsă la loc, pe spate, închise ochii și-mi spuse în șoaptă :

— Ia-mă cu tine !

Fiindcă tăceam, a adăugat, cu glasul mai ferm, părea că-i un avertisment, o notificare :

— Pentru o vreme !

Înțelegeam ce voia să spună, că la ea nimic nu durează și la rîndu-i înțelegea că înțelesesem. Pe urmă, glasul ei deveni blînd, poate se gîndea că nu-i bine să pui condiții din capul locului.

— Ia-mă cu tine ! spuse încă o dată.

Rămăsesem nemişcat în şezlong, doborît de aduceri-aminte, speriat de cîte urmau să se întîmple de aici încolo, cu mine, cu ea, cu lumea. În uşă, Ioana se întoarse şi repetă, în şoaptă :

— Ia-mă cu tine !

Părea o implorare ; nici un om n-ar înţelege la fel, dacă nu i s-a întîmplat o dată ca, în mijlocul unei lumi vii, să se vadă fără de nimeni.

41

Fiindcă mă aflu aproape de sfîrşitul cărţii, mi se pare nepotrivit şi chiar indecent să amintesc tocmai acum fapte a căror evocare nu s-ar justifica decît cronologic, fie că ar fi vorba de frivolităţi, fie de marile întîmplări istorice ; aşa cum am spus în mai multe rînduri, ele îşi vor găsi locul în altă parte ; povestirea nu e punctată de calendar, ceea ce ar fi fost mult mai simplu pentru mine, ci de sentimentele povestitorului. Ştiu şi din literatură, care este mai puţin teoretizată, şi din muzică, ale cărei reguli se cade să fie bine cunoscute celui ce se încumetă să compună o simfonie, sau măcar o mică suită, ştiu, în sfîrşit, din observaţii directe asupra vieţii că un şir de idei, sau de întîmplări, spre a fi înţelese mai bine şi a nu deveni monotone, trebuie să se alterneze între ele ; pînă şi un exerciţiu fizic, un program de gimnastică, se supune aceloraşi reguli, aşa se învaţă în şcoală ; nu se fac de două ori la rînd mişcări pentru braţe, şi de două ori mişcări pentru picioare ; unui alegro sau altei părţi repezi îi urmează un adagio sau altă parte lentă ; între două scene tragice, la teatru sau în carte, e bine să fie un interludiu, nu o scenă comică, fiindcă ar putea să devină grotească, altceva, un prilej de destindere pentru spectator sau pentru cititorul cărţii. Condiţia, firească, rămîne ca asemenea alternanţe să nu slăbească tensiunea ideii mai importante.

Între ziua reîntîlnirii mele cu Ioana, ca să nu spun pe numele ei adevărat acelei zile tragice, și ziua încă mai tragică a sfîrșitului, s-au scurs opt luni încheiate. În acest timp, s-au petrecut mari fapte istorice, și mari drame în viața oamenilor. Sentimentele care îmi ordonează acțiunea cer acum să trec peste ele, fără să le dau ultării, ci punîndu-le bine, și să trec la ziua deznodămîntului, asemănătoare cu cea povestită mai înainte, fără să le despart printr-un interludiu. Fiindcă nici n-ar putea fi despărțite, fiindcă judecînd chiar istoric una este urmarea celeilalte iar luîndu-mă după sentimentele mele directrice alcătuiesc o singură întîmplare.

În acea zi, nu cu mult timp înainte de Paștele anului 1944, Cornelia sărbătorea întrunirea întregii familii. Se aflau toți acolo, cum visase minunata femeie ; Titus, rănit a doua oară, venise din nou în concediu, Tadeu, care luptase la nord de Iași, se afla cu regimentul în refacere într-o tabără de la marginea orașului și seara venea acasă, unde se aflau și ai lui, nevasta și copiii, pe care îi adusese cu el, ca să nu-i lase în fața frontului. Pentru ziua festivă își luase învoire, cum făcuse și Teofil, cu multă stăruință, fiindcă, deși regele era la Sinaia, batalionul de gardă se afla consemnat în incinta palatului, într-o alarmă continuă, ceea ce lumea de pe stradă n-ar fi putut să știe, nu știau nici ziariștii, nici guvernul, și nici măcar Siguranța. Eu, la rîndul meu, știam mai puțin decît oricine, fiindcă pe Teofil nu-l vedeam, și dacă l-aș fi văzut, nu era să-și dea drumul la gură ; iar singurul meu informator, Bob, cu slujba lui ciudată la palat, plecase odată cu regele Carol al doilea.

Pe lîngă acestea, eram din nou preocupat de Ioana, care acoperea acum tot orizontul vieții mele. Lucră la spitalul de răniți din Cotroceni, fostele grajduri regale, și își luase o cameră în apropiere. Prin una din cele mai ciudate coincidențe, era chiar camera modestă de pe strada Carol Davila, unde locuiam în timpul iubirii noastre și unde amintirea ei stăruia și astăzi. Chiar așa mi-a spus, după ce se mutase : „E imposibil să mă contopesc cu cea

de atunci ; rămînem două fiinţe diferite. Cînd intru, o găsesc pe *ea* în vîrful patului, privindu-mă ca pe o străină. Care din noi două o fi cea adevărată ?"

Ne vedeam rar, sîmbăta şi duminica, dacă nu era de gardă ; deşi aveam o casă confortabilă şi plăcută, de obicei mă duceam eu la ea, ca s-o scutesc de un drum cu tramvaiul, ştiind că era mult mai obosită decît mine. Şi întocmai ca ea, cînd intram în camera mea de odinioară şi o găseam în vîrful patului, locul ei de predilecţie, azi ca şi odinioară, mă întrebam care din ele mă aşteaptă.

Nu ascund că mă întrebam mai mult decît adesea, mă întrebam tot timpul ce făcea ea în serile cînd era singură. Nu m-am dus niciodată pe neaşteptate, aşa ceva n-am făcut niciodată, cu nimeni, dar de pîndit am pîndit-o. Am spus de mult că nu mă pricep să urmăresc pe cineva, pot să mă trădez cu uşurinţă, în schimb, ştiu să stau la pîndă şi chiar îmi place ; dealtfel, nici nu pierd timpul, aşa am prilejul să mă gîndesc la viaţa mea trecută şi viitoare, la oamenii cunoscuţi şi la întîmplările lor, corelîndu-se cu ale mele, socotind care din noi am făcut mai rău sau mai bine în anumite împrejurări, ceea ce este o bună şcoală pentru suflet şi pentru minte.

Fereastra Ioanei dădea într-o curte interioară, dar fiind mai sus decît casa vecină, se vedea bine din stradă. Pîndeam lipit de zidul Facultăţii de medicină, în umbra dintre două felinare. Dacă sus era lumină, aşteptam să văd o umbră trecînd prin faţa ferestrei ; să fi fost un bărbat, a doua zi n-aş mai fi stat la pîndă. Mă gîndeam la răniţii ei de la spital, tinerii ofiţeri bandajaţi la tîmplă ; poate unul, înainte de a pleca în permisie, venea să-i facă o vizită.

Cînd fereastra era întunecată, o aşteptam să se întoarcă, deşi se putea prea bine să fi stins lumina devreme. Dar nu s-a întîmplat aşa niciodată : totdeauna am văzut-o venind, mai curînd sau mai tîrziu, pe urmă am plecat acasă ; nu aveam nici o dovadă că în urma ei nu venea altcineva, însă nu simţeam nici o gelozie. Datoria mea era doar să stau la pîndă ; am înţeles mai tîrziu pentru ce raţiune. Încolo, după drama pe care o suferise şi nu putuse s-o uite, deşi nu mai purta doliu, socoteam că avea dreptul la orice viaţă ; judecînd după zguduirea căreia îi supra-

vieţuise, morala curentă devenea imoralitate ; ticăloşia destinului trebuia pedepsită, măcar scuipînd-o.

Într-o seară, întîrziase mult, pîndeam de la opt, cînd de mult era întuneric, şi trecuse de zece. Deşi îngheţasem, căci se apropia luna noiembrie, aveam de gînd să aştept pînă la miezul nopţii ; dacă nu venea nici atunci, nu putea să mai vină, se dusese în altă parte, ştiam că nu era de gardă, ştiam de asemeni că pînă seara nu sosise nici un tren cu răniţi, care pentru spital ar fi însemnat o noapte agitată. Trecusem pe acolo la opt, cînd venisem, şi era linişte.

Se făcuse ora unsprezece cînd m-am pomenit cu ea, ieşind de pe o străduţă laterală, aproape de locul unde stăteam la pîndă. M-a surprins că nu era mirată, a venit fuga la mine, m-a luat de mînă, nu mă lua niciodată de braţ şi m-a tras grăbită spre casă.

— Nu mă întreba nimic, mi-a spus, sînt îngheţată, haide sus şi fă focul, repede !

A stat cu mîinile şi cu picioarele în faţa sobei de tablă, cu uşiţa deschisă, fără să scoată o vorbă ; parcă avea limba îngheţată. Camera s-a încălzit repede, atunci şi-a scos toate de pe ea, după obiceiul ei dintotdeauna, s-a urcat la locul obişnuit, în fundul patului, s-a învelit cu un pled, apoi şi-a despletit părul ; era cel mai feminin din gesturile ei, aproape un semnal, căci de obicei premergea dăruirea.

— Acum pune de ceai, şi ascultă-mă.

— De unde veneai ? am întrebat-o.

— De după colţ ; am stat la pîndă. Voiam să văd pînă cînd eşti în stare să aştepţi acolo, dar n-am mai putut, am îngheţat, m-am dat învinsă. Trei ceasuri de pîndă ! Merit o răsplată !

— Şi eu nu ?

— O, ba da, o răsplată mai mare. Fiindcă ai stat de multe ori la pîndă.

— De unde ştii ?

— Fiindcă te vedeam, am ochi de pisică, văd bine noaptea.

— De ce nu te-ai apropiat ?

— Tu de ce n-ai venit după mine ?

Eram chit, am rîs și am luat-o în brațe.

— Să nu te grăbești, răsplătește-te !

Apa de ceai se evaporase, am umplut iar ibricul și l-am pus să fiarbă.

— De ce mă pîndești ? mă întrebă Ioana. Cînd o să vină alt bărbat în viața mea, n-am să-ți ascund.

— Știu ! Pîndesc pentru că e un fel de a-mi prelungi ședeрea cu tine, fără să ne uzăm nici unul, nici altul.

— Ideea îmi place, dar n-am să spun că e ingenioasă ; e mai degrabă pesimistă. Crezi că ne uzăm, într-adevăr ?

— Tu știi mai bine !

— Ai dreptate ! Cîte femei te-au uzat, pînă astăzi ?

— Nu prea multe...

Cu toate că sînt emotiv, ceea ce știu din adolescență, cu toate că uneori am avut slăbiciuni umilitoare, mă bucur de un suflet puternic, am aflat după multă trecere de vreme.

— Emoții și slăbiciuni nu-și pot îngădui decît oamenii cu sufletul tare ! spuse Ioana.

Nu uitasem întrebarea ei de mai înainte ; avea nevoie de o replică :

— Și pe tine ? Cîți bărbați te-au uzat ?

— Nu prea puțini... Dar eu caut în ei cu totul altceva decît își închipuie oamenii. Bineînțeles că prețuiesc în primul rînd virilitatea și voluptatea, numai că n-aș da pe ele doi bani dacă n-ar crea în sufletul meu o stare de poezie. Iată ce caut și ce aștept. Și dacă ai ști cu ce sete, cu ce dăruire !

Știu, cred, îi plîng pe ignoranții sau pe fățarnicii care nu pot înțelege !

* * *

Era dimineața, spre prînz, la 4 aprilie, ajunul zilei cînd trebuia să merg la masa festivă a Corneliei. Mă gîndeam, atît de absorbit de viața mea viitoare, cu totul imprevizibilă, încît, deși am auzit alarma aeriană, o sirenă suna chiar

pe acoperișul casei mele, nu i-am perceput înțelesul și mi-am continuat gîndurile, din ce în ce mai întunecate, pînă ce n-am mai putut să judec, ci m-am pierdut într-un haos fără speranțe. De acolo înainte, dacă voiam să mă apăr de nebunie, trebuia să revin la realitate, și am revenit, odată cu prima bubuitură.

Se așteptau bombardamente aeriene, după Sofia venea rîndul Bucureștilor. Acel prim bombardament din seria decisivă, care țintea gara de nord și triajul, fără să lase nelovite nici alte cartiere, a fost cel mai dezastruos dintre toate, au murit oameni cu miile. M-am dus să văd îndată după terminarea alarmei, cînd ultimul val de bombardiere abia se îndepărtase. Fiindcă strada lui Teofil se afla în zona cea mai lovită, am vrut să știu ce se întîmplase la el acasă. Nu se întîmplase nimic, casa era în picioare, numai cu geamurile sparte ; pînă acolo, am mers printre craterele făcute de bombe, am trecut peste ruine, poate peste cadavre acoperite de moloz sau îngropate în pivnițe. Casa de alături, a părinților Despinei, soția lui mult prea frumoasă, era de asemeni neatinsă, lăsînd la o parte geamurile fărîmițate. Mi-am amintit de trista noapte a revelionului, cînd fusesem acolo, fără să pot participa la petrecere și văzusem o fată care semăna cu Santa, de la a cărei moarte atunci nu se împlinise anul. N-am mai putut să suport muzica și veselia, sufletul mă ardea încă de durere, am plecat și, pînă în zorii zilei, m-am plimbat pe străzile din jurul gării. Acum cartierul era vraiște, și cu toate că nu pierdusem pe nimeni, mi se părea că tot ce iubisem în viață murise.

Nu puteam rămîne singur în seara și în noaptea aceea, aș fi vrut s-o întîlnesc pe Ioana și să-i spun : „Ia-mă cu tine !" cum îmi spusese ea în ziua cînd își pierduse întreaga familie. Am așteptat-o în fața casei, n-am mai stat ascuns, nu m-ar fi văzut nimeni, nici chiar ea cu ochii ei de pisică, fiindcă strada, ca întreg orașul, zăcea în beznă ; alimentarea cu electricitate și cu apă erau distruse.

A venit abia pe la două noaptea, știam că n-o să scape curînd de la spital, cu răniții pe care îi aduceau necontenit ambulanțele. Dacă nu văzuse casele bombardate, văzuse în schimb mult sînge. Am așteptat, fiindcă aveam nevoie de ea și nu mă puteam duce în altă parte.

— Ia-mă cu tine ! i-am spus, cînd s-a oprit în faţa mea, privindu-mă speriată.

— Dar ce ţi s-a întîmplat ?

— O să-ţi spun sus !... Ia-mă cu tine !

Aveam în suflet o jale neînţeleasă, am plîns cu ochii pe umărul ei, cum voiesem să plîng odată, am plîns pînă ce am scăldat-o în lacrimi. I-am spus gîndul de mai înainte, parcă în ziua aceea murise tot ce iubisem, începînd cu Santa, care murea a doua oară, prin suflul morţii, stăpîn peste lume. Poate am pomenit şi alte nume, nu mai ştiu, aveam minţile rătăcite.

Cîteva zile mai tîrziu am văzut pe masa ei o hîrtie, cu cîteva rînduri mîzgălite ; întîi a vrut s-o ascundă, pe urmă a ridicat din umeri.

— Atunci, noaptea, după ce ai plecat (nici nu ştiam că plecasem), aveam inima atît de amară, încît am vrut să fac o poezie. De simţit am simţit-o, dar n-am putut s-o scriu, n-am găsit cuvintele.

Era o încercare banală şi nereuşită, pentru un om din afară ; pe mine m-a tulburat prin subînţelesurile ei, prin intenţii, şi fiindcă eram subiectul : „Iubitul meu. Peste toate casele unde-ai iubit o fată, A căzut în plin o bombă de-a năruit zidurile"... Mai erau alte pagini sub prima, cu rînduri muncite, cu tăieturi, cu goluri şi în toate revenea, ca un refren, acel „iubitul meu", pe care nu mi-l spusese niciodată. Nu mi-l spusese nimeni, şi de mi l-ar fi spus mi s-ar fi părut o exclamaţie inutilă şi seacă. Nici eu n-am spus vreunei femei „iubita mea", cred că asemenea cuvinte, dacă se simt, nu trebuie să se pronunţe. Dar acum mi-a mişcat sufletul, nu că mi-ar fi fost adresat mie, ci unei întregi lumi nefericite. Avea în el o vibraţie mult prea tragică şi nu putea să fie confundat cu o banală vorbă de dragoste.

A doua zi, după ce probabil o bună parte din noapte fusesem la Ioana, fiindcă aveam nevoia continuă să fi lîngă un prieten de nădejde, după ce văzusem atîţi mor şi atîta tristeţe, am plecat la Ploieşti, la masa de sărbătoare a Corneliei. M-aş fi dus oricum, dacă mă invitase acum aveam un îndemn în plus, acela de-a mă îndepărt măcar o zi de locurile acoperite de jale şi de ruine.

Era o zi frumoasă de primăvară, cu cerul strălucito şi cu aerul înmiresmat de pomii în floare. Oamenii îşi dez-

gropau morții din pivnițe, îi puneau în sicrie, se făceau cimitire noi pe locurile virane. Cu toată groaza din ajun, nimeni nu se gîndea că avioanele ar fi putut veni din nou, nu se mai întîmpla decît pe front să se bombardeze tranșeele două zile de-a rîndul. Am plecat singur, fără grabă, pe la ora zece, să ajung înainte de masă. Acum eram independent, plecasem de la *Pasul Istoriei,* fără să-mi iau rămas bun de la Jordie. Viața mea în redacție nu-i povestită în întregime, voi relua-o, împletind-o cu întîmplările paralele.

Îmi cumpărasem, în sfîrșit, fără eforturi, o motocicletă, visată din adolescență sau chiar din copilărie ; aș fi putut să-mi iau la fel de ușor un automobil fără pretenții, un DKV sau un Topolino, singurele care se găseau de vînzare, dar nu mi-ar fi dat mobilitatea visată, fiindcă spre deosebire de modesta motocicletă, care consuma doar un picușor de benzină, nu aveau voie să circule în afara orașului, decît cu aprobare specială ; apoi, duminica și în celelalte sărbători ale anului, nu era îngăduit nici să le scoți din garaj, căci pe atunci, găsesc prilejul să spun cui nu cunoaște vremurile acelea, nu era îngăduit să parchezi automobilul pe stradă. Iar eu, după ce îmi terminam lucrul, aveam nevoie de apă și soare, și nu le găseam mai aproape de treizeci și cinci de kilometri, la ștrandul Snagovului, unde în afară de mine nu mai venea nimeni.

Lacurile din jurul Bucureștilor, unde mă puteam duce pe jos sau cu tramvaiul, erau secate, ca să nu fie un reper pentru avioanele inamice. Se găsise la Statul major un om care gîndea cu mintea lui Moș Teacă din alte vremuri, că luciul apei putea să indice poziția Bucureștilor, mai ușor decît însuși orașul, ca și cînd aviatorii s-ar fi orientat cu ochii liberi, ca în 1914. O minte asemănătoare dăduse ordin, în primele zile ale războiului, ca tramvaiele să fie vopsite în culori de camuflaj, spre a semăna cu natura, verde, galben, gri, în diferite nuanțe, și aruncate la întîmplare, cum se făcea cu camioanele armatei și cu alte vehicule, și uneori chiar cu uniformele soldaților. Azi asemenea culori tind să devină o modă în vestimentația tinerilor, inspirată de croitori fără imaginație, care, în loc să meargă înainte, se întorc în urmă ; dacă vor face tot așa, poate generațiile viitoare vor ajunge la blănurile neargăsite ale oamenilor preistorici.

După cîteva zile, cineva şi-o fi dat seama că nu tramvaiele trebuiau camuflate, căci nu umblau pe cîmp, şi înainte de a se vedea ele, se vedea oraşul. Aşa că o minte mai isteaţă a poruncit repede să li se redea vechile culori vesele, galben cu roşu ; dar bineînţeles că vopseaua n-a plătit-o Moş Teacă. Întîmplarea mi se pare atît de stupidă şi incompatibilă cu inteligenţa omenească, încît nu m-ar mira ca oamenii de astăzi, care n-au cunoscut-o, şi cei de altădată, care au uitat-o, mai ales că a avut o durată scurtă, să creadă că este o născocire a mea, ca şi cînd n-aş avea de povestit fapte mai importante.

Spre deosebire de zilele celelalte, cînd rar întîlneam pe drum alt vehicul în afară de cîte unele motociclete răzleţe, acum şoseaua era plină de automobile, camioane şi camionete ; nu mai ţinea nimeni seama de dispoziţii, şi nici nu fusese timp să se dea o dezlegare. Înspăimîntaţi de bombardament, oamenii se refugiau din oraşul rămas fără apă şi fără lumină electrică, se duceau la neamuri, în locuri mai liniştite, sau închiriau case la ţară. Dar nicăieri nu se bucurau de o siguranţă deplină, avioanele zburau pretutindeni, spre obiectivele lor adevărate, şi o bombă putea să cadă oriunde, din greşeală, în plină cîmpie ; aşa a murit o biată femeie bătrînă, pe cînd venea de la pădure cu o crosnie de lemne în spate ; am avut nenorocul să trec pe acolo, cînd încă n-o ridicase nimeni, zăcea în şanţul drumului, neatinsă, dar fără viaţă, din care nu mai avusese multă ; poate suflul exploziei îi tăiase respiraţia, sau murise de frică ; bomba căzuse la vreo treizeci de metri ; nici o schijă n-o atinsese.

Am fost în vizită pe la prietenii refugiaţi, se spunea „dispersaţi", prin satele din jurul Bucureştilor, şi cînd se bombarda oraşul, aflat la douăzeci sau treizeci de kilometri, erau toţi cu sufletul la gură. Bombardamentele de noapte, precedate de escadrile care lansau paraşute luminoase, de se vedea totul ca ziua, erau feerice cu puzderia de stele ale proiectilelor antiaeriene, care explodau pe întreg cerul şi pe care reflectoarele ai fi zis că le mătură, ca nişte tîrnuri cosmice. Numai că feeria băga spaima în oameni, chiar dacă se aflau departe ; bătrînii se închinau şi băteau mătănii, copiii plîngeau la pieptul mamelor ; oricînd un avion lovit putea să cadă peste ei şi să facă explozie.

Am văzut oameni refugiați chiar în munți, la peștera Ialomicioarei ; stăteau prin corturi, sau la călugării care aveau un schit acolo. Pe la ora unsprezece dimineața, cînd veneau de obicei avioanele americane, toți trăgeau cu urechea și dacă se auzea vuietul, atît de cunoscut al sutelor de motoare, se ascundeau în peșteră. Oare ce s-ar fi întîmplat dacă un avion cădea tocmai acolo, și astupa intrarea ? Dar rezervoarele suplimentare de benzină, montate sub aripi la avioanele de vînătoare, apărătoarele bombardierelor ? Fără acele rezervoare n-ar fi putut să facă drumul dus-întors, de la Foggia ; iar cu ele n-ar fi avut destulă suplețe să lupte, așa că odată golite le dădeau drumul să cadă și își continuau zborul, cu benzina din aripi. Am văzut sute de asemenea rezervoare căzute pe cîmp ; oricare din ele ar fi putut să omoare un om, așa că nici un loc nu era cu adevărat sigur, dispersarea nu scutea pe nimeni de spaimă.

Nu știu cum căzuseră aliații la asemenea înțelegere : dacă americanii veneau de obicei ziua, englezii veneau numai noaptea, cînd primejdia era mai mică. Să fi fost o mărinimie a lui Roosevelt față de Churchil, care suferise lovituri numeroase și avusese mai multe pierderi ? Sau era vorba de specializare ? Sau de temperamente diferite ?

La jumătatea drumului, unde o ramificație a șoselei ducea pe malul lacului, am avut o ezitare, am pus frîna și am oprit, mă bătea gîndul să mă duc la țtrand și să renunț la invitația Corneliei ; poate era o presimțire. Atunci a trecut pe lîngă mine, strecurîndu-se printre numeroasele vehicule care mergeau în dezordine, o limuzină neagră, de ceremonie ; era Bentley-ul domnului Pretoreanu, am apucat să-l văd la volan pe Garibaldi, cu șapcă galonată și în livrea cu broderii aurite. L-am văzut și pe stăpînă-su, prin geamul din spate, stînd singur și țeapăn în mijlocul canapelei, era obiceiul lui, așa stătea și în landou, trecuseră patrusprezece ani de atunci și tot nu uitasem. Pe Garibaldi îl incomoda, îi lua vederea din oglinda retrovizoare, dar se obișnuise, și nici n-ar fi putut să protesteze ; pentru el, domnul Pretoreanu, chiar dacă pierduse și din putere, și din ambiții, rămînea o zeitate.

În vizitele lui săptămînale pe care le făcea Alexandrinei, domnul Pretoreanu venea, ca în prima zi, în semn de modestie, cu Opelul-Capitain, care nu atrăgea atenția ve-

cinilor, fiind o mașină obișnuită. Cu orice mașină ar fi venit, oricît de mare, cu orice consum de benzină, pentru el circulația era permisă, prin dispoziția Ministerului de Interne, oriunde și în orice zi a săptămînii, chiar și duminica. Acum mergea la o masă căreia Cornelia îi dădea multă însemnătate, și în cinstea ei domnul Pretoreanu luase Bentley-ul ; vecinii n-aveau decît să se minuneze de-o asemenea limuzină, să-și dea seama că în casă era într-adevăr sărbătoare.

N-am apucat să văd masa aceea decît în fugă, destul ca să știu cum era aranjată, ocupa întreg holul și sufrageria, glasvandul dintre ele fiind dat la o parte. O masă de douăzeci și patru de persoane, la care aveau să se așeze numai douăzeci și trei, un scaun rămînînd liber, fiindcă Odor nu voia să participe în prezența domnului Pretoreanu, deși acesta făcuse față de el un gest de mărinimie.

Era un gest mai mult teoretic, nu lipsit însă de semnificație, îi trimisese prin Cornelia un plic sigilat, unul din plicurile acelea care mie îmi făceau frică, părîndu-mi-se mefistofelice. În plic se afla actul semnat de Odor cu douăzeci și cinci de ani în urmă, prin care își vindea sufletul, și trupul după moarte ; iar dacă depășea vîrsta de treizeci și trei de ani, fixată de el însuși, cumpărătorul îi putea cere să se sinucidă. Cînd văzu hîrtia, pe care domnul Pretoreanu o anulase barînd-o cu o linie roșie, lată de doi centimetri, Odor sări de pe scaun și se făcu palid.

— Cum își permite ? izbuti să bîiguie, cu glasul strangulat de indignare.

Era în podul de fîn, în fața mesei de lucru. Gîfîia ca animalele fugărite, și nu se liniști decît peste mai multe minute, care Corneliei, speriată de starea lui, i se părură interminabile. Abia pe urmă Odor se așeză la masă, strîngînd din fălci, de parcă ar fi frămîntat oase, și scrise în josul paginii, cu creionul, căci nu folosea toc și cerneală : „Domnule, gestul dumneavoastră este pentru mine o umilință. Fiindcă ați intenționat să anulați actul, îl semnez din nou, reînnoindu-mi angajamentul. Dacă după moartea mea această hîrtie va fi obiectul unei expertize și grafologii vor remarca deosebirea dintre o semnătură și alta, să țină seama că semnez cu mîna stîngă, dar sînt tot eu, vîndut de bună voie ; de aici înainte, nu-mi mai trebuie nici trupul, nici sufletul".

Avea să trăiască pînă la nouăzeci şi nouă de ani, supravieţuindu-i cu patru decenii domnului Pretoreanu.

Lada limuzinei era plină de daruri, lucruri greu de găsit în timpul războiului, uneori imposibil : casete cu şampanie franţuzească, „Veuve Clicquot", pachete de ciocolată de un kilogram unul, bidoane de măsline de mult dispărute, coşuri de banane, lămîi, mandarine şi portocale ; copiii nici nu-şi aminteau de ele, erau prea mici cînd se găseau în orice băcănie. Iar mai presus de toate, doi homari proaspeţi, puşi într-o lădiţă termică, pe straturi de gheaţă.

În afară de acestea, domnul Pretoreanu avea daruri scumpe pentru fiecare din cei douăzeci şi patru de participanţi la masa de sărbătoare : ceasornice de aur, bătute cu rubine şi diamante, comenzi speciale făcute din vreme, brăţări, pandantive, coliere, mătăsuri, stofe englezeşti aduse prin contrabandă ; pentru copii, după vîrsta fiecăruia, cărţi cu ilustraţii, atlase, enciclopedii şcolare tipărite minuţios în Franţa dinaintea războiului, jucării mecanice, trenuri electrice cu garnituri de vagoane, cu gări, cu macazuri şi semafoare, automobile de toate felurile, care mergeau cu arc sau cu baterie, şi chiar un avion de luptă, în miniatură, putînd să zboare, antrenat de un motoraş cu benzină.

Nimeni nu privea nepăsător asemenea daruri, obrajii se înroşeau de surpriză şi de plăcere. Festivitatea, în schimb, celor mai mulţi le era indiferentă, ei nu aveau cultul familiei, atît de fanatic manifestat de Cornelia. Ea jubila că izbutise, acum prima oară, să întrunească în casa anume pregătită pentru ei pe toţi descendenţii domnului Alcibiade strînşi în jurul Alexandrinei. În afară de Odor, pe care însă Cornelia nu-l socotea lipsă, erau adunaţi acolo, în haine de sărbătoare, toţii fiii acesteia, aflaţi în viaţă, cu toţi ai lor, soţiile şi nepoţii, iar pe deasupra, ca un stîlp de beton al familiei, uimitorul Pantelimon Dumitrescu, frate din aceeaşi mamă cu domnul Alcibiade, fondatorul tribului. Din afară, nelegaţi prin nici o înrudire cu ceilalţi, eram numai eu şi domnul Pretoreanu, dar aveam amîndoi o raţiune să fim acolo. Numai că masa pregătită de doi bucătari aduşi de la restaurantul „Europa", încărcată din

belşug şi împodobită cu flori de seră, a rămas neatinsă. Cornelia nu era norocoasă.

Am sosit cu o oră după domnul Pretoreanu, care apucase să-şi împartă darurile şi să ciocnească în salon un pahar de şampanie, cu toată lumea, înainte de a trece în sufragerie. Cornelia a avut parte să trăiască măcar începutul sărbătorii.

Intrasem în oraş, trecusem podul sucit de peste liniile de cale ferată, ajunsesem în dreptul gării de sud, mîndria mea din copilărie, cînd a sunat alarma aeriană. În zgomotul motorului, aş fi auzit sirenele cu întîrziere, cum mi s-a întîmplat şi alteori după aceea ; însă mi-am dat seama de la început ce survenise, cînd am văzut oamenii din jurul gării luînd-o la fugă spre adăposturi. Am cotit la dreapta, pe bulevard, şi am accelerat puternic, aveam de făcut un drum de cincisprezece minute şi speram să ajung înainte de a începe bombardamentul.

Îndată, dintre castanii care mărgineau bulevardul, a început să se reverse în toate direcţiile un abur cenuşiu, rece, care ţîşnea şuierînd dintr-un fel de stropitori montate pe butoaie metalice, de vreo două sute de litri, înşirate de-a lungul trotuarelor. Era ceaţa artificială de care se auzise, dealtfel butoaiele le ştiam de multă vreme acolo şi le cunoşteam scopul. Se nimerise să nu bată vîntul şi ceaţa nu se risipea, ci devenea tot mai densă, acoperea tot bulevardul şi probabil tot oraşul ; de pe acum nu se mai vedeau coroanele castanilor şi încet se estompau şi trunchiurile, aşa că nu le mai desluşeam decît vag şi mă temeam că în curînd au să dispară cu totul, iar eu n-o să mai am după ce recunoaşte drumul, o să merg mai degrabă orbeşte.

Butoaiele nu erau încă toate deschise, nişte umbre mişcătoare alergau de la unul la altul ; deşi ar fi fost greu să-mi dau seama ce reprezentau, oameni sau duhuri, mi-am închipuit că erau soldaţi ai armatei germane, însărcinaţi să declanşeze ceaţa artificială cînd suna alarma. Nu ascund că îmi era frică, nu ştiam dacă vaporii cenuşii care continuau să se îndesească şi îi simţeam pe obraz ca pe o burniţă caustică, fiindcă mă ustura pielea, nu erau cumva o substanţă otrăvitoare. În tensiunea aceea, nu-i de mirare că îmi trecuse prin cap o asemenea idee ; dacă ar fi fost un gaz otrăvitor, ar fi însemnat să moară în-

treaga populație a orașului, ceea ce era aberant, căci atunci ar fi pierit și armata de apărare, împreună cu artileria antiaeriană. Dar caustic era în orice caz, fie și într-o mică măsură, căci, deși m-am spălat cu apă și cu săpun, cum am ajuns acasă, obrazul m-a usturat cîteva zile. Pe deasupra, îmi era frică să nu mă prindă bombardamentul pe stradă, fiindcă deși pornisem cu toată accelerația, acum eram nevoit să merg cu viteză scăzută, la o palmă de bordura trotuarului, care, chiar dacă se vedea neclar în locurile cu ceață mai densă, reprezenta un reper sigur, în afară de locurile unde cotea la dreapta, la intersecții ; acolo, cît traversam strada laterală, mergeam într-adevăr orbește, căutînd să țin ghidonul nemișcat, spre a nu pierde direcția ; de multe ori, ajuns dincolo de intersecție, nu descopeream dintr-o dată trotuarul, trebuia să pipăi cu piciorul, și pînă să-l găsesc treceau prin mine fiori de ciudă.

Mi-era necaz că ajunsesem odată cu alarma aeriană, într-o zi cînd îmi închipuiam, ca mulți oameni, că aviația americană era în repaus, după ce în ajun bombardase Bucureștii cu forțe atît de masive. Și mă înspăimînta gîndul că în ceața care acoperea orașul, eu, un biet trecător pe motocicletă, așa cum eram făcut, din carne și oase, fără nimic ofensiv în structura mea anatomică, deveneam un obiectiv militar, la fel de expus primejdiei, ca rafinăriile de la marginea orașului. Și nu se întîmpla așa numai cu mine ; ceața artificială transforma în obiectiv militar prefectura și primăria, Palatul Justiției, școlile, spitalele, băcănia lui Tănase Voinescu „La căpățîna de zahăr în poleială de aur", și orice cocioabă unde trăiau oameni fără nici o legătură cu războiul, bătrîni, surzi, orbi sau alți infirmi, și copii în scutece, și femei însărcinate, nici unul din toți aceștia capabil să țină în mînă fie și o armă de vînătoare, ca domnul Alcibiade, sau o praștie, ca Pantelimon Dumitrescu.

Deodată, o umbră mi-a apărut în față, deși mergeam încet, aș fi putut să dau peste ea fără să știu ce este ; nu mai puteam să frînez, roata din față o și atinsese, m-am trîntit pe o coastă, ferindu-mă să nu vină motocicleta peste mine. În clipa căderii, umbra s-a deslușit mai bine, mi s-a părut o apariție apocaliptică, o făptură extraterestră, fără nas, fără gură, numai cu un imens ochi în frunte, în marginea căruia se oprea o cască de fier, de formă nemțească,

atît de caracteristică. Trupul arătării, de dimensiuni uriaşe, era făcut otova, dintr-o materie care se confunda cu ceaţa, de aceea nici nu o văzusem înainte de-a o atinge cu roata din faţă. Avea mîini, dar nu şi picioare, mergea ca pe o pernă de aer ; dacă nu mă trînteam la pămînt, poate avea darul să treacă prin mine, dizolvîndu-mă. S-a dus mai departe, alunecînd cum venise, făcîndu-se una cu ceaţa, de unde mi-a ajuns la ureche o vorbă urîtă şi furioasă : Verfluchtes ! După înţelesul vorbei, o înjurătură nemţească, şi după glasul furios, mi-am dat seama că era unul din soldaţii care manevrau robinetele butoaielor, împrospătînd ceaţa şi îndesind-o. Pe faţă avea o mască de gaze, de aceea l-am luat drept o apariţie extraterestră, iar mantaua de protecţie, lungă pînă mai jos de glezne, îi acoperea picioarele, făcîndu-l să pară că merge pe o pernă de aer. Era o explicaţie logică, şi mi-am acceptat-o ; impresia mea însă, rămasă la fel de puternică pînă astăzi, după aproape patru decenii, încît apariţia îmi revine în faţă cînd mi se duce gîndul acolo, este că fusese o fiinţă de pe altă planetă. Pămîntească rămîne numai înjurătura.

Cum am făcut drumul mai departe mai bine nu mi-aş aduce aminte, dar e imposibil, fiindcă a rămas o obsesie, un coşmar trăit în semiinconştienţă, torturîndu-mă şi neînţelegîndu-l. Traversarea pieţii, fără nici un reper, a fost ca o plutire în haos, un zbor fără vizibilitate, fără instrumente de navigaţie. Ca să găsesc strada Primăverii, cînd în sfîrşit ajunsesem la marginea pieţii, am mers pe trotuar, cu motocicleta de mînă, pipăind gardurile, cotind la stînga, apoi la dreapta, şi încă o dată la stînga, cum ştiam drumul. Aşa am ajuns la casa Corneliei, pe care am recunoscut-o după limuzina domnului Pretoreanu, oprită în faţă. Ca de obicei, Garibaldi stătea lîngă portieră, nu ştiu dacă din ordin sau din iniţiativă proprie. E adevărat că o asemenea maşină atrăgea curioşi, care se înghesuiau şi se înghionteau s-o vadă de aproape, şi unii din ei ar fi putut s-o zgîrie sau să-i înţepe cauciucurile, din răutate şi invidie. Acum însă strada era pustie, toată lumea se afla în pivniţe sau în adăposturile făcute în curte.

În cartier, ceaţa părea mai străvezie, adia puţin vîntul, se vedeau casele, pînă la zece metri, dar nu şi acoperişurile. O pată vag luminoasă pe cer arăta locul soarelui ; nu putea fi un mijloc de orientare, ci dovedea numai cît era

ceața de groasă, căci cu toată forța lui din mijlocul zilei nu izbutea s-o destrame, măcar atît ca să i se vadă conturul.

Canonada antiaerienei începuse încă pe cînd traversam piața ; parcă nici n-o auzisem sau nu mai știam ce este, toate simțurile fiindu-mi concentrate să păstrez direcția, deși nici unul din ele nu putea să mă ajute. În clipa cînd am oprit motorul și am urcat motocicleta pe trotuar, pornind pe jos în lungul gardurilor, am auzit și vuietul avioanelor, puțin înăbușit de ceață. Din cînd în cînd, printre bubuituri, se auzeau rafale de mitralieră ; avioanele de vînătoare atacau bombardierele. Eram atît de confuz, încît m-am întrebat cum puteau să-și vadă ținta prin ceață ; pînă ce mi-am dat seama că lupta se ducea la mii de metri înălțime, în lumina vie a soarelui.

Casa era goală, cu ușile descuiate. Întîi m-am dus la baie și m-am spălat pe față cu apă caldă și săpun, fără să-mi liniștesc usturimea care crescuse întruna ; mă usturau puțin și plămînii, dar nu-mi venea să tușesc, în schimb mi-era teamă să respir mai profund, ca și cînd țesuturile lor, vătămate, ar fi putut să se rupă. Senzația aceasta s-a repetat decenii mai tîrziu, cînd urcînd povîrnișul vulcanului Etna, din Sicilia, am inhalat aproape o oră vaporii de sulf care ieșeau pe crater și veneau la vale ; cîteva zile plămînii mi s-au părut fragili, ca de sticlă.

În lumina lăptoasă care venea pe ferestre, am văzut masa pregătită, numai să se așeze oaspeții ; m-au frapat două pete roșii, puse la mijloc, și apropiindu-mă din curiozitate, am văzut că erau homarii, fierți proaspăt, aburind încă ; scaunele cu spătare de paie împletite erau aliniate și goale. Am coborît în pivniță ; nu era nimeni. M-am întors la poartă și l-am întrebat pe Garibaldi. Mi-a arătat cu mîna spre casa veche, cu grădina de zarzavat a Corneliei.

— Sînt la adăpost acolo !

Ar fi putut să-mi spună de la început, dar pe Garibaldi nu-l interesa nimic din ce se întîmpla în jur, cu oamenii și cu pămîntul, atîta timp cît nu avea o legătură directă și imediată cu stăpînul lui, în slujba căruia se afla din tinerețe. Dacă nu refuzase să-mi răspundă la întrebare, cauza era că în adăpostul pe care mi-l arătase se afla însuși domnul Pretoreanu.

— Hai și dumneata ! l-am îndemnat. E primejdios să rămîi afară.

— Nu pot, și nu mi-e frică. De mult mă caută moartea, eu nu mă ascund, dar e proastă, nu m-a găsit pînă astăzi. Testamentul mi l-am făcut din 1934 ; am și unul mai vechi, din 1914. Le țin pe amîndouă la mine, că n-are cine să le caute acasă, dacă o fi să mor pe stradă. Iar de n-oi muri, o să mai fac unul, în 1954.

Am fugit, se auzeau bombele explodînd tot mai aproape.

42

În lunile dinaintea bombardamentelor se făcuseră adăposturi prin piețe și prin curțile oamenilor, socotindu-se mai bune decît pivnițele. Erau bune împotriva schijelor sau cînd o bombă nu cădea prea aproape, sau cînd se bloca o ieșire, fiindcă mai exista una în partea opusă. Dacă însă o bombă cădea deasupra sau alături, nu mai scăpa nimeni, căci șanțul unde se adăpostea lumea nu avea deasupra decît bîrne și scînduri, acoperite cu pămîntul scos din săpătură. Pe front, unde primejdia este continuă și soldatul poate oricînd să moară, asemenea adăposturi sînt o binecuvîntare, căci, dacă nu înlătură cu totul primejdia, cel puțin o reduce cu o cîtime.

Lumea civilă, în schimb, neinstruită să lupte, și nici neavînd cu cine, fiind pe deasupra alcătuită și din femei, și din copii, și din bătrîni ajunși la neputință, nu se simte liniștită cu o apărare atît de relativă. Adăposturile acestea, făcute cu multă muncă și cheltuială, au fost folosite numai la primele bombardamente. În ele canonada se auzea mai puternic, pămîntul se zgîlțiia chiar dacă o bombă cădea mai departe. Cînd s-a întîmplat ca unul sau două să fie lovite în plin, chiar dacă proporția era infimă față de numărul celorlalte, oamenii și-au pierdut încrederea

și s-au întors la pivnițele lor, unde se simțeau mai în siguranță, fără să țină seama că puteau să moară înăbușiți de ruine, chiar dacă scăpau de suflul și de schijele bombelor.

În mijlocul curții, între prăvălii și grădina de zarzavat, Pantelimon, cu doi oameni de ajutor, făcuse un adăpost după modelul dat de primărie, doar că pusese bănci de lemn în lungul pereților, și avea pregătite donițe, să le umple cu apă și să le ducă jos, ca lumea să aibă ce bea, dacă i se făcea sete, căci alarma ținea cu orele, avioanele veneau în valuri, cînd trecea unul și credeai că s-a terminat, apărea altul.

Mi-am tras motocicleta în curte și am coborît treptele adăpostului. Lumina zilei, și așa înăbușită de ceață, pătrundea jos numai prin cele două intrări, de la capete, încît la început n-am deslușit decît umbre, înșirate de-a lungul pereților de pămînt rece, fără să pot identifica o fizionomie. Am spus bună ziua, cu timiditatea pe care am simțit-o totdeauna cînd m-am pomenit într-o adunare de oameni unde nu cunoșteam pe nimeni.

— Ai întîrziat : am auzit un glas, din penumbră. De o jumătate de oră ar fi trebuit să fim la masă !

Am recunoscut glasul lui Trandafil, fără să-mi dau seama dacă era mustrător, sau făcea doar o remarcă, în spiritul lui, matematic. Față de cele ce se întîmpla afară, observația mi s-a părut mai mult stupidă decît inutilă ; Trandafil mă dezamăgea prima dată, spun astăzi, atunci nu era timp să-l judec. I-am răspuns puțin sarcastic, dar fără intenție, era o reacție firească, ținînd seama de situație :

— Numai avioanele au venit la vreme !

Odată cu aceste cuvinte, cîteva trăsnete, trei sau patru, unul după altul, au despicat pămîntul undeva în apropiere, poate pe strada vecină ; adăpostul s-a zgîlțîit, ca la cutremur, l-am simțit în trup, balansîndu-se, în timp ce de sus curgea o ploaie de țărînă. N-am auzit țipete, gîtlejurile tuturor erau sugrumate de spaimă ; cu toată liniștea aparentă se simțea că teroarea plutea peste întreg adăpostul. Afară se făcuse liniște, nu se mai auzea nici antiaeriana, nici vuietul avioanelor. Un glas necunoscut spuse :

— S-a terminat ! O să sune încetarea alarmei !

Afară de ai casei, care acum ar fi trebuit să fie la masa cu homarii roşii, mai erau în adăpost şi cele două vînzătoare din prăvălie şi cîţiva vecini sau trecători prinşi de bombardament pe stradă. Fiindcă în ajun îmi trăisem experienţa, le-am spus, să nu se amăgească :

— Nu s-a terminat ! Au să vină alte valuri !

Cineva strigă la mine :

— Taci, cobe !

Am recunoscut glasul lui Tiberiu şi, căutîndu-l cu ochii, am văzut, cît putea să se vadă, că era înghesuit la pămînt, sub banca din lungul peretelui. Comportarea lui în părţile următoare ale bombardamentului a fost mizerabilă ; la fiecare bubuitură, fie numai a artileriei antiaeriene, se chircea mai tare, acolo sub bancă, îşi băga degetele în urechi şi începea să se bîţîie, ca într-o criză de epilepsie. Pantelimon, aşezat în faţa lui, calm, neclintit, ca de piatră, îi spuse, cu silă :

— M-ai făcut de rîs, nepoate ! Stăpîneşte-te, că sperii copiii !

Ce era în sufletul copiilor nu ştiu, poate nu înţelegeau ce se întîmplă, nu ţipau, stăteau ţepeni în braţele mamelor sau lipiţi, de ele, ţinîndu-se de mijlocul lor cu braţele crispate şi cu degetele înfipte, ca nişte gheare, în stofa fustei sau rochiei ; însă cînd am izbutit să văd ochii unuia din ei, îndreptaţi spre mine, ştiind sau neştiind că eu eram cel ce cobise, în ei am citit groaza şi am înţeles că nu se agitau, fiindcă nu aveau puterea să ţipe şi să se zbată, fiinţa lor era îngheţată şi ţeapănă.

Miercana stătea placidă în dreapta lui Pantelimon, uitîndu-se cu ochii indiferenţi la Tiberiu. În stînga lui, şedea Vichi ; ceva mă făcea să cred că într-o noapte, cînd bărbată-su lipsea, Pantelimon se dusese în odaia ei, prin bună înţelegere ; impresia s-a întărit cînd am văzut că Vichi purta pe mîna stîngă o brăţară de aur, pe care n-o avusese înainte.

Pantelimon se întoarse spre ea şi o întrebă, mirat că stătea atît de liniştită :

— Nu ţi-e frică ?

— Nu, răspunse Vichi. Ce-ar putea să-mi facă, decît să mă omoare ?

Vocea ei, de la început plăcută, acum parcă se îndulcise, şi la faţă semăna cu un înger. Pe Dita o transformase

dragostea ei pentru Odor ; cu Vichi ce se întîmplase ? Cred că se afla sub influența Corneliei. Nu mă înșelam, bunătatea și răbdarea acesteia, felul cum îi zîmbea, cum îi vorbea își dăduseră roadele. Dar mai era o cauză, descoperită după multă vreme, cînd războiul se terminase : Vichi era îndrăgostită de Trandafil, devenind astfel, în suflet, de-o simetrie deplină cu Dita.

Se îndrăgostise de el cînd aflase drama lui din prima tinerețe, moartea Horei ; în casă nu vorbea nimeni, dar toate se află ; vorbeau vecinii, pe șoptite. Pînă atunci, Vichi nici nu-l privise pe Trandafil și deodată, avu o revelație, văzu în el un mîntuitor și îi jură credință. Însă nimeni nu-i află secretul, niciodată nu s-ar fi dus să îngenunche la picioarele lui, ca o Marie Magdalenă ; el rămase nemuritor și intangibil în sufletul ei, ca Mîntuitorul creștinătății. De atunci înainte, nu-și mai spuse Vichi, cum era cunoscută în casa din strada Calomfirescu, ci Victoria, dar nu în semn de izbîndă, ci pentru a se purifica printr-un nume sever, care o despărțea de viața ei trecută. După moartea lui Tiberiu, rămase în casă ; Cornelia avu în ea, pînă la sfîrșitul vieții, o prietenă supusă și devotată.

După un sfert de oră de liniște, reîncepu brusc și cu furie canonada artileriei antiaeriene.

— Ai avut dreptate, lua-te-ar dracu ! strigă Tiberiu la mine. Ce cauți aici ? Nu-i adăpostul tău, ieși afară !

Atunci, am auzit glasul Alexandrinei și am putut s-o identific în mulțime. O țineam minte de cînd aveam patru sau cinci ani și acum descopeream prima oară în ea o altă ființă, cum nu mi-aș fi închipuit-o, disprețuitoare și aspră, strigînd la Tiberiu, avînd în glas amestecate disprețul cu furia :

— Adăpostul e pentru toată lumea, nenorocitule ! Cum poți să vorbești așa, cînd peste noi toți plutește moartea ? Stăpînește-te, și dacă e să mori, mori cu demnitate ; nu ține decît o clipă !

Era desfigurată, și totuși frumusețea ei atît de mult prelungită nu se pierduse, ci devenise sălbatică. De ce voise soarta să-i pedepsească pe toți acești oameni, dintre care doar unii aveau păcate pe suflet ? De ce-i alungase de la masa festivă, în acest adăpost mizerabil, care în orice clipă putea să devină o groapă comună ? Se auzeau

explozii de bombe încă departe, dar se apropiau repede. Pînă şi adăpostul, primitiv şi derizoriu, echivala în ceaţă cu o rafinărie.

Alt şir de trăsnete izbi pămîntul, nu în aceeaşi direcţie ca prima oară, ci în partea opusă, dar tot atît de aproape, făcînd să se zgîlţîie pereţii adăpostului, iar de sus să se cearnă ţărînă. Bombele, căzute prima oară pe strada din dreapta, păreau acum să fi căzut pe cea din stînga. Omul necunoscut, care după primul val de bombardiere credea că primejdia trecuse, îşi dădu părerea cu cu un curaj artificial, fiindcă altminteri îi clănţăneau dinţii în gură :

— Ne încadrează !

Pantelimon îi răspunse, cu o batjocură calmă :

— Nu vorbi prostii, că nu-i bombardament de artilerie, să-şi regleze tirul ; bombele cad la nimereală.

După Tiberiu, care gemea şi se zvîrcolea sub banca de la perete, panica pusese stăpînire şi pe alţii, mulţi căzuseră în genunchi şi se închinau repede. Acum, băncile erau mai mult goale, şi puteam să-i văd bine pe ceilalţi. Lîngă Alexandrina şedea Cornelia, cu capul pe umărul ei, ţinînd-o cu braţul de talie. În acest gest se simţea atîta afecţiune, că nu mai părea omenească, semăna cu o sfîntă, protectoarea nefericiţilor. Căci sigur Alexandrina era nefericită ; ziua cînd se întrunea prima oară întreaga ei familie, după moartea domnului Alcibiade, se transformase din sărbătoare în agonie, căci nu mai spera să rămînă nimeni în viaţă, cum nu speram nici eu ; întreg oraşul era sortit să dispară. Prin ceaţa artificială se săvîrşea un genocid, dîndu-se morţii putere deplină asupra vieţii, îngăduindu-i să secere orice îi cădea în cale, pînă la nimicirea deplină a oamenilor şi a generaţiilor următoare.

Se spune, dar nu cred, că în clipa morţii omul îşi revede, ca într-o lumină scurtă de fulger, întreaga viaţă. Mie mi-a venit în minte doar gîndul aviaţiei, pe care o iubisem atît şi o iubeam încă ; îmi făceam planul ca după război să-mi cumpăr un avion de turism şi să-mi reiau călătoriile printre nori, începute în copilărie. Întîmplări potrivnice m-au făcut să renunţ şi să mă întorc la altă intenţie, veche, o corabie ; dacă nu puteam să zbor pe sus, marea ar fi fost o consolare, un zbor peste valuri.

Să nu fi avut nenorocul de a trebui să-mi arunc șapca de aviator în Dîmbovița, acum poate aș fi fost pe unul din avioanele de vînătoare, în luptă cu bombardierele. Și, mai mult decît sigur, aș fi murit în aer, nu printr-o neînțelegere între oameni, ci printr-o fatalitate oarbă. Pe cînd așa, printr-o fatalitate stupidă, aveam să mor într-un mormînt făcut dinainte, într-o imobilizare dezonorantă.

În fața Alexandrinei ședea domnul Pretoreanu, la fel de netulburat ca Pantelimon Dumitrescu ; monoclul negru care nu-i căzuse de la ochi cînd se zgîlțîise pămîntul, aruncîndu-ne unii peste alții, îi dădea din nou și parcă mai viu aerul lui mefistofelic. De unde putea să reînvie atîta forță în el, cînd credeam că se înclină, dacă nu de la Întunecatul ?

Știam toți că Odor n-ar fi coborît în adăpost cît timp domnul Pretoreanu era acolo, știa și Alexandrina, dar nu putea să-și alunge oaspetele. Pantelimon o vedea frămîntîndu-se tot mai neliniștită. După o acalmie scurtă, reîncepu canonada antiaerianei, mai îndîrjită ; lupta se vestea lungă și necruțătoare, așa cum mă gîndisem ; nimeni nu putea să scape.

Alexandrina se desprinse de sub brațul Corneliei și se ridică hotărîtă ; nu mai putea să îndure.

— Mă duc după el ! Trebuie să coboare.

Pantelimon îi sări în față :

— Stai jos, doamnă, îl aduc eu, cu forța !

— Doamnă, interveni domnul Pretoreanu, cu hotărîrea din zilele lui cele mai bune, îngăduiți-mă pe mine. Știu ce sentimente îmi poartă, dar sînt sigur că îl voi aduce. Numai să-mi spuneți unde-l găsesc.

Atunci izbucni un glas de femeie, ca un țipăt :

— Nu ! Mă duc eu, lăsați-mă !

Era Dita, nici nu o văzusem, stătea în partea cea mai întunecoasă a adăpostului. Pînă să-i țină cineva calea, ajunsese la scară și urca treptele în fugă, tocmai cînd alt val de bombardiere zbura pe deasupra, și vuietul motoarelor devenise un urlet. În secundele următoare am deslușit, între detunături și răpăit de mitraliere, șuierul bombelor. „Astea nu cad peste noi, m-am gîndit, cum aflasem la primele bombardamente. Dar cade și a noastră, numai că nu se aude." Am mai avut timp să mă gîndesc

cum fugea Dita spre casa cealaltă, și atunci mi-am adus aminte de Medeea, care se ducea la Morgă să salveze caietele lui Odor, și schijele unei bombe de zepelin îi retezaseră piciorul.

Aici îmi ajunsese gîndul, cînd am auzit și am simțit trăsnetele lovind pămîntul, numai în două locuri, într-o parte și alta a adăpostului, unul atît de aproape, încît am crezut că ne sfredelește. Toți cîți mai eram pe bănci ne-am pomenit la pămînt, izbiți în spinare de peretele adăpostului. Fusese clipa morții noastre, dar trecuse, lăsîndu-ne în viață. Nu înțelegeam, nu puteam crede, îmi pipăiam trupul, eram întreg, dar nu mă recunoșteam, în locul meu venise altcineva ; nu mai știam nimic despre mine, mi se confirma credința că spiritul dispare odată cu trupul, altfel ar fi trebuit să simt că zburam la cer, spre noua mea viață, de animal sau de zeitate, deasupra escadrelor de bombardiere care se întorceau în Italia.

M-am dezmeticit, nu pe deplin, cînd am auzit sunînd încetarea alarmei ; ceva în mintea mea a rămas confuz zile de-a rîndul, pînă ce, venindu-mi cu totul în fire, m-a cuprins o tristețe de moarte.

Ne ridicam de la pămînt, unul după altul, cu privirile rătăcite ; Tiberiu își pierduse cunoștința, dar trupul lui continua să se zgîlțîie, stăpînit parcă de duhuri. Peste cîteva ceasuri, cînd a putut să se elibereze o ambulanță, l-au dus la spital, unde a zăcut zece zile, în stare de inconștiență. Pe urmă, și-a revenit, dar nu-și mai amintea nimic din ce se întîmplase, nu mai recunoștea pe nimeni, l-au trimis într-un sanatoriu de boli mintale, unde abia peste doi ani a început să-i revină memoria.

Am ieșit primul din adăpost și am rămas împietrit pe ultima treaptă ; venisem dintr-o lume, și acum nimeream în alta ; casa, cu prăvăliile și cu apartamentele de la etaj, era pulverizată, în locul ei rămăsese o groapă. În partea cealaltă a curții, casa unde locuia Cornelia cu Trandafil avea numai geamurile sparte și tencuiala ciuruită de schije.

Am ieșit fuga în stradă, să merg la casa mare, unde văzusem masa întinsă. Mi-a trebuit timp pînă să-mi dau seama că dispăruse. Întîi am văzut limuzina domnului Pretoreanu zdrobită. Garibaldi, fără șapcă, stătea în picioare unde îl lăsasem, puțin aplecat pe o parte, ținîndu-se

de portiera strîmbată şi nu înţelegeam de ce înţepenise acolo, pînă ce privirea mi s-a oprit îngrozită pe livreaua lui cu galoane de aur, care avea la piept o gaură cît să bagi pumnul ; sîngele curgea în jos, pe cale să se termine. Prin stofa ruptă, se vedea un colţ de hîrtie, ieşea din buzunarul de la piept, de dinăuntrul livrelei. Aveam oroare să mă apropii, m-a condus o forţă demonică, îngerul meu, care îşi schimbă chipul de la o zi la alta, luîndu-l chiar şi pe acela de diavol şi conducîndu-mă peste inferne, ca să găsesc dincolo un juvaer plin de sînge. De astă dată, nu m-am opus forţei lui, am vrut să iau hîrtia, dar putea să se rupă, a trebuit să deschei livreaua însîngerată, să smucesc şi să rup aţa, care cosea buzunarul la gură. N-avea nimeni ochi pentru mine, în jur alerga lume înnebunită de spaimă.

Era un teanc de hîrtii, legate cu sfoară, le-am înghesuit în sîn, între haina de vînt şi cămaşă. Mi-am închipuit că nu puteau fi altceva decît testamentele lui Garibaldi, dar nu simţeam deloc curiozitatea să văd ce lăsa el cu limbă de moarte ; mi le-am însuşit, ştiind că nimeni nu va avea nevoie de ele. În vîltoarea care a urmat, au trecut mai multe zile pînă să mi le reamintesc, şi atunci le-am citit pe sărite ; nici astăzi nu le cunosc cuprinsul în întregime, probabil nu mai e timp să-l cunosc vreodată, decît poate dacă aş termina de scris tot ce am în minte.

Testamentele lui Garibaldi ar putea să fie o carte, cred însă că nimeni n-ar avea nevoie s-o citească. Am luat din ele numai destăinuirile lui cu privire la sfîrşitul lui Staviski, ferindu-mă să-i dau caracterul senzaţional pe care îl are ; de pildă, urmărirea în tren, ca în filme, cînd, la un moment dat, ţinîndu-se de o frînghie stătea aplecat, cu capul în jos, de pe acoperişul vagonului, ca să tragă pe fereastră, intenţie zădărnicită de apariţia, chiar atunci, a unei femei care intra pe uşa compartimentului, în cîrje, cu faţa hidoasă de părea însăşi moartea ; lăsînd la o parte situaţia lui primejdioasă, lui Garibaldi femeia schiloadă şi pocită i-a băgat groaza în oase, făcîndu-l să tremure atît de rău, că n-ar mai fi putut să ochească.

Dacă apariţia aceea era într-adevăr moartea, Garibaldi nu se îndoaie că îl căuta pe el, nu pe victima lui, aflată de faţă. În cele şase ore cît pîndise în boschetul din grădina vilei, la Chamonix, femeia stătuse în spatele lui, fără

să-i spună o vorbă. Abia la sfîrșit, parcă o auzise, șoptindu-i : „Trage !"

În afară de ce mi-a spus mie, în stradă, cînd începuse bombardamentul, moartea la el era o obsesie, dovedită în toate paginile testamentului.

Deși înseamnă totuna, un sfîrșit de viață, morțile nu sînt egale. Dacă moartea lui Garibaldi, atît de vechi erou în cărțile mele, mă îngrozise, ceea ce a urmat nu poate fi spus cu adjective ; fiecare să-și închipuie cum poate ce-am simțit cînd, la doi pași, înăuntrul curții, am descoperit-o pe Dita, abătută pe-o coastă, privindu-mă cu ochi ca de sticlă. Am dat s-o ridic, mai era caldă, dar murise ; nu se vedea nici o rană, ci numai o baltă de sînge, unită cu boschetul de trandafiri roșii de lîngă alee.

Pînă să vină ceilalți, să înceapă jalea și bocetele, am apucat să văd că din casă rămăsese în picioare numai peretele din spate, unde fusese camera Alexandrinei ; dincolo era grajdul și podul lui Odor. L-au găsit, adunîndu-și caietele răvășite de suflul exploziei. Despre Dita i-au spus abia peste două zile. A rămas împietrit, pe scaun, și așa a stat toată noaptea, toată dimineața următoare, pînă după-amiază, cînd au venit s-o ducă la groapă. A mers în urma carului funebru, cu ochii în pămînt, fără să spună o vorbă. La cimitir, înainte de a se pune capacul sicriului, s-a apropiat, a privit-o îndelung, apoi a mîngîiat-o pe frunte, cu mîna stîngă, ca pe o copilă adormită. Mai înainte, n-am vorbit cu toată încrederea despre frumusețea ei, fiindcă mă urmărea prima impresie ; acum însă devenise convingătoare, senină și definitivă, rămînea doar s-o sanctific.

În curte, aproape de locul unde zăcea Dita, am găsit o bucată de lemn aurit, din harpa Alexandrinei ; am luat-o cu mine. În sîrma ghimpată de deasupra gardului, era agățat unul din cei doi homari roșii. Pantelimon l-a dat jos cu coada casmalei, i-a decorticat coada cu degetele lui, ca oțelul, a rupt o bucată de carne fibroasă și i-a întins-o Miercanei.

— Ai mîncat vreodată dintr-o dihanie ca asta ? Ia gustă !

— Fugi de-aici, mă nebunule !

Pantelimon s-a dus la cei adunați lîngă moartă și a împărțit fiecăruia, ca pe colivă, cîte o bucată din coada homarului.

Cornelia, a cărei masă de sărbătoare se spulberase, nu-și pierduse capul. Într-o clipă hotărî cum să-i culce pe oaspeții care nu puteau pleca deocamdată, sau nu puteau pleca deloc, fiindcă nu aveau unde. Îi înghesui pe toți, pe saltele puse pe jos, pe pături și preșuri, în cele două camere, a ei și a lui Trandafil.

— Mîine o să vedem ce facem, spuse liniștită. Acum am să vă pregătesc ceva de mîncare.

Pantelimon cu Miercana își făcură patul, cu paie, în grajdul de sub odaia lui Odor. Teofil, care a doua zi trebuia să fie înapoi la palat, se duse la gară, dar trenurile nu mergeau, linia era bombardată. Ieși în șosea, să caute un automobil, un camion, orice, numai să plece.

Domnul Pretoreanu se apropie de mine ; n-avea cum să mă țină minte. Tocmai îmi pregăteam motocicleta.

— Mergi la București, tinere ? Te rog, ia-mă și pe mine, la spate !

* * *

După întîmplările dramatice din ziua aceea, acum venea partea comică, așa o socoteam, deși era mai degrabă stranie. Domnul Pretoreanu, magnat al finanțelor mondiale, prieten al lui Vanderbilt și-al altor oameni mari, morți sau încă în viață, care ne vizita școala făcută de el din mărinimie, venind într-un landou fabricat la Viena, care sosise la masa festivă a Corneliei într-o limuzină Bentley, cum nu știu dacă exista a doua în țară, acum mergea la spatele meu, ținîndu-și pălăria cu mîna, să nu i-o ia vîntul, pe o motocicletă modestă NSU, de două sute de centimetri capacitate cilindrică, mi se pare de vreo cinci sau șase cai putere. Nu era o ironie a soartei, cum poate s-ar grăbi cineva să spună, nu era nici stupid, nici comic, cum am spus eu însumi din greșeală, era o încheiere pe măsura a tot ce fusese dramatic în ziua aceea.

Mai rămîneau cîteva ore pînă seara, ceața se ridicase, cerul era senin și albastru, candid, ca și cînd n-ar fi văzut nimic din cele întîmplate mai înainte. Prin piață am trecut repede, se vedeau puțini oameni și nici un vehicul ;

plutea încă teama în aer. Primăria, prefectura, tribunalul mi s-au părut neatinse ; de asemeni casele din lungul bulevardului ; în unele locuri, departe, se ridica fum, dar nu se vedea focul. Nici un castan nu pălise. În schimb, gara de sud, drept în axul bulevardului, era o ruină, deasupra căreia praful nu se liniştise.

Deşi am povestit multor oameni această întîmplare, amintesc de ea încă o dată, nu pentru fapta în sine, ci pentru semnificaţia ei ciudată. E adevărat că de locul acela mă legau amintiri din copilărie, un timp socotisem gara un bun propriu, era firesc să mă doară inimă dacă o vedeam bombardată. Peste o săptămînă, cînd m-am întors, să văd ce se mai întîmplase în strada Primăverii, am găsit gara în picioare, doar cu o aripă atinsă uşor de schijele unei bombe ; şi doar nu fusese timp s-o refacă, şi nici nu-i ardea cuiva de-o asemenea treabă. Cum să-mi explic prima mea impresie ? E adevărat că în jur căzuseră bombe, că în aer plutea praf şi spaimă, şi că pe fundalul lor gara mi se păruse distrusă. Dar nu-i numai atîta, cine poate să-şi închipuie ce se zbuciuma în sufletul meu atunci, va înţelege mai bine ; distrusă nu era gara, ci amintirea mea din copilărie.

Trecerea peste pod era oprită, o bombă, dincolo de calea ferată, distrusese şoseaua. A trebuit s-o luăm la dreapta, să ocolim pe departe, pînă la marginea oraşului, şi să revenim la drumul nostru pe o şosea de centură. Din loc în loc treceam pe lîngă baterii antiaeriene ; ţevile tunurilor dogoreau încă. Servanţii dormeau trîntiţi pe spate, alături, cum mai văzusem şi altădată. Dar poate printre ei erau şi unii fără viaţă, n-aveai cum să-i deosebeşti de ceilalţi.

Cu toată ceaţa artificială, unele rafinării erau atinse, rezervoarele ardeau încă, ridicînd pe cer fum negru ; nu scăpaseră nici casele mărginaşe, se vedeau ziduri căzute sau afumate şi ciuruite de schije, se auzeau bocete. În cîteva locuri, în mijlocul şoselei, ardeau băltoace de păcură ; pe unele le-am ocolit, băgînd motocicleta în şanţ şi rugîndu-l pe domnul Pretoreanu să coboare, ca să mă ajute. Într-un loc, această manevră nu era cu putinţă, focul acoperea toată şoseaua, şi şanţurile, între două ziduri, o mică rafinărie şi un depozit de cabluri ; amîndouă erau lovite. Rafinăria ardea, colaci de cabluri zăceau de-a lungul şoselei. Nu ne

rămînea decît să ne întoarcem și să căutăm altă ieșire, fără să știm dacă era vreuna liberă.

— Cred că putem trece ! spuse domnul Pretoreanu.

Și eu credeam că se poate, focul scăzuse, cu viteză mare am fi scăpat fără să ia foc motocicleta ; să fi fost singur nu stăteam la îndoială, pasagerul meu însă era o persoană prea importantă ca s-o expun la primejdie. Vorba lui îmi lua o piatră de pe inimă.

Ne-am dat înapoi, vreo cincizeci de metri, am luat viteză și am trecut prin flăcările nu mai înalte de jumătate de metru, cu șaizeci de kilometri pe oră, mai mult nu se putea pe un drum plin de hîrtoape. Am simțit dogoarea și, imediat după ea, la mai puțin de o secundă, ne-a învăluit aerul rece, datorat curentului. Domnul Pretoreanu nu pățise nimic, mie îmi ardeau manșetele pantalonilor. Am oprit și le-am stins cu mănușile. Printr-un noroc, carburatorul nu se aprinsese. Cauciucurile erau scorojite, am mers cu prudență, de teamă să nu explodeze, dar am ajuns cu bine la București, cînd cădea întunericul. A doua zi, le-am schimbat, nu mai puteau fi folosite.

Se făcea frig, odată cu înserarea, bătea vîntul din față ; deși se afla la adăpostul meu, domnul Pretoreanu îmi spunea din cînd în cînd :

— Te rog, mai încet, tinere !

Ce-ar fi gîndit, dacă ar fi știut că aveam în sîn testamentele lui Garibaldi ? M-ar fi strîns de gît cu riscul de a se răsturna motocicleta ? Multe din destăinuirile devotatului slujitor îl priveau, am dat de ele, dar nu le-am reținut, fiindcă biografia domnului Pretoreanu o făcusem mai dinainte și nu voiam nici s-o schimb, nici să-i adaug noi amănunte ; el trebuie să rămînă așa cum mi s-a format în imaginație.

Întîlneam puține vehicule, mai mult căruțe, pe lîngă sate. N-am stat de vorbă cu nimeni ; simțeam, ca prin niște unde care pluteau în aer, ieșeau pe ferestrele caselor, prin acoperișuri, că lumea era speriată. De-aici înainte avioanele puteau să vină oricînd, și bombele să cadă oriunde. Nimeni nu mai era sigur pe viața lui, de azi pînă mîine.

Domnul Pretoreanu mă întrebă deodată :

— Dumneata nu lucrezi la *Pasul Istoriei* ?

Cîteva clipe, am rămas amuțit de uimire ; de unde știa, dacă nu venise niciodată la redacție ? De iscălit iscăleam cu alt nume. Și de ce nu-mi vorbise mai devreme ? Pe urmă i-am răspuns, cu glas tare, ca să mă audă peste huruitul motorului :

— Am lucrat o vreme, dar mi-am dat demisia.

— Nu aveai un jurămînt ?

— Ba da, avea toată redacția. Dar Jordie a săvîrșit o mîrșăvie atît de mare, încît m-am simțit dezlegat de orice legăminte.

— Mîrșăvii a făcut multe. Poți să-mi spui despre ce-i vorba ?

— Scuzați-mă, n-a venit vremea. Dar voi spune, să știe toată lumea, mai ales cei care îl admiră.

După o tăcere, domnul Pretoreanu mai spuse :

— Pentru anumite treburi, Jordie e o mare capacitate. Dar și o canalie !

Pe urmă, mi-a cerut adresa ; m-am temut că ar putea să pună pe cineva să mă ciomăgească, sau să dea foc casei.

— V-o spun cînd ajungem, ca s-o scriți în agendă.

Ce să caute numele meu în agenda lui, unde figurau oameni de vază din toată lumea, și pe care o ținea în buzunarul de la spate al pantalonilor, protejat de o plasă metalică ?

— Nu ; spune acum, o țin minte !

Așa a și fost, avea o memorie de diavol. Și deodată, m-a cuprins rîsul, rîdeam mai mult în mine, ca el să nu simtă. De aceea am spus că drumul nostru cu motocicleta a fost o întîmplare comică ; pe urmă am retractat, totul în jurul nostru fiind tragedie. Dar acele cîteva clipe cît am rîs pe înfundate au fost într-adevăr comice. M-am gîndit că dacă domnul Pretoreanu avea atașată coada lui Mefistofel, simbolul și totemul izbînzilor sale, apoi stătea foarte incomod pe șaua motocicletei. Și sigur că o avea, altfel nu m-ar fi îndemnat să trec cu motocicleta prin flăcări. Îmi închipuiam că era disimulată într-unul din cracii pantalonului, stîngul sau dreptul, cum îi venea mai bine, doar nu putea s-o țină pe spinare, și nici făcută colac, sub noadă. Mi-am amintit cum se strangulase Isadora Duncan cu eșarfa ei lungă, înfășurată în jurul gîtului, pe care o luase vîntul și

se prinsese în spițele roții din spate a automobilului. Ce-ar fi, m-am gîndit drăcește, dacă la un moment dat coada domnului Pretoreanu s-ar lungi printr-o farsă a lui Mefistofel însuși, ar atîrna din cracul pantalonului și s-ar prinde între spițe ? Că ne-am fi dat peste cap nu puneam la socoteală, hazul ar fi fost să văd coada smulsă de la locul ei și înfășurată pe roata motocicletei.

A doua zi, domnul Pretoreanu l-a trimis pe Sobieski să-l aducă pe Garibaldi, într-o dubă luxoasă de pompe funebre, cu ornamente aurite și cu îngeri la colțuri. Sicriul de zinc l-a îngropat în cimitirul catolic, cu gîndul ca după război să-l scoată de acolo și să-l înmormînteze definitiv la Neapole ; n-a mai fost posibil.

A treia zi o camionetă a oprit în fața casei mele. Același Sobieski, pe care moartea îl uitase de cel puțin un deceniu, a sunat la ușă, în vreme ce doi oameni coborau de pe platforma camionetei o motocicletă BMW, nouă, de un albastru metalic, lucioasă de-ți orbea ochii. Avea doi cilindri orizontali, opuși, cu două carburatoare, cu țevile de eșapament nichelate. Dacă n-aș fi bănuit ce este în stare și n-aș fi pornit cu prudență, cînd am încercat-o, ori mi-ar fi rămas pe ghidon mîinile smulse din încheietură, ori aș fi zburat pe spate.

— E a dumitale ! mi-a spus Sobieski, după ce făcusem un tur pînă la capătul străzii.

43

Pe geamul nou pus al prăvălioarei de la stradă, unde în ultimul timp fusese debitul de tutun al lui Odor, absolut nerentabil, apăruse vechiul înscris, pe mucava vînătă : „Vindem BORȘ PROASPĂT". Nu după mult timp, du-

gheana devenea iar „Băcănie și mărunțișuri". Familiile lui Titus și Tadeu erau refugiate în satul copilăriei noastre, la mai puțin de patru kilometri, nu prea departe de primejdie ; dar primejdia exista pretutindeni, chiar și la peștera Ialomicioarei. Locuiau în casa Stancăi, fosta noastră slujnică. Părinții ei muriseră, le dădu amîndouă camerele, iar ea își făcu patul în fundul tindei, după o rogojină. Copilul crescuse mare, mergea la școală ; ea nu se măritase, trăia tot cu poștașul, aștepta cu răbdare, fără să cîrtească ; poștașul era un om cinstit, cînd îi muri nevasta, bolnavă de multă vreme, se cunună cu Stanca.

De la cimitir, după ce-o înmormîntară pe Dita, Pantelimon se duse la Frusinela acasă ; Tănase Voinescu murise, lăsîndu-i toată averea ; pe fiul ei, făcut în porumbiște, îl înfiase de mai multă vreme.

— Dumneata nu te *dispersezi* nicăieri ? o întrebă, privind-o cu o mirare.

Deși destul de trecută, Frusinela înflorea a doua oară, ca salcîmul în toamnele lungi și călduroase.

— Nu ! răspunse veselă. Am un drăguț, și el nu poate să plece. Un neamț de la aviație, *oberleutenant*, băiat tînăr și dulce ca zahărul. Mi-a pus telefon în casă și, cînd vin avioanele, mă anunță cu două ceasuri înainte, le aude cînd pleacă de la *Foggia*.

La radio se anunța numai cu o oră înainte, dar atunci era ceva sigur, avioanele nu mai aveau unde să se ducă în altă parte, dacă treceau de Viena. Deși alarmele neamțului, premature, fuseseră uneori false, Frusinela tot se mîndrea să afle prima.

— Atunci, uite ce te rog eu, cucoană, zise Pantelimon Dumitrescu, dă-ne nouă cu chirie casa de la Suceava, cît nu-ți trebuie. Dacă ți-o trebui, ne-om găsi noi alta. Știi ce nenorocire a căzut pe capul nostru, ne-au bombardat amîndouă casele. Nu mi-e de mine și de nevastă, noi putem să dormim în grajd, pe paie, pînă o veni iarna. Dar biata doamnă tare se chinuiește, stau opt inși într-o cameră.

Frusinela schimbă tonul :

— Care doamnă ? Boieroaica aia ?

— Nu-i boieroaică, e și ea o biată femeie, care a adus nouă copii pe lume.

— Eu am adus numai unul, dar să fi vrut, puteam să ajung la o duzină, că aveam de unde le da lapte : ia uite colea ! Haide, pune mîna !

— Dacă pun mîna, eu n-o mai iau de acolo !

Lui Pantelimon îi scînteiau ochii ; Frusinelei i se încleie glasul, deşi nu putea să creadă.

— Ia să te văd ! Încearcă !

Aproape nonagenar, rămas numai piele şi os, încolo ţeapăn ca fierul, Pantelimon avea, rar, ce-i drept, din an în Paşte şi în împrejurări speciale, izbucniri năprasnice, de-ar fi lăsat în urmă mulţi bărbaţi tineri, dar cu mai puţin respect pentru o asemenea muncă.

— Ptiu ! să nu te deochi, bată-te să te bată ! exclamă Frusinela pe urmă.

Iar după un timp de gîndire, adăugă, bine dispusă :

— Ştii ceva ? Îţi dau casa de tot, mie n-o să-mi mai trebuie, şi n-o să mă calicesc la banii dumitale. Cum oi putea, vin să facem actele.

Nu fu cu putinţă să se ducă, ar fi însemnat să treacă linia frontului. Nici Pantelimon nu ştia unde ajunsese frontul, se urcă în tren cu Miercana şi cu Alexandrina ; află abia pe la Buzău, cînd veni controlul biletelor. Biletele erau bune, şeful de tren n-avea ce să spună, se miră că se găsise o casieriţă în gară să le vîndă, cu gîndul aiurea.

— Mai sus de Focşani n-o să puteţi merge !

Coborîră, fără a şti încotro să apuce. Şi numai cu o jumătate de ceas mai înainte, Pantelimon îi spunea Alexandrinei :

— Să ne vedem noi acasă, pe urmă toate o să fie bune. Am să-ţi găsesc eu şi o harpă, iar de nu, o comand la Budapesta sau la Viena.

Deşi cu totul întreg la minte, se mai credea pe vremea Habsburgilor.

Hotărîră să se întoarcă în casa Corneliei.

— Vedem noi ce facem acolo, mai spuse Pantelimon, cînd trenul din Moldova intra în gară.

În fiecare zi am vrut să mă întorc, dar s-au ivit piedici și n-am putut să plec decît după o săptămînă. M-am dus cu motocicleta veche, mi se părea că ar fi fost o sfidare să apar acolo cu BMW-ul, între oameni loviți de atîta nenorocire. Dinspre cimitir vîntul aducea miros de tei înflorit : în oraș salcîmul se terminase, doar pe cîmp, unde era aer mai mult și mai rece, floarea lui dăinuia încă.

Întors de două zile, Pantelimon săpa grădina de zarzavat, grăbit să termine pînă seara.

— Mare prostie era să fac, doamnă ! îi spusese Corneliei. Cum să te fi lăsat singură ? Dumnezeu m-a întors din cale.

Pe Alexandrina o dusese în satul nostru, îi găsise o odaie curată în casa vecină cu a Stancăi, așa că nu rămînea acolo ca o străină.

— Unde-i Cornelia ? l-am întrebat pe Pantelimon, mirat că nu o vedeam nicăieri, iar ușa prăvălioarei era deschisă.

— Dincolo, la casa mare.

— Și în prăvălie, cine vinde ?

— Vichi, dar n-are tragere de inimă, s-a dus să se culce ; m-a lăsat pe mine să am grijă.

Era ora prînzului, Trandafil venea de la slujbă abia pe la trei și jumătate. M-am dus s-o văd pe Cornelia. Am găsit-o în curtea casei mari, îmbrăcată în salopetă, legată la cap ca salahoarele, cu un ciocan de zidărie în mînă. Împreună cu doi oameni de ajutor, cu toții plini de moloz pînă în creștet, alegeau cărămizile întregi din zidurile năruite, le curățau de mortar, cu ciocanul, și le stivuiau de-a lungul gardului.

— Ce faci aici ? am întrebat-o.

— Pregătim cărămizile pentru casă.

— Care casă ?

— Asta ! Cum am s-o las așa ? La toamnă încep zidăria, temelia e bună, pînă să vină iarna, o să fie gata de roșu.

— Și bani, de unde ? Te-ai gîndit cît costă ?

— O să-mi dea Asigurarea ; și ce n-o ajunge, o să iau de la primărie, sîntem sinistrați, trebuie să ne ajute. La anul, am să încep lucrul dincolo, să fac la loc prăvăliile.

În sufletul meu, încremenit de uimire, se năștea o admirație pe care nu puteam s-o exprim, fiindcă uitasem toate cuvintele. În schimb, mi-am amintit cum începuse prima dată, vînzînd borș proaspăt la poartă. Și acum vindea borș proaspăt, și mărunțișuri, de a doua zi după nenorocire, cînd Dita, prima ei ajutoare de nădejde, nu era încă înmormîntată. În plus, de astă dată avea și cărămidă, ca să înceapă. Un asemenea om nu mai întîlnisem. I-aș fi sărutat mîna plină de moloz, dar știam că nu mi-ar fi dat voie. Și eram trist, fiindcă eu nu avusesem niciodată atîta putere.

L-am așteptat pe Trandafil, n-am putut să schimbăm decît două vorbe, fiindcă îndată au venit elevii, la meditație. Și totuși, el îmi era cel mai vechi prieten, nu puteam să plec, m-am așezat ca altădată într-un șezlong, în fața ușii. Așa am stat, pînă s-a făcut seară. Pantelimon tot mai săpa grădina, Cornelia tot mai stivuia cărămizile.

La poartă, am întîlnit-o pe Vichi.

— Pleci la București ? Ia-mă și pe mine !

Abia după ce pornisem mi-am amintit că nu avea nimic în mînă.

— Dar ce cauți la București ? am întrebat-o.

Eram pe bulevard, în față se vedea gara de sud, întreagă, o distingeam limpede în lumina roșiatică a amurgului.

— Nimic, doar să văd orașul, răspunse Vichi. N-am fost niciodată acolo. Dar să n-ai nici o grijă, o să găsesc unde să dorm o noapte sau două.

Stătea lipită de mine, cum se stă pe motocicletă, îi simțeam căldura. Poate era o secătură, nu spusese nimănui că pleacă, dar ce-mi păsa mie ? Atingerea ei era plăcută, îmi aminteam cum ieșise din casă la alarmă, cu capotul descheiat în față, lăsînd-o mai mult goală. Ajunsesem în șosea, farul de camuflaj dădea o lumină slabă, albăstruie, n-aveam nevoie de el, luna plină bătea din față, făcînd șoseaua să strălucească. La drum, soarele e bun cînd bate din urmă ; luna, cînd bate din față. Drumul îmi plăcea, parcă n-aveam nici o grijă ; regretam că nu eram cu motocicleta nouă, să-i încerc puterea.

— O noapte sau două poți să dormi și la mine, am spus, întorcînd capul în spate.

Vichi bătu din palme, o clipă își pierdu echilibrul, se salvă cuprinzîndu-mă cu brațele și nu-mi mai dădu drumul.

— Da ? Mare pomană ți-ai face ! Să știi că nu mă dau în lături de la ce trebuie ; sînt obișnuită.

Sigur că era o secătură, dar putea să umple golul unei nopți de război, cu luna plină.

— Nu ții la bărbatul tău ?

— Nu merită... Țin la altul. Și chiar dacă țin, ce dacă ?

Și-a pus capul pe umărul meu, cu tandrețe. Știu să cîntăresc asemenea gesturi : era o tandrețe sinceră, dar adresată altcuiva, căruia eu îi țineam locul. Aș fi vrut să-i răspund cu aceeași măsură, fiindcă și secăturile pot să aibă suflet. Ea mai spuse, alungînd tristețea pe care i-o simțisem în clipele dinainte :

— Îmi plac bărbații care nu fug de dragoste.

— Sînt și bărbați de alt fel ? am întrebat-o.

— O ! Cîtă iarbă pe cîmp și frunză-n pădure ! Vai de mama lor, împiedicații !

— Se spune altfel cu frunza și iarba ; ai adăugat de la tine ! Cum ți-a venit în minte ?

— Nu știu ; îmi vine dintr-o căldură.

Ioana încercase să facă o poezie, și cuvintele potrivite le găsise într-o tristețe.

Eram la jumătatea drumului, mergeam fără grabă, îmi plăcea tot mai mult să simt căldura fetei, brațele ei îmi făceau bine, încetul cu încetul, gura i se apropia de urechea mea, îi simțeam respirația, poate motorul motocicletei trezea în ea o trepidație, părea gata dăruită și nu într-un singur exemplar, cred că avea mai multe, din ea însăși, le păstra de rezervă. Luna se ridica spre înaltul cerului, albind noaptea, ca ziua. Am spus :

— Acum e o oră bună pentru bombardamente !

Vichi avu o tresărire, se strînse mai tare în mine.

— Se aud tunuri !

— Ți se pare ; e motorul motocicletei.

— Nu, oprește puțin și ascultă !

Tocmai atunci, în față, unde era orașul, pe cer, sub lună, se răspîndi o ploaie de stele roșii, aprinse ; am recunoscut dintr-o dată proiectilele artileriei antiaeriene, făcînd explozie. Oprisem motorul, se auzea și vuietul mo-

dulat al avioanelor. Printre stelele roșii se aprinseră pe rînd stele albe, care coborau încet, luminînd sub ele mai puternic decît luna. Turnurile orașului se vedeau acum limpede,dar nu le puteam recunoaște.

Un minut, fu liniște, avioanele care aruncaseră parașutele luminoase erau acum departe, le urmăreau numai cîteva avioane de vînătoare, căci masa acestora întîmpina primul val de bombardiere ; nu le vedeam, se auzea în schimb răpăitul mitralierelor. Apoi se duseră mai departe, spre valul al doilea, și îndată începu să tragă artileria antiaeriană, care de un timp tăcuse. De jos, țîșniră jerbe de foc, bombe care făceau explozie. Parașutele luminoase coborau cu o încetineală exasperantă, părea că așa au să plutească pînă la ziuă ; aș fi vrut să se stingă, să apună luna, să fie noapte adevărată, să doarmă toată lumea.

Eram în dreptul unui crîng de salcîmi, încărcați de flori albe care se vedeau ca ziua ; mireasma lor senzuală se simțea de departe, îmbălsăma aerul, mie însă mi se părea că alt miros nu mai există pe lume decît cel de benzină arsă și explozibil. Băgasem motocicleta în șanț și stăteam așezați în iarbă, deasupra taluzului. Vichi n-avea pe ea decît rochia, am vrut să-i pun pe umeri haina mea de vînt, a scuturat din cap, refuzîndu-mă.

— N-am nevoie, nu mi-e frig, ard ca o sobă ; nu simți ? Pune mîna !

I-am pus dosul mîinii pe grumaz, prea îmi era la îndemînă ca s-o fi pus în altă parte, pe coapsele dezgolite. Ardea, într-adevăr, m-am temut că răcise.

— Ai temperatură !

— Știu, am treizeci și șapte și jumătate, dar e temperatura mea obișnuită, de cînd eram mică. E o plăcere să dormi iarna cu mine !

— Cred că și primăvara !

Am apucat-o de umeri și am lipit-o de mine ; dogorea, îmi amintea de Zorina, la fel de fierbinte ; cu ea înnoptasem tocmai prin aceste locuri, era o coincidență care mă punea pe gînduri ; nu cumva se închidea un ciclu, ca o vestire a morții ? De ce n-ar fi fost posibil, cînd moartea se apropia din toate părțile ?

O detunătură mai puternică, deși îndepărtată, mi-a mărit neliniștea : un avion explodase deasupra orașului și acum cădea în flăcări ; ce casă urma să distrugă, ce vieți

să ridice ? Un altul explodă, mai aproape ; căderau multe, nu puteam să le urmăresc pe toate, prin perdeaua roşie de proiectile antiaeriene. Pe acest fundal se încrucişau proiectilele trasoare ale mitralierelor, care oscilau larg, căutîndu-şi ţinta. Un avion, al cărui şuierat sinistru nu-l auzisem între atîtea explozii, căzu în spatele nostru, după crîngul de salcîmi, la cîteva sute de metri. Am simţit pămîntul tremurînd sub mine.

— Ţi-e frică ? am întrebat-o pe Vichi.

A scuturat din cap, cu trufie, şi atunci mi-am amintit ce-i răspunsese lui Pantelimon, în adăpost, cînd căderau bombe în apropiere : „Ce-ar putea să-mi facă decît să mă omoare ?"

Abia la un minut după ce căzuse, avionul din spate se aprinse, cu o detunătură prelungă şi multiplicată. Flăcările colorau în roşu floarea salcîmului ; avea să se ofilească, rămînea vie în părul fetei, care îmi flutura pe faţă. O fată, într-o noapte de război, cu lună plină, e o salvare. O chema Vichi, de la Victoria. Ce Victorie ?

Intensitatea bombardamentului părea să scadă, paraşutele luminoase se stingeau pe rînd, proiectilele antiaeriene explodau răzleţe, la intervale, pe cer rămînea numai luna, brutalizată. O clipă am închis ochii, obosiţi de cîtă lumină fusese, şi cînd i-am redeschis, în faţa mea tabloul se schimbase, era ca într-o noapte de pace ; din crîngul pîrjolit, care reînverzise, trimiţîndu-şi mai viu şi mai puternic mirosul florii de salcîm, venea plutind prin aer un grup de iele, zeităţi ale nopţii, îmbrăcate în văluri.

Cînd au ajuns aproape, s-au aşezat în iarbă, în jurul meu ; Vichi dispăruse, dar nu-i simţeam lipsa, fiindcă în făpturile acelea ca nişte duhuri descopeream pe rînd fiinţe adevărate, de altădată : Zorina, avînd sub vălurile albe neuitatul ei halat galben, cu litera Z brodată într-un cerc, deasupra inimii ; apoi Ghizela, îngenuncheată în faţa crucifixului, şi Santa, într-un nor de zăpadă ; erau şi alte umbre ; în ultima, cea mai apropiată, am recunoscut-o pe Ioana, cum arăta cînd o întîlnisem prima oară, abia înflorită. Plecase încă o dată, cu o hotărîre bruscă, într-un moment de descurajare, cînd se privea cu ochiul necruţător în oglindă ; nu-i doream o nouă nenorocire, un alt bombardament, o altă casă distrusă, o altă familie nimicită, ca să se învingă pe sine şi să se întoarcă.

Nu vorbea nici una, dar păreau să se cunoască, se priveau cu prietenie, și atunci am înțeles că erau legate printr-o solidaritate mai veche decît ele. De unde luată, m-am întrebat ? Oare muriseră toate și se întîlneau acum, în altă viață, născute din aceeași mamă ?

Mi-am scos motocicleta din șanț, bombardamentul se terminase, dar de pe pămînt se ridicau flăcări. Victoria s-a urcat la spatele meu, m-a cuprins cu brațele ; o clipă mi s-a părut că erau două aripi. Ce binecuvîntare să nu rămîi singur într-o asemenea noapte !... Apoi, brusc, mi-a venit alt gînd, l-am simțit rece, în inimă : „Ce mă fac cu ea, dacă îmi găsesc casa bombardată ?“ Ciudat, nu mă gîndeam defel ce am să fac cu mine, în infernul din față. Oare îmi pierdusem orice speranță ?

RECAPITULARE

Capitolul 1

pag. 5

Ciocolată „Regina Maria cu lapte". Zorina. Simțuri și simțăminte. Trepidații cardiace. Grădina Botanică. Fînul cosit proaspăt. Trandafirul Crisossantos

Capitolul 2

pag. 18

Planul Zorinei, negoțul cu *kürtöskolas*, colaci cu glanț de zahăr ars. Drumul pe jos în lungul căii ferate ; nopțile în porumbiști și în crînguri. Căderea în captivitate. Hotărîri în ceea ce privește soarta povestitorului. Familia Zorinei. Descheiatul cămășii cu dinții

Capitolul 3

pag. 26

Consiliul de familie, logodna inoportună. O școală cu regim drastic. Sfaturile lui Teofil, al șaselea dintre copiii domnului Alcibiade ; cariera lui strălucită, încheiată la închisoare. Legămîntul de supunere al povestitorului. Nisa și Monte Carlo, visuri ratate. Criza, curbele de sacrificiu. Compartimentul de clasa treia. Case medievale, magazine luxoase. Fata de la fereastră, blondă cu ochii ca antracitul. Statuia Victoriei Neînaripate

Capitolul 4
pag. 36

Primele umilinţe ; stoicismul. Alfabetizarea militară. Uniforma, tunsoarea. Paturi înghesuite, lipsa de aer. Saltele grele de lînă ; cîte oi trebuie tunse ? Orele de meditaţie, evocarea Zorinei. Sala de mese, ciorba de bivoliţă. Bocancii, puşca şi mitraliera. Teoria moletierelor. Inspecţia hainelor, stingerea şi somnul

Capitolul 5
pag. 47

Duminicile povestitorului ; populaţia oraşului privită de după gratii. Învăţătura militară, ştiinţe folositoare chiar şi în viaţa civilă. Marş lung prin ploaie. Epica drumului. Reflecţii prilejuite de amintirea Zorinei. Întoarcerea istovitoare. „Ce veseli sîntem noi, Că mergem la război !". Exasperarea. Renaşterea. Optica lui Til Buhoglindă. Tragerea cu gloanţe reduse. Plantonul de noapte. Carcera

Capitolul 6
pag. 59

Parcul, menajeria, captivitatea lupilor, comparată cu captivitatea povestitorului. Strada Daravelei, casa cu leandri în curte. Ghizela. Venirea iernii, ninsoare feerică. Omul de zăpadă, Moş-Teacă. Războiul cu nămeţii

Capitolul 7
pag. 71

După-amiază la Ghizela. Rochia de mătase neagră, parfumul, năzuinţe de doamnă. Vizita fetelor. Bătălia de pe Marna. Cum crapă de ger pietrele şi ouăle corbului. Poligo-

nul de tragere la treizeci de grade sub zero. Pîine cu ulei de mitralieră. O privire neînfrînată spre primăvară

Capitolul 8
pag. 83

Schiurile. Santa și Barbara, gemene ca prin oglindă. Sentimente difuze. Ideea de a merge împreună cu ele la piramide

Capitolul 9
pag. 89

Vacanța de Crăciun. Mișcătorul mesaj al Zorinei. Ciudata viață a lui Trandafil ; portretul lui fizic, ofilirea prematură. Cornelia, desmoștenită a vieții ; uimitoarea ei uniune cu Trandafil, echilibrată și demnă ; portretul moral al acestuia, o noblețe greu atinsă de oameni. Falimentul băncilor ; tatăl Zorinei pierde opt milioane, zestrea fetelor și se sinucide. Viața lui Trandafil ca arhivar ; puzderia de dosare, teama de incendiu, pompierii nu îngăduie să se facă focul în sobă. Soba de acasă. Cornelia, început de biografie. O noapte de gînduri

Capitolul 10
pag. 103

Despre înțelesul uniunii bărbatului cu femeia. Cornelia, continuarea biografiei. Forța lui Trandafil de a-i reda viața. Stelele de pe cer ; eternitatea. Cenușa oamenilor aruncată în Cosmos. Pătimirile lui Odor ; o idee primordială. Ultima mărinimie a Zorinei

Capitolul 11
pag. 118

Schiul de cîmpie. Permanenta confuzie între Santa şi Barbara. Un sat, departe. O fată cu pandantive de sticlă mov. Întoarcerea pe viscol, drumul cu sania vînătorilor, la adăpostul ursului împuşcat în frunte ; căldura fiarei şi căldura fetelor

Capitolul 12
pag. 128

Despre comandanţi ; un personaj ideal. Bătălii duse pe hartă, şcoală a imaginaţiei. Literatura beneficiază de toate cuceririle omului

Capitolul 13
pag. 132

Guverne instabile. Pregătirea călătoriei în Egipt ; bilete de vapor cu preţ redus ; planuri financiare. Ascensiunea lui Picard în stratosferă. Contribuţia lui Trandafil şi a Corneliei la nevoile povestitorului. Vizită la casa Barbarei şi Santei, cu un ocol pe la Ghizela ; halatul de mătase albastră. Domnul Georgy, tatăl fetelor. Salonul cu mobilă Biedermayer. Discuţie despre Freud şi despre Hitler. Două morminte în cimitirul catolic

Capitolul 14
pag. 145

Plecarea la piramide. Puntea ancorelor, anticiparea scenei cînd Santa îşi dezvăluie identitatea şi sufletul. Belşug de mîncare şi belşug de sentimente. Comandantul vaporului, insistenţa lui pe lîngă fete. Debarcare la Constantinopole, Pireu şi Alexandria. Ascensiunea în vîrful piramidei lui Keops ; sanctificarea Santei, în văzul cerului

Capitolul 15
pag. 163

Întoarcerea. Aruncarea medalioanelor în mare. Serata de adio. Purtarea neprevăzută a Barbarei ; dezamăgirea și amărăciunea Santei. Dispariția lor ; un legământ călcat fără scrupule

Capitolul 16
pag. 170

Al doilea an de școală. Golul lăsat de Santa. Grija Corneliei pentru Odor, apoi pentru Tiberiu. Gospodăria. Proprietarii. Ambiția croitorului ; competiție pierdută, incendierea atelierului

Capitolul 17
pag. 177

Boala de piept a Ghizelei. Moartea, ca eveniment istoric ; André Maginot, autorul fortificațiilor ; Eastman, fabricant de material fotografic ; Ivan Kreuger, regele chibriturilor. Moartea, între fapte diverse. Reîntîlnirea cu Santa ; profesia ei de credință

Capitolul 18
pag. 186

Schicioring, schi cu caii. Dăruirea virtuală a Santei. Ultima ei cavalcadă. Trunchiul de salcie

Capitolul 19
pag. 197

Gînduri funeste. Lipsit de mîna dreaptă, Odor scrie cu stînga ; viața lui sub oblăduirea Corneliei. Gîndirea integrată în osul craniului. O soluție radicală pentru a înlocui ființele dispărute. Alegeri parlamentare, partide, semne

de recunoaștere imposibil de a fi recunoscute. Tramvaiele și analfabeții. Apariția unei Ioane, căreia i se spune Oița. Gajurile, joc de adolescență. Oița pare a deveni personaj în carte

Capitolul 20
pag. 210

Oița devine personaj în carte, revendicîndu-și numele adevărat, Ioana. Amintirea copilăriei, față în față cu răspunderile prezentului. Omul mort de sifon la nuntă. Cum se developează un clișeu fotografic, cum se revelează o făptură omenească. Proiectele de viață ale Ioanei. Epitafe comice. Începutul ispitelor. Cortegiul mortuar al Ghizelei

Capitolul 21
pag. 222

O odăiță în Cotroceni. Fotografia Santei cu Fedra, calul ei mai alb ca zăpada. Suferințele omenirii. Cîmpul de instrucție, aerodromul. Dezamăgirile. Pedagogie cazonă. Avionul presupus al povestitorului se prăbușește. Eludarea destinului. Prăbușirea tribunei la serbările regalității. Zoil, un personaj imperturbabil. Recrutul slab de minte ; martirizarea lui de către zbirul regimentului. Faptă și răsplată ; răzbunarea, un act de dreptate

Capitolul 22
pag. 238

Călătoria cu harabaua, o poveste hazoasă. Doi rivali, ștampila regimentului, rolul ei în demascarea infidelei ; lacunele Decameronului. Manevre de toamnă. Căruța cu coviltir și trenul. Marșuri fără țintă, ploaia, glugile de coceni, somn în picioare. Colaci dulci cu scrumbie sărată. Defilarea. Atentat zădărnicit. Noapte de denie pe Calea Victoriei. Pedepse și recompense. Lecția lui Iuda Iscariotul

Capitolul 23
pag. 249

Cînd istorie, cînd poveste. Amintirea continuă a Santei ; fotografia ei, ramele schimbate în căutarea celei mai frumoase. Noapte de revelion ; mulțimea de fete, fiecare în felul ei o evocă pe Santa. După o noapte tristă, un an tragic pentru omenire. Hitler, cancelar al Germaniei. Mică biografie, mică istorie : Franța ocupă Ruhrul, Hitler o alungă, foștii aliați asistă cu brațele încrucișate. Gregor și Otto Strasser. O privire înainte, procesul de la Nürnberg, aneantizarea condamnaților la moarte. Ciudatul caz al lui Hess, secundul lui Hitler. Răfuieli interne. „Noaptea cuțitelor lungi". Desființarea Parlamentului, incendierea Reichstagului. Emigranții. Domnul Leopold, dentist de la Viena ; spirit de prevedere. „Departe de ce ?"

Capitolul 24
pag. 262

Calea Griviței ; obsedantul semnal al sirenei. Dubele „Gagel" : „La masă bună, pîine bună !" Împușcături civile. Două întîmplări duioase, cu un copil și cu doi cîini prieteni. Scandalul „Skoda", miliarde de lei. Scandalul Staviski, milioane de franci. Concursuri de frumusețe, Miss Universum, Miss Jungla. Raportul Hitler-Arhanghel. Concurs de asasinate

Capitolul 25
pag. 277

O suferință anulează o frivolitate. Altă ninsoare. Întîlnirea cu Ioana. Sobița de tablă ; destăinuiri la lumina flăcărilor. Iarna, în casa lui Trandafil. Duioșia Corneliei, dublată de simțul ei practic. Căutînd în ger amintirea Ioanei. Pomul de Crăciun, cu un singur glob și o singură lumînare. Un

tren o aduce pe Ioana şi o duce. Asasinatul din gara Sinaia ; vocaţia crimei

Capitolul 26
pag. 290

Cruzimea în antichitate şi în zilele noastre ; tehnica modernă aplicată în schingiuirea oamenilor. O armă nouă, ministerele propagandei ; doctorul Goebbels. Sobiţa de tablă, urmare. Ioana, o lecţie de iubire ; căutarea perfecţiunii. Rolul subconştientului în manifestările de dragoste. Simplificarea, o treaptă

Capitolul 27
pag. 305

Teama Ioanei de coborîre ; plecarea intransigentă. Surorile Dionne şi alte multigemene. Aducătoarea de ploaie. Statuile lui Eminescu. Evocarea exilatului de la Tomis, autorul *Tristelor*. Ioana în Arta Iubirii. Singurătatea omenească, explicată de amiralul Byrd, explorator în Antartica. Demitizarea legendei Romeo şi Julieta ; la ce duce prelungirea duratei. Primul tur al României pe bicicletă. Mică performanţă nautică, navigaţie de la Timişoara la Bucureşti, cu un butoi transformat în barcă. Asasini de vîrsta adolescenţei ; teatrul crimei, viitoarea locuinţă a lui Jordie

Capitolul 28
pag. 319

Anul tragic, urmare. Masacrul de la Viena, apoi asasinarea cancelarului Dollfuss. Asasinate în serie : Louis Barthou, ministrul de externe al Franţei, şi Alexandru întîi, regele Iugoslaviei. Anul tragic, încununare : un adversar al Arhanghelului masacrat de discipoli. Realizările Corneliei ; teoria negoţului, a economiei şi agoniselii

Capitolul 29
pag. 331

Fotografia de mireasă a Ioanei. Simulacre în noaptea nunții. Explorări anatomice, pe muche de cuțit între știință și fățărnicie. Ce înseamnă a diseca o femeie, dezideratul lui Balzac, neînțeles bine. Desăvîrșirea în dragoste : un trup educat cu inteligență și luciditate

Capitolul 30
pag. 338

O crimă nebănuită ; craniul dezhumat se mișcă, intrigă polițistă. Un american, moștenitor în România. Vitezele supersonice. Monumentul aviatorilor. Războiul lui Mussolini în Abisinia. Ploaia, aliatul negusului. Obeliscul prefabricat de la Adua. Victoria Italiei, proclamarea Imperiului. Cum trec gloriile lumii

Capitolul 31
pag. 350

Gogea Mitu, gogeamite omul. Un porc de șapte sute de kilograme, ultimul gras, înaintea celor care au să vină, ca vacile slabe din Biblie. „Lupii de oțel", gangsterii noștri. Frumoasa otrăvită

Capitolul 32
pag. 364

Trecutul Corneliei, viață pastorală, sănătoasă și fericită. Familii numeroase. Războiul, moartea de glonț și de tifus ; dezastrul țării și al Corneliei ; năzuința ei de a-și face altă familie. Tiberiu și Dita (Afrodita). Vînzătoarele din prăvălie, raporturile Ditei cu ele, domesticirea ; cum se schimbă fața lucrurilor

Capitolul 33
pag. 374

Pantelimon Dumitrescu, fratele domnului Alcibiade ; scurtă rememorare a ultimei lui fapte, nunta cu Miercana, mireasa sexagenară. Un sat de lîngă Suceava. Pregătirea casei pentru un oaspete de seamă. Alexandrina în casa lui Teofil ; o noră mult prea frumoasă. Asiduitățile neîncetate ale domnului Pretoreanu. Alexandrina, între invitația lui Pantelimon și a Corneliei. Reconstituirea harpei

Capitolul 34
pag. 388

Vara povestitorului pe malul mării. Vecina singuratică și tăcută. Barbara, transformarea ei în matroană obeză ; impietarea amintirii lăsată de Santa ; abstractizarea ei, venirea Barbarei în prim plan, printr-un bolnav proces de imaginație. Noapte pe malul mării cu vecina singuratică. Reconsiderarea ideii de vîrstă ; limite depășite. Orice femeie are dreptul să rămînă femeie

Capitolul 35
pag. 406

Un an de liniște aparentă, 1936, care anunță catastrofalul sfîrșit de deceniu. Vagabondaj fără cauză, sihăstrie neexplicată, o privire în urmă spre doamna Simson care a zgîlțîit tronul Angliei. Cărți arse pe stradă ; reacția domnului Pretoreanu ; Jordie, executantul, expus primejdiei de moarte ; măsuri de apărare. Domnul Pretoreanu față în față cu Arhanghelul. Discipolii morți în Spania ; înfricoșătorul cortegiu. O supraeminență fantomă

Capitolul 36
pag. 423

Exprimarea Alexandrinei prin harpă. Scurtcircuit între Dita și Odor. Ademenirea lui Pantelimon Dumitrescu,

descătușarea lui furtunoasă. Tiberiu cu Frusinela, dezmăț și afaceri

Capitolul 37
pag. 445

Domnul Pretoreanu propune regelui o politică duplicitară, cu Hitler și Stalin. Regele la Londra. Regele la Berchesgaden. Urmare neașteptată : suprimarea Arhanghelului. Brecul jandarmeriei, noaptea, pădurea, zbilțul

Capitolul 38
pag. 454

„Viitorul fericit", potlogăria lui Tiberiu, repede descoperită. Panica, fuga, intervenția domnului Pretoreanu. Tiberiu în Bucovina. Nerușinata idilă a Frusinei cu un flăcău de la țară. Nerușinatul amestec al lui Tiberiu

Capitolul 39
pag. 466

Cornelia conciliază cu înțelepciune între Alexandrina și domnul Pretoreanu. Umanizarea acestuia, reținerea, modestia, premergătoare declinului. Violenta izbucnire a lui Odor ; refugiul lui în podul de fîn. Dida îndrăgostită pămînteșe, de o zeitate. La patruzeci și doi de ani numărați biologic, optzeci în spirit, Odor descoperă în Dita prima femeie. Reapariția lui Tiberiu, divorțul, purificarea Ditei

Capitolul 40
pag. 485

Politica în Europa după anexarea Austriei. Tristul pact de la München. Daladier și Chamberlain. Abandonarea Cehoslovaciei. Capitulare. Consecventa strădanie a Corneliei de a reface familia Alexandrinei ; proiectarea faptelor în

viitor. Bombardarea rafinăriilor printr-o surpriză nereuşită. Vichi, noua nevastă a lui Tiberiu ; impudoarea ei naturală. Un avion avariat se tîrăşte pe deasupra caselor ; Pantelimon Dumitrescu trage în el cu praştia, cum domnul Alcibiade trăgea în zepelin cu puşca de vînătoare. Ioana între ruine. Epava fortăreţei zburătoare. Deznădejdea Ioanei transformată în tandreţe

Capitolul 41
pag. 506

O nouă Ioană, în opt luni de iubire. Bombardamente de primăvară ; amintiri devastate. Masa de sărbătoare a Corneliei, estompată de ceaţa artificială

Capitolul 42
pag. 522

Adăpostul. Teroarea bombardamentului. Comportarea bicisnică a lui Tiberiu. Moarte Ditei şi a lui Garibaldi, şoferul. Distrugerile. Testamentele lui Garibaldi. Odor la înmormîntarea Ditei. Bravura Corneliei. Domnul Pretoreanu pe motocicletă ; saltul prin flăcări. Reflecţii diabolice

Capitolul 43
pag. 535

Cornelia reconstruieşte totul peste ruine. Încercarea lui Pantelimon Dumitrescu de a se întoarce la locul lui, în Bucovina ; oricine vrea să se întoarcă la locul lui, cînd e în restrişte. Vichi, o consolare neaşteptată în noaptea de după bombardamente. Inscripţia de la poarta infernului

DE ACELAȘI AUTOR :

Orașul cu fete sărace, 1940
Un port la răsărit, 1941
Anotimpuri, 1943
Flăcările, 1945
Fiul risipitor, 1947
Toate pînzele sus !, 1954
Ultima poveste, 1956
Dunărea revărsată, 1961
O lume întreagă, 1964
Al optzeci și doilea, 1966
Oglinda retrovizoare, 1970
Al treilea pol al pămîntului, 1971
Maria și Marea, 1973
Sfîrșit de mileniu :
1) *Casa domnului Alcibiade*, 1978

LA EDITURA EMINESCU

La nord de noi înșine, 1979
Frumoasa adormită, 1981
Sfîrșit de mileniu :
2) *Retragerea fără torțe*, 1982
Sfîrșit de mileniu :
3) *Ieșirea la Mare*, 1984

LECTOR : DANIELA CRĂSNARU
TEHNOREDACTOR : ELENA PREDA

APĂRUT : 1985. BUN DE TIPAR : 10.10.1985.
COLI TIPAR : 35.

Comanda nr. 50 388
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

„Victoria neînaripată" este în carte doar un reper topografic, şi nu un simbol, el neexistînd în intenţia celor care au sculptat-o în vechime.

După copilăria şi adolescenţa descrise în primele trei volume din SFÎRŞIT DE MILENIU: *Casa Domnului Alcibiade*, *Retragerea fără torţe* şi *Ieşirea la Mare*, povestitorul, care nu trebuie confundat cu autorul, luînd de la acesta cel mult unele păreri şi nicidecum faptele personale, îşi trăieşte aici prima tinereţe, cu înclinaţiile firesti ale vîrstei, fără să ignore însă zbuciumul unor ani de frămîntări istorice. Deşi cronologic încheiată în 1936, în faţa tragicelor întîmplări din deceniul al patrulea, povestirea ajunge, urmărind destinul unora dintre personaje, pînă aproape de sfîrşitul războiului care va fi, probabil, şi sfîrşitul real al ciclului după încă două volume. În tot acest timp, povestitorul, ai cărui ani urcă spre maturitate, nu scapă din vedere că pentru mileniul său se derulează numărătoarea inversă.

Lei 22,50

Editura Eminescu